

ББК 68.49 (2 Укр.) 3
К53

*Схвалено комісією з «Захисту Вітчизни» Науково-методичної ради
МОН України. Протокол №1 від 29.06.2006 р.*

Документи подано станом на 15 червня 2006 р.

Упорядники:

головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної
освіти Міністерства освіти і науки України

С. М. Дятленко

начальник відділу науково-методичного забезпечення змісту
початкової освіти та основ здоров'я і фізичної культури Інституту
інноваційних технологій і змісту освіти

В. І. Ганчева

методист вищої категорії сектору основ здоров'я і фізичної культури
відділу науково-методичного забезпечення змісту початкової освіти
та основ здоров'я і фізичної культури

Інституту інноваційних технологій і змісту освіти

Є. Ю. Василенко

доцент кафедри спеціальної та фізичної підготовки Київського
національного університету внутрішніх справ МВС України,
кандидат педагогічних наук

С. І. Жевага

Книга вчителя предмета «Захист Вітчизни»: Довідково-методичне видання/ Упоряд. С. М. Дятленко, В. І. Ганчева, Є. Ю. Василенко, С. І. Жевага. — Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. — 624 с.
ISBN 966-404-261-7.

Видання містить чинні нормативно-правові акти вищих органів влади України, Міністерства освіти і науки України у сфері загальної середньої освіти, що регулюють впровадження державних стандартів освіти; методичне забезпечення; оформлення документів про освіту; організацію навчально-виховного процесу; атестацію педагогічних працівників тощо.

Для вчителів предмета «Захист Вітчизни», студентів педагогічних навчальних закладів, слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти, науково-педагогічних працівників, широкого загалу громадян, які цікавляться питаннями нормативно-правового регулювання середньої освіти в Україні.

ББК 68.49 (2 Укр.) 3

© Дятленко С.М., Ганчева В.І.,
Василенко Є.Ю., Жевага С.І.
упорядкування, 2006

© Жубр М. С., дизайн обкладинки, 2006
© ФОП Шапіро М. В., макет, 2006

ISBN 966-404-261-7

Зміст

I. Законодавство України з питань освіти

Конституція України

Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України

28 червня 1996 року (витяги) 10

Конвенція про права дитини (витяги) 17

Про Національну доктрину розвитку освіти

Указ Президента України

від 17 квітня 2002 року № 347/2002 25

Національна доктрина розвитку освіти (витяги) 26

Про загальну середню освіту (витяги)

Закон України

від 13 травня 1999 р. № 651-XIV 35

II. Нормативне забезпечення предмета

Про Концепцію допризовної підготовки

і військово-патріотичного виховання молоді

Указ Президента України

від 25 жовтня 2002 року № 948/2002 46

Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного
виховання молоді 47

Про Воєнну доктрину України

Указ Президента України

від 15 червня 2004 року № 648/2004 62

Воєнна доктрина України 62

Про затвердження положень про допризовну підготовку і про
підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей

Постанова Кабінету Міністрів України

від 30 листопада 2000 р. № 1770 80

Положення про допризовну підготовку 81

Положення про підготовку призовників

з військово-технічних спеціальностей 89

Про загальний військовий обов'язок і військову службу <i>Закон України</i> від 25 березня 1992 року № 2232-XII	98

Про оборону України <i>Закон України</i> від 6 грудня 1991 року № 1932-XII	140

Про перейменування предмета «Допризовна підготовка юнаків» у «Захист Вітчизни» <i>Лист Міністерства освіти і науки України</i> від 24.10.05 № 1/9-589.....	161

Про Цивільну оборону України <i>Закон України</i> від 3 лютого 1993 року № 2974-XII України.....	162

Про затвердження Положення про Цивільну оборону України <i>Постанова Кабінету Міністрів України</i> від 10 травня 1994 р. № 299	172

Положення про Цивільну оборону України.....	173

Основи законодавства України про охорону здоров'я <i>Закон України</i> від 19 листопада 1992 року № 2801-XII	199

Про Збройні Сили України <i>Закон України</i> від 6 грудня 1991 року № 1934-XII	232

Про Державну прикордонну службу України <i>Закон України</i> від 3 квітня 2003 року № 661-IV.....	243

ІІІ. Навчально-виховний процес

Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти <i>Постанова Кабінету Міністрів України</i> від 14 січня 2004 р. № 24	267

Державний стандарт базової і повної середньої освіти (витяги)	268

Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2006/2007 навчальний рік <i>Лист Міністерства освіти і науки України</i> <i>№ 1/9-191 від 03.04.06</i>	277

Про затвердження Типових навчальних планів для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 20 травня 2003 р. № 306</i>	280

Додаток 1

Типовий навчальний план для профільного навчання на III ступені загальноосвітніх навчальних закладів (українська мова навчання)	281

Додаток 2

Типовий навчальний план для профільного навчання на III ступені загальноосвітніх навчальних закладів (навчання мовами національних меншин)	283

Додаток 3

Типовий навчальний план для профільного навчання на III ступені однокompлектних загальноосвітніх навчальних закладів (гуманітарний та природничо- математичний напрями)	285

Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 20 лютого 2002 р. № 128</i>	291

Додаток 2

Порядок поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах	292

Методичний лист щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» у 2006/2007 навчальному році	293

Перелік рекомендованої літератури Захист Вітчизни	297

IV. Методичне забезпечення предмета

Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України <i>Закон України</i> <i>від 24 березня 1999 року № 548-XIV</i>	298
Статут внутрішньої служби Збройних Сил України	299
Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України <i>Закон України</i> <i>від 24 березня 1999 року № 550-XIV</i>	362
Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України.....	363
Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України.....	394
Дисциплінарний статут Збройних Сил України.....	395
Про Стройовий статут Збройних Сил України <i>Закон України</i> <i>від 24 березня 1999 року № 549-XIV</i>	413
Стройовий статут Збройних Сил України	414
Про порядок проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів <i>Лист Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 07.03.2001 № 1/9-97</i>	453
Про впровадження фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу школярів України «Козацький гарт» <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> <i>Міністерства України у справах молоді і спорту від 17.08.2005</i> <i>№ 479/1656</i>	455
Умови проведення Всеукраїнського фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу школярів «Козацький гарт»	457
Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва	

<i>Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 грудня 2003 р. № 855</i>	481

Положення дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») українського козацтва	483

Про затвердження Правил безпеки під час проведення занять з допризовної підготовки в загальноосвітніх, професійно- технічних навчальних закладах і вищих навчальних закладах першого та другого рівнів акредитації <i>Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 21 серпня 2000 р. № 213</i>	512

Правила безпеки під час проведення занять з допризовної підготовки в загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах і вищих навчальних закладах першого та другого рівнів акредитації	514

V. Організація праці вчителів

Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ <i>Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.09.2005 № 557</i>	525

Додаток 1

Розміри посадових окладів (ставок заробітної плати) керівних, науково-педагогічних, педагогічних, наукових працівників, професіоналів, фахівців та інших працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери	530

Додаток 6

Схема	532

Додаток 16

Ставки погодинної оплати праці працівників усіх галузей економіки за проведення навчальних занять	534

Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність,
деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань оплати
праці працівників установ, закладів та організацій окремих
галузей бюджетної сфери

<i>Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2005 р. № 790</i>	<i>536</i>
<i>Зміни, що вносяться до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 (1298-2002-п).....</i>	<i>538</i>
<i>Про реалізацію окремих положень частини першої статті 57 Закону України «Про освіту», частини першої статті 25 Закону України «Про загальну середню освіту», частини другої статті 18 і частини першої статті 22 Закону України «Про позашкільну освіту» (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1222 (1222-2002-п) від 19.08.2002) ПОСТАНОВА Кабінету Міністрів України від 31 січня 2001 р. № 78</i>	<i>543</i>
<i>Порядок виплати надбавок за вислугу років педагогічним та науково-педагогічним працівникам навчальних закладів і установ освіти</i>	<i>545</i>
<i>Про встановлення розміру доплати за окремі види педагогічної діяльності Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1096</i>	<i>546</i>
<i>Положення про порядок наймання і звільнення педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти, що є у державній власності</i>	<i>548</i>
<i>Зразок контракту з педагогічним, науково-педагогічним працівником закладу освіти, що є у державній власності</i>	<i>560</i>
<i>Про Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників навчально-виховних закладів системи Міністерства освіти України Наказ Міністерства освіти України від 20 грудня 1993 р. № 455</i>	<i>568</i>
<i>Типові правила внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально-виховних закладів України (далі — Правила)</i>	<i>569</i>
<i>Про затвердження Порядку надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним</i>	

працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам <i>Постанова Кабінету Міністрів України</i> <i>від 14 квітня 1997 р. № 346</i>	580
Порядок надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково- педагогічним працівникам	581
Про затвердження Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 6 вересня 2000 р. № 434</i>	585
Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти	586
Про затвердження Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 20 липня 2004 р. № 601</i>	590
Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів	591
<i>Додаток 1</i>	
Форма інвентарної книги	600
<i>Додаток 2</i>	
Форма матеріальної книги	600
Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників України <i>Наказ Міністерства освіти України</i> <i>№ 310 від 20.08.93</i>	601
Типове положення про атестацію педагогічних працівників України	602

I. ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ОСВІТИ

Конституція України

*(Із змінами, внесеними згідно
із Законом № 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005,
№ 2, ст. 44)*

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 17. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

Стаття 20. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України — стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська

Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Державний Гімн України — національний гімн на музику М. Вербицького зі словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

Розділ II. ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується:

- наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї;
- спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг;
- створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством;
- правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.

Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Стаття 53. Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи,

передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Стаття 65. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Розділ IV. ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Стаття 83. У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання.

Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;

12) призначення за поданням Президента України ...Міністра оборони України...;

12-1) призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

Стаття 92. Виключно законами України визначаються:

6) основи соціального захисту, охорони здоров'я; екологічної безпеки;

17) основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку;

- 18) правовий режим державного кордону;
- 19) правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;

Виключно законами України встановлюються:

- 2) порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів.

Розділ V. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Стаття 106. Президент України:

- 1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;

17) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;

- 18) очолює Раду національної безпеки і оборони України;

19) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

20) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

24) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

Стаття 107. Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України.

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України.

До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України.

Компетенція та функції Ради національної безпеки і оборони України визначаються законом.

Розділ VI. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Стаття 113. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Стаття 114. Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Стаття 116. Кабінет Міністрів України:

7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

Розділ IX. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Стаття 133. Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України.

Розділ XIII. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 157. Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

*Конституція України прийнята на п'ятій сесії
Верховної Ради України
28 червня 1996 року*

Конвенція про права дитини (витяги)

(Конвенція ратифікована Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91)

Дата підписання Україною: 21 лютого 1990 р.

Набуття чинності для України: 27 вересня 1991 р.

(Зміни до Конвенції прийнято Законом № 717-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, № 29, ст. 227)

ПРЕАМБУЛА

Держави, учасниці цієї Конвенції, вважаючи, що згідно з принципами, проголошеними в Статуті Організації Об'єднаних Націй, визнання властивої гідності, рівних і невід'ємних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі, беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи та сповнені рішучості сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі, визнаючи, що Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини проголосила і погодилась з тим, що кожна людина має володіти всіма зазначеними у них правами і свободами без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження або інші обставини, нагадуючи, що Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу, впевнені в тому, що сім'ї, як основному осередку суспільства і природному середовищу, для зростання і благополуччя всіх її членів, і особливо дітей, мають бути надані необхідні захист і сприяння, з тим щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства, визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння, вважаючи, що дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності, беручи до уваги, що необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини

ни, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей, беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, «дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження», посилаючись на положення Декларації про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх всиновленні, на національному і міжнародних рівнях, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») та Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів, визнаючи, що в усіх країнах світу є діти, які живуть у виключно тяжких умовах, і що такі діти потребують особливої уваги, враховуючи належним чином важливість традицій і культурних цінностей кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини, визнаючи важливість міжнародного співробітництва для поліпшення умов життя дітей в кожній країні, зокрема в країнах, що розвиваються, погодилися про нижченаведене.

ЧАСТИНА I

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Стаття 2

1. Держави-учасниці поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї.

Стаття 3

1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

3. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Стаття 6

1. Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.

2. Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Стаття 8

1. Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.

2. Якщо дитина протизаконно позбавляється частини або всіх елементів своєї індивідуальності, Держави-учасниці забезпечують їй необхідну допомогу і захист для найшвидшого відновлення її індивідуальності.

Стаття 12

1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

Стаття 13

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.

2. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні:

а) для поваги прав і репутації інших осіб; або

б) для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), або здоров'я, або моралі населення.

Стаття 14

1. Держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті та релігії.

3. Свобода дотримуватися своєї релігії або віри може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку, моралі та здоров'я населення або захисту основних прав і свобод інших осіб.

Стаття 15

1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.

2. Щодо здійснення даного права не можуть застосовуватися будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського порядку (order public), охорони здоров'я і моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 16

1. Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємниці кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

2. Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання.

Стаття 19

1. Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи небалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

2. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

Стаття 24

1. Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була

позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.

2. Держави-учасниці домагаються повного здійснення цього права, зокрема, вживають заходів щодо:

б) забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;

с) боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного продовольства та чистої питної води, беручи до уваги небезпеку і ризик забруднення навколишнього середовища;

д) надання матерям належних послуг по охороні здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди;

е) забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;

і) розвитку просвітницької роботи та послуг у галузі профілактичної медичної допомоги та планування розміру сім'ї.

Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

а) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;

б) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;

с) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;

д) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;

е) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб кількості дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

3. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема, з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучас-

них методів навчання. В цьому зв'язку особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 29

1. Держави-учасниці погоджуються щодо того, що освіта дитини має бути спрямована на:

а) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;

б) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;

с) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної;

д) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;

е) виховання поваги до навколишньої природи.

2. Жодна частина цієї статті або статті 28 не тлумачиться як така, що обмежує свободу окремих осіб і органів створювати учбові заклади та керувати ними за умови постійного додержання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, та виконання вимоги того, щоб освіта, яку одержують в таких учбових закладах, відповідала мінімальним нормам, що можуть бути встановлені державою.

Стаття 30

У таких державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншості чи особи з числа корінного населення, дитині, яка належить до таких меншостей чи корінного населення, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Стаття 31

1. Держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.

2. Держави-учасниці поважають і заохочують право дитини на всебічну участь у культурному і творчому житті та сприяють наданню їй відповідних і рівних можливостей для культурної і творчої діяльності, дозвілля і відпочинку.

Стаття 32

1. Держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка

може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

2. Держави-учасниці вживають законодавчі, адміністративні і соціальні заходи, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб забезпечити здійснення цієї статті. З цією метою, керуючись відповідними положеннями інших міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема:

- а) встановлюють мінімальний вік для прийому на роботу;
- б) визначають необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня й умови праці;
- с) передбачають відповідні види покарань або інші санкції для забезпечення ефективного здійснення цієї статті.

Стаття 33

Держави-учасниці вживають усіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними.

Стаття 38

1. Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання.

2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.

3. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

4. Згідно зі своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

Стаття 39

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціаль-

ній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

ЧАСТИНА II

Стаття 45

З метою сприяння ефективному здійсненню Конвенції та заохочення міжнародного співробітництва в галузі, охоплюваній цією Конвенцією:

а) спеціалізовані установи, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй та інші органи Організації Об'єднаних Націй мають право бути представленими при розгляді питань про здійснення таких положень цієї Конвенції, які входять до сфери їх повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим компетентним органам, якщо він вважає це за доцільне, подавати висновки експертів щодо здійснення Конвенції у тих галузях, які входять до сфери їх відповідних повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим органам Організації Об'єднаних Націй подавати доповіді про здійснення Конвенції у галузях, що входять до сфери їх діяльності;

б) Комітет направляє, якщо він вважає за доцільне, до спеціалізованих установ, Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних органів будь-які доповіді Держав-учасниць, в яких вміщені прохання про технічну консультацію чи допомогу або йдеться про потреби в цьому, зазначені зауваження та пропозиції Комітету, якщо такі є, щодо таких прохань чи зауважень;

с) Комітет може рекомендувати Генеральній Асамблеї запропонувати Генеральному секретарю провести від її імені дослідження з питань, що стосуються прав дитини.

На посвідчення чого нижчепідписані повноважні представники, належним чином на те уповноважені своїми відповідними урядами, підписали цю Конвенцію.

Про Національну доктрину розвитку освіти

УКАЗ

Президента України

17 квітня 2002 року № 347/2002

З метою визначення стратегії та основних напрямів дальшого розвитку освіти в Україні

ПОСТАНОВЛЯЮ:

1. Затвердити Національну доктрину розвитку освіти (додається).
2. Кабінету Міністрів України розробити та затвердити у тримісячний строк заходи з реалізації Національної доктрини розвитку освіти на 2002–2004 роки.
3. Центральним і місцевим органам виконавчої влади забезпечити реалізацію Національної доктрини розвитку освіти та передбачати кошти на фінансування відповідних заходів.

Президент України

Л.КУЧМА

НАЦІОНАЛЬНА ДОКТРИНА РОЗВИТКУ ОСВІТИ

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Освіта — основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства.

Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

Актуальним завданням є забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та дальше утвердження її національного характеру. Мають постійно оновлюватися зміст освіти та організація навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. Критичним залишається стан фінансування освіти і науки, недостатнім є рівень оплати праці працівників освіти і науки.

Потребують державної підтримки дошкільна, загальна середня освіта у сільській місцевості, професійно-технічна освіта, навчання здібних та обдарованих учнів і студентів, а також дітей з особливостями психічного і фізичного розвитку.

Необхідно істотно зміцнити навчально-матеріальну базу, здійснити комп'ютеризацію навчальних закладів, впровадити інформаційні технології, забезпечити ефективну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, запровадити нові економічні та управлінські механізми розвитку освіти. Усі ці проблеми потребують першочергового розв'язання.

В Україні повинні забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя.

Національна доктрина розвитку освіти (далі — Національна доктрина) визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI століття.

II. МЕТА І ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

1. Мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти.

2. Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є:

- особистісна орієнтація освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя;
- пропаганда здорового способу життя;
- розширення україномовного освітнього простору;
- забезпечення освітніх потреб національних меншин;
- забезпечення економічних і соціальних гарантій для професійної самореалізації педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення їх соціального статусу;
- розвиток дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти у сільській місцевості та професійно-технічної освіти;
- органічне поєднання освіти і науки, розвиток педагогічної та психологічної науки, дистанційної освіти;
- запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій;
- створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання, повне забезпечення ними навчальних закладів;
- створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення;
- інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів.

3. Держава повинна забезпечувати:

- збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин;

- виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу;
- формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості;
- підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці;
- створення умов для розвитку обдарованих дітей та молоді;
- підтримку дітей та молоді з особливостями психічного і фізичного розвитку;
- стимулювання у молоді прагнення до здорового способу життя;
- розвиток дитячого та юнацького спорту, туризму;
- етичне, естетичне виховання;
- екологічну, правову, економічну освіту;
- наступність і безперервність освіти;
- інноваційний характер навчально-виховної діяльності;
- різноманітність типів навчальних закладів, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання та виховання;
- моніторинг освітнього процесу, зростання якості освітніх послуг;
- створення умов для ефективної професійної діяльності
- педагогічних, науково-педагогічних працівників відповідно до їх ролі у суспільстві.

ІІІ. НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ОСВІТИ І НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

42. Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета — виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

Національне виховання спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури.

Головними складовими національного виховання є громадянське та патріотичне виховання.

Національне виховання має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей та молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

IV. СТРАТЕГІЯ МОВНОЇ ОСВІТИ

8. У державі створюється система безперервної мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опановувати рідну (національну) і практично володіти хоча б однією іноземною мовою. Освіта сприяє розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур.

Забезпечується право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою, збереження та розвиток етнокультури, її підтримку та захист державою. У навчальних закладах, в яких навчання ведеться мовами національних меншин, створюються умови для належного опанування державної мови.

VI. ОСВІТА І ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ – ОСНОВА ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН

11. Пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Це здійснюється шляхом розвитку валеологічної освіти, повноцінного медичного обслуговування, оптимізації режиму навчально-виховного процесу, створення екологічно сприятливого життєвого простору.

Держава разом із громадськістю сприяє збереженню здоров'я учасників навчально-виховного процесу, залученню їх до занять фізичною культурою і спортом, недопущенню будь-яких форм насильства в навчальних закладах, а також проведенню та впровадженню в практику результатів міжгалузевих наукових досліджень з проблем зміцнення здоров'я, організації медичної допомоги дітям, учням і студентам, якісному медичному обслуговуванню працівників освіти, пропаганді здорового способу життя та вихованню культури поведінки населення.

12. В усіх ланках системи освіти шляхом використання засобів фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчої роботи

закладаються основи для забезпечення і розвитку фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я кожного члена суспільства.

Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити:

- комплексний підхід до гармонійного формування всіх складових здоров'я;
- удосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя і професійної діяльності на принципах, що забезпечують оздоровчу спрямованість та індивідуальність підходів;
- використання різноманітних форм рухової активності та інших засобів фізичного удосконалення.

Виконання зазначених завдань дасть змогу досягти істотного зниження захворюваності дітей, підлітків, молоді та інших категорій населення, підвищити рівень профілактичної роботи, стимулювати у людей різного віку прагнення до здорового способу життя, зменшити вплив шкідливих звичок на здоров'я дітей та молоді.

13. Фізичне виховання як невід'ємна складова освіти забезпечує можливість набуття кожною людиною необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, про шляхи і методи протидії хворобам, про методики досягнення високої працездатності та тривалої творчої активності. В системі освіти держава забезпечує розвиток масового спорту як важливої складової виховання молоді.

VII. РІВНИЙ ДОСТУП ДО ЗДОБУТТЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

14. Для всіх громадян України незалежно від національності, статі, соціального походження та майнового стану, віросповідання, місця проживання та стану здоров'я забезпечується рівний доступ до якісної освіти. Реалізація зазначеного права передбачає прозорість, наступність системи освіти всіх рівнів, гнучке врахування демографічних, соціальних, економічних змін.

15. Модернізація системи освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики.

Якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту.

На забезпечення якості освіти спрямовуються матеріальні, фінансові, кадрові та наукові ресурси суспільства і держави.

Висока якість освіти передбачає взаємозв'язок освіти і науки, педагогічної теорії та практики.

Якість освіти визначається на основі державних стандартів освіти та оцінки громадськістю освітніх послуг.

16. Рівний доступ до здобуття освіти забезпечується шляхом:
б) у загальній середній освіті:

- обов'язкового здобуття повної загальної середньої освіти в обсягах, визначених Державним стандартом загальної середньої освіти;
- збереження та розвитку єдиного освітнього простору;
- оптимізації структури освітньої мережі для забезпечення навчання в одну зміну, створення умов для профільного, екстернатного і дистанційного навчання;
- здійснення профільного професійного навчання учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі на базі професійно-технічних навчальних закладів;
- посилення відповідальності сім'ї, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за порушення прав дитини щодо обов'язковості навчання;
- надання адресної допомоги соціально незахищеним дітям;
- створення умов для здобуття якісної освіти незалежно від місця проживання.

ІХ. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

19. Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують даліше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Це досягається шляхом:

- забезпечення поступової інформатизації системи освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу;
- запровадження дистанційного навчання із застосуванням у навчальному процесі та бібліотечній справі інформаційно-комунікаційних технологій поряд з традиційними засобами;
- розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб, а також випуску електронних підручників;
- створення індустрії сучасних засобів навчання, що відповідають світовому науково-технічному рівню і є важливою передумовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти.

20. Держава підтримує процес інформатизації освіти, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі освіти; сприяє забезпеченню навчальних закладів комп'ютерами,

сучасними засобами навчання, створенню глобальних інформаційно-освітніх мереж; забезпечує розвиток усеохоплюючої системи моніторингу якості освіти всіх рівнів.

ХІІІ. ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

29. Підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх професійне вдосконалення — важлива умова модернізації освіти. Для підтримки педагогічних і науково-педагогічних працівників, підвищення їх відповідальності за якість професійної діяльності держава забезпечує:

- розроблення та вдосконалення нормативно-правової бази професійної діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- прогнозування та задоволення потреб суспільства у зазначених працівниках;
- розвиток конкурентоспроможної системи навчальних закладів, в яких проводиться підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- розроблення та запровадження державних стандартів педагогічної освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і державних стандартів післядипломної педагогічної освіти;
- оволодіння педагогічними працівниками сучасними інформаційними технологіями;
- періодичне оновлення і взаємоузгодження змісту підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- впровадження системи цільового державного фінансування підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників та їх професійного вдосконалення;
- поліпшення системи стимулювання професійного зростання педагогічних і науково-педагогічних працівників, можливість вивчення іноземних мов.

30. Держава забезпечує умови для підвищення престижу та соціального статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників, створює систему професійного відбору молоді до вищих педагогічних навчальних закладів.

ХІV. СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

31. Забезпечення умов для педагогічної, науково-педагогічної та наукової діяльності педагогічних і науково-педагогічних

них працівників, умов для навчання учнів і студентів, а також соціального захисту учасників навчально-виховного процесу є найважливішим напрямом державної політики у галузі освіти.

Громадянам, які навчаються, гарантується:

- захист життя, збереження здоров'я, фізичне виховання;
- регулярне безоплатне підвезення у сільській місцевості до місця навчання і додому дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників;
- пільговий проїзд студентів у громадському транспорті;
- надання адресної допомоги, академічних і соціальних стипендій;
- здійснення заходів щодо профілактики бездоглядності і правопорушень серед дітей, учнівської та студентської молоді, їх соціальної реабілітації у суспільстві;
- працевлаштування випускників, які навчалися за державним замовленням.

32. Держава поступово підвищує соціальні витрати на систему освіти, проведення активної соціальної політики.

Бюджетні ресурси спрямовуються на забезпечення першочергових соціальних видатків: на виплату заробітної плати та пенсій педагогічним і науково-педагогічним працівникам, стипендій, а також на соціальну підтримку учнів і студентів.

Держава сприяє розширенню застосування договірного регулювання умов оплати праці, додаткових соціальних гарантій на підставі положень генеральної, галузевої, регіональної угод, колективних договорів.

33. Держава, виходячи з можливостей бюджету і реальної економічної ситуації, сприяє забезпеченню для педагогічних і науково-педагогічних працівників:

- ефективного медичного обслуговування;
- встановлення і дотримання науково обґрунтованих норм навчального навантаження, тривалості робочого часу та основної щорічної відпустки;
- періодичного стажування у наукових центрах, навчальних закладах та на виробництві;
- диференціації оплати праці відповідно до рівня професіоналізму, кваліфікаційної категорії та педагогічного звання, наукового ступеня та вченого звання;
- встановлення педагогічним працівникам фіксованих доплат для придбання навчальної та науково-методичної літератури;
- виплати одноразової допомоги педагогічним працівникам, які призначаються на посаду вперше.

34. Держава створює умови для встановлення педагогічним працівникам пенсійного забезпечення на рівні 80–90 відсотків їх заробітної плати.

XVI. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

42. Реалізація Національної доктрини забезпечить перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, що сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості та суспільства. В результаті цього відбудуться потужні позитивні зміни у системі матеріального виробництва та духовного відродження, структурі політичних відносин, побуті і культурі.

Зростуть самостійність і самодостатність особистості, її творча активність, що зміцнить демократичні основи громадянського суспільства і прискорить його розвиток.

Активізуються процеси національної самоідентифікації особистості, підвищиться її громадянський авторитет, а також статус громадянина України у міжнародному соціокультурному середовищі.

Освіта, здобута в Україні, стане конкурентоспроможною в європейському та світовому освітньому просторі, а людина — захищеною і мобільною на ринку праці.

Зростаючий освітній потенціал суспільства забезпечить впровадження новітніх виробничих та інформаційних технологій, що дасть змогу протягом наступних 10–15 років скоротити відставання у темпах розвитку, а надалі істотно наблизитися до рівня і способу організації життєдіяльності розвинутих країн світу.

Випереджальний розвиток освіти забезпечить рівень життя, гідний людини XXI століття.

*Глава Адміністрації Президента України
В. ЛИТВИН*

Про загальну середню освіту

ЗАКОН України

від 13 травня 1999 р. № 651-XIV

Цей Закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти, що сприяє вільному розвитку людської особистості, формує цінності правового демократичного суспільства в Україні.

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Законодавство України про загальну середню освіту

Законодавство України про загальну середню освіту базується на Конституції України і складається з Закону України «Про освіту», цього Закону, інших нормативно-правових актів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 2. Основні завдання законодавства України про загальну середню освіту

Основними завданнями законодавства України про загальну середню освіту є:

- забезпечення права громадян на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти;
- забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку загальної середньої освіти;
- забезпечення нормативно-правової бази щодо обов'язковості повної загальної середньої освіти;
- визначення структури та змісту загальної середньої освіти;
- визначення органів управління системою загальної середньої освіти та їх повноважень;
- визначення прав та обов'язків учасників навчально-виховного процесу, встановлення відповідальності за порушення законодавства про загальну середню освіту.

Стаття 3. Загальна середня освіта

Загальна середня освіта — цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності.

Загальна середня освіта є обов'язковою основною складовою безперервної освіти.

Загальна середня освіта спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Стаття 4. Система загальної середньої освіти

Систему загальної середньої освіти становлять:

- загальноосвітні навчальні заклади всіх типів і форм власності, у тому числі для громадян, які потребують соціальної допомоги та соціальної реабілітації, навчально-виробничі комбінати, позашкільні заклади, науково-методичні установи та органи управління системою загальної середньої освіти, а також професійно-технічні та вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації, що надають повну загальну середню освіту.

Стаття 5. Завдання загальної середньої освіти

Завданнями загальної середньої освіти є:

- виховання громадянина України;
- формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду;
- виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності;
- виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;
- реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;
- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців).

Стаття 6. Здобуття повної загальної середньої освіти

1. Громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного

та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах.

3. Здобуття повної загальної середньої освіти у навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності має відповідати вимогам Державного стандарту загальної середньої освіти.

Стаття 7. Мова (мови) навчання і виховання у загальноосвітніх навчальних закладах

Мова (мови) навчання і виховання у загальноосвітніх навчальних закладах визначається відповідно до Конституції України і Закону України «Про мови в Українській РСР».

Розділ II. ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ТА ІНШІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Стаття 8. Загальноосвітній навчальний заклад

1. Загальноосвітній навчальний заклад — навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права громадян на загальну середню освіту.

Загальноосвітній навчальний заклад, заснований на приватній формі власності, здійснює свою діяльність за наявності ліцензії, виданої в установленому законодавством України порядку.

2. Загальноосвітній навчальний заклад, що здійснює інноваційну діяльність, може мати статус експериментального.

Статус експериментального не змінює підпорядкування, тип і форму власності загальноосвітнього навчального закладу. Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад затверджується Міністерством освіти України.

Розділ III. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття 12. Термін навчання

1. Термін навчання для здобуття повної загальної середньої освіти у загальноосвітніх навчальних закладах I–III ступенів становить 12 років:

- у загальноосвітніх навчальних закладах III ступеня — 3 роки.

Стаття 13. Форми навчання

Навчально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється за груповою та індивідуальною формами навчання, положення про які затверджує Міністерство освіти України.

Бажаючим надається право і створюються умови для прискореного закінчення школи, складання іспитів екстерном.

Стаття 14. Наповнюваність класів загальноосвітніх навчальних закладів

1. Наповнюваність класів загальноосвітніх навчальних закладів не повинна перевищувати 30 учнів.

2. У загальноосвітніх навчальних закладах, розташованих у селах, селищах, кількість учнів у класах визначається демографічною ситуацією, але повинна становити не менше п'яти осіб. При меншій кількості учнів у класі заняття проводяться за індивідуальною формою навчання.

3. Порядок поділу класів на групи при вивченні окремих предметів встановлюється Міністерством освіти України за погодженням з Міністерством фінансів України.

4. Для спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) кількість учнів у класі визначається Міністерством освіти України за погодженням із Міністерством охорони здоров'я України і Міністерством фінансів України.

Стаття 15. Навчальні плани та навантаження учнів

1. Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів (далі — Базовий навчальний план) визначає структуру та зміст загальної середньої освіти через інваріантну і варіативну складові, які встановлюють погодинне та змістове співвідношення між освітніми галузями (циклами навчальних предметів), гранично допустиме навчальне навантаження учнів та загальнорічну кількість навчальних годин. Інваріантна складова змісту загальної середньої освіти формується на державному рівні, є єдиною для всіх закладів загальної середньої освіти, визначається через освітні галузі Базового навчального плану. Варіативна складова змісту загальної середньої освіти формується загальноосвітнім навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону та індивідуальних освітніх запитів учнів (вихованців). Базовий навчальний план для загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності затверджується Кабінетом Міністрів України.

2. На основі Базового навчального плану Міністерство освіти України затверджує типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності. У типових навчальних планах освітні галузі реалізуються в навчальні предмети та курси інваріантної та варіативної складових змісту загальної середньої освіти.

Типові навчальні плани встановлюють сумарне гранично допустиме навчальне навантаження учнів. Воно становить таку кількість навчальних годин на рік:

- 10–12 класи — 1030 годин.

3. На основі типових навчальних планів загальноосвітнім навчальним закладом складається робочий навчальний план з конкретизацією варіативної складової і визначенням профілю навчання.

Робочі навчальні плани державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладів затверджуються відповідним органом управління освітою. Робочі навчальні плани приватних загальноосвітніх навчальних закладів погоджуються з відповідними органами управління освітою.

Робочі навчальні плани професійно-технічних і вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, в частині здобуття повної загальної середньої освіти, розробляються на основі типових навчальних планів для загальноосвітніх навчальних закладів та погоджуються з Міністерством освіти України.

Експериментальні робочі навчальні плани складаються, з урахуванням типових навчальних планів, загальноосвітніми навчальними закладами, що мають статус експериментальних.

Запровадження експериментальних робочих навчальних планів, нових освітніх програм, педагогічних новацій і технологій можливе лише за рішенням Міністерства освіти України.

Стаття 16. Навчальний рік та режим роботи загальноосвітнього навчального закладу

1. Навчальний рік у загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності розпочинається у День знань — 1 вересня і закінчується не пізніше 1 липня наступного року.

2. Тривалість навчального року в загальноосвітніх навчальних закладах II–III ступенів — 190 робочих днів, без урахування часу на складання перевірних та випускних іспитів, тривалість яких не може перевищувати трьох тижнів.

3. Структура навчального року (за чвертями, півріччями, семестрами) та тривалість навчального тижня встановлюються загальноосвітнім навчальним закладом у межах часу, передбаченого робочим навчальним планом, за погодженням з відповідним органом управління освітою.

4. Режим роботи загальноосвітнього навчального закладу визначається ним на основі нормативно-правових актів та за погодженням з відповідним органом державної санітарно-епідеміологічної служби.

5. Тривалість уроків у загальноосвітніх навчальних закладах становить: у п'ятих–дванадцятих класах — 45 хвилин.

Зміна тривалості уроків допускається за погодженням з відповідними органами управління освітою та органами державної санітарно-епідеміологічної служби.

Різниця в часі навчальних годин перших–четвертих класів обов’язково обліковується і компенсується проведенням додаткових, індивідуальних занять та консультацій з учнями.

6. Тривалість канікул у загальноосвітніх навчальних закладах протягом навчального року не може бути меншою 30 календарних днів.

Стаття 20. Учень (вихованець)

1. Учень (вихованець) — особа, яка навчається і виховується в одному із загальноосвітніх навчальних закладів. Зарахування учнів до загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється, як правило, з 6 років.

2. Статус учнів (вихованців) як учасників навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах, їх права та обов’язки визначаються цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 22. Охорона та зміцнення здоров’я учнів (вихованців)

1. Загальноосвітній навчальний заклад забезпечує безпечні та нешкідливі умови навчання, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров’я, формує гігієнічні навички та засади здорового способу життя учнів (вихованців).

2. Учні (вихованці) загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності забезпечуються медичним обслуговуванням, що здійснюється медичними працівниками, які входять до штату цих закладів або відповідних закладів охорони здоров’я, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 23. Заохочення учнів (вихованців)

Для учнів (вихованців) встановлюються різні види морального стимулювання та матеріального заохочення, передбачені Міністерством освіти України, іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, статутом загальноосвітнього навчального закладу.

Стаття 24. Педагогічні працівники

1. Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров’я якої дозволяє виконувати професійні обов’язки в навчальних закладах системи загальної середньої освіти. Перелік посад педагогічних працівників системи загальної середньої освіти встановлюється Кабінетом Міністрів України.

2. Посаду керівника загальноосвітнього навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форми власності може

займати особа, яка є громадянином України, має вищу педагогічну освіту на рівні спеціаліста або магістра, стаж педагогічної роботи не менше трьох років, успішно пройшла атестацію керівних кадрів освіти у порядку, встановленому Міністерством освіти України.

Стаття 25. Педагогічне навантаження

1. Педагогічне навантаження вчителя загальноосвітнього навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форми власності — час, призначений для здійснення навчально-виховного процесу.

Педагогічне навантаження вчителя включає 18 навчальних годин протягом навчального тижня, що становлять тарифну ставку, а також інші види педагогічної діяльності в такому співвідношенні до тарифної ставки:

- класне керівництво — 20–25 відсотків;
- перевірка зошитів — 10–20 відсотків;
- завідування:
- майстернями — 15–20 відсотків;
- навчальними кабінетами — 10–15 відсотків;
- навчально-дослідними ділянками — 10–15 відсотків.

Розміри та порядок встановлення доплат за інші види педагогічної діяльності визначаються Кабінетом Міністрів України.

Педагогічне навантаження вихователя загальноосвітнього навчального закладу становить 30 годин, вихователя загальноосвітньої спеціальної школи (школи-інтернату) — 25 годин на тиждень, що становить тарифну ставку.

Розміри тарифних ставок інших педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Розподіл педагогічного навантаження у загальноосвітньому навчальному закладі здійснюється його керівником і затверджується відповідним органом управління освітою.

2. Педагогічне навантаження вчителя загальноосвітнього навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форми власності обсягом менше тарифної ставки, передбаченої частиною першою цієї статті, встановлюється тільки за його згодою.

Перерозподіл педагогічного навантаження протягом навчального року допускається у разі зміни кількості годин з окремих предметів, що передбачається робочим навчальним планом, або за письмовою згодою педагогічного працівника з додержанням законодавства України про працю.

Стаття 26. Трудові відносини в системі загальної середньої освіти

1. Трудові відносини в системі загальної середньої освіти регулюються законодавством України про працю, Законом України «Про освіту» (1060-12), цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

3. Відволікання педагогічних працівників від виконання професійних обов'язків на виконання робіт, непередбачених трудовим договором, без згоди педагогічного працівника недопускається. Відмова педагогічного працівника від виконання робіт, не передбачених трудовим договором, не може бути підставою для його звільнення з посади, крім випадків, встановлених законодавством.

4. Педагогічному працівнику — призовнику, який має вищу педагогічну освіту і основним місцем роботи якого є загальноосвітній навчальний заклад, надається відстрочка від призову на строкову військову службу на весь період його роботи за спеціальністю.

Стаття 27. Атестація педагогічних працівників

1. Атестація педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності є обов'язковою і здійснюється, як правило, один раз на п'ять років відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників (з0176-93), затвердженого Міністерством освіти України.

2. За результатами атестації педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів визначається відповідність педагогічного працівника займаній посаді, присвоюється кваліфікаційна категорія (спеціаліст, спеціаліст другої категорії, спеціаліст першої категорії і спеціаліст вищої категорії) та може бути присвоєно педагогічне звання (старший учитель, учитель-методист, вихователь-методист, педагог-організатор-методист тощо). Положення про кваліфікаційні категорії та педагогічні звання затверджуються Міністерством освіти України.

Стаття 28. Права та обов'язки педагогічних працівників системи загальної середньої освіти

Права та обов'язки педагогічних працівників системи загальної середньої освіти визначаються Конституцією України (254к/96-ВР), Законом України «Про освіту», Кодексом законів про працю України (322-08), цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Розділ V. ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Стаття 30. Поняття Державного стандарту загальної середньої освіти

1. Державний стандарт загальної середньої освіти — зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості

учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти та гарантії держави у її досягненні.

2. Додержання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти є обов'язковим для загальноосвітніх навчальних закладів, а також професійно-технічних та вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

Стаття 31. Розроблення та затвердження Державного стандарту загальної середньої освіти

1. Державний стандарт загальної середньої освіти розробляється Міністерством освіти України разом з Національною академією наук України та Академією педагогічних наук України. Державний стандарт загальної середньої освіти затверджується Кабінетом Міністрів України і переглядається не рідше одного разу на 10 років.

Зміна змісту і обсягу Державного стандарту загальної середньої освіти іншими органами виконавчої влади не допускається.

2. Навчально-методичне забезпечення реалізації Державного стандарту загальної середньої освіти здійснюється Міністерством освіти України.

Стаття 32. Структура Державного стандарту загальної середньої освіти

Структуру Державного стандарту загальної середньої освіти складають:

- базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів;
- загальна характеристика інваріантної та варіативної складових змісту загальної середньої освіти;
- державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів (вихованців).

Стаття 33. Додержання Державного стандарту загальної середньої освіти

Обов'язком загальноосвітнього навчального закладу щодо додержання Державного стандарту загальної середньої освіти є:

- виконання інваріантної складової змісту загальної середньої освіти;
- визначення предметної спрямованості варіативної складової змісту загальної середньої освіти, її змістовного наповнення і форм реалізації на кожному ступені загальної середньої освіти за погодженням з відповідними органами управління освітою;
- вибір і використання освітніх програм, навчальних курсів, посібників до варіативної складової змісту загальної середньої освіти у порядку, встановленому Міністерством освіти України.

Стаття 34. Атестація та оцінювання знань учнів (вихованців)

1. Контроль за відповідністю освітнього рівня учнів (вихованців), які закінчили загальноосвітній навчальний заклад I, II і III ступенів, вимогам Державного стандарту загальної середньої освіти здійснюється шляхом їх державної підсумкової атестації. Зміст, форми і порядок проведення державної підсумкової атестації визначаються і затверджуються Міністерством освіти України.

2. Поточне та підсумкове оцінювання знань учнів та вибір їх форм, змісту та способу здійснює загальноосвітній навчальний заклад.

3. Переведення учнів (вихованців) до наступного класу загальноосвітнього навчального закладу здійснюється у порядку, встановленому Міністерством освіти України.

4. Переведення учнів (вихованців) до іншого загальноосвітнього навчального закладу здійснюється за наявності особових справ учнів (вихованців) встановленого Міністерством освіти України зразка.

5. Випускникам загальноосвітніх навчальних закладів II і III ступенів видається відповідний документ про освіту. Зразки документів про загальну середню освіту затверджує Кабінет Міністрів України. Виготовлення документів про загальну середню освіту здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

(Установити, що у 2004 році положення і норми, передбачені частиною п'ятою статті 34 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України, в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2004 рік згідно із Законом № 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003)

Розділ VII. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Стаття 41. Завдання науково-методичного забезпечення системи загальної середньої освіти

Завданнями науково-методичного забезпечення системи загальної середньої освіти є:

- координація діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичних кабінетів та методичних об'єднань педагогічних працівників;
- розроблення і видання навчальних програм, навчально-методичних та навчально-наочних посібників;
- організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, у тому числі керівних кадрів, системи загальної середньої освіти;

- вивчення рівня знань, умінь і навичок учнів загальноосвітніх навчальних закладів, вироблення відповідних рекомендацій;
- організація співпраці з вищими навчальними закладами всіх рівнів акредитації для підвищення ефективності навчально-методичного забезпечення;
- висвітлення в засобах масової інформації досягнень педагогічної науки та педагогічного досвіду.

Стаття 42. Здійснення науково-методичного забезпечення системи загальної середньої освіти

Науково-методичне забезпечення системи загальної середньої освіти здійснюють Міністерство освіти України, підпорядковані йому науково-методичні установи та вищі навчальні заклади, а також Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти Академії педагогічних наук України, Кримський республіканський, обласні, Київський і Севастопольський міські інститути післядипломної педагогічної освіти, районні (міські) методичні кабінети, науково-дослідні установи Академії педагогічних наук України та Національної академії наук України.

Стаття 44. Матеріально-технічна база загальноосвітніх навчальних закладів

1. Матеріально-технічна база загальноосвітніх навчальних закладів включає будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші цінності. Майно загальноосвітніх навчальних закладів належить їм на правах, визначених законодавством України.

2. Вимоги до матеріально-технічної бази загальноосвітніх навчальних закладів визначаються відповідними будівельними і санітарно-гігієнічними нормами і правилами, а також типовими переліками обов'язкового навчального та іншого обладнання (в тому числі корекційного), навчально-методичних та навчально-наочних посібників, підручників, художньої та іншої літератури.

Стаття 45. Штатні розписи загальноосвітніх навчальних закладів

1. Штатні розписи державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування і типів встановлюються відповідним органом управління освітою на підставі Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених Міністерством освіти України.

2. Штатні розписи приватних загальноосвітніх навчальних закладів встановлюються засновником (власником).

*Президент України
Л. КУЧМА*

II. НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРЕДМЕТА

Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді

УКАЗ

Президента України

25 жовтня 2002 року № 948/2002

*(Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента
№ 1227/2003 (1227/2003) від 29.10.2003)*

1. Схвалити Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді (додається).

2. Кабінету Міністрів України, міністерствам, іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади забезпечити реалізацію основних положень і завдань Концепції під час визначення державних та галузевих стандартів освіти вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів щодо допризовної підготовки молоді, а також розроблення державних і регіональних програм патріотичного виховання населення.

*Президент України
Л. КУЧМА*

Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Метою Концепції допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді (далі — Концепція) є:

- визначення основних напрямів удосконалення допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді;
- забезпечення єдності навчання, виховання, розвитку і психологічної підготовки молоді до захисту Вітчизни;
- вироблення єдиних поглядів на проблему виховання патріота і громадянина;
- визначення ролі державних органів в організації та проведенні допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді;
- удосконалення педагогічних форм і методів навчання молоді основ військової справи;
- формування у молоді високої патріотичної свідомості, національної гідності, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів України;
- узгодження дій міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо цілеспрямованої підготовки молоді до захисту Вітчизни;
- створення системи шефських зв'язків військових частин і вищих військових навчальних закладів з навчальними закладами, в яких проводиться допризовна підготовка, взаємодії з ветеранськими та іншими громадськими організаціями патріотичного спрямування.

Допризовна підготовка і військово-патріотичне виховання молоді мають здійснюватися відповідно до вимог Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України і за такими принципами:

- державна спрямованість;
- науковість;
- пріоритет гуманістичних і демократичних цінностей, повага до конституційних прав і свобод людини і громадянина;

- виховання молоді на патріотичних, історичних та бойових традиціях Українського народу;
- взаємозалежність та узгодженість змісту, форм і методів допризовної підготовки та виховної роботи.

2. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ

Головними завданнями допризовної підготовки є:

- ознайомлення молоді з основними положеннями Конституції України про захист Вітчизни, Законів України «Про оборону України», «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», інших нормативно-правових актів з питань оборони, військового будівництва та проходження військової служби;
- усвідомлення молоддю свого обов'язку в разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності України;
- набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості;
- засвоєння основ військової справи, цивільної оборони і медико-санітарної підготовки;
- здійснення психологічної підготовки до військової служби.

Допризовна підготовка має здійснюватися за такими напрямами:

1) вивчення історії українського війська.

Розглядаються призначення, організаційна структура, озброєння і тактика ведення бойових дій (визначні битви) війська княжих часів, козацького війська, військових формувань у боротьбі за національну державність у 1917–1920 роках, у тому числі українських січових стрільців, армії Української Народної Республіки, Радянської Армії, Збройних Сил України та інших військових формувань. Формування у молоді ідеалу людини-патріота, захисника Вітчизни на прикладах героїчної боротьби Українського народу за незалежність;

2) ознайомлення із законодавством з військових питань.

Вивчаються положення Конституції України (254к/96-ВР), Законів України «Про оборону України» (1932-12), «Про Збройні Сили України» (1934-12), «Про Державну прикордонну службу України» (661-15), «Про Цивільну оборону України» (2974-12), «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (2232-12), «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (2011-12), Воєнної доктрини України (3529-12), статuti Збройних Сил України, положення про проходження військової служби, особливо в частині, що стосується прав, обов'язків і відповідальності громадян за порушення зако-

нодавства про загальний військовий обов'язок і військову службу. Формуються правильні уявлення про походження Військової присяги і бойового прапора, військових відзнак і символіки України, про зміст, значення та порядок складання Військової присяги. Розкриваються відмінності між військовою та альтернативною (невійськовою) службою;

(Підрозділ 2 розділу 2 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 1227/2003 (1227/2003) від 29.10.2003)

3) ознайомлення із структурою і завданнями Збройних Сил України та інших військових формувань.

Набуваються знання про призначення, структуру і завдання Збройних Сил України та інших військових формувань, видів Збройних Сил України, напрями їх реформування та розвитку, основні види озброєння і військової техніки, професії, які використовуються у військах. Вивчаються існуючі в Україні системи військової підготовки та організації внутрішньої і вартової служби, повсякденної життєдіяльності військ. Проводиться ознайомлення з основними нормами речового, продовольчого і грошового забезпечення військовослужбовців;

4) вивчення основ Цивільної оборони України

З урахуванням знань та вмінь, набутих під час засвоєння програми «Безпека життєдіяльності людини»:

- вивчаються основи Цивільної оборони України, зокрема способи і засоби захисту населення від наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха і сучасних засобів ураження, вражальної дії основних небезпечних хімічних речовин, які використовуються у промисловості та сільському господарстві, порядок оповіщення населення про заходи цивільної оборони, основи рятувальних та інших невідкладних робіт під час ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха;
- організується навчання щодо здійснення на практиці заходів із захисту населення під час надзвичайних ситуацій техногенного, природного і воєнного характеру, роботи з приладами радіаційної і хімічної розвідки та дозиметричного контролю, дій у складі поста радіаційного і хімічного спостереження;
- проводиться ознайомлення з основами здійснення заходів щодо евакуації населення, організації захисту тварин і рослин, проведення дезактиваційних, дегазаційних, дезінфекційних робіт, часткової та повної санітарної обробки людей, з уражальними факторами в разі застосування зброї масового ураження;

5) набуття практичних навичок з основ військової справи, у тому числі з вогневої, тактичної, прикладної фізичної та медико-санітарної підготовки

Під час занять з вогневої підготовки вивчаються правила безпеки під час поводження із зброєю, призначення, бойові властивості і принцип роботи сучасної стрілецької зброї, ручних осколкових гранат. Для виконання вправ з практичних стрільб з малокаліберної(пневматичної)гвинтівкиіавтомата використовуються тири та стрільбища навчальних закладів, базових навчальних закладів і центрів допризовної підготовки у районах (містах), навчальних закладів Товариства сприяння обороні України, військових частин і вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України та інших військових формувань, а в разі розташування навчальних закладів на великій відстані від військових частин — органів внутрішніх справ.

Тактична підготовка має надати молоді знання про характеристику загальновійськового бою, види вогню і маневру, організації механізованого відділення у військах, основи топографії, навчити застосовувати способи пересування на полі бою, обирати та обладнувати вогневу позицію, вести спостереження в заданому секторі, визначати розташування цілей відносно орієнтирів, застосовувати ручні гранати.

Прикладна фізична підготовка спрямовується на розвиток сили, витривалості, швидкості, спритності, сміливості, координації рухів. Молодь залучається до регулярних занять фізичною культурою і спортом, у тому числі прикладними видами спорту, набуває навичок подолання перешкод, здійснення марш-кидків, метання гранат, бігу на лижах, гімнастики, рукопашного бою тощо.

Під час занять з медико-санітарної підготовки вивчаються способи визначення причин припинення серцевої діяльності і дихання,набуваються навички правильного користування шприц-тюбиком, накладання стерильної пов'язки на голову, передпліччя, ліктювий і плечовий суглоби, шини з підручного матеріалу при переломах кісток, проведення штучної вентиляції легенів і непрямого масажу серця;

6) психологічна підготовка

Ця підготовка спрямовується на формування у молоді людини психологічної готовності до діяльності у складі військового колективу в умовах проходження військової служби, а також до дій в екстремальних ситуаціях.

Допризовна підготовка включається як складова до визначеної державою системи освіти вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів та проводиться за програмами, затвердженими відповідно до законодавства і погодженими з Міністерством

оборони України. Допризовна підготовка є обов'язковим навчальним предметом і включається до інваріантної частини навчального плану. Допризовна підготовка проводиться протягом усього навчального року. Наприкінці навчання організовуються 3–5-денні навчально-польові заняття на базі військових частин, військових комісаріатів, центрів допризовної підготовки, базових навчальних закладів або безпосередньо в навчальних закладах.

Курс допризовної підготовки доцільно визначити з урахуванням досвіду її проведення загальним обсягом не менш як 140 навчальних годин у навчальних закладах усіх категорій, з них 18–30 годин — на проведення навчально-польових занять. При цьому необхідно враховувати запланований поетапний перехід Збройних Сил України на комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, що супроводжуватиметься поступовим скороченням чисельності особового складу, строку проходження строкової військової служби з 18 до 12 місяців і строків підготовки молодших спеціалістів у навчальних військових частинах, збільшенням кількості випускників навчальних закладів, які після досягнення 25-річного віку без проходження строкової військової служби беруться на військовий облік військовозобов'язаних і призначаються для комплектування військових частин на воєнний час, маючи лише допризовну підготовку.

Навчально-польові заняття проводяться у формі комплексних занять з метою оцінювання, закріплення та вдосконалення вмінь і навичок, набутих учнями (студентами) впродовж навчального року, і передбачають виконання нормативів з основ цивільної оборони та військової справи з використанням зброї, в тому числі стрільбу з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами, приладів, спорядження, засобів інженерного озброєння та індивідуального захисту, спортивного обладнання тощо. Заходи, спрямовані на формування психологічної готовності молоді до військової служби, проводяться на місцевості у вигляді гри, естафети, змагання.

Стрільба з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами проводиться на відповідно обладнаних стрільбищах і в тирах за планами військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених з начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого військового навчального закладу), органом управління освітою і керівником навчального закладу.

Навчальний час на допризовну підготовку для загальноосвітніх навчальних закладів визначається базовими навчальними планами, для професійно-технічних навчальних закладів —

типовими навчальними планами підготовки кваліфікованих робітників, а для вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації — освітньо-професійними програмами підготовки фахівців.

Програми допризовної підготовки мають охоплювати всі її напрями з визначенням обсягу навчальних годин за кожним розділом навчання, а також норм забезпечення навчальних закладів навчальними посібниками, озброєнням, військовим та іншим майном. Крім того, у програмах зазначаються перелік обов'язкових елементів навчально-матеріальної бази, основні нормативи з основ військової справи та умови їх виконання, критерії оцінки знань і навичок з допризовної підготовки.

Для поглибленого вивчення курсу допризовної підготовки використовуються навчальні години, передбачені варіативною частиною навчального плану, організовується гурткова робота, а також надається можливість навчання у спеціалізованих класах, військових ліцеях, ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою, центрах допризовної підготовки та навчальних закладах Товариства сприяння обороні України.

Передбачається можливість залучення до допризовної підготовки дівчат за власним бажанням у разі згоди їх батьків, опікунів або піклувальників.

Допризовна підготовка молоді, яка не навчається, організовується за рішенням місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування на базі міських (районних) військових комісаріатів, центрів допризовної підготовки, базових навчальних закладів, оборонно-спортивних оздоровчих таборів або військових частин залежно від наявних умов.

З метою розвитку заінтересованості учнів (студентів) у вивченні основ військової справи, підвищення рівня їх фізичної та психологічної підготовки проводяться всеукраїнські і регіональні спартакіади, змагання з військово-прикладних видів спорту, ігри оборонно-масової і військово-патріотичної спрямованості.

Для вдосконалення допризовної підготовки, впровадження її нових форм в умовах переходу Збройних Сил України на комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, здійснюється науково-дослідницька робота, поглиблена співпраця навчальних закладів освіти з науковими установами.

3. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Завданнями військово-патріотичного виховання молоді є:

- формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей;
- виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції (254к/96-ВР) і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи;
- формування здібностей до аналізу зовнішньої та внутрішньополітичної обстановки, вміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події, що відбуваються у державі і світі, свою роль та місце в цих подіях, а також у підтриманні належної обороноздатності країни;
- створення нормативно-правової бази та комплексу заходів щодо виховання патріотичних почуттів і свідомості громадян України;
- формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості;
- підвищення престижу військової служби, військова професійна орієнтація молоді, формування і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави і служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, здійснення конкурсного відбору кандидатів для вступу у вищі військові навчальні заклади і проходження військової служби за контрактом;
- створення системи військово-патріотичного виховання.

Військово-патріотичне виховання молоді здійснюється за такими напрямками:

- державний — базується на забезпеченні державою системи військово-патріотичного виховання;
- соціальний — ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій Українського народу;
- військовий — передбачає вивчення військової історії України, переможних битв українського війська, основних зразків техніки і озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;
- психолого-педагогічний — ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, їх урахуванні у процесі підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду військово-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

- правовий — передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури.

Методами військово-патріотичного виховання молоді є:

- переконання — формування впевненості в суспільній користності діяльності з підготовки до захисту Вітчизни;
- стимулювання — реалізується в різноманітних формах заохочення та змагання;
- особистий приклад — діяльність вихователя, який має бути взірцем для молоді, забезпечити педагогічну вимогу, вміє надати доручення і перевірити його виконання;
- самопідготовка — процес активного формування і самовдосконалення молодшої людини, виховання почуття патріотизму, яке реалізується шляхом самозобов'язання, самостійного навчання та самоконтролю.

Військово-патріотичне виховання здійснюється у формі лекцій, бесід, розповідей, екскурсій до музеїв військових частин, установ, підприємств, вищих навчальних закладів, зустрічей із ветеранами війни, праці та військової служби, походів по місцях бойової слави, пошукової роботи, участі у роботі клубів та гуртків військово-патріотичного спрямування.

Однією з основних форм військово-патріотичного виховання є військово-шефська робота, яка полягає в установленні та підтриманні зв'язків військових частин, вищих військових навчальних закладів з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, трудовими колективами, цивільними навчальними закладами, громадськими організаціями з метою проведення спільних заходів з військово-патріотичного виховання молоді, виховання у неї громадянських почуттів та якостей.

Для організації військово-шефської роботи, військової професійної орієнтації і патріотичного виховання молоді на основі пропозицій військових комісаріатів, погоджених з органами управління освітою, наказами командувачів військ оперативних командувань (начальників гарнізонів) військові частини та військові навчальні заклади незалежно від їх підпорядкування закріплюються за цивільними навчальними закладами з урахуванням можливості подальшого комплектування випускниками цих навчальних закладів шефських військових частин під час призову на строкову військову службу та військову службу за контрактом.

Формами військово-шефської роботи є:

- організація днів відвідування військових частин з нагоди державних та військових професійних свят, днів частин, днів складання Військової присяги;

- запрошення представників підшефних колективів як спостерігачів під час проведення тактичних навчань, організація тематичних вечорів, зустрічей з особовим складом військових частин, сім'ями військовослужбовців;
- залучення молоді до участі в упорядкуванні меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил, інших поховань захисників Вітчизни;
- надання допомоги місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у створенні навчально-матеріальної бази навчальних закладів, необхідної для проведення допризовної підготовки;
- організація змагань з військово-прикладних видів спорту;
- проведення стрільб з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами.

Організація взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, керівників навчальних закладів, підприємств, установ з органами військового управління, з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, організаціями та установами з питань військово-патріотичного виховання здійснюється на підставі договорів про співробітництво, які укладаються, як правило, на рік і передбачають правові засади спільної роботи та порядок взаємодії сторін, їх взаємні зобов'язання. Як додаток до договору може бути розроблений план спільної роботи на рік, що затверджується посадовими особами, які підписують договір.

Спільні заходи плануються з урахуванням інтересів сторін та визначенням розподілу їхніх повноважень і відповідальності.

Загальне керівництво військово-шефською роботою здійснюється органами виховної роботи Міністерства оборони України, військ Цивільної оборони України, Державної прикордонної служби України, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, а безпосереднє — органами виховної роботи видів Збройних Сил України, управлінь оперативних командувань, відповідними органами інших військових формувань через органи виховної роботи військових частин, вищих військових навчальних закладів у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також із заінтересованими громадськими та іншими організаціями.

(Абзац розділу 3 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 1227/2003 (1227/2003) від 29.10.2003)

4. КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І НАВЧАЛЬНО-МАТЕРІАЛЬНА БАЗА ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ І ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Проведення допризовної підготовки та організацію військово-патріотичного виховання молоді забезпечують викладачі допризовної підготовки (заступники керівників навчальних закладів з військово-патріотичного виховання або виховної роботи чи фізичної культури і спорту), які входять до штату навчального закладу. Крім цього, до проведення занять з допризовної підготовки на договірних засадах можуть залучатися представники військових частин, вищих військових навчальних закладів та військових комісаріатів.

На посади викладачів допризовної підготовки призначаються випускники вищих педагогічних навчальних закладів, які здобули освіту за спеціальністю викладача допризовної підготовки, а також офіцери запасу або у відставці, які мають вищу освіту, спроможні за віком і станом здоров'я якісно проводити заняття.

Підготовка викладачів допризовної підготовки здійснюється у військових навчальних підрозділах вищих педагогічних навчальних закладів. Добір кандидатів на навчання в них проводять військові частини з військовослужбовців, які підлягають звільненню в запас, а також військові комісаріати разом з органами управління освітою з цивільної молоді.

Викладач допризовної підготовки має знати вимоги щодо підготовки молоді до військової служби, постійно підвищувати свій професійний рівень.

Викладач допризовної підготовки (заступник керівника навчального закладу з військово-патріотичного виховання або виховної роботи чи фізичної культури і спорту):

- організовує і проводить заняття з допризовної підготовки;
- бере участь у створенні та вдосконаленні навчально-матеріальної бази, необхідної для проведення допризовної підготовки;
- веде облік, зберігає та видає озброєння, боеприпаси і військоове майно, не менш як один раз на місяць перевіряє їх наявність і технічний стан;
- організовує разом з викладачем фізичної культури змагання з військово-прикладних видів спорту;
- бере участь в організації та проведенні районних (міських) змагань з військово-прикладних видів спорту і цивільної оборони;
- використовує військово-шефську допомогу для підвищення ефективності занять з допризовної підготовки;
- веде роботу з військово-професійної орієнтації молоді, відбору і підготовки її для вступу до вищих військових навчальних закладів;

- бере участь у складанні характеристик на юнаків допризовного і призовного віку, проведенні заходів, пов'язаних з припискою громадян до призовних дільниць, а також забезпечує своєчасне прибуття юнаків за викликом до військових комісаріатів;
- організовує і разом з педагогічним колективом навчального закладу проводить роботу з військово-патріотичного виховання молоді.

Викладач допризовної підготовки систематично підвищує свій професійний рівень під час навчально-методичних зборів, навчання на факультетах при інститутах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, методичних занять, роботи в позаштатних методичних радах при військових комісаріатах, у методичній комісії навчального закладу, а також самостійно.

Для проведення допризовної підготовки в навчальних закладах створюється навчально-матеріальна база, яка має забезпечити виконання відповідних програм. У разі відсутності в навчальному закладі окремих елементів навчально-матеріальної бази (тирів, смуги перешкод тощо) за рішенням місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування заняття проводяться на базі іншого навчального закладу. З цією метою, а також для забезпечення умов для поглибленого вивчення курсу допризовної підготовки, проведення цілеспрямованої роботи з військової професійної орієнтації в містах, районах можуть створюватися центри допризовної підготовки, базові навчальні заклади, використовуватися навчальні заклади Товариства сприяння обороні України.

Для проведення занять із допризовної підготовки і заходів щодо військово-патріотичного виховання молоді (особливо під час проведення навчально-польових занять) максимально використовується база шефських військових частин і вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України та інших військових формувань.

Навчальні заклади забезпечуються програмами, підручниками та навчально-методичними посібниками з допризовної підготовки в установленому порядку.

Озброєння, боєприпаси і військове майно видаються Міністерством оборони України у користування навчальним закладам через органи постачання оперативних командувань і військові комісаріати відповідно до норм, установлених програмами допризовної підготовки, погодженими з цим Міністерством.

Відповідно до програм допризовної підготовки органи управління у справах цивільної оборони та органи охорони здоров'я забезпечують навчальні заклади навчальним майном згідно із завданнями органів управління освітою.

Фінансове забезпечення допризовної підготовки здійснюється в межах призначень на освіту, передбачених Законом України про Державний бюджет.

Для проведення заходів із військово-патріотичного виховання використовуються заклади культури, музеї, кімнати бойової і трудової слави, військово-патріотичні клуби тощо, організовуються догляд та впорядкування меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил та інших поховань захисників Вітчизни.

5. ОРГАНІЗАЦІЯ І КЕРІВНИЦТВО ДОПРИЗОВНОЮ ПІДГОТОВКОЮ І ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНИМ ВИХОВАННЯМ МОЛОДІ

Відповідальність за організацію та проведення допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді несуть у межах повноважень міністерства та інші центральні і місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади:

- здійснюють керівництво допризовною підготовкою і військово-патріотичним вихованням молоді;
- розробляють і затверджують або погоджують нормативно-правові акти з питань допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді;
- забезпечують навчально-методичну підготовку викладачів допризовної підготовки;
- планують і разом з Міністерством оборони України організують настановні збори для осіб, які вперше призначаються на посаду викладача допризовної підготовки;
- надають допомогу органам управління освітою в організації та проведенні допризовної підготовки, створенні навчально-матеріальної бази, зберіганні озброєння, боеприпасів і військового майна;
- вивчають, узагальнюють та поширюють позитивний досвід проведення допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді.

Міністерство оборони України за участю інших центральних органів виконавчої влади:

- розробляє та погоджує нормативно-правові акти з питань допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді;
- організовує і проводить навчально-методичні збори з посадовими особами військових комісаріатів, які відповідають за допризовну підготовку і військово-патріотичне виховання молоді;
- бере участь у розробленні програм допризовної підготовки;

- узагальнює і поширює позитивний досвід проведення допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді. Інші органи управління освітою;
- забезпечують виконання заходів з питань організації та проведення допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді;
- організовують проведення навчально-польових занять з метою закріплення знань і навичок, набутих на заняттях з допризовної підготовки;
- сприяють створенню навчально-матеріальної бази і належних умов для набуття теоретичних знань та практичних навичок під час проведення класних і навчально-польових занять;
- надають допомогу навчальним закладам у встановленні та розвитку шефських зв'язків з розташованими на території області, міста, району військовими частинами, вищими військовими навчальними закладами;
- вивчають, узагальнюють і поширюють позитивний досвід проведення допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді.

Управління оперативних командувань:

- розробляють і здійснюють заходи щодо організації шефської роботи та військово-патріотичного виховання молоді силами військових частин і вищих військових навчальних закладів, незалежно від їх підпорядкування, розташованих на території оперативного командування;
- вживають заходів щодо забезпечення навчальних закладів озброєнням, боеприпасами і військовим майном відповідно до норм, визначених програмами допризовної підготовки;
- надають місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування допомогу в створенні навчально-матеріальної бази навчальних закладів, необхідної для проведення допризовної підготовки.

Разом з органами управління освітою у повсякденному керівництві допризовною підготовкою і військово-патріотичним вихованням молоді беруть участь військовий комісаріат Автономної Республіки Крим, обласні, Київський та Севастопольський міські, районні (міські) військові комісаріати.

Військові комісаріати:

- проводять добір кандидатів на посади викладачів допризовної підготовки;
- організовують і проводять методичну підготовку викладачів допризовної підготовки; планують і організовують стрільби з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами під час

навчально-польових зборів з молоддю, яка проходить допризовну підготовку, показ їй науково-популярних, хронікально-документальних кінофільмів на військово-патріотичну тематику;

- організовують разом з начальниками гарнізонів, командирами військових частин і начальниками вищих військових навчальних закладів військово-шефську роботу і військово-патріотичне виховання молоді;
- інформують місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування про стан допризовної підготовки.

Командири військових частин і начальники вищих військових навчальних закладів разом з військовими комісаріатами надають шефську допомогу органам управління освітою, навчальним закладам в організації допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді.

Керівники навчальних закладів несуть відповідальність за проведення та стан допризовної підготовки, військово-патріотичного виховання, створення і вдосконалення навчально-матеріальної бази, підготовку молоді до навчально-польових зборів, зберігання озброєння, боєприпасів і військового майна.

Нормативи з допризовної підготовки, критерії оцінки якості засвоєння учнями курсу допризовної підготовки та основні вигоди до навчально-матеріальної бази визначаються програмами допризовної підготовки.

Для організації роботи з питань допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді у Міністерстві оборони України, Міністерстві освіти і науки України, інших центральних органах виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади, а також в управліннях оперативних командувань, військових комісаріатах, управліннях (відділах) місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань управління освітою, у справах цивільної оборони, охорони здоров'я, сім'ї та молоді, фізичної культури і спорту визначаються структурні підрозділи або посадові особи, які відповідають за стан цієї роботи, організацію взаємодії і координації дій між центральними органами виконавчої влади, їх місцевими органами, навчальними закладами, військовими частинами та вищими військовими навчальними закладами.

Контроль за організацією, проведенням і результатами допризовної підготовки, її програмним і методичним забезпеченням здійснюється Міністерством оборони України, Міністерством освіти і науки України, іншими центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Перевірку якості засвоєння учнями програм допризовної підготовки, методичної підготовки викладачів, стану навчально-матеріальної бази та організації військово-патріотичного виховання молоді і надання допомоги з цих питань здійснюють також управління оперативних командувань, військові комісаріати разом з органами управління освітою, у справах цивільної оборони та охорони здоров'я.

У разі потреби при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністраціях та органах місцевого самоврядування утворюються комітети (координаційні ради) з питань допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, до складу яких може бути включено педагогічних працівників, працівників фізичної культури і спорту, культури і мистецтва, представників вищих військових навчальних закладів, військових частин і військових комісаріатів, Товариства сприяння обороні України, а також інших громадських організацій за їх згодою. Комітети (координаційні ради) з питань допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді планують, організовують і проводять свою роботу відповідно до положень про них, які затверджуються керівниками місцевих органів виконавчої влади (органів місцевого самоврядування).

*Глава Адміністрації Президента України
В. МЕДВЕДЧУК*

Про Воєнну доктрину України

УКАЗ

Президента України

від 15 червня 2004 року № 648/2004

(Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента
№ 800/2004 (800/2004) від 15.07.2004 № 702/2005
(702/2005) від 21.04.2005)

Відповідно до статті 2 Закону України «Про основи національної безпеки України» (964-15)

ПОСТАНОВЛЯЮ:

1. Затвердити Воєнну доктрину України (додається).
2. Кабінету Міністрів України внести в установленому порядку пропозиції щодо приведення актів законодавства у відповідність із цим Указом.

Президент України
Л. КУЧМА

Воєнна доктрина України

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Воєнна доктрина України (далі — Воєнна доктрина) — це сукупність керівних принципів, воєнно-політичних, воєнно-стратегічних, воєнно-економічних і військово-технічних поглядів на забезпечення воєнної безпеки держави.

Воєнна доктрина має оборонний характер. Це означає, що Україна не вважає жодну державу своїм воєнним противником, але разом з тим вважатиме потенційним воєнним противником державу або групу держав, послідовна недружня політика яких загрожуватиме воєнній безпеці України.

Правовою основою Воєнної доктрини є Конституція України (254к/96-ВР), закони та інші нормативно-правові акти, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

II. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ

1. Воєнно-політична обстановка навколо України характеризується динамічністю і нестабільністю подій та процесів, які виникають внаслідок таких основних чинників:

- прагнення більшості держав світу до обмеження використання воєнної сили як засобу досягнення політичних цілей;
- реформування воєнної організації більшості держав у напрямі скорочення збройних сил з одночасним підвищенням їх якісних параметрів;
- дальший розвиток міжнародних систем безпеки та водночас недостатня ефективність в окремих випадках спроб розв'язання за їх допомогою суперечностей, які виникають між державами або всередині держав;
- прояви міжнаціональних та міжетнічних суперечностей, що призводять до нестабільності та конфліктів;
- зростання небезпеки розповсюдження ядерної та іншої зброї масового ураження, міжнародного тероризму;
- виникнення територіальних спорів між державами;
- загострення міжнародної конкуренції щодо політичного впливу в окремих регіонах світу, володіння ринками збуту та си-

ровинними ресурсами, виникнення у зв'язку з цим небезпеки застосування воєнної сили для розв'язання економічних і ресурсних проблем;

- поява нових видів загроз міжнародній безпеці і миру, в тому числі поширення діяльності екстремістських, сепаратистських,
- радикальних релігійних, терористичних організацій, незаконно утворених збройних формувань;
- зростання обсягів незаконного обігу зброї і наркотиків, а також нелегальної міграції;
- поява новітніх видів і систем зброї, інформаційних технологій, що змінюють традиційні уявлення про характер збройної боротьби.

2. Основними ознаками сучасної воєнно-політичної обстановки є зміцнення довіри та поширення міжнародного співробітництва у воєнній сфері, зниження ймовірності розв'язання великомасштабної війни, перш за все ядерної, і водночас збереження потенційної загрози виникнення збройних конфліктів, локальних і регіональних війн, їх ескалації та втягування в них України.

3. Воєнна небезпека для України — це сукупність політичних, соціально-економічних, воєнних та інших зовнішніх і внутрішніх чинників, які за певних обставин і умов можуть призвести до воєнного конфлікту, що загрожуватиме національним інтересам України.

4. Воєнна безпека України — це стан захищеності національних інтересів, її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності від посягань із застосуванням воєнної сили, складає національну безпеку України.

Головною метою забезпечення воєнної безпеки України є усунення зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України у воєнній сфері та створення сприятливих умов для гарантованого захисту національних інтересів.

5. Основними реальними та потенційними зовнішніми загрозами національній безпеці України у воєнній сфері є:

- розповсюдження зброї масового ураження і засобів її доставки;
- недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності;
- можливість втягування України у протистояння іншим державам чи в регіональні війни;
- воєнно-політична нестабільність та конфлікти в сусідніх державах, міжнародний тероризм, поширення незаконного обігу зброї, боєприпасів і вибухових речовин;

- нарощування іншими державами поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, що призводить до порушення співвідношення сил, яке склалося;
- незавершеність договірно-правового оформлення державного кордону України.

6. Основними реальними та потенційними внутрішніми загрозами національній безпеці України у війсьній сфері є:

- протиправна діяльність екстремістських, сепаратистських, радикальних релігійних організацій і спроби створення терористичних організацій та не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань;
- небезпечне зниження рівня забезпечення військовою і спеціальною технікою та озброєнням нового покоління Збройних Сил України, інших військових формувань, що загрожує послабленням їх боєздатності;
- повільне здійснення реформування Воєнної організації держави та оборонно-промислового комплексу, недостатнє фінансове забезпечення виконання відповідних програм;
- накопичення у Збройних Силах України надлишкової кількості застарілої військової техніки та озброєння, вибухових речовин;
- незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їх сімей.

7. Забезпечення воєнної безпеки України здійснюється відповідно до базових концепцій:

- воєнно-політичного партнерства, що передбачає обґрунтувану, виражену воєнну політику і спрямоване на підвищення стратегічної стабільності в Центральній і Східній Європі, зниження рівня загрози національній безпеці України у війсьній сфері з використанням політичних, економічних та інших засобів;
- запобігання можливій збройній агресії шляхом її воєнно-силового стримування, зокрема шляхом створення загрози заподіяння потенційному агресору шкоди, неадекватної очікуваній, у разі застосування воєнної сили проти України;
- відсічі збройній агресії, яка передбачає використання всіх необхідних форм і способів збройної боротьби для припинення агресії на початковій стадії, завдання агресору поразки та примусення його до припинення воєнних дій.

8. Забезпечення воєнної безпеки України ґрунтується на принципах:

- верховенства права;
- оборонної достатності;

- невисування територіальних претензій до сусідніх держав і невизнання Україною територіальних претензій до неї;
 - пріоритету договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів;
 - своєчасності та адекватності заходів захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз у війсьній сфері;
 - демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами;
 - відповідності бойових можливостей, рівня боєздатності, підготовки та всебічного забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань потребам оборони України та підвищення взаємосумісності із збройними силами держав — членів НАТО і ЄС;
 - взаємодії органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування і органів військового управління та чіткого розмежування їх повноважень;
 - використання в національних інтересах міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки.
9. Умови забезпечення воєнної безпеки України:
- зміцнення довіри між державами, послідовне зниження загрози використання воєнної сили, проведення політики євроатлантичної інтеграції, кінцевою метою якої є вступ до НАТО, як основи загальноєвропейської системи безпеки; *(Абзац другого пункту 9 в редакції Указів Президента № 800/2004 (800/2004) від 15.07.2004, № 702/2005 (702/2005) від 21.04.2005)*
 - посилення співробітництва із світовими, європейськими і регіональними структурами колективної безпеки;
 - виконання міжнародних договорів України у сфері національної безпеки і оборони, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
 - підтримання на належному рівні оборонної достатності держави, боєздатності Збройних Сил України, інших військових формувань;
 - запобігання можливій збройній агресії через її стримування воєнними і невоєнними засобами;
 - запобігання соціально-політичним, міжнаціональним, міжконфесійним конфліктам усередині держави та їх своєчасне розв'язання;
 - готовність держави до захисту населення від наслідків застосування звичайної зброї та зброї масового ураження;
 - завершення договірно-правового оформлення та облаштування державного кордону України.

10. Основними складовими забезпечення воєнної безпеки України є:

а) у мирний час:

- прогнозування і оцінка загроз національній безпеці України у воєнній сфері;
- прискорення реформування Збройних Сил України, інших військових формувань з метою забезпечення їх максимальної ефективності та здатності давати адекватну відповідь зовнішнім і внутрішнім реальним та потенційним загрозам національній безпеці України у воєнній сфері; перехід до комплектування Збройних Сил України на контрактній основі;
- виконання державних програм модернізації озброєння та військової техніки, розроблення та впровадження їх новітніх зразків;
- ефективний контроль за станом захищеності важливих державних і військових об'єктів, своєчасна утилізація надлишкових і застарілих боєприпасів та озброєння;
- охорона державного кордону, повітряного простору держави та підводного простору в межах територіального моря України, її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні і на континентальному шельфі та боротьба з організованими злочинними угрупованнями, в тому числі міжнародними, які намагаються діяти через державний кордон України;
- виконання міжнародних договорів України у воєнній сфері, у тому числі щодо заборони та нерозповсюдження зброї масового ураження і зміцнення довіри між державами;
- додержання законодавства і виконання міжнародних договорів щодо тимчасового розташування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України;
- розвиток воєнної науки, формування науково-технічної і технологічної бази для створення високоефективних засобів збройної боротьби;
- впровадження системи демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами;
- забезпечення соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, військово-патріотичне виховання громадян України, підготовка молоді до військової служби у Збройних Силах України, інших військових формуваннях;
- розвиток військово-політичного партнерства та співробітництва з НАТО і ЄС та участь у міжнародній миротворчій діяльності;

б) у загрозовий період та у разі початку війни (збройного конфлікту):

- використання можливостей Ради Безпеки ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, інших структур колективної безпеки, які несуть відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки, згідно з Меморандумом про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (998=158), застосування кризового консультативного механізму відповідно до положень Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору (994=002);
- своєчасне введення воєнного стану в державі або в окремих її місцевостях, проведення загальної або часткової мобілізації, повного або часткового стратегічного розгортання Збройних Сил України, інших військових формувань і приведення їх у готовність до виконання завдань;
- здійснення заходів щодо територіальної і цивільної оборони;
- посилення охорони та захист державного кордону України;
- локалізація збройного конфлікту і недопущення його переростання в локальну або регіональну війну;
- координація відповідно до законодавства діяльності і зосередження зусиль всіх органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування і громадян в інтересах ліквідації воєнного конфлікту і відсічі збройній агресії;
- переведення національної економіки, окремих її галузей, підприємств, у тому числі транспортних, і комунікацій на функціонування в умовах особливого періоду;
- відсіч збройній агресії, завдання ударів по найважливіших об'єктах і військах агресора з метою примушення його до відмови від дальшого ведення воєнних (бойових) дій на початковій стадії агресії і укладення миру на умовах, які відповідають національним інтересам України.

11. Україна, користуючись невід'ємним правом кожної держави на індивідуальну та колективну оборону в разі збройної агресії, не виключає можливості отримання військової допомоги від інших держав і міжнародних організацій.

12. Формування і забезпечення реалізації державної політики у сфері воєнної безпеки здійснюється органами державної влади і органами військового управління.

Основними суб'єктами забезпечення воєнної безпеки України є Верховна Рада України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Ставка Верховного Головнокомандува-

ча Збройних Сил України (у разі її створення), Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, Збройні Сили України, інші військові формування, правоохоронні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, які виконують завдання у сфері воєнної безпеки.

13. Повноваження, основні функції та завдання суб'єктів забезпечення воєнної безпеки України визначаються Конституцією України (254к/96-ВР), Законами України «Про основи національної безпеки України» (964-15), «Про оборону України» (1932-12) та іншими законами, актами Президента України і Кабінету Міністрів України.

14. Керівництво у сфері воєнної безпеки здійснює Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України (254к/96-ВР), прав і свобод людини і громадянина та Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України.

15. Основними принципами керівництва у сфері воєнної безпеки є принципи верховенства права, централізованого керівництва на основі єдиного стратегічного та оперативного планування застосування Збройних Сил України, інших військових формувань в інтересах оборони держави, координованості політичної, дипломатичної, воєнної, економічної, інформаційної діяльності органів державної влади і органів військового управління.

16. Україна має на меті зміцнювати зовнішні гарантії національної безпеки, протидіяти виникненню нових загроз стабільності у Центральній та Східній Європі.

В умовах сучасної воєнно-політичної обстановки інтереси національної безпеки України зумовлюють істотне поглиблення відносин з НАТО і ЄС. Виходячи з того, що НАТО і ЄС є гарантами безпеки і стабільності в Європі, Україна готується до повноправного членства в цих організаціях. *(Абзац другий пункту 16 в редакції Указів Президента № 800/2004 (800/2004) від 15.07.2004, № 702/2005 (702/2005) від 21.04.2005)*

Активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки та пов'язане з цим глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів належать до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики. *(Абзац третій пункту 16 в редакції Указів Президента № 800/2004 (800/2004) від 15.07.2004, № 702/2005 (702/2005) від 21.04.2005)*

17. Україна як держава — член ООН та ОБСЄ, особливий партнер НАТО та учасник Ради євроатлантичного партнерства і програми «Партнерство заради миру», усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародного миру і безпеки, бере активну участь у діях і заходах багатонаціональних сил, що створюються за рішенням Ради Безпеки ООН для запобігання конфліктам та їх розв'язання.

Україна розглядає участь у міжнародних миротворчих операціях як важливий напрям своєї зовнішньої політики та забезпечення регіональної воєнної безпеки. Участь України в міжнародних миротворчих операціях здійснюється шляхом надання миротворчого контингенту, миротворчого персоналу, а також матеріально-технічних ресурсів та послуг, які визначаються рішеннями про проведення таких операцій.

ІІІ. ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНА СКЛАДОВА ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ

18. Метою оборони України є підготовка держави до збройного захисту, а також її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

У найближчій перспективі можливість широкомасштабного застосування воєнної сили проти України є малоюмовірною. Проте не виключається можливість, що за певних обставин Україна може бути втягнута у воєнні конфлікти різної інтенсивності.

19. Воєнний конфлікт як спосіб розв'язання суперечностей між державами з двостороннім застосуванням зброї або у разі збройного зіткнення всередині держави може відбуватися у формі:

- регіональної війни (конфлікт високої інтенсивності) — війни між державами (коаліціями держав), які для досягнення своїх політичних цілей використовують усі наявні сили та засоби, не виключаючи застосування зброї масового ураження;
- локальної війни (конфлікт середньої інтенсивності) — війни між державами, що ведеться з обмеженими цілями, для досягнення яких використовуються звичайні засоби збройної боротьби з обмеженням масштабу і району їх застосування;
- збройного конфлікту (конфлікт низької інтенсивності) — обмеженого збройного зіткнення між двома державами чи збройного зіткнення всередині держави, яке є сукупністю воєнних (бойових) дій і не переходить у війну (відсутність правового акта про оголошення стану війни).

20. Характерними рисами сучасної збройної боротьби є:

- широке застосування новітніх систем озброєння та військової техніки, зокрема застосування високоточної зброї, засобів повітряного нападу, розвідки та радіоелектронної боротьби;
- зростання ролі і значущості протиборства в інформаційній сфері, використання новітніх інформаційних технологій;
- високоманеврові (мобільні) дії військ (сил) на різних напрямках із широким застосуванням сил швидкого реагування, аеромобільних військ, десантів і військ спеціального призначення;
- широке застосування спеціальних (неконтактних) способів ведення збройної боротьби (спеціальних операцій), дальнього вогневого та електронного ураження, підривних дій;
- одночасне ураження військ (сил), об'єктів тилу, економіки, комунікацій на всій території воюючих сторін;
- збільшення масштабів збройної боротьби (втягнення у воєнний конфлікт багатьох держав) і спектра засобів, що застосовуються (включаючи зброю масового ураження).

21. У рамках удосконалення системи забезпечення національної безпеки у воєнній сфері Україна здійснюватиме реформу власних Збройних Сил, які за своїм характером, складом, системою управління, навчання і підготовки мають наближатися до стандартів збройних сил держав — членів НАТО.

Характер загроз національній безпеці України у воєнній сфері визначає необхідність мати у складі Збройних Сил України такі функціональні структури, як Об'єднані сили швидкого реагування, Основні сили оборони та Стратегічні резерви.

Об'єднані сили швидкого реагування призначені для запобігання, воєнно-силового стримування можливої агресії проти України, негайного реагування на загрози і збройні конфлікти з метою їх нейтралізації та недопущення переростання у локальну чи регіональну війну.

У мирний час Об'єднані сили швидкого реагування забезпечують захист від терористичних посягань своїх військових об'єктів, а також повинні бути готові до участі у проведенні антитерористичних операцій на військових об'єктах та в разі виникнення терористичних загроз безпеці держави з-за меж України, у миротворчих операціях, ліквідації наслідків можливих аварій, катастроф і стихійного лиха.

Основні сили оборони призначені для відсічі агресії, розгрому противника та створення умов для припинення воєнних дій, укладення миру, а також для підсилення Об'єднаних сил швидкого реагування під час ліквідації ними збройного конфлікту на загрозовому напрямі та застосування у локальній (регіональній) війні.

Стратегічні резерви забезпечують стійкість оборони України, підсилення (заміну) військ зі складу основних сил оборони та можуть розгортатися напередодні або в ході збройного конфлікту (війни).

22. Основними воєнно-стратегічними цілями застосування Збройних Сил України, інших військових формувань є:

- у збройному конфлікті — забезпечення недоторканності державного кордону, ліквідація збройного конфлікту та створення умов для стабілізації обстановки відповідно до норм міжнародного права та законодавства України;
- у локальній чи регіональній війні — захист суверенітету і територіальної цілісності України, відсіч збройній агресії, розгром військ агресора, які вторглися на територію держави, забезпечення укладення миру на вигідних умовах;
- у міжнародних миротворчих операціях — запобігання виникненню міждержавних або внутрішніх конфліктів; урегулювання або створення умов для розв'язання міждержавних чи внутрішніх конфліктів за згодою їх сторін або з використанням примусових заходів за рішенням Ради Безпеки ООН; виконання функцій із забезпечення безпеки і додержання прав людини; усунення загрози миру, порушень миру чи акту агресії.

23. Основні завдання Збройних Сил України у мирний час:

- здійснення розвідувальної та інформаційно-аналітичної діяльності в інтересах оборони держави;
- підтримання військ (сил) у постійній бойовій і мобілізаційній готовності;
- несення бойового чергування;
- проведення заходів з оперативної, бойової, мобілізаційної та гуманітарної підготовки військ (сил) до виконання завдань за призначенням;
- здійснення заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки;
- участь у здійсненні заходів з підготовки до територіальної оборони;
- участь у створенні, підготовці та накопиченні мобілізаційних ресурсів і непорушного запасу;
- участь у накопиченні озброєння, військової техніки, інших матеріальних ресурсів у непорушному запасі та мобілізаційному резерві, а також створенні резерву військово-навчених людських ресурсів;
- надання допомоги центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам виконавчої влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування в проведенні пошу-

кових та аварійно-рятувальних робіт під час ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;

- участь у виконанні міжнародних договорів України щодо контролю над озброєнням;
- участь у заходах з міжнародного співробітництва (на двосторонніх і багатосторонніх засадах) та у міжнародних миротворчих операціях.

24. Завданнями інших військових формувань та правоохоронних органів у мирний час є участь у стратегічному плануванні застосування Збройних Сил України, здійснення разом із Збройними Силами України підготовки та забезпечення готовності до пільних дій з метою оборони держави.

25. Основні завдання Збройних Сил України в особливий період до початку збройної агресії:

- активізація розвідки з метою своєчасного попередження Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України про можливу збройну агресію та приведення у вищі ступені бойової готовності військ (сил);
- посилення охорони і захист державного кордону, захист повітряного простору;
- створення та нарощування угруповань військ (сил) на загрозованих напрямках, у тому числі проведення стратегічного розгортання (часткового або повного) Збройних Сил України.

26. Основні завдання інших військових формувань та правоохоронних органів в особливий період до початку збройної агресії:

- участь у прикритті стратегічного розгортання Збройних Сил України та у веденні територіальної оборони держави;
- участь в евакуації населення з прикордонних районів на напрямках можливої збройної агресії.

27. Основні завдання Збройних Сил України в особливий період у разі збройної агресії:

- проведення стратегічного розгортання Збройних Сил України та створення угруповань військ (сил) для відсічі збройної агресії;
- відбиття нападу агресора з повітря, суші і моря та недопущення вторгнення угруповань його військ (сил) на територію держави;
- ведення операцій і бойових дій з метою завдання поразки військам (силам) агресора, його розгрому та створення умов для укладення миру;
- ліквідація (локалізація, нейтралізація) збройного конфлікту в разі його виникнення.

28. Завдання інших військових формувань та правоохоронних органів в особливий період у разі збройної агресії:

- участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;
- участь у виконанні завдань територіальної оборони;
- захист населення, об'єктів економіки та інфраструктури від впливу засобів ураження, застосованих агресором.

29. Застосування Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів у воєнних конфліктах визначається Конституцією України (254к/96-ВР), законами України та іншими нормативно-правовими актами з урахуванням принципів і норм міжнародного права щодо стримування та відсічі збройній агресії і ґрунтується на загальних принципах військового мистецтва.

Під час відсічі збройній агресії Україна вважає за можливе застосовувати всі форми, способи і засоби збройної боротьби, які в обставинах, що склалися, є найбільш ефективними.

У разі розв'язання збройної агресії проти України не виключається перенесення Збройними Силами України бойових дій на територію агресора з метою його повного розгрому.

30. Основними формами застосування Збройних Сил України, інших військових формувань є стратегічні дії Збройних Сил України, операції, бойові дії, удари, бої об'єднань, з'єднань і військових частин Збройних Сил України, інших військових формувань — у регіональній, локальній війнах, збройному конфлікті та дії миротворчих контингентів у міжнародних миротворчих операціях.

31. Способи застосування Збройних Сил України, інших військових формувань визначаються відповідно до Плану стратегічного застосування Збройних Сил України, що розробляється Генеральним штабом Збройних Сил України, залежно від умов обстановки, що склалася, сил і засобів збройної боротьби, які застосовуються, характеру та масштабу воєнних (бойових) дій.

32. Основні завдання Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів після відсічі збройній агресії:

- відновлення боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань;
- демобілізація Збройних Сил України, інших військових формувань;
- надання допомоги населенню, центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам влади Автономної Республіки Крим та органам місцевого самоврядування у ліквідації наслідків воєнних (бойових) дій.

33. Основними умовами припинення Україною воєнних дій проти агресора є:

- припинення агресором воєнних (бойових) дій, відмова від будь-яких агресивних намірів стосовно України і повне відновлення територіальної цілісності України;
- надання агресором гарантій щодо відшкодування втрат, завданих Україні внаслідок збройної агресії.

34. Збройні Сили України, інші військові формування та правоохоронні органи залучаються до здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану відповідно до закону.

35. Збройні Сили України, інші військові формування та правоохоронні органи здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, визначеної законами та прийнятими на їх основі нормативно-правовими актами.

36. Для участі в міжнародних миротворчих операціях України направляє миротворчі контингенти, миротворчий персонал і надає матеріально-технічні ресурси та послуги для використання у зазначених операціях.

Правові, організаційні та фінансові засади участі України в міжнародних миротворчих операціях, а також порядок направлення Україною миротворчих контингентів і миротворчого персоналу визначаються міжнародними договорами України відповідно до закону.

37. Основними завданнями Збройних Сил України, інших військових формувань під час надання військової допомоги іншим державам є:

- передання досвіду з питань будівництва і реформування збройних сил, підтримання їх у боєздатному стані та бойового застосування шляхом направлення радників і спеціалістів;
- здійснення повітряних (морських) перевезень військ (сил) і матеріальних засобів;
- підготовка спеціалістів і кадрів для збройних сил, інших військових формувань;
- участь підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань у виконанні бойових, миротворчих або гуманітарних завдань, пов'язаних із захистом цивільного населення від радіаційної, хімічної, біологічної небезпеки та ліквідацією наслідків застосування зброї масового ураження, надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

38. Керівництво Збройними Силами України здійснюється Президентом України — Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України. В особливий період стратегічне керівництво Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами Президент України здійснює

через Ставку Верховного Головнокомандувача (у разі її створення), робочим органом якої є Генеральний штаб Збройних Сил України.

39. Безпосереднє керівництво Збройними Силами України в мирний та воєнний час здійснює Головнокомандувач Збройних Сил України.

40. Основними завданнями керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в мирний і воєнний час є:

- визначення перспектив і забезпечення реформування та розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань;
- підготовка та прийняття стратегічних рішень щодо застосування Збройних Сил України, інших військових формувань;
- стратегічне планування застосування Збройних Сил України, інших військових формувань;
- координація оперативної і мобілізаційної підготовки Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів;
- підготовка операцій, керівництво стратегічним розгортанням Збройних Сил України, інших військових формувань, ходом воєнних дій та виконанням завдань територіальної оборони під час війни (збройного конфлікту);
- організація всебічного забезпечення стратегічних дій Збройних Сил України, інших військових формувань;
- забезпечення взаємодії угруповань Збройних Сил України між собою, з іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами, центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування під час підготовки до оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості.

41. Генеральний штаб Збройних Сил України є головним військовим органом з питань планування оборони держави, управління застосуванням Збройних Сил України, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у межах, визначених законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України.

IV. ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНА ТА ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНА СКЛАДОВІ ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ

42. Заходи щодо забезпечення діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів

спрямовуються на створення умов їх ефективного функціонування, використання наявних матеріальних, фінансових, кадрових, інформаційних та інших ресурсів відповідно до законодавства.

43. Економічне забезпечення воєнної безпеки України здійснюється в межах економічних і фінансових можливостей держави шляхом формування та реалізації науково обґрунтованої воєнно-економічної, військово-технічної і військово-промислової політики.

44. Головною метою економічного забезпечення воєнної безпеки України є всебічне задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів у фінансових і матеріальних ресурсах при раціональному обсязі оборонних витрат держави.

45. Основні принципи економічного забезпечення воєнної безпеки України:

- відповідність характеру, масштабів, пріоритетів і спрямованості воєнно-економічної діяльності держави завданням воєнної політики (потребам воєнної безпеки), а також фінансово-економічним можливостям України;
- спрямування необхідних фінансових, матеріально-технічних та інтелектуальних ресурсів для вирішення ключових завдань забезпечення воєнної безпеки України;
- створення сприятливих умов для функціонування підприємств, установ та організацій, які визначають виробничо-технологічну і науково-технічну стабільність оборонно-промислового комплексу України;
- забезпечення науково-технічного, технологічного, інформаційного і ресурсного потенціалу у розробленні та виробництві основних видів військової продукції.

46. Основні напрями економічного забезпечення воєнної безпеки України:

- своєчасне (у межах наявних оборонних ресурсів держави) виконання програм реформування і розвитку та планів підготовки і застосування Збройних Сил України, інших військових формувань;
- оптимізація витрат оборонних ресурсів та здійснення контролю за їх використанням;
- розвиток науково-технічної, технологічної і виробничої бази оборонно-промислового комплексу;
- забезпечення створення, виробництва та удосконалення (модернізації) озброєння і військової техніки;
- зменшення залежності України від поставок з інших держав озброєння і військової техніки та матеріально-технічних ресурсів;

- забезпечення правового захисту об'єктів інтелектуальної власності, що містяться в продукції, виготовленій для потреб оборони, а також у технологіях її розроблення і виробництва;
- забезпечення функціонування і вдосконалення мобілізаційної підготовки національної економіки;
- формування та підтримання в належному стані державного матеріального резерву, резервних фондів грошових коштів;
- формування та здійснення взаємовигідного міжнародного воєнно-політичного, військового і військово-технічного співробітництва, виконання міжнародних договорів України у воєнно-економічній сфері;
- забезпечення соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей, працівників Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів;
- здійснення заходів щодо екологічної безпеки (ліквідація наслідків військової діяльності, утилізація техногенно небезпечних видів озброєння, військової техніки, боєприпасів, майна, інших матеріальних засобів тощо);
- розвиток системи воєнно-економічного аналізу і прогнозування фінансових, матеріальних потреб для забезпечення обороноздатності України.

47. Військово-технічна політика держави спрямовується на підтримання у боєздатному стані, модернізацію, розроблення та оснащення Збройних Сил України, інших військових формувань системами озброєння і військової техніки, що становлять основу їх бойового потенціалу.

48. Пріоритетні напрями забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань озброєнням і військовою технікою:

- створення ефективних систем (комплексів, зразків) озброєння і військової техніки для розв'язання завдань Збройних Сил України, інших військових формувань з урахуванням реальних економічних можливостей держави;
- підтримання наявного озброєння і військової техніки у боєздатному стані;
- гарантоване постачання Збройним Силам України, іншим військовим формуванням сучасних вискоефективних видів озброєння і військової техніки;
- запобігання військово-технічному і технологічному відставанню України у розвитку основних видів озброєння і військової техніки, які можуть вироблятися в Україні і бути конкурентоспроможними на світовому ринку зброї;

- формування науково-технічної бази в галузі фундаментальних і пошукових досліджень, у тому числі технологій подвійного призначення;
- створення сприятливих умов мобілізаційного розгортання промисловості для виробництва озброєння і військової техніки унеобхідних обсягах;
- проведення раціональної конверсії та реструктуризації оборонно-промислового комплексу;
- зниження рівня залежності України у військово-технічній сфері від інших держав;
- розвиток військово-технічного співробітництва, формування збалансованого експорту та імпорту продукції військового призначення і товарів подвійного використання;
- проведення випробувань та сертифікації озброєння і військової техніки.

V. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Реалізація Воєнної доктрини досягається шляхом здійснення комплексу політичних, економічних, соціальних, воєнних, інформаційних, правових та інших заходів, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки та оборони України.

Воєнна доктрина є основою для підготовки та прийняття воєно-політичних і воєнно-стратегічних рішень, розроблення програм у воєнній сфері. Положення Воєнної доктрини обов'язкові для виконання всіма органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування у межах повноважень, передбачених Конституцією (254к/96-ВР) і законами України.

Положення Воєнної доктрини можуть уточнюватися і доповнюватися під час формування і реалізації державної політики у сфері воєнної безпеки з урахуванням змін воєнно-політичної обстановки, характеру і змісту загроз національній безпеці України у воєнній сфері, умов військового будівництва.

Реалізація положень Воєнної доктрини забезпечується Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України та Кабінетом Міністрів України відповідно до повноважень, визначених Конституцією (254к/96-ВР) і законами України.

*Глава Адміністрації Президента України
В. МЕДВЕДЧУК*

**Про затвердження положень
про допризовну підготовку і про підготовку
призовників з військово-технічних
спеціальностей**

ПОСТАНОВА

Кабінету Міністрів України

від 30 листопада 2000 р. № 1770

Відповідно до частини четвертої статті 8 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (2232-12) Кабінет Міністрів України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

Затвердити такі, що додаються:

- Положення про допризовну підготовку;
- Положення про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей.

Прем'єр-міністр України
В. ЮЩЕНКО

Положення про допризовну підготовку

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Допризовна підготовка є складовою частиною підготовки юнаків допризовного і призовного віку до військової служби.

У ході допризовної підготовки молодь набуває військових знань і практичних навичок в обсязі, необхідному для успішного засвоєння програми бойової підготовки.

2. Допризовна підготовка включається до визначеної державою складової освіти вищих навчальних закладів I і II рівня акредитації, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів (далі — навчальні заклади) та проводиться за затвердженими відповідно до законодавства програмами, погодженими з Міноборони.

КЕРІВНИЦТВО ДОПРИЗОВНОЮ ПІДГОТОВКОЮ

3. Керівництво допризовною підготовкою, програмним і методичним забезпеченням здійснює Міноборони, Міносвіти, а також інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві держадміністрації та органи місцевого самоврядування.

4. Міноборони за участю інших центральних органів виконавчої влади:

- розробляє і затверджує нормативно-правові акти з питань допризовної підготовки;
- організовує і проводить навчально-методичні збори офіцерів військових комісаріатів, які відповідають за допризовну підготовку;
- бере участь у розробленні програм допризовної підготовки;
- узагальнює досвід проведення допризовної підготовки.

5. Безпосереднє керівництво допризовною підготовкою в оперативних командуваннях покладається на управління оперативного командування.

Управління оперативного командування:

- розробляють і здійснюють заходи щодо організації шефської роботи та патріотичного виховання юнаків силами військових частин і вищих військових навчальних закладів незалеж-

но від їх підпорядкування, розташованих на території оперативного командування;

- ведуть облік і звітність за визначеними Міноборони питаннями з допризовної підготовки;
- проводять настановні збори для освоєння спеціальності особами, які призначаються вперше на посаду викладача допризовної підготовки;
- забезпечують навчальні заклади озброєнням, боєприпасами і військовим майном відповідно до норм, визначених програмами допризовної підготовки;
- надають допомогу Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим держадміністраціям та органам місцевого самоврядування у створенні навчально-матеріальної бази навчальних закладів, необхідної для проведення допризовної підготовки.

6. Начальники гарнізонів, командири об'єднань, з'єднань і військових частин, начальники вищих військових навчальних закладів разом з військовими комісаріатами надають допомогу органам управління освітою, підпорядкованим місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування (далі — органи управління освітою), керівникам навчальних закладів в організації військово-шефської роботи з юнаками.

7. Разом з органами управління освітою у повсякденному керівництві допризовною підготовкою беруть участь військовий комісаріат Автономної Республіки Крим, обласні, Київський та Севастопольський міські, районні (міські) військові комісаріати.

Військовий комісаріат Автономної Республіки Крим, обласні, Київський та Севастопольський міські, районні (міські) військові комісаріати:

- підбивають підсумки допризовної підготовки за минулий і ставлять завдання на новий навчальний рік;
- організовують навчально-польові збори юнаків, які проходять допризовну підготовку в навчальних закладах;
- провадять добір кандидатів на посаду викладача допризовної підготовки;
- організовують і проводять методичну підготовку викладачів допризовної підготовки;
- планують і організовують стрільби з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами під час навчально-польових зборів юнаків, які проходять допризовну підготовку, показ їм науково-популярних, хронікально-документальних кінофільмів військово-патріотичної тематики; разом з начальни-

ками гарнізонів, командирами військових частин і начальниками вищих військових навчальних закладів організовують військово-шефську роботу з юнаками;

- вносять відповідні записи до облікової картки призовника і посвідчення про приписку юнаків, які закінчили повний курс допризовної підготовки, до призовної дільниці;
- інформують місцеві держадміністрації та органи місцевого самоврядування про стан допризовної підготовки;
- ведуть облік і звітність за визначеними Міноборони питаннями з допризовної підготовки.

8. Міносвіти, інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади:

- здійснюють керівництво допризовною підготовкою;
- забезпечують навчально-методичну підготовку викладачів допризовної підготовки;
- планують і разом з управліннями оперативного командування організовують настановні збори для освоєння спеціальності особами, які призначаються вперше на посаду викладача допризовної підготовки;
- надають допомогу органам управління освітою в організації та проведенні допризовної підготовки, створенні навчально-матеріальної бази, зберіганні озброєння, боеприпасів і військового майна;
- вивчають, узагальнюють і поширюють позитивний досвід проведення допризовної підготовки.

9. Органи управління освітою:

- забезпечують виконання заходів з питань організації та проведення допризовної підготовки;
- забезпечують охоплення юнаків допризовною підготовкою і належну якість її проведення;
- сприяють створенню навчально-матеріальної бази і належних умов для одержання теоретичних знань і набуття практичних навичок юнаками під час проведення класних занять і навчально-польових зборів;
- надають допомогу навчальним закладам у встановленні та розвитку шефських зв'язків з розташованими на території області, міста, району військовими частинами, вищими військовими навчальними закладами;
- вивчають, узагальнюють і поширюють позитивний досвід проведення допризовної підготовки.

10. Керівник навчального закладу несе відповідальність за організацію та стан допризовної підготовки, військово-патріотичного виховання, створення і вдосконалення навчально-матеріальної

бази, підготовку юнаків до навчально-польових зборів, зберігання озброєння, боеприпасів і військового майна.

Керівник навчального закладу:

- забезпечує виконання програми допризовної підготовки і створення безпечних умов навчання;
- виділяє приміщення і майданчики для проведення практичних занять з допризовної підготовки;
- видає накази про початок і закінчення навчання з допризовної підготовки, призначення командирів взводів та відділень, проведення занять зі стрільби з малокаліберної гвинтівки;
- організовує облік, зберігання, ремонт та списання озброєння, боеприпасів і військового майна відповідно до встановленого порядку, не менш як один раз на три місяці особисто перевіряє стан цієї роботи;
- контролює проведення занять викладачем допризовної підготовки, виносить на обговорення педагогічних рад не менш як один раз на рік питання щодо стану допризовної підготовки.

ВИКЛАДАЧІ ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

11. Викладачі допризовної підготовки (далі — викладачі) входять до штату навчальних закладів і є відповідальними за підготовку юнаків допризовного віку, облік, зберігання, технічний стан та видачу озброєння, боеприпасів і військового майна, додержання встановлених правил і запобіжних заходів під час проведення занять.

12. На посади викладачів призначаються офіцери запасу або у відставці, які мають вищу освіту, спроможні за віком і станом здоров'я якісно проводити заняття, а також випускники вищих педагогічних навчальних закладів за спеціальністю викладач допризовної підготовки і фізичного виховання.

У разі коли немає можливості укомплектовувати ці посади офіцерами, викладачами можуть бути призначені добре підготовлені та досвідчені прапорщики (мічмани), сержанти (старшини), солдати (матроси) запасу з вищою освітою.

13. Підготовка викладачів допризовної підготовки і фізичного виховання проводиться на факультетах фізичного виховання та кафедрах військової підготовки вищих педагогічних навчальних закладів.

На навчання приймаються чоловіки віком до 25 років, які пройшли строкову військову службу або військову службу за контрактом і відповідають вимогам підготовки офіцерів запасу. Добір кандидатів провадять військові частини з числа військово-службовців строкової служби, які підлягають звільненню в за-

пас, а також військові комісаріати разом з органами управління освітою — з числа військовозобов'язаних, звільнених у запас після закінчення встановленого строку військової служби.

14. Викладач повинен знати вимоги щодо підготовки молоді до військової служби, постійно підвищувати свій професійний рівень.

Викладач:

- організовує і проводить заняття з допризовної підготовки;
- бере участь у створенні і вдосконаленні навчально-матеріальної бази, необхідної для проведення допризовної підготовки;
- веде облік, зберігає та видає озброєння, боеприпаси і військоове майно, не менш як один раз на місяць перевіряє їх наявність і технічний стан;
- організовує разом з викладачем фізичної культури змагання з військово-прикладних видів спорту;
- бере участь в організації та проведенні районних (міських) змагань з військово-прикладних видів спорту і цивільної оборони;
- використовує військово-шефську допомогу для підвищення ефективності занять з допризовної підготовки;
- веде роботу з військово-професійної орієнтації юнаків, відбору і підготовки їх для вступу до вищих військових навчальних закладів;
- бере участь у складанні характеристик на юнаків допризовного і призовного віку, проведенні заходів, пов'язаних з припискою громадян до призовних дільниць, а також забезпечує своєчасне прибуття юнаків за викликом у військові комісаріати.

15. Викладач планує свою роботу за розкладом занять, що затверджується керівником навчального закладу.

16. Викладачі систематично підвищують свій професійний рівень під час настановних зборів, навчання на факультетах при інститутах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, навчально-методичних зборів перед початком навчального року, щомісячних одноденних методичних занять, триденних методичних занять у канікулярний період, роботи в методичній комісії навчального закладу і самостійно.

Курси підвищення кваліфікації викладачів організовують органи управління освітою один раз на п'ять років.

Навчально-методичні збори проводяться перед початком навчального року за програмою, затвердженою військовим комісаріатом за погодженням з відповідними органами управління освітою та у справах цивільної оборони.

Щомісячні одноденні методичні заняття проводяться військовим комісаріатом разом з органами управління освітою

та у справах цивільної оборони відповідно до специфіки навчального процесу навчальних закладів. День проведення цих занять установлює військовий комісар за домовленістю з органом управління освітою.

Викладачам надається один день на тиждень для методичної підготовки.

17. Для забезпечення керівництва навчально-методичною роботою з допризовної підготовки при військових комісаріатах створюються позаштатні методичні ради. Робота позаштатної методичної ради планується на рік.

Склад методичної ради, плани її роботи, розклад навчально-методичних зборів і методичних занять затверджує військовий комісар за погодженням з відповідним органом управління освітою.

18. У військових комісаріатах ведеться журнал обліку методичної підготовки викладачів допризовної підготовки, в органах охорони здоров'я — викладачів основ медичних знань навчальних закладів.

19. Оплата праці викладачів проводиться на умовах, передбачених для викладачів навчальних закладів відповідно до законодавства.

Позакласна робота з допризовної підготовки, військово-патріотична робота з юнаками, а також керівництво гуртками, обладнання військового кабінету, кімнати зберігання зброї та стрілецького тиру і завідування ними провадяться за додаткову плату у порядку і розмірах, установлених Міносвіти.

Організація та проведення допризовної підготовки

20. Допризовну підготовку організовують і проводять за відповідними програмами.

Згідно з програмами у навчальних закладах розробляється потижневий план допризовної підготовки на навчальний рік. Заняття з цього предмета включають до загального розкладу занять і проводять по класах та навчальних групах, що іменуються взводами. Взводи поділяються на відділення.

Керівник навчального закладу призначає командирів взводів і відділень.

21. Навчання юнаків умінню стріляти з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами проводиться на стрільбищах і в тирах військових частин, вищих військових навчальних закладів, організацій Товариства сприяння обороні України (ТСО України) і спортивних організацій.

Час, місце і порядок проведення стрільб визначає військовий комісар, який їх організовує за погодженням з начальниками гарнізону, вищого військового навчального закладу, командиром вій-

ської частини і до початку навчального року повідомляє про це місцеву держадміністрацію та орган місцевого самоврядування.

У разі організації стрільб на стрільбищах і в тирах, що належать організаціям ТСО України, керівництво стрільбами здійснює офіцер військового комісаріату разом з працівниками ТСО України.

За розпорядженням управлінь оперативного командування для цього можуть бути призначені офіцери, прапорщики (мічмани), сержанти (старшини) військових частин і вищих військових навчальних закладів.

22. Після закінчення навчання за програмами допризовної підготовки в навчальному закладі організовуються змагання з військово-прикладних видів спорту.

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

23. У навчальних закладах створюється і постійно вдосконалюється навчально-матеріальна база. У разі відсутності у навчальних закладах стрілецького тира за рішенням місцевої держадміністрації або органу місцевого самоврядування заняття з вогневої підготовки проводяться у стрілецьких тирах інших навчальних закладів.

24. Навчальним закладам озброєння, боеприпаси і військове майно видають органи постачання оперативних командувань через військові комісаріати відповідно до встановлених норм.

Озброєння і боеприпаси видаються за наявності дозволу органу у внутрішніх справах на їх зберігання.

Перевезення озброєння, боеприпасів і військового майна до навчальних закладів планують органи військових сполучень відповідно до заявок органів постачання оперативних командувань і здійснюють у порядку, встановленому для військових перевезень, за рахунок Міноборони.

Ремонт озброєння і військового майна навчальних закладів проводиться у ремонтних підприємствах (майстернях) оперативних командувань.

25. Згідно з програмами допризовної підготовки органи управління у справах цивільної оборони та органи охорони здоров'я забезпечують навчальні заклади навчальним майном відповідно до заявок органів управління освітою.

КОНТРОЛЬ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

26. Контроль за проведенням допризовної підготовки здійснюють Міноборони, Міносвіти, інші центральні органи вико-

навчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади, а також управління оперативного командування, військові комісаріати разом з органами управління освітою, у справах цивільної оборони та органами охорони здоров'я.

27. Перевірка якості засвоєння юнаками програм допризовної підготовки, методичної підготовки викладачів допризовної підготовки, стану навчально-матеріальної бази та організації військово-патріотичного виховання молоді проводиться у навчальному закладі не менш як один раз на три роки.

За результатами перевірки складається акт, що затверджується особою, за дорученням якої проводиться перевірка.

Положення про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Підготовка призовників з військово-технічних спеціальностей (далі — призовники) до військової служби у Збройних Силах та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України (далі — Збройні Сили та інші військові формування), проводиться:

- призовників — учнів професійно-технічних навчальних закладів, які навчаються у них за професіями, спорідненими з військово-обліковими спеціальностями, — безпосередньо в цих закладах;
- призовників, які працюють, і тих, що тимчасово не працюють, а також учнів професійно-технічних навчальних закладів, які навчаються у них за професіями, не спорідненими з військово-обліковими спеціальностями, — у навчальних закладах Товариства сприяння обороні України (ТСО України) та у професійно-технічних навчальних закладах (далі — навчальні заклади).

2. Завданнями підготовки призовників є:

набуття призовниками теоретичних знань та практичних навичок для самостійної роботи на військовій техніці;

- удосконалення військових знань і навичок з допризовної підготовки, одержаних призовниками у вищих навчальних закладах I і II рівнів акредитації, професійно-технічних та загальноосвітніх навчальних закладах;
- виховання призовників у дусі готовності до бездоганного виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

3. Кількість призовників, які підлягають підготовці з військово-технічних спеціальностей, та перелік спеціальностей визначаються Міноборони разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади за участю ТСО України та затверджуються Кабінетом Міністрів України.

4. Мінфін забезпечує фінансування з державного бюджету підготовки призовників у межах затверджених обсягів.

5. Міноборони:

- здійснює разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади, а також ТСО України контроль за організацією, проведенням і результатами підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, її програмним і методичним забезпеченням, визначає кількість призовників, які проходять таку підготовку, та перелік відповідних спеціальностей;
- доводить до управління оперативного командування, військового комісаріату Автономної Республіки Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських військових комісаріатів через Генеральний штаб Збройних Сил завдання щодо підготовки призовників;
- погоджує розроблені заінтересованими центральними органами виконавчої влади, ТСО України навчальні плани і програми підготовки призовників, затверджує таблиці та норми постачання військової техніки, озброєння і майна;
- здійснює матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів згідно з таблицями і нормами постачання, ремонт військової техніки, озброєння і майна в установленому порядку;
- надає методичну допомогу заінтересованим центральним органам виконавчої влади, ТСО України у проведенні навчально-методичних зборів керівників підпорядкованих їм навчальних закладів;
- здійснює контроль за своєчасним та якісним комплектуванням військовими комісаріатами навчальних закладів призовниками, а також за організацією і проведенням державних кваліфікаційних іспитів.

6. Міноборони, а також органи управління інших утворених відповідно до законів України військових формувань, управління оперативних командувань, військові комісаріати призначають посадових осіб, відповідальних за координацію проведення підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей.

7. Управління оперативного командування:

- здійснює контроль за організацією, проведенням і результатами підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей;
- розробляє та здійснює заходи щодо підготовки призовників, організації та проведення шефської роботи і військово-патріотичного виховання в навчальних закладах силами військових частин і військових навчальних закладів, розташованих у зоні відповідальності оперативного командування, незалежно від їх підпорядкування;

- визначає кандидатури голів державних кваліфікаційних комісій, здійснює контроль за організацією і проведенням державних кваліфікаційних іспитів;
- планує та здійснює матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів згідно з діючими табелями і нормами постачання, ремонт військової техніки, озброєння та майна в установленому порядку;
- надає методичну допомогу органам управління освітою, комітетам ТСО України в організації та проведенні навчально-методичних зборів керівних та педагогічних працівників навчальних закладів.

8. Військові комісаріати:

- беруть участь в організації та здійсненні контролю за проведенням і результатами підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, її програмним і методичним забезпеченням;
- здійснюють відбір і направляють у навчальні заклади призовників, придатних за медичними та іншими показниками для проходження підготовки з військово-технічних спеціальностей, проводять роботу з їх військово-професійної орієнтації;
- організовують та забезпечують роботу державних кваліфікаційних комісій;
- надають допомогу навчальним закладам у доборі педагогічних працівників, проведенні навчально-методичних зборів;
- інформують відповідні місцеві держадміністрації, органи місцевого самоврядування про стан підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей та вносять пропозиції щодо поліпшення підготовки молоді до військової служби;
- ведуть встановлені облік та звітність.

9. МОН України, інші центральні органи виконавчої влади і ТСО України, яким підпорядковані навчальні заклади:

- здійснюють керівництво, контроль і надання допомоги підпорядкованим навчальним закладам у підготовці призовників та несуть відповідальність за її якість;
- визначають разом з Міноборони кількість призовників, які підлягають підготовці з військово-технічних спеціальностей у навчальних закладах;
- доводять до органів управління освітою, комітетів ТСО України завдання щодо підготовки призовників;
- організовують підготовку призовників;
- впроваджують заходи щодо проведення військово-шефської роботи і військово-патріотичного виховання в навчальних закладах;

- організовують розроблення і видання навчальних планів та програм для підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, подають на затвердження Міноборони пропозиції щодо норм постачання військової техніки, озброєння і майна;
- подають органам постачання Міноборони обліково-звітні документи, заявки з питань матеріально-технічного забезпечення підготовки призовників;
- організовують перед початком навчального року навчально-методичні збори керівників навчальних закладів та інші заходи;
- делегують представників органів управління освітою, комітетів ТСО України, навчальних закладів для роботи у відповідних комісіях з питань приписки, призовних комісіях за попереднім узгодженням з головами комісій;
- надають навчальним закладам допомогу у плануванні та організації навчально-виховного процесу, кадровому, методичному і матеріально-технічному забезпеченні підготовки призовників;
- організовують проведення ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів.

КОМПЛЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПРИЗОВНИКАМИ

10. Комплектування навчальних закладів призовниками здійснюють районні (міські) військові комісаріати з урахуванням їх нахилів, професійної орієнтації, досвіду практичної роботи, стану здоров'я.

Юнаки, які не пройшли допризовну підготовку, та ті, що мають судимість або перебувають під слідством, у навчальні заклади, які здійснюють підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей, не направляються.

11. Призовники, направлені військовими комісаріатами на навчання, іменуються курсантами (слухачами). З курсантів (слухачів) формуються навчальні взводи чисельністю 25–30 чоловік.

Навчальні взводи, курсанти (слухачі) яких навчаються за професіями, спеціальностями, пов'язаними з роботами на об'єктах з підвищеною небезпекою праці, що перебувають під наглядом спеціально уповноважених державних органів, реєструються в установленому порядку.

12. Курсанти (слухачі), що навчаються за військово-технічними спеціальностями у професійно-технічних навчальних закладах, навчальних закладах ТСО України, плату за проходжен-

ня медичного огляду та складання державних кваліфікаційних іспитів не здійснюють.

13. Відбір призовників, які після закінчення навчання направляються в режимні та спеціальні частини, проводиться в установленому порядку.

Комплектування навчальних закладів призовниками на замовлення військових формувань здійснюється за загальною системою проведення підготовки призовників для військ. Компенсація витрат Міноборони, пов'язаних з найманням житла на період навчання зазначених призовників, проїздом до місця навчання (зборів) і назад, здійснюється цими військовими формуваннями під час проведення призову громадян на строкову військову службу залежно від обсягів призову.

14. Відрахування курсантів (слухачів) з навчальних закладів здійснюється за наказом районного (міського) військового комісара, який направив призовників на навчання, за поданням керівника навчального закладу у разі:

- незадовільної успішності, невиконання навчального плану і програм та пропуску більш як 20 відсотків занять;
- вступу до вищого навчального закладу або призову на строкову військову службу до закінчення навчання;
- зміни місця проживання;
- заподіяння навчальному закладу шкоди, а також вчинення дій, за які законодавством передбачається кримінальна або адміністративна відповідальність.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

15. Організація навчально-виховного процесу повинна забезпечувати високу якість професійної підготовки призовників для успішного виконання ними обов'язків під час проходження військової служби та здійснюватися відповідно до нормативно-правових актів з питань освіти.

16. Планування навчально-виховного процесу повинно забезпечувати своєчасне та якісне виконання вимог навчальних програм, раціональне використання навчально-матеріальної бази і робочого часу педагогічних працівників.

17. Загальнотехнічне, професійно-теоретичне навчання курсантів (слухачів) повинно проводитися у спеціалізованих навчальних кабінетах (класах), аудиторіях, лабораторіях у формі різних типів уроків, лекцій, теоретичних і практичних семінарів, лабораторних та практичних занять, індивідуальних занять, екскурсій тощо.

18. Форми навчання визначаються вимогами навчальних програм, складом і рівнем підготовленості курсантів (слухачів), на-

явністю і станом навчального устаткування та технічних засобів навчання, місцем і тривалістю занять.

19. Навчання курсантів (слухачів) здійснюється в навчальних закладах та їх філіях за денною, вечірньою (змінною) формами з відривом або без відриву від виробництва з урахуванням максимального наближення їх випуску до часу призову.

20. Виховна робота є складовою частиною навчального процесу і повинна проводитися як у навчальний, так і позанавчальний час.

Основою виховання є військово-шефська робота військово-патріотичного спрямування.

21. Методична робота у навчальному закладі проводиться з метою підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників, удосконалення змісту, форм і методів навчання і виховання, вивчення, узагальнення і впровадження у навчально-виховний процес передового педагогічного досвіду, досягнень сучасного виробництва, науково-технічного прогресу.

Навчально-методичні збори керівників, а також інших працівників навчальних закладів проводяться перед початком навчального року органами управління освітою і комітетами ТСО України.

Підвищення кваліфікації керівних і педагогічних працівників навчальних закладів проводиться один раз на п'ять років.

НАВЧАЛЬНО-МАТЕРІАЛЬНА БАЗА

22. Навчальні заклади повинні мати сучасну навчально-матеріальну базу, яка забезпечує високу якість підготовки призовників. Відповідно до професійного напрямку навчально-матеріальна база, як правило, включає:

- спеціалізовані навчальні кабінети (класи), майстерні, лабораторії, інші навчальні й навчально-допоміжні приміщення, оснащені сучасним устаткуванням, технічними засобами навчання, навчальним і наочним приладдям;
- табельну військову техніку, озброєння і майно;
- автодроми, полігони, кранодроми, навчальні поля, спеціальні навчально-тренувальні комплекси;
- автомобільні парки (гаражі), ангари та стоянки техніки, побутові приміщення та майно для забезпечення навчального процесу тощо.

23. Навчальні кабінети (класи), майстерні, лабораторії, інші навчальні й навчально-допоміжні приміщення, автодроми, полігони, кранодроми, автомобільні парки (гаражі) тощо мають бути обладнані відповідно до вимог нормативних документів, навчальних планів та програм з професійно-технічної освіти.

24. Військова техніка, озброєння і майно повинні бути не нижче II категорії, а машини мати запас ходу (моторесурсу) до чергового ремонту згідно з діючими нормами. Озброєння видається навчальним закладам, які мають відповідні документи.

Навчальні заклади повинні забезпечити зберігання військової техніки, озброєння і майна, їх експлуатацію та ремонт згідно з діючими нормами і порядком.

Середній і капітальний ремонт військової техніки, озброєння і майна, які використовуються для забезпечення підготовки призовників, здійснюється на ремонтних підприємствах (у майстернях) Міноборони або на договірних засадах на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності.

Списання військової техніки, озброєння і майна здійснюється в установленому порядку.

25. Доставка та перевезення військової техніки, озброєння і майна здійснюється транспортом Міноборони згідно з вимогами Положення про військові перевезення або транспортом ТСО України, інших центральних органів виконавчої влади за рахунок Міноборони.

ДЕРЖАВНІ КВАЛІФІКАЦІЙНІ ІСПИТИ

26. Підготовка призовників закінчується державними кваліфікаційними іспитами (далі — іспити), які проводяться державними кваліфікаційними комісіями.

Склад комісії та зміни до нього затверджуються наказом керівника навчального закладу, що здійснює підготовку призовників, за узгодженням з відповідним органом управління професійно-технічною освітою.

Головою комісії затверджується представник Збройних Сил, визначений управлінням оперативного командування, заступником голови — керівник або заступник керівника навчального закладу, членами — представники військового комісаріату та навчального закладу.

У разі проведення кваліфікаційної атестації призовників з професій, спеціальностей та спеціалізацій, пов'язаних з роботами на об'єктах з підвищеною небезпекою праці, що перебувають під наглядом спеціально уповноважених державних органів, до складу комісій включаються представники цих органів.

27. До іспитів допускаються курсанти (слухачі), які пройшли повний курс навчання, виконали всі практичні роботи, склали заліки й одержали позитивні підсумкові оцінки з усіх навчальних предметів.

28. Військові комісаріати на підставі заявок навчальних закладів за 10–15 днів до початку іспитів сповіщають командирів військових частин про терміни прибуття голів державних кваліфікаційних комісій для участі в роботі цих комісій.

29. Державна кваліфікаційна комісія:

- встановлює відповідність результатів вихідного або проміжного контролю обсягів і рівня професійних знань, умінь та навичок призовників вимогам державних стандартів професійно-технічної освіти;
- визначає, керуючись кваліфікаційними характеристиками професій працівників або кваліфікаційними характеристиками випускників, фактичний рівень кваліфікації й готовності випускників навчального закладу до самостійного виконання робіт із здобутих професій, спеціальностей та спеціалізацій і присвоює відповідні розряди (класи, категорії);
- готує обґрунтовані рішення й висновки;
- вносить у разі потреби до органів управління професійно-технічною освітою, навчальних закладів пропозиції щодо поліпшення забезпечення та здійснення підготовки кваліфікованих робітників.

30. Курсанти (слухачі), що не склали іспитів з поважних причин або одержали оцінку «незадовільно», допускаються до повторного складання іспитів в установленому порядку.

31. Такими, що закінчили навчання, вважаються курсанти (слухачі), які пройшли повний курс професійно-технічного навчання, одержали на іспитах позитивні оцінки з усіх предметів, успішно пройшли кваліфікаційну атестацію й одержали свідоцтво встановленого державного зразка.

Курсантам (слухачам), які навчалися професій, пов'язаних з роботою на транспортних засобах та на об'єктах, що перебувають під наглядом спеціально уповноважених державних органів, разом із свідоцтвом видається посвідчення встановленого зразка на право керування (експлуатації) транспортними засобами.

32. Районні (міські) військові комісаріати в обліково-послужній картці призовника роблять запис про здобуту професію, спеціальність.

КОНТРОЛЬ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ ПІДГОТОВКИ ПРИЗОВНИКІВ

33. Контроль за проведенням підготовки призовників здійснюється Міноборони разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади, Центральним комітетом

ТСО України та управліннями оперативних командувань, військовими комісаріатами.

34. Критерії оцінки роботи навчального закладу з питань підготовки призовників визначаються заінтересованими центральними органами виконавчої влади, ТСО України.

35. Перевірка навчальних закладів з питань підготовки призовників проводиться, як правило, один раз на три роки органами, зазначеними у пункті 33 цього Положення. За результатами перевірки складається акт.

Про загальний військовий обов'язок і військову службу

ЗАКОН України

від 25 березня 1992 року № 2232-XII

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, № 27, ст. 385)

(Вводиться в дію Постановою ВР

№ 2233-XII (2233-12) від 25.03.92, ВВР, 1992, № 27, ст. 386)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2485-XII

(2485-12) від 19.06.92, ВВР, 1992, № 36, ст. 527 № 3545-XII

(3545-12) від 21.10.93, ВВР, 1993, № 44, ст. 418 № 3546-XII

(3546-12) від 21.10.93, ВВР, 1993, № 44, ст. 419 № 3625-XII

(3625-12) від 19.11.93, ВВР, 1993, № 49, ст. 457 № 200/94-

ВР від 13.10.94, ВВР, 1994, № 45, ст. 404 № 325/94-ВР від

22.12.94, ВВР, 1995, № 1, ст. 4 № 387/95-ВР від 17.10.95, ВВР,

1995, № 38, ст. 284 № 129/96-ВР від 19.04.96, ВВР, 1996, № 26,

ст. 108 № 309/97-ВР від 04.06.97, ВВР, 1997, № 29, ст. 93

№ 312-XIV (312-14) від 11.12.98, ВВР, 1999, № 4, ст. 35 № 651-

XIV (651-14) від 13.05.99, ВВР, 1999, № 28, ст.230)

(В редакції Закону № 766-XIV (766-14) від 18.06.99, ВВР, 1999,

№ 33, ст. 270)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 1325-XIV

(1325-14) від 21.12.99, ВВР, 2000, № 4, ст. 27 № 1669-

III (1669-14) від 20.04.2000, ВВР, 2000, № 30, ст. 235

№ 2171-III (2171-14) від 21.12.2000, ВВР, 2001, № 9, ст.

38 № 312-IV (312-15) від 28.11.2002, ВВР, 2003, № 4, ст. 34

№ 313-IV (313-15) від 28.11.2002, ВВР, 2003, № 5, ст. 37

№ 487-IV (487-15) від 06.02.2003, ВВР, 2003, № 15, ст. 108

№ 662-IV (662-15) від 03.04.2003, ВВР, 2003, № 27, ст. 209 —

набуває чинності 01.08.2003 року № 744-IV (744-15) від

15.05.2003, ВВР, 2003, № 29, ст. 234 № 1158-IV (1158-15) від

11.09.2003, ВВР, 2004, № 8, ст. 67 № 1179-IV (1179-15) від

18.09.2003, ВВР, 2004, № 10, ст. 94 № 1763-IV (1763-15) від

15.06.2004, ВВР, 2004, № 36, ст. 444 № 2454-IV (2454-15) від

03.03.2005, ВВР, 2005, № 16, ст. 259 № 2490-IV (2490-15) від

17.03.2005, ВВР, 2005, № 20, ст. 276 № 2636-IV (2636-15) від

02.06.2005, ВВР, 2005, № 27, ст. 361 № 3200-IV (3200-15) від

15.12.2005)

Цей Закон здійснює правове регулювання стосовно загального військового обов'язку і військової служби з метою реалізації громадянами України конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

ГЛАВА І

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Загальний військовий обов'язок

1. Загальний військовий обов'язок встановлюється з метою забезпечення комплектування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань*, а також підготовки населення до захисту України.

2. Загальний військовий обов'язок включає:

- підготовку громадян до військової служби;
- приписку до призовних дільниць;
- прийняття та призов на військову службу;
- проходження за призовом або добровільно військової служби;
- виконання військового обов'язку в запасі;
- дотримання правил військового обліку.

У воєнний час загальний військовий обов'язок включає також загальне обов'язкове військове навчання громадян.

3. Громадяни мають право на заміну загального військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою згідно з Конституцією України та Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» (1975-12).

4. Загальний військовий обов'язок не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, що перебувають в Україні.

5. Щодо загального військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії:

- допризовники — особи, які підлягають приписці до призовних дільниць;
- призовники — особи, приписані до призовних дільниць;
- військовослужбовці — особи, які проходять військову службу;
- військовозобов'язані — особи, які перебувають у запасі.

До паспортів громадян України цих категорій вноситься відповідна відмітка.

6. Громадяни України чоловічої статі, придатні до проходження військової служби за станом здоров'я і віком, зобов'язані:

- прибувати за викликом військового комісаріату до призовних дільниць для приписки, проходження медичного огляду, направлення на підготовку з метою одержання військової спеціальності, призову на військову службу або на збори;

*Далі — Збройні Сили України та інші військові формування.

- проходити підготовку до військової служби, військову службу і виконувати військовий обов'язок у запасі;
- виконувати правила військового обліку.

7. Жінки, які за фахом мають медичну підготовку або підготовку, споріднену з відповідною військово-обліковою спеціальністю за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України, придатні до проходження військової служби за станом здоров'я і віком, беруться на військовий облік. Вони зобов'язані перебувати за викликом до військового комісаріату для проходження медичного огляду і виконувати правила військового обліку.

У мирний час жінки можуть добровільно вступити на військову службу за контрактом. У воєнний час особи жіночої статі, які перебувають на військовому обліку чи пройшли загальне військове навчання, можуть бути призвані на військову службу за рішенням Президента України.

8. Виконання Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» покладається на громадян України, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи та організації незалежно від підпорядкування і форм власності.

Стаття 2. Військова служба і виконання військового обов'язку в запасі

1. Військова служба у Збройних Силах України та інших військових формуваннях є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаних з захистом Вітчизни. Час проходження військової служби зараховується громадянам до загального стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Час проходження строкової військової служби зараховується до стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах, якщо на момент призову на строкову військову службу особа навчалася за фахом у професійно-технічному навчальному закладі, працювала за професією або займала посаду, що передбачала право на пенсію на пільгових умовах до введення в дію Закону України «Про пенсійне забезпечення» (1788-12) або на пенсію за віком на пільгових умовах до набрання чинності Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (1058-15). Час навчання в професійно-технічному навчальному закладі і час проходження строкової військової служби, які зараховуються до пільгового стажу, не повинні перевищувати наявного стажу роботи, що дає право

на пенсію на пільгових умовах. (*Частину першу статті 2 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2636-IV (2636-15) від 02.06.2005*)

2. Порядок проходження громадянами України військової служби, їх права та обов'язки визначаються цим Законом, положеннями про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців, які затверджуються Президентом України, та іншими нормативно-правовими актами.

3. Встановлюються такі види військової служби:

- строкова військова служба;
- військова служба за контрактом солдатів і матросів, сержантів і старшин;
- військова служба за контрактом прапорщиків і мічманів;
- військова служба (навчання) за контрактом курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають кафедри військової підготовки (факультети військової підготовки, відділення військової підготовки, інститути військової підготовки)* з програмами підготовки на посади осіб офіцерського складу;
- військова служба за контрактом осіб офіцерського складу;
- військова служба осіб офіцерського складу за призовом;
- кадрова військова служба осіб офіцерського складу, зарахованих до Збройних Сил України та інших військових формувань до запровадження військової служби за контрактом.

4. Виконання військового обов'язку в запасі у мирний час полягає у дотриманні порядку і правил військового обліку, проходженні зборів, збереженні та вдосконаленні військовозобов'язаними знань, навичок і умінь, необхідних для виконання ними обов'язків військової служби у воєнний час відповідно до військово-облікових чи цивільних спеціальностей.

5. Громадяни, які призвані або добровільно вступили на військову службу, складають Військову присягу на вірність Українському народу.

Військовозобов'язані, які раніше не склали Військову присягу, складають її під час зборів або мобілізації.

6. Усі громадяни, які призиваються, приймаються на військову службу або перебувають у запасі, проходять обов'язковий медичний огляд у порядку, затвердженому Міністром оборони України за погодженням з центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я.

Стаття 3. Правова основа загального військового обов'язку і військової служби.

* Далі — вищі навчальні заклади, які мають військові навчальні підрозділи.

Правовою основою загального військового обов'язку і військової служби є Конституція України, цей Закон, інші закони України, а також нормативно-правові акти щодо забезпечення обороноздатності держави, виконання загального військового обов'язку, військової служби та статусу військовослужбовців.

Стаття 4. Комплектування Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, військ Цивільної оборони України та інших військових формувань військовослужбовцями.

(Назва статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)

1. Збройні Сили України, Державна прикордонна служба України, війська Цивільної оборони України та інші військові формування комплектуються військовослужбовцями через військові комісаріати шляхом:

- призову громадян на військову службу на підставі загального військового обов'язку;
- прийняття громадян на військову службу за контрактом.

(Частина перша статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)

2. Для доукомплектування Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, військ Цивільної оборони України та інших військових формувань особовим складом під час мобілізації проводиться планомірна військова підготовка і забезпечується в запасі необхідна кількість військово-навчених громадян. *(Частина друга статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 62-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)*

3. Генеральний штаб Збройних Сил України проводить розподіл наявних призовних ресурсів за ступенями обмеження, станом здоров'я та рівнем освіти пропорційно між Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями.

4. Порядок комплектування Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, військ Цивільної оборони України та інших військових формувань військовослужбовцями визначається цим Законом та іншими актами законодавства. *(Частина четверта статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)*

Стаття 5. Склад військовослужбовців і військовозобов'язаних. Військові звання.

1. Військовослужбовці та військовозобов'язані поділяються на рядовий, сержантський і старшинський склад, склад прапорщиків і мічманів, офіцерський склад.

Офіцерський склад поділяється на молодший, старший і вищий. Кожному військовослужбовцю і військовозобов'язаному присвоюється військове звання.

Встановлюються такі військові звання:

Армійські	Корабельні
Рядовий склад (рядові і матроси)	
рядовий	матрос
старший солдат	старший матрос
Сержантський і старшинський склад (сержанти і старшини)	
молодший сержант	старшина 2 статті
сержант	старшина 1 статті
старший сержант	головний старшина
старшина головний	корабельний старшина
Склад прапорщиків і мічманів (прапорщики і мічмани)	
прапорщик	мічман
старший прапорщик	старший мічман
Молодший офіцерський склад (молодші офіцери)	
молодший лейтенант	молодший лейтенант
лейтенант	лейтенант
старший лейтенант	старший лейтенант
капітан	капітан-лейтенант
Старший офіцерський склад (старші офіцери)	
майор	капітан 3 рангу
підполковник	капітан 2 рангу
полковник	капітан 1 рангу
Вищий офіцерський склад (вищі офіцери)	
генерал-майор	контр-адмірал
генерал-лейтенант	віце-адмірал
генерал-полковник	адмірал
генерал армії України	

2. До військових звань офіцерського складу медичної і юридичної служб Збройних Сил України та інших військових формувань, військових судів і прокуратур, які мають відповідну освіту, додаються слова «медичної служби» і «юстиції». *(Абзац перший частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2171-III (2171-14) від 21.12.2000)*

До військових звань громадян, які перебувають у запасі чи у відставці, додаються слова відповідно «запасу» або «у відставці».

3. Присвоєння і позбавлення військових звань, а також пониження і поновлення у військовому званні здійснюються у порядку і за правилами, визначеними положеннями про проходження військової служби та статутами Збройних Сил України.

Стаття 6. Військові посади

1. Військові посади (штатні посади, що підлягають заміщенню військовослужбовцями) і відповідні їм військові звання передбачаються в штатах (штатних розписах) військових частин, кораблів, органів військового управління, установ, організацій, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів.

Перелік посад, що підлягають заміщенню вищим офіцерським складом, затверджується Президентом України, а посад інших військовослужбовців — Міністром оборони України.

Окремі військові посади в мирний час (на умовах строкового трудового договору) можуть замічатися цивільними особами у порядку і за правилами, встановленими Міністром оборони України.

2. Призначення за поданням Прем'єр-міністра України Міністра оборони України та припинення його повноважень на цій посаді здійснює Президент України.

Президент України також призначає на посади та звільняє з посад заступників Міністра оборони України, командувачів видами Збройних Сил України, військ оперативних командувань, окремих армій, а також вище командування інших військових формувань.

Порядок призначення на інші військові посади визначає Міністр оборони України.

На посади Міністра оборони України та його заступників можуть призначатися як військовослужбовці, так і цивільні особи.

3. Військовослужбовці Збройних Сил України та інших військових формувань за їх згодою можуть бути відряджені до органів виконавчої влади, підприємств і організацій, які виконують роботи в інтересах оборони держави та її безпеки. Перелік посад у цих органах та установах, які можуть бути заміщені військовослужбовцями, для вищого офіцерського складу затверджується

Президентом України, для інших військовослужбовців — актами Кабінету Міністрів України.

Стаття 7. Військова форма одягу і відзнаки військовослужбовців

1. Для військовослужбовців встановлюються військова форма одягу та знаки розрізнення. Військовослужбовці під час виконання службових обов'язків, а військовозобов'язані під час зборів носять відповідну військову форму одягу.

Зразки військової форми одягу та знаків розрізнення військовослужбовців, правила їх носіння розробляються Міністерством оборони України, іншими військовими формуваннями та затверджуються Кабінетом Міністрів України, а надалі патентуються в установленому порядку.

Спеціальна відзнака генерала армії України встановлюється Президентом України.

2. Забороняється вводити для працівників незалежно від місця роботи форму одягу і знаки розрізнення, подібні до форми одягу і знаків розрізнення військовослужбовців.

3. Органи виконавчої влади для зміни існуючої форми одягу та знаків розрізнення своїх працівників, які не є військовослужбовцями, або введення нових подають відповідні пропозиції до Кабінету Міністрів України після їх узгодження з Міністерством оборони України.

4. Носіння військової форми одягу і знаків розрізнення військовослужбовців громадянами, які не мають на те права, забороняється і тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Глава II

ПІДГОТОВКА ГРОМАДЯН ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Стаття 8. Підготовка допризовників і призовників до військової служби

1. Підготовка громадян до військової служби включає допризовну підготовку, підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей, підготовку у військових оркестрах, підготовку до вступу у вищі військові навчальні заклади та вищі навчальні заклади, які мають військові навчальні підрозділи, військову підготовку студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня освітньої підготовки, вивчення державної мови, патріотичне виховання.

(Частина перша статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1179-IV (1179-15) від 18.09.2003)

2. Відповідальність за організацію та проведення допризовної підготовки покладається на міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, у віданні яких є навчальні заклади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.

3. Підготовка призовників з військово-технічних спеціальностей проводиться у навчальних закладах Товариства сприяння обороні України та професійно-технічних навчальних закладах.

4. Порядок організації та проведення допризовної підготовки та підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей визначається Положенням про допризовну підготовку та Положенням про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей, які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Порядок підготовки до військової служби у військових оркестрах визначається Міністерством оборони України. *(Частину четверту статті 8 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 1179-IV (1179-15) від 18.09.2003)*

5. Контроль за організацією, проведенням і результатами допризовної підготовки та підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, програмним і методичним забезпеченням цієї підготовки здійснюється Міністерством оборони України, а також іншими міністерствами і центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

Стаття 9. Допризовна підготовка

Допризовна підготовка включається до визначеної державою складової освіти вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів та проводиться за затвердженими відповідно до законодавства програмами, погодженими з Міністерством оборони України.

1. Підготовка призовників з військово-технічних спеціальностей проводиться:

- призовників — учнів професійно-технічних навчальних закладів, які навчаються у них за професіями, спорідненими з військово-обліковими спеціальностями, — безпосередньо у цих закладах;
- призовників, які працюють, і тих, що тимчасово не працюють, а також учнів професійно-технічних навчальних закладів, які навчаються у них за професіями, неспорідненими з військово-обліковими спеціальностями, — у навчальних закладах Товариства сприяння обороні України та у професійно-технічних навчальних закладах.

2. До навчання залучаються призовники, які досягли 17-річного віку, придатні за станом здоров'я до військової служби та підлягають призову на строкову військову службу після закінчення навчання.

3. Кількість призовників, які підлягають підготовці з військово-технічних спеціальностей, та перелік спеціальностей визначаються Міністерством оборони України разом із заінтересованими міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади і затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 11. Військова підготовка студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу

1. Військову підготовку студентів вищих навчальних закладів (денної форми навчання) за програмою офіцерів запасу проходять громадяни віком до 25 років, придатні до військової служби за станом здоров'я та морально-діловими якостями.

Військова підготовка студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу, крім вищих медичних навчальних закладів, проводиться на добровільних засадах, є одним з основних видів навчання і включається до визначеної державою складової освіти вищих навчальних закладів як самостійний розділ.

Програми військової підготовки студентів вищих навчальних закладів розробляються і затверджуються Міністерством оборони України разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади.

2. Студентам, які пройшли повний курс військової підготовки за програмою офіцерів запасу, склали встановлені іспити і атестовані до офіцерського складу, після закінчення вищого навчального закладу присвоюється відповідне первинне військове звання офіцера запасу.

Студенти, які не атестовані до офіцерського складу після закінчення курсу військової підготовки за програмою офіцерів запасу і не пройшли строкової військової служби, підлягають призову на строкову військову службу з урахуванням, за можливості, фаху, який вони отримали у вищому навчальному закладі, або за спорідненими військово-обліковими спеціальностями.

3. Перелік військово-облікових спеціальностей, з яких ведеться підготовка офіцерів запасу, порядок її проведення визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, погодженим з Міністерством освіти України.

4. Перелік вищих навчальних закладів, студенти яких проходять підготовку за програмою офіцерів запасу, визначається Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони

України, погодженим з відповідним центральним органом виконавчої влади.

Військова підготовка студентів за програмою офіцерів запасу проводиться у військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів або у вищих військових навчальних закладах.

Військові навчальні підрозділи є структурними підрозділами цих вищих навчальних закладів. Порядок створення, реорганізації та ліквідації військових навчальних підрозділів визначається Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, погодженим з центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані вищі навчальні заклади.

Міністерство оборони України за погодженням із вищими навчальними закладами здійснює добір і призначення військовослужбовців на відповідні посади військово-навчальних підрозділів та контроль військової підготовки студентів за програмою офіцерів запасу.

5. У разі проходження навчальних зборів (стажування) у військах на студентів, які проходять військову підготовку за програмою офіцерів запасу, поширюються права та обов'язки, встановлені актами законодавства для військовозобов'язаних, призваних на збори.

Стаття 12. Підготовка до вступу у вищі військові навчальні заклади та вищі навчальні заклади, які мають військові навчальні підрозділи

1. Громадяни, які виявили бажання вступити до вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів, що мають військові навчальні підрозділи для підготовки на посади офіцерського складу, проходять попередню підготовку у військових ліцеях, ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою, у військових оркестрах, загальноосвітніх навчальних закладах, в навчальних закладах Товариства сприяння обороні України, на підготовчих курсах при вищих військових навчальних закладах та вищих навчальних закладах, які мають військові навчальні підрозділи, або самостійно. *(Частина перша статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1179-IV (1179-15) від 18.09.2003)*

2. Фізична підготовка допризовників і призовників організується за програмою фізичної культури центральними органами виконавчої влади в галузі освіти, фізичної культури і спорту у вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, спортивних товариствах і клубах.

3. Лікувально-оздоровча робота з громадянами організовується за місцем їх проживання, навчання або роботи органа-

ми і закладами охорони здоров'я в лікувально-профілактичних і фізкультурно-оздоровчих закладах шляхом створення в них підліткових кабінетів.

Медичні огляди громадян 15–17-річного віку проводяться щорічно лікарями-спеціалістами, які залучаються до медичного огляду призовників. У разі потреби громадянам призначається необхідне лікування з проведенням оздоровчих заходів.

4. Центральні і місцеві органи управління освітою здійснюють необхідні заходи щодо підвищення рівня виховання, освітньої підготовки допризовної та призовної молоді, організовують додаткові заняття для вивчення державної мови громадянами, які погано володіють нею або не володіють зовсім.

5. Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування разом із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, посадовими особами організацій та об'єднань громадян зобов'язані систематично проводити патріотично-виховну роботу з громадянами.

Стаття 13. Права і обов'язки громадян, які проходять підготовку до військової служби

1. За громадянами, які проходять підготовку з військово-технічних спеціальностей з відривом від виробництва у навчальних закладах Товариства сприяння обороні України та у відповідних професійно-технічних навчальних закладах, на весь час підготовки, включаючи час проїзду до місця підготовки та у зворотному напрямку, зберігаються місце роботи, займана посада і середній заробіток.

Витрати по найму житла на період навчання зазначених громадян, вартість проїзду до місця навчання (зборів) і назад здійснюються за рахунок коштів Міністерства оборони України та інших військових формувань у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2. Відвідування громадянами, направленими військовими комісаріатами для проходження підготовки до військової служби, занять та інших заходів, що стосуються підготовки допризовників та призовників, є обов'язковим.

Глава III

ПРИПИСКА ГРОМАДЯН ДО ПРИЗОВНИХ ДІЛЬНИЦЬ, ПРИЗОВ І ПРИЙНЯТТЯ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

Стаття 14. Приписка громадян до призовних дільниць

1. Приписка громадян до призовних дільниць проводиться з метою взяття юнаків на облік та визначення їх кількості,

ступеня придатності до військової служби, встановлення освітнього рівня, здобутої спеціальності і рівня фізичної підготовки.

Для проведення приписки громадян у районах (містах) утворюються призовні дільниці.

2. До призовних дільниць щороку протягом січня-березня приписуються громадяни, яким у рік приписки виповнюється 17 років.

Приписка проводиться районними, об'єднаними районними, міськими, об'єднаними міськими військовими комісаріатами (крім Київського та Севастопольського міських військових комісаріатів)* за місцем проживання.

Медичний огляд громадян, які приписуються до призовних дільниць, проводиться в порядку, затвердженому Міністерством оборони України за погодженням із центральним органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я.

Відвідування лікувально-профілактичних і лікувальних закладів згідно з рішенням комісії з питань приписки для громадян-допризовників є обов'язковим.

3. Житлово-експлуатаційні організації, підприємства, установи та організації незалежно від підпорядкування і форм власності, які здійснюють експлуатацію будинків, власники будинків, органи місцевого самоврядування, на які покладено ведення первинного обліку військовозобов'язаних і призовників, підрозділи по роботі з кадрами підприємств, установ, організацій, навчальних закладів незалежно від підпорядкування і форм власності щорічно в строки, встановлені Міністерством оборони України, подають до відповідних районних (міських) військових комісаріатів списки громадян, які підлягають приписці до призовних дільниць.

4. Для приписки до призовної дільниці громадяни зобов'язані прибути до військового комісаріату в строк, зазначений у повістці, та подати необхідні документи.

5. Для проведення приписки громадян до призовних дільниць у районних (міських) військових комісаріатах утворюються комісії з питань приписки у складі:

- голова комісії — районний (міський) військовий комісар;
- члени комісії: лікарі, які беруть участь у медичному огляді допризовників, секретар комісії.

Персональний склад районної (міської) комісії з питань приписки, порядок проведення і забезпечення цієї роботи щороку затверджуються головою районної державної адміністрації (виконавчого органу міської ради).

6. На районні (міські) комісії з питань приписки покладаються:

* Далі — районні (міські).

- організація і проведення медичного огляду допризовників, які викликаються на комісію, і визначення їх придатності для військової служби;
- виявлення і попередній добір кандидатів для направлення у вищі військові навчальні заклади і вищі навчальні заклади, які мають військові навчальні підрозділи, на навчання за програмами підготовки на посади осіб офіцерського складу;
- направлення призовників, придатних за медичними та іншими показниками для проходження підготовки з військово-технічних спеціальностей, у навчальні заклади Товариства сприяння обороні України і професійно-технічні навчальні заклади;
- прикріплення до лікувально-профілактичних закладів за місцем проживання або навчання громадян, яких визнано під час приписки такими, що потребують обстеження, лікування та медичного нагляду;
- прикріплення до відповідних навчальних закладів і курсів громадян, які мають низьку освітню підготовку, а також не володіють або погано володіють державною мовою;
- вивчення особистості призовників, їх морально-ділових якостей та сімейно-майнового стану;
- зняття з військового обліку громадян, визнаних непридатними до військової служби.

7. Громадяни, приписані до призовних дільниць, вважаються призовниками, їм видаються посвідчення про приписку, роз'яснюються права і обов'язки, правила військового обліку, порядок проходження підготовки з військово-технічних спеціальностей та інші, пов'язані з цим питання.

Стаття 15. Призовний вік. Призов громадян на строкову військову службу

1. На строкову військову службу в мирний час призиваються придатні до неї за станом здоров'я і віком громадяни чоловічої статі, яким до дня відправки у військові частини виповнилося 18 років.

2. Призов громадян на строкову військову службу проводиться у встановлені строки на підставі Указу Президента України. Указ Президента України публікується у засобах масової інформації не пізніше як за місяць до початку призову. Після оголошення Указу Президента України:

- у разі коли за будь-яких обставин повістка не надійшла, призовники зобов'язані з'явитися до призовної дільниці у місячний строк з дня оголошення Указу Президента України;
- громадяни призовного віку, які не пройшли строкову військову службу і без законних підстав не перебувають на війсь-

ковому обліку, а також призовники, які тимчасово виїхали з постійного місця проживання в іншу місцевість і не стали там на військовий облік, зобов'язані прибути до військового комісаріату за місцем проживання у семиденний строк;

- керівники підприємств, установ і організацій, в тому числі навчальних закладів, незалежно від підпорядкування та форм власності, зобов'язані відкликати призовників з відряджень для забезпечення своєчасного прибуття їх до призовних дільниць.

3. Зміна місця військового обліку призовниками, які досягли 18-річного віку і старшими, допускається до опублікування Указу Президента України про черговий призов. Після цього зміна місця можлива лише за умови подання до військового комісаріату документів, які стверджували б, що призовник:

- переведений на роботу в іншу місцевість;
- переїхав на нове місце проживання;
- прийнятий до навчального закладу і вибуває для продовження освіти або закінчив навчальний заклад і за розподілом направляється на роботу.

4. У разі неявки громадянина без поважних причин за викликом військового комісаріату на призовну комісію він несе відповідальність, встановлену законом.

Поважними причинами неприбуття призовників до призовних дільниць у строк, встановлений військовим комісаріатом, які підтверджуються відповідними документами, визнаються:

- перешкода стихійного характеру, хвороба призовника або інші обставини, які позбавили його можливості особисто прибути у зазначені пункт і строк;
- смерть або тяжка хвороба його близького родича.

5. У мирний час призову на строкову військову службу не підлягають громадяни:

- звільнені від призову відповідно до статті 18 цього Закону;
- щодо яких проводиться дізнання чи попереднє (досудове) слідство або стосовно яких кримінальна справа розглядається судом — до прийняття відповідного рішення;
- які були засуджені до позбавлення волі.

6. Призов на строкову військову службу громадян України чоловічої статі, які тимчасово проживають за кордоном, здійснюється у порядку, встановленому цим Законом.

Стаття 16. Призовні комісії

1. Для проведення призову громадян на строкову військову службу в районах (містах) утворюються призовні комісії в складі:

— голова комісії — заступник голови районної державної адміністрації (виконавчого органу міської ради);

— члени комісії:

- районний (міський) військовий комісар;
- заступник начальника районного (міського) управління (відділу) внутрішніх справ;
- лікар, який організовує роботу медичного персоналу щодо медичного огляду призовників;
- фахівець з фізичного виховання (фізичної підготовки);
- представники Збройних Сил України, інших військових формувань, Товариства сприяння обороні України, підприємств, установ і організацій за попереднім узгодженням з головою комісії;
- секретар комісії.

2. Персональний склад районної (міської) призовної комісії та графік проведення призову громадян для проходження строкової військової служби затверджуються головою районної державної адміністрації (виконавчого органу міської ради).

3. На районні (міські) призовні комісії покладаються:

- організація медичного огляду призовників;
- прийняття рішення про призов громадян на строкову військову службу і призначення їх до виду (роду військ) Збройних Сил України чи інших військових формувань;
- надання відстрочки від призову або звільнення від призову на строкову військову службу;
- прийняття рішення про направлення призовників, які виявили бажання вступити до вищих військових навчальних закладів або вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи, для складання вступних іспитів або про відмову цим особам у направленні їх на іспити за станом здоров'я, недостатнім загальноосвітнім рівнем тощо;
- прийняття рішення про направлення до відповідних правоохоронних органів матеріалів на призовників, які ухиляються від призову на строкову військову службу.

4. Для керівництва і контролю за діяльністю районних (міських) призовних комісій в Автономній Республіці Крим та областях, містах Києві і Севастополі утворюються призовна комісія Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські призовні комісії відповідно.

Персональний склад призовної комісії Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських призовних комісій затверджується Головою Ради міністрів Автономної Республіки Крим та головами місцевих державних адміністрацій відповідно.

На ці призовні комісії покладаються:

- організація контрольного медичного огляду громадян, визнаних районними (міськими) призовними комісіями непридатними або тимчасово непридатними до військової служби, громадян, які заявили про незгоду з результатами медичного огляду і рішеннями районних (міських) призовних комісій, а також громадян, призваних на строкову військову службу, перед відправленням у військові частини;
- перевірка правильності надання відстрочки або звільнення від призову;
- контроль за обґрунтуванням призначення призовників до виду (роду військ) Збройних Сил України чи інших військових формувань з урахуванням їх освіти, досвіду, здібностей, інтересів та особистих можливостей;
- розгляд скарг громадян на дії районних (міських) призовних комісій.

Призовні комісії Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя мають право скасовувати та змінювати рішення відповідних районних (міських) призовних комісій.

5. Відповідно до результатів медичного огляду призовника, моральних і професійних якостей, а також матеріального і соціального стану призовника та членів його сім'ї районна (міська) призовна комісія виносить і оголошує призовникові рішення:

- про придатність до військової служби і призов на військову службу з призначенням до виду (роду військ) Збройних Сил України чи інших військових формувань, а також визначає строк відправлення його на службу до Збройних Сил України чи інших військових формувань;
- про тимчасову непридатність до військової служби і надання відстрочки за станом здоров'я;
- про надання відстрочки або звільнення від призову на строкову військову службу на підставах, передбачених статтями 17 і 18 цього Закону;
- про непридатність за станом здоров'я до військової служби в мирний час, обмежену здатність до військової служби у воєнний час і зарахування в запас;
- про непридатність до військової служби з виключенням з військового обліку;
- про зняття з військового обліку призовників, які втратили громадянство України.

Рішення призовної комісії може бути оскаржене до призовної комісії вищого рівня або до суду в порядку, визначеному законом.

Стаття 17. Відстрочка від призову

1. Відстрочка від призову на строкову військову службу надається призовникам за рішенням районної (міської) призовної комісії у випадках, передбачених цим Законом.

2. Відстрочка від призову за сімейними обставинами, за їх бажанням, надається призовникам, які мають:

а) непрацездатних батька і матір чи непрацездатного батька або непрацездатну матір, якщо вони не мають інших працездатних осіб, зобов'язаних відповідно до законодавства їх утримувати, незалежно від того, проживають вони разом з непрацездатними батьками чи ні. Непрацездатність батьків визначається у порядку, передбаченому законодавством;

б) рідних братів і сестер віком до 18 років, якщо вони не працюють, або старших, якщо вони незалежно від віку є інвалідами I чи II групи, у разі відсутності інших осіб, які зобов'язані їх утримувати;

в) одного з батьків, у яких на утриманні перебувають двоє і більше неповнолітніх дітей, до виповнення старшому з неповнолітніх 18 років.

Відстрочка від призову за сімейними обставинами, за їх бажанням, надається також призовникам, які мають на своєму утриманні:

а) дитину віком до трьох років або старше трьох років, яка виховується без матері у зв'язку з її смертю або за рішенням суду;

б) двох і більше дітей;

в) дитину-інваліда віком до 16 років;

г) дружину-інваліда;

д) непрацездатних осіб, під опікою, піклуванням або на утриманні яких перебував призовник, якщо немає інших працездатних осіб, зобов'язаних відповідно до законодавства їх утримувати.

Відстрочка від призову надається призовникам на час здійснення ними опіки чи піклування, якщо у осіб, над якими встановлено опіку чи піклування, немає інших працездатних осіб, зобов'язаних відповідно до законодавства доглядати та утримувати їх.

У разі наявності в сім'ї тільки двох синів відстрочка від призову за сімейними обставинами може надаватися призовникові, якщо його брат проходить строкову військову службу.

У разі коли призову підлягають декілька синів одночасно, відстрочка може надаватися одному з них за бажанням і пропозицією батьків.

3. Відстрочка від призову за станом здоров'я на строк до одного року надається призовникам, які визнані під час медичного огляду тимчасово непридатними до військової служби.

4. Відстрочка від призову для продовження навчання надається призовникам, які навчаються у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах усіх типів і форм власності та вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації, до закінчення повного курсу навчання. У разі досягнення такими призовниками під час навчання 21-річного віку відстрочка втрачає силу. *(Абзац перший частини четвертої статті 17 в редакції Закону № 1158-IV (1158-15) від 11.09.2003)*

Відстрочка від призову також надається:

- призовникам, які навчаються в аспірантурі з відривом або без відриву від виробництва, — на весь період навчання;
- випускникам вищих навчальних закладів, аспірантури, які направлені на роботу до установ Національної академії наук України, — на весь період роботи;
- студентам, які навчаються у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації з денною формою навчання, в тому числі під час здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня вищої освіти «магістр», — до їх закінчення; *(Абзац п'ятий частини четвертої статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом № 312-IV (312-15) від 28.11.2002)*
- студентам, які навчаються у вищих і середніх духовних навчальних закладах;
- випускникам професійно-технічних навчальних закладів — на один рік за умови їх працевлаштування і роботи за отриманою професією;
- студентам, які навчаються у вищих навчальних закладах всіх рівнів акредитації з денною формою навчання, що здійснюють підготовку фахівців для Збройних Сил України та інших військових формувань і уклали контракт про направлення їх після закінчення навчання для подальшого проходження військової служби на посадах офіцерського складу. Перелік таких навчальних закладів та обсяги підготовки фахівців визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони України.

Студентам, які навчаються у вищих навчальних закладах, незалежно від форм власності, а також у вищих і середніх духовних навчальних закладах, відстрочка від призову на строкову військову службу надається один раз на період навчання. Особи, відраховані за неуспішність і недисциплінованість, втрачають зазначене право на відстрочку від призову.

5. Відстрочка від призову надається призовникам з вищою педагогічною освітою — педагогічним працівникам, основним місцем роботи яких є загальноосвітні навчальні заклади, на весь період

їх роботи за спеціальністю, а також медичним працівникам на період їх роботи в сільській місцевості за фахом за умови повного завантаження на займаній посаді. *(Частина п'ята статті 17 в редакції Закону № 1325-XIV (1325-14) від 21.12.99)*

6. Відстрочка від призову у зв'язку з депутатською діяльністю та діяльністю як сільських, селищних і міських голів надається призовникам з числа депутатів і голів на строк виконання ними цих повноважень.

7. Відстрочка від призову також надається:

а) призовникам, які в установленому порядку переселилися з районів стихійного лиха, — на строк не більше двох років з моменту переселення;

б) у разі ведення призовниками самостійно або спільно з батьками фермерського господарства — на строк не більше трьох років з моменту отримання для цієї діяльності земельної ділянки; *(Пункт «б» частини сьомої статті 17 із змінами, внесені згідно із Законом № 2454-IV (2454-15) від 03.03.2005)*

в) призовникам, які є священнослужителями і займають посаду в одній із зареєстрованих у встановленому порядку релігійних конфесій, — на час роботи священнослужителями;

г) призовникам, які є кандидатами в народні депутати України, — за їхньою заявою на період виборчого процесу; *(Частину сьому статті 17 доповнено пунктом «г» згідно із Законом № 744-IV (744-15) від 15.05.2003)*

д) в інших випадках, не передбачених цим Законом, згідно з рішеннями призовної комісії Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських призовних комісій за поданням районних (міських) призовних комісій.

8. Призовники, яким надано відстрочку, зобов'язані щорічно до 1 жовтня подавати у військові комісаріати документи, що підтверджують їх право на відстрочку.

9. Призовники, які втратили підстави для надання відстрочки, а також особи, які не мають права на відстрочку або підстав для звільнення від призову, передбачених статтями 17 та 18 цього Закону, і не призвані з різних причин на строкову військову службу у встановлені строки, мають бути призвані під час здійснення чергового призову.

Стаття 18. Звільнення від призову на строкову військову службу

1. Від призову на строкову військову службу в мирний час звільняються громадяни:

- визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби в мирний час;

- які до дня відправки на строкову військову службу досягли 25-річного віку;
- батько (мати), рідний брат чи сестра яких під час проходження військової служби загинули чи померли або стали інвалідами. Призовники, які мають право на звільнення від призову на цій підставі, можуть його не використовувати; (*Абзац четвертий частини першої статті 18 в редакції Закону № 1669-III (1669-14) від 20.04.2000*)
- які пройшли військову службу в інших державах.

2. Від призову звільняються також громадяни, які закінчили курс навчання за програмою підготовки офіцерського складу або прапорщиків у навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, інших військових формувань та мають військові або спеціальні звання.

Стаття 19. Призов на військову службу офіцерів запасу

У мирний час офіцери запасу віком до 30 років у кількості та за військово-обліковими спеціальностями, визначеними Кабінетом Міністрів України, за наказом Міністра оборони України можуть бути призвані для проходження військової служби на посадах офіцерського складу.

Стаття 20. Прийняття на військову службу за контрактом

1. На військову службу за контрактом приймаються громадяни, які відповідають вимогам проходження військової служби:

- солдати і матроси, сержанти і старшини, які прослужили на строковій військовій службі не менше шести місяців, громадяни призовного віку, які не проходили строкову військову службу і мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціаліста або магістра, військовозобов'язані та жінки, які не мають військових звань офіцерського складу, прапорщиків і мічманів, з відповідною освітою та спеціальною підготовкою віком від 19 до 40 років — на військову службу солдатів і матросів, сержантів і старшин; (*Абзац другий частини першої статті 20 в редакції Закону № 2490-IV (2490-15) від 17.03.2005*)
- солдати і матроси, сержанти і старшини строкової військової служби, які прослужили не менше одного року, військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, військовозобов'язані, які не мають військових звань офіцерського складу і не досягли граничного віку перебування на військовій службі прапорщиків і мічманів, а також жінки віком від 19 до 30 років з відповідною освітою та спеціальною підготовкою — на військову службу прапорщиків і мічманів;

- особи віком від 17 до 21 року, в тому числі ті, яким 17 років виповнюється у рік зарахування на навчання, а також військово-службовці та військовозобов'язані віком до 23 років, які не мають військових звань офіцерського складу і виявили бажання навчатися у вищих військових навчальних закладах або вищих навчальних закладах, що мають військові навчальні підрозділи, — на військову службу (навчання) курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів або вищих навчальних закладів, що мають військові навчальні підрозділи;
- військовослужбовці, які закінчили вищі військові навчальні заклади або вищі навчальні заклади, що мають військові навчальні підрозділи, та яким присвоєно військове звання офіцерського складу, — на військову службу осіб офіцерського складу;
- прапорщики і мічмани, які мають вищу освіту, що відповідає профілю службової діяльності, і перебувають на офіцерських посадах не менше одного року, — на військову службу осіб офіцерського складу в Збройні Сили України та інші військові формування (крім Служби безпеки України, розвідувальних органів України та Управління державної охорони України); *(Абзац шостий частини першої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)*
- офіцери запасу, які не досягли граничного віку перебування на військовій службі, — на військову службу осіб офіцерського складу;
- особи офіцерського складу, які перебувають на кадровій військовій службі або на військовій службі за призовом.

На військову службу за контрактом осіб офіцерського складу в Службу безпеки України, розвідувальні органи України та Управління державної охорони України приймаються також громадяни, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки не нижче бакалавра, що відповідає профілю службової діяльності, і не досягли граничного віку перебування на військовій службі осіб офіцерського складу, з числа солдатів, матросів, сержантів і старшин строкової військової служби, які прослужили не менше одного року, військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, прапорщиків, мічманів і військовозобов'язаних, а також жінок віком до 30 років. *(Абзац дев'ятий частини першої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005) (Частина перша статті 20 в редакції Закону № 313-IV (313-15) від 28.11.2002)*

2. Форма, порядок і правила укладення контракту з громадянином, припинення (розірвання) контракту та наслідки припинення (розірвання) контракту визначаються положеннями про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців.

Стаття 21. Матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з призовом або прийняттям на військову службу

1. Громадянам, які звільняються з роботи у зв'язку з призовом або прийняттям на військову службу за контрактом, виплачується вихідна допомога у розмірі двомісячного середнього заробітку.

2. Громадяни для виконання обов'язків, пов'язаних із взяттям на військовий облік, призовом або прийняттям (вступом) на військову службу, а також особи, які направляються військовими комісаріатами на диспансерне чи стаціонарне обстеження (лікування, медичний огляд), звільняються від роботи на час, необхідний для виконання зазначених обов'язків та перебування в лікувальному закладі охорони здоров'я із забезпеченням за ними місця роботи, займаної посади і середнього заробітку.

3. Перевезення громадян, пов'язані з призовом або прийняттям на військову службу, до місця служби (навчання) та їх харчування у дорозі здійснюються за рахунок коштів Міністерства оборони України та інших військових формувань.

Глава IV

ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Стаття 22. Граничний вік перебування на військовій службі

1. Граничний вік перебування на військовій службі встановлюється:

а) для солдатів і матросів, сержантів і старшин строкової служби — до 27 років;

б) для військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять службу за контрактом, — до 45 років;

в) для прапорщиків і мічманів — до 45 років;

г) для молодших офіцерів — до 45 років;

д) для старших офіцерів: майорів (капітанів 3 рангу), підполковників (капітанів 2 рангу) — до 50 років; полковників (капітанів 1 рангу) — до 55 років;

е) для вищих офіцерів: у військових званнях від генерал-майора (контр-адмірала) до генерала армії України включно — до 60 років.

2. Офіцери Збройних Сил України та інших військових формувань, які мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній посаді, визнані військово-лікарською комісією придатними за станом здоров'я для проходження військової служби, на їх прохання Міністром оборони України, вищим командуванням інших військових формувань можуть бути залишені на військовій службі понад граничний вік до 5 років, а доктори наук і професори — до 10 років.

3. Військовослужбовці, які досягли граничного віку перебування на військовій службі, підлягають звільненню в запас у порядку, визначеному положеннями про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців.

4. Військовослужбовці, у яких закінчився строк контракту і які досягли граничного віку перебування на військовій службі, можуть бути залишені на службі за їх бажанням після укладення нового контракту на строк не більше 5 років, а в Службі безпеки України та розвідувальних органах України — не більше 10 років. *(Частина четверта статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)*

Стаття 23. Строки військової служби

1. Строки військової служби для осіб офіцерського складу, які перебувають на кадровій військовій службі, обмежуються граничним віком перебування на військовій службі, встановленим статтею 22 цього Закону.

2. Строки військової служби в календарному обчисленні встановлюються:

а) для солдатів і сержантів, які проходять строкову військову службу в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, — до 12 місяців;

для матросів і старшин, які проходять строкову військову службу на кораблях, суднах і в берегових частинах бойового забезпечення Військово-Морських Сил України, в морських частинах інших військових формувань, — до 18 місяців;

для осіб, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціаліста або магістра, — до 9 місяців;

(Пункт а) частини другої статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2490-IV (2490-15) від 17.03.2005 — поширюється, починаючи з осіннього призову 2004 року)

б) для солдатів і матросів, сержантів і старшин з числа військовослужбовців строкової військової служби, жінок і військовозобов'язаних, прийнятих на військову службу за контрактом, — не менше 3 років;

в) для курсантів вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи, — від 3 до 5 років;

г) для прапорщиків і мічманів — не менше 5 років;

д) для офіцерів, прийнятих на військову службу за контрактом, — від 5 до 10 років;

е) для офіцерів запасу, призваних на військову службу, — не менше 2 років.

3. Після закінчення строків військової служби, встановлених пунктами б) — е) частини другої цієї статті, вона може бути продовжена за новим контрактом на строк від 3 до 5 років щоразу до досягнення граничного віку перебування на військовій службі.

4. Військовослужбовці строкової служби, прийняті на військову службу солдатів і матросів, сержантів і старшин за контрактом, у разі розірвання контракту переводяться на становище військовослужбовців строкової служби, якщо вони не вислужили встановлені строки строкової військової служби, за винятком випадків, передбачених пунктом ж) частини шостої статті 26 цього Закону.

Стаття 24. Початок і закінчення проходження військової служби

1. Початком проходження військової служби вважається:

а) день прибуття до військового комісаріату для відправлення у військову частину — для призовників і офіцерів, призваних із запасу;

б) день зарахування до списків особового складу військової частини (військового закладу, установи тощо) — для військовозобов'язаних і жінок, які вступають на військову службу за контрактом;

в) день призначення на посаду курсанта (слухача) вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу — для громадян, які добровільно вступають на військову службу;

г) день призначення на посаду — для громадян, які прийняті на військову службу до Служби безпеки України та Служби зовнішньої розвідки України. *(Пункт г) частини першої статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)*

2. Закінченням проходження військової служби вважається день, з якого військовослужбовець виключений наказом по військовій частині (військовому закладу, установі тощо) із списків особового складу.

3. Військовослужбовці вважаються такими, які виконують обов'язки військової служби:

а) на шляху прямування на службу або із служби, під час службових поїздок, повернення до місця служби;

б) на території військової частини або в іншому місці роботи (занять) протягом робочого (учбового) часу, включаючи і перерви, установлені розпорядком (розкладом занять);

в) поза військовою частиною, якщо перебування там відповідало обов'язкам військовослужбовця або він був направлений туди за наказом відповідного командира (начальника);

г) при виконанні державних або громадських обов'язків, якщо навіть ці обов'язки і не були пов'язані з військовою службою;

д) при виконанні обов'язку по врятуванню людського життя, охороні державної, комунальної власності і приватної власності, підтриманню військової дисципліни та охороні правопорядку.

Стаття 25. Підготовка громадян на посади осіб офіцерського складу

1. Підготовка громадян на посади осіб офіцерського складу проводиться у вищих військових навчальних закладах та вищих навчальних закладах, які мають військові навчальні підрозділи.

2. Порядок проведення підготовки громадян на посади осіб офіцерського складу у вищих військових навчальних закладах та вищих навчальних закладах, які мають військові навчальні підрозділи, визначається і затверджується Міністерством оборони України та Міністерством освіти України.

Зарахування громадян до вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи, провадиться на добровільних засадах відповідно до особистих заяв на умовах, визначених контрактом.

3 курсантом, якому виповнилося 18 років, а також слухачем після закінчення першого курсу вищого військового навчального закладу укладається контракт щодо проходження підготовки на посади осіб офіцерського складу. Однією з умов контракту є зобов'язання курсанта (слухача) про подальше проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу протягом 5 років після закінчення вищого навчального закладу.

Громадяни, які прийняті на військову службу і навчаються у вищих військових навчальних закладах або вищих навчальних закладах, де є військові навчальні підрозділи, і не мають звань прапорщиків або мічманів та офіцерського складу, є курсантами, а ті, які мають такі звання, — слухачами.

3. Курсантам, які не мали військового звання до вступу до вищого військового навчального закладу, вищого навчального

закладу, який має військовий навчальний підрозділ, після зарахування на навчання присвоюється військове звання рядового чи матроса. За військовослужбовцями та військовозобов'язаними зберігаються військові звання, присвоєні до їх вступу у вищий навчальний заклад.

4. Випускникам вищих військових навчальних закладів, вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи, присвоюються військові звання згідно з положеннями про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців.

5. Курсанти, які проходять підготовку на посади осіб офіцерського складу, у разі дострокового розірвання контракту через небажання продовжувати навчання або через недисциплінованість та у разі відмови від подальшого проходження військової служби на посадах офіцерського складу після закінчення вищого навчального закладу відшкодовують Міністерству оборони України та іншим військовим формуванням витрати, пов'язані з їх навчанням і утриманням у вищому навчальному закладі, відповідно до порядку і норм, встановлених Кабінетом Міністрів України. У разі відмови добровільного відшкодування витрат таке відшкодування здійснюється у судовому порядку.

6. Курсанти чоловічої статі, відрahовані з вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи (за винятком відрahування за станом здоров'я), направляються у військові частини для подальшого проходження військової служби, якщо вони не вислужили встановленого строку строкової військової служби.

При цьому в строк військової служби військовослужбовцям зараховується:

- тривалість строкової військової служби до вступу у вищі військові навчальні заклади та вищі навчальні заклади, які мають військові навчальні підрозділи;
- тривалість військової служби за контрактом до вступу у вищі військові навчальні заклади та вищі навчальні заклади, які мають військові навчальні підрозділи, із розрахунку два місяці військової служби за контрактом за один місяць строкової військової служби;
- тривалість військової служби під час навчання у вищих військових навчальних закладах та вищих навчальних закладах, які мають військові навчальні підрозділи, із розрахунку два місяці служби (навчання) у зазначених військових навчальних закладах за один місяць строкової військової служби.

7. Курсанти жіночої статі, відрahовані з вищих військо-вих навчальних закладів та вищих навчальних закладів, які мають військо-ві навчальні підрозділи, звільняються з військової служби:

- якщо вони не мають військово-облікової спеціальності, — без постановки на військовий облік;
- якщо вони мають військово-облікову спеціальність, — з за-рахуванням в запас і направленням у військовий комісаріат за місцем проживання для постановки на військовий облік.

Стаття 26. Звільнення з військової служби

1. Звільнення військовослужбовців з військової служби здійснюється:

а) в запас, якщо військовослужбовці не досягли граничного віку перебування військовозобов'язаних у запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби в мирний або воєнний час;

б) у відставку, якщо військовослужбовці досягли граничного віку перебування військовозобов'язаних у запасі або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби з виключенням з військового обліку.

2. Звільнення із служби проводиться:

а) військовослужбовців строкової служби, які вислужили встановлені строки;

б) військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, — на підставах, передбачених частиною шостою цієї статті;

в) офіцерів, які проходять кадрову військову службу, — на підставах, передбачених частиною сьомою цієї статті;

г) офіцерів, призваних на військову службу із запасу, — після закінчення строку служби. Достроково ці офіцери можуть бути звільнені з військової служби за станом здоров'я, через сімейні обставини або з інших поважних причин, а також у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

3. Військовослужбовці строкової служби звільняються і служби достроково:

а) за станом здоров'я — на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії;

б) за сімейними обставинами — у разі виникнення у них права на відстрочку внаслідок зміни сімейних обставин, а також у разі виникнення обставин, передбачених абзацом четвертим частини першої статті 18 цього Закону;

в) у зв'язку із засудженням до позбавлення волі.

4. У разі потреби за рішенням Президента України військовослужбовці строкової військової служби, які вислужили встановлені строки, можуть бути затримані на службі на строк до шести місяців.

5. Військовослужбовці, звільнені із строкової військової служби в запас або у відставку, забезпечуються відповідним обмундируванням за переліком, встановленим Міністерством оборони України, проїзними документами до місця проживання, харчуванням на час перебування в дорозі, грошовою допомогою в розмірі, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Військовослужбовці строкової служби за їх бажанням можуть бути звільнені в запас у власному цивільному одязі.

6. Контракт припиняється (розривається), а військовослужбовці, які проходять службу за контрактом, звільняються з військової служби:

а) після закінчення строку контракту;

б) за віком — у разі досягнення граничного віку перебування на військовій службі;

в) за станом здоров'я — на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до військової служби;

г) у зв'язку із скороченням штатів — у разі неможливості використання на службі у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;

д) через сімейні обставини або інші поважні причини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

е) за службовою невідповідністю;

є) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем;

ж) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту командуванням;

з) у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

7. Офіцери, які проходять кадрову військову службу, звільняються з військової служби:

а) за віком — у разі досягнення граничного віку перебування на військовій службі;

б) за станом здоров'я — на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до військової служби;

в) у зв'язку із скороченням штатів — у разі неможливості використання на службі у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;

г) через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

д) за власним бажанням — офіцери у разі наявності в них вислуги не менш як 5 років у календарному обчисленні;

- е) за службовою невідповідністю;
- є) у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

8. Звільнення військовослужбовців з військової служби з підстав, визначених у пункті в) частини третьої, пункті з) частини шостої та пункті є) частини сьомої цієї статті, здійснюється в порядку, передбаченому положеннями про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців. *(Статтю 26 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 487-IV (487-15) від 06.02.2003)*

9. У зв'язку з реформуванням Збройних Сил України військовослужбовці, які набули права на пенсію за вислугу років, а також ті, що є ветеранами війни або учасниками ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС і до досягнення встановленого граничного віку їх перебування на військовій службі залишилося п'ять і менше років, на їх прохання можуть бути звільнені з військової служби з підстав, визначених у пункті б) частини шостої та пункті а) частини сьомої цієї статті. *(Статтю 26 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом № 1763-IV (1763-15) від 15.06.2004)*

Глава V

ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОBOB'ЯЗКУ В ЗАПАСІ

Стаття 27. Зарахування в запас. Категорії запасу

1. Громадяни, звільнені з військової служби, а також звільнені від призову на строкову військову службу (крім виключених з військового обліку), зараховуються в запас.

2. Запас поділяється на першу і другу категорії.

До запасу першої категорії належать військовозобов'язані, які проходили військову службу та одержали під час її проходження військово-облікову спеціальність.

До запасу другої категорії належать військовозобов'язані, які не одержали військово-облікової спеціальності під час проходження військової служби або не призивалися на військову службу чи проходили її в інженерно-технічних частинах, а також військовозобов'язані-жінки.

Військовозобов'язані, зараховані в запас другої категорії, в разі одержання під час перебування в запасі військово-облікової спеціальності на навчальних зборах або за відповідною цивільною професією переводяться до запасу першої категорії.

3. Військовозобов'язані, переведені в запас за станом здоров'я без проходження військової служби, в разі визнання їх до 25 років придатними до військової служби, знову стають

на облік як призовники та підлягають призову на строкову військову службу на загальних підставах.

Стаття 28. Граничний вік перебування військовозобов'язаних у запасі. Розряди запасу.

1. Запас військовозобов'язаних поділяється на два розряди. Розряди встановлюються залежно від віку військовозобов'язаних, які перебувають в запасі.

Граничний вік перебування в запасі другого розряду є граничним віком перебування в запасі взагалі.

2. Солдати і матроси, сержанти і старшини, прапорщики і мічмани, які перебувають у запасі, поділяються на розряди за віком:

а) у запасі першого розряду — до 35 років;

б) у запасі другого розряду:

- солдати, матроси, сержанти і старшини — до 40 років;
- прапорщики і мічмани — до 50 років.

3. Офіцери, які перебувають у запасі, поділяються на розряди за віком:

а) у запасі першого розряду:

- молодші офіцери — до 45 років;
- старші офіцери: майор (капітан 3 рангу), підполковник (капітан 2 рангу) — до 50 років; полковник (капітан 1 рангу) — до 55 років;
- вищі офіцери — до 60 років;
- б) у запасі другого розряду:
- молодші офіцери — до 50 років;
- старші офіцери: майор (капітан 3 рангу), підполковник (капітан 2 рангу) — до 55 років; полковник (капітан 1 рангу) — до 60 років;
- вищі офіцери — до 65 років.

4. Військовозобов'язані-жінки незалежно від присвоєних їм військових звань зараховуються до запасу другого розряду. Граничний вік перебування їх у запасі встановлюється: для прапорщиків, мічманів і осіб офіцерського складу — 50 років, для інших військовозобов'язаних-жінок — 45 років.

Стаття 29. Проходження зборів

1. Військовозобов'язані, які перебувають у запасі, призиваються на навчальні (або перевірні) та спеціальні збори.

Права і обов'язки військовозобов'язаних, призваних на збори, що впливають з умов військової служби, встановлюються цим Законом.

2. Військовозобов'язані, які не мають військових звань офіцерського складу, можуть бути призвані військовими комісаріатами на навчальні збори:

- першого розряду — до п'яти разів на строк до двох місяців кожного разу;
- другого розряду — до трьох разів на строк до одного місяця кожного разу.

3. Особи офіцерського складу запасу, які не проходили військової служби як офіцери, а також офіцери запасу, звільнені з військової служби до набуття права на пенсію за вислугу років, за час перебування в запасі можуть бути призвані на навчальні збори:

- першого розряду — три рази на строк до двох місяців кожного разу;
- другого розряду — два рази на строк до одного місяця кожного разу.

4. Час і строки проведення навчальних зборів військовозобов'язаних визначаються Міністром оборони України відповідно до цього Закону.

5. Військовозобов'язані у період між навчальними зборами за планом Міністерства оборони України можуть залучатися на перевірні збори на строк до 10 днів як без відриву від виробництва, так і з відривом.

6. Загальний строк зборів під час перебування в запасі не може перевищувати 10 місяців. При цьому до загального строку перебування на навчальних зборах зараховується і час перебування на перевірних зборах.

7. У разі прийняття Президентом України рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошення окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації військовозобов'язані можуть призиватися на спеціальні збори на строк не більше двох місяців.

8. Військовозобов'язані, які є кандидатами в народні депутати України, за їхньою заявою звільняються від призову на навчальні (або перевірні) та спеціальні збори під час виборчого процесу. *(Статтю 29 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 744-IV (744-15) від 15.05.2003)*

9. Призвані на збори військовозобов'язані забезпечуються коштами і матеріальними засобами у порядку і розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України.

10. За призваними на збори військовозобов'язаними зберігаються на весь період зборів, включаючи час проїзду до місця їх проведення і назад, місце роботи, займана посада та середній зарібок.

Якщо військовозобов'язаний захворів під час зборів і продовжує хворіти після їх закінчення, за ним зберігаються місце роботи і посада, а з дня закінчення зборів, у разі тимчасової

непрацездатності, замість заробітної плати, виплачується допомога відповідно до законодавства.

11. Військовозобов'язаним, які на день призову на збори не працюють, на весь період зборів, включаючи час проїзду до місця їх проведення і назад, виплачується грошове забезпечення в розмірі мінімальної заробітної плати за рахунок коштів Міністерства оборони України та інших військових формувань.

Стаття 30. Звільнення від проходження навчальних зборів

1. Від проходження навчальних зборів звільняються:

а) працівники Збройних Сил України та інших військових формувань;

б) працівники підприємств, установ і організацій цивільної авіації, які безпосередньо забезпечують перевезення і зайняті на обслуговуванні та ремонті повітряних суден і аеродромної техніки, а також працівники навчальних (авіаційних) закладів Товариства сприяння обороні України;

в) плаваючий склад суден морського і річкового транспорту та суден рибної промисловості в період навігації;

г) особи, які працюють у сільському господарстві, а також зайняті на підприємствах з ремонту сільськогосподарської техніки, — в період посівних і збиральних робіт;

д) педагогічний склад вищих, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів, навчальних закладів Товариства сприяння обороні України, — в період, коли в цих закладах проводяться заняття;

е) студенти вищих навчальних закладів з денною і вечірньою формами навчання, які не навчаються за програмою офіцерів запасу, — на весь строк навчання, а студенти вищих навчальних закладів із заочною формою навчання та такі, які здають іспити екстерном, аспіранти і докторанти — в період екзаменаційних сесій;

є) військовозобов'язані-жінки;

ж) військовозобов'язані протягом року після звільнення в запас;

з) військовозобов'язані, які мають дітей віком до трьох років або трьох і більше дітей віком до 16 років;

и) військовозобов'язані у зв'язку з депутатською діяльністю;

і) військовозобов'язані, заброньовані за органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями і установами на період мобілізації та на воєнний час;

ї) студенти, які навчаються у вищих і середніх духовних навчальних закладах;

й) особи, які мають духовний сан і посаду в одній із зареєстрованих у встановленому порядку релігійних конфесій;

к) військовозобов'язані, які зареєстровані кандидатами на виборах за їхньою заявою. *(Частину першу статті 30 доповнено пунктом к) згідно із Законом № 744-IV (744-15) від 15.05.2003)*

2. В окремих випадках, за наявності інших поважних причин і подання військовозобов'язаними відповідних документів, рішення про звільнення від проходження навчальних зборів приймається районним (міським) військовим комісаріатом, де вони перебувають на військовому обліку.

Стаття 31. Присвоєння військових звань у запасі

Військовозобов'язаним, які пройшли навчальні збори і склали заліки за програмою навчання або здобули відповідну освіту, можуть бути присвоєні чергові військові звання в запасі у порядку, встановленому положеннями про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців та нормативно-правовими актами з питань військового обліку військовозобов'язаних.

Стаття 32. Переведення військовозобов'язаних у відставку

Військовозобов'язані, які досягли граничного віку перебування в запасі, а також визнані військово-лікарськими комісіями непридатними до військової служби у воєнний час, виключаються з військового обліку і переводяться у відставку.

Глава VI

ВІЙСЬКОВИЙ ОБЛІК ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗАНИХ І ПРИЗОВНИКІВ

Стаття 33. Загальні правила військового обліку

1. Усі військовозобов'язані та призовники підлягають військовому обліку.

2. Загальне керівництво роботою, пов'язаною з організацією та проведенням військового обліку військовозобов'язаних і призовників, контроль за станом цієї роботи в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від підпорядкування здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України. Функціонування системи військового обліку забезпечується органами Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади.

3. Військовий облік усіх військовозобов'язаних та призовників провадиться за місцем їх проживання, а також за обсягами та деталізацією і поділяється на персонально-якісний, персонально-первинний та персональний. Військовий облік військово-

визобов'язаних за призначенням поділяється на загальний і спеціальний.

Військовий облік військовозобов'язаних і призовників здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 34. Персонально-якісний, персонально-первинний та персональний облік

1. Персонально-якісний облік усіх військовозобов'язаних і призовників покладається на районні (міські) військові комісаріати.

2. Персонально-якісний облік військовозобов'язаних Служби безпеки України покладається на відповідні облікові органи Служби безпеки України та Служби зовнішньої розвідки України. *(Частина друга статті 34 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)*

3. Персонально-первинний облік військовозобов'язаних і призовників у сільській місцевості, а також у селищах та містах, де відсутні військові комісаріати, покладається на органи місцевого самоврядування.

4. Персональний облік військовозобов'язаних і призовників, які працюють або навчаються, покладається на підприємства, установи, організації і навчальні заклади незалежно від підпорядкування і форм власності, а їх керівники (власники) несуть відповідальність за стан цього обліку.

Стаття 35. Загальний і спеціальний облік

1. На загальному військовому обліку перебувають військовозобов'язані, не заброньовані за органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями на період мобілізації та на воєнний час.

2. На спеціальному військовому обліку перебувають військовозобов'язані, заброньовані за органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями на період мобілізації та на воєнний час.

Стаття 36. Військовий облік громадян України, які перебувають за кордоном

1. Військовий облік громадян України, які перебувають за кордоном, проводиться дипломатичними і консульськими представництвами України. Дипломатичні та консульські представництва зобов'язані забезпечити прибуття громадян України чоловічої статі, які досягли 18-річного віку, до військових комісаріатів за місцем постійного проживання для проходження призовної комісії.

2. Особливості ведення військового обліку та здійснення призову громадян, які перебувають за кордоном, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 37. Взяття на військовий облік, зняття та виключення з нього

1. Взяття на військовий облік призовників здійснюється з моменту приписки громадян до призовних дільниць.

2. Взяття на військовий облік у військових комісаріатах підлягають громадяни:

- а) приписані до призовних дільниць як призовники;
- б) звільнені з військової служби у запас;
- в) призовники або військовозобов'язані, прибулі з інших місцевостей (адміністративно-територіальних одиниць) України або з-за кордону на строк більше трьох місяців;
- г) звільнені зі служби в Управлінні державної охорони України, Міністерстві внутрішніх справ України у запас Збройних Сил України;
- д) жінки відповідно до частини сьомої статті 1 цього Закону;
- е) які стали громадянами України і відповідають вимогам цього Закону.

Військовозобов'язані та призовники після прибуття на нове місце проживання зобов'язані у семиденний строк стати на військовий облік.

3. Для постановки на військовий облік усі військовозобов'язані повинні у семиденний строк прибути до районних (міських) військових комісаріатів за місцем постійного або фактичного проживання.

У воєнний час виїзд військовозобов'язаних і призовників з місця постійного проживання без дозволу районного (міського) військового комісаріату забороняється.

4. Зняття з військового обліку у військових комісаріатах підлягають громадяни:

- а) які вибувають в іншу місцевість (адміністративно-територіальну одиницю) України на постійне або тимчасове проживання на строк більше трьох місяців (відраджень, навчання, відпустки, лікування тощо);
- б) які після проходження строкової військової служби прийняті на службу рядового і начальницького складу Міністерства внутрішніх справ України, а також взяті на військовий облік Служби безпеки України, Управління державної охорони України та інших військових формувань;

- в) які вибули на строк більше трьох місяців за межі України;
- г) в інших випадках, визначених Міністром оборони України.

5. Виключенню з військового обліку у військових комісаріатах підлягають громадяни:

- а) визнані військово-лікарськими комісіями непридатними до військової служби з виключенням з військового обліку;

- б) які досягли граничного віку перебування в запасі;
- в) які припинили громадянство України;
- г) які були засуджені до позбавлення волі за вчинення тяжких злочинів;
- д) які не отримали до 36-річного віку військово-облікової спеціальності або спорідненої з нею;
- е) які померли.

Стаття 38. Обов'язки органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, посадових осіб, військовозобов'язаних і призовників щодо виконання правил військового обліку

1. В адміністративно-територіальних одиницях, де немає військових комісаріатів, відповідні органи рад, керівники підприємств, установ, організацій, у тому числі навчальних закладів, незалежно від підпорядкування і форм власності зобов'язані на вимогу військових комісаріатів сповіщати військовозобов'язаних та призовників про їх виклик у військові комісаріати, забезпечувати своєчасне прибуття за цим викликом, у семиденний строк повідомляти районні (міські) військові комісаріати про прийняття на роботу (навчання) і вільнення з роботи (навчання) військовозобов'язаних та призовників.

2. Органи виконавчої влади, що здійснюють прописку і реєстрацію за місцем проживання громадян, виконавчі органи рад зобов'язані:

- здійснювати прописку і виписку, реєстрацію за місцем проживання військовозобов'язаних та призовників лише у разі наявності в їх військово-облікових документах відміток військових комісаріатів про взяття на військовий облік або зняття з нього;
- подавати районним (міським) військовим комісаріатам допомогу у прийнятті допризовників на військовий облік, проведенні призову громадян на військову службу (збори), у контролі за виконанням ними правил військового обліку та виявленні громадян з числа призовників і військовозобов'язаних, які порушують ці правила.

3. Органи внутрішніх справ у встановленому законом порядку зобов'язані проводити розшук, затримання і доставку до військових комісаріатів громадян, які ухиляються від виконання загального військового обов'язку, направляти (в двотижневий строк) у військові комісаріати або в органи місцевого самоврядування, що здійснюють військовий облік, відомості про випадки виявлення громадян, які не перебувають, але повинні перебувати на військовому обліку, а також відомості про осіб, які отримали громадянство України і повинні бути поставлені на військовий облік.

4. Органи реєстрації актів громадянського стану зобов'язані у семиденний строк повідомити районні (міські) військові комісаріати про зміну військовозобов'язаними і призовниками прізвища, імені та по батькові, одруження (розлучення), випадки реєстрації смерті військовозобов'язаного або призовника та вилучення військово-облікових документів, пільгових посвідчень, а також інші дані.

5. Органи дізнання та попереднього (досудового) слідства зобов'язані в семиденний строк повідомити районні (міські) військові комісаріати про призовників, щодо яких ведеться дізнання або попереднє (досудове) слідство, а суди — про призовників, кримінальні справи яких розглядаються судом, а також про вироки стосовно військовозобов'язаних і призовників, що набрали законної сили.

Військові квитки військовозобов'язаних і посвідчення про приписку призовників, засуджених до позбавлення волі, в тому числі умовно і з відстрочкою виконання вироку, надсилаються судами до відповідних військових комісаріатів.

6. Медико-соціальні експертні комісії зобов'язані у семиденний строк повідомити відповідні районні (міські) військові комісаріати про всіх військовозобов'язаних і призовників, яких визнано інвалідами.

Керівники лікувальних закладів під час проведення призову зобов'язані у триденний строк повідомити відповідні районні (міські) військові комісаріати про всіх громадян, які перебувають на стаціонарному лікуванні і підлягають призову.

7. Житлово-експлуатаційні організації, інші організації або підприємства та установи, що здійснюють експлуатацію будинків, а також власники будинків повинні своєчасно подавати необхідні відомості про військовозобов'язаних і призовників відповідним військовим комісаріатам, виконавчим органам сільських, селищних і міських рад, на які покладено ведення обліку військовозобов'язаних і призовників, стежити за виконанням призовниками і військовозобов'язаними правил військового обліку, а також сповіщати їх про виклик до військових комісаріатів.

8. Військовозобов'язані та призовники у разі зміни їх сімейного стану, стану здоров'я, адреси, освіти, місця роботи і посади зобов'язані особисто в семиденний строк повідомити про це орган, де вони перебувають на військовому обліку.

Глава VII

ПРИЗОВ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ. ДЕМОБІЛІЗАЦІЯ

Стаття 39. Призов на військову службу під час мобілізації і наступні призови на військову службу у воєнний час

1. Рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях приймається Президентом України у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України.

2. Призову на військову службу під час мобілізації підлягають громадяни, які перебувають у запасі і не заброньовані в установленому порядку на період мобілізації. Наступні призови у воєнний час проводяться на підставі указів Президента України.

3. Громадяни, які перебувають у запасі та не призвані на військову службу під час мобілізації, можуть використовуватися для роботи на посадах працівників Збройних Сил України та інших військових формувань відповідно до законодавства України.

4. Військовослужбовці у разі оголошення мобілізації продовжують проходити військову службу, за винятком військово-службовців-жінок, які мають дітей віком до 16 років, якщо вони не висловили бажання продовжувати службу.

Стаття 40. Звільнення у зв'язку з демобілізацією

1. Порядок та строки звільнення у зв'язку з демобілізацією визначаються Указом Президента України.

2. Військовослужбовці, яких звільняють з військової служби у зв'язку з демобілізацією, забезпечуються за рахунок держави повним комплектом обмундирування і взуття. Також за рахунок держави здійснюється їх перевезення до місця проживання та забезпечення у дорозі харчуванням.

Стаття 41. Загальне військове навчання громадян

1. З метою підготовки необхідного контингенту для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань у воєнний час за рішенням Кабінету Міністрів України запроваджується обов'язкове для всіх громадян загальне військове навчання: чоловіків — віком від 15 до 50 років, жінок — віком від 18 до 40 років, які мають дітей віком понад 8 років або не мають їх.

Загальне військове навчання громадян здійснюється за місцем роботи, навчання або проживання без відриву від виробництва та навчання.

2. Організація і керівництво загальним військовим навчанням покладаються на Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації і органи місцевого самоврядування.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації незалежно від підпорядкування і форм власності разом з Міністерством оборони України та іншими центральними органами виконавчої влади

створюють необхідну навчально-матеріальну базу, забезпечують добір і підготовку керівників військового навчання.

3. Порядок проведення загального військового навчання і категорії громадян, які звільняються від нього, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Глава VIII

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАГАЛЬНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ОBOB'ЯЗОК І ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

Стаття 42. Відповідальність посадових осіб і громадян

1. Керівники, інші посадові особи органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій всіх форм власності та громадяни, винні у порушенні порядку військового обліку, допризовної підготовки, приписки до призовних дільниць, призову на строкову військову службу, призову на військову службу офіцерів запасу, проходження навчальних зборів (занять), мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності, прибуття за викликом до військового комісаріату, а також у вчиненні інших порушень законодавства про загальний військовий обов'язок і військову службу, несуть відповідальність, встановлену законом.

2. Районні (міські) військові комісаріати зобов'язані під час проведення приписки до призовних дільниць, призову на строкову військову службу, призову на військову службу офіцерів запасу та проходження навчальних зборів ознайомити громадян з їх правами, обов'язками та вимогами цього Закону.

Глава IX

ФІНАНСОВЕ І МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Стаття 43. Фінансове і матеріальне забезпечення заходів, зв'язаних із виконанням загального військового обов'язку

1. Фінансове і матеріальне забезпечення заходів, пов'язаних з виконанням загального військового обов'язку, проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Додаткове фінансування цієї діяльності може відбуватися за рахунок коштів місцевих бюджетів та інших джерел фінансування.

Центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування для проведення медичного огляду громадян, призову їх на військову службу, відправки призваних до військових частин зобов'язані забезпечити військові комі-

саріати обладнаними призовними (збірними) пунктами, медикаментами, інструментарієм, медичним і господарським майном, автомобільним транспортом, а також охорону громадського порядку.

2. Для повного і якісного виконання планів проведення мобілізації в умовах воєнного часу місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування разом з підприємствами, установами і організаціями, незалежно від підпорядкування і форм власності, та військовими комісаріатами у мирний час створюють дільниці для оповіщення і збору військовозобов'язаних, а також збирання техніки з підприємств, установ і організацій незалежно від підпорядкування і форм власності, комплектують їх особовим складом з числа військовозобов'язаних без звільнення громадян від виконання основних обов'язків за місцем роботи та сприяють у набутті ними професійних навичок.

3. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують військові комісаріати службовими будинками, підсобними господарськими приміщеннями і приміщеннями для призовних пунктів, здійснюють поточний і капітальний ремонти цих будинків та приміщень, забезпечують військові комісаріати комунально-побутовими послугами (освітленням, водопостачанням, опаленням тощо).

4. За членами комісій з питань приписки допризовників до призовних дільниць, призовних та лікарських комісій при військових комісаріатах, лікарями і середнім медичним персоналом, технічними працівниками та обслуговуючим персоналом, які направляються для роботи на призовних дільницях і збірних пунктах під час взяття допризовників на військовий облік і призову громадян на військову службу або на збори, для проведення медичного огляду і повторного огляду громадян, а також для відправки призваних на збірні пункти, на весь час виконання цих обов'язків зберігаються займана посада та середній заробіток за місцем постійної роботи.

Зазначеним особам при виконанні цих обов'язків за рахунок коштів Міністерства оборони України відшкодовуються витрати, пов'язані з виїздом в іншу місцевість та у зворотному напрямку, наймом (піднаймом) житла, а також витрати на відрядження.

Глава Х

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Права Міністра оборони України, передбачені цим Законом, надаються керівникам центральних органів виконавчої влади

та інших державних органів, вищому командуванню військових формувань, на які покладені завдання з організації проходження військової служби у підпорядкованих їм військах, підприємствах, установах, організаціях і навчальних закладах.

Нормативно-правові акти з питань виконання загального військового обов'язку та порядку проходження військової служби, які видаються керівниками центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, вищим командуванням інших військових формувань, повинні відповідати вимогам цього Закону.

2. Громадяни, які були звільнені від призову на військову службу або яким було надано відстрочку від призову на строкову військову службу відповідно до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (2232-12), користуються правом звільнення або відстрочки до закінчення строку їх дії або до втрати щодо них підстав. Громадяни, які на день набрання чинності цим Законом проходять службу в органах внутрішніх справ, на час служби в цих органах також мають право на відстрочку від призову на строкову військову службу.

3. Контракти про проходження військової служби, які були укладені до набрання чинності цим Законом, діють протягом строків, на які вони були укладені.

4. Кабінету Міністрів України в тримісячний строк після опублікування цього Закону:

- підготувати та подати до Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям цього Закону;
- привести свої рішення у відповідність з цим Законом;
- розробити нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;
- забезпечити прийняття міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів, передбачених цим Законом, а також перегляд і скасування нормативних актів, що суперечать цьому Закону.

5. До приведення законодавства України у відповідність з цим Законом закони та інші нормативно-правові акти, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону.

Президент України
Л. КРАВЧУК

Про оборону України

ЗАКОН України

від 6 грудня 1991 року № 1932-XII

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, № 9, ст. 106)

(Вводиться в дію Постановою ВР № 1933-XII (1933-12) від 06.12.91, ВВР, 1992, № 9, ст. 107)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 3547-XII (3547-12) від 21.10.93, ВВР, 1993, № 44, ст. 420 № 221/94-ВР від 20.10.94, ВВР, 1994, № 45, ст. 410 № 387/95-ВР від 17.10.95, ВВР, 1995, № 38, ст. 284)

(В редакції Закону № 2020-III (2020-14) від 05.10.2000, ВВР, 2000, № 49, ст. 420)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 662-IV (662-15) від 03.04.2003, ВВР, 2003, № 27, ст. 209 № 1003-IV (1003-15) від 19.06.2003, ВВР, 2004, № 2, ст. 8 № 3428-IV (3428-15) від 09.02.2006)

Цей Закон встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони.

Розділ І. ЗАСАДИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ПІДГОТОВКИ ДЕРЖАВИ ДО ОБОРОНИ

Стаття 1. Визначення основних термінів

У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

- оборона України — система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту;
- обороноздатність держави — здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації;

- збройна агресія — застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України.

Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій:

- вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;
- блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;
- напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;
- засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим в абзацах п'ятому — сьомому цієї статті діям, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях;
- дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, зазначених в абзацах п'ятому — восьмому цієї статті;
- застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів;
- особливий період — період функціонування органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, органів місцевого самоврядування, органів управління у справах цивільної оборони і сил цивільної оборони, а також галузей національної економіки, підприємств, установ та організацій, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій;
- воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної

агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;

- **військове формування** — створена відповідно до законодавства України сукупність військових об'єднань, з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій;
- **підрозділ збройних сил іншої держави** (далі — підрозділ збройних сил) — військове формування іноземної держави, що має постійну чи тимчасову організацію, належить до сухопутних (наземних), морських, повітряних або спеціальних військ (сил) цієї держави, оснащене легкою зброєю чи важкою бойовою технікою, яка підпадає під дію Договору про звичайні збройні сили в Європі, перебуває під командуванням особи, відповідальної перед своєю державою і законами України за поведінку своїх підлеглих, які зобов'язані дотримуватися внутрішньої дисципліни, законів України, норм міжнародного права, та яке направляється в Україну з конкретною метою, визначеною міжнародним договором України;
- **військове командування** — Генеральний штаб Збройних Сил України, командування видів Збройних Сил України, оператив і командування, командування військових об'єднань, з'єднань, частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;
- **органи військового управління** — Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій з управління, в межах їх компетенції, військами (силами), об'єднаннями, з'єднаннями,

військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, які належать до сфери управління зазначених центральних органів виконавчої влади, а також військові комісаріати, що забезпечують виконання законодавства з питань загального військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Стаття 2. Основи оборони України

Оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, Цивільної оборони України, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони.

Правовою основою оборони держави є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України та відповідні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Для організації оборони держави Президент України за поданням Кабінету Міністрів України затверджує військово-адміністративний поділ території України.

З метою запобігання збройній агресії та збройному конфлікту, забезпечення національних інтересів і реалізації власної воєнної політики Україна, дотримуючись норм відповідальної і заснованої на співробітництві поведінки в галузі безпеки, бере участь у міжнародних системах безпеки та міжнародному співробітництві у сфері оборони на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Визначаючи способи забезпечення власної безпеки у процесі підготовки держави до оборони та під час воєнних дій, Україна додержується принципів і норм міжнародного права, враховує законні інтереси безпеки інших держав.

Фінансування потреб національної оборони держави здійснюється виключно за рахунок Державного бюджету України в обсягах, розмір яких визначається щорічно Законом України «Про Державний бюджет України», які забезпечують належне виконання завдань оборони, але не менше трьох відсотків від запланованого обсягу валового внутрішнього продукту.

Стаття 3. Підготовка держави до оборони

Підготовка держави до оборони в мирний час включає:

- прогнозування та оцінку воєнної небезпеки і воєнної загрози;
- здійснення заходів у зовнішньополітичній сфері, спрямованих на запобігання збройному конфлікту та відсіч збройній агресії;

- формування та реалізацію воєнної, воєнно-економічної, військово-технічної та військово-промислової політики держави;
- удосконалення структури, уточнення завдань і функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, забезпечення необхідної чисельності їх особового складу, а також їх розвиток, підготовку і підтримання на належному рівні боєздатності, бойової та мобілізаційної готовності до оборони держави, планування їх застосування;
- розвиток військово-промислового комплексу, створення сприятливих умов для мобілізаційного розгортання галузей національної економіки з метою виробництва озброєння, військової техніки і майна в необхідних обсягах;
- забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів підготовленими кадрами, озброєнням, військовою та іншою технікою, продовольством, речовим майном, іншими матеріальними та фінансовими ресурсами;
- розвиток військово-технічного співробітництва з іншими державами з метою забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів озброєнням, військовою технікою і майном, які не виробляються в Україні;
- підготовку національної економіки, території, органів державної влади, органів військового управління, органів місцевого самоврядування, а також населення до дій в особливий період;
- створення державного матеріального резерву та резервних фондів грошових коштів;
- забезпечення охорони державного кордону України;
- військово-патріотичне виховання громадян України, підготовку молоді до служби в Збройних Силах України, забезпечення престижу військової служби;
- забезпечення розвитку воєнної науки, формування науково-технічного і технологічного набутку для створення високо-ефективних засобів збройної боротьби;
- захист інформаційного простору України та її входження у світовий інформаційний простір, створення розвинутої інфраструктури в інформаційній сфері;
- забезпечення відкритого та демократичного цивільного контролю у сфері оборони в порядку, визначеному законодавством, та дотримання вимог щодо збереження державної таємниці;
- інші заходи, що впливають на стан обороноздатності держави.

Стаття 4. Відсіч збройній агресії проти України

У разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни.

Органи державної влади та органи військового управління, не чекаючи оголошення стану війни, вживають заходів для відсічі агресії. На підставі відповідного рішення Президента України Збройні Сили України разом з іншими військовими формуваннями розпочинають воєнні дії.

З моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни.

Розділ II. ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ, МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ, ОБОВ'ЯЗКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ, ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У СФЕРІ ОБОРОНИ

Стаття 5. Верховна Рада України

Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України (254к/96-ВР), здійснює законодавче регулювання питань сфери оборони.

Стаття 6. Президент України

Президент України здійснює повноваження у сфері оборони відповідно до Конституції України.

Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України у межах повноважень, визначених Конституцією України, видає укази, розпорядження, директиви і накази з питань оборони.

Стаття 7. Рада національної безпеки і оборони України

Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері оборони в межах повноважень, визначених Конституцією України та Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» (183/98-ВР).

Стаття 8. Ставка Верховного Головнокомандувача

Для забезпечення стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в особливий період може створюватися Ставка Верховного Головнокомандувача як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави у цей період.

Пропозиції про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача, її персонального складу та граничної чисельності подаються Радою національної безпеки і оборони України на розгляд Президенту України і вводяться в дію Указом Президента України. Положення про Ставку Верховного Головнокомандувача затверджує Президент України.

Стаття 9. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері оборони

Кабінет Міністрів України:

- забезпечує в межах своєї компетенції державний суверенітет України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України у сфері оборони держави;
- визначає потреби в оборонних витратах, забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України щодо фінансування заходів у сфері оборони у визначених обсягах;
- організовує розроблення і виконання державних програм розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань та розвитку озброєння і військової техніки, інших програм (планів) з питань оборони;
- здійснює передбачені законодавством заходи щодо формування, розміщення, фінансування та виконання державного оборонного замовлення на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг для потреб Збройних Сил України, інших військових формувань;
- встановлює порядок надання Збройними Силами України, іншим військовим формуванням у користування державного майна, в тому числі земельних (водних) ділянок, інших природних, енергетичних ресурсів, фондів, майна і послуг, використання повітряного і водного простору, морських і річкових портів, аеропортів та аеродромів (посадочних майданчиків), засобів зв'язку і радіочастотного ресурсу, комунікацій, інших об'єктів інфраструктури держави, навігаційної, топогеодезичної, метеорологічної, гідрографічної та іншої інформації, ведення геодезичних і картографічних робіт, необхідних для належного виконання покладених на ці органи функцій та завдань, як на платній, так і безоплатній основі, у грошовій та інших формах розрахунків;

- здійснює загальнодержавні заходи щодо забезпечення живучості об'єктів національної економіки та державного управління у воєнний час;
- забезпечує комплектування особовим складом Збройних Сил України, інших військових формувань та відповідних правоохоронних органів, здійснює заходи, пов'язані з підготовкою та проведенням призову громадян України на строкову військову службу; *(Абзац восьмий статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)*
- здійснює згідно із законодавством України заходи з мобілізаційної підготовки та мобілізації, створення державного матеріального резерву, резервного фонду грошових коштів, інших резервів для забезпечення потреб оборони держави;
- організовує підготовку населення і території держави до оборони;
- вирішує питання щодо врегулювання діяльності місцевих органів військового управління (військових комісаріатів), допризовної та призовної підготовки, підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, ведення військового обліку військовозобов'язаних і призовників, виконання військово-транспортного обов'язку;
- встановлює відповідно до закону порядок і терміни повного відшкодування вартості об'єктів права приватної власності, що згідно із законом відчужувалися у зв'язку із здійсненням заходів правового режиму воєнного стану;
- утворює, реорганізовує, ліквідовує науково-дослідні установи Збройних Сил України, інших військових формувань і військові навчальні заклади та військові кафедри (відділення, факультети) інших державних вищих навчальних закладів;
- забезпечує реалізацію права на соціально-економічний захист військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях;
- здійснює у визначених законом випадках регулювання господарської діяльності у Збройних Силах України та інших військових формуваннях;
- встановлює відповідно до закону порядок реалізації та утилізації озброєння, військової техніки, іншого майна Збройних Сил

України та інших військових формувань і правоохоронних органів, а також утилізації металобрухту, який утворився в них;

- забезпечує здійснення передбачених законодавством заходів щодо цивільної оборони України, надання військової допомоги іншим державам, направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав, допуску та умов перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України та участі України в міжнародних миротворчих операціях;
- контролює виконання законів у сфері оборони, здійснює відповідно до законів інші заходи щодо забезпечення обороноздатності України, координує і контролює їх виконання та несе, в межах своїх повноважень, відповідальність за забезпечення оборони України.

Стаття 10. Основні функції Міністерства оборони України

Міністерство оборони України як центральний орган виконавчої влади забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність і підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань.

Міністерство оборони України:

- бере участь у формуванні та реалізації державної політики з питань оборони і військового будівництва, підготовці проєктів Концепції (основ державної політики) національної безпеки України, Воєнної доктрини України, законодавчих та інших нормативних актів у сфері оборони, забезпечує їх виконання у Збройних Силах України, у встановленому порядку координує діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони;
- провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки та оборони держави, бере участь в аналізі воєнно-політичної обстановки та визначенні рівня воєнної загрози національній безпеці України;
- забезпечує належний рівень боєздатності, укомплектованості, бойової та мобілізаційної готовності і підготовки Збройних Сил України;
- бере участь у формуванні оборонного бюджету, звітує перед Кабінетом Міністрів України про використання виділених коштів;
- проводить державну військову кадрову політику, забезпечує розвиток військової освіти і науки, зміцнення дисципліни, правопорядку та виховання особового складу;
- бере участь у забезпеченні функціонування національної економіки та державного управління в особливий період, у пла-

нуванні мобілізаційної підготовки її галузей та контролі за підготовкою підприємств, установ та організацій усіх форм власності до виконання мобілізаційних завдань та за їх виконанням;

- виступає, відповідно до визначених Генеральним штабом Збройних Сил України потреб, вимог та пріоритетів, замовником із державного оборонного замовлення на розроблення, виробництво, постачання, ремонт, знищення та утилізацію озброєння, військової техніки, військового майна і металобрухту, виконання робіт і надання послуг, а також на поставку матеріальних цінностей до мобілізаційного резерву Збройних Сил України;
- здійснює управління переданим Міністерству оборони України військовим майном і майном підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;
- організовує накопичення озброєння, військової техніки, інших матеріальних ресурсів у непорушному запасі та мобілізаційному резерві, а також створення резерву військовонавчених людських ресурсів;
- забезпечує комплектування Збройних Сил України, інших військових формувань та відповідних правоохоронних органів особовим складом, здійснює разом з міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування заходи щодо підготовки громадян до військової служби, їх призову на військову службу або прийняття на військову службу за контрактом, при мобілізації, звільнення в запас військовослужбовців, які вислужили встановлені строки служби та у разі демобілізації, а також забезпечує їх відповідні права і свободи; *(Абзац одинадцятий частини другої статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)*
- здійснює заходи, спрямовані на реалізацію соціально-економічних і правових гарантій військовослужбовцям, членам їх сімей та працівникам Збройних Сил України, особам, звільненим у запас або відставку, а також членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях;
- забезпечує реалізацію заходів демократичного цивільного контролю за Збройними Силами України;

- здійснює в межах своєї компетенції міжнародне співробітництво за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками, а також з питань цивільно-військових відносин з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями; (*Абзац чотирнадцятий частини другої статті 10 в редакції Закону № 1003-IV (1003-15) від 19.06.2003*)
- забезпечує виконання рішень про участь підрозділів Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях та надання військової допомоги іншим державам, направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав, допуск та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;
- забезпечує взаємовідносини Збройних Сил України з державними органами, громадськими організаціями та громадянами, реалізує інші повноваження, що випливають з цього та інших законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України у сфері оборони.

Положення про Міністерство оборони України затверджує Президент України за поданням Кабінету Міністрів України.

Порядок організації розвідувальної діяльності в інтересах оборони держави визначається законом.

Стаття 11. Основні функції Генерального штабу Збройних Сил України

Генеральний штаб Збройних Сил України є головним військовим органом з планування оборони держави, управління застосуванням Збройних Сил України, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами у межах, визначених цим Законом, іншими законами України і нормативно-правовими актами Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України.

Генеральний штаб Збройних Сил України в особливий період є робочим органом Ставки Верховного Головнокомандувача.

Генеральний штаб Збройних Сил України:

- прогнозує тенденції розвитку форм і способів воєнних дій та засобів збройної боротьби, бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері оборони, стратегії воєнної безпеки, обґрунтовує напрями розвитку Збройних Сил України;
- здійснює стратегічне планування застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів для оборони держави;

- визначає потреби в особовому складі, озброєнні, військовій техніці, матеріально-технічних, енергетичних, фінансових, інформаційних ресурсах, продовольстві, земельних і водних ділянках, комунікаціях, фондах та майні, необхідних для належного виконання завдань Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, контролює повноту і якість їх отримання;
- здійснює керівництво у сфері оборони та забезпечення громадського порядку в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан у межах, визначених відповідним законом;
- бере участь у створенні та контролює стан системи управління державою в особливий період;
- доводить до Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів, а в особливий період — і до міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, рад оборони Автономної Республіки Крим та областей директиви і накази Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України з питань оборони, організовує їх виконання і здійснює контроль за їх реалізацією;
- бере участь в організації та контролює підготовку системи зв'язку, комунікацій і в цілому території держави до оборони;
- бере участь у розробці мобілізаційного плану держави, контролює стан мобілізаційної підготовки державних органів, органів місцевого самоврядування, галузей економіки, підприємств, установ, організацій усіх форм власності та виконання ними мобілізаційних завдань в особливий період;
- організовує стратегічне розгортання Збройних Сил України та інших військових формувань, взаємодію з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, радами оборони Автономної Республіки Крим та областей під час виконання завдань оборони держави;
- бере участь в організації використання та контролю за повітряним, водним і інформаційним простором держави та здійснює його в особливий період;
- здійснює контроль за станом бойової та мобілізаційної готовності і боєздатності органів управління, з'єднань, частин, установ і організацій військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів, призначених для підпорядкування органам військового управління в особливий період та для виконання завдань територіальної оборони;
- організовує комплектування Збройних Сил України, інших військових формувань та відповідних правоохоронних ор-

ганів військовослужбовцями, призов громадян на строкову військову службу, навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, накопичення військовонавчених людських ресурсів; *(Абзац тринадцятий частини третьої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)*

- проводить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах підтримання у готовності і бойового застосування Збройних Сил України, для чого має у своєму складі відповідний структурний підрозділ;
- організовує підготовку Збройних Сил України до виконання покладених на них завдань, здійснює координацію і контроль підготовки інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів до виконання завдань з оборони України;
- організовує використання національної системи зв'язку в інтересах оборони, здійснює відповідно до закону управління та регулювання в сфері використання радіочастотного ресурсу, виділеного для цілей оборони;
- організовує застосування засобів державного розпізнавання у державних органах, Збройних Силах України, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, використання цих засобів на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності;
- планує та здійснює контроль за військовими перевезеннями всіх видів у державі в особливий період, а також перевезеннями, здійснюваними для Збройних Сил України у мирний час;
- здійснює в межах своєї компетенції міжнародне військове співробітництво із збройними силами інших держав, бере участь у міжнародному співробітництві за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками, забезпечує підготовку і участь миротворчого контингенту та миротворчого персоналу Збройних Сил України у міжнародних миротворчих операціях; *(Частину третю статті 11 доповнено абзацом згідно із Законом № 1003-IV (1003-15) від 19.06.2003)*
- забезпечує згідно з міжнародними договорами у галузі роззброєння та контролю над озброєннями інспекційну діяльність на території України та поза її межами, збирає, опрацьовує інформацію та повідомлення відповідно до цих міжнародних договорів незалежно від підлеглості об'єктів інспектування;
- реалізує інші повноваження, що випливають з цього та інших законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України.

Генеральний штаб Збройних Сил України організовує свою діяльність відповідно до Положення, яке затверджує Президент України.

Стаття 12. Завдання інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів

Участь в обороні держави разом із Збройними Силами України беруть у межах своїх повноважень також Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, війська Цивільної оборони України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Державна спеціальна служба транспорту, а також відповідні правоохоронні органи. *(Частина перша статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законами № 662-IV (662-15) від 03.04.2003, № 3428-IV (3428-15) від 09.02.2006)*

Діяльність і управління іншими військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні держави, здійснюються згідно із законодавством.

Інші військові формування, утворені відповідно до законів України, та відповідні правоохоронні органи:

- узгоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України їх програми розвитку в частині, що стосується оборони держави, а також плани підготовки їх органів управління, з'єднань і частин, призначених для підпорядкування органам військового управління в особливий період та виконання завдань територіальної оборони;
- здійснюють під керівництвом Генерального штабу Збройних Сил України планування застосування органів управління, з'єднань і частин, призначених для підпорядкування органам військового управління Збройних Сил України в особливий період та виконання завдань територіальної оборони, надають Генеральному штабу Збройних Сил України необхідну для цієї роботи інформацію;
- здійснюють разом із Збройними Силами України підготовку та забезпечують готовність до спільних дій з метою оборони, беруть участь у створенні єдиної системи управління та всебічного забезпечення на особливий період; узгоджують з Генеральним штабом оперативно-стратегічні вимоги до озброєння та військової техніки, військово-технічного майна, його якісні та кількісні показники, спільно з Міністерством оборони України розробляють державну програму розвитку

озброєння і військової техніки та формують державне оборонне замовлення;

- узгоджують з Міністерством оборони України програми підготовки військових кадрів, вживають заходів щодо оптимізації системи військової освіти;
- беруть участь у підготовці громадян України до військової служби, в тому числі допризовній підготовці молоді, підготовці призовників з військово-технічних спеціальностей, забезпеченні призову на строкову військову службу, навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори і під час мобілізації, а також у військово-патріотичному вихованні громадян України;
- забезпечують здійснення відповідних заходів щодо підготовки території України до оборони;
- беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони, сприяють забезпеченню правового режиму воєнного стану;
- сприяють Збройним Силам України у виконанні ними завдань, здійснюють їх пріоритетне забезпечення та інші повноваження у сфері оборони України згідно із законодавством.

В особливий період відповідним органам військового управління Збройних Сил України підпорядковуються визначені в установленому порядку Генеральним штабом Збройних Сил України органи управління, з'єднання, частини та установи інших військових формувань.

Стаття 13. Діяльність інших центральних органів виконавчої влади у сфері оборони

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади у взаємодії з Міністерством оборони України у межах своїх повноважень:

- організовують і забезпечують виконання законодавства у сфері оборони, сприяють Збройним Силам України у виконанні ними завдань, здійснюють їх належне забезпечення за напрямками діяльності;
- узгоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України та забезпечують проведення заходів щодо розвитку системи зв'язку, шляхів, транспорту, інших об'єктів інфраструктури і території держави та підготовки своїх галузей до оборони, забезпечують їх територіальну оборону в межах своїх повноважень;
- забезпечують за замовленням Міністерства оборони України, інших центральних органів виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами, підготовку офіцерів запасу у вищих навчальних закладах, які належать до сфери їх управління;

- планують, організовують і контролюють виконання заходів з мобілізаційної підготовки відповідних органів управління, установ, організацій і підприємств усіх форм власності відповідних галузей національної економіки, створюють і утримують визначені Кабінетом Міністрів України резерви матеріальних і фінансових ресурсів;
- організовують роботу, пов'язану з військово-патріотичним вихованням громадян України, надають допомогу громадським організаціям, діяльність яких спрямована на зміцнення обороноздатності держави та військово-патріотичне виховання громадян України;
- беруть участь у формуванні та реалізації державних програм розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів, розвитку озброєння і військової техніки, інших програм (планів) з питань оборони;
- узгоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України питання використання повітряного, водного та інформаційного простору держави;
- організовують розроблення та виконання програм із створення нових і модернізації наявних зразків озброєння та військової техніки, військового майна, створення виробничих потужностей для їх випуску, набуття досвіду у сфері науки, техніки і технологій та впровадження його у виробництво оборонної продукції;
- забезпечують виконання державного оборонного замовлення;
- забезпечують виконання законодавства про соціально-економічний захист громадян України у зв'язку з проходженням військової служби;
- здійснюють згідно із законодавством інші повноваження у сфері оборони України.

Функції органів, які проводять розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки, визначаються Положенням про ці органи, яке затверджується Президентом України.

Стаття 14. Діяльність Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій у сфері оборони

Рада міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, забезпечуючи на відповідній території виконання підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, посадовими особами і громадянами Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади з питань оборони:

- організовують і виконують завдання територіальної оборони;
- вирішують питання організації цивільної оборони, виконання органами управління у справах цивільної оборони покладених на них завдань;
- організовують надання підприємствами, установами та організаціями комунально-побутових послуг і ресурсів, виробництво та постачання продукції, електро- і теплоенергії Збройним Силам України та іншим військовим формуванням на договірних засадах;
- надають у визначеному законодавством порядку частинам, підприємствам, установам та організаціям і навчальним закладам Збройних Сил України та іншим військовим формуванням службові приміщення і житлову площу як у мирний, так і у воєнний час;
- організовують військовий облік і підготовку громадян України до військової служби, в тому числі допризовну підготовку молоді, підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей та військово-патріотичного виховання, забезпечують їх призов на строкову військову службу, навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори і під час мобілізації;
- виконують передбачені законодавством заходи щодо мобілізаційної підготовки та проведення мобілізації на відповідній території, у тому числі здійснення контролю за станом мобілізаційної готовності підприємств, установ та організацій, що є об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах і перебувають в управлінні районних і обласних рад або належать до майна Автономної Республіки Крим чи підприємств, установ та організацій усіх форм власності, які в установленому порядку залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- реалізують право на соціально-економічний та соціально-правовий захист військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях;
- здійснюють інші повноваження в галузі оборонної роботи, передбачені законодавством.

В особливий період для керівництва виконанням на відповідній території заходів щодо оборони України рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних державних адміністрацій утворюються рада оборони Автономної Республі-

ки Крим і ради оборони областей. Положення про раду оборони Автономної Республіки Крим і ради оборони областей затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 15. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері оборони

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у галузі оборонної роботи забезпечують:

- підготовку громадян до військової служби, а також загальне військове навчання у воєнний час;
- приписку громадян до призовних дільниць, військовий облік військовозобов'язаних і призовників;
- призов громадян на строкову військову службу;
- направлення громадян на навчальні (або перевірочні) і спеціальні збори;
- організацію та участь у здійсненні на відповідній території заходів, пов'язаних з мобілізаційною підготовкою, територіальною та цивільною обороною;
- бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час;
- проведення мобілізації людських, транспортних та інших ресурсів в особливий період;
- здійснення контролю за використанням і охороною наданих у встановленому порядку для потреб оборони земельних, водних та інших природних ресурсів згідно із законодавством;
- вирішення згідно із законодавством питань, пов'язаних з наданням частинам, установам, навчальним закладам Збройних Сил України та іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, та правоохоронним органам службових приміщень і житлової площі, інших об'єктів, здійснення контролю за їх використанням, наданням комунально-побутових та інших послуг;
- організацію виробництва і поставки військам підприємствами та організаціями, що належать до комунальної власності, замовленої продукції, енергетичних та інших ресурсів;
- сприяння у підтриманні відповідного режиму в прикордонній смузі та у контрольованих прикордонних районах;
- проведення заходів щодо військово-патріотичного виховання громадян України;
- здійснення інших повноважень у галузі оборонної роботи, передбачених законами.

Стаття 16. Завдання підприємств, установ та організацій і обов'язки їх посадових осіб у сфері оборони

Підприємства, установи та організації усіх форм власності:

- виконують державні оборонні замовлення, в тому числі проводять наукові дослідження та виконують розробки у сфері оборони, створюють і підтримують у готовності мобілізаційні потужності, зберігають матеріальні цінності мобілізаційного резерву;
- здійснюють на договірних засадах виробництво і поставки Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, та правоохоронним органам продукції, виконують інші роботи, надають комунально-побутові та інші послуги, що не входять у державне оборонне замовлення;
- здійснюють згідно із законодавством заходи щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- забезпечують та беруть участь у здійсненні заходів цивільної оборони.

Посадові особи підприємств, установ та організацій усіх форм власності:

- виконують передбачені законодавством обов'язки у сфері оборони;
- сприяють забезпеченню ведення персонального військового обліку військовозобов'язаних і призовників, їх підготовці до військової служби, призову на строкову військову службу, навчальні (або перевіірочні) та спеціальні збори і під час мобілізації, створенню працівникам належних умов для виконання ними військового обов'язку згідно із законодавством, забезпечують здійснення заходів з їх військово-патріотичного виховання;
- несуть відповідальність за підготовку підприємств, установ та організацій до виконання мобілізаційних завдань, збереження матеріальних цінностей мобілізаційного резерву;
- забезпечують виробництво оборонної продукції та постачання її за призначенням у встановлені строки та за визначеною номенклатурою, а також виконання робіт, надання послуг.

Стаття 17. Права та обов'язки громадян України у сфері оборони

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України.

Громадяни України чоловічої статі, придатні до проходження військової служби за станом здоров'я і віком, а жіночої статі — також за відповідною фаховою підготовкою, повинні виконувати військовий обов'язок згідно із законодавством.

Громадяни проходять військову службу та виконують військовий обов'язок у запасі відповідно до законодавства.

Громадяни, які проходять державну військову службу у Збройних Силах України, при виконанні обов'язків служби носять вій-

ськову форму одягу, їм довічно встановлюються законом військові звання.

Порядок позбавлення військового звання визначається законом.

В умовах воєнного стану відповідно до закону допускається примусове вилучення приватного майна та відчуження об'єктів права приватної власності громадян з наступним повним відшкодуванням їх вартості у порядку та терміни, встановлені Кабінетом Міністрів України.

Громадяни України в установленому законом порядку можуть створювати громадські організації для сприяння зміцненню оборони держави.

Розділ III. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНА. ЦИВІЛЬНА ОБОРОНА

Стаття 18. Територіальна оборона України

Територіальна оборона України є системою загальнодержавних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються в особливий період із завданнями:

- охорони та захисту державного кордону;
- забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил);
- охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій;
- боротьби з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора та антидержавними незаконно утвореними озброєними формуваннями;
- організації та здійснення евакуаційних заходів;
- проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у небезпечних районах; захисту населення від наслідків воєнних дій, аварій (руйнувань), зумовлених застосуванням засобів ураження, терористичними актами та диверсіями;
- підтримання правового режиму воєнного стану.

Територіальну оборону на всій території України організовує Генеральний штаб Збройних Сил України, на території Автономної Республіки Крим, областей, у містах Києві та Севастополі — відповідно Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голова обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації.

Безпосереднє керівництво територіальною обороною країни покладається на заступника Міністра оборони України — командувача Сухопутних військ Збройних Сил України.

До виконання завдань територіальної оборони в межах їх повноважень залучаються Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, органи внутрішніх справ, органи управління у справах цивільної оборони, сили і засоби цивільної оборони та відповідні правоохоронні органи.

Основні завдання, заходи щодо підготовки та ведення територіальної оборони, повноваження Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, військових формувань та основи їх взаємодії визначаються Положенням про територіальну оборону України, яке затверджує Президент України.

Стаття 19. Цивільна оборона України

Цивільна оборона України є державною системою органів управління, сил та засобів, що створюється для організації та забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру.

Завдання та організація цивільної оборони визначаються законодавством.

Розділ IV. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОБОРОНУ УКРАЇНИ

Стаття 20. Відповідальність за порушення законодавства про оборону України

Посадові особи і громадяни, винні у порушенні законодавства та інших нормативно-правових актів у сфері оборони України, несуть відповідальність згідно із законом.

Розділ V. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України в шестимісячний термін:

- подати до Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону;
- розробити і затвердити відповідні нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;
- привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;
- забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України
Л. КРАВЧУК

**Про перейменування предмета
«Допризовна підготовка юнаків»
у «Захист Вітчизни»**

ЛИСТ

*Міністерства освіти і науки України
від 24.10.05 №1/9-589*

*Міністерств освіти і науки
Автономної Республіки Крим,
управління освіти і науки обласних,
Київської та Севастопольської
міських державних адміністрацій,
Інституту післядипломної
педагогічної освіти*

Міністерство освіти і науки України інформує про те, що у 2005 році видрукувана нова навчальна програма для учнів 10–11 класів «Захист Вітчизни». У зв'язку з тим, що попередня назва предмета не відповідає сучасному змістовому наповненню навчальної програми, предмет «Допризовна підготовка юнаків» перейменовано у «Захист Вітчизни».

*Заступник Міністра
В. О. ОГНЕВ'ЮК*

Про Цивільну оборону України

ЗАКОН України

від 3 лютого 1993 року № 2974-XII

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1993, № 14, ст. 124)

(Вводиться в дію Постановою ВР

№ 2975-XII (2975-12) від 03.02.93, ВВР, 1993, № 14, ст. 125)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 555-XIV (555-14) від 24.03.99, ВВР, 1999, № 19, ст. 171

№ 2470-III (2470-14) від 29.05.2001, ВВР, 2001, № 32, ст. 172

№ 1419-IV (1419-15) від 03.02.2004, ВВР, 2004, № 19, ст. 259)

(У тексті Закону слова «пошуково-рятувальні формування», «захист населення і місцевостей», «центральный орган виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи» в усіх відмінках замінено відповідно словами «аварійно-рятувальні служби (формування)», «захист населення і територій» та «центральный орган виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» у відповідних відмінках згідно із Законом № 2470-III (2470-14) від 29.05.2001, ВВР, 2001, № 32, ст.172)

Кожен має право на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха та на вимогу гарантій забезпечення реалізації цього права від Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, керівництва підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування.

(Частина перша преамбули в редакції Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)

Держава як гарант цього права створює систему цивільної оборони, яка має своєю метою захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру.

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Цивільна оборона України є державною системою органів управління, сил і засобів, що створюється для організації і забезпечення захисту населення від наслідків надзви-

чайних ситуацій* техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру.

Систему цивільної оборони складають:

- органи виконавчої влади всіх рівнів, до компетенції яких віднесено функції, пов'язані з безпекою і захистом населення, попередженням, реагуванням і діями у надзвичайних ситуаціях; *(Абзац другий частини другої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*
- органи повсякденного управління процесами захисту населення у складі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, керівництва підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування; *(Абзац третій частини другої статті 1 в редакції Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*
- сили і засоби, призначені для виконання завдань цивільної оборони;
- фонди фінансових, медичних та матеріально-технічних ресурсів, передбачені на випадок надзвичайних ситуацій;
- системи зв'язку, оповіщення та інформаційного забезпечення;
- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання цивільної оборони; *(Частину другу статті 1 доповнено абзацом згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99, в редакції Закону № 2470-III (2470-14) від 29.05.2001)*
- курси та навчальні заклади підготовки і перепідготовки фахівців та населення з питань цивільної оборони; *(Частину другу статті 1 доповнено абзацом згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*
- служби цивільної оборони. *(Частину другу статті 1 доповнено абзацом згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Стаття 2. Заходи цивільної оборони поширюються на всю територію України, всі верстви населення, а розподіл за обсягом і відповідальністю за їх виконання здійснюється за територіально-виробничим принципом.

Завданнями Цивільної оборони України є:

* Надзвичайна ситуація — порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат. Попередження соціально-політичних, міжнаціональних конфліктів, масових безпорядків і дії щодо ліквідації їх наслідків до компетенції органів управління і сил цивільної оборони не входять.

- попередження надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру та ліквідація їх наслідків; (*Абзац другої частини другої статті 2 в редакції Закону № 2470-III (2470-14) від 29.05.2001*) оповіщення населення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій у мирний і воєнний часи та постійне інформування його про наявну обстановку;
- захист населення від наслідків аварій, катастроф, великих пожеж, стихійного лиха та застосування засобів ураження;
- організація життєзабезпечення населення під час аварій, катастроф, стихійного лиха та у воєнний час; (*Абзац шостий частини другої статті 2 виключено на підставі Закону № 2470-III (2470-14) від 29.05.2001*)
- створення систем аналізу і прогнозування управління, оповіщення і зв'язку, спостереження і контролю за радіоактивним, хімічним і бактеріологічним зараженням, підтримання їх готовності для сталого функціонування у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часів;
- підготовка і перепідготовка керівного складу цивільної оборони, її органів управління та сил, навчання населення вмінню застосовувати засоби індивідуального захисту і діяти в надзвичайних ситуаціях.

Стаття 3. Керівництво Цивільною обороною України відповідно до її побудови покладається на Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування.

Начальником Цивільної оборони України є Прем'єр-міністр України. (*Частина друга статті 3 в редакції Закону № 2470-III (2470-14) від 29.05.2001*)

Безпосереднє виконання завдань цивільної оборони здійснюється постійно діючими органами управління у справах цивільної оборони, у тому числі створеними у складі підприємств, установ і організацій силами та службами цивільної оборони.

Завдання, функції та повноваження органів управління у справах цивільної оборони визначаються цим Законом і Положенням про органи управління у справах цивільної оборони, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Органи управління у справах цивільної оборони, які входять до складу місцевих державних адміністрацій, є підрозділами подвійного підпорядкування.

(*Стаття 3 в редакції Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99*)

Розділ II. ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ВИКОНАВЧИХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, КЕРІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

*(Назва розділу II в редакції Закону
№ 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Стаття 4. Кабінет Міністрів України:

- забезпечує здійснення заходів щодо попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;
- розподіляє міста і території за групами, а юридичних осіб — за категоріями щодо реалізації заходів з цивільної оборони;
- створює резерви засобів індивідуального захисту і майна цивільної оборони, матеріально-технічних та інших фондів на випадок надзвичайних ситуацій у мирний і воєнний час, а також визначає їх обсяг і порядок використання;
- вживає заходів щодо забезпечення готовності органів управління у справах цивільної оборони, сил і засобів цивільної оборони до дій в умовах надзвичайних ситуацій;
- створює єдину систему підготовки органів управління у справах цивільної оборони, сил цивільної оборони та населення до дій в умовах надзвичайних ситуацій;
- визначає порядок створення спеціалізованих професійних та невоєнізованих аварійно-рятувальних служб (формувань);
- визначає порядок підготовки та проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки; *(Статтю 4 доповнено абзацом восьмим згідно із Законом № 1419-IV (1419-15) від 03.02.2004)* задовольняє мобілізаційні потреби військ, органів управління у справах цивільної оборони та установ цивільної оборони;
- координує діяльність аварійно-рятувальних служб; *(Статтю 4 доповнено абзацом згідно із Законом № 2470-III (2470-14) від 29.05.2001)* залучає аварійно-рятувальні служби до ліквідації надзвичайних ситуацій за межами території України. *(Статтю 4 доповнено абзацом згідно із Законом № 2470-III (2470-14) від 29.05.2001)* *(Стаття 4 в редакції Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Стаття 5. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві

державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад в межах своїх повноважень забезпечують вирішення питань цивільної оборони, здійснення заходів щодо захисту населення і територій під час надзвичайних ситуацій та проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення, сприяють органам управління у справах цивільної оборони у виконанні покладених на них завдань.

(Стаття 5 в редакції Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99, із змінами, внесеними згідно із Законом № 1419-IV (1419-15) від 03.02.2004)

Стаття 6. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання цивільної оборони:

- бере участь у реалізації державної політики у сфері цивільної оборони, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, а також попередження цих ситуацій;
- організовує розроблення і здійснення відповідних заходів із цивільної оборони;
- керує діяльністю підпорядкованих йому органів управління у справах цивільної оборони та спеціалізованих формувань, військами цивільної оборони;
- здійснює контроль за виконанням вимог цивільної оборони, станом готовності сил і засобів цивільної оборони для проведення невідкладних робіт для попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- здійснює координацію діяльності центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад та юридичних осіб щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- здійснює оповіщення населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації, забезпечує належне функціонування відомчих територіальних і локальних систем оповіщення;
- здійснює навчання населення, представників органів управління і сил цивільної оборони з питань захисту і дій у надзвичайних ситуаціях;
- організовує фінансове і матеріально-технічне забезпечення військ цивільної оборони;
- створює відповідно до законодавства України підприємства з виробництва спеціальної техніки, засобів захисту населення і контролю тощо.

(Стаття 6 в редакції Законів № 555-XIV (555-14) від 24.03.99, № 2470-III (2470-14) від 29.05.2001)

(Статтю 7 виключено на підставі Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)

Стаття 8. Керівництво підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування забезпечує своїх працівників засобами індивідуального та колективного захисту, організовує здійснення евакозаходів, створює сили для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та забезпечує їх готовність до практичних дій, виконує інші заходи з цивільної оборони і несе пов'язані з цим матеріальні та фінансові витрати в порядку та обсягах, передбачених законодавством. *(Частина перша статті 8 в редакції Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Радіаційні, хімічні і вибухонебезпечні підприємства додатково створюють локальні системи виявлення загрози виникнення надзвичайної ситуації та оповіщення персоналу і населення, що проживає в зонах можливого ураження; запроваджують інженерно-технічні заходи, що зменшують ступінь ризику виникнення аварій, пожеж та вибухів, і несуть витрати щодо їх здійснення в обсягах, передбачених відповідними нормативно-правовими актами. *(Частина друга статті 8 із змінами, внесені згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Власники потенційно небезпечних об'єктів відповідають за захист населення, що проживає в зонах можливого ураження, від наслідків аварій на цих об'єктах. *(Частина третя статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Розділ III. СИЛИ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

Стаття 9. Силами цивільної оборони є її війська, спеціалізовані та невоєнізовані формування.

Війська цивільної оборони підпорядковуються керівникові спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання цивільної оборони. Війська цивільної оборони виконують завдання щодо попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру відповідно до законів України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» (1809-14), «Про аварійно-рятувальні служби» (1281-14), «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» (1908-14), «Про правовий режим надзвичайного стану» (1550-14), «Про Збройні Сили України» (1934-12). Умови залучення частин та підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань,

утворених відповідно до законів України, до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру визначаються Президентом України відповідно до Конституції України (254к/96-ВР), законів України «Про правовий режим надзвичайного стану» (1550-14) та «Про Збройні Сили України» (1934-12). Кількість і чисельність частин і підрозділів цих військ визначаються з урахуванням потреб і особливостей регіону призначення. Комплектування військ цивільної оборони здійснюється на підставі Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (2232-12), а також за контрактом. *(Стаття 9 в редакції Закону № 2470-III (2470-14) від 29.05.2001)*

Стаття 10. Для виконання специфічних робіт, пов'язаних з радіаційною та хімічною небезпекою, значними руйнуваннями внаслідок землетрусу, аварійними ситуаціями на нафтогазодобувних промислах, проведення профілактичних та відновлювальних робіт, у тому числі й поза межами України, у встановленому законодавством порядку можуть створюватися спеціалізовані формування, що підпорядковуються центральному органу виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. *(Частина перша статті 10 в редакції Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Застосування спеціалізованих формувань для дій за призначенням здійснюється згідно з Положенням про Цивільну оборону України, яке затверджує Кабінет Міністрів України. *(Частина друга статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Комплектування спеціалізованих формувань цивільної оборони здійснюється за контрактом з числа фахівців, що мають досвід роботи у надзвичайних ситуаціях.

Стаття 11. Невоєнізовані формування цивільної оборони створюються в областях, районах, містах Києві та Севастополі, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності і підпорядкування у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. *(Частина перша статті 11 в редакції Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

До невоєнізованих формувань цивільної оборони зараховуються працездатні громадяни України, за винятком жінок, які мають дітей віком до 8 років, жінок з середньою та вищою медичною освітою, які мають дітей віком до 3 років, та осіб, які мають мобілізаційні розпорядження.

Стаття 12. Для забезпечення заходів з цивільної оборони, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій

та проведення спеціальних робіт у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, місцевих державних адміністраціях, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності і підпорядкування створюються спеціалізовані служби цивільної оборони: енергетики, захисту сільськогосподарських тварин і рослин, інженерні, комунально-технічні, матеріального забезпечення, медичні, оповіщення і зв'язку, протипожежні, торгівлі і харчування, технічні, транспортного забезпечення та інші. Для проведення евакуаційних заходів в умовах надзвичайних ситуацій на базі місцевих державних адміністрацій створюються евакуаційні комісії.

Організаційні засади створення служб цивільної оборони та евакуаційних органів, їх завдання, функції і повноваження визначаються у Положенні про Цивільну оборону України. *(Статті 12 в редакції Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Стаття 12-1. Контроль за дотриманням вимог законодавства з питань цивільної оборони органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування здійснюється центральним органом виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. *(Закон доповнено статтею 12-1 згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Розділ IV. УТРИМАННЯ І МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

Стаття 13. Фінансування заходів з цивільної оборони здійснюється за рахунок відповідно державного та місцевих бюджетів, а також коштів підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування згідно з законодавством України.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування відраховують кошти на проведення заходів щодо навчання та захисту населення і територій, включаючи витрати на утримання і підготовку територіальних органів управління у справах цивільної оборони та формувань цивільної оборони, призначених для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, згідно з законодавством України.

Фінансування заходів з цивільної оборони, що потребують капітальних вкладень (включаючи будівництво захисних споруд, складів для зберігання техніки та майна цивільної оборони, ство-

рення пунктів управління, систем зв'язку та оповіщення), здійснюється відповідно до загального порядку фінансування капітального будівництва. *(Стаття 13 в редакції Закону № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Стаття 14. Потреби цивільної оборони у військовій техніці, приладах і спеціальному майні задовольняються центральними органами виконавчої влади, уповноваженими з питань матеріальних ресурсів та економіки з оплатою замовником виробникам вартості виділених матеріальних ресурсів. *(Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Продукція для потреб цивільної оборони виготовляється на умовах державного замовлення.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання цивільної оборони, є державним замовником продукції, послуг та робіт для забезпечення потреб цивільної оборони відповідно до Закону України «Про поставки продукції для державних потреб» (493/95-ВР). *(Статтю 14 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99, в редакції Закону № 2470-III (2470-14) від 29.05.2001)*

Стаття 15. Війська цивільної оборони утримуються за рахунок державного бюджету.

Військовослужбовці цивільної оборони у питаннях грошового та інших видів забезпечення користуються всіма правами та пільгами відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (2011-12) та інших нормативно-правових актів. *(Частина друга статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)* Органи управління Цивільної оборони України, Автономної Республіки Крим, областей, міст, районів, міністерств та інших органів виконавчої влади утримуються відповідно до встановленого порядку за рахунок державного і місцевих бюджетів, а також коштів, передбачуваних на утримання міністерств. *(Частина третя статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Оплата праці працівників органів управління цивільної оборони здійснюється відповідно до умов оплати праці працівників органів виконавчої влади. *(Частина четверта статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99)*

Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади забезпечують органи управління у справах цивільної оборони транспортними засоба-

ми, службовими, господарськими і підсобними приміщеннями, складськими площами. (*Частина п'ята статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99*)

Стаття 16. Посадові особи і громадяни, винні у порушенні законодавства України з питань цивільної оборони, несуть відповідальність згідно з законодавством України.

Розділ V. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

Стаття 17. Співробітництво з іншими державами в галузі цивільної оборони здійснюють Кабінет Міністрів України і центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, в межах прав і повноважень, передбачених законодавством. (*Частина перша статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом № 555-XIV (555-14) від 24.03.99*)

Співробітництво здійснюється з питань обміну досвідом цивільної оборони і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, створення і оснащення сил цивільної оборони, спільних дій в разі надзвичайних ситуацій.

Кабінет Міністрів України приймає рішення про участь України в Міжнародній організації цивільної оборони та в операціях європейських держав з подання допомоги в разі стихійного лиха.

*Президент України
Л. КРАВЧУК*

Про затвердження Положення про Цивільну оборону України

ПОСТАНОВА

Кабінету Міністрів України

від 10 травня 1994 р. № 299

(Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ

№ 651 (651-94-п) від 21.09.94 № 278 (278-96-п) від 04.03.96

№ 1543 (1543-96-п) від 23.12.96 № 309 (309-97-п) від 03.04.97

№ 1763 (1763-99-п) від 24.09.99 № 133 (133-2001-п) від

07.02.2001 № 874 (874-2001-п) від 26.07.2001)

(Назви «Штаб Цивільної оборони України» та «Міністерство України у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС» у відповідних відмінках замінено назвою «Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи» у відповідних відмінках; назви «Мінчорнобиль» і «Штаб ЦО» у відповідних відмінках замінено аббревіатурою «МНС» згідно з Постановою КМ № 1543 (1543-96-п) від 23.12.96)

Кабінет Міністрів України **постановляє:**

Затвердити Положення про Цивільну оборону України (додається).

Уряду Криму, міністерствам та іншим центральним органам державної виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям вжити заходів для забезпечення реалізації цього Положення.

*Виконуючий обов'язки
Прем'єр-міністра України
Ю. ЗВЯГІЛЬСЬКИЙ*

*Міністр Кабінету Міністрів України
І. ДОЦЕНКО*

ПОЛОЖЕННЯ про Цивільну оборону України

(У тексті Положення слова «Державний комітет України по гідрометеорології», «Державний комітет по гідрометеорології» та «Держкомгідромет» в усіх відмінках замінено відповідно словами «Комітет України з питань гідрометеорології», «Комітет з питань гідрометеорології» та «Гідрометком» у відповідному відмінку згідно з Постановою КМ № 1763 (1763-99-п) від 24.09.99)

Це Положення визначає завдання Цивільної оборони України, порядок її організації та функціонування.

I. ЗАВДАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Завданнями Цивільної оборони та заходами щодо їх реалізації є:

1. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного походження і забезпечення зменшення збитків і витрат у разі стихійного лиха, аварій, катастроф, вибухів і великих пожеж.

З метою виконання завдання:

- завчасно розробляються і проводяться інженерно-технічні заходи для зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій і захисту населення від впливу їхніх наслідків;
- готується науково обґрунтований прогноз наслідків можливих надзвичайних ситуацій;
- здійснюється безперервне спостереження за станом потенційно небезпечних об'єктів і навколишнього природного середовища;
- утримуються в готовності до негайного застосування засоби оповіщення і інформаційного забезпечення населення, створюються локальні системи виявлення місць зараження та локальні системи оповіщення;
- створюються спеціалізовані формування і здійснюється їх підготовка до дій за призначенням;
- проводиться забезпечення працівників підприємств, установ і організацій індивідуальними засобами захисту, а також ведеться будівництво захисних споруд відповідно до норм і правил інженерно-технічних заходів цивільної оборони.

У разі коли підприємством, установою, організацією не здійснюються ці заходи або допускаються порушення в технологічному процесі, не дотримуються правила зберігання, транспортування, використання, знешкодження та захоронення сильнодіючих отруйних, радіоактивних і вибухових речовин, що може призвести до надзвичайної ситуації, штаби цивільної оборони вносять відповідним органам пропозиції щодо застосування до цього підприємства (установи, організації) відповідних санкцій, а також притягнення посадових осіб, винних у порушеннях, до відповідальності згідно з чинним законодавством.

2. Оповіщення населення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій у мирний та воєнний час, постійне інформування його про стан наявної обстановки.

З метою виконання завдання у всіх ланках міських і позаміських пунктів на основі автоматизованих систем централізованого оповіщення, мережі зв'язку та радіомовлення, а також спеціальних засобів створюється система оповіщення та інформаційного забезпечення. Вона являє собою комплекс організаційно-технічних засобів для передачі відповідних сигналів і розпоряджень органам державної виконавчої влади, адміністрації підприємств, установ і організацій, силам цивільної оборони і населенню.

Автоматизована система оповіщення та інформаційного забезпечення створюється на базі загальнодержавної мережі зв'язку та радіомовлення і поділяється на державну і регіональну. Система має забезпечити циркуляційне оповіщення посадових осіб із застосуванням для цього міської телефонної мережі, засобів радіомовлення і телебачення.

Система оповіщення та інформаційного забезпечення використовується централізовано.

Оповіщення підпорядкованих штабів, сил цивільної оборони і населення організовує вищестоящий штаб.

3. Захист населення від наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф, вибухів, великих пожеж і застосування засобів ураження.

З метою виконання завдання здійснюється комплекс заходів, які мають забезпечити укриття населення в захисних спорудах, його евакуацію, медичний, радіаційний і хімічний захист, а також захист від впливу біологічних засобів ураження.

Укриття населення в захисних спорудах досягається:

- завчасним будівництвом захисних споруд і підтриманням їх у готовності до використання;

- комплексним освоєнням підземного простору міст та інших населених пунктів для розміщення підприємств, установ і організацій соціально-побутового, виробничого і господарського призначення (з урахуванням пристосування і використання частини приміщень для укриття населення в надзвичайних ситуаціях);
- обстеженням і обліком підземних і наземних будівель і споруд, що відповідають вимогам з захисту населення;
- дообладнанням з урахуванням реальної обстановки підвальних та інших заглиблених приміщень.

Потреба у захисних спорудах визначається виходячи з необхідності укриття всіх робітників і службовців за місцем роботи і проживання, усього непрацюючого населення за місцем проживання.

Укриттям у сховищах повинна бути забезпечена найбільша працююча зміна підприємства, установи, організації, що продовжує свою виробничу діяльність у воєнний час, а також нетранспортувальні хворі в лікарнях, що розташовані в містах, віднесених до груп з цивільної оборони. Норми площі захисної споруди на одну особу та інші критерії визначаються будівельними нормами і правилами інженерно-технічних заходів цивільної оборони.

Практичні заходи евакуації населення як організованого його вивезення та виведення із районів можливого впливу наслідків надзвичайних ситуацій (якщо виникає безпосередня загроза життю та заподіяння шкоди здоров'ю людини) плануються на випадок:

- загальної аварії на атомній електростанції;
- всіх видів аварій з викидом сильнодіючих отруйних речовин, внаслідок яких виникає безпосередня загроза життю та заподіяння шкоди здоров'ю людей, що проживають у зоні можливого ураження;
- загрози катастрофічного затоплення місцевості;
- масових лісових і торф'яних пожеж, що загрожують населеним пунктам;
- землетрусів та інших геофізичних і гідрометеорологічних явищ з тяжкими наслідками.

Підставою для практичного здійснення заходів евакуації є фактичні показники стану наявної обстановки в разі надзвичайної ситуації та відповідне рішення.

Штаби цивільної оборони беруть участь у плануванні евакозаходів і всебічно сприяють підготовці евакоорганів до дій за призначенням.

Для транспортного забезпечення здійснення зазначених заходів залучається у мирний час весь транспорт, що є на відповід-

ній адміністративній території, а у воєнний час — той, що не пов'язаний з територією Збройних Сил України.

До комплексу заходів з медичного захисту населення, що полягає в запобіганні ураженню людей або зменшенні його масштабу, своєчасному поданні допомоги потерпілим і їх лікуванні, забезпеченні епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій, включається така робота:

- планування використання наявних сил і засобів охорони здоров'я незалежно від їхньої приналежності та форм власності;
- розгортання у надзвичайних умовах необхідної кількості лікувальних закладів;
- забезпечення своєчасного застосування профілактичних препаратів;
- контроль продуктів харчування та води;
- завчасне створення та підготовка сил екстреної медичної допомоги та медичного захисту;
- накопичення медичних засобів захисту, спеціального майна і техніки;
- підготовка медперсоналу та загальне медико-санітарне навчання населення.

Захист від біологічних засобів зараження передбачає:

- своєчасне виявлення загрози або факту біологічного зараження, його виду й масштабу;
- комплекс адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних і спеціальних заходів.

У ході виконання заходів захисту від біологічних засобів зараження використовуються колективні та індивідуальні засоби захисту, запроваджується режим карантину або обсервації, проводиться знешкодження осередку ураження та екстрена профілактика. На об'єктах народного господарства, у закладах охорони здоров'я та населенням дотримується протиепідемічний режим.

Радіаційний та хімічний захист — це забезпечення людей засобами індивідуального захисту, організація і проведення спеціального оброблення, встановлення та дотримання типового режиму радіаційного захисту. Радіаційний та хімічний захист досягається:

- завчасним накопиченням і утриманням в готовності засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної, хімічної розвідки та контролю. Цими засобами забезпечуються передусім особовий склад формувань, які беруть участь у рятувальних та інших невідкладних роботах в осередках ураження, персонал радіаційно і хімічно небезпечних об'єктів та населення, що проживає в зонах можливого небезпечного зараження;

- своєчасним впровадженням у практику застосування засобів, способів і методів виявлення, оцінки масштабів і наслідків надзвичайних ситуацій, зумовлених аваріями на радіаційно та хімічно небезпечних об'єктах, застосуванням зброї масового ураження;
- розроблення типових режимів радіаційного захисту неселення і функціонування об'єктів народного господарства в умовах зараження місцевості;
- завчасним пристосуванням об'єктів комунально-побутового обслуговування і транспортних підприємств для проведення санітарного оброблення людей і спеціального оброблення одягу, майна і транспорту.

Для забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій на території України запроваджуються єдині вимоги з безпеки функціонування радіаційно, хімічно та вибухонебезпечних об'єктів:

- утримання на них запасів сильнодіючих отруйних речовин в обсязі, що не перевищує нормативний;
- розміщення їх поза межами житлової забудови міста;
- урахування метеорологічних та інших природних факторів, властивих даній місцевості, що впливають на наслідки діяльності підприємств або аварій;
- виконання обов'язкового комплексу інженерно-технічних заходів щодо зменшення небезпеки в разі аварії;
- дотримання норм і правил техніки безпеки персоналом радіаційно, хімічно і вибухонебезпечних об'єктів.

Захист населення забезпечується шляхом:

- розроблення та запровадження системи відповідної нормативної документації;
- включення у розроблювані плани економічного і соціального розвитку спеціальних розділів з цивільної оборони;
- розроблення і реалізація на державному та регіональному рівні спеціальних програм забезпечення захисту населення в надзвичайних ситуаціях;
- складання планів захисту персоналу радіаційно, хімічно та вибухонебезпечних об'єктів і населення в зонах можливого зараження в разі аварій на них.

4. Організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у районах лиха і осередках ураження.

Це завдання полягає у виконанні заходів, передбачених чинним законодавством з питань ліквідації наслідків стихійного

лиха, аварій і катастроф, епідемій, епізоотій, що створюють загрозу життю і здоров'ю населення, а також у:

- розвідуванні осередків ураження і визначенні меж (кордонів) цих осередків;
 - проведення робіт, пов'язаних з пошуком і рятуванням людей;
 - подання допомоги потерпілим;
 - евакуації населення з небезпечних районів;
 - карантинно-обсерваційних заходах;
 - оточенні осередків ураження;
 - забезпеченні громадського порядку у районах лиха і осередках ураження;
 - здійсненні заходів життєзабезпечення населення;
 - соціально-психологічній реабілітації населення;
 - здійсненні санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів.
- Для проведення рятувальних та інших невідкладних робіт:
- створюються і утримуються в готовності до дій сили цивільної оборони;
 - залучаються в разі потреби інші сили незалежно від їхньої відомчої приналежності та рятувальні добровільні сили;
 - здійснюється підготовка органів управління цивільної оборони та опрацювання відповідних планів;
 - виготовляються необхідні технічні засоби;
 - забезпечується дотримання вимог з безпеки особовим складом сил цивільної оборони, який бере участь в рятувальних та інших невідкладних роботах;
 - підтримується інженерне, хімічне, медичне, транспортне та матеріальне забезпечення дій сил, що беруть участь у проведенні робіт.

5. Створення системи аналізу, прогнозування, управління, оповіщення і зв'язку, спостереження і контролю за радіоактивним, хімічним і бактеріологічним зараженням, підтриманням їхньої готовності до сталого функціонування у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Організатором діяльності цих систем є Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, основними виконавцями — Гідрометком, МОЗ, Мінсільгосппрод та інші центральні органи державної виконавчої влади, а також підприємства, установи і організації, що входять до сфери їхнього управління.

Спеціальні підрозділи зазначених центральних органів державної виконавчої влади щодобово інформують Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту

населення від наслідків Чорнобильської катастрофи про наявний стан навколишнього природного середовища та в установлений термін подають відомості про прогноз на найближчий час. Про загрозливі явища МНС повідомляється негайно.

У разі виникнення надзвичайної ситуації мережа спостереження і контролю зміцнюється за рахунок залучення відповідних підрозділів зі складу сил цивільної оборони.

Для своєчасного виявлення загрози виникнення надзвичайної ситуації, оповіщення персоналу та населення, що проживає в зонах можливого ураження, на радіаційно і хімічно небезпечних об'єктах створюються локальні автоматизовані системи, які мають бути сполученими з централізованою системою управління Цивільної оборони України.

Перелік об'єктів, де мають застосуватися локальні автоматизовані системи, визначається Кабінетом Міністрів України за поданням МНС.

Роботи, пов'язані зі створенням цих систем, включаються до плану заходів щодо запобігання аваріям та катастрофам і зменшення збитків і втрат у разі їх виникнення, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

6. Організація життєзабезпечення населення під час аварій, катастроф, стихійного лиха і у воєнний час.

Завдання передбачає заходи, що здійснюються центральними та місцевими органами державної виконавчої влади, виконкоматами місцевих Рад народних депутатів, штабами цивільної оборони, адміністрацією підприємств, установ і організацій завчасно, а також у разі надзвичайної ситуації з метою створення умов для виживання населення, яке може опинитися (опинилося) в осередках ураження.

Заходами життєзабезпечення населення, спрямованими на задоволення мінімуму життєвих потреб громадян, які потерпіли (можуть потерпіти) від наслідків надзвичайних ситуацій, надання їм побутових послуг і реалізацію соціальних гарантій на період проведення рятувальних та інших невідкладних робіт, є:

- тимчасове розселення громадян в безпечних районах;
- організація харчування у районах лиха і тимчасового розселення;
- організація забезпечення населення, що потерпіло, одягом, взуттям і товарами першої необхідності;
- організація подання фінансової допомоги потерпілим;
- забезпечення медичного обслуговування та санітарно-епідеміологічного нагляду в районах тимчасового розселення.

7. Підготовка і перепідготовка осіб керівного складу цивільної оборони, її органів управління та сил, навчання населення вміння застосувати засоби індивідуального захисту і діяти у надзвичайних ситуаціях.

До керівного складу, який проходить підготовку й перепідготовку з цивільної оборони, належать посадові особи, що очолюють Уряд України та Уряд Криму, центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, підрозділи виконкомів місцевих Рад народних депутатів, на які покладено завдання з забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій; керівники підприємств, установ і організацій, командири (начальники) військових з'єднань і частин цивільної оборони та спеціалізованих формувань цивільної оборони центрального підпорядкування.

Підготовка осіб керівного складу цивільної оборони здійснюється на Центральних державних і територіальних курсах цивільної оборони: новопризначених на посаду — в рік призначення (протягом п'яти днів), усіх інших — під час проведення заходів відповідно до рішень начальника Цивільної оборони України.

Перепідготовка зазначених осіб здійснюється один раз на п'ять років.

Підготовка і перепідготовка осіб керівного складу цивільної оборони здійснюється за планом комплектування курсів, що затверджується на відповідному рівні Прем'єр-міністром України, головою Уряду Криму, главами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Підготовка вчителів початкової та основної школи з питань цивільної оборони здійснюється щорічно протягом одного дня під час зимових канікул.

Викладачі предмета «Цивільна оборона» вищих навчальних закладів проходять підготовку під час методичних конференцій (зборів) один раз на три роки протягом трьох днів, а також на Центральних державних курсах цивільної оборони промислової та екологічної безпеки України.

Командири військових з'єднань і частин цивільної оборони, а також спеціалізованих формувань центрального підпорядкування проходять підготовку відповідно до планів оперативної, мобілізаційної та командирської підготовки.

Населення проходить підготовку по групах:

- учні початкової та основної школи — за спеціальними програмами під керівництвом учителів;
- учні старшої школи та навчально-виховних закладів — за програмою допризовної підготовки;

- студенти вищих навчальних закладів — за спеціальними програмами, що затверджуються відповідним міністром і начальником Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;
- працівники підприємств, установ і організацій, а також особовий склад невоєнізованих формувань — під час об'єктових тренувань і комплексних навчань один раз на три роки.

Особи, що не зайняті у сфері виробництва та обслуговування, навчаються вміння застосовувати засоби захисту і діяти у надзвичайних ситуаціях з допомогою пам'яток і засобів масової інформації, а також під час загальнодержавного навчання з цивільної оборони, яке проводиться за рішенням Уряду України.

Підготовка особового складу органів управління цивільної оборони здійснюється в ході командно-штабних і штабних навчань, тренувань різних видів.

Командно-штабне навчання Цивільної оборони України проводиться один раз на п'ять років протягом п'яти діб. До навчання залучаються: війська цивільної оборони (але не більше однієї окремої механізованої бригади та одного окремого механізованого полку у повному складі), не більше одного спеціалізованого формування центрального підпорядкування, органи управління і сили цивільної оборони 2–3 областей у повному складі, штаби цивільної оборони Республіки Крим, решти областей, міст Києва і Севастополя, керівний склад центральних органів державної виконавчої влади, які залучені до виконання завдань з цивільної оборони, підприємства, установи і організації, де на період загальнодержавного заходу заплановано комплексне навчання, штатні підрозділи цивільної оборони центральних органів державної виконавчої влади. Керівник навчання — начальник Цивільної оборони України.

Штабне навчання Цивільної оборони України проводиться один раз на два роки протягом трьох діб. До навчання залучаються всі штаби військових з'єднань, частин і штаби цивільної оборони областей, міст Києва і Севастополя, штатні підрозділи цивільної оборони центральних органів державної виконавчої влади, які залучені до виконання завдань з цивільної оборони та керівний склад спеціалізованих формувань центрального підпорядкування.

Керівник навчання — начальник Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Командно-штабне навчання цивільної оборони області (міста, віднесеного до групи з цивільної оборони) проводиться один раз на п'ять років протягом трьох діб. До навчання залучаються штаб

цивільної оборони області (міста), відповідні підрозділи місцевої державної адміністрації (виконкомів місцевих Рад народних депутатів), які залучені до виконання завдань з цивільної оборони, органи управління цивільної оборони районів (але не більше третини), підприємства, установи і організації (лише ті, де на період проведення заходу заплановано комплексні навчання).

Керівник навчання — начальник Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (начальник цивільної оборони області).

Підготовка особового складу органів управління цивільної оборони міст і районів здійснюється відповідно до щорічних організаційно-методичних вказівок.

8. Контроль за виконанням завдань цивільної оборони покладається на штаби цивільної оборони, які в цьому напрямі діяльності співпрацюють з центральними та місцевими органами державної виконавчої влади, органами місцевого та регіонального самоврядування, громадськими організаціями.

Для розв'язання завдань у галузі запобігання виникненню надзвичайних ситуацій створюється Інспекція Цивільної оборони України, на яку покладається контроль за:

- експлуатацією діючих підприємств, споруд і потенційно небезпечних об'єктів, включаючи контроль за наявністю засобів колективного та індивідуального захисту, майна цивільної оборони, систем контролю і оповіщення;
- зберіганням, транспортуванням, використанням, знешкодженням та захороненням сильнодіючих отруйних, радіоактивних і вибухових речовин, а також проведенням заходів щодо запобігання їх аварійним викидам;
- дотриманням будівельних норм і правил у частині інженерно-технічних заходів цивільної оборони, а також техногенної безпеки на хімічно-, пожежо- і вибухонебезпечних об'єктах.

Положення про Інспекцію Цивільної оборони України затверджується Кабінетом Міністрів України.

**II. СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ
ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

1. Цивільна оборона організовується за територіально-виробничим принципом на всій території держави.

2. Загальне керівництво цивільною обороною відповідно до принципу її побудови здійснюють Кабінет Міністрів України, Уряд Криму, центральні та місцеві органи державної виконавчої

влади, адміністрація підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та господарювання.

У містах, районах у містах (крім Києва та Севастополя), селищах і селах керівництво здійснюють виконкоми відповідних Рад народних депутатів.

Начальником Цивільної оборони України є Прем'єр-міністр України або окрема посадова особа. На інших адміністративно-територіальних рівнях функції начальників цивільної оборони виконують керівники відповідних органів державної виконавчої влади, голови виконкомів Рад народних депутатів. У міністерствах, інших центральних органах державної виконавчої влади, на підприємствах, в установах, організаціях та на об'єктах народного господарства начальниками цивільної оборони є їхні керівники.

Безпосереднє керівництво виконанням завдань цивільної оборони покладається на штаби цивільної оборони, спеціальні підрозділи міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади, залучених до виконання завдань захисту населення і подання йому допомоги у надзвичайних ситуаціях, а також штатних працівників цивільної оборони підприємств, установ і організацій, чисельний склад яких визначається згідно з додатком № 1 до цього Положення.

3. Завдання, функції та повноваження штабів визначаються положеннями про Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і про територіальні штаби цивільної оборони. Функціональні обов'язки спеціальних підрозділів міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, штатних працівників цивільної оборони підприємств, установ і організацій визначаються відповідними начальниками цивільної оборони.

4. Для проведення заходів цивільної оборони органи управління цивільної оборони, підприємства, установи і організації на підставі рекомендацій Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи розробляють плани:

- розвитку й удосконалення цивільної оборони;
- цивільної оборони (дій органів управління та сил у разі надзвичайної ситуації).

Всі плани (за винятком тих, що стосуються мобілізаційних заходів) розробляються як документи відкритого користування.

Плани затверджуються:

- цивільної оборони України — Кабінетом Міністрів України;

- цивільної оборони Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя — відповідно Урядом Криму, обласною, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями після погодження з командуючими військових округів, а для Республіки Крим та областей, розташованих вздовж узбережжя Чорного моря, та міста Севастополя, крім того, з Командуючим Військово-Морським Флотом України;
- цивільної оборони районів, міст, районів у містах, сіл і селищ — районними місцевими державними адміністраціями та відповідними виконкомами Рад народних депутатів;
- цивільної оборони міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, які залучені до проведення заходів захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій, — керівниками цих органів після погодження з Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;
- цивільної оборони інших міністерств і центральних органів державної виконавчої влади — їхніми керівниками;
- цивільної оборони підприємств, установ і організацій — їхніми керівниками після погодження з відповідним територіальним штабом цивільної оборони.

Плани цивільної оборони вводяться в дію у разі виникнення надзвичайної ситуації відповідно до встановленого порядку.

5. Для надійного і сталого управління процесами захисту населення у надзвичайних ситуаціях і виконання інших функцій, передбачених планами на воєнний час, використовується державна система пунктів управління:

- на державному рівні — пункт, який має бути захищений, обладнаний засобами зв'язку і життєзабезпечення, з цілодобовим чергуванням, розташований безпосередньо в місці дислокації Адміністрації Президента та Кабінету Міністрів України, що утримується за рахунок державного бюджету. Режим роботи, а також чисельність особового складу, який має працювати на зазначеному пункті управління, а також на запасному пункті управління в позаміській зоні, визначаються у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України;
- на рівні міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади — запасні пункти управління в позаміській зоні, які утримуються за рахунок коштів, що виділяються на утримання міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади;
- на обласному рівні та в Республіці Крим — по два запасних пункти: один — в місті, де розташовано орган, що здійснює

керівництво цивільною обороною на даному рівні, і один у по-заміській зоні. Ці пункти повинні мати захисні споруди, бути обладнаними засобами зв'язку і оповіщення, системами життєзабезпечення. Утримуються вони на балансі відповідного органу державної виконавчої влади.

На інших адміністративних рівнях пункти управління створюються за місцем дислокації органу, що здійснює керівництво цивільною обороною на даному рівні, в одному зі сховищ об'єкта народного господарства.

6. Для проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у разі надзвичайних ситуацій застосовуються сили цивільної оборони:

- війська, спеціалізовані і невоєнізовані формування. Порядок повсякденного функціонування військ цивільної оборони та дії їх у надзвичайних ситуаціях визначаються Статутом військ Цивільної оборони України.

7. Спеціалізовані формування цивільної оборони — це складова частина сил цивільної оборони, що призначена для виконання специфічних робіт, пов'язаних з радіаційною та хімічною небезпекою, значними руйнуваннями, аварійними ситуаціями на нафтогазодобувних промислах.

Спеціалізовані формування залежно від рівня підпорядкування утворюються: центрального підпорядкування — Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, територіального — місцевою державною адміністрацією, об'єктового — адміністрацією підприємства, установи, організації.

На спеціалізовані формування покладаються:

- рятувальні, аварійні та евакуаційні роботи в осередку ураження і надання медичної допомоги потерпілим безпосередньо на робочому місці або під час евакуації;
- роботи щодо запобігання надзвичайним ситуаціям;
- виробництво, ремонт і технічне обслуговування дихальних апаратів, контрольних приладів, засобів аварійного зв'язку, іншого обладнання для боротьби з наслідками надзвичайних ситуацій.

За окремими договорами спеціалізовані формування:

- виконують роботи неаварійного характеру, спрямовані на посилення протиаварійного захисту потенційно небезпечних об'єктів;
- здійснюють підготовку персоналу потенційно небезпечних об'єктів до дій у надзвичайних ситуаціях;

- виконують завдання з надання гуманітарної та інших видів допомоги, визначених Женевськими конвенціями про захист жертв війни і про захист цивільного населення.

Для реалізації покладених завдань спеціалізовані формування мають у своєму складі оперативні та допоміжні підрозділи, науково-дослідні організації, підприємства.

Структуру оперативних підрозділів, їхній штат і чисельність затверджує відповідний орган державної виконавчої влади (адміністрація підприємства, установи, організації).

Комплектування спеціалізованих формувань здійснюється за контрактом з числа фахівців, які мають досвід роботи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

8. Невоєнізовані формування цивільної оборони — це складова частина сил цивільної оборони, які утворюються на воєнний час в областях, містах, районах, а також на підприємствах, що продовжуватимуть свою виробничу діяльність під час війни.

До невоєнізованих формувань належать загони, команди, групи, ланки, які призначені для проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у разі надзвичайних ситуацій.

Комплектування невоєнізованих формувань здійснюється у встановленому законодавством порядку з урахуванням завдань штабів цивільної оборони.

Порядок використання особового складу невоєнізованих формувань, його матеріального, технічного і фінансового забезпечення, а також матеріального стимулювання в мирний час визначають Уряд Криму, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації.

ІІІ. ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ, ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, АДМІНІСТРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

1. Начальник Цивільної оборони України:

- забезпечує постійну готовність Цивільної оборони України до виконання покладених на неї завдань; приводить у готовність органи управління й сили цивільної оборони відповідно до законодавства України про цивільну оборону, надзвичайний і воєнний стан;
- забезпечує здійснення контролю за виконанням заходів цивільної оборони в центральних органах державної виконавчої влади, Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі;
- здійснює керівництво підготовкою органів управління й сил цивільної оборони центрального підпорядкування і проведен-

ням навчань з цивільної оборони відповідно до цього Положення;

- визначає основні напрями наукових досліджень з проблем цивільної оборони, забезпечує координацію науково-дослідних робіт з цих проблем та здійснення контролю за виконанням найважливіших з них;

(Абзац п'ятий пункту 1 розділу III втратив чинність на підставі Постанови КМ № 309 (309-97-п) від 03.04.97)

2. Начальники цивільної оборони інших рівнів:

- визначають основні напрями розвитку й удосконалення цивільної оборони відповідної ланки;
- забезпечують виконання законодавства України про цивільну оборону посадовими особами, громадянами, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності;
- розробляють і забезпечують виконання заходів для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного походження, а також вживають заходів до зменшення збитків і втрат у разі їх виникнення;
- сприяють силам цивільної оборони в підтриманні постійної готовності до дій за призначенням;
- координують діяльність відповідних органів державної виконавчої влади та організацій, що залучені до виконання завдань із захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій;
- забезпечують раціональне використання коштів на утримання органів управління і сил, проведення заходів із цивільної оборони;
- особисто ведуть роботу, пов'язану з підготовкою керівного складу відповідної ланки цивільної оборони;
- організовують пропаганду з питань цивільної оборони серед населення.

3. Свої обов'язки керівники цивільної оборони країни та адміністративно-територіальних ланок виконують шляхом безпосередньої діяльності, а також через начальників штабів цивільної оборони, яким надається право:

- видавати накази, розпорядження, директиви, вказівки з питань цивільної оборони, обов'язкові для виконання всіма органами управління, адміністраціями і посадовими особами підприємств, установ і організацій;
- здійснювати контроль за роботою міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, міських держадміністрацій, підприємств, установ і організацій згідно із законодавством про цивільну оборону;

- залучати до дій у надзвичайних ситуаціях сили міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади, які згідно із законодавством провадять діяльність із захисту населення від впливу наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха;
- безоплатно одержувати від міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, адміністрацій підприємств, установ і організацій відомості і матеріали, необхідні для організації та координації робіт, пов'язаних із запобіганням і ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій.

4. На міністерства, інші центральні органи державної виконавчої влади покладається:

- забезпечення захисту працівників підприємств, установ і організацій, що входять до їхньої сфери управління, від наслідків надзвичайних ситуацій;
- розроблення і здійснення організаційних та інженерно-технічних заходів для підвищення безпеки виробництва і його сталості в умовах надзвичайних ситуацій;
- розроблення планів цивільної оборони;
- керівництво утворенням, оснащенням і підготовкою спеціалізованих та невоєнізованих формувань;
- підготовка керівного складу центрального апарату з питань цивільної оборони, здійснення контролю за відповідною підготовкою адміністрації підприємств, установ і організацій, що входять до їхньої сфери управління;
- розроблення і подання в установленому порядку Уряду України пропозицій щодо розвитку цивільної оборони галузі;
- віднесення об'єктів за погодженням з Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи до категорій з цивільної оборони;
- організація і проведення наукових досліджень з проблем цивільної оборони;
- забезпечення готовності системи управління до виконання завдань із цивільної оборони.

5. Крім виконання завдань, передбачених пунктом 4 цього Положення:

1) МОЗ:

- розробляє та здійснює заходи медичного захисту і медичного забезпечення населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- здійснює управління створенням і функціонуванням служби екстреної медичної допомоги, її діями у зазначених умовах;

- передбачає та забезпечує своєчасне створення додаткової кількості лікарняних баз та забезпечує медичну евакуацію потерпілого населення до лікувальних закладів цих баз;
- забезпечує утворення невоєнізованих медичних формувань;
- організовує створення резерву медичного майна та ліків, забезпечує ними лікувальні заклади і медичні формування в разі виникнення надзвичайних ситуацій і в ході ліквідації їх наслідків;
- керує підготовкою санітарно-епідеміологічних закладів, лабораторій та закладів санітарно-гігієнічного і мікробіологічного профілю для здійснення державного санітарного нагляду за станом продовольства і харчової сировини, бере участь у підготовці аналогічних закладів і лабораторій інших міністерств і центральних органів державної виконавчої влади;
- розробляє методи відповідних лабораторних досліджень;
- розробляє фізіологічні вимоги до індивідуальних і колективних засобів захисту;
- визначає за участю Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, заінтересованих міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади гранично допустимі дози опромінення людини, зараження радіаційними, отруйними та сильнодіючими отруйними речовинами продовольства, харчової сировини та води як для мирного, так і для воєнного часу;

2) МВС:

- розробляє і здійснює заходи з охорони громадського порядку, безпеки дорожнього руху, охорони матеріальних і культурних цінностей у разі надзвичайної ситуації;
- організовує і здійснює охорону режимно-обмежувальних і карантинних зон в разі виникнення осередків радіоактивного, хімічного, бактеріологічного (біологічного) зараження і під час їх ліквідації;
- забезпечує гасіння масових пожеж, оперативне керівництво та координацію діяльності пожежних служб, інших міністерств і центральних органів державної виконавчої влади, виконання першочергових рятувальних робіт в осередках цих пожеж;
- веде облік втрат серед населення в разі надзвичайної ситуації;
- забезпечує подання методичної та практичної допомоги в роботі з професійної підготовки пожежних підрозділів військ цивільної оборони;

3) Гідрометком:

- проводить стаціонарні спостереження за станом радіоактивного та хімічного забруднення атмосферного повітря, опадів, ґрунту і води у відкритих водоймах (індикацію);
- організовує аерогазмоніторингу місцевості на території країни за встановленими маршрутами;
- забезпечує Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, штаби цивільної оборони Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя інформацією про фактичну гідрометеорологічну обстановку, а у разі виникнення надзвичайних ситуацій — про стан радіаційного та хімічного забруднення об'єктів навколишнього середовища;
- бере участь у науково-дослідних роботах щодо виявлення і поширення радіоактивних речовин в атмосфері та водних басейнах, розроблення методів і створення засобів прогнозування радіаційної обстановки, а також уніфікації методів контролю радіоактивності навколишнього природного середовища;

4) Мінсільгоспсвод:

- здійснює загальне керівництво розробленням, підготовкою і проведенням у країні заходів для захисту сільськогосподарських тварин і рослин, продукції тваринництва і рослинництва, продовольства, фуражу та джерел водопостачання в сільській місцевості від усіх видів зараження;
- забезпечує створення резерву спеціального майна та засобів для захисту сільськогосподарських тварин і рослин у надзвичайних ситуаціях, визначає порядок використання цих резервів;
- організовує лабораторний контроль за зараженням радіоактивними та отруйними речовинами, бактеріальними (біологічними) засобами сільськогосподарських тварин і рослин, продукції тваринництва і рослинництва, продовольства, харчової сировини, фуражу та джерел водопостачання в сільській місцевості;
- забезпечує готовність агрохімічних і ветеринарних лабораторій, установ захисту тварин і рослин, інших спеціалізованих закладів до проведення спостережень і лабораторного контролю;
- взаємодіє з органами МОЗ у разі виявлення хвороб, спільних для людей і тварин;
- забезпечує підготовку сільськогосподарської та спеціальної техніки для роботи на зараженій місцевості, оброблення заражених тварин і рослин, знезараження території, приміщень, де зберігається продукція тваринництва і рослинництва;
- організовує проведення дослідів і впровадження нових агрохімічних технологій, вакцин, сироваток та інших препаратів

для знищення впливу шкідливих факторів на рослини і тварини, керує проведенням ветеринарно-санітарних і агрохімічних заходів;

- забезпечує готовність сил і засобів до проведення заходів дегазації, дезактивації та дезінфекції території, приміщень, сільськогосподарських тварин і рослин, продукції тваринництва і рослинництва; організовує використання та знищення зерна, продовольства, харчової сировини, фуражу та інших матеріальних засобів, які не підлягають знезараженню;

5) Мінзв'язку:

- забезпечує органи управління цивільної оборони зв'язком з організацією централізованого використання загальнодержавних і відомчих засобів зв'язку (за погодженням з відповідними міністерствами та іншими центральними органами державного і галузевого управління);
- розробляє та здійснює заходи для забезпечення надійного захисту і сталої роботи державних і галузевих мереж і підприємств зв'язку, технічних засобів зв'язку та оповіщення;
- забезпечує розвиток та удосконалення мережі зв'язку у позаміській зоні (з урахуванням структури управління цивільної оборони, а також галузевих автоматизованих систем управління);
- здійснює разом із Укртелерадіокомпанією і Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, а також із заінтересованими міністерствами та іншими центральними органами державної виконавчої влади організаційно-методичне керівництво створенням і підтримкою готовності територіальних і локальних мереж оповіщення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій;
- забезпечує на договірних умовах експлуатаційно-технічне обслуговування стаціонарних засобів зв'язку та оповіщення на підприємствах зв'язку і в штабах цивільної оборони.

Вказівки Мінзв'язку щодо забезпечення сталої роботи засобів зв'язку в інтересах цивільної оборони обов'язкові для усіх міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, підприємств, установ і організацій;

6) Мінбудархітектури:

- реалізує разом із Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи єдину технічну політику в проектуванні та будівництві об'єктів цивільної оборони;

- розглядає разом з Мінекономіки пропозиції щодо обсягів підрядних робіт будівництва об'єктів цивільної оборони;
- розглядає та затверджує у встановленому порядку за погодженням з Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи нормативні документи і державні стандарти проектування і будівництва об'єктів цивільної оборони, в також здійснює контроль за їх дотриманням;
- погоджує та затверджує експериментальні проекти захисних споруд;
- бере участь у підготовці разом із заінтересованими міністерствами та іншими центральними органами державної виконавчої влади пропозицій щодо водопостачання найважливіших населених пунктів та захисту його систем і джерел в надзвичайних ситуаціях.

6. Повноваження адміністрації підприємств, установ і організацій визначено статтею 8 Закону України «Про Цивільну оборону України» (2974-12).

IV. ПІДГОТОВКА КАДРІВ

1. Підготовка кадрів для Цивільної оборони України здійснюється у навчальних закладах і на відповідних курсах.

Підготовка офіцерських кадрів здійснюється у вищих військових навчальних закладах Міноборони та на військових факультетах, кафедрах вищих цивільних навчальних закладів у порядку, встановленому для Збройних Сил. *(Абзац другий пункту 1 розділу IV із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 278 (278-96-п) від 04.03.96)*

Комплектування кадрів цивільної оборони проводиться також за рахунок випускників вищих навчальних закладів, якщо вони бажають проходити дійсну військову службу у військах цивільної оборони.

Зарахування до військ цивільної оборони здійснюється на підставі Закону України «Про загальний військовий обов'язок та військову службу» (2232-12).

Перелік провідних посад штабів цивільної оборони, які комплектуються військовослужбовцями, визначено у додатку № 2 до цього Положення.

Офіцерський склад, зарахований до військ цивільної оборони після закінчення вищих навчальних закладів, а також переведений зі складу Збройних Сил, проходить допідготовку на Центральних державних курсах цивільної оборони промислової та екологічної безпеки України.

Усі військовослужбовці штабів, військ, установ і навчальних закладів цивільної оборони перебувають на дійсній військовій службі і проходять її у порядку, на умовах і в строки, що визначені для військовослужбовців Збройних Сил.

За військовослужбовцями Цивільної оборони України та їх сім'ями зберігаються права і пільги, встановлені законодавством для військовослужбовців Збройних Сил та членів їхніх сімей.

2. Для підготовки і перепідготовки керівного складу Цивільної оборони України, подання допомоги природоохоронним та іншим органам, причетним до забезпечення промислової та екологічної безпеки, діють: *(Абзац перший пункту 2 розділу IV із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 133 (133-2001-н) від 07.02.2001)*

Інститут державного управління у сфері цивільного захисту; *(Абзац другий пункту 2 розділу IV в редакції Постанови КМ № 133 (133-2001-н) від 07.02.2001)* територіальні курси цивільної оборони. *(Абзац четвертий пункту 2 розділу IV втратив чинність на підставі Постанови КМ № 309 (309-97-н) від 03.04.97)* *(Абзац пункту 2 втратив чинність на підставі Постанови КМ № 874 (874-2001-н) від 26.07.2001)*

V. МАТЕРІАЛЬНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

1. Матеріальне забезпечення цивільної оборони — це комплекс організаційних, інженерно-технічних, правових та інших заходів, спрямованих на безперервне постачання органів управління і сил цивільної оборони, а також населення, що потерпіло внаслідок надзвичайних ситуацій.

Потреба цивільної оборони у матеріальних ресурсах, техніці і спеціальних видах майна задовольняється Держкомресурсів та Мінекономіки цільовим призначенням на замовлення Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і розподіляється ним відповідно до замовлення штабів Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, військових з'єднань і частин цивільної оборони.

Реалізація матеріальних ресурсів, спеціальних видів майна цивільної оборони за номенклатурою, встановленою Держкомресурсів і Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, здійснюється Держкомресурсів, іншими центральними та місцевими органами державної виконавчої влади, які мають власну систему матеріального постачання.

Задоволення потреби цивільної оборони в інших видах матеріальних ресурсів і майна забезпечується постачальницькими органами Уряду Криму, обласних, Київської та Севастопольської державних адміністрацій, міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, підприємствами, установами і організаціями.

Забезпечення спеціалізованих і невоєнізованих формувань цивільної оборони матеріальними засобами проводиться за нормами, які затверджуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Для постачання населення і невоєнізованих формувань цивільної оборони спеціальним майном в Республіці Крим, областях, містах, на підприємствах, в установах і організаціях створюється мобілізаційний резерв. Номенклатура, обсяг, джерела фінансування та термін зберігання спеціального майна цивільної оборони у мобілізаційному резерві визначаються Урядом Криму, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, підприємствами після погодження з Держкомресурсів.

Контроль за накопиченням та зберіганням спеціального майна цивільної оборони здійснюється відповідними органами державної виконавчої влади.

Для матеріального забезпечення рятувальних та інших невідкладних робіт у надзвичайних ситуаціях Держкомресурсів утворює резервний фонд майна та засобів, розпорядником якого є начальник Цивільної оборони України.

Аналогічний фонд утворюється на територіальних рівнях і його розпорядником є відповідний начальник цивільної оборони.

2. Відповідно до чинного законодавства військам цивільної оборони для розташування їхніх житлових і військових містечок, спорудження адміністративних і господарських будівель, навчальних закладів та об'єктів в установленому порядку виділяються і надаються в користування земельні ділянки.

За службові господарські і підсобні приміщення, складські площі та навчальні містечка, передані штабам цивільної оборони, орендна плата визначається у встановленому порядку. *(Абзац другий пункту 2 розділу V із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 651 (651-94-п) від 21.09.94)*

3. Фінансове забезпечення цивільної оборони провадиться за рахунок державного та місцевих бюджетів, а також коштів підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та господарювання.

Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської

катастрофи, Центральні державні курси цивільної оборони промислової та екологічної безпеки України, військовослужбовці територіальних штабів, військові з'єднання та частини цивільної оборони, оперативні підрозділи спеціалізованих формувань центрального підпорядкування утримуються за рахунок державного бюджету.

Територіальні штаби (крім тих, що входять до складу державних адміністрацій) і територіальні курси цивільної оборони, спеціалізовані формування місцевого підпорядкування утримуються за рахунок місцевих бюджетів.

Заходи цивільної оборони в міністерствах, інших центральних органах державної виконавчої влади та в бюджетних установах і організаціях проводяться за рахунок коштів, призначених на їх утримання.

Заходи цивільної оборони на підприємствах, в установах і організаціях, які перебувають на господарському розрахунку, проводяться за рахунок коштів, що виділяються на загальновиrobничі, адміністративно-управлінські та експлуатаційні витрати. Фінансування розроблення та видання статутів, інструкцій, навчальних програм, пам'яток для населення щодо дій у надзвичайних ситуаціях, а також виробництва та тиражування кінофільмів, діафільмів, магнітофільмів з питань цивільної оборони провадиться за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

Науково-дослідні та конструкторські роботи за тематикою цивільної оборони виконуються за замовленням Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи за рахунок державного бюджету.

VI. ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

Організація технічного забезпечення цивільної оборони складається на спеціалізовані підприємства та організації, що входять до сфери управління Мінсільгосппроду.

Завданнями технічного забезпечення цивільної оборони є:

- планування та організація ремонту техніки, яка вийшла з ладу під час виконання завдань цивільної оборони;
- організація технічного обслуговування техніки;
- евакуація пошкодженої техніки з маршрутів і ділянок рятувальних та інших невідкладних робіт на стаціонарні ремонтні підприємства і збірні пункти пошкодження машин;
- забезпечення сил цивільної оборони і ремонтних підприємств запасними частинами.

- Ремонт, технічне обслуговування, евакуацію техніки, яка залучається до проведення заходів цивільної оборони, забезпечення запасними частинами і матеріалами для ремонту здійснюють спеціалізовані підприємства Мінсільгоспсроду та Мінтрансу з оплатою замовником виконаних робіт, виділених для ремонту запасних частин і матеріалів.

VII. ТРАНСПОРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

Організація транспортного забезпечення цивільної оборони покладається на органи управління залізничного, автомобільного, водного та авіаційного транспорту Мінтрансу.

Завданнями транспортного забезпечення є:

- планування транспортного забезпечення на випадок надзвичайних ситуацій;
- підготовка транспортних засобів до використання за призначенням;
- організація сталої роботи транспорту, що бере участь в евакуаційних заходах та інших перевезеннях;
- безперервне управління перевезеннями.

Відповідні органи управління на транспорті до завдань штабів цивільної оборони розробляють плани її транспортного забезпечення.

Плани транспортного забезпечення погоджуються з відповідними територіальними штабами цивільної оборони і затверджуються керівниками відповідних органів управління на транспорті. У цих планах передбачається залучення транспорту інших міністерств і центральних органів державної виконавчої влади, а також транспортних підприємств, розташованих на відповідній території.

ЧИСЕЛЬНИЙ СКЛАД ШТАТНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ НА ОБ'ЄКТАХ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Об'єкти					Об'єкти, що не віднесені до категорії з чисельністю працюючих від: 200 осіб і більше працюючих від: 200 осіб і більше
особливої важливості та першої категорії з цивільної оборони з чисельністю працюючих			першої та другої категорії з цивільної оборони з чисельністю працюючих		
понад 40 тис.	10–40 тис.	5–10 тис.	від 3 тис. і більше	від 3 тис.	
5–7	4	3	3	2–3	

Примітки:

1. На об'єктах особливої важливості з чисельністю працюючих до 5 тис. чисельність працівників цивільної оборони визначається як для об'єктів першої категорії з чисельністю від 3 тис. осіб і більше.

2. На радіаційно і хімічно небезпечних об'єктах, а також тих, що мають специфічні особливості виконання заходів цивільної оборони, віднесені до відповідних категорій з цивільної оборони та чисельністю працюючих понад 30 тис., рішенням керівника підприємства чисельність посад працівників цивільної оборони може бути збільшено на 1–2 одиниці.

3. У цехах, де чисельність працюючих не перевищує 3 тис., передбачається дві посади з чисельністю 1–3 тис. — одна посада, з чисельністю 500 — 1000 осіб може бути введена одна така посада з оплатою на умовах сумісництва посад.

4. На об'єктах з чисельністю працюючих до 200 може бути введено 0,5 посади працівника цивільної оборони з оплатою на умовах сумісництва.

5. Одна посада працівника цивільної оборони вводиться: на об'єктах, які мають ступінь хімічної небезпеки та чисельність до 200 осіб; у галузевих об'єднаннях, концернах, корпораціях, асоціаціях — незалежно від чисельності працюючих і форм власності.

**ПЕРЕЛІК
ПРОВІДНИХ ПОСАД У ШТАБАХ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ,
ЯКІ КОМПЛЕКТУЮТЬСЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ**

- Начальник штабу
- Перший заступник начальника штабу
- Заступник начальника штабу
- Начальник управління
- Заступник начальника управління
- Начальник відділу
- Заступник начальника відділу
- Начальник відділення (секретаріату)
- Начальник служби
- Начальник інспекції
- Головний спеціаліст
- Спеціаліст I категорії
- Спеціаліст II категорії

Примітка. Штатний розклад штабів цивільної оборони і граничні військові звання для провідних посадових осіб визначаються відповідно до Закону України «Про загальний військовий обов'язок та військову службу» (2232-12).

Основи законодавства України про охорону здоров'я

ЗАКОН України

від 19 листопада 1992 року № 2801-XII

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1993, № 4, ст. 19)

(Вводиться в дію Постановою ВР

№ 2802-XII (2802-12) від 19.11.92, ВВР, 1993, № 4, ст. 20)

(Із змінами, внесеними згідно з Декретом

№ 23-92 від 31.12.92, ВВР, 1993, № 11, ст. 93)

Законами

№ 2978-XII (2978-12) від 03.02.93, ВВР, 1993, № 15, ст. 132

№ 4039а-XII (4039а-12) від 25.02.94, ВВР, 1994, № 28, ст. 2 35

№ 183/94-ВР від 23.09.94, ВВР, 1994, № 41, ст. 376

№ 200/94-ВР від 13.10.94, ВВР, 1994, № 45, ст. 404

№ 70/97-ВР від 14.02.97, ВВР, 1997, № 15, ст. 115

№ 1489-III (1489-14) від 22.02.2000, ВВР, 2000, № 19, ст. 143

№ 380-IV (380-15) від 26.12.2002, ВВР, 2003, № 10-11, ст. 86

№ 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003, ВВР, 2004, № 17-18, ст. 250

№ 1694-IV (1694-15) від 20.04.2004, ВВР, 2005, № 4, ст. 83

№ 1801-IV (1801-15) від 17.06.2004, ВВР, 2004, № 43-44, ст. 493

№ 2285-IV (2285-15) від 23.12.2004, ВВР, 2005, № 7-8, ст. 162

№ 2427-IV (2427-15) від 01.03.2005, ВВР, 2005, № 13, ст. 231

№ 2505-IV (2505-15) від 25.03.2005, ВВР, 2005, № 17, № 18-19,

ст. 267 № 2624-IV (2624-15) від 02.06.2005, ВВР, 2005, № 26,

ст. 355 № 3235-IV (3235-15) від 20.12.2005, ВВР, 2006, № 9,

№ 10-11, ст. 96 № 3370-IV (3370-15) від 19.01.2006 № 3421-IV

(3421-15) від 09.02.2006)

Кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя.

Основи законодавства України про охорону здоров'я визначають правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій галузі з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних

і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості.

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Законодавство України про охорону здоров'я

Законодавство України про охорону здоров'я базується на Конституції України (254к/96-ВР) і складається з цих Основ та інших прийнятих відповідно до них актів законодавства, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони здоров'я.

Стаття 2. Міжнародні договори України в галузі охорони здоров'я

Якщо міжнародним договором, в якому бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону здоров'я, то застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 3. Поняття і терміни, що вживаються в законодавстві про охорону здоров'я

У цих Основах та інших актах законодавства про охорону здоров'я основні поняття мають таке значення:

- здоров'я — стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів;
- охорона здоров'я — система заходів, спрямованих на забезпечення збереження і розвитку фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя;
- заклади охорони здоров'я — підприємства, установи та організації, завданням яких є забезпечення різноманітних потреб населення в галузі охорони здоров'я шляхом подання медико-санітарної допомоги, включаючи широкий спектр профілактичних і лікувальних заходів або послуг медичного характеру, а також виконання інших функцій на основі професійної діяльності медичних працівників;
- медико-санітарна допомога — комплекс спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшенню здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, на ранню діагностику, допомогу особам з гострими і хронічними захворюваннями та реабілітацію хворих та інвалідів.

Зміст інших понять і термінів визначається законодавством України та спеціальними словниками понять і термінів Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Стаття 4. Основні принципи охорони здоров'я
Основними принципами охорони здоров'я в Україні є:

- визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України;
- дотримання прав і свобод людини і громадянина в галузі охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій;
- гуманістична спрямованість, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, національними, груповими або індивідуальними інтересами, підвищений медико-соціальний захист найбільш вразливих верств населення;
- рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність медичної допомоги та інших послуг в галузі охорони здоров'я;
- відповідність завданням і рівню соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, наукова обґрунтованість, матеріально-технічна і фінансова забезпеченість;
- орієнтація на сучасні стандарти здоров'я та медичної допомоги, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом в галузі охорони здоров'я;
- попереджувально-профілактичний характер, комплексний соціальний, екологічний та медичний підхід до охорони здоров'я;
- багатоукладність економіки охорони здоров'я і багатоканальність її фінансування, поєднання державних гарантій з демонополізацією та заохоченням підприємництва і конкуренції;
- децентралізація державного управління, розвиток самоврядування закладів та самостійності працівників охорони здоров'я на правовій і договірній основі.

Стаття 5. Охорона здоров'я — загальний обов'язок суспільства та держави

Державні, громадські або інші органи, підприємства, установи, організації, посадові особи та громадяни зобов'язані забезпечити пріоритетність охорони здоров'я у власній діяльності, не завдавати шкоди здоров'ю населення і окремих осіб, у межах своєї компетенції подавати допомогу хворим, інвалідам та потерпілим від нещасних випадків, сприяти працівникам органів і закладів охорони здоров'я в їх діяльності, а також виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я.

Розділ II. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Стаття 6. Право на охорону здоров'я

Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає:

а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини;

б) безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;

в) санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає;

г) безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку;

д) кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря і закладу охорони здоров'я;

е) достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь;

є) участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в галузі охорони здоров'я;

ж) участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому законодавством;

з) можливість об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я;

и) правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я;

і) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди;

ї) оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я;

й) можливість проведення незалежної медичної експертизи у разі незгоди громадянина з висновками державної медичної експертизи, застосування до нього заходів примусового лікування та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я можуть бути ущемлені загальновизнані права людини і громадянина.

Законодавством України може бути визначено й інші права громадян у галузі охорони здоров'я.

Громадянам України, які перебувають за кордоном, гарантується право на охорону здоров'я у формах і обсязі, передбачених міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

Стаття 7. Гарантії права на охорону здоров'я

Держава згідно з Конституцією України (254к/96-ВР) гарантує всім громадянам реалізацію їх прав у галузі охорони здоров'я шляхом:

а) створення розгалуженої мережі закладів охорони здоров'я;
б) організації і проведення системи державних і громадських заходів щодо охорони та зміцнення здоров'я;

в) подання всім громадянам гарантованого рівня медико-санітарної допомоги у обсязі, що встановлюється Кабінетом Міністрів України;

г) здійснення державного і можливості громадського контролю та нагляду в галузі охорони здоров'я;

д) організації державної системи збирання, обробки і аналізу соціальної, екологічної та спеціальної медичної статистичної інформації;

е) встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів громадян у галузі охорони здоров'я.

Стаття 8. Державний захист права на охорону здоров'я

Держава визнає право кожного громадянина України на охорону здоров'я і забезпечує його захист.

У разі порушення законних прав і інтересів громадян у галузі охорони здоров'я відповідні державні, громадські або інші органи, підприємства, установи та організації, їх посадові особи і громадяни зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушених прав, захисту законних інтересів та відшкодування заподіяної шкоди.

Судовий захист права на охорону здоров'я здійснюється у порядку, встановленому законодавством.

Стаття 9. Обмеження прав громадян, пов'язані зі станом їх здоров'я

На підставах і в порядку, передбачених законами України, громадяни можуть бути визнані тимчасово або постійно не придатними за станом здоров'я до професійної або іншої діяльності, пов'язаної з підвищеною небезпекою для оточуючих, а також з виконанням певних державних функцій.

Застосування примусових заходів медичного характеру щодо осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, обмеження прав інших громадян у вигляді примусового медичного огляду або примусової госпіталізації, а також у зв'язку з проведенням карантинних заходів допускається тільки на підставах і в порядку, передбачених законами України.

Рішення про обмеження прав громадян, пов'язані зі станом їх здоров'я, можуть бути оскаржені в судовому порядку.

Стаття 10. Обов'язки громадян у галузі охорони здоров'я

Громадяни України зобов'язані:

а) піклуватись про своє здоров'я та здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян;

б) у передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення;

в) подавати невідкладну допомогу іншим громадянам, які знаходяться у загрозовому для їх життя і здоров'я стані;

г) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я.

Стаття 11. Права і обов'язки іноземних громадян та осіб без громадянства

Іноземні громадяни та особи без громадянства, які постійно проживають на території України, користуються такими ж правами і несуть такі ж обов'язки в галузі охорони здоров'я, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами чи законодавством України.

Права та обов'язки в галузі охорони здоров'я іноземних громадян та осіб без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, визначаються законодавством і відповідними міжнародними договорами.

Розділ III. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Стаття 12. Охорона здоров'я — пріоритетний напрям державної діяльності

Охорона здоров'я — один з пріоритетних напрямів державної діяльності. Держава формує політику охорони здоров'я в Україні та забезпечує її реалізацію.

(Дію частини другої статті 12 зупинено на 2004 рік згідно із Законом № 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003) (Дію частини другої статті 12 зупинено на 2003 рік згідно із Законом № 380-IV (380-15) від 26.12.2002)

Державна політика охорони здоров'я забезпечується бюджетними асигнуваннями в розмірі, що відповідає її науково обґрунтованим потребам, але не менше десяти відсотків національного доходу.

Стаття 13. Формування державної політики охорони здоров'я

Основу державної політики охорони здоров'я формує Верховна Рада України шляхом закріплення конституційних і законодавчих засад охорони здоров'я, визначення її мети, головних завдань, напрямів, принципів і пріоритетів, встановлення нормативів і обсягів бюджетного фінансування, створення системи відповідних кредитно-фінансових, податкових, митних та інших регуляторів, затвердження загальнодержавних програм охорони здоров'я. *(Частина перша статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3421-IV (3421-15) від 09.02.2006)*

Для вирішення питань формування державної політики охорони здоров'я при Верховній Раді України можуть створюватися дорадчі та експертні органи з провідних фахівців у галузі охорони здоров'я та представників громадськості. Порядок створення та діяльності цих органів визначається Верховною Радою України.

Складовою частиною державної політики охорони здоров'я в Україні є політика охорони здоров'я в Республіці Крим, місцеві і регіональні комплексні та цільові програми, що формуються Верховною Радою Республіки Крим, органами місцевого і регіонального самоврядування та відображають специфічні потреби охорони здоров'я населення, яке проживає на відповідних територіях.

Стаття 14. Реалізація державної політики охорони здоров'я

Реалізація державної політики охорони здоров'я покладається на органи державної виконавчої влади.

Особисту відповідальність за неї несе Президент України. Президент України у своїй щорічній доповіді Верховній Раді України передбачає звіт про стан реалізації державної політики в галузі охорони здоров'я.

Президент України виступає гарантом права громадян на охорону здоров'я, забезпечує виконання законодавства про охорону здоров'я через систему органів державної виконавчої влади проводить у життя державну політику охорони здоров'я та здійснює інші повноваження, передбачені Конституцією України (254к/96-ВР).

Кабінет Міністрів України організує розробку та здійснення державних цільових програм, створює економічні, правові та організаційні механізми, що стимулюють ефективну діяльність в галузі охорони здоров'я, забезпечує розвиток мережі закладів охорони здоров'я, укладає міжурядові угоди і координує міжнародне співробітництво з питань охорони здоров'я, а також в межах своєї компетенції здійснює інші повноваження, покладені на органи державної виконавчої влади в галузі охорони здоров'я. *(Частина четверта статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3421-IV (3421-15) від 09.02.2006)*

Міністерства, відомства та інші центральні органи державної виконавчої влади в межах своєї компетенції розробляють програми і прогнози в галузі охорони здоров'я, визначають єдині науково обґрунтовані державні стандарти, критерії та вимоги, що мають сприяти охороні здоров'я населення, формують і розміщують державні замовлення з метою матеріально-технічного забезпечення галузі, здійснюють державний контроль і нагляд та іншу виконавчо-розпорядчу діяльність в галузі охорони здоров'я.

Рада Міністрів Республіки Крим, Представники Президента України та підпорядковані їм органи місцевої державної адміністрації, а також виконавчі комітети сільських, селищних і міських Рад народних депутатів реалізують державну політику охорони здоров'я в межах своїх повноважень, передбачених законодавством.

Стаття 15. Органи охорони здоров'я

Спеціально уповноваженим центральним органом державної виконавчої влади в галузі охорони здоров'я є Міністерство охорони здоров'я України, компетенція якого визначається положенням, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Функції спеціально уповноважених органів державної виконавчої влади в адміністративно-територіальних одиницях України покладаються на відділ охорони здоров'я Ради Міністрів Республіки Крим та органи місцевої державної адміністрації.

Стаття 16. Заклади охорони здоров'я

Безпосередню охорону здоров'я населення забезпечують санітарно-профілактичні, лікувально-профілактичні, фізкультурно-оздоровчі, санаторно-курортні, аптечні, науково-медичні та інші заклади охорони здоров'я.

Заклади охорони здоров'я створюються підприємствами, установами та організаціями з різними формами власності, а також приватними особами при наявності необхідної матеріально-технічної бази і кваліфікованих фахівців. Порядок і умови створення закладів охорони здоров'я, державної реєстрації та акредитації цих закладів, а також порядок ліцензування медичної практики, виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами визначаються актами законодавства України.

(Частина друга статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3370-IV (3370-15) від 19.01.2006)

Заклад охорони здоров'я здійснює свою діяльність на підставі статуту, що затверджується власником або уповноваженим ним органом.

Незалежно від юридичного статусу закладу охорони здоров'я керівництво ним може здійснювати тільки особа, яка відповідає встановленим державою єдиним кваліфікаційним вимогам. Керівнику закладу охорони здоров'я має бути забезпечена незалежність у вирішенні всіх питань, пов'язаних з охороною здоров'я.

Кабінет Міністрів України та уповноважені ним органи, а також в межах своїх повноважень органи місцевого самоврядування мають право припинити діяльність будь-якого закладу охорони здоров'я у разі порушення ним законодавства про охорону

здоров'я, невиконання державних вимог щодо якості медичної допомоги та іншої діяльності в галузі охорони здоров'я або вчинення дій, що суперечать його статуту.

Стаття 17. Господарська діяльність у галузі охорони здоров'я

Провадження господарської діяльності в галузі охорони здоров'я яка відповідно до закону підлягає ліцензуванню, дозволяється лише за наявності ліцензії.

Держава підтримує господарську діяльність у галузі охорони здоров'я.

(Стаття 17 в редакції Закону № 3370-IV (3370-15) від 19.01.2006)

Стаття 18. Фінансування охорони здоров'я

Фінансування охорони здоров'я здійснюється за рахунок Державного бюджету України, бюджету Республіки Крим, бюджетів місцевого та регіонального самоврядування, фондів медичного страхування, благодійних фондів та будь-яких інших джерел, не заборонених законодавством.

Кошти Державного бюджету України, бюджету Республіки Крим, бюджетів місцевого та регіонального самоврядування, асигновані на охорону здоров'я, використовуються для забезпечення населенню гарантованого рівня медико-санітарної допомоги, фінансування державних цільових і місцевих програм охорони здоров'я та фундаментальних наукових досліджень з цих питань. *(Частина друга статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3421-IV (3421-15) від 09.02.2006)*

Обсяги бюджетного фінансування визначаються на підставі науково обґрунтованих нормативів з розрахунку на одного жителя.

За рахунок Державного бюджету України, бюджету Республіки Крим, бюджетів місцевого та регіонального самоврядування фінансуються загальнодоступні для населення заклади охорони здоров'я. Кошти, не використані закладом охорони здоров'я, не вилучаються і відповідне зменшення фінансування на наступний період не проводиться.

Відомчі та інші заклади охорони здоров'я, що обслуговують лише окремі категорії населення за професійною, відомчою або іншою, не пов'язаною із станом здоров'я людини ознакою, фінансуються, як правило, за рахунок підприємств, установ і організацій, які вони обслуговують. Допускається фінансова підтримка таких закладів за рахунок державного або місцевого бюджетів, якщо працівники відповідного відомства, підприємства, установи або організації становлять значну частину населення даної місцевості.

Усі заклади охорони здоров'я мають право використовувати для підвищення якісного рівня своєї роботи кошти, добровільно передані підприємствами, установами, організаціями і окремими громадянами, а також з дозволу власника або уповноваженого ним органу встановлювати плату за послуги в галузі охорони здоров'я.

Держава забезпечує створення і функціонування системи медичного страхування населення. Страхування громадян здійснюється за рахунок Державного бюджету України, коштів підприємств, установ і організацій та власних внесків громадян. Питання організації медичного страхування населення і використання страхових коштів визначаються відповідним законодавством.

Стаття 19. Матеріально-технічне забезпечення охорони здоров'я

Держава організує матеріально-технічне забезпечення охорони здоров'я в обсязі, необхідному для подання населенню гарантованого рівня медико-санітарної допомоги. Всі заклади охорони здоров'я мають право самостійно вирішувати питання свого матеріально-технічного забезпечення. Держава сприяє виробництву медичної апаратури, інструментарію, обладнання, лабораторних реактивів, ліків, протезних і гігієнічних засобів та інших виробів, необхідних для охорони здоров'я, а також розвитку торгівлі цими виробами.

З цією метою забезпечується реалізація державних цільових програм пріоритетного розвитку медичної, біологічної та фармацевтичної промисловості, заохочуються підприємництво і міжнародне співробітництво в галузі матеріально-технічного забезпечення охорони здоров'я, створюється система відповідних податкових, цінових, митних та інших пільг і регуляторів.

(Частина друга статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3421-IV (3421-15) від 09.02.2006)

Держава може обмежувати експорт товарів, необхідних для охорони здоров'я, і сировини для їх виготовлення, якщо це може зашкодити інтересам охорони здоров'я населення України.

Для забезпечення належної якості виробів, необхідних для охорони здоров'я, їх застосування дозволяється лише після обов'язкової апробації, здійснюваної у порядку, погодженому з Міністерством охорони здоров'я України.

Стаття 20. Наукове забезпечення охорони здоров'я

Держава сприяє розвитку наукових досліджень у галузі охорони здоров'я і впровадженню їх результатів у діяльність закладів і працівників охорони здоров'я. Дослідження, що проводяться

академічними і відомчими науковими установами, навчальними закладами та іншими науковими установами і підрозділами або окремими науковцями, фінансуються на конкурсній основі з державного бюджету, а також за рахунок будь-яких інших джерел фінансування, що не суперечать законодавству.

Всі державні цільові програми у галузі охорони здоров'я та найважливіші заходи щодо їх здійснення підлягають науковій експертизі, яка проводиться відповідно до закону у провідних національних і міжнародних установах, визначених Кабінетом Міністрів України. *(Частина друга статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3421-IV (3421-15) від 09.02.2006)*

Вищою науковою медичною установою України із статусом самоврядної організації і незалежною у проведенні досліджень і розробці напрямів наукового пошуку є Академія медичних наук України.

Стаття 21. Податкові та інші пільги в галузі охорони здоров'я

Заклади охорони здоров'я, особи, які здійснюють підприємницьку діяльність в галузі охорони здоров'я, а також суб'єкти господарювання, що виробляють продукцію, необхідну для забезпечення діяльності закладів охорони здоров'я, користуються податковими та іншими пільгами, передбаченими законодавством.

Стаття 22. Державний контроль і нагляд в галузі охорони здоров'я

Держава через спеціально уповноважені органи виконавчої влади здійснює контроль і нагляд за додержанням законодавства про охорону здоров'я, державних стандартів, критеріїв та вимог, спрямованих на забезпечення здорового навколишнього природного середовища і санітарно-епідемічного благополуччя населення, нормативів професійної діяльності в галузі охорони здоров'я, вимог Державної Фармакопеї, стандартів медичного обслуговування, медичних матеріалів і технологій.

Стаття 23. Вищий нагляд за додержанням законодавства про охорону здоров'я

Вищий нагляд за додержанням законодавства про охорону здоров'я здійснюють Генеральний прокурор України і підпорядковані йому прокурири.

Стаття 24. Участь громадськості в охороні здоров'я

Органи та заклади охорони здоров'я зобов'язані сприяти реалізації права громадян на участь в управлінні охороною здоров'я і проведенні громадської експертизи з цих питань.

При органах та закладах охорони здоров'я можуть створюватися громадські консультативні або наглядові ради, які сприятимуть

їх діяльності та забезпечуватимуть інформованість населення і громадський контроль в галузі охорони здоров'я.

У визначенні змісту та шляхів виконання державних цілових та місцевих програм охорони здоров'я, здійсненні відповідних конкретних заходів, вирішенні кадрових, наукових та інших проблем організації державної діяльності в цій галузі можуть брати участь фахові громадські організації працівників охорони здоров'я та інші об'єднання громадян, в тому числі міжнародні. *(Частина третя статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3421-IV (3421-15) від 09.02.2006)*

Розділ IV. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОРОВИХ І БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ЖИТТЯ

Стаття 25. Підтримання необхідного для здоров'я життєвого рівня населення

Держава забезпечує життєвий рівень населення, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд, соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання його здоров'я.

З цією метою на основі науково обґрунтованих медичних, фізіологічних та санітарно-гігієнічних вимог встановлюються єдині мінімальні норми заробітної плати, пенсій, стипендій, соціальної допомоги та інших доходів населення, організується натуральне, в тому числі безплатне, забезпечення найбільш вразливих верств населення продуктами харчування, одягом, ліками та іншими предметами першої необхідності, здійснюється комплекс заходів щодо задоволення життєвих потреб біженців, безпритульних та інших осіб, які не мають певного місця проживання, безплатно надаються медична допомога і соціальне обслуговування особам, які перебувають у важкому матеріальному становищі, загрозливому для їх життя і здоров'я.

Медичні, фізіологічні та санітарно-гігієнічні вимоги щодо життєвого рівня населення затверджуються Верховною Радою України.

Стаття 26. Охорона навколишнього природного середовища

Держава забезпечує охорону навколишнього природного середовища як важливої передумови життя і здоров'я людини шляхом охорони живої і неживої природи, захисту людей від негативного екологічного впливу, шляхом досягнення гармонійної взаємодії особи, суспільства та природи, раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

Відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища регулюються відповідним законодавством України і міжнародними договорами.

Стаття 27. Забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя територій і населених пунктів

Санітарно-епідемічне благополуччя територій і населених пунктів забезпечується системою державних стимулів та регуляторів, спрямованих на суворе дотримання санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил та норм, комплексом спеціальних санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних заходів та організацією державного санітарного нагляду.

В Україні встановлюються єдині санітарно-гігієнічні вимоги до планування і забудови населених пунктів; будівництва і експлуатації промислових та інших об'єктів; очистки і знешкодження промислових та комунально-побутових викидів, відходів і покидьків; утримання та використання жилих, виробничих і службових приміщень та територій, на яких вони розташовані; організації харчування і водопостачання населення; виробництва, застосування, зберігання, транспортування та захоронення радіоактивних, отруйних і сильнодіючих речовин; утримання і забою свійських та диких тварин, а також до іншої діяльності, що може загрожувати санітарно-епідемічному благополуччю територій і населених пунктів.

Стаття 28. Створення сприятливих для здоров'я умов праці, навчання, побуту та відпочинку

З метою забезпечення сприятливих для здоров'я умов праці, навчання, побуту та відпочинку, високого рівня працездатності, профілактики травматизму і професійних захворювань, отруєнь та відвернення іншої можливої шкоди для здоров'я встановлюються єдині санітарно-гігієнічні вимоги до організації виробничих та інших процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості машин, обладнання, будівель, споживчих товарів та інших об'єктів, які можуть мати шкідливий вплив на здоров'я. Усі державні стандарти, технічні умови і промислові зразки обов'язково погоджуються з органами охорони здоров'я в порядку, встановленому законодавством.

Власники і керівники підприємств, установ і організацій зобов'язані забезпечити в їх діяльності виконання правил техніки безпеки, виробничої санітарії та інших вимог щодо охорони праці, передбачених законодавством про працю, не допускати шкідливого впливу на здоров'я людей та навколишнє середовище.

Держава забезпечує нагляд і контроль за створенням сприятливих для здоров'я умов праці, навчання, побуту і відпочинку, сприяє громадському контролю з цих питань.

Стаття 29. Збереження генофонду народу України

В інтересах збереження генофонду народу України, запобігання демографічній кризі, забезпечення здоров'я майбутніх поколінь і профілактики спадкових захворювань держава здійснює комплекс заходів, спрямованих на усунення факторів, що шкідливо впливають на генетичний апарат людини, а також створює систему державного генетичного моніторингу, організує медико-генетичну допомогу населенню, сприяє збагаченню і поширенню наукових знань в галузі генетики і демографії.

Забороняється медичне втручання, яке може викликати розлад генетичного апарату людини.

Стаття 30. Запобігання інфекційним захворюванням, небезпечним для населення

Держава забезпечує планомірне науково обґрунтоване попередження, лікування, локалізацію та ліквідацію масових інфекційних захворювань.

Особи, які є носіями збудників інфекційних захворювань, небезпечних для населення, усуваються від роботи та іншої діяльності, яка може сприяти поширенню інфекційних хвороб, і підлягають медичному нагляду і лікуванню за рахунок держави з виплатою в разі потреби допомоги по соціальному страхуванню. Щодо окремих особливо небезпечних інфекційних захворювань можуть здійснюватися обов'язкові медичні огляди, профілактичні щеплення, лікувальні та карантинні заходи в порядку, встановленому законами України.

У разі загрози виникнення або поширення епідемічних захворювань Президентом України відповідно до законів України та рекомендацій органів охорони здоров'я можуть запроваджуватися особливі умови і режими праці, навчання, пересування і перевезення на всій території України або в окремих її місцевостях, спрямовані на запобігання поширенню та ліквідацію цих захворювань.

Органи місцевої державної адміністрації та регіонального і місцевого самоврядування зобов'язані активно сприяти здійсненню протиепідемічних заходів.

Перелік особливо небезпечних і небезпечних інфекційних захворювань та умови визнання особи інфекційно хворою або носієм збудника інфекційного захворювання визначаються Міністерством охорони здоров'я України і публікуються в офіційних джерелах.

Стаття 31. Обов'язкові медичні огляди

З метою охорони здоров'я населення організуються профілактичні медичні огляди неповнолітніх, вагітних жінок, працівників підприємств, установ і організацій з шкідливими і небезпечни-

ми умовами праці, військовослужбовців та осіб, професійна чи інша діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення або підвищеною небезпекою для оточуючих.

Власники та керівники підприємств, установ і організацій несуть відповідальність за своєчасність проходження своїми працівниками обов'язкових медичних оглядів та за шкідливі наслідки для здоров'я населення, спричинені допуском до роботи осіб, які не пройшли обов'язкового медичного огляду.

Перелік категорій населення, які повинні проходити обов'язкові медичні огляди, періодичність, джерела фінансування та порядок цих оглядів визначаються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 32. Сприяння здоровому способу життя населення

Держава сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом поширення наукових знань з питань охорони здоров'я, організації медичного, екологічного і фізичного виховання, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення, створення необхідних умов, в тому числі медичного контролю, для заняття фізкультурою, спортом і туризмом, розвиток мережі лікарсько-фізкультурних закладів, профілакторіїв, баз відпочинку та інших оздоровчих закладів, на боротьбу із шкідливими для здоров'я людини звичками, встановлення системи соціально-економічного стимулювання осіб, які ведуть здоровий спосіб життя. *(Частина перша статті 32 із змінами, внесеними згідно із Законом № 200/94-ВР від 13.10.94)*

В Україні проводиться державна політика обмеження куріння та вживання алкогольних напоїв. Реклама тютюнових виробів, алкогольних напоїв та інших товарів, шкідливих для здоров'я людини, здійснюється відповідно до Закону України «Про рекламу» (270/96-ВР). *(Частина друга статті 32 в редакції Закону № 70/97-ВР від 14.02.97)*

З метою запобігання шкоди здоров'ю населення забороняється проведення без спеціального дозволу Міністерства охорони здоров'я України розрахованих на масову аудиторію лікувальних сеансів та інших аналогічних заходів з використанням гіпнозу та інших методів психічного або біоенергетичного впливу.

Розділ V. ЛІКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНА ДОПОМОГА

Стаття 33. Забезпечення лікувально-профілактичною допомогою

Громадянам України надається лікувально-профілактична допомога поліклініками, лікарнями, диспансерами, клініками

науково-дослідних інститутів та іншими акредитованими закладами охорони здоров'я, службою швидкої медичної допомоги, а також окремими медичними працівниками, які мають відповідну ліцензію.

(Частина перша статті 33 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3370-IV (3370-15) від 19.01.2006)

Для забезпечення лікувально-профілактичною допомогою громадян України, які мають відповідні пільги, встановлені законодавством, створюються спеціальні лікувально-профілактичні заклади.

Стаття 34. Лікуючий лікар

Лікуючий лікар може обиратися безпосередньо пацієнтом або призначатися керівником закладу охорони здоров'я чи його підрозділу. Обов'язками лікуючого лікаря є своєчасне і кваліфіковане обстеження і лікування пацієнта. Пацієнт вправі вимагати заміни лікаря.

Лікар має право відмовитися від подальшого ведення пацієнта, якщо останній не виконує медичних приписів або правил внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я, за умови, що це не загрожуватиме життю хворого і здоров'ю населення.

Лікар не несе відповідальності за здоров'я хворого у разі відмови останнього від медичних приписів або порушення пацієнтом встановленого для нього режиму.

Стаття 35. Види лікувально-профілактичної допомоги

Держава гарантує подання доступної соціальної прийнятної первинної лікувально-профілактичної допомоги як основної частини медико-санітарної допомоги населенню, що передбачає консультацію лікаря, просту діагностику і лікування основних найпоширеніших захворювань, травм та отруєнь, профілактичні заходи, направлення пацієнта для подання спеціалізованої і високоспеціалізованої допомоги. Первинна лікувально-профілактична допомога подається переважно за територіальною ознакою сімейними лікарями або іншими лікарями загальної практики.

Спеціалізована (вторинна) лікувально-профілактична допомога подається лікарями, які мають відповідну спеціалізацію і можуть забезпечити більш кваліфіковане консультування, діагностику, профілактику і лікування, ніж лікарі загальної практики.

Високоспеціалізована (третинна) лікувально-профілактична допомога подається лікарем або групою лікарів, які мають відповідну підготовку у галузі складних для діагностики і лікування захворювань, у разі лікування хвороб, що потребують спеціальних методів діагностики та лікування, а також з метою

встановлення діагнозу і проведення лікування захворювань, що рідко зустрічаються.

Стаття 36. Направлення хворих на лікування за кордон

Громадяни України можуть направлятися для лікування за кордон у разі необхідності подання того чи іншого виду медичної допомоги хворому та неможливості її подання в закладах охорони здоров'я України.

Державні органи зобов'язані сприяти виїзду громадян України за кордон і перебуванню там в період лікування.

Порядок направлення громадян України за кордон для лікування встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 37. Подання медичної допомоги в невідкладних та екстремальних ситуаціях

Медичні працівники зобов'язані подавати першу невідкладну допомогу при нещасних випадках і гострих захворюваннях. Медична допомога забезпечується службою швидкої медичної допомоги або найближчими лікувально-профілактичними закладами незалежно від відомчої підпорядкованості та форм власності з подальшим відшкодуванням витрат.

У невідкладних випадках, коли подання медичної допомоги через відсутність медичних працівників на місці неможливе, підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані надавати транспорт для перевезення хворого до лікувально-профілактичного закладу. В цих випадках першу невідкладну допомогу також повинні подавати співробітники міліції, пожежної охорони, аварійних служб, водії транспортних засобів та представники інших професій, на яких цей обов'язок покладено законодавством і службовими інструкціями.

У разі загрози життю хворого медичні працівники та інші громадяни мають право використати будь-який наявний транспортний засіб для проїзду до місця перебування хворого з метою подання невідкладної допомоги або транспортування його в найближчий лікувально-профілактичний заклад.

Подання безплатної допомоги громадянам в екстремальних ситуаціях (стихійне лихо, катастрофи, аварії, масові отруєння, епідемії, епізоотії, радіаційне, бактеріологічне і хімічне забруднення тощо) покладається насамперед на спеціалізовані бригади постійної готовності служби екстреної медичної допомоги з відшкодуванням необхідних витрат місцевих закладів охорони здоров'я в повному обсязі за рахунок централізованих фондів.

Громадянам, які під час невідкладної або екстремальної ситуації брали участь у рятуванні людей і сприяли поданню медичної

допомоги, гарантується у разі потреби в порядку, встановленому законодавством, безплатне лікування та матеріальна компенсація шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну.

Відповідальність за несвоєчасне і неякісне забезпечення подання медичної допомоги, що призвело до тяжких наслідків, несуть органи влади і спеціальні заклади, які обслуговують лікувальні заклади.

Стаття 38. Вибір лікаря і лікувального закладу

Кожний пацієнт має право вільного вибору лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги.

Кожний пацієнт має право, коли це виправдано його станом, бути прийнятим в будь-якому державному лікувально-профілактичному закладі за своїм вибором, якщо цей заклад має можливість забезпечити відповідне лікування.

Стаття 39. Обов'язок надання медичної інформації

Лікар зобов'язаний пояснити пацієнтові в доступній формі стан його здоров'я, мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, в тому числі наявності ризику для життя і здоров'я.

Пацієнт має право знайомитися з історією своєї хвороби та іншими документами, що можуть слугувати для подальшого лікування.

В особливих випадках, коли повна інформація може завдати шкоди здоров'ю пацієнта, лікар може її обмежити. В цьому разі він інформує членів сім'ї або законного представника пацієнта, враховуючи особисті інтереси хворого. Таким же чином лікар діє, коли пацієнт перебуває в непритомному стані.

Стаття 40. Лікарська таємниця

Медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків.

При використанні інформації, що становить лікарську таємницю, в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі, повинна бути забезпечена анонімність пацієнта.

Стаття 41. Звільнення від роботи на період хвороби

На період хвороби з тимчасовою втратою працездатності громадянам надається звільнення від роботи з виплатою у встановленому законодавством України порядку допомоги по соціальному страхуванню.

Стаття 42. Загальні умови медичного втручання

Медичне втручання (застосування методів діагностики, профілактики або лікування, пов'язаних із впливом на організм людини) допускається лише в тому разі, коли воно не може завдати шкоди здоров'ю пацієнта.

Медичне втручання, пов'язане з ризиком для здоров'я пацієнта, допускається як виняток в умовах гострої потреби, коли можлива шкода від застосування методів діагностики, профілактики або лікування є меншою, ніж та, що очікується в разі відмови від втручання, а усунення небезпеки для здоров'я пацієнта іншими методами неможливе.

Ризиковані методи діагностики, профілактики або лікування визнаються допустимими, якщо вони відповідають сучасним науково обґрунтованим вимогам, спрямовані на відвернення реальної загрози життю та здоров'ю пацієнта, застосовуються за згодою інформованого про їх можливі шкідливі наслідки пацієнта, а лікар вживає всіх належних у таких випадках заходів для відвернення шкоди життю та здоров'ю пацієнта.

Стаття 43. Згода на медичне втручання

Згода інформованого відповідно до статті 39 цих Основ пацієнта необхідна для застосування методів діагностики, профілактики та лікування. Щодо пацієнта, який не досяг віку 15 років, а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, медичне втручання здійснюється за згодою їх законних представників. *(Частина перша статті 43 в редакції Закону № 1489-III (1489-14) від 22.02.2000)*

У невідкладних випадках, коли реальна загроза життю хворого є наявною, згода хворого або його законних представників на медичне втручання не потрібна.

Якщо відсутність згоди може призвести до тяжких для пацієнта наслідків, лікар зобов'язаний йому це пояснити. Якщо і після цього пацієнт відмовляється від лікування, лікар має право взяти від нього письмове підтвердження, а при неможливості його одержання — засвідчити відмову відповідним актом у присутності свідків.

Якщо відмову дає законний представник пацієнта і вона може мати для пацієнта тяжкі наслідки, лікар повинен повідомити про це органи опіки і піклування.

Стаття 44. Застосування методів профілактики, діагностики, лікування і лікарських засобів

У медичній практиці лікарі зобов'язані застосовувати методи профілактики, діагностики і лікування та лікарські засоби, дозволені Міністерством охорони здоров'я України.

В інтересах вилікування хворого та за його згодою, а щодо неповнолітніх та осіб, яких було визнано судом недієздатними, — за згодою їх батьків, опікунів або піклувальників лікар може застосовувати нові, науково обґрунтовані, але ще не допущені до загального застосування методи діагностики, профілактики, лікування та лікарські засоби. Щодо осіб віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років чи визнаних судом обмежено дієздатними застосування таких методів та засобів проводиться за їх згодою та згодою їх батьків або інших законних представників.

Порядок застосування зазначених методів діагностики, профілактики, лікування і лікарських засобів встановлює Міністерство охорони здоров'я України.

Стаття 45. Медико-біологічні експерименти на людях

Застосування медико-біологічних експериментів на людях допускається із суспільно корисною метою за умови їх наукової обґрунтованості, переваги можливого успіху над ризиком спричинення тяжких наслідків для здоров'я або життя, гласності застосування експерименту, повної інформованості і добровільної згоди особи, яка підлягає експерименту, щодо вимог його застосування, а також за умови збереження в необхідних випадках лікарської таємниці. Забороняється проведення науково-дослідного експерименту на хворих, ув'язнених або військовополонених, а також терапевтичного експерименту на людях, захворювання яких не має безпосереднього зв'язку з метою досліджу.

Порядок проведення медико-біологічних експериментів регулюється законодавчими актами України.

Стаття 46. Донорство крові та її компонентів

Здача крові для лікувального застосування здійснюється громадянами добровільно. Забороняється взяття донорської крові примусово, а також від людей, захворювання яких можуть передаватись реципієнту або заподіяти шкоду його здоров'ю. Органи і заклади охорони здоров'я при сприянні власників і керівників підприємств, установ та організацій зобов'язані всебічно розвивати донорство.

Донорам надаються пільги, передбачені законодавством України.

Стаття 47. Трансплантація органів та інших анатомічних матеріалів

Застосування методу пересадки від донора до реципієнта органів та інших анатомічних матеріалів здійснюється у визначеному законодавством порядку при наявності їх згоди або згоди їх законних представників за умови, якщо використання інших засобів і методів для підтримання життя, відновлення або

поліпшення здоров'я не дає бажаних результатів, а завдана при цьому шкода донору є меншою, ніж та, що загрожувала реципієнту.

Стаття 48. Штучне запліднення та імплантація ембріона

Застосування штучного запліднення та імплантації ембріона здійснюється згідно з умовами та порядком, встановленими Міністерством охорони здоров'я України, на прохання дієздатної жінки, з якою проводиться така дія, за умови наявності письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці.

Розкриття анонімності донора може бути здійснено в порядку, передбаченому законодавством.

Стаття 49. Застосування методів стерилізації

Застосування методів стерилізації може здійснюватися за власним бажанням або добровільною згодою пацієнта в акредитованих закладах охорони здоров'я за медичними показаннями, що встановлюються Міністерством охорони здоров'я України.

Стаття 50. Добровільне штучне переривання вагітності

Операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у акредитованих закладах охорони здоров'я при вагітності строком не більше 12 тижнів.

Аборт при вагітності від 12 до 28 тижнів за соціальними і медичними показаннями може бути зроблено в окремих випадках і в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 51. Зміна (корекція) статевої належності

На прохання пацієнта відповідно до медико-біологічних і соціально-психологічних показань, які встановлюються Міністерством охорони здоров'я України, йому може бути проведено шляхом медичного втручання в акредитованих закладах охорони здоров'я зміну (корекцію) його статевої належності.

Особі, якій було здійснено зміну статевої належності, видається медичне свідоцтво, на підставі якого надалі вирішується питання про відповідні зміни в її правовому статусі.

Стаття 52. Подання медичної допомоги хворому в критичному для життя стані

Медичні працівники зобов'язані подавати медичну допомогу у повному обсязі хворому, який знаходиться в критичному для життя стані. Така допомога може також подаватися спеціально створеними закладами охорони здоров'я, що користуються пільгами з боку держави.

Активні заходи щодо підтримання життя хворого припиняються в тому випадку, коли стан людини визначається як незворотна смерть.

Порядок припинення таких заходів, поняття та критерії смерті визначаються Міністерством охорони здоров'я України відповідно до сучасних міжнародних вимог.

Медичним працівникам забороняється здійснення еутаназії — навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань.

Стаття 53. Спеціальні заходи профілактики та лікування соціально небезпечних захворювань

З метою охорони здоров'я населення органи і заклади охорони здоров'я зобов'язані здійснювати спеціальні заходи профілактики та лікування соціально небезпечних захворювань (туберкульоз, психічні, венеричні захворювання, СНІД, лепра, хронічний алкоголізм, наркоманія), а також карантинних захворювань.

Порядок здійснення госпіталізації та лікування таких хворих, у тому числі і у примусовому порядку, встановлюється законодавчими актами України.

Розділ VI. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІКАРСЬКИМИ І ПРОТЕЗНИМИ ЗАСОБАМИ

Стаття 54. Порядок забезпечення лікарськими засобами та імунобіологічними препаратами

Громадяни забезпечуються лікарськими засобами та імунобіологічними препаратами через аптечні та лікувально-профілактичні заклади.

Порядок забезпечення громадян безплатно або на пільгових умовах лікарськими засобами та імунобіологічними препаратами визначається законодавством України.

Аптечні і лікувально-профілактичні заклади можуть відпускати лише такі лікарські засоби та імунобіологічні препарати, які дозволені для застосування Міністерством охорони здоров'я України, і несуть відповідальність за забезпечення належного режиму їх зберігання та реалізації, а також за підтримання обов'язкового асортименту лікарських засобів та імунобіологічних препаратів, в тому числі необхідного запасу на випадок епідемічних захворювань, стихійного лиха та катастроф.

Міністерство охорони здоров'я України регулярно інформує працівників охорони здоров'я і населення про лікарські засоби та імунобіологічні препарати, дозволені до застосування.

Стаття 55. Виробництво лікарських засобів та імунобіологічних препаратів

Виробництво нових лікарських засобів та імунобіологічних препаратів для медичних цілей допускається з дозволу

Міністерства охорони здоров'я України після встановлення їх лікувальної або профілактичної ефективності.

Якість лікарських засобів та імунобіологічних препаратів повинна відповідати вимогам Державної Фармакопеї України і технічним умовам, затвердженим у встановленому порядку.

Контроль за якістю лікарських засобів та імунобіологічних препаратів, що виготовляються підприємствами України, здійснюється Міністерством охорони здоров'я України.

Стаття 56. Забезпечення протезною допомогою

Громадяни у необхідних випадках забезпечуються протезами, ортопедичними, коригуючими виробами, окулярами, слуховими апаратами, засобами лікувальної фізкультури і спеціальними засобами пересування.

Категорії осіб, які підлягають безплатному або пільговому забезпеченню зазначеними виробами і предметами, а також умови і порядок забезпечення ними встановлюються законодавством України.

Розділ VII. ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я МАТЕРІ ТА ДИТИНИ

Стаття 57. Заохочення материнства. Гарантії охорони здоров'я матері та дитини

Материнство в Україні охороняється і заохочується державою.

Охорона здоров'я матері та дитини забезпечується організацією широкої мережі жіночих, медико-генетичних та інших консультацій, пологових будинків, санаторіїв та будинків відпочинку для вагітних жінок і матерів з дітьми, ясел, садків та інших дитячих закладів; наданням жінці відпустки у зв'язку з вагітністю і пологами з виплатою допомоги по соціальному страхуванню та встановленням перерв у роботі для годування дитини; виплатою у встановленому порядку допомоги у зв'язку з народженням дитини і допомоги на час догляду за хворою дитиною; заборонаю застосування праці жінок на важких і шкідливих для здоров'я виробництвах, переведенням вагітних жінок на легку роботу із збереженням середнього заробітку; поліпшенням і оздоровленням умов праці та побуту; усуненням негативних екологічних факторів; державною і громадською допомогою сім'ї та іншими заходами у порядку, встановленому законодавством України.

З метою охорони здоров'я жінки їй надається право самій вирішувати питання про материнство.

Стаття 58. Забезпечення медичною допомогою вагітних жінок і новонароджених

Заклади охорони здоров'я забезпечують кожній жінці кваліфікований медичний нагляд за перебігом вагітності, стаціонарну

медичну допомогу при пологах і лікувально-профілактичну допомогу матері та новонародженій дитині.

Стаття 59. Піклування про зміцнення та охорону здоров'я дітей і підлітків

Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я своїх дітей, їх фізичний та духовний розвиток, ведення ними здорового способу життя. У разі порушення цього обов'язку, якщо воно завдає істотної шкоди здоров'ю дитини, винні у встановленому порядку можуть бути позбавлені батьківських прав.

З метою виховання здорового молодого покоління з гармонійним розвитком фізичних і духовних сил держава забезпечує розвиток широкої мережі дитячих садків, шкіл-інтернатів, здравниць, таборів відпочинку та інших дитячих закладів.

Дітям, які перебувають на вихованні в дитячих закладах і навчаються в школах, забезпечуються необхідні умови для збереження і зміцнення здоров'я та гігієнічного виховання. Умови навчально-трудового навантаження, а також вимоги щодо режиму проведення занять визначаються за погодженням з Міністерством охорони здоров'я України.

Стаття 60. Забезпечення дітей і підлітків медичною допомогою

Медична допомога дітям і підліткам забезпечується лікувально-профілактичними і оздоровчими закладами, дитячими поліклініками, відділеннями, диспансерами, лікарнями, санаторіями та іншими закладами охорони здоров'я. До державних дитячих санаторіїв путівки дітям надаються безплатно.

Діти і підлітки перебувають під диспансерним наглядом.

Стаття 61. Дитяче харчування

Держава забезпечує дітей віком до трьох років виготовленими переважно на промисловій основі з екологічно чистої сировини якісними дитячими сумішами та іншими продуктами дитячого харчування.

Контроль за виконанням санітарно-гігієнічних та інших нормативних вимог щодо продуктів дитячого харчування покладається на органи державного санітарного нагляду.

(Стаття 61 в редакції Закону № 2978-12 від 03.02.93)

Стаття 62. Контроль за охороною здоров'я дітей у дитячих виховних і навчальних закладах
Контроль за охороною здоров'я дітей та проведенням оздоровчих заходів у дитячих виховних і навчальних закладах здійснюють органи та заклади охорони здоров'я разом з органами і закладами народної освіти за участю громадських організацій.

Стаття 63. Державна допомога громадянам у здійсненні догляду за дітьми з дефектами фізичного та психічного розвитку

Діти з дефектами фізичного або психічного розвитку, які потребують медико-соціальної допомоги і спеціального догляду, за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, можуть утримуватися в будинках дитини, дитячих будинках та інших спеціалізованих дитячих закладах за державний рахунок.

Сім'ям або особам та закладам, на утриманні яких перебувають такі діти, подається медико-соціальна допомога у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 64. Пільги, що надаються матерям в разі хвороби дітей

При неможливості госпіталізації або відсутності показань до стаціонарного лікування хворої дитини мати або інший член сім'ї, який доглядає дитину, може звільнитися від роботи з виплатою допомоги з фондів соціального страхування у встановленому порядку.

При стаціонарному лікуванні дітей віком до шести років, а також тяжкохворих дітей старшого віку, які потребують за висновком лікарів материнського догляду, матері або іншим членам сім'ї надається можливість перебувати з дитиною в лікувальному закладі із забезпеченням безплатного харчування і умов для проживання та виплатою допомоги по соціальному страхуванню у встановленому порядку.

Стаття 65. Контроль за трудовим і виробничим навчанням та умовами праці підлітків

Виробниче навчання підлітків дозволяється відповідно до законодавства за тими професіями, які відповідають їх віку, фізичному і розумовому розвитку та стану здоров'я. Трудове та виробниче навчання здійснюється під систематичним медичним контролем.

Контроль за умовами праці підлітків, а також проведенням спеціальних заходів, спрямованих на запобігання захворюванням підлітків, здійснюють органи і заклади охорони здоров'я разом з власниками підприємств, установ, організацій, а також органами професійно-технічної освіти, органами народної освіти, громадськими організаціями.

Стаття 66. Обов'язкові медичні огляди працюючих підлітків

Медичний огляд підлітків є обов'язковим для вирішення питання про прийняття їх на роботу. Медичні огляди працюючих підлітків повинні проводитись регулярно, але не рідше одного разу на рік.

Розділ VIII. МЕДИКО-САНІТАРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ВІДПОЧИНКУ

Стаття 67. Медико-санітарне забезпечення санаторно-курортної діяльності

Санаторно-курортні заклади здійснюють свою діяльність у порядку, передбаченому законодавством про курорти. З метою забезпечення подання в них належної лікувально-профілактичної допомоги відкриття санаторно-курортного закладу, встановлення його спеціалізації (медичного профілю) та медичних показань і протипоказань для санаторно-курортного лікування здійснюється за погодженням з Міністерством охорони здоров'я України або уповноваженим ним на це органом.

Потреба у санаторно-курортному лікуванні визначається лікарем за станом здоров'я хворого і оформляється медичними документами відповідно до встановленого Міністерством охорони здоров'я України зразка.

Органи охорони здоров'я зобов'язані подавати санаторно-курортним закладам науково-методичну і консультативну допомогу. Державний контроль за поданням лікувально-профілактичної допомоги в санаторно-курортних закладах здійснюють Міністерство охорони здоров'я України і уповноважені ним органи, які мають право у встановленому законодавчими актами порядку зупиняти діяльність цих закладів через порушення законодавства про охорону здоров'я або законних прав та інтересів громадян.

Стаття 68. Медико-санітарне забезпечення відпочинку

Власники та керівники будинків відпочинку, пансіонатів, туристських баз, інших підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з організацією відпочинку населення, зобов'язані створити здорові і безпечні умови для відпочинку, фізкультурно-оздоровчих занять, додержувати законодавства про охорону здоров'я і санітарно-гігієнічних норм, забезпечити можливість подання особам, які відпочивають, необхідної лікувально-профілактичної допомоги. *(Частина перша статті 68 із змінами, внесеними згідно із Законом № 200/94-ВР від 13.10.94)*

Державний контроль за медико-санітарним забезпеченням відпочинку населення здійснюють органи охорони здоров'я.

Розділ IX. МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Стаття 69. Медико-соціальна експертиза втрати працездатності

Експертиза тимчасової непрацездатності громадян здійснюється у закладах охорони здоров'я лікарем або комісією

лікарів, які встановлюють факт необхідності надання відпустки у зв'язку з хворобою, каліцтвом, вагітністю та пологами, для догляду за хворим членом сім'ї, у період карантину, для протезування, санаторно-курортного лікування, визначають необхідність і строки тимчасового переведення працівника у зв'язку з хворобою на іншу роботу у встановленому порядку, а також приймають рішення про направлення на медико-соціальну експертну комісію для визначення наявності та ступеня тривалої або стійкої втрати працездатності.

Експертиза тривалої або стійкої втрати працездатності здійснюється медико-соціальними експертними комісіями, які встановлюють ступінь та причину інвалідності, визначають для інвалідів роботи і професії, доступні їм за станом здоров'я, перевіряють правильність використання праці інвалідів згідно з висновком експертної комісії та сприяють відновленню працездатності інвалідів.

Висновки органів медико-соціальної експертизи про умови і характер праці інвалідів є обов'язковими для власників та адміністрації підприємств, установ і організацій.

Порядок організації та проведення медико-соціальної експертизи встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 70. Військово-лікарська експертиза

Військово-лікарська експертиза визначає придатність до військової служби призовників, військовослужбовців та військово зобов'язаних, встановлює причинний зв'язок захворювань, поранень і травм з військовою службою та визначає необхідність і умови застосування медико-соціальної реабілітації та допомоги військовослужбовцям.

Військово-лікарська експертиза здійснюється військово-лікарськими комісіями, які створюються при військових комісаріатах і закладах охорони здоров'я Міністерства оборони України, Служби безпеки України та інших військових формувань.

Порядок організації та проведення військово-лікарської експертизи встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 71. Судово-медична і судово-психіатрична експертизи

Проведення судово-медичної і судово-психіатричної експертизи призначається особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором або судом у порядку, встановленому законодавством, для вирішення питань, що потребують спеціальних знань в галузі судової медицини або судової психіатрії.

Організаційне керівництво судово-медичною і судово-психіатричною службами здійснює Міністерство охорони здоров'я України.

Стаття 72. Патологоанатомічні розтини

Патологоанатомічні розтини трупів проводяться з метою встановлення причин і механізмів смерті хворого.

В обов'язковому порядку патологоанатомічні розтини здійснюються при наявності підозри на насильницьку смерть, а також коли смерть хворого настала в закладі охорони здоров'я, за винятком випадків, передбачених частиною третьою цієї статті.

За наявністю письмової заяви близьких родичів або задокументованого волевиявлення покійного і відсутності підозри на насильницьку смерть, виходячи з релігійних та інших поважних мотивів, патологоанатомічний розтин може не проводитися.

Порядок проведення патологоанатомічного розтину визначається Міністерством охорони здоров'я України.

Стаття 73. Альтернативна медична експертиза

У разі незгоди громадянина з висновками державної медичної експертизи та в інших передбачених законодавством випадках на вимогу громадянина проводиться альтернативна медична (медико-соціальна, військово-лікарська) експертиза або патологоанатомічний розтин. *(Частина перша статті 73 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4039а-12 від 25.02.94)*

Альтернативна медична експертиза здійснюється фахівцями відповідного профілю і кваліфікації. Громадяни самостійно обирають експертну установу та експертів.

Порядок та умови проведення альтернативної медичної експертизи визначаються Кабінетом Міністрів України.

Розділ Х. МЕДИЧНА І ФАРМАЦЕВТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стаття 74. Заняття медичною і фармацевтичною діяльністю

Медичною і фармацевтичною діяльністю можуть займатися особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам. Як виняток за спеціальним дозволом Міністерства охорони здоров'я України або уповноваженого ним органу охорони здоров'я особам без спеціальної освіти дозволяється діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини. Єдині кваліфікаційні вимоги до осіб, які займаються певними видами медичної і фармацевтичної діяльності, у тому числі в галузі народної і нетрадиційної медицини, встановлюються Міністерством охорони здоров'я України. Відповідальність за дотримання зазначених кваліфікаційних вимог несуть керівники закладу охорони здоров'я і ті органи, яким надано право видавати ліцензію на провадження господарської діяльності в галузі

охорони здоров'я. (Частина третя статті 74 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3370-IV (3370-15) від 19.01.2006)

Особи, які пройшли медичну або фармацевтичну підготовку в навчальних закладах іноземних країн, допускаються до професійної діяльності після перевірки їх кваліфікації у порядку, встановленому Міністерством охорони здоров'я України, якщо інше не передбачено законодавством або міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

Стаття 75. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації медичних і фармацевтичних працівників

Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації медичних і фармацевтичних працівників здійснюються відповідними середніми спеціальними і вищими навчальними та науковими закладами, закладами підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів, а також через інтернатуру, клінічну ординатуру, аспірантуру і докторантуру згідно з законодавством про освіту.

Навчальні плани та програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації медичних і фармацевтичних працівників у встановленому порядку погоджуються з Міністерством охорони здоров'я України.

Стаття 76. Присяга лікаря України

Випускники медичних спеціальностей вищих медичних навчальних закладів приносять Присягу лікаря України.

Текст Присяги лікаря України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 77. Професійні права та пільги медичних і фармацевтичних працівників

Медичні і фармацевтичні працівники мають право на:

а) заняття медичною і фармацевтичною діяльністю відповідно до спеціальності та кваліфікації;

б) належні умови професійної діяльності;

в) підвищення кваліфікації, перепідготовку не рідше одного разу на п'ять років у відповідних закладах та установах;

г) вільний вибір апробованих форм, методів і засобів діяльності, впровадження у встановленому порядку сучасних досягнень медичної та фармацевтичної науки і практики;

д) безплатне користування соціальною, екологічною та спеціальною медичною інформацією, необхідною для виконання професійних обов'язків;

е) обов'язкове страхування за рахунок власника закладу охорони здоров'я у разі заподіяння шкоди їх життю і здоров'ю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків у випадках, передбачених законодавством;

е) соціальну допомогу з боку держави у разі захворювання, каліцтва або в інших випадках втрати працездатності, що настала у зв'язку з виконанням професійних обов'язків;

(Дію положень і норм, передбачених пунктом ж) частини першої статті 77 зупинено у 2006 році; оплата праці зазначених працівників здійснюється в межах бюджетних призначень на оплату праці та у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України згідно із Законом № 3235-IV (3235-15) від 20.12.2005) (Установити, що у 2005 році положення і норми, передбачені пунктом ж) частини першої статті 77 діють в межах бюджетних призначень на оплату праці у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України згідно із Законами № 2285-IV (2285-15) від 23.12.2004, № 2505-IV (2505-15) від 25.03.2005) (Дію пункту ж) частини першої статті 77 зупинено на 2004 рік згідно із Законом № 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003) (Дію пункту ж) статті 77 зупинено на 2003 рік згідно із Законом № 380-IV (380-15) від 26.12.2002) (Зупинено чинність пункту ж) частини першої статті 77 з 1 січня 1993 року на підставі Декрету № 23-92 від 31.12.92; відновлено чинність пункту ж) частини першої статті 77 згідно із Законом № 183/94-ВР від 23.09.94)

ж) встановлення у державних закладах охорони здоров'я середніх ставок і посадових окладів на рівні не нижчому від середньої заробітної плати працівників промисловості;

з) скорочений робочий день і додаткову оплачувану відпустку у випадках, встановлених законодавством;

и) пільгові умови пенсійного забезпечення;

і) пільгове надання житла та забезпечення телефоном;

(Дію пункту і) частини першої статті 77 відновлено в частині безоплатного користування квартирою з опаленням і освітленням згідно із Законом № 1801-IV (1801-15) від 17.06.2004) (Дію пункту і) частини першої статті 77 зупинено на 2004 рік в частині безоплатного користування квартирою з опаленням і освітленням згідно із Законом № 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003) (Дію пункту і) статті 77 зупинено на 2003 рік в частині безоплатного користування квартирою з опаленням і освітленням згідно із Законом № 380-IV (380-15) від 26.12.2002)

ї) безплатне користування квартирою з освітленням і опаленням тим, хто проживає і працює в селах та селищах, а також пенсіонерам, які раніше працювали медичними та фармацевтичними працівниками і проживають у цих населених пунктах, надання пільг щодо сплати земельного податку, кредитування, обзаведення господарством і будівництва приватного житла, при-

дбання автотранспорту; (*Пункт і частини першої статті 77 в редакції Закону № 2624-IV (2624-15) від 02.06.2005*)

й) першочергове одержання лікувально-профілактичної допомоги і забезпечення лікарськими та протезними засобами;

к) створення наукових медичних товариств, професійних спілок та інших громадських організацій;

л) судовий захист професійної честі та гідності;

м) безоплатне одержання у власність земельної ділянки в межах земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарської установи та організації, розташованих на території відповідної ради, із земель сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарської установи та організації, що приватизуються, або земель запасу чи резервного фонду, але не більше норм безоплатної передачі земельних ділянок громадянам, встановлених законом для ведення особистого селянського господарства.

Дія пункту м) не поширюється на громадян, які раніше набули право на земельну частку (пай) та земельні ділянки для ведення особистого підсобного господарства чи для ведення особистого селянського господарства, крім випадків успадкування права на земельну частку (пай), земельні ділянки для ведення особистого підсобного господарства чи для ведення особистого селянського господарства відповідно до закону;

(*Частину першу статті 77 доповнено пунктом м) згідно із Законом № 1694-IV (1694-15) від 20.04.2004*)

н) лікарі дільничних лікарень та амбулаторій, розташованих у сільській місцевості, дільничні лікарі-терапевти, лікарі-педіатри та дільничні медсестри територіальних ділянок міських поліклінік, лікарі загальної практики (сімейні лікарі), завідувачі терапевтичних та педіатричних відділень поліклінік, лікарі (старші лікарі) та середній медичний персонал виїзних станцій і відділень швидкої та невідкладної медичної допомоги, станцій санітарної авіації та відділень планової та екстреної консультативної допомоги — за безперервну роботу на зазначених посадах у зазначених закладах (на територіальних ділянках) понад три роки мають право на додаткову оплачувану щорічну відпустку тривалістю три календарних дні. При цьому зберігаються права інших категорій медичних працівників на додаткову оплачувану відпустку у межах існуючих норм. (*Частину першу статті 77 доповнено пунктом н) згідно із Законом № 2427-IV (2427-15) від 01.03.2005*) Законодавством може бути передбачено інші права та пільги для медичних і фармацевтичних працівників. На них також можуть поширюватися пільги, що встановлюються для

своїх працівників підприємствами, установами і організаціями, яким вони подають медико-санітарну допомогу.

Стаття 78. Професійні обов'язки медичних і фармацевтичних працівників

Медичні і фармацевтичні працівники зобов'язані:

а) сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобіганню і лікуванню захворювань, подавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу;

б) безплатно подавати першу невідкладну медичну допомогу громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях;

в) поширювати наукові та медичні знання серед населення, пропагувати, в тому числі власним прикладом, здоровий спосіб життя;

г) дотримувати вимог професійної етики і деонтології, зберігати лікарську таємницю;

д) постійно підвищувати рівень професійних знань та майстерності;

е) подавати консультативну допомогу своїм колегам та іншим працівникам охорони здоров'я.

Медичні та фармацевтичні працівники несуть також інші обов'язки, передбачені законодавством.

Розділ XI. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 79. Міжнародне співробітництво в галузі охорони здоров'я

Україна — учасник міжнародного співробітництва в галузі охорони здоров'я, член Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та інших міжнародних організацій. Держава гарантує зазначеним організаціям належні умови діяльності на території України, сприяє розширенню і поглибленню участі України у заходах, що ними проводяться.

Відповідно до своїх міжнародно-правових зобов'язань держава бере участь у реалізації міжнародних програм охорони здоров'я; здійснює обмін екологічною і медичною інформацією; сприяє професійним та науковим контактам працівників охорони здоров'я, обміну прогресивними методами і технологіями, експорту та імпорту медичного обладнання, лікарських препаратів та інших товарів, необхідних для здоров'я, діяльності спільних підприємств в галузі охорони здоров'я; організує спільну підготовку фахівців, розвиває і підтримує всі інші форми міжнародного співробітництва, що не суперечать міжнародному праву і національному законодавству.

Заклади охорони здоров'я, громадяни та їх об'єднання мають право відповідно до чинного законодавства самостійно уклада-

ти договори (контракти) з іноземними юридичними і фізичними особами на будь-які форми співробітництва, брати участь у діяльності відповідних міжнародних організацій, здійснювати зовнішньоекономічну діяльність.

Неправомірні обмеження міжнародного співробітництва з боку державних органів і посадових осіб можуть бути оскаржені у встановленому порядку, в тому числі і до суду.

Розділ XII. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Стаття 80. Відповідальність за порушення законодавства про охорону здоров'я

Особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством.

Президент України
Л.КРАВЧУК

Про Збройні Сили України

ЗАКОН

від 6 грудня 1991 року № 1934-XII

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, № 9, ст. 108)

(Вводиться в дію Постановою ВР

№ 1935-XII (1935-12) від 06.12.91, ВВР, 1992, № 9, ст. 109)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом

№ 3548-XII (3548-12) від 21.10.93, ВВР, 1993, № 44, ст. 421)

(В редакції Закону № 2019-III (2019-14) від 05.10.2000, ВВР, 2000, № 48, ст. 410)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 1003-IV (1003-15) від 19.06.2003, ВВР, 2004, № 2, ст. 8

№ 1740-IV (1740-15) від 03.06.2004, ВВР, 2004,

№ 33-34, ст. 405 № 2341-IV (2341-15) від 13.01.2005, ВВР, 2005, № 10, ст. 188)

Україна, враховуючи необхідність забезпечення власної воєнної безпеки та оборони, усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародної стабільності, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава має Збройні Сили України із необхідним рівнем їх бойової готовності та боєздатності.

Цей Закон визначає функції, склад Збройних Сил України, правові засади їх організації, діяльності, дислокації, керівництва та управління ними.

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Функції Збройних Сил України

Збройні Сили України — це військове формування, на яке відповідно до Конституції України (254к/96-ВР) покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України.

З'єднання, військові частини і підрозділи, у тому числі чергові сили, Збройних Сил України в мирний час мають право застосовувати і використовувати зброю та бойову техніку для:

- відбиття ударів засобів повітряного нападу по важливих державних об'єктах, безпосереднє прикриття яких здійснюється черговими силами;
- припинення порушення державного кордону України повітряними суднами збройних формувань інших держав, які не виконують команд (сигналів), що подаються черговими літаками-перехоплювачами (вертольотами), або застосовують зброю;
- припинення протиправних дій повітряних суден у повітряному просторі України, якщо вони використовуються з метою здійснення терористичного акту;
- примушення до посадки захоплених (викрадених) повітряних суден;
- забезпечення виконання покладених на Збройні Сили України завдань щодо відсічі можливій збройній агресії проти України, забезпечення недоторканності повітряного простору та підводного простору в межах територіального моря України, запобігання терористичним актам у випадках, передбачених іншими законами.

(Статтю 1 доповнено частиною згідно із Законом № 2341-IV (2341-15) від 13.01.2005)

З'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України відповідно до закону, в межах, визначених указами Президента України, що затверджуються Верховною Радою України, можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, посилення охорони державного кордону України і виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу України та їх правового оформлення, ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві та міжнародних миротворчих операціях на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Органи військового управління забезпечують неухильне додержання вимог Конституції України стосовно того, що Збройні Сили України не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів державної влади чи перешкоджання їх діяльності.

Ніякі надзвичайні обставини, накази чи розпорядження командирів і начальників не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій по відношенню до цивільного населення, його майна та навколишнього середовища.

За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу військовослужбовці несуть відповідальність згідно з законом.

Права і обов'язки військовослужбовців, які залучаються до здійснення заходів, передбачених частинами третьою і четвертою цієї статті, визначаються законом. *(Частина восьма статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2341-IV (2341-15) від 13.01.2005)*

Стаття 2. Правова основа діяльності Збройних Сил України

Правовою основою діяльності Збройних Сил України є Конституція України, цей Закон, Закон України «Про оборону України» (1932-12), статuti Збройних Сил України, інші закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародні договори України, що регулюють відносини в оборонній сфері.

Розділ II. ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА, СКЛАД, ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДИСЛОКАЦІЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Стаття 3. Структура Збройних Сил України

Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади і військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України.

Збройні Сили України мають таку загальну структуру:

- Генеральний штаб Збройних Сил України як основний орган військового управління;
- види Збройних Сил України — Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили; *(Абзац третій частини другої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1740-IV (1740-15) від 03.06.2004)*
- об'єднання, з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил України.

Організаційно Збройні Сили України складаються з органів військового управління, об'єднань, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій.

Стаття 4. Чисельність Збройних Сил України

Чисельність Збройних Сил України затверджується Верховною Радою України за поданням Президента України.

Гранична чисельність працівників центрального апарату Міністерства оборони України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 5. Комплектування Збройних Сил України

Особовий склад Збройних Сил України складається з військовослужбовців і працівників Збройних Сил України, які є громадянами України.

Окремі посади працівників Збройних Сил України можуть комплектуватися громадянами, які проходять альтернативну (невійськову) службу у порядку, визначеному законом.

Громадяни України проходять військову службу та виконують військовий обов'язок у запасі відповідно до закону.

Громадяни України, які проходять військову службу у Збройних Силах України, складають військову присягу на вірність Українському народові, при виконанні обов'язків служби носять військову форму одягу, їм довічно встановлюється законом військове звання. Порядок позбавлення військового звання визначається законом.

Трудові відносини працівників Збройних Сил України регулюються законодавством про працю.

Стаття 6. Дислокація Збройних Сил України

Органи військового управління, об'єднання, з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації Збройних Сил України дислокуються на території держави або тимчасово за її межами відповідно до завдань оборони, стратегічного плану застосування і завдань Збройних Сил України з урахуванням військово-адміністративного поділу території України та соціально-економічних умов районів дислокації.

План дислокації Збройних Сил України розробляється Генеральним штабом Збройних Сил України, узгоджується Міністерством оборони України з Кабінетом Міністрів України і затверджується Президентом України.

Передислокація військових частин, а також військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил України до рівня з'єднання здійснюється за рішенням Міністерства оборони України за погодженням з Кабінетом Міністрів України, а з'єднань і об'єднань — за рішенням Президента України.

Розділ III. КЕРІВНИЦТВО ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 7. Президент України — Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України

Керівництво Збройними Силами України в межах, передбачених Конституцією України (254к/96-ВР), здійснює Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України.

В особливий період керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями Президент України може здійснювати через Ставку Верховного Головнокомандувача, робочим органом якої є Генеральний штаб Збройних Сил України.

Стаття 8. Безпосереднє керівництво Збройними Силами України

Безпосереднє керівництво Збройними Силами України у мирний та воєнний час здійснює Головнокомандувач Збройних Сил України.

Головнокомандувачем Збройних Сил України є за посадою Міністр оборони України, якщо він військовослужбовець, а в разі, коли Міністром оборони України призначається цивільна особа, — начальник Генерального штабу Збройних Сил України.

Стаття 9. Повноваження Кабінету Міністрів України стосовно Збройних Сил України

Кабінет Міністрів України:

- організує підготовку та реалізацію загальнодержавних програм розвитку Збройних Сил України, озброєння та військової техніки, інших державних програм стосовно Збройних Сил України, державного оборонного замовлення на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг для потреб Збройних Сил України, створення недоторканих та мобілізаційних запасів;
- забезпечує постачання Збройними Силами України озброєння, військової техніки, енергетичних, матеріально-технічних та інших ресурсів і майна, надання послуг та їх фінансування в обсягах, що необхідні для ефективного виконання Збройними Силами України покладених на них завдань і функцій;
- забезпечує комплектування Збройних Сил України особовим складом, їх мобілізаційне та оперативне розгортання в особливий період, здійснює заходи, пов'язані з підготовкою та призовом громадян на військову службу;
- встановлює порядок надання Збройними Силами України в управління об'єктів державної власності, в тому числі земельних (водних) ділянок, інших природних ресурсів, фондів і майна, використання повітряного і водного простору, морських і річкових портів, аеропортів та аеродромів (посадочних майданчиків), засобів зв'язку і радіочастотного ресурсу, комунікацій, інших об'єктів інфраструктури держави, навігаційної, топогеодезичної, метеорологічної, гідрографічної та іншої інформації, ведення геодезичних і картографічних робіт, необхідних для виконання покладених на Збройні Сили України

функцій та завдань як на платній, так і безоплатній основі, у грошовій та інших формах розрахунків;

- визначає порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами, у тому числі черговими силами, Збройних Сил України в мирний час у разі виконання ними завдань у випадках, визначених частинами третьою–четвертою статті 1 цього Закону; (*Абзац шостий статті 9 в редакції Закону № 2341-IV (2341-15) від 13.01.2005*)
- забезпечує реалізацію права на соціально-економічний захист військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях;
- регулює економічну та господарську діяльність у Збройних Силах України;
- здійснює відповідно до Конституції і законів України контроль за діяльністю Збройних Сил України та інші повноваження щодо забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності і функціонування Збройних Сил України.

Стаття 10. Повноваження Міністерства оборони України у сфері управління Збройними Силами України

Міністерство оборони України:

- здійснює військово-політичне та адміністративне управління Збройними Силами України;
- реалізує політику держави у Збройних Силах України, розробляє принципи їх будівництва, визначає напрями розвитку Збройних Сил України і підготовки їх у мирний та воєнний час;
- всебічно забезпечує життєдіяльність Збройних Сил України, їх функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність, підготовку до виконання покладених на них завдань та застосування, комплектування особовим складом та його підготовку, постачання озброєння та військової техніки, матеріальних, фінансових, інших ресурсів та майна, згідно з потребами, визначеними Генеральним штабом Збройних Сил України в межах коштів, передбачених державним бюджетом, і здійснює контроль їх ефективного використання, організує виконання робіт в інтересах Збройних Сил України і надання послуг;
- провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність з метою забезпечення виконання завдань, які покладені на Збройні Сили України;

- взаємодіє з органами державної влади та громадськими організаціями, контролює дотримання законодавства у Збройних Силах України; *(Абзац шостий частини першої статті 10 в редакції Закону № 1003-IV (1003-15) від 19.06.2003)*
- розглядає звернення, здійснює прийом громадян з питань, що належать до компетенції Міністерства оборони України; *(Частину першу статті 10 доповнено абзацом згідно із Законом № 1003-IV (1003-15) від 19.06.2003)*
- здійснює в межах своєї компетенції міжнародне співробітництво за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками, а також з питань цивільно-військових відносин з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями; *(Частину першу статті 10 доповнено абзацом згідно із Законом № 1003-IV (1003-15) від 19.06.2003)*
- здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Забезпечення окремих видів діяльності Збройних Сил України може проводитися державними підприємствами, що створюються у встановленому порядку Міністерством оборони України.

Організація діяльності Міністерства оборони України визначається законами України та Положенням, яке затверджує Президент України.

Функції структурного підрозділу Міністерства оборони України, який проводить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах оборони і безпеки держави, визначаються Положенням, яке затверджує Президент України.

Розділ IV. ДІЯЛЬНІСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Стаття 11. Засади діяльності Збройних Сил України

Збройні Сили України провадять свою діяльність на засадах:

- вірності конституційному обов'язку та військовій присязі;
- верховенства права, законності та гуманності, поваги до людини, її конституційних прав і свобод;
- гласності, відкритості для демократичного цивільного контролю;
- поєднання єдиноначальності і колегіального розроблення найбільш важливих рішень;
- комплектування шляхом призову громадян на військову службу та прийняття на військову службу за контрактом;
- постійної бойової та мобілізаційної готовності;
- збереження державної та військової таємниці;
- виховання військовослужбовців на патріотичних, бойових традиціях Українського народу, додержання військової дисципліни;

- забезпечення державного соціально-економічного та соціально-правового захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України, а також членів їх сімей;
- заборони створення і діяльності організаційних структур політичних партій.

Стаття 12. Основні складові діяльності Збройних Сил України

Підготовка Збройних Сил України до виконання покладених на них Конституцією України (254к/96-ВР) завдань, організація та забезпечення їх виконання, підтримання на належному рівні бойової і мобілізаційної готовності та боездатності, виховна робота, збереження життя і здоров'я особового складу, забезпечення законності та військової дисципліни у Збройних Силах України здійснюються органами військового управління, командирами і начальниками всіх рівнів відповідно до вимог Конституції України та законів України, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері оборони.

Стаття 13. Мова у Збройних Силах України

У Збройних Силах України мовою службової діяльності, діловодства та документації є державна мова.

Стаття 14. Господарська діяльність у Збройних Силах України

Збройні Сили України можуть здійснювати господарську діяльність згідно із законом.

Земля, води, інші природні ресурси, а також майно, закріплені за військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями Збройних Сил України, є державною власністю, належать їм на праві оперативного управління та звільняються від сплати усіх видів податків.

Особливості правового режиму майна Збройних Сил України визначаються відповідним законом.

Стаття 15. Фінансування Збройних Сил України

Фінансування Збройних Сил України здійснюється за рахунків коштів Державного бюджету України.

Фінансування витрат Міністерства оборони України на виконання завдань, до яких можуть залучатися з'єднання, частини і підрозділи Збройних Сил України, визначених частиною третьою статті 1 цього Закону, здійснюється Кабінетом Міністрів України за рахунок коштів, що виділяються у встановленому законом порядку на виконання цих завдань, або додаткових коштів (надходжень).

Контроль за виконанням Державного бюджету України в частині, що стосується витрат на забезпечення функціонування Збройних Сил України, здійснюється згідно із законом.

Стаття 16. Соціальний і правовий захист військовослужбовців, членів їх сімей та працівників Збройних Сил України

Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців, членів їх сімей, працівників Збройних Сил України та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або постраждали в полоні у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях.

Військовослужбовцям гарантується одержання за рахунок держави житла, фінансового, речового, продовольчого, медичного (у тому числі санаторно-курортного) та інших видів забезпечення у розмірах, які визначаються Кабінетом Міністрів України і враховують характер та умови службової діяльності, стимулюють заінтересованість громадян України у військовій службі. Залежно від характеру і умов службової діяльності військовослужбовцям Збройних Сил України можуть встановлюватися затверджені Кабінетом Міністрів України надбавки до видів забезпечення, передбачених цією статтею.

Члени сімей військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, а також військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або постраждали в полоні у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях, якщо ці особи прослужили у Збройних Силах України не менш як 20 календарних років, мають право на медичне обслуговування у закладах Міністерства оборони.

Військовослужбовці строкової служби користуються правом безплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту (за винятком таксі) та автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним, водним та автомобільним транспортом приміського сполучення.

Офіцери, прапорщики, мічмани, військовослужбовці, які проходять службу за контрактом, військовослужбовці-жінки та члени їх сімей мають право на пільгове санаторно-курортне лікування та відпочинок у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України та на медичне обслуговування.

Військовослужбовці строкової служби, курсанти військових навчальних закладів при наявності медичних показань забезпечуються безплатним санаторно-курортним лікуванням.

Особам, звільненим з військової служби, надається перевага у працевлаштуванні на державну службу та отримання освіти за державний рахунок.

Соціальний захист працівників Збройних Сил України забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю, якщо інше не передбачено трудовим договором.

Стаття 17. Обмеження політичної діяльності у Збройних Силах України

Військовослужбовці зупиняють членство у політичних партіях та професійних спілках на період військової служби.

Військовослужбовці можуть бути членами громадських організацій, за винятком організацій, статутні положення яких суперечать засадам діяльності Збройних Сил України, і можуть брати участь в їх роботі у вільний від обов'язків військової служби час, коли вони вважаються такими, що не виконують обов'язків військової служби.

Організація військовослужбовцями страйків і участь в їх проведенні не допускаються.

Військовослужбовці та працівники Збройних Сил України можуть бути обмежені у свободі пересування, вільному виборі місця проживання та праві вільно залишати територію України, праві на збирання, використання і поширення інформації відповідно до закону.

Працівники Міністерства оборони України зупиняють членство у політичних партіях на період роботи у Збройних Силах України.

Функціонування професійних спілок працівників, які уклали трудовий договір із Збройними Силами України, здійснюється відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (1045-14).

Організація працівниками Збройних Сил України страйків і участь в їх проведенні не допускаються.

Кожному військовослужбовцю гарантується право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої.

Військовослужбовцям надається можливість відправляти, одноособово чи колективно, релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність з додержанням вимог Конституції України та законів України.

Стаття 18. Контроль і відповідальність за виконання цього Закону

Контроль за виконанням цього Закону покладається на органи державної влади, передбачені законами України.

Нагляд за додержанням законності у Збройних Силах України, цивільний демократичний контроль за діяльністю Збройних Сил України здійснюються відповідно до закону.

Розділ V. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім статті 16, яка набирає чинності з 2001 року.

2. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк після набрання чинності цим Законом:

- подати Верховній Раді України пропозиції щодо внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону;
- привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;
- забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України
Л. КРАВЧУК

Про Державну прикордонну службу України

ЗАКОН України

від 3 квітня 2003 року № 661-IV

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 27, ст.208)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 965-IV (965-15) від 19.06.2003, ВВР, 2003, № 45, ст. 357

№ 2505-IV (2505-15) від 25.03.2005, ВВР, 2005, № 17, № 18–19, ст. 267 № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)

Цей Закон відповідно до Конституції України (254к/96-ВР) визначає правові основи організації та діяльності Державної прикордонної служби України, її загальну структуру, чисельність, функції та повноваження.

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Завдання Державної прикордонної служби України

На Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Стаття 2. Основні функції Державної прикордонної служби України

Основними функціями Державної прикордонної служби України є:

- охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;
- здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;
- охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;
- ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» (2331-14) та «Про оперативно-розшукову діяльність» (2135-12);

- участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;
- участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» (160/98-ВР);
- охорона закордонних дипломатичних установ України;
- координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України.

Виконання зазначених у частині першій цієї статті функцій є оперативно-службовою діяльністю Державної прикордонної служби України.

Стаття 3. Основні принципи діяльності Державної прикордонної служби України

Основними принципами діяльності Державної прикордонної служби України є:

- законність;
- повага і дотримання прав та свобод людини та громадянина;
- позапартійність;
- безперервність;
- поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності;
- єдиноначальність; колегіальність при розробці важливих рішень;
- взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань;
- відкритість для демократичного цивільного контролю.

Стаття 4. Правова основа діяльності Державної прикордонної служби України

Правовою основою діяльності Державної прикордонної служби України є Конституція України (254к/96-ВР), Закон України «Про державний кордон України» (1777-12), цей Закон, інші закони України, видані на їх виконання акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 5. Діяльність Державної прикордонної служби України і забезпечення прав людини

Діяльність Державної прикордонної служби України провадиться на основі дотримання прав і свобод людини і громадянина. Органи, військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України зобов'язані поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення.

Неправомірне обмеження прав і свобод людини неприпустиме і тягне за собою відповідальність згідно із законом.

Розділ II. ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА, ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 6. Загальна структура та чисельність Державної прикордонної служби України

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення і має таку загальну структуру:

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону;
- територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону;
- Морська охорона, яка складається із загонів морської охорони;
- органи охорони державного кордону — прикордонні загони, окремі контрольно-пропускні пункти, авіаційні частини;
- розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону.

Загальна чисельність Державної прикордонної служби України становить 50000 осіб, у тому числі 42000 військовослужбовців.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону, територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, органи охорони державного кордону та інші органи, зазначені у частині першій цієї статті, є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в банках, у тому числі в іноземній валюті.

У системі Державної прикордонної служби України є також навчальні заклади, науково-дослідні установи, підрозділи спеціального призначення та органи забезпечення.

Стаття 7. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону України, здійснює управління Державною прикордонною службою України, бере участь у розробленні та реалізації загальних принципів правового оформлення і забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Державної прикордонної служби України, розробляє пропозиції, спрямовані на його вдосконалення, і в установленому порядку вносить їх на розгляд Президента України або Кабінету Міністрів України.

З метою ефективного виконання покладених на Державну прикордонну службу України завдань спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону утворюються територіальні органи — регіональні управління.

Положення про регіональні управління затверджується Головою Державної прикордонної служби України.

Начальники регіональних управлінь призначаються на посади Головою Державної прикордонної служби України.

Стаття 8. Голова Державної прикордонної служби України Керівництво Державною прикордонною службою України та діяльністю спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону здійснює Голова Державної прикордонної служби України. Голова Державної прикордонної служби України несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на Державну прикордонну службу України.

Голову Державної прикордонної служби України призначає на посаду Президент України за поданням Прем'єр-міністра України та припиняє його повноваження на цій посаді. Голова Державної прикордонної служби України має заступників, які призначаються Президентом України за поданням Голови Державної прикордонної служби України.

Стаття 9. Морська охорона

Морська охорона Державної прикордонної служби України здійснює: охорону державного кордону на морі, річках, озерах

та інших водоймах; контроль за плаванням і перебуванням українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходженням іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебуванням у них; охорону суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій.

До складу загону морської охорони входять кораблі, катери та судна забезпечення.

Стаття 10. Органи охорони державного кордону Державної прикордонної служби України

Органи охорони державного кордону безпосередньо виконують поставлені перед Державною прикордонною службою України завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України.

Прикордонний загін є основною оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладаються охорона певної ділянки державного кордону самостійно чи у взаємодії з іншими органами охорони державного кордону та Морською охороною, забезпечення дотримання режиму державного кордону і прикордонного режиму, а також здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

До складу прикордонного загону можуть входити прикордонні комендатури, прикордонні застави, контрольно-пропускні пункти, відділення прикордонного контролю.

Окремий контрольно-пропускний пункт є оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладається здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

До складу окремого контрольно-пропускного пункту можуть входити інші підпорядковані йому контрольно-пропускні пункти, відділення прикордонного контролю і контролерські пости.

Авіаційна частина є оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладаються охорона державного кордону у взаємодії з іншими органами охорони державного кордону і Морської охорони, забезпечення дотримання режиму державного кордону і прикордонного режиму, а також

здійснення охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

До складу авіаційної частини входять загони літаків та ланки вертольотів.

Стаття 11. Розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону

Розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону організовує свою діяльність відповідно до Закону України «Про розвідувальні органи України» (2331-14).

Організаційна структура розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону визначається Президентом України. *(Статтю 11 доповнено частиною другою згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005)*

Стаття 12. Підрозділи спеціального призначення

У складі спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, органів охорони державного кордону функціонують підрозділи спеціального призначення — оперативного документування, оперативно-технічні, забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки.

Діяльність підрозділів спеціального призначення Державної прикордонної служби України регулюється цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 13. Органи забезпечення

Органами забезпечення Державної прикордонної служби України є підприємства, установи, а також підрозділи технічного, матеріального, медичного та інших видів забезпечення її діяльності, які функціонують як самостійно, так і в складі відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, його територіальних органів, Морської охорони, інших органів охорони державного кордону, навчальних закладів Державної прикордонної служби України.

Розділ III. ОСОБОВИЙ СКЛАД ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 14. Особовий склад Державної прикордонної служби України

Особовий склад Державної прикордонної служби України складається із військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України.

Комплектування Державної прикордонної служби України військовослужбовцями і проходження ними військової служби здійснюються на підставі Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (2232-12). Уповноважені посадові особи Державної прикордонної служби України попередньо вивчають склад призовників та здійснюють їх добір у військових комісаріатах.

Трудові відносини працівників Державної прикордонної служби України регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). Перелік посад працівників Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, визначається Головою Державної прикордонної служби України.

Стаття 15. Обмеження політичної діяльності в Державній прикордонній службі України

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України на період військової служби та роботи зупиняють членство в політичних партіях.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України можуть бути членами громадських організацій, статутні положення яких не суперечать засадам діяльності Державної прикордонної служби України, і можуть брати участь у їх роботі у вільний від виконання службових обов'язків час.

Організація військовослужбовцями і працівниками Державної прикордонної служби України страйків та участь у їх проведенні не допускаються.

Стаття 16. Грошове забезпечення військовослужбовців та оплата праці працівників Державної прикордонної служби України

Умови грошового забезпечення військовослужбовців та оплати праці працівників Державної прикордонної служби України визначаються законодавством.

Стаття 17. Підготовка кадрів для Державної прикордонної служби України

Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації особового складу Державної прикордонної служби України проводяться у навчальних закладах Державної прикордонної служби України та в інших навчальних закладах.

Стаття 18. Зарахування військовослужбовців Державної прикордонної служби України у запас

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України, звільнені з військової служби, зараховуються в запас Збройних Сил України.

Розділ IV. ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 19. Обов'язки Державної прикордонної служби України

На Державну прикордонну службу України відповідно до визначених законом завдань покладаються:

1) припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України;

2) припинення у взаємодії з відповідними правоохоронними органами збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України;

3) участь у взаємодії із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у відбитті вторгнення або нападу на територію України збройних сил іншої держави або групи держав;

4) участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану;

5) організація запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням, протидія яким законодавством віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України, їх виявлення, припинення, проведення дізнання, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення згідно із законами;

6) здійснення прикордонного контролю і пропуску в установленому порядку осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна в разі наявності належно оформлених документів після проходження ними митного та за потреби інших видів контролю, а також реєстрація іноземців та осіб без громадянства, які в установленому порядку прибувають в Україну, та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон;

7) участь в укладанні міжнародних договорів України з прикордонних питань та з питань взаємних поїздок громадян, а також забезпечення їх виконання;

8) запобігання та недопущення в'їзду в Україну або виїзду з України осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів; розшук у пунктах пропуску через державний кордон осіб,

які переходять від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбування кримінальних покарань; виконання в установленому порядку інших доручень правоохоронних органів;

9) виявлення причин та умов, що призводять до порушень законодавства про державний кордон України, вжиття в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення;

10) здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності, а також здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення захисту державного кордону України;

11) контроль за дотриманням прикордонного режиму;

12) організація відповідно до законодавства прийняття заяв про надання статусу біженця від осіб, які мають намір його набутти та змушені були незаконно перетнути державний кордон України;

13) встановлення за погодженням з Державною митною службою України та Міністерством транспорту України режиму у пунктах пропуску через державний кордон України, контроль за його додержанням;

14) контроль за дотриманням невійськовими суднами та військовими кораблями встановленого порядку плавання і перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України;

15) прийняття у взаємодії з органами внутрішніх справ і органами Служби безпеки України рішень про видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства, які затримані в межах контрольованих прикордонних районів при спробі або після незаконного перетинання державного кордону в Україну, видворення цих осіб;

16) здійснення самостійно або у взаємодії з органами внутрішніх справ і органами Служби безпеки України в межах контрольованих прикордонних районів контролю за дотриманням іноземцями та особами без громадянства, а також біженцями та особами, яким надано притулок в Україні, установлених правил перебування на її території;

17) охорона, конвоювання та тримання затриманих осіб і плавзасобів до моменту їх передачі органам прикордонної охорони або іншим уповноваженим органам суміжної держави, іншим правоохоронним органам України або суду;

18) виконання відповідно до законодавства системи особливих заходів щодо захисту військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України від зазіхань на життя, здоров'я, честь, майно у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також їхніх близьких родичів;

19) протидія і запобігання корупційним діям та злочинам у сфері службової діяльності особового складу Державної прикордонної служби України;

20) участь у межах своєї компетенції у взаємодії з органами Служби безпеки України, органами внутрішніх справ та іншими правоохоронними органами у боротьбі з тероризмом і виконанні інших покладених на них завдань;

21) прикордонно-представницька робота та участь прикордонних представників у роботі спільних міжнародних комісій з розгляду прикордонних спорів, інцидентів, конфліктів;

22) здійснення самостійно або разом із спеціально уповноваженими на те органами виконавчої влади і посадовими особами контролю у районах несення служби за збереженням природних ресурсів, додержанням правил промислової та іншої діяльності, охороною довкілля;

23) інформування відповідних державних органів та громадян про аварії, пожежі, катастрофи, стихійне лихо та інші надзвичайні події на державному кордоні України, у прикордонній смузі та в контрольованих прикордонних районах;

24) охорона закордонних дипломатичних установ України;

25) участь у межах своєї компетенції у забезпеченні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» (160/98-ВР);

26) взаємодія під час охорони державного кордону України з відповідними органами іноземних держав у порядку, який устанолюється міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 20. Права Державної прикордонної служби України

Органам, підрозділам, військовослужбовцям, а також працівникам Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових обов'язків можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, для виконання покладених на Державну прикордонну службу України завдань надається право:

1) розташовувати прикордонні наряди, пересуватися під час виконання службових обов'язків на будь-яких ділянках місцевості, перебувати на земельних ділянках, у житлових та інших приміщеннях громадян за їх згодою або без їх згоди у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, з повідомленням про це протягом двадцяти чотирьох годин прокурора, а також на території і в приміщеннях

підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності з повідомленням про це їх адміністрації;

2) відповідно до законів та інших нормативно-правових актів виключно в інтересах кримінального судочинства, міжнародного співробітництва в боротьбі з організованою злочинністю, а також з метою забезпечення національної безпеки України здійснювати контрольований (під оперативним контролем) пропуск через державний кордон України осіб у пунктах пропуску або поза ними. Рішення на такий пропуск приймає Голова Державної прикордонної служби України;

3) перевіряти в осіб, які прямують через державний кордон України, документи на право в'їзду в Україну або виїзду з України, робити в них відповідні відмітки і у випадках, передбачених законодавством, тимчасово їх затримувати або вилучати;

4) шляхом опитування осіб з'ясовувати підстави в'їзду в Україну або виїзду з України; не пропускати через державний кордон України осіб без дійсних документів на право його перетинання, осіб, які надали завідомо неправдиві відомості під час одержання зазначених документів, осіб, яким Державною прикордонною службою України за порушення законодавства з прикордонних питань та про правовий статус іноземців чи за мотивованим письмовим рішенням суду та правоохоронних органів не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України; робити в документах зазначених осіб відповідні відмітки;

5) відповідно до законодавства приймати рішення щодо надання дозволу на перетинання державного кордону у спрощеному порядку;

6) самостійно, а в разі перебування транспортних засобів, товарів та інших предметів, що переміщуються через державний кордон України, під митним контролем — разом з митними органами проводити відповідно до законодавства огляд, у разі потреби — і супроводження зазначених транспортних засобів, товарів та предметів;

7) здійснювати згідно з дорученнями правоохоронних органів України затримання в пунктах пропуску осіб, які прямують через державний кордон України та розшуковуються за підозрою у вчиненні злочину, переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінального покарання та в інших випадках, передбачених законодавством України;

8) надавати за згодою митних органів України та компетен-
тних органів суміжних держав дозвіл на в'їзд в Україну або на виїзд з України осіб, переміщення транспортних засобів, ванта-

жів та іншого майна поза пунктами пропуску через державний кордон України за наявності невідкладних обставин, пов'язаних з ліквідацією надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і їх наслідків, загрози людському життю та за відсутності загрози національній безпеці України;

9) за погодженням з Державною митною службою України, Міністерством транспорту України та Міністерством оборони України надавати дозвіл щодо вильоту і посадки повітряних суден з аеропортів (аеродромів), у яких відсутні пункти пропуску через державний кордон України;

10) створювати і використовувати в інтересах розвідки, контррозвідувального забезпечення охорони державного кордону України, оперативно-розшукової діяльності, участі у боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції інформаційні системи, у тому числі банки даних щодо осіб, які перетнули державний кордон України, осіб, які вчинили правопорушення, протидію яким віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України, осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежується право виїзду з України, недійсних, викрадених і втрачених документів на право виїзду за кордон та в інших випадках, передбачених законами України;

11) визначати разом із заінтересованими підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності місця і тривалість зупинок (стоянок) транспортних засобів, що здійснюють міжнародні перевезення пасажирів та вантажів у пунктах пропуску через державний кордон України;

12) вимагати від фізичних осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Державної прикордонної служби України;

13) у випадках та в порядку, передбачених законами України, розглядати справи про правопорушення, накладати стягнення або передавати матеріали про правопорушення на розгляд інших уповноважених органів виконавчої влади або судів;

14) здійснювати адміністративне затримання осіб на підставах і на строки, визначені законами, у тому числі іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України, стосовно яких прийнято в установленому порядку рішення про передачу їх прикордонним органам суміжної держави, на час, необхідний для такої передачі;

15) здійснювати на підставах та в порядку, установлених законами, особистий огляд затриманих, а також оглядати і в разі потреби вилучати речі, що можуть бути речовими доказами або заподіяти шкоду здоров'ю людей;

16) тримати осіб, затриманих в адміністративному порядку, в спеціально обладнаних для цих цілей приміщеннях;

17) проводити відповідно до закону судову експертизу паспортних документів, які згідно із законодавством використовуються під час перетинання державного кордону України;

18) відповідно до своєї компетенції обмежувати або тимчасово забороняти у випадках, які спричиняються обставинами, пов'язаними із забезпеченням охорони державного кордону України, та проведенням навчань і бойових стрільб, виконання різних робіт, переміщення транспортних засобів, плавзасобів і доступ осіб на окремі ділянки місцевості чи об'єкти у прикордонній смузі, контрольованих прикордонних районах, за винятком робіт на будовах, що виконуються відповідно до міжнародних договорів, та на будовах державного значення і робіт, пов'язаних з ліквідацією наслідків стихійного лиха та осередків особливо небезпечних інфекційних захворювань;

19) зупиняти та оглядати в межах прикордонної смуги, контрольованих прикордонних районів самостійно, а за їх межами — разом з органами Державної автомобільної інспекції Міністерства внутрішніх справ України транспортні засоби, а також перевіряти документи, що посвідчують особу водія та пасажирів, з метою виконання завдань щодо боротьби з організованою злочинністю та незаконною міграцією на державному кордоні України. При цьому вантаж, який перевозиться транспортними засобами під митним контролем, підлягає такому огляду тільки разом з органами Державної митної служби України;

20) використовувати у порядку, встановленому законодавством, водний і повітряний простір України, морські та річкові порти, аеропорти та аеродроми (посадкові майданчики), розташовані на території України, незалежно від їх відомчої належності і призначення, одержувати навігаційну, метеорологічну, гідрографічну та іншу інформацію, необхідну для забезпечення польотів і кораблеводіння;

21) у встановленому законодавством порядку виконувати польоти на літальних апаратах Державної прикордонної служби України на повітряних трасах, за маршрутами поза трасами, а також за встановленими маршрутами у прикордонній смузі, контрольованих прикордонних районах та виключній (морській) економічній зоні України;

22) здійснювати плавання на кораблях, катерах, суднах забезпечення по всій акваторії внутрішніх вод, територіального моря і виключної (морської) економічної зони України, підходити до берега, будь-яких причалів (пристаней) і здійснювати ви-

садку на них особового складу Державної прикордонної служби України;

23) надавати дозвіл на заходження іноземних військових кораблів у внутрішні води, на рейди та в порти України, у тому числі відповідно до прийнятих у встановленому порядку рішень про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України, схвалених Верховною Радою України;

24) проводити в установленому порядку огляд українських та іноземних невійськових суден, що допустили порушення законодавства під час плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, а також під час стоянки суден у портах України, супроводжувати їх кораблями та катерами Державної прикордонної служби України в порти або за межі територіальних вод України;

25) зупиняти та оглядати в установленому порядку судна і плавзасоби, що ведуть промисел риби та інших водних живих ресурсів, здійснюють пошук, дослідження та операції, пов'язані з таким промислом, виконують інші роботи у виключній (морській) економічній зоні України та територіальному морі; перевіряти документи на ведення рибного промислу та виконання інших робіт;

26) зупиняти або припиняти рибний промисел, морські наукові дослідження, інші роботи у територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та внутрішніх водах України в разі відсутності відповідного дозволу (погодження) або порушення правил їх проведення, установлених законодавством;

27) відвідувати, оглядати та перебувати на штучних островах, в установках і спорудах, що знаходяться у виключній (морській) економічній зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України, а також перевіряти документи, які посвідчують право на проведення робіт, спорудження штучних островів, установок, споруд і встановлення зон безпеки навколо них;

28) затримувати судна, що допускають порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України або норм міжнародного права, і доставляти їх в один з відкритих для заходження іноземних невійськових суден портів України;

29) тимчасово обмежувати мореплавство та забороняти вихід у море українських невійськових суден і плавзасобів незалежно від форми власності, які допустили порушення встановленого порядку плавання і перебування у територіальному морі та внутрішніх водах України;

30) забороняти сходження на берег і перебування на березі членів екіпажів іноземних невійськових суден та інших осіб, що

перебувають на них і допустили правопорушення під час плавання та перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, а також під час стоянки суден у портах України;

31) здійснювати розвідувальні, контррозвідувальні та оперативно-розшукові заходи згідно із законами України;

32) здійснювати за домовленістю з авіаперевізниками в іноземних аеропортах попередню перевірку правових підстав для в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства;

33) у взаємодії з митними та іншими державними органами здійснювати заходи щодо недопущення незаконного переміщення через державний кордон України вантажів та іншого майна, стосовно яких законодавством встановлено заборони і обмеження, вилучати такі вантажі та інше майно в разі здійснення спроби переміщення їх через державний кордон України або самостійно в ході проведення оперативно-розшукових заходів та передавати їх за призначенням у встановленому порядку;

34) запрошувати осіб до підрозділів Державної прикордонної служби України для з'ясування обставин незаконного перетинання державного кордону України, порушення режиму державного кордону, прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, а також інших правопорушень, розгляд яких належить до компетенції Державної прикордонної служби України. У разі потреби з'ясування обставин зазначених порушень може здійснюватися і в інших місцях;

35) на підставах, передбачених законами, скорочувати строк перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів;

36) користуватися на договірних засадах службовими приміщеннями підприємств, установ та організацій усіх форм власності, військових частин військових формувань, а також житловими та іншими приміщеннями громадян;

37) використовувати у встановленому порядку транспортні засоби, плавзасоби громадян, підприємств, установ та організацій усіх форм власності (крім транспортних засобів, плавзасобів дипломатичних та інших представництв іноземних держав та організацій) для проїзду до місця незаконного перетинання державного кордону України, припинення злочину, доставки до лікувальних закладів осіб, що потребують термінової медичної допомоги, з наступним відшкодуванням витрат і збитків цим громадянам, підприємствам, установам та організаціям згідно із законодавством;

38) використовувати засоби електричного зв'язку центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого са-

моврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності під час припинення збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України, відбиття вторгнення на територію України збройних формувань, ліквідації диверсійно-розвідувальних груп, а також в інших випадках на умовах, погоджених у встановленому порядку, з наступним відшкодуванням пов'язаних з цим витрат згідно із законодавством;

39) подавати органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування обов'язкові для розгляду пропозиції щодо припинення порушень законодавства з питань охорони державного кордону України та усунення передумов до їх вчинення;

40) одержувати в установленому законом порядку за письмовими запитами керівників підрозділів з оперативно-розшукової роботи чи розвідувального органу відомості з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України; *(Пункт 40 частини першої статті 20 в редакції Закону № 965-IV (965-15) від 19.06.2003)*

41) матеріально і морально заохочувати осіб, які надають Державній прикордонній службі України допомогу у виконанні покладених на неї завдань;

42) співпрацювати відповідно до законодавства з іноземними дипломатичними і консульськими установами в питаннях, що належать до компетенції Державної прикордонної служби України і стосуються обмеження чи поновлення прав іноземців та осіб без громадянства;

43) взаємодіяти з питань охорони державного кордону України, протидії незаконній міграції, незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, транскордонній злочинності, контрабандній діяльності з компетентними органами та військовими формуваннями іноземних держав, міжнародними організаціями в порядку і на засадах, встановлених законодавством;

44) під час безпосереднього виконання завдань з охорони державного кордону при несенні служби у складі прикордонних нарядів або здійсненні оперативно-розшукової діяльності безоплатно користуватися всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі), засобами залізничного, водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів, а також попутним транспортом;

45) у порядку, передбаченому законодавством, одержувати і використовувати земельні ділянки для розміщення стаціонарних технічних засобів та інженерних споруд на державному кордоні України, розташування органів, підрозділів, навчальних закладів, підприємств, установ та організацій Державної прикордонної служби України, пунктів (місць) тимчасового тримання осіб, базування кораблів і катерів, авіаційних підрозділів, стрільбищ і навчальних полів тощо.

У випадках, передбачених законом, посадові та службові особи Державної прикордонної служби України здійснюють також і інші повноваження.

Стаття 21. Застосування сили під час охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні

Військовослужбовці, а також працівники Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, під час виконання завдань з охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні в межах повноважень, визначених цим Законом, Законами України «Про державний кордон України» (1777-12), «Про виключну (морську) економічну зону України» (162/95-ВР), мають право в порядку і випадках, передбачених Законом України «Про міліцію» (565-12), військовими статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами, застосовувати фізичну силу, використовувати службових собак, а також зберігати, носити спеціальні засоби і зброю, використовувати і застосовувати їх самостійно або у складі підрозділів.

Не допускається застосування зброї в напрямку території суміжної держави, за винятком випадків відбиття збройного нападу та вторгнення на територію України озброєних військових груп і злочинних угруповань, припинення збройних провокацій, а також для відбиття нападу або припинення збройного опору осіб, які незаконно перетинають чи намагаються незаконно перетнути державний кордон України.

Стаття 22. Сприяння органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій і громадян виконанню завдань Державною прикордонною службою України

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, їх службові і посадові особи в межах своїх повноважень сприяють Державній прикордонній службі України в охороні

державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Державна прикордонна служба України має право для виконання покладених на неї завдань залучати до співробітництва на платній та безоплатній основі осіб за їх згодою, а також громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону у порядку, встановленому законами, що регулюють оперативно-розшукову діяльність та участь громадян в охороні державного кордону України.

Розділ V. ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 23. Правове становище особового складу Державної прикордонної служби України

Військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби), а також працівникам Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, видаються службові та спеціальні посвідчення, а також відповідні знаки (жетони).

Законні вимоги і розпорядження військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень залучені до оперативно-службової діяльності, є обов'язковими для виконання громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, посадовими і службовими особами.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України під час виконання покладених на них обов'язків керуються тільки законами, діють на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією (254к/96-ВР) та законами України. Ніхто інший, за винятком уповноважених посадових осіб державних органів у передбачених Конституцією (254к/96-ВР) та законами України випадках, не вправі втручатися у законну діяльність військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України.

Ніхто не має права покласти на особовий склад Державної прикордонної служби України виконання завдань і обов'язків, не передбачених законами України.

Втручання в діяльність Державної прикордонної служби України тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України мають право на носіння форменого одягу із знаками розрізнення,

зразки якого розробляються відповідно до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (2232-12).

Використання військових звань, відзнак, форменого одягу, службових чи спеціальних посвідчень, знаків (жетонів) особою, яка не належить до особового складу Державної прикордонної служби України, тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Стаття 24. Правовий захист особового складу Державної прикордонної служби України

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України під час виконання покладених на них обов'язків є представниками влади, недоторканність особи, честь і гідність яких охороняються законом.

Недоторканність особи військовослужбовця, а також працівника Державної прикордонної служби України, який відповідно до його службових повноважень залучений до оперативно-службової діяльності, їх честь і гідність охороняються законом.

Вчинення злочинів та адміністративних правопорушень щодо членів сімей військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Вчинення злочинів та адміністративних правопорушень щодо військовослужбовців або працівників Державної прикордонної служби України, які звільнилися зі служби чи з роботи, а також членів їхніх сімей, у зв'язку з їх попередньою службовою діяльністю, так само і щодо особи, яка відповідно до закону бере участь в охороні державного кордону України, та членів її сім'ї тягне за собою відповідальність згідно із законом.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України, які виконують завдання за кордоном, перебувають під захистом України.

Стаття 25. Соціальний захист особового складу Державної прикордонної служби України

Держава забезпечує соціальний захист особового складу Державної прикордонної служби України відповідно до Конституції України (254к/96-ВР), цього Закону та інших актів законодавства.

Пенсійне забезпечення військовослужбовців Державної прикордонної служби України здійснюється у порядку та у розмірах, встановлених Законом України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» (2262-12). *(Частина друга статті 25 в редакції Закону № 2505-IV (2505-15) від 25.03.2005)*

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України користуються правовими і соціальними гарантіями відповідно до Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (2011-12), цього Закону, інших актів законодавства.

Соціальний захист працівників Державної прикордонної служби України забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю, якщо інше не передбачено трудовим договором.

Особовому складу Державної прикордонної служби України гарантується безоплатне медичне забезпечення, яке здійснюється в лікувально-профілактичних закладах Державної прикордонної служби України.

Діти загиблих під час виконання службових обов'язків військовослужбовців, а також працівників Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень були залучені до оперативно-службової діяльності, мають право вступу до навчальних закладів Державної прикордонної служби України поза конкурсом.

Стаття 26. Компенсаційна виплата у разі загибелі (смерті) або каліцтва військовослужбовців Державної прикордонної служби України і заподіяння шкоди майну військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України

У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), захворювання, одержаного військовослужбовцем Державної прикордонної служби України під час виконання ним службових обов'язків, чи в разі встановлення інвалідності внаслідок зазначених ушкоджень, а також інвалідності, що настала в період проходження служби або не пізніше як через три місяці після звільнення зі служби чи після закінчення цього строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження служби, йому здійснюється компенсаційна виплата в розмірі до десятирічного грошового забезпечення за останньою посадою, яку він займав, а в разі його загибелі або смерті членам сім'ї — у розмірі двадцятирічного грошового забезпечення в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. За сім'єю загиблого зберігається право на одержання житлової площі.

Шкода, заподіяна майну військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби України чи його близьким родичам у зв'язку з виконанням службових обов'язків, компенсується в установленому законом порядку за рахунок коштів державного бюджету.

Розділ VI. ФІНАНСУВАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 27. Фінансування діяльності Державної прикордонної служби України

Фінансування діяльності Державної прикордонної служби України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел, передбачених законодавством.

Стаття 28. Забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України

Забезпечення діяльності органів Державної прикордонної служби України здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону через державне оборонне замовлення та закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування сприяють Державній прикордонній службі України, її органам у розв'язанні житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортними засобами і зв'язком. Державна прикордонна служба України звільняється від передачі місцевим державним адміністраціям або органам місцевого самоврядування частини житла, побудованого за рахунок цільових державних капітальних вкладень та інших коштів. Житло державного житлового фонду, що звільняється військовослужбовцями Державної прикордонної служби України, передається у встановленому порядку її відповідним органам для його повторного заселення.

Державна прикордонна служба України має службові приміщення та інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, навчального, науково-дослідного, господарського та соціально-культурного призначення, службовий житловий фонд.

Майно, закріплене за спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону, органами Державної прикордонної служби України, її навчальними закладами, установами та організаціями, є державною власністю і належить їм на праві оперативного управління.

Розділ VII. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 29. Контроль Верховної Ради України за діяльністю Державної прикордонної служби України

Голова Державної прикордонної служби України систематично інформує Верховну Раду України про виконання Державною

прикордонною службою України покладених на неї завдань, додержання законодавства, забезпечення прав і свобод людини та з інших питань.

Голова Державної прикордонної служби України щороку подає Верховній Раді України письмовий звіт про діяльність Державної прикордонної служби України.

Стаття 30. Контроль Президента України за діяльністю Державної прикордонної служби України

Контроль за діяльністю Державної прикордонної служби України здійснюється Президентом України відповідно до повноважень, визначених Конституцією України (254к/96-ВР).

Голова Державної прикордонної служби України систематично інформує Президента України, Раду національної безпеки і оборони України з основних питань діяльності Державної прикордонної служби України, а також щороку подає Президенту України письмовий звіт про діяльність Державної прикордонної служби України.

Стаття 31. Контроль за господарською і фінансовою діяльністю Державної прикордонної служби України

Контроль за господарською і фінансовою діяльністю Державної прикордонної служби України здійснюється в порядку, визначеному законами України.

Стаття 32. Нагляд за дотриманням законності в діяльності Державної прикордонної служби України

Нагляд за додержанням законності в діяльності Державної прикордонної служби України здійснюється в порядку, визначеному Конституцією (254к/96-ВР) та законами України.

Розділ VIII. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 33. Відповідальність особового складу Державної прикордонної служби України

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України самостійно приймають рішення в межах своїх повноважень, керуючись Конституцією (254к/96-ВР) і законами України, іншими нормативно-правовими актами та наказами прямих начальників. Наказ, який є явно злочинним, виконанню не підлягає.

Посадові особи, які віддали такий наказ, несуть відповідальність і відшкодовують заподіяну внаслідок його виконання шкоду згідно із законом.

За протиправні дії чи бездіяльність військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України несуть відповідальність згідно із законом.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України, які виконують свої обов'язки відповідно до наданих цим Законом повноважень, не несуть відповідальності за заподіяну не з їх вини іншим особам майнову шкоду. Така шкода у разі не доведення вини цих осіб компенсується відповідно до законів за рахунок Державного бюджету України.

Стаття 34. Відповідальність за неправомірні дії, що перешкоджають реалізації повноважень Державної прикордонної служби України

Непокора або опір законним вимогам військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України, неправомірне втручання в їх законну діяльність тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Розділ IX. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 серпня 2003 року, крім частини другої статті 6 цього Закону, яка набирає чинності з 1 січня 2005 року. До набрання нею чинності загальна чисельність Державної прикордонної служби України становитиме:

- до 1 січня 2004 року — 45000 осіб, у тому числі 42000 військовослужбовців;
- з 1 січня 2004 року — 48000 осіб, у тому числі 42000 військовослужбовців.

2. З набранням чинності цим Законом втрачають чинність:

1) Закон України «Про Прикордонні війська України» (1779-12) (*Відомості Верховної Ради України*, 1992 р., № 2, ст. 7; 1996 р., № 37, ст. 167; 1999 р., № 48, ст. 419; 2002 р., № 16, ст. 113, № 33, ст. 236);

2) Закон України «Про загальну структуру і чисельність Прикордонних військ України» (554-14) (*Відомості Верховної Ради України*, 1999 р., № 18, ст. 158; 2002 р., № 48, ст. 360);

3) Постанова Верховної Ради України від 4 листопада 1991 року «Про порядок комплектування, військового, матеріально-технічного і фінансового забезпечення Прикордонних військ України» (1781-12) (*Відомості Верховної Ради України*, 1992 р., № 2, ст. 9, № 29, ст. 400; 1996 р., № 37, ст. 167);

4) Постанова Верховної Ради України від 4 листопада 1991 року «Про порядок введення в дію Закону України «Про Прикордонні війська України» (1780-12) (*Відомості Верховної Ради України*, 1992 р., № 2, ст. 8).

3. Державна прикордонна служба України є правонаступником Прикордонних військ України, створюється на їх основі, у тому числі матеріально-технічній базі, у межах штатної чисельності та фінансування за станом на 1 січня 2003 року.

4. До приведення у відповідність із Законом України «Про Державну прикордонну службу України» закони та інші нормативно-правові акти застосовуються у частині, що не суперечить цьому Закону.

5. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців після набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

Президент України
Л. КУЧМА

III. НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС

Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти

ПОСТАНОВА

Кабінету Міністрів України

від 14 січня 2004 р. № 24

Відповідно до статті 31 Закону України «Про загальну середню освіту» (651-14) Кабінет Міністрів України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (додається).

2. Міністерству освіти і науки, Академії педагогічних наук розробити до 1 червня 2004 р. навчальні плани та програми для учнів основної і старшої школи.

Прем'єр-міністр України
В. ЯНУКОВИЧ

Державний стандарт базової і повної середньої освіти

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Державний стандарт базової і повної середньої освіти (далі — Державний стандарт) визначає вимоги до освіченості учнів і випускників основної та старшої школи, гарантії держави у її досягненні.

Державний стандарт охоплює Базовий навчальний план, загальну характеристику інваріантної і варіативної складових змісту базової та повної середньої освіти, державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Виконання вимог Державного стандарту є обов'язковим для всіх навчальних закладів, що надають загальну середню освіту.

Зміст базової і повної середньої освіти створює передумови:

- для всебічного розвитку особистості і визначається на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості і систематичності знань, їх значущості для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації шкільної освіти, взаємоповаги між націями і народами, світського характеру школи;
- для надання навчанню українознавчої спрямованості, що безпосередньо забезпечується вивченням української мови, української літератури, історії України, географії України, українського мистецтва тощо;
- для індивідуалізації та диференціації навчання, його профільності у старшій школі, запровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій, формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетентності учнів.

Особлива увага приділяється практичній і творчій складовим навчальної діяльності. У державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів зростає роль уміння здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поповнювати та оцінювати її, застосовувати способи пізнавальної і творчої діяльності. Між ступенями шкільної освіти забезпечується наступність і перспективність змісту та вимог щодо його засвоєння учнями.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів у Державному стандарті подано за галузевим принципом у семи освітніх галузях: мови і літератури, суспільствознавство, естетична культура, математика, природознавство, здоров'я і фізична культура, технології, що є органічним продовженням змісту відповідних освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти.

Зміст освітньої галузі структурується і реалізується в системі відповідних навчальних предметів та курсів, програми яких затверджує МОН.

Основна школа забезпечує базову загальну середню освіту, що разом із початковою є фундаментом загальноосвітньої підготовки, формує в учнів готовність до вибору і реалізації шляхів подальшого здобуття освіти. Зміст освіти на цьому ступені є єдиним для всіх учнів; особистісно орієнтований підхід здійснюється через варіативність методик організації навчання залежно від пізнавальних здібностей, а також через факультативні курси.

У старшій школі навчання, як правило, є профільним. У зв'язку з цим зміст освіти і вимоги до його засвоєння диференціюються за трьома рівнями: обов'язкові результати навчання, визначені Державним стандартом, профільний, зміст якого визначають, програми затверджені МОН, та академічний, за програмами якого вивчаються дисципліни, що тісно пов'язані з профільними предметами (наприклад, фізика у хіміко-біологічному профілі), а також здійснюється загальноосвітня підготовка учнів, які не визначилися щодо напрямку спеціалізації.

БАЗОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

Базовий навчальний план основної і старшої школи охоплює дві складові: інваріантну та варіативну.

Інваріантна складова передбачає дотримання всіма навчальними закладами, що надають загальну середню освіту, єдиних вимог до загальноосвітньої підготовки учнів. Варіативна складова спрямована на забезпечення індивідуальної орієнтованості змісту освіти.

Під час складання типових навчальних планів для учнів спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв і колегіумів дозволяється перерозподіляти між освітніми галузями до 15 відсотків навчального часу, визначеного інваріантною частиною Базового навчального плану.

Змістове наповнення освітніх галузей інваріантної складової визначається Державним стандартом.

Змістове наповнення варіативної складової формується навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону, типу закладу, індивідуальних освітніх потреб учня.

В основній школі навчальні години варіативної складової використовуються головним чином для загальноосвітньої підготовки учнів, індивідуальних занять та консультацій, факультативного навчання.

У старшій школі, у тому числі в сільських однокомплектних школах, де створюються різнопрофільні навчальні групи учнів, за рахунок варіативної складової здійснюється профільне навчання. Години цієї складової можуть використовуватися також для вивчення предметів за вибором учнів, факультативних занять тощо.

На основі Базового навчального плану МОН розробляє типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів.

У типових навчальних планах визначається перелік навчальних предметів і курсів, відповідно до змісту освітніх галузей, кількість годин, відведених на їх вивчення у кожному класі. Типові навчальні плани можуть відображати різні варіанти структурування, інтеграції та розподілу навчального змісту за роками навчання в межах годин, визначених Базовим навчальним планом. На основі типових навчальних планів навчальні заклади складають робочі навчальні плани, в яких конкретизується варіативна складова освіти з урахуванням особливостей організації навчально-виховного процесу.

**БАЗОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ II-III СТУПЕНІВ
(РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ
МІЖ ОСВІТНІМИ ГАЛУЗЯМИ)**

Освітні галузі	Загальна кількість годин								
	II ступінь (5–9 класи)			III ступінь (10–12 класи)			II+III ступені (5–12 класи)		
	Тиждень	Рік	Відсотків	Тиждень	Рік	Відсотків	Тиждень	Рік	Відсотків
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Інваріантна складова									
Мови і літератури	42	1470	27	19	665	19	61	2135	23,9
Суспільствознавство	12	420	7,7	10	350	10	22	770	8,6
Естетична культура	8	280	5,1	2	70	2	10	350	3,9
Математика	20	700	13	8	280	8	28	980	11
Природознавство	26	910	16,7	13	455	13	39	1365	15,3
Технології	8	280	5,1	6	210	6	14	490	5,5
Здоров'я і фізична культура	17,5	612,5	11,4	9	315	9	26,5	927,5	10,4
Разом	133,5*	4672,5	86	67	2345	67	200,5	7017,5	78,6
Варіативна складова									
Додаткові години на освітні галузі, предмети за вибором, профільне навчання, факультативи, індивідуальні заняття та консультації	21,5	752,5	14	33	1155	33	54,5	1907,5	21,4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня	130	4550		90	3150		220	7700	
Разом (загальне навчальне навантаження)	155	5425	100	100	3500	100	255	8925	100

* Години фізичної культури освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» не враховуються в гранично допустимому навантаженні учнів.

У загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин, у спеціалізованих школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах дозволяється за рахунок загального навчального навантаження збільшувати гранично допустиме навантаження учнів до меж, що не перевищують санітарно-гігієнічних норм.

7. ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ «ЗДОРОВ'Я І ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА»

Метою реалізації змісту освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» є формування основи для забезпечення і всебічного розвитку здоров'я учнів; підвищення рівня фізичної підготовленості; формування і поліпшення основних життєво важливих рухових навичок, умінь та пов'язаних з ними знань; підготовка до активної участі в забезпеченні повноцінного тривалого життя в природних, техногенних та соціальних умовах, які постійно змінюються; до безпечної трудової діяльності та надання першої допомоги; до захисту Вітчизни та вибору професії.

В основній і старшій школі зміст освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» характеризується такими змістовими лініями: фізичне здоров'я людини; духовне здоров'я людини; соціальне здоров'я людини.

Зміст лінії «Фізичне здоров'я людини» дає можливість учням вивчити особливості власного організму та його фізичного розвитку; основи здорового способу життя, особливості і засоби фізичної культури як основного способу фізичного самовдосконалення; набувають практичних навичок щодо систематичних занять фізичною культурою, відновлення і корекції власного здоров'я, уміння організації активного і безпечного дозвілля та відпочинку, навичок надання першої допомоги.

Наповнення змістових ліній «Соціальне здоров'я людини» та «Духовне здоров'я людини» спрямоване на ознайомлення учнів із засадами соціальної адаптації, підготовку їх до дорослого життя

та професійного самовизначення; способи формування і виявлення у них духовного здоров'я; збереження життя і здоров'я учнів, формування стійких мотиваційних установок і застосування набутих знань стосовно здорового способу життя, підготовку до захисту Вітчизни та вибору професії.

Зміст складових освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» базується на принципі наступності між початковою, основною, старшою школою

Старша школа

У старшій школі зміст освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» передбачає:

- формування стійких мотиваційних установок і застосування набутих знань щодо здорового способу життя та системи підтримки, реабілітації і корекції власного здоров'я;
- сприяння підвищенню адаптаційних можливостей організму;
- усвідомлення необхідності подальшого підвищення стану фізичної підготовленості через розвиток фізичних якостей і здібностей;
- формування умінь і навичок щодо систематичних занять фізичними вправами, підвищення функціональної та фізичної підготовленості;
- підготовку до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених законодавством; вибору професії; надання першої допомоги.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Фізичне здоров'я людини	
Здоров'я як стан фізичного благополуччя людини. Вікові особливості фізичного розвитку юнаків та дівчат	Уявлення про роботу м'язового апарату під час занять фізичними вправами; роль центральної нервової системи в координації рухів;
Роль центральної нервової системи в координації рухами. Вплив занять фізичною культурою в удосконаленні систем дихання, кровообігу та енергообміну в забезпеченні м'язової діяльності	системи дихання, кровообігу та енергообміну в забезпеченні м'язової діяльності. Знання параметрів індивідуального вікового розвитку;
Фізичний розвиток і фізична підготовленість як результат розвитку і виховання	про фізичний розвиток і фізичну підготовленість як результат розвитку і виховання;
Основи організації занять фізичними вправами, загартовування, ритму життя і харчування	гігієнічних основ організації занять фізичними вправами, загартовування, харчування;

Постава і статура, засоби їх удосконалення та корекції. Організація та планування самостійних занять фізичною культурою різної спрямованості	особливостей формування постави і статури; засобів їх вдосконалення та корекції. Уміння індивідуалізувати харчування та коригувати його залежно від навантаження;
Роль рухових дій у формуванні особистості. Методика розвитку основних фізичних якостей. Професійно-прикладна фізична підготовка як засіб підвищення навчально-трудової активності особистості, підготовки до захисту Вітчизни. Забезпечення виконання правил безпеки під час виконання фізичних вправ. Надання першої допомоги. Оздоровчі системи вітчизняної та зарубіжної складової здоров'я	дотримуватись правил гігієни, у тому числі й під час занять фізичними вправами; складати програми розвитку рухових якостей, самостійно виконувати та проводити комплекси для формування та корекції постави і статури засобами фізичної культури; здійснювати контроль за реакцією організму на фізичні навантаження; використовувати рухові дії для розвитку фізичних здібностей.
Моніторинг фізичної складової здоров'я	Силові: вправи з подоланням особистої ваги; вправи з обтяженням; вправи у висах та упорах; тренажери; атлетична гімнастика; лазіння по канату;
	швидкісні: вправи з необхідністю реакції на різні сигнали; подолання коротких дистанцій з максимальною швидкістю, естафети, народні ігри;
	витривалість: біг на довгі дистанції; пересування на лижах основними лижними ходами або кросова чи ковзанярська підготовка, багатократні стрибки із скакалкою;
	координаційні здібності: плавання; трансформовані вправи з різних видів спорту, спортивні ігри, гімнастичні, акробатичні та легкоатлетичні вправи, естафети, подолання перешкод; елементи ритмічної, художньої гімнастики;
	швидко-силові: подолання коротких дистанцій з максимальною швидкістю; біг із зміною напрямку та швидкості; стрибки у висоту та довжину з місця та з розбігу; метання різних за масою та формою снарядів з місця та з розбігу;
	дотримуватися правил техніки безпеки під час виконання фізичних вправ;
	надавати першу допомогу;
	користуватися методами оздоровчих систем;
	визначати індивідуальний рівень фізичної складової здоров'я.

Соціальне здоров'я людини	
Нормативно-правова база щодо охорони здоров'я людини, основ захисту Вітчизни і цивільного захисту	Уявлення про нормативно-правову базу щодо охорони здоров'я, основ захисту Вітчизни і цивільного захисту;
Фізична культура і спорт як дієві засоби різнобічного розвитку особистості, підготовки її до захисту Вітчизни, трудової діяльності	фізичну культуру і спорт як дієвий засіб різнобічного розвитку особистості, підготовки її до захисту Вітчизни, трудової діяльності;
Фізична культура в сім'ї. Вплив занять фізичною культурою на гармонійний розвиток майбутніх батьків	роль фізичної культури у гармонійному розвитку майбутніх батьків;
Способи та засоби індивідуального і колективного захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціально-політичного походження, під час проведення рятувальних і невідкладних робіт при хімічному, біологічному та радіаційному забрудненні	концепцію розвитку Збройних Сил України. Знання ролі і функцій фізичної культури в сім'ї щодо збереження та зміцнення здоров'я;
Військові, історичні, правові та політичні основи захисту Вітчизни. Соціально-психологічна структура військового колективу. Система цивільного захисту	прав і обов'язків громадян у сфері цивільного захисту; ролі Збройних Сил України та інших військових формувань, визначених законодавством, у забезпеченні безпеки людини, суспільства і держави;
Вибухонебезпечні матеріали та пристрої. Сучасні засоби ураження	основних положень законодавства про військовий обов'язок; небезпечних факторів сучасних засобів ураження та їх впливу на стан людини;
Безпека при проведенні біологічного, радіаційного та хімічного контролю під час спеціальної санітарної обробки людей, тварин та рослин з уражаючими факторами	алгоритму власних дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій; способів і засобів індивідуального та колективного захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій;
	вимог безпеки при проведенні біологічного, радіаційного та хімічного контролю;
	основних вимог поведінки з вибухонебезпечними засобами.
	Уміння використовувати засоби фізичної культури для зміцнення та підтримки здоров'я;
	аналізувати власні психофізичні можливості щодо вибору професії військового;
	адекватно діяти під час надзвичайних ситуацій та конфліктів;

	застосовувати індивідуальні та колективні засоби захисту;
	вживати заходів особистої безпеки при проведенні рятувальних, дезактиваційних, дегазаційних, дезінфекційних робіт.
Духовне здоров'я людини	Уявлення про психологічну готовність до захисту Вітчизни
Здоров'я як потенціал духовного розвитку людини. Основи психологічної готовності до захисту Вітчизни.	Знання про особливості професійно-прикладної фізичної підготовки як засобу підвищення навчально-трудової активності особистості, підготовки до захисту Вітчизни
Організація змістовного дозвілля	Уміння організувати змістовне дозвілля

Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2006/2007 навчальний рік

ЛИСТ

Міністерства освіти і науки України

№ 1/9-191 від 03.04.06

*Міністерству освіти і науки Автономної
Республіки Крим, управління освіти і науки
обласних, Київської та Севастопольської
міських державних адміністрацій*

Міністерство освіти і науки України доводить до відома місцевих органів управління освітою, методичних установ, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, що робочі навчальні плани на 2006/2007 навчальний рік складаються:

– для початкової школи — за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОН України від 29.11.2005 р. № 682;

– для 5 – 6-х класів — за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 р. № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 09.03.2005 р. № 145 (додатки 1 – 4);

– для 7 – 9-х класів — за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/02 — 2004/05 навчальні роки, затвердженими наказом МОН України від 25.04.2001 р. № 342 (додатки 3, 4);

– для старшої школи — за Типовими навчальними планами для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженими наказом МОН України від 20.05.2003 р. № 306;

– для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов: 1 – 6 класи — за Типовим навчальним планом спеціалізованих шкіл цього типу, затвердженим наказом МОН України від 13.03.2006 р. № 182; 7 – 11 класи — за Типовими навчальними планами спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та предметів художньо-естетичного циклу, затвердженими наказом МОН України від 16.07.2001 р. № 516 (додатки 1, 2);

– для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу: 1 – 6 класи — за Типовими навчальними планами спеціалізованих шкіл з поглибленим

вивченням іноземних мов та предметів художньо-естетичного циклу, затвердженими наказом МОН України від 13.05.2005 р. № 291 (додатки 2, 3), з урахуванням змін в розподілі навчального часу та загальної кількості годин, визначених новими Типовими навчальними планами початкової школи (наказ МОН України від 29.11.2005 р. № 682); 7 – 11 класи — за Типовими навчальними планами спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та предметів художньо-естетичного циклу, затвердженими наказом МОН України від 16.07.2001 р. № 516 (додатки 3 – 6);

– для гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл, класів з поглибленим вивченням предметів: 5-6 класи — за Типовими навчальними планами 12-річної школи, затвердженими наказом МОН від 09.03.2005 р. № 145 (додаток 25); 7–11 класи — за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/02 — 2004/05 навчальні роки, затвердженими наказом МОН України від 25.04.2001 р. № 342 (додаток 7);

– для загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку: I ступінь — за Типовими навчальними планами спеціальних шкіл цього типу, затвердженими наказом МОН України від 03.11.2004 р. № 849, II і III ступені — за Типовими навчальними планами спеціальних шкіл цих типів, затвердженими наказом МОН України від 02.11.2004 р. № 842, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 22.08.2005 р. № 489;

– для вечірніх (змінних) загальноосвітніх шкіл — за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/02 – 2004/05 навчальні роки, затвердженими наказом МОН України від 25.04.2001 р. № 342 (додатки 8, 9), зі змінами відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти: введенням вивчення предмета «Мистецтво» у 5 і 6 класах — по 1 годині на тиждень (за рахунок збільшення на 1 годину загального сумарного навантаження як при очній, так і заочній формах навчання).

Відповідно до статті 16 Закону України «Про загальну середню освіту» 2006/2007 навчальний рік розпочинається 1 вересня святом — День знань — і закінчується проведенням навчальної практики, підсумкового оцінювання і державної підсумкової атестації навчальних досягнень учнів.

Навчальні заняття організовуються за семестровою системою: I семестр — з 1 вересня по 27 грудня, II семестр — з 15 січня по 31 травня.

Впродовж навчального року для учнів проводяться канікули: орієнтовно, осінні з 30 жовтня по 5 листопада, зимові з 28 грудня по 13 січня, весняні з 26 по 31 березня.

З урахуванням місцевих особливостей та кліматичних умов за погодженням з відповідними місцевими органами управління освітою можуть змінюватись структура навчального року та графік учнівських канікул. При цьому залишається незмінною загальна тривалість навчального року, що встановлена Законом України «Про загальну середню освіту»: у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня — 175 робочих днів, II – III ступенів — 190 робочих днів (з урахуванням навчальної практики, підсумкового оцінювання та державної підсумкової атестації навчальних досягнень учнів).

*Заступник Міністра
В. О. ОГНЕВ'ЮК*

Про затвердження Типових навчальних планів для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах

НАКАЗ

*Міністерства освіти і науки України
від 20 травня 2003 р. № 306*

На виконання статей 15 і 16 Закону України «Про загальну середню освіту» та положень Концепції загальної середньої освіти щодо створення організаційно-методичних передумов для переведення старшої школи на профільне навчання

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Типові навчальні плани для профільного навчання на III ступені загальноосвітніх навчальних закладів (додатки 1–3, пояснювальна записка).

2. Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти (Поліанський П. Б.) спільно з Науково-методичним центром середньої освіти (Завалевський Ю. І.) і відповідними підрозділами Академії педагогічних наук України забезпечити розроблення до 1 серпня 2003 року навчальних програм та методичних рекомендацій щодо здійснення профільного навчання у старшій школі.

3. Міністерству освіти Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до пункту 13 Положення про загальноосвітній навчальний заклад на основі Типових навчальних планів організувати підготовку робочих навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів та забезпечити необхідні умови щодо їх реалізації у 2003/2004, навчальному році.

4. Типові навчальні плани для профільного навчання на III ступені загальноосвітніх навчальних закладів опублікувати в Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України.

5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника державного секретаря Огнев'юка В.О.

*Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ*

**ТИПОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
ДЛЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ НА ІІІ СТУПЕНІ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
(УКРАЇНСЬКА МОВА НАВЧАННЯ)**

Профілі	Кількість годин на тиждень за профілями навчання															
	Універсал		Філологічний		Суспільно-гуманітарний		Художньо-естетичний		Фізико-математичний		Природничий		Технологічний		Спортивний	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Навчальні предмети	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11
Фізична культура і здоров'я, ДПЮ, ОБЖ	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	7	7
Граничне допустиме навчальне навантаження на учня:																

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
5-денний робочий тиж- день	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33
6- денний	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36
Робочий тиждень																
Всього фі- нансується по класно (без ура- хування поділу класів на групи)	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38

ТИПОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ДЛЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ НА ІІІ СТУПЕНІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ (НАВЧАННЯ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН)

Профілі	Кількість годин на тиждень за профілями навчання															
	Універсал		Філологіч-ний		Суспільно-гуманітар-ний		Художньо-естетичний		Фізико-ма-тематичний		Природни-чий		Технологіч-ний		Спортивний	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Навчальні пред-мети	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11
Фізична культура і здоров'я, ДІЮ, ОБЖ	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	7	7
Граничне допустиме навчальне навантаження на учня:																

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Фізична культура і здоров'я, ДІЮ, ОБЖ	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	7	7
Разом	30,5	31	31	31	31	32	31	31	31	32	32	32	32	32	30	29
Граничне допустиме I навчальне навантаження на учня:																
5-денний робочий тиждень	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33
6-денний робочий тиждень	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36
Всього фізичного навантаження (без урахування поділу класів на групи)	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38	38

ТИПОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ДЛЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ НА ІІІ СТУПЕНІ ОДНОКОМПЛЕКТНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ (ГУМАНІТАРНИЙ ТА ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМИ)

№з/п	Класи, напрями	Кількість годин на тиждень у класах					
		10 клас				11 клас	
		Усім класом	в групах додатково г у м а н і - тарн.	прир. математ.	Усім класом	в групах додатково г у м а н і - тарн.	прир. математ.
Навчальні предмети							
13	Фізична культура і здоров'я, ДІПО, ОБЖ	3			3		
14	Трудове навчання/технології	2			2		
	Разом	27	6	6	27	6	6
	Загальне навантаження на учня	33			33		
	Факультативи, індивідуальні та групові заняття і консультації (використовуються в групах)	3			3		
	Всього фінансується по класно	39			39		

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Типові навчальні плани для профільного навчання на III ступені загальноосвітніх навчальних закладів підготовлені в доповнення до діючих Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002–2004/2005 навчальні роки (наказ МОН від 25.04.2001 р. № 342), Типових навчальних планів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та предметів художньо-естетичного циклу (наказ МОН від 16.07.2001 р. № 516), а також Типових навчальних планів початкової школи (наказ МОН від 28.02.2001 р. № 96), за якими й надалі будуть працювати загальноосвітні навчальні заклади України.

Запропоновані варіанти Типових навчальних планів (додатки 1, 2) розроблені на реалізацію стратегії Національної доктрини розвитку освіти щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти, положень Концепції загальної середньої освіти щодо переорієнтації навчально-виховного процесу на особистість дитини та з метою опрацювання й апробації методології переведення старшої школи на профільне навчання. Ці плани дають змогу в залежності від потреб учнів формувати старші класи за напрямками і профілями, зокрема: універсальним, філологічним, суспільно-гуманітарним, художньо-естетичним, фізико-математичним, природничим, технологічним, спортивним.

За необхідності загальноосвітні навчальні заклади можуть укладати робочі навчальні плани з іншими профілями: хіміко-біологічним, правовим, економіко-географічним, технічним, екологічним тощо. Проте в шкільній практиці не слід захоплюватись вузькою спеціалізацією навчального процесу, оскільки основне завдання загальної середньої освіти — широка загальноосвітня підготовка учнів.

При неможливості чи відсутності потреб в організації профільного навчання використовується загальноосвітній варіант навчального плану — універсальний, у якому навчальний час рівномірно розподілений між базовими навчальними предметами.

Залежно від бажання учнів, кількості паралельних класів, кадрового та навчально-методичного забезпечення у старшій школі може вводиться один або декілька профілів (однопрофільна, багатoproфільна школа). Близькі за змістом профілі можуть

структуруватись у напрямі диференціації навчального процесу: гуманітарний, природничо-математичний, естетичний тощо.

Для недопущення перевантаження учнів має враховуватись їх навчання в інших типах навчальних закладів, зокрема позашкільних (художніх, музичних, спортивних школах тощо). В окремих випадках у загальноосвітніх навчальних закладах дозволяється зараховувати результати навчання з відповідних предметів (музика, основи естетики, фізична культура тощо) у позашкільних закладах.

У сільській однокласній школі основними напрямками диференціації навчання є введення поглибленого вивчення окремих предметів, доповнення інваріантної складової навчальних планів додатковими предметами та курсами за вибором учнів, факультативами.

Ефективною формою диференціації навчально-виховного процесу, організації профільного навчання у однокласній, а часто і двокласній старшій школі є створення у класах різнопрофільних груп за рахунок часткового ущільнення інваріантної складової та використання годин варіативної складової навчального плану (додаток 3). При цьому базове ядро навчальних предметів (27 годин) вивчається разом усім класом за єдиними навчальними програмами, а частина часу (6 годин) — окремо групами за програмами відповідних профілів (напрямів).

Для здійснення профільного навчання також використовуються Типові навчальні плани спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та предметів художньо-естетичного циклу (наказ МОН від 16.07.2001 р. № 516), Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002–2004/2005 навчальні роки (наказ МОН від 25.04.2001 р. № 342 — додатки 5, 6, 7). За цими самими Типовими планами організовується навчальний процес у основній школі (додатки 3, 4), а також у вечірніх (змінних) загальноосвітніх школах (додатки 8, 9).

Робочі навчальні плани на 2003/2004 навчальний рік складають загальноосвітні навчальні заклади на основі Типових варіантів і затверджуються відповідним органом управління освітою. Експериментальні та індивідуальні варіанти навчальних планів погоджуються з Міністерством освіти і науки України і затверджуються Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

При складанні робочих навчальних планів спеціалізованих шкіл, загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів, крім Типових, можуть використовуватись

також аналогічні варіанти навчальних планів, розроблених і затверджених Міністерством освіти протягом 1993–1999 рр. (Інформаційний збірник МОН України, 1993 р. № 9-Ю, 1998 р. № 10, 1999 р. № 17, 2000 р. № 9). При цьому необхідно дотримуватись гранично допустимого навчального навантаження учнів, а також загальної покласної кількості годин, які не повинні перевищувати меж, встановлених Типовими навчальними планами.

Повноцінність загальної середньої освіти забезпечується реалізацією як інваріантної, так і варіативної частин навчального плану, які обов'язково фінансуються з відповідних бюджетів.

Особлива увага має приділятися вивченню учнями української мови як державної, а також іноземних мов, оволодінню комп'ютерною грамотністю.

Обсяг і глибина вивчення курсу інформатики залежить від умов роботи закладу, оснащення його комп'ютерною технікою. Час на його вивчення може бути збільшений на одну годину.

Цикл суспільних предметів доповнюється обов'язковими курсами «Людина і суспільство» або «Основи філософії», які вводяться поступово, за наявності відповідного кадрового та навчально-методичного забезпечення.

За наявності навчально-методичного забезпечення і готовності вчителів у класах філологічного, суспільно-гуманітарного, спортивного, художньо-естетичного профілів замість предметів біології, фізики, астрономії, хімії може вивчатись інтегрований курс «Природознавство». Аналогічно, в класах фізико-математичного, природничого, технологічного профілів може вивчатись інтегрований курс «Література».

Курси з астрономії, креслення, основ безпеки життєдіяльності можуть вивчатись автономно або інтегровано з відповідними навчальними предметами. Якщо курси з креслення, основ безпеки життєдіяльності вивчаються як окремі предмети, то на ці цілі використовується час з варіативної складової (в обсягах, передбачених навчальними програмами).

На виконання Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та Указу Президента України від 09.10.2001 р. № 941/2001 «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні» місцеві органи управління освітою та педагогічні колективи мають здійснити заходи щодо створення умов для введення третьої години занять з основ здоров'я та фізичної культури. Залежно від особливостей роботи та можливостей навчального закладу реалізація цього завдання може здійснюватись за рахунок варіативної складової навчального плану, позакласних занять, додатково залучених коштів.

Допризовна підготовка та медично-санітарна підготовка учнів здійснюється за удосконаленими навчальними програмами у 10 і 11-му класах (по одній годині на тиждень). За наявності матеріально-технічного та кадрового забезпечення ці заняття можуть проводитись у кінці навчального року в рахунок навчальної практики учнів, у т.ч. з використанням навчально-методичної бази військових частин, відповідних кафедр вищих навчальних закладів, військових комісаріатів, оборонно-спортивних, військово-патріотичних оздоровчих таборів тощо.

Відповідно до статті 16 Закону України «Про загальну середню освіту» 2003/2004 навчальний рік починається 1 вересня святом — День знань і закінчується, включаючи проведення навчальної практики, підсумкового оцінювання і державної підсумкової атестації навчальних досягнень учнів, в 1–4 класах — 31 травня, 5–8, 10 класах — 18 червня, 9, 11(12) класах — 21 червня.

Навчальні заняття організовуються за семестровою системою: I семестр — зі вересня по 26 грудня, II семестр — з 12 січня по 31 травня.

Протягом навчального року для учнів проводяться канікули: орієнтовно осінні з 3 по 9 листопада, зимові з 29 грудня по 11 січня, весняні з 15 по 21 березня та протягом 2-х днів у травні (термін визначає навчальний заклад).

Гранична наповнюваність класів та тривалість уроків встановлюються відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту». Мінімальна наповнюваність груп для факультативних занять у міських загальноосвітніх навчальних закладах становить вісім, сільських — чотири учні.

Поділ класів на групи при вивченні окремих предметів здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 20.02.2002 р. № 128.

Згідно рішень місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи і при наповнюваності, меншій від нормативної, а також при вивченні інших предметів за рахунок зекономлених бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів.

Навчальний рік завершується проведенням навчальних екскурсій, навчальної практики та підсумкової атестації учнів.

Навчальні екскурсії та навчальна практика учнів організовуються відповідно до інструктивно-методичного листа Міністерства освіти і науки від 07.03.2001 р. № 1/9-97. У загальноосвітніх навчальних закладах з професійним навчанням та навчально-виробничих комбінатах навчально-виробнича практика проводиться згідно з програмами профільних дисциплін. У вечірніх

(змінних) школах навчальна практика запроваджується лише для непрацюючої учнівської молоді.

Залежно від місцевих умов та специфіки навчального процесу навчальна практика частково або повністю може проводитись під час навчального року, а в окремих випадках — у літній період. Зокрема, при шестиденному режимі занять основні види і форми навчальної практики можуть включатися у зміст навчальних програм і реалізовуватися протягом навчального року.

У випускних 9 і 11 (12) класах з 3 по 21 червня проводиться державна підсумкова атестація навчальних досягнень учнів відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки від 14.12.2000 р. № 588.

З урахуванням регіональних особливостей, кліматичних умов за погодженням з відповідними місцевими органами управління освітою можуть змінюватись структура навчального року та графік учнівських канікул. При цьому залишається незмінною загальна кількість навчального часу, що зумовлюється виконанням навчальних програм (у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня — 175 робочих днів, II–III ступенів — 190 робочих днів).

*Директор департаменту загальної
середньої та дошкільної освіти
П. Б. ПОЛЯНСЬКИЙ*

**Про затвердження Нормативів
наповнюваності груп дошкільних навчальних
закладів (ясел-садків) компенсуючого типу,
класів спеціальних загальноосвітніх шкіл
(шкіл-інтернатів), груп подовженого дня
і виховних груп загальноосвітніх навчальних
закладів усіх типів та Порядку поділу класів
на групи при вивченні окремих предметів
у загальноосвітніх навчальних закладах**

НАКАЗ

Міністерства освіти і науки України

від 20 лютого 2002 р. № 128

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

6 березня 2002 р. за № 239/6517

*(Зміна тексту: Наказ зареєстровано № 844/7132 24.10.2002
МОН № 572 09.10.2002)*

На виконання статті 14 Закону України «Про дошкільну освіту» та статті 14 Закону України «Про загальну середню освіту»

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Нормативи наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядок поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах згідно з додатками 1 та 2.

2. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти України від 10.09.97 № 341 «Про нормативи граничної наповнюваності класів, груп, гуртків і нормативи поділу класів при вивченні окремих предметів у середніх закладах освіти», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 06.10.97 за № 453/2257.

3. Контроль за виконанням наказу покласти на заступників Державного секретаря Богомоллова А. Г. та Науменка Г. Г.

*Державний секретар
В. О. ЗАЙЧУК*

*Додаток 2
до наказу Міністерства освіти
і науки України
від 20 лютого 2002 р. № 128*

*ПОГОДЖЕНО:
Міністерство фінансів України
Міністерство охорони здоров'я України*

**ПОРЯДОК ПОДІЛУ КЛАСІВ НА ГРУПИ ПРИ ВИВЧЕННІ
ОКРЕМИХ ПРЕДМЕТІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

*(додаток змінено: Наказ зареєстровано № 844/7132
24.10.2002 МОН №572 09.10.2002)*

При вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах для посилення індивідуальної роботи з учнями за-
проваджується поділ класів на групи.

6. При проведенні уроків з основ здоров'я та фізичної культури у 10 — 12-му класах (окремо для хлопців і дівчат)	більше 27, але не менше 8 учнів у групі

Поділ здійснюється за рішенням педагогічної ради закладу за умови, що граничнодопустиме навчальне навантаження на учня не перевищуватиме загальну кількість годин, передбачених навчальним планом для даного класу з урахуванням поділу.

*Начальник департаменту економіки
та соціального розвитку
П. М. КУЛІКОВ*

Методичний лист щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» у 2006/2007 навчальному році

У 2006/2007 навчальному році вивчення предмета «Захист Вітчизни» здійснюватиметься за новою навчальною програмою для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. У зв'язку з тим, що назва предмету не відповідала змістовому наповненню нової навчальної програми в редакції 2005 року, предмет «Допризовна підготовка юнаків» перейменовано у «Захист Вітчизни» (лист Міністерства освіти і науки України від 24.10.05 р. № 1/9-589).

Відповідно до назви уточнено акценти у формулюванні мети та завдань предмета:

- ознайомлення учнів з основами нормативно-правового забезпечення захисту Вітчизни, цивільного захисту та охорони здоров'я;

- набуття знань про функції Збройних сил України, їхні характерні особливості; засвоєння основ захисту Вітчизни, цивільного захисту, Медико-санітарної підготовки; здійснення психологічної підготовки до захисту Вітчизни;

- формування та удосконалення життєво необхідних компетенцій учнів щодо захисту Вітчизни і військово-патріотичного виховання;

- підготовка учнів до захисту Вітчизни, професійної орієнтації молоді.

При вивченні предмета учні мають набути знань, практичних вмінь і навичок, необхідних у природних, техногенних та соціальних умовах, які постійно змінюються.

Навчальними планами передбачено два варіанти вивчення предмета:

- 1) по 2 години на тиждень 1 година за рахунок інваріантної складової навчального плану і 1 година за рахунок варіативної складової навчального плану (тематичний план № 1 програми);

- 2) по 1 годині на тиждень за рахунок інваріантної складової навчального плану (тематичний план № 3 програми).

Вивчення предмета здійснюється окремо для юнаків та дівчат, поділ класу на групи здійснюється згідно з нормативами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р. № 128. Юнаки навчаються за тематичним планом № 1 програми, дівчата та юнаки, що не вивчають основи військової справи за станом здоров'я або релігійними поглядами за тема-

тичним планом № 2 програми. При спільному вивченні предмета юнаками та дівчатами використовується тематичний план № 1.

Урок як основна організаційна форма предмета «Захист Вітчизни» в усіх загальноосвітніх навчальних закладах починається з шукання, перевірки готовності класу до уроку і тренування з тематикою уроку на протязі 3–5 хв.

Зміст програмового матеріалу, у залежності від матеріальної бази, регіональних особливостей та ін. може бути змінений на 20 відсотків. Послідовність вивчення тем, вчитель може коригувати самостійно.

Оцінювання рівня засвоєння учнями програмового матеріалу здійснюється відповідно до «Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти». Підсумковий бал не є середнім арифметичним від тематичних оцінювань, він залежить від вагомості кожного тематичного бала. Форми і методи тематичних обліків визначаються вчителем.

Навчально-польові заняття (збори) проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів. Їх організація і проведення планується керівником навчального закладу відповідно до діючих вимог. Навчально-польові заняття можна проводити поетапно (по мірі вивчення тем або розділів), у кінці чвертей, першого семестру та навчального року, за рахунок літньої практики.

З метою більш ефективної організації навчально-польових зборів, пропонуємо визначити школи, на базі яких проводити заняття, залучивши до них учнів з інших шкіл, об'єднавши їх у навчальні взводи та відділення.

Заслужує на увагу поширення досвіду Ярмолинецького районного відділу освіти Хмельницької області щодо проведення навчально-польових зборів на базі підшефної військової частини.

Практичне закріплення теоретичного матеріалу з розділу «Основи цивільного захисту» також передбачається під час проведення Дня цивільної оборони (цивільного захисту) в загальноосвітніх навчальних закладах.

Стрільба з автомата та малокаліберної гвинтівки проводиться на відповідно обладнаних стрільбищах і в тирах за планами військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених з начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого навчального закладу), органом управління освітою і керівником навчального закладу.

Для активізації військово-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах рекомендується вести гурткову

роботу відповідного напрямку. При проведенні відповідної роботи необхідно керуватися Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, програмою «Основи захисту Вітчизни», угодою про співробітництво між обласним управлінням освіти і науки та обласним військовим комісаріатом про спільну діяльність з питань військово-патріотичного виховання учнівської молоді.

Найбільш актуальним у вивченні курсу «Захист Вітчизни» у цьому навчальному році є інформування учнів з питань євроінтеграції України та основ Міжнародного гуманітарного права. На виконання Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо дальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО)» та з метою надання учням необхідних знань з основних питань Міжнародного гуманітарного права, найбільш поширених засобів захисту себе та своїх близьких Міністерство освіти і науки рекомендує вивчення розділів «Військово-історичні, правові та політичні основи захисту Вітчизни», «Загальновійськова підготовка», «Тактична підготовка», «Основи цивільного захисту», «Основи Медико-санітарної підготовки» програми «Захист Вітчизни», органічно поєднати з вивченням питань про створення функції та структура Організації Північноатлантичного договору (НАТО), вплив НАТО на світові геополітичні процеси, Європейська інтеграція і національна безпека України, обмеження під час збройного конфлікту, кодекси поза часом, образи та сприйняття війни, дилема очевидця, «діти-солдати», зброя невибіркового характеру, міжнародні трибунали, етика проведення гуманітарної операції, планування табору для людей переміщених під час надзвичайних ситуацій (під час проведення навчально-польових зборів).

Існують різні точки зору стосовно того, чи можна об'єднати два інтеграційних процеси: вступ до НАТО та вступ до ЄС. Як показує досвід країн Східної Європи, через 0,5–5 років після набуття членства в НАТО більшість з них стали повноправними членами й Європейського Союзу. Хоча це справді різні за суттю організації, що пов'язано з умовами та завданнями їх створення: НАТО має більш військово-політичний характер, ЄС - політико-економічний.

Починаючи з 1 січня 2005 року, істотно змінено умови встановлення доплат за виконання окремих видів педагогічної діяльності. Збільшено розміри доплат і за завідування кабінетами та керівництво методичними комісіями у загальноосвітніх навчальних закладах. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 24.02.2005 р. № 118 за завідування кабінетом вста-

новлюється додаткова оплата в розмірі 10–13 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати). Конкретний розмір доплат визначає керівник за погодженням з профспілковим комітетом. Чинне законодавство не встановлює будь-яких вимог щодо кількості навчальних кабінетів за завідування якими призначається додаткова оплата. Відповідно до Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2004 року № 601, кабінетом вважається класна кімната закладу зі створеним навчальним середовищем, оснащена сучасними засобами навчання та шкільним обладнанням.

При вивченні предмета слід користуватися підручниками, посібниками та навчально-наочними матеріалами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Для оформлення кабінетів рекомендується використовувати серію плакатів («Захист Вітчизни», 17 аркушів, формат А–1; «Куточок цивільного захисту», 16 аркушів, формат А–3; «Медико-санітарна підготовка», 11 аркушів, формат А–1 Харківського автора Міненко М. І.. Додаткову інформацію можна отримати за тел. 8-057-757-60-48, 8-050-302-82-60, E-mail: plakats@list.ru).

Залікові зошити для тематичного оцінювання знань учнів з предмета «Захист Вітчизни» (авт. Кривоніс Ю. Д., Ігнат'єв С. Б. — «Ранок») представлені у двох варіантах: «Захист Вітчизни» 10 — 11 клас і «Основи цивільного захисту» 10 клас.

Перелік рекомендованої літератури

ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ

1	Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Захист Вітчизни (авт. Бахтін А.М. та інші)		10 — 11	Атол, м. Миколаїв	2005
Основна література					
2	Захист Вітчизни (підручник)	Бака М. М., Квашньов Ю. О., Операйло С. І.	10 — 11	Вежа	2006
3	Фізична і військово-прикладна підготовка молоді (навчально-методичний посібник)	Бака М. М., Корж В. П.	10 — 11	ЛК МЕІ-КЕР	2003
4	Це ви можете без лікаря (навчальний посібник з медико-санітарної підготовки)	Бутилін Ю., Бутилін В., Бутилін Д.	10 — 11	Скарби	2003
5	Основи медичних знань (навчальний посібник з медико-санітарної підготовки)	Коденко Я. В.	10 — 11	Арт-освіта	2004
Додаткова література					
6	Навчальний предмет «Захист Вітчизни» (довідковий посібник)	Єдинак Г. А.	10 — 11	Кам'янець-Подільський	2004
Методична література					
7	«Захист Вітчизни» (комплект плакатів)	Міненко М. І.	10 — 11	Харків	2004
8	«Основи військової служби (вогнева підготовка)» (комплект навчальних плакатів)	Рудюк С. П.	10 — 11	ВКФ ТС ЗС України	2005
9	Книга вчителя предмету «Захист Вітчизни» (довідкові матеріали для організації роботи вчителя)	Василенко Є. Ю. Ганчева В. І., Дятленко С. М.		ТОРСІНГ ПЛЮС	2006

IV. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРЕДМЕТА

Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України

ЗАКОН

від 24 березня 1999 року № 548-XIV

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999, № 22-23, ст.194)

*(Із змінами, внесеними згідно із Законами
№ 2171-III (2171-14) від 21.12.2000, ВВР, 2001, № 9,
ст. 38 № 662-IV (662-15) від 03.04.2003, ВВР, 2003, № 27,
ст. 209 — набуває чинності 01.08.2003 року № 744-IV (744-15)
від 15.05.2003, ВВР, 2003, № 29, ст. 234 № 1420-IV (1420-15)
від 03.02.2004 № 1865-IV (1865-15) від 24.06.2004)*

Верховна Рада України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити Статут внутрішньої служби Збройних Сил України (додається).
2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

*Президент України
Л.КУЧМА*

Статут внутрішньої служби Збройних Сил України

(У тексті Статуту слова «Товаришу (пане)» та «товаришу (пане)» замінено відповідно словами «Товаришу» та «товаришу»)

ВСТУП

Цей Статут визначає загальні права та обов'язки військовослужбовців Збройних Сил України і їх взаємовідносини, обов'язки основних посадових осіб полку і його підрозділів, правила внутрішнього порядку у військовій частині та її підрозділах.

Статутом керуються всі військові частини, кораблі, управління, штаби, організації, установи і військові навчальні заклади Збройних Сил України (далі — військові частини).

Дія Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України поширюється на Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України, війська Цивільної оборони України та на інші військові формування, створені відповідно до законів України. *(Частина четверта вступу із змінами, внесеними згідно із Законами № 2171-III (2171-14) від 21.12.2000, № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)*

ВІЙСЬКОВА ПРИСЯГА

Я, (прізвище, ім'я та по батькові), вступаю на військову службу і урочисто присягаю Українському народові завжди бути йому вірним і відданим, обороняти Україну, захищати її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок, накази командирів, неухильно додержуватися Конституції України та законів України, зберігати державну таємницю. *(Частина перша із змінами внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Присягаю виконувати свої обов'язки в інтересах співвітчизників.

Присягаю ніколи не зрадити Українському народові!

БОЙОВИЙ ПРАПОР ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

1. Бойовий Прапор військової частини Збройних Сил України є символом честі, доблесті, слави і зобов'язує кожного військовослужбовця Збройних Сил України віддано служити Українському народові, мужньо, вміло і непохитно боронити Українську державу, не шкодуючи свого життя.

2. Бойовий Прапор військової частини є почесним знаком, що визначає особливості її бойового призначення, історії та заслуг і свідчить про належність військової частини до Збройних Сил України.

3. Бойовий Прапор після сформування військової частини вручається їй від імені Президента України представником, призначеним Міністром оборони України.

4. Бойовий Прапор закріплюється за військовою частиною на весь час незалежно від зміни її найменування і номера. Зміни найменування військової частини вносяться до Грамоти Президента України, що видається під час вручення Бойового Прапора.

5. Бойовий Прапор завжди знаходиться зі своєю військовою частиною, а на полі бою — в районі бойових дій, в яких частина бере участь.

6. У разі втрати Бойового Прапора командир військової частини і військовослужбовці, що є безпосередніми винуватцями цього, несуть відповідальність згідно із законом.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Збройні Сили України — військове формування, на яке відповідно до Конституції України (254к/96-ВР) покладаються обов'язки України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

2. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

3. Військова служба у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, є державною службою особливого характеру, яка полягає в професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни.

Порядок проходження громадянами України військової служби, їх права та обов'язки визначаються законами України, положеннями про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців, які затверджуються Президентом України, та іншими нормативно-правовими актами.

4. Повсякденне життя і службова діяльність військовослужбовців регулюються Конституцією України, законами України, цим Статутом та іншими нормативно-правовими актами.

5. Внутрішня служба — це система заходів, що вживаються для організації повсякденного життя і діяльності військової частини, підрозділів та військовослужбовців згідно з цим Статутом та іншими нормативно-правовими актами.

6. Внутрішня служба здійснюється з метою підтримання у військовій частині порядку та військової дисципліни, належного морально-психологічного стану, які забезпечують постійну бойову готовність та якісне навчання особового складу, збереження здоров'я військовослужбовців, організоване виконання інших завдань.

Вимоги цього Статуту зобов'язаний знати й сумлінно виконувати кожен військовослужбовець.

ЧАСТИНА І

ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ

ТА ВІДНОСИНИ МІЖ НИМИ

Розділ 1. Обов'язки, права та відповідальність

військовослужбовців

Загальні положення

9. Військовослужбовці Збройних Сил України, якими можуть бути лише громадяни України, мають права й свободи громадян України з урахуванням особливостей, що визначаються Конституцією України, законами України з військових питань, статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами.

На військовослужбовців покладаються обов'язки, що визначаються статутами та порадами Збройних Сил України.

10. Кожний військовослужбовець має військове звання відповідно до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу». Військові звання поділяються на армійські та корабельні згідно з додатком 3 до цього Статуту.

Загальні обов'язки військовослужбовців

11. Необхідність виконання завдань оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, а також завдань, визначених міжнародними зобов'язаннями України покладає на військовослужбовців такі обов'язки:

- свято і непорушно додержуватися Конституції України (254к/96-ВР) та законів України, Військової присяги, відда-

но служити Українському народові, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок;

- бути хоробрим, ініціативним і дисциплінованим;
- беззастережно виконувати накази командирів (начальників) і захищати їх у бою, як святиню оберігати Бойовий Прапор своєї частини;
- постійно підвищувати рівень військових професійних знань, вдосконалювати свою виучку і майстерність, знати та виконувати свої обов'язки та додержуватися вимог статутів Збройних Сил України;
- знати й утримувати в готовності до застосування закріплене озброєння, бойову та іншу техніку, берегти державне майно;
- дорожити бойовою славою Збройних Сил України та своєї військової частини, честю і гідністю військовослужбовця Збройних Сил України;
- поважати бойові та військові традиції, допомагати іншим військовослужбовцям, що перебувають у небезпеці, стримувати їх від вчинення протиправних дій, поважати честь і гідність кожної людини;
- бути пильним, суворо зберігати державну таємницю;
- вести бойові дії ініціативно, наполегливо, до повного виконання поставленого завдання;
- виявляти повагу до командирів (начальників) і старших за військовим званням, сприяти їм у підтриманні порядку і дисципліни;
- додержуватися правил військового вітання, ввічливості й поведінки військовослужбовців, завжди бути одягненим за формою, чисто й охайно.

12. Про все, що сталося з військовослужбовцем і стосується виконання ним службових обов'язків, та про зроблені йому зауваження військовослужбовець зобов'язаний доповідати своєму безпосередньому начальникові.

13. Військовослужбовець зобов'язаний додержуватися вимог безпеки, вживати заходів до запобігання захворюванню, травматизму, повсякденно підвищувати фізичну загартованість і тренуваність, утримуватися від шкідливих для здоров'я звичок.

14. Із службових та особистих питань військовослужбовець повинен звертатися до свого безпосереднього начальника, а якщо він не може їх вирішити — до наступного прямого начальника.

15. Військовослужбовець зобов'язаний знати і неухильно додержуватися прийнятих Україною норм міжнародного гуманітарного права.

17. На військовослужбовців під час перебування на бойовому чергуванні, у внутрішньому і гарнізонному наряді, а також під час виконання інших завдань покладаються спеціальні обов'язки. Ці обов'язки та порядок їх виконання визначаються законами і статутами Збройних Сил України, а також іншими нормативно-правовими актами, що приймаються на основі законів і статутів Збройних Сил України.

Права військовослужбовців

18. Військовослужбовці перебувають під захистом держави і мають усю повноту прав і свобод, закріплених Конституцією України.

20. Військовослужбовці під час виконання службових обов'язків мають право застосовувати заходи фізичного впливу, а також носити, зберігати та застосовувати спеціальні засоби, зброю в порядку, встановленому законодавством.

21. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та зброї допускається, якщо інші заходи виявилися не-ефективними або якщо через обставини застосування інших заходів є неможливим.

Застосуванню зброї, за винятком випадків раптового нападу, нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів, літальних апаратів, морських і річкових суден, втечі з-під варти зі зброєю або за допомогою транспортних засобів під час руху, повинно передувати попередження про намір застосовувати зброю і постріл угору.

У разі застосування і використання зброї військовослужбовець зобов'язаний вжити всіх заходів для того, щоб не було завдано шкоди стороннім особам.

22. Військовослужбовці мають право застосовувати спеціальні засоби, засоби фізичного впливу та зброю особисто або у складі підрозділу.

- для захисту свого здоров'я і життя, а також здоров'я і життя інших військовослужбовців і цивільних осіб від нападу, якщо іншими способами й засобами захистити їх у даній ситуації неможливо;
- для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину та яка намагається втекти або яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також для затримання озброєної особи, яка загрожує застосуванням зброї та інших засобів, що становить загрозу для життя і здоров'я військовослужбовця чи інших осіб;
- для відбиття нападу на об'єкти, що охороняються військовослужбовцями, а також для звільнення цих об'єктів у разі захоплення;

- у разі спроби насильного заволодіння зброєю, бойовою та іншою технікою, якщо іншими способами і засобами неможливо припинити цю спробу.

23. Посадові особи варті та патруля мають право застосовувати зброю у випадках і в порядку, визначеному Статутом гарнізонної і вартової служб Збройних Сил України.

24. Про застосування фізичної сили та спеціальних засобів військовослужбовець доповідає своєму безпосередньому командирові (начальникові).

Про поранення або смерть, що сталися внаслідок застосування фізичного впливу і спеціальних засобів, а також про всі випадки застосування зброї військовослужбовець зобов'язаний негайно і письмово повідомити свого командира (начальника), а командир (начальник) військової частини негайно доповідає безпосередньому командирові (начальникові), а також повідомляє військового прокурора та начальника органу управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України (далі — Служба правопорядку) в гарнізоні.

Повідомлення начальника органу управління Служби правопорядку про застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та зброї здійснюється в разі їх застосування військовослужбовцями Збройних Сил України.

25. Військовослужбовець має право використовувати зброю для подання сигналу тривоги або виклику допомоги.

Відповідальність військовослужбовців

26. Військовослужбовці залежно від характеру вчиненого правопорушення чи провини несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність згідно із законом.

27. Військовослужбовці, на яких накладається дисциплінарне стягнення за вчинене правопорушення, не звільняються від матеріальної та цивільно-правової відповідальності за ці правопорушення. За вчинення злочину військовослужбовці притягаються до кримінальної відповідальності на загальних підставах.

Начальники та підлеглі, старші та молодші за військовим званням

28. Єдиноначальність є одним із принципів будівництва і керівництва Збройними Силами України і полягає в:

- наділенні командира (начальника) всією повнотою розпорядчої влади стосовно підлеглих і покладенні на нього персональної відповідальності перед державою за всі сторони життя та

діяльності військової частини, підрозділу і кожного військовослужбовця;

- наданні командирові (начальникові) права одноособово приймати рішення, віддавати накази;
- забезпеченні виконання зазначених рішень (наказів), виходячи із всебічної оцінки обстановки та керуючись вимогами законів і статутів Збройних Сил України.

29. За своїм службовим становищем і військовим званням військовослужбовці можуть бути начальниками або підлеглими стосовно інших військовослужбовців.

30. Начальник має право віддавати підлеглому накази і зобов'язаний перевіряти їх виконання.

Підлеглий зобов'язаний беззастережно виконувати накази начальника, крім випадків віддання явно злочинного наказу, і ставитися до нього з повагою.

31. Начальники, яким військовослужбовці підпорядковані за службою, у тому числі і тимчасово, є прямими начальниками для цих військовослужбовців. Найближчий до підлеглого прямий начальник є безпосереднім начальником.

32. За своїми військовими званнями начальниками є:

- сержанти і старшини — для рядових і матросів однієї з ними військової частини;
- прапорщики і мічмани — для сержантів і старшин, рядових і матросів однієї з ними військової частини;
- молодші офіцери — для сержантів, прапорщиків і мічманів однієї з ними військової частини і старшин, рядових і матросів;

(Абзац четвертий статті 32 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

- старші офіцери за військовим званням підполковник, капітан 2 рангу, майор, капітан 3 рангу — для прапорщиків і мічманів, сержантів і старшин, рядових і матросів;
- генерал-лейтенанти, віце-адмірали, генерал-майори, контр-адмірали, полковники, капітани 1 рангу — для молодших офіцерів, прапорщиків і мічманів, сержантів і старшин, рядових і матросів;
- генерали армії України, генерал-полковники, адмірали — для старших і молодших офіцерів, прапорщиків і мічманів, сержантів і старшин, рядових і матросів.

33. Військовослужбовці, які за своїм службовим становищем і військовим званням (статті 31 і 32 цього Статуту) не є стосовно інших військовослужбовців начальниками або підлеглими, можуть бути старшими чи молодшими за військовим званням.

Старші за військовим званням військовослужбовці мають право вимагати від молодших за військовим званням військовослужбовців додержання військової дисципліни, громадського порядку і форми одягу, а також правил поведінки і військового вітання. Молодші за званням військовослужбовці повинні беззастережно виконувати зазначені вимоги старших за військовим званням військовослужбовців.

34. У разі спільного виконання службових обов'язків військовослужбовцями, що не підпорядковані один одному, якщо їх службові відносини не визначені командиром (начальником), начальником є старший із них за посадою, а за рівних посад — старший за військовим званням.

Порядок віддання й виконання наказів

35. Накази віддаються, як правило, в порядку підпорядкованості. За крайньої потреби командир (начальник), старший за службовим становищем, ніж безпосередній начальник, може віддати наказ підлеглому, минаючи його безпосереднього начальника, про що повідомляє безпосереднього начальника підлеглому чи наказує підлеглому особисто доповісти своєму безпосередньому начальникові.

Наказ можна віддавати одному чи групі військовослужбовців усно або письмово, у тому числі з використанням технічних засобів зв'язку.

Наказ повинен бути сформульований чітко і не може допускати подвійного тлумачення.

36. Командир (начальник) відповідає за відданий наказ, його наслідки та відповідність законодавству, а також за невжиття заходів для його виконання, за зловживання, перевищення влади чи службових повноважень.

За віддання і виконання явно злочинного наказу (розпорядження) винні особи притягаються до відповідальності згідно із законом.

37. Військовослужбовець після отримання наказу відповідає: «Слухаюсь» і далі виконує його. Для того, щоб переконатися, чи правильно підлеглий зрозумів відданий наказ, командир (начальник) може зажадати від нього стисло передати зміст наказу. Підлеглий має право звернутися до командира (начальника) з проханням уточнити наказ.

Військовослужбовець зобов'язаний неухильно виконати відданий йому наказ у зазначений термін.

Про виконання або невиконання наказу військовослужбовець зобов'язаний доповісти командирові (начальникові), який

віддав наказ, і своєму безпосередньому командирові (начальникові), а також вказати причини невиконання наказу або його несвоєчасного (неповного) виконання. Якщо військовослужбовець розуміє, що він неспроможний виконати наказ своєчасно та у повному обсязі, він про це зобов'язаний доповісти вищезазначеним особам негайно. (*Частина третя статті 37 в редакції Закону № 420-IV (1420-15) від 03.02.2004*)

38. У разі коли військовослужбовець, який виконує наказ, отримав від іншого командира (начальника), старшого за службовим становищем чи військовим званням, новий наказ, що стане перешкодою для виконання попереднього, він доповідає про це командирові (начальникові), який віддав наступний наказ, і після отримання його згоди припиняє виконання попереднього наказу.

Командир (начальник), який віддав наступний наказ, повідомляє про це командира (начальника), який віддав попередній наказ.

Відрекомендування командирам (начальникам) та особам, які прибули для інспектування (перевірки)

39. Командир військової частини зобов'язаний зустрічати і супроводжувати по розташуванню військової частини Президента України, Голову Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, начальника Генерального штабу Збройних Сил України та заступників Міністра оборони України, усіх прямих начальників, а також осіб, призначених для керівництва інспектуванням (перевіркою) військової частини.

Під час зустрічі цих осіб командир (начальник) військової частини подає команду «Струнко» і рапортує їм. Наприклад:

- «Товаришу* генерал-майоре. Перший механізований полк — на заняттях.

Отримавши команду «Вільно», командир (начальник) військової частини повторює її та має бути готовим доповісти за кожний підрозділ полку і далі діє за розпорядженням особи, що прибула.

40. Військовослужбовці самостійно відрекомендовуються своєму безпосередньому начальникові у разі:

- призначення на посаду і звільнення з неї;
- присвоєння військового звання;

* Для звернення військовослужбовців у Збройних Силах України вживається «товаришу». У випадках участі у спільних з іноземними контингентами військових навчань, миротворчих та інших подібних операціях, що здійснюються на підставі міжнародних договорів України, звертання до осіб, які входять до складу військових контингентів інших держав, має відповідати статутним правилам цих держав.

- вручення нагороди;
- відбуття чи повернення з відрядження, відпустки або лікування.

Відрекомендовуючись своєму безпосередньому начальникові, військовослужбовці називають свою посаду, військове звання, прізвище та причину звертання. Наприклад: «Товаришу майоре. Командир Першої механізованої роти капітан Ткаченко. Відрекомендовуюся з нагоди присвоєння мені військового звання капітана».

Про військову ввічливість і поведінку військовослужбовців

49. Військовослужбовці повинні постійно бути зразком високої культури, скромності й витримки, берегти військову честь, захищати свою й поважати гідність інших людей, зобов'язані завжди пам'ятати, що за їх поведінкою судять не лише про них, а й про Збройні Сили України в цілому.

Усі військовослужбовці повинні під час зустрічі (обгону) вітати один одного, додержуючись правил, визначених Стройовим статутом Збройних Сил України. Військове вітання — це вияв взаємної поваги і згуртованості військовослужбовців.

50. Відносини між військовослужбовцями повинні ґрунтуватися на взаємній повазі, і у питаннях служби вони звертаються один до одного на «Ви».

Начальники й старші за військовим званням військовослужбовці у питаннях служби до підлеглих і молодших звертаються за військовим званням і прізвищем або тільки за званням, додаючи в останньому випадку перед званням слово «товаришу». Наприклад: «Рядовий Черняк», «Товаришу рядовий»; «Сержанте Мішин», «Товаришу сержанте»; «Прапорщику Мороз», «Товаришу прапорщику»; «Лейтенанте Малишенко», «Товаришу лейтенанте».

До курсантів військово-навчальних закладів, які не мають військових звань сержантського і старшинського складу чи складу прапорщиків і мічманів, а також курсантів навчальних військових частин (підрозділів) звертаються «Курсанте Стадников», «Товаришу курсанте».

51. Військовослужбовці під час звертання до них командира (начальника) або старшого за військовим званням повинні стати у стройове положення.

Підлеглі й молодші за військовим званням звертаються у службових справах до командирів (начальників) і старших за військовим званням, додаючи перед званням слово «Товаришу». Наприклад: «Товаришу лейтенанте».

52. У разі коли необхідно звернутися до іншого військовослужбовця в присутності командира (начальника) або старшого за військовим званням, слід попросити на це дозволу командира (начальника) або старшого за військовим званням. Наприклад: «Товаришу полковнику, дозвольте звернутися до майора Іващенка».

53. У разі звертання один до одного поза строем, а також у разі віддавання чи отримання наказу військовослужбовці повинні стати у стройове положення, а ті, що знаходяться у головному уборі, прикладають руку до нього.

Доповідаючи чи вислуховуючи рапорт, військовослужбовець прикладає руку до головного убору і опускає її після закінчення доповіді. Якщо перед доповіддю віддавалася команда «Струнко», то доповідач за наступною командою «Вільно» повторює її й опускає руку.

54. У громадських місцях, у міському транспорті та приміських поїздах за відсутності вільних місць військовослужбовець повинен запропонувати своє місце командирові (начальникові) або старшому.

Якщо під час зустрічі немає можливості вільно розминутися з командиром (начальником) або старшим за військовим званням, підлеглий (молодший за військовим званням) повинен, вітаючи, пропустити його. За потреби обігнати командира (начальника) або старшого за військовим званням слід попросити у нього на це дозволу.

55. Військовослужбовцям забороняється тримати руки в кишенях одягу, а також сидіти у присутності командира (начальника) або старшого за військовим званням без його дозволу.

Курити дозволяється тільки у спеціально відведених для цього місцях.

56. Військовослужбовці повинні бути ввічливими у спілкуванні з іншими особами, виявляти особливу увагу до осіб похилого віку, жінок і дітей, поступатися їм місцем у громадському транспорті, сприяти захистові честі й гідності громадян, додержанню громадського порядку, а також подавати допомогу при нещасних випадках, виникненні пожежі чи стихійного лиха.

57. Правила військової ввічливості, поведінки та військового вітання обов'язкові також для прапорщиків і мічманів, осіб молодшого, старшого і вищого офіцерського складу, які перебувають у запасі і у відставці, якщо вони носять військову форму одягу.

Обов'язки рядового (матроса)

127. Рядовий (матрос) у мирний і воєнний час відповідає за точне та вчасне виконання покладених на нього обов'язків і по-

ставлених йому завдань, а також за утримання своєї зброї та до-
рученої техніки у справному стані, за збереження виданого йому
майна.

Рядовий (матрос) підпорядковується командирові відділення.

За зразкове виконання обов'язків військової служби, успіхи
у бойовій підготовці та зразкову дисципліну рядовому може бути
надане військове звання старший солдат, а матросу — старший
матрос.

Старший солдат (старший матрос) зобов'язаний допомагати ко-
мандирові відділення в навчанні та вихованні рядових (матросів).

128. Рядовий (матрос) зобов'язаний:

- сумлінно вивчати військову справу, зразково виконувати свої
службові обов'язки, засвоювати все, чого навчають коман-
дири (начальники), та бути готовим до виконання завдань,
пов'язаних із захистом Вітчизни, незалежності та тери-
торіальної цілісності України;
- знати посади, військові звання і прізвища своїх прямих на-
чальників до командира з'єднання включно;
- виявляти повагу до командирів (начальників) і старших
за військовим званням військовослужбовців, шанувати честь
і гідність товаришів по службі, додержувати правил військо-
вої ввічливості, поведінки та військового вітання;
- зберігати державну таємницю, точно, ініціативно, сумлінно
виконувати накази командирів (начальників);
- повсякденно загартовувати себе, вдосконалювати свою фізич-
ну підготовку;
- постійно бути за формою та охайно одягненим, додержувати
правил особистої та громадської гігієни;
- досконало володіти зброєю і технікою, тримати їх завжди
справними, чистими, готовими до бою;
- охайно носити одяг і взуття, своєчасно й акуратно їх лагоди-
ти, щоденно чистити і зберігати у визначених місцях;
- неухильно виконувати правила безпеки під час використання
зброї, в роботі з технікою та в інших випадках, а також додер-
жувати правил пожежної безпеки;
- бути хоробрим і дисциплінованим, не допускати негідних
вчинків і стримувати від них інших військовослужбовців;
- у разі потреби відлучитися в межах розташування військової
частини (підрозділу) запитати дозволу в командира відділен-
ня, а після повернення доповісти йому про прибуття;
- під час перебування поза розташуванням військової частини
поводитися з гідністю і честю, не допускати порушень громад-
ського порядку та негідних вчинків.

ЧАСТИНА II

ВНУТРІШНІЙ ПОРЯДОК

Загальні положення

129. Внутрішній порядок — це суворе додержання визначених військовими статутами правил розміщення, повсякденної діяльності, побуту військовослужбовців у військовій частині (підрозділі) й несення служби добовим нарядом.

130. Внутрішній порядок досягається:

- глибоким розумінням, свідомим і неухильним виконанням військовослужбовцями обов'язків, визначених законами України та військовими статутами Збройних Сил України;
- чіткою організацією бойової підготовки;
- зразковим бойовим чергуванням та несенням служби добовим нарядом;
- неухильним виконанням розпорядку дня;
- додержанням правил експлуатації озброєння, бойової та іншої техніки, матеріальних засобів, створенням у місцях розташування військовослужбовців умов для їх повсякденної діяльності, життя й побуту, що відповідають вимогам військових статутів Збройних Сил України;
- цілеспрямованою виховною роботою, поєднанням високої вимогливості командирів (начальників) з постійною турботою про підлеглих у додержанні їх прав, задоволенні потреб і зміцненні здоров'я;
- додержанням вимог пожежної безпеки, а також проведенням заходів щодо охорони довкілля в районі діяльності військової частини.

Розділ 4. Розміщення військовослужбовців

Загальні положення

131. Військовослужбовці, які проходять строкову військову службу, курсанти військових навчальних закладів, крім матросів і старшин, які перебувають на кораблях, розміщуються в казармах, а ті, що проходять військову службу за контрактом, — у службових жилих приміщеннях.

У разі відсутності службового жилого приміщення військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і не перебувають у шлюбі, можуть розміщуватись у спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини, а сімейні — у сімей-

них гуртожитках. Військовослужбовці-жінки розміщуються в окремих службових жилих приміщеннях.

Сержанти строкової служби, які обіймають посаду старшини роти чи іншу посаду, яку комплектують з офіцерів і прапорщиків, можуть розташовуватися в окремому приміщенні (кімнаті) казарми.

133. Для розміщення кожної роти необхідно передбачати такі приміщення:

- спальне приміщення для особового складу;
- народознавчу світлицю;
- кімнату для командира роти;
- кімнату для підготовки офіцерів до занять;
- кімнату для підготовки сержантів до занять;
- кімнату для зберігання зброї;
- кімнату (місце) для чищення зброї;
- кімнату побутового обслуговування;
- кімнату для зберігання майна роти та особистих речей військовослужбовців;
- кімнату (місце) для занять фізичними вправами та спортом;
- кімнату для вмивання;
- сушарню для просушування обмундирування і взуття;
- кімнату (місце) для чищення взуття та куріння;
- місце для зберігання господарського інвентарю;
- душову;
- туалет.

Для проведення занять у військовій частині обладнуються відповідні класи.

135. Для розміщення особового складу в спальних приміщеннях відводиться площа з розрахунку 2,5–4 кв. м на кожного військовослужбовця. При цьому об'єм повітря має бути 9–12 куб. м на одну особу.

136. Ліжка у спальних приміщеннях розставляються так, щоб біля кожного з них чи біля двох зсунутих разом лишалося місце для тумбочок, а між рядами ліжок було вільне місце, необхідне для шикування особового складу. Ліжка повинні бути однаковими (стандартними) і розставляються не ближче 50 см від зовнішніх стін із додержанням суворого рівняння. Ліжка у спальних приміщеннях можуть бути розміщені в один або два яруси.

137. Тумбочка біля ліжка призначена для зберігання предметів туалету, комірців, носових хустинок та інших дрібних предметів особистого користування. У тумбочці також можна зберігати книги й зошити.

138. Постіль військовослужбовців, розміщених у казармі, має складатися з ковдри, двох простирадл, подушки з наволочкою, матраца й підстилки. Біля кожного ліжка мають бути тапочки, килимки чи доріжки. Забороняється сидати й лягати на постіль в обмундируванні, за винятком чергового роти під час відпочинку (сну).

139. Рушники для обличчя складаються вдвоє за довжиною і вішаються на спинках ліжок у головах, а рушники для ніг — на нижніх поперечинах ліжок у ногах і підгортаються під матраци.

140. Польові утеплені куртки, брюки та головні убори зберігаються в шафах, установлених у приміщеннях казарми. Парадно-вихідне обмундирування та спортивний одяг зберігаються на вішалках у шафах кімнати для зберігання майна. Спеціальне обмундирування, призначене для роботи, зберігається поза спальним приміщенням роти у спеціальних шафах, на окремих стелажах і вішалках.

141. Місця для зберігання всіх видів обмундирування закріплюються за військовослужбовцями й позначаються ярликами із зазначенням військового звання, прізвища та ініціалів військовослужбовця.

Повсякденне обмундирування і ремінь поясний перед сном охайно і в певному порядку складаються на табуретку, взуття ставиться в ногах біля ліжка.

142. Одяг, білизна і взуття за потреби просушуються у сушарнях. Укомплектовані речові мішки, сталеві шоломи та індивідуальні засоби захисту зберігаються в спальному чи іншому приміщенні в шафах чи на стелажах.

143. Порядок зберігання й користування фотоапаратами, магнітофонами, радіоприймачами та іншою побутовою радіоелектронною технікою для військовослужбовців строкової служби встановлюється командиром частини.

144. У підрозділах (на кораблях) стрілецька зброя, в тому числі навчальна, та боеприпаси до неї зберігаються у кімнаті для зберігання зброї з металевими ґратами на вікнах, з чарунками не більше ніж 150×150 мм і з діаметром ґрат не менше ніж 10 міліметрів.

Кімната має бути обладнана електрозвуковою і світловою сигналізацією, яка має працювати і у разі відключення промислової електромережі, з прихованим виводом сигнальних пристроїв до чергового частини.

145. У кімнаті для зберігання зброї вивішується опис матеріальних засобів, де зазначається кількість ставниць, шаф, ящиків, стендів та іншого майна, що зберігається у цій кімнаті, а також інвентарні номери шаф і номер печатки, якою їх запечатують.

На кожен ставницю (шафу, ящик) прикріплюється ярлик із зазначенням підрозділу, військового звання, прізвища та ініціалів відповідальної особи, номера ставниці (шафи, ящика) та номера печатки, якою їх запечатують.

146. У разі зберігання в одній кімнаті зброї та боєприпасів з кількох підрозділів наказом по військовій частині признається відповідальний за порядок розміщення, збереження й цілісність зброї та боєприпасів, який підписує опис майна в кімнаті.

147. Кімната для зберігання зброї має цілодобово перебувати під охороною осіб добового наряду.

У ставниці (шафі, ящику) вивішується опис із зазначенням виду та кількості зброї, яка тут зберігається. Біля кожного гнізда ставниці (шафи) повинен бути ярлик із зазначенням виду, номера зброї, військового звання, прізвища та ініціалів особи, за якою вона закріплена.

Усі описи, що знаходяться в кімнаті для зберігання зброї, у ставницях, шафах і ящиках, підписуються командиром роти.

148. Автомати, карабіни, гвинтівки, кулемети й ручні гранатомети, а також запасні стволи до кулеметів, багнети зберігаються у ставницях, боєприпаси до зброї — в металевих замкнених шафах або ящиках.

Частину патронів для добового наряду дозволяється зберігати в окремій штатній упаковці чи щільникових приладах.

Пістолети солдатів і сержантів підрозділу зберігаються у металевому замкненому, запечатаному ящику на складі частини та видаються в установленому командиром військової частини порядку.

149. Навчальна зброя та навчальні боєприпаси, за винятком пістолетів, зберігаються окремо від бойових. За відсутності окремої ставниці дозволяється зберігати навчальну зброю разом з бойовою, при цьому місце її зберігання позначається написом «Навчальна зброя» і відокремлюється перегородкою.

Спортивна зброя зберігається разом з бойовою. Місце її зберігання позначається написом «Спортивна зброя». Патрони до спортивної зброї зберігаються разом з бойовими патронами. Видача навчальної і спортивної зброї, навчальних патронів здійснюється у такому ж порядку, що й видача бойової зброї та бойових патронів.

150. Ставниці зі зброєю, шафи і ящики з боєприпасами, а також кімната для зберігання зброї мають замикатися й запечатуватися мастиковими печатками: ставниці — печаткою чергового роти, шафи і ящики з боєприпасами — печаткою старшини роти,

кімната для зберігання зброї — печаткою чергового роти та командира роти (за його відсутності — старшини роти).

151. Ключі від ставниць і кімнати для зберігання зброї мають бути постійно у чергового роти, а ключі від шаф і ящиків з боеприпасами — у старшини роти. Передавати ключі іншим особам заборонено. Запасні ключі в пеналі, запечатаному командиром роти, зберігаються у чергової частини в замкненому металевому ящику.

Зброя та боеприпаси особовому складові для навчання, занять, а також для чищення видаються під особисту розписку в книзі видачі зброї та боеприпасів.

Зброя особовому складові варті видається під особисту розписку, а боеприпаси — під підпис начальника варті в книзі видачі зброї та боеприпасів.

У разі оголошення тривоги в частині особисту зброю та боеприпаси офіцерам і прапорщикам дозволяється видавати за картками, при цьому запис у книзі видачі зброї та боеприпасів не робиться. Старшина підрозділу одержує під особисту розписку опечатані ящики з пістолетами і боеприпасами офіцерів і прапорщиків, рядового і сержантського складу батальйону, перевіряє цілісність печаток, замків і вивозить у район зосередження. Зброя особовому складові підрозділів видається черговим підрозділом за командою чергової частини під особисту розписку кожного військовослужбовця в книзі видачі зброї та боеприпасів.

155. Умивальники обладнуються з розрахунку один кран на 5–7 осіб, не менше двох ванн з проточною водою на роту; душева обладнується з розрахунку один кран (душева сітка) на 15–20 осіб. При майстернях, парках, хлібопекарнях, хлібозаводах та їдальнях, крім того, має бути обладнана душева з теплою водою, а біля умивальників повинні бути мило і рушники.

За відсутності водопроводу в опалюваних приміщеннях установлюються наливні умивальники, вода в них має бути цілодобово.

Для чищення обмундирування і взуття виділяються окремі спеціально обладнані приміщення або місця.

156. Курити дозволяється в спеціально відведених та обладнаних кімнатах чи місцях.

157. Кімната побутового обслуговування обладнується місцем для ремонту обмундирування, місцем для прасування речового майна, місцем для гоління, місцем для шевця, місцем для перукаря.

Зазначені місця комплектуються необхідними меблями, інструментом, інвентарем, приладдям та ремонтними матеріалами. Крім того, на стінах у рамках під склом вивішуються плакати зі зразками форми одягу, ремонту обмундирування та взуття,

його зберігання і експлуатації, зазначенням норм забезпечення особового складу речовим майном, зі зразками зачісок.

158. На особистих предметах обмундирування, взуття та спорядження військовослужбовців строкової служби ставиться номер їх військового квитка.

На предметах інвентарного користування зазначаються умовне найменування військової частини та дата видачі.

159. На всіх військовослужбовців роти, які мешкають поза частиною, повинні бути іменні списки із зазначенням адреси, номера телефону й способу виклику кожного. Ці списки зберігаються у командира і чергового роти. Список військовослужбовців управління військової частини, які проживають за межами військової частини, із зазначенням їх адрес, номерів телефонів і способу виклику мають бути в штабі частини і у чергового штабу частини.

Утримання приміщень

160. Усі будівлі й приміщення, а також територія військової частини повинні завжди утримуватися в чистоті та порядку. Кожен начальник відповідає за правильне використання будівель і приміщень, збереження обладнання, інвентарю, меблів і засобів пожежогасіння, а також за переведення будівель і споруд на режим весняно-літньої та осінньо-зимової експлуатації.

163. У спальних приміщеннях для особового складу або в інших приміщеннях на видному місці повинні вивішуватися на спеціальних щитах розпорядок дня, розклад занять, листки нарядів, опис майна і необхідні інструкції.

165. У всіх приміщеннях, що мають водопровід, для пиття води обладнуються фонтанчики, а в приміщеннях, де немає водопроводу, встановлюються закриті на замок бачки з питною водою, які також обладнуються фонтанчиками. Бачки щоденно під наглядом чергового роти прополіскуються і поповнюються свіжою питною водою. Один раз на тиждень здійснюється їх дезінфекція. Ключі від бачків зберігаються у чергового роти.

166. Усі приміщення забезпечуються достатньою кількістю урн для сміття, а місця для куріння — урнами з водою.

Біля зовнішніх входів до приміщень встановлюються пристосування для очищення взуття від бруду та урни для сміття.

167. Приміщення щоденно прибираються черговими прибиральниками під безпосереднім наглядом чергового роти. Від занять чергові прибиральники не звільняються. Чергові прибиральники повинні вимести сміття з-під ліжок і тумбочок, підмести в проходах між рядами ліжок, протерти підлогу щіткою чи вологою ганчіркою, винести сміття в призначене місце,

вирити пил з вікон, дверей, тумбочок, ставниць, шаф та інших предметів, вичистити урни, а в місцях для куріння, крім того, налити в урни воду чи дезінфікуючу речовину.

Чистота приміщень під час занять підтримується днювальними.

170. Туалети обладнуються з розрахунку одна кабіна з унітазом (очком) та один пісуар на 10–12 осіб. Туалети слід утримувати в чистоті, своєчасно дезінфікувати, забезпечувати їх вентиляцію та освітлення. Нагляд за їх утриманням покладається на старшин підрозділів, санітарних інструкторів і чергових рот. Інвентар для їх прибирання зберігається у спеціально визначеному місці (шафі).

Зовнішні туалети влаштовуються з водонепроникними вигрібними ямами не ближче 100 м від жилих приміщень, їдалень і печарень. Доріжки до зовнішніх туалетів уночі освітлюються.

Ходити строєм в ногу в казармі заборонено.

Прибирання території військового містечка проводиться силами добового наряду і виділеними командами у післяобідній час.

Опалення приміщень

Опалення закінчується не пізніше ніж за дві години до відбою. У навчальних і службових приміщеннях опалення проводиться вранці і закінчується за годину до початку занять (робіт). У сильні морози й у дні, визначені для миття підлоги, опалення печей проводиться двічі на добу.

175. На опалювальний період наказом по військовій частині призначаються опалювачі, які попередньо вивчають правила опалення та пожежної безпеки. Опалювачі від занять не звільняються. На опалювальний сезон вони звільняються від виконання всіх нарядів та робіт, не пов'язаних з опаленням приміщень.

Нагляд за пічним опаленням у підрозділах покладається на старшину й чергового роти, а в штабі частини — на чергового штабу частини.

Взимку в жилих приміщеннях підтримується температура не нижче +18 (град.) С, а в медичних установах — не нижче +20 (град.) С. Термометри вивішуються у приміщеннях на внутрішніх стінах, подалі від печей та нагрівальних пристроїв на висоті 1,5 м від підлоги.

Провітрювання приміщень

176. Приміщення в казармах провітрюються днювальними під наглядом чергового роти: у спальних кімнатах — перед сном і після сну, в класах — перед заняттями і в перервах між ними.

Освітлення приміщень

177. Порядок освітлення приміщень встановлюється командиром військової частини і має відповідати вимогам гігієнічних норм. Освітлення в казармі буває повне й чергове (неяскраве темно-синє світло).

У спальних приміщеннях у години сну залишається чергове освітлення. Біля входу до казарм, у кімнатах для зберігання зброї, коридорах, на сходах і в туалетах з настанням темряви й до світанку підтримується повне освітлення. Нагляд за підтриманням встановленого освітлення та своєчасним увімкненням і вимкненням світла покладається на чергових і днювальних.

Розміщення у населених пунктах

Пожежна безпека

187. Пожежна безпека в Збройних Силах України забезпечується здійсненням комплексу організаційних і технічних заходів, спрямованих на запобігання виникненню пожежі, та системою пожежного захисту.

Усі військовослужбовці повинні знати й виконувати вимоги пожежної безпеки (додаток 19 до цього Статуту) і вміти користуватися засобами пожежогасіння.

У разі виникнення пожежі військовослужбовець повинен вжити заходів для виклику пожежного підрозділу та гасіння пожежі всіма наявними засобами, а також для рятування людей, озброєння, бойової та іншої техніки і матеріальних засобів.

193. У військовій частині, яка не має штатного пожежного підрозділу, створюється пожежна команда чисельністю від 5 до 18 осіб. До складу пожежної команди включаються військовослужбовці рядового і сержантського складу, як правило, з одного підрозділу.

Від команди виділяється пожежний наряд, який забезпечує чергування на пожежних постах цілодобово чи протягом визначеного часу згідно з табелем постів, затвердженим командиром військової частини.

Офіцери, прапорщики органів пожежної охорони та особовий склад пожежних підрозділів військових частин звільняються від нарядів, не пов'язаних з виконанням завдань служби пожежної охорони.

Природокористування та охорона довкілля

196. Командир військової частини відповідає за стан екологічної безпеки військової частини. Кожен військовослужбовець

повинен дбати про раціональне користування природними ресурсами (природокористування) та охорону довкілля, утримування від дій, які можуть спричинити забруднення землі, водних ресурсів та повітря або заподіяти шкоду рослинному чи тваринному світові.

Розділ 5. Розподіл часу і повсякденний порядок

Загальні положення

199. Розподіл часу здійснюється таким чином, щоб забезпечити у військовій частині постійну бойову готовність і проведення занять з бойової підготовки та створити умови для підтримання порядку, військової дисципліни й виховання військовослужбовців, підвищення їх культурного рівня, всебічного побутового обслуговування, відпочинку й харчування.

Для військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів (слухачів) військових навчальних закладів, навчальних центрів, військових частин) встановлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями. Для військовослужбовців строкової військової служби і курсантів (слухачів) військових навчальних закладів, навчальних центрів, військових частин встановлюється шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем. Тривалість робочого тижня встановлюється законом. *(Частина друга статті 199 в редакції Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Військові навчання, походи кораблів, бойові стрільби та бойове чергування, несення служби у добовому наряді здійснюються у будь-які дні тижня без обмеження загальної тривалості службового часу.

201. У розпорядку дня має бути передбачений час для проведення ранкової фізичної зарядки, ранкового огляду, ранкового й вечірнього туалету; для навчальних занять і підготовки до них; для інструктажу та розводу добового наряду; для зміни спеціального (робочого) одягу, чищення одягу, взуття, миття рук перед їжею, харчування, обслуговування озброєння, бойової та іншої техніки; для гуманітарної, культурно-освітньої та спортивно-масової роботи, слухання радіо й перегляду телепередач; для приймання хворих у медичному пункті, приймання військовослужбовців командуванням з особистих питань, відвідування військовослужбовців; для особистих потреб військовослужбовців, вечірньої прогулянки, вечірньої перевірки та восьмигодинного сну.

Проміжок між харчуванням не може перевищувати 7 годин. Після обіду протягом не менше ніж 30 хвилин заняття не проводяться і роботи не виконуються.

Збори, засідання, а також концерти, кінофільми та інші заходи мають бути закінчені до вечірньої перевірки.

Заходи, пов'язані із забезпеченням бойової та мобілізаційної готовності військової частини, виконуються за наказом її командира в будь-який час доби з наданням військовослужбовцям не менше ніж 4 годин відпочинку на добу.

202. Для обслуговування озброєння, бойової та іншої техніки і матеріальних засобів, дообладнання і впорядкування парків та об'єктів навчально-матеріальної бази, впорядкування військових містечок, будівель, приміщень і виконання інших робіт у військовій частині встановлюється парко-господарський день.

Для підтримання озброєння, бойової та іншої техніки в постійній бойовій готовності у військовій частині встановлюються паркові дні із залученням необхідної кількості особового складу.

203. Вихідні, святкові та неробочі дні є днями відпочинку для всього особового складу, крім військовослужбовців, залучених до виконання службових обов'язків. Ці дні згідно з планами, а також вільний від занять час відводяться для відпочинку, проведення культурно-освітньої роботи, спортивних заходів та ігор.

Офіцерам, військовослужбовцям військової служби за контрактом, які виконували службові обов'язки у вихідні, святкові та неробочі дні, відповідний час для відпочинку надається командиром (начальником), як правило, протягом наступного тижня.

Напередодні днів відпочинку концерти, кінофільми та інші заходи для військовослужбовців строкової служби дозволяється закінчувати на 1 годину пізніше, ніж звичайно. Підйом у дні відпочинку здійснюється пізніше за рішенням командира військової частини.

У дні відпочинку ранкова фізична зарядка не проводиться.

Підйом, ранковий огляд і вечірня перевірка

204. Уранці, за 10 хвилин до сигналу «Підйом», черговий роти піднімає заступників командирів взводів, а у встановлений час (за сигналом «Підйом») здійснює підйом роти.

Після підйому проводиться ранкова фізична зарядка, прибираються приміщення і територія, заправляється постіль, проводиться ранковий туалет та ранковий огляд.

205. Для ранкового огляду за командою чергового роти «Рота, для ранкового огляду — СТАВАЙ» заступники командирів взводів (командири відділень) шикують свої підрозділи у визначеному місці, прикомандировані шикуються на лівому фланзі. Черговий роти доповідає старшині роти (одному із заступників командирів взводів, який виконує обов'язки старшини роти) про

готовність роти до огляду. За командою старшини роти заступники командирів взводів і командири відділень проводять ранковий огляд.

206. На ранкових оглядах перевіряється наявність особового складу, зовнішній вигляд і додержання правил особистої гігієни.

Черговий роти вносить до книги запису хворих прізвища військовослужбовців, які хочуть звернутися за медичною допомогою до медичного пункту частини. Прізвища інших військовослужбовців, які звернулися за медичною допомогою протягом дня, черговий роти також вносить до книги запису хворих (згідно з додатком 14 до цього Статуту).

Під час ранкового огляду командири відділень наказують усунути виявлені недоліки, перевіряють виконання цих розпоряджень і доповідають про результати огляду заступникам командирів взводів, а заступники командирів взводів — старшині роти.

Стан ніг, шкарпеток (онуч) і натільної білизни перевіряється періодично, як правило, перед сном.

207. У передбачений розпорядком дня час під керівництвом старшини роти (одного із заступників командирів взводів) проводиться вечірня прогулянка. Під час вечірньої прогулянки особовий склад виконує стройові пісні в складі підрозділів. Після прогулянки за командою чергового роти «Рота, на вечірню перевірку — СТАВАЙ» заступники командирів взводів (командири відділень) шикують свої підрозділи на перевірку. Черговий роти доповідає старшині або особі, яка його заміщає, про готовність роти до вечірньої перевірки.

Старшина роти або особа, яка його заміщає, віддавши команду «Струнко», розпочинає вечірню перевірку, на початку якої називає прізвища військовослужбовців, зарахованих наказом Міністра оборони України до складу роти навечно. Заступник командира першого взводу, почувши прізвище військовослужбовця, доповідає: «(Військове звання й прізвище) поліг як герой у бою за волю і незалежність Вітчизни».

Після цього старшина роти перевіряє особовий склад за іменним списком. Почувши своє прізвище, кожен відповідає: «Я». За відсутніх відповідає командир відділення (екіпажу, обслуги). Наприклад: «У відпустці», «У наряді».

Після перевірки особового складу старшина роти оголошує накази та розпорядження, які стосуються всіх військовослужбовців, наряди на наступний день і уточнює бойовий, пожежний розрахунок на випадок тривоги або пожежі. Після закінчення вечірньої перевірки старшина роти віддає команду «Вільно» і встановлює час для вечірнього туалету. У встановлений час по-

дається сигнал «Відбій» і вмикається чергове освітлення. У приміщенні встановлюється цілковита тиша.

208. Якщо на ранковому огляді чи вечірній перевірці присутній командир роти або один з офіцерів роти, старшина роти доповідає йому про результати огляду (перевірки).

Після ранкового огляду й вечірньої перевірки чергові рот доповідають черговому частини і подають відомості про відсутніх, а також військові звання, прізвища, імена та по батькові самовільно відсутніх.

209. Періодично за планом командира полку проводяться загальні батальйонні або полкові вечірні перевірки. Місце для проведення вечірньої перевірки має бути освітлене.

На загальних батальйонних (полкових) перевірках зобов'язаний бути присутнім весь особовий склад батальйону (полку).

Перевірку всього особового складу за іменним списком проводять командири рот і про результати перевірки доповідають командирів батальйону.

На загальній полковій перевірці командири батальйонів та окремих підрозділів полку доповідають про результати перевірки командирів полку.

Після закінчення загальної батальйонної (полкової) перевірки командир батальйону (полку) подає команду «Струнко» і наказує грати «Зорю». Загальна полкова вечірня перевірка закінчується виконанням оркестром Державного Гімну України. Потім підрозділи проходять строем під оркестр. За відсутності в батальйоні (полку) оркестру використовуються технічні засоби відтворення звукозапису. З початком звучання «Зорі» командири підрозділів від взводу і вище прикладають руку до головного убору і опускають її за командою «Вільно», що подається командиром батальйону (полку) після закінчення гри оркестру (звукозапису).

Навчальні заняття

210. Бойова підготовка є основним елементом повсякденної діяльності військовослужбовців у мирний час. Заходи, визначені планом бойової підготовки і розкладом занять, можуть переноситися тільки командиром (начальником), який їх затвердив.

На навчаннях і заняттях повинен бути присутнім весь особовий склад військової частини (підрозділу). Від занять звільняються особи, які перебувають у добовому наряді.

Для військовослужбовців строкової служби, звільнених через хворобу, організовуються заняття в класі.

211. Командири (начальники), винні у відриві особового складу від занять з бойової підготовки, притягаються до дисциплінарної відповідальності.

212. Заняття розпочинаються і закінчуються за сигналом у час, визначений розпорядком дня.

Перед виходом на заняття командири відділень і заступники командирів взводів перевіряють наявність підлеглих і переконуються, чи додержано правил носіння одягу, чи правильно припасовано спорядження та чи розряджено зброю.

Після закінчення занять і навчань командири підрозділів перевіряють розрядженість зброї, наявність і комплектність усього озброєння, бойової та іншої техніки, навчально-тренувальних засобів, а також наявність стрілецької зброї та боєприпасів. Результати перевірки доповідаються за підпорядкованістю. Невикористані боєприпаси та гільзи здаються в установленому порядку. Зброя чиститься, здійснюється технічне обслуговування озброєння, бойової та іншої техніки, а місцевість, де проводилися заняття, прибирається.

Сніданок, обід і вечеря

213. Приготування їжі має бути закінчено за 30 хвилин до встановленого розпорядком дня терміну її приймання.

До початку роздавання їжі лікар (фельдшер) разом із черговим частини повинен перевірити її якість, здійснити контрольне зважування порцій, а також перевірити санітарний стан приміщень їдальні, столово-кухонного посуду та інвентарю. Крім того, командиром військової частини або за його вказівкою одним із його заступників щоденно перевіряється якість приготування їжі.

Перевірку якості їжі та контрольне зважування порцій командир військової частини або його заступники здійснюють у залі-їдальні. Записи про результати перевірки вносяться до книги обліку контролю за якістю приготування їжі.

У визначений розпорядком дня час черговий частини дає дозвіл на видачу якісної їжі.

214. Військовослужбовці строкової служби приходять до їдальні у чистому взутті та одязі строєм під командою старшини роти або одного із заступників командирів взводів.

В їдальні забороняється приймати їжу в головному уборі, польовій утепленій куртці, спеціальному (робочому) одязі.

215. Військовослужбовці, які перебувають у добовому наряді, харчуються у визначений командиром військової частини час. Хворим, які перебувають у медичному пункті частини, їжа го-

тується за нормами лікувального пайка і доставляється за розпорядженням начальника медичного пункту.

Для військовослужбовців, які потребують дієтичного харчування, їжа готується окремо.

Звільнення з розташування військової частини

216. Військовослужбовці строкової служби у вільний від занять та робіт час мають право вільно переміщатися по території військової частини, а під час звільнення — і в межах гарнізону. Виїзд офіцерів, прапорщиків (мічманів), військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом, за межі гарнізону здійснюється з дозволу командира військової частини. Виїзд військовослужбовців строкової служби за межі гарнізону (за винятком випадків відбуття у відпустку або відрядження) забороняється.

217. Військовослужбовці строкової служби, які не мають дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на чергове звільнення, користуються правом на звільнення з розташування військової частини. При цьому звільнення військовослужбовців здійснюється в такій черговості, щоб це не призводило до зниження рівня бойової готовності військової частини та якості бойового чергування.

Військовослужбовці строкової служби звільняються з розташування військової частини командиром роти у визначені командиром військової частини дні й години та у встановленому ним порядку. Одночасно з підрозділу може бути звільнено не більш як 30 відсотків особового складу. Військовослужбовці рядового складу першого року служби одержують право на звільнення з розташування військової частини після прийняття ними Військової присяги. У суботу та передсвяткові дні тривалість звільнення не може бути більшою за добу, а в неділю і свята — до початку вечірньої перевірки. За дозволом командира батальйону командир роти може дати військовослужбовцю дозвіл на звільнення через поважну причину і в інші дні тижня після навчальних занять до відбою або до ранку наступного дня (але не пізніше ніж за 2 години до початку занять).

Для забезпечення вільного волевиявлення військовослужбовцям строкової служби в день виборів надається звільнення не менш як на чотири години, крім тих військовослужбовців, які призначені до складу добового наряду. Голосування військовослужбовців, які несуть службу в наряді, проводиться у вільний від несення цієї служби час. Дозвіл на звільнення дається по чергово. Черговість звільнень контролюється заступниками командирів взводів.

218. За дозволом на звільнення військовослужбовець звертається до свого безпосереднього командира (начальника). Наприклад: «Товаришу сержанте, прошу дати мені дозвіл на звільнення до 23-ї години».

Заступники командирів взводів подають старшині роти для доповіді командирів роти підписані командиром взводу списки на звільнення військовослужбовців рядового і сержантського складу строкової служби.

219. У визначений час черговий роти шикує військовослужбовців, які мають дозвіл на звільнення, і доповідає старшині роти. Старшина роти перевіряє їх за списком, а також їх зовнішній вигляд, знання ними правил поведінки у громадських місцях, наявність військових квитків і видає їм записки про звільнення. Черговий роти вносить їх прізвища до книги обліку звільнених, складає список і представляє звільнених черговому частини (додатки 12 і 13 до цього Статуту).

220. Після повернення із звільнення військовослужбовці доповідають черговому роти про повернення, здають йому записки про звільнення і доповідають своєму безпосередньому командирові (начальникові). Наприклад: «Товаришу сержанте, рядовий Сергієнко зі звільнення прибув, зауважень не мав (чи мав таке-то зауваження від такого-то)».

Якщо військовослужбовець повертається до підрозділу після відбою, він доповідає лише черговому роти.

Черговий роти зазначає у книзі обліку звільнених час повернення військовослужбовців зі звільнення, доповідає черговому частини про повернення звільнених і здає записки про звільнення старшині роти.

221. Військовослужбовці, які проходять службу за контрактом, мають право перебувати поза розташуванням військової частини у вільний від служби час за умови одночасної відсутності не більше ніж 30 відсотків загальної кількості військовослужбовців певної категорії.

222. Курсанти 1-2 курсів звільняються із розташування військово-навчального закладу у порядку, встановленому для військовослужбовців строкової служби. Курсанти старших курсів звільняються за рішенням командирів (начальників) військово-навчального закладу після закінчення навчальних занять і обов'язкових годин самостійної роботи, визначених розпорядком дня.

Відвідування військовослужбовців

228. Відвідувати військовослужбовців строкової служби, а також тих, хто проходить службу за контрактом, дозволяється

в час, визначений розпорядком дня, у спеціально відведений для цього кімнаті військової частини.

Особи, які бажають відвідати військовослужбовців, допускаються в кімнату відвідувачів із дозволу чергового контрольно-пропускного пункту.

229. Члени сімей військовослужбовців та інші особи з дозволу командира військової частини можуть відвідувати казарму, їдальню та інші приміщення для ознайомлення з життям і побутом особового складу військової частини. Для їх супроводу та надання необхідних пояснень призначається військовослужбовець.

230. Відвідувачі із спиртними напоями чи в стані сп'яніння для відвідування військовослужбовців не допускаються. Прибулим не дозволяється ночувати в казармах та в службових приміщеннях.

Прізвища відвідувачів вносяться черговим контрольно-пропускного пункту до книги запису відвідувачів (додаток 15 до цього Статуту).

Прийом молодого поповнення

231. Військовослужбовці, які прибули до військової частини з військових комісаріатів для відбуття строкової служби, протягом двох тижнів розміщуються в окремому приміщенні. У цей період здійснюється медичне обстеження, робляться щеплення, видається взуття, обмундирування, яке у разі потреби припасовується, проводяться заняття з бойової підготовки.

Наказом командира військової частини призначається керівний склад команди, яка організовує прийом та підготовку молодого поповнення.

232. Особисті речі осіб, призваних на військову службу (взуття, одяг, білизна), приводяться в порядок, упаковуються і відсилаються за рахунок військової частини за зазначеними цими особами адресами. За відправлення речей відповідає командир роти (окремого підрозділу).

Розділ 6. Збереження і зміцнення здоров'я військовослужбовців

Загальні положення

233. Збереження і зміцнення здоров'я, фізичний розвиток військовослужбовців — важлива і невід'ємна частина їх підготовки до виконання військового обов'язку. Піклування командира (начальника) про здоров'я підлеглих є одним з основних його обов'язків у діяльності щодо забезпечення постійної бойової готовності військової частини (підрозділу).

234. Збереження і зміцнення здоров'я військовослужбовців досягається шляхом:

- проведення командирами (начальниками) заходів, спрямованих на створення здорових умов служби і побуту;
- систематичного загартовування і фізичного розвитку;
- виконання санітарно-гігієнічних, протиепідемічних і лікувально-профілактичних заходів.

Створення здорових умов служби і побуту військовослужбовців

235. Повсякденна діяльність військовослужбовців у будь-якій обстановці має здійснюватися з додержанням вимог військових статутів і порадників щодо створення здорових умов їх служби і побуту. При цьому використовується специфіка завдань, що виконуються, кліматичні умови, екологічна обстановка в районі дислокації військової частини, стан матеріального забезпечення і казармено-житлового фонду.

236. Основними напрямками діяльності командирів (начальників) щодо створення здорових умов служби і побуту військовослужбовців є:

- встановлення і своєчасне доведення до військовослужбовців необхідних вимог безпеки, забезпечення їх виконання;
- суворе виконання санітарних норм і вимог військових статутів щодо розміщення військовослужбовців, організації їх харчування, водопостачання та інших видів матеріального і побутового забезпечення;
- організація точного виконання розпорядку дня;
- своєчасне і повне доведення до кожного військовослужбовця встановлених норм забезпечення;
- усунення або зниження до встановлених меж впливу шкідливих факторів на здоров'я військовослужбовців, вжиття заходів щодо поліпшення екологічної обстановки в районі розташування військової частини (підрозділу).

Загартування і фізичний розвиток військовослужбовців

237. Загартування військовослужбовців проводиться з метою підвищення стійкості їх організму до змін фізичних факторів довкілля, до умов, пов'язаних з особливостями військової служби і виконанням бойових завдань.

238. Заходи щодо загартування військовослужбовців проводяться їх командирами (начальниками) під систематичним контролем начальника медичної служби. Під час планування цих

заходів враховуються стан здоров'я військовослужбовців, їх вік та кліматичні умови місцевості.

239. Загартування військовослужбовців має проводитися безперервно шляхом комплексного використання водних, сонячних та повітряних процедур у поєднанні із заняттями з фізичної підготовки і спорту.

Основними способами загартування військовослужбовців є:

- щоденне виконання фізичних вправ на відкритому повітрі;
- обмивання до пояса холодною водою або нетривале прийняття холодною душу;
- полоскання горла холодною водою, а також миття ніг холодною водою перед сном;
- проведення у зимовий період лижних тренувань і занять;
- проведення у літній період занять і спортивно-масових заходів у полегшеному одязі; прийняття сонячних ванн, купання у відкритих водоймах у вільний від занять і робіт час та у вихідні дні, а для військовослужбовців строкової служби — тільки під час організованого купання, навчальних занять і змагань з плавання.

240. Виконання фізичних вправ проводиться під час ранкової фізичної зарядки, навчальних занять, спортивно-масової роботи, в процесі навчально-бойової діяльності військовослужбовців, а також під час самостійних тренувань.

На заняттях виконуються фізичні вправи з використанням різних способів тренування і дозування фізичного навантаження з урахуванням належності військовослужбовців до видів Збройних Сил і родів військ, віку і стану здоров'я.

Заняття спортом проводяться в спортивних секціях і командах у години, встановлені розпорядком дня.

Санітарно-гігієнічні і протиепідемічні заходи

241. Кожний військовослужбовець повинен піклуватися про збереження свого здоров'я, не приховувати хвороб, суворо дотримуватися правил особистої, громадської гігієни та утримуватися від шкідливих звичок (куріння і вживання алкоголю).

Кожний командир (начальник) зобов'язаний забезпечити у підпорядкованій йому частині (підрозділі) дотримання військовослужбовцями правил особистої і громадської гігієни.

242. Дотримання правил особистої гігієни включає:

- ранкове і вечірнє вмивання з чищенням зубів;
- миття рук перед прийманням їжі;
- своєчасне гоління, підстригання волосся та обрізання нігтів;
- щотижневе миття в лазні зі зміною натільної і постільної білизни, онуч і шкарпеток;

- утримання в чистоті обмундирування, взуття й постелі, своєчасну заміну підкомірців.

Зачіска військовослужбовця, а також вуса, борода, якщо вони є, мають відповідати вимогам гігієни і не заважати використанню засобів індивідуального захисту та носінню спорядження. Носіння бороди дозволяється тільки офіцерам і прапорщикам (мічманам) за наявності медичних показань.

Правила громадської гігієни включають підтримання чистоти в спальних приміщеннях, туалетах та інших кімнатах загального користування, регулярне провітрювання приміщень, підтримання чистоти у місцях загального користування, а також на території розташування військової частини.

243. Усім військовослужбовцям проводяться запобіжні щеплення проти основних інфекційних хвороб. Щеплення можуть бути плановими і проводитися за епідемічними показаннями.

Планові запобіжні щеплення всьому особовому складові військової частини проводяться відповідно до календаря щеплень, а щеплення за епідемічними показаннями — за наказом старшого командира (начальника).

Від проведення щеплень військовослужбовці звільняються тільки за висновком лікаря.

Відмітки про щеплення заносяться у військові квитки і засвідчуються печаткою військової частини, а до медичних книжок додатково заносяться відмітки про звільнення від щеплень.

244. Військовослужбовець зобов'язаний доповісти за командою про випадки виникнення інфекційних захворювань в осіб, які проживають з ним в одній квартирі (кімнаті гуртожитку) і допускаються до виконання службових обов'язків з дозволу командира військової частини за висновком та рекомендаціями начальника медичної служби.

245. У разі виявлення у військовій частині інфекційного хворого начальник медичної служби негайно доповідає про це командирові частини і старшому медичному начальникові, забезпечує ізоляцію і госпіталізацію хворих, проведення дезінфекції у підрозділах, спостереження за особами, які були у контакті з хворими, і посилення санітарно-гігієнічного контролю.

У разі потреби рішенням старшого начальника у військовій частині запроваджується режим обсервації або карантин, забороняється або обмежується контакт з цивільним населенням, проведення зборів особового складу і масових заходів, облаштовуються додаткові ізолятори.

Лікувально-профілактичні заходи

246. Основними лікувально-профілактичними заходами є диспансеризація, амбулаторне, стаціонарне і санаторно-курортне лікування військовослужбовців.

З метою запобігання поширенню інфекційних захворювань лікувально-профілактичні заходи, які пропонуються медичною службою, обов'язкові для виконання всіма військовослужбовцями.

247. Диспансеризація включає медичний контроль за станом здоров'я особового складу, активне завчасне виявлення захворювань, вивчення умов служби і побуту військовослужбовців, виявлення факторів, які негативно впливають на їх здоров'я, проведення профілактичних і лікувально-оздоровчих заходів.

248. Медичний контроль за станом здоров'я військовослужбовців здійснюється шляхом проведення:

- щоденного медичного спостереження за ними у процесі бойової підготовки і в побуті;
- медичних оглядів;
- поглиблених і контрольних медичних обстежень.

249. Медичному оглядові підлягають:

- весь особовий склад полку — перед проведенням профілактичних щеплень;
- рядовий, сержантський і старшинський склад — у лазні перед миттям;
- особовий склад чергових сил (змін) — перед заступанням на бойове чергування (бойову службу);
- військовослужбовці, робота яких пов'язана з можливим впливом несприятливих факторів, а також особи, які перебувають під диспансерним динамічним наглядом, — в установлені для них терміни;
- особи, які постійно працюють у їдальнях, на продовольчих складах, об'єктах водопостачання, у пекарнях, лазнях, пральнях, і санітари — один раз на тиждень;
- особовий склад добового наряду, який призначається у наряд по їдальні та виконує обов'язки зі стрілецькою зброєю;
- усі військовослужбовці строкової служби, новоприбулі, а також ті, що повернулися з відпустки, відряджень і лікувальних закладів після одужання, — в день прибуття до військової частини після доповідання про це безпосередньому командирові (начальникові);
- водії — перед виїздом у рейс;
- учасники спортивних змагань — перед змаганнями;
- заарештовані у дисциплінарному порядку — перед відправленням на гауптвахту, а також після повернення до підрозділу.

Поглиблені медичні обстеження здійснюються з метою оцінки фізичного розвитку, стану здоров'я і проводяться:

- нового поповнення — протягом двох тижнів після прибуття до військової частини;
- військовослужбовців строкової служби — двічі на рік перед початком зимового і літнього періодів навчання;
- офіцерів, прапорщиків та військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, — раз на рік.

До проведення медичного обстеження військовослужбовців залучаються лікарі-спеціалісти із військово-лікувальних закладів.

250. Час, порядок і місце проведення медичного обстеження та огляду особового складу підрозділів військової частини оголошуються в наказі по частині. Забороняється призначати медичні обстеження та огляди підрозділів у дні відпочинку.

251. Роту на медичне обстеження представляє командир роти, на медичний огляд — старшина роти. На медичних обстеженнях особового складу роти зобов'язані бути присутніми всі офіцери і прапорщики роти. Вони повинні повідомляти лікарю про свої спостереження за станом здоров'я підлеглих. Записи про результати медичних обстежень та оглядів особового складу роти лікар заносить до медичних книжок. Військовослужбовці, які за станом здоров'я потребують диспансерного нагляду, беруться на облік і періодично підлягають контрольним медичним обстеженням.

252. Військовослужбовці, які з поважних причин не пройшли медичного обстеження, направляються за наказом командира роти до медичного пункту військової частини (поліклініки, поліклінічного відділення військового госпіталю) при першій можливості.

253. Про результати медичного обстеження особового складу військової частини, а також пропозиції щодо проведення необхідних лікувально-оздоровчих заходів начальник медичної служби частини доповідає командирові частини.

254. Військовослужбовці зобов'язані негайно повідомити про захворювання безпосередньому начальникові, який зобов'язаний направити хворого до медичного пункту частини.

255. Амбулаторний прийом проводиться в медичному пункті військової частини лікарем (фельдшером) у години, встановлені розпорядком дня військової частини.

Військовослужбовці, які захворіли раптово або дістали травму, направляються до медичного пункту частини негайно, у будь-який час доби.

256. Військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу направляються до медичного пункту частини черговим роти під команду санітарного інструктора роти або

старшого, призначеного з числа хворих. Книга запису хворих (згідно з додатком 14 до цього Статуту) за підписом старшини роти подається черговому медичного пункту не пізніше ніж за 2 години до початку амбулаторного прийому. Черговий фельдшер контролює прибуття до медичного пункту всіх військово-службовців, занесених до книги запису хворих.

Після огляду лікарем (фельдшером) хворі залежно від характеру хвороби направляються для лікування. Хворі, яким призначене амбулаторне лікування, для приймання ліків і проведення інших лікувальних процедур, а також ті, що потребують консультації медичних спеціалістів, направляються до медичного пункту військової частини у дні і години, зазначені лікарем у книзі запису хворих.

Після одержання медичної допомоги військовослужбовці повертаються в розташування роти під командуванням санітарного інструктора або старшого. Старший команди передає книгу запису хворих черговому роти, який подає її командирові роти. За висновком лікаря (фельдшера), зазначеним у книзі запису хворих, і відповідним рішенням командира роти старшина роти віддає необхідні вказівки.

Офіцери та військовослужбовці військової служби за контрактом, за висновком лікаря можуть залишатися для лікування на квартирах (удом). Про результати огляду хворих, характер поданої допомоги і призначення лікар робить відповідні відмітки в медичних книжках та видає довідки про стан здоров'я.

257. Висновок про часткове або повне звільнення військовослужбовців строкової служби від занять, робіт, несення служби у наряді, а офіцерів та військовослужбовців військової служби за контрактом, — від виконання службових обов'язків дається лікарем, а у військових частинах, де лікар за штатом не передбачений, — фельдшером не більше ніж на шість діб. У разі потреби термін звільнення може бути продовжено. Рекомендації лікаря (фельдшера) про часткове або повне звільнення від виконання обов'язків підлягають виконанню посадовими особами.

По закінченні терміну звільнення за висновком лікаря військовослужбовці мають бути направлені у разі потреби на повторний медичний огляд. Про звільнення від виконання службових обов'язків офіцерів і військовослужбовців військової служби за контрактом на підставі довідки лікаря (фельдшера) і про вихід їх на службу після хвороби оголошується в наказі по військовій частині.

258. Зарахування військовослужбовців строкової служби на дієтичне харчування здійснюється наказом по військовій частині

на термін до трьох місяців на основі висновку начальника медичної служби військової частини.

259. У медичному пункті військової частини проводиться 14-денне стаціонарне лікування хворих, а також військовослужбовців, направлених з лікувальних закладів (частин) на лікування та реабілітацію.

260. На стаціонарне лікування поза розташуванням військової частини військовослужбовці направляються за висновком лікаря військової частини, а для подання невідкладної допомоги за відсутності лікаря — черговим фельдшером (санітарним інструктором) медичного пункту з одночасним доповіданням про це начальникові медичної служби і черговому військової частини. До лікувальних закладів хворі доставляються у супроводі фельдшера (санітарного інструктора).

У разі направлення на лікування поза розташуванням частини військовослужбовці повинні бути одягнені відповідно до пори року і мати при собі направлення, підписане командиром військової частини, медичну книжку, документ, який посвідчує особу, необхідні особисті речі та атестат на продовольство, за необхідності — довідку про травму і медичну характеристику, а у разі вибуття на лікування за межі гарнізону, крім того, — атестат на речове і грошове забезпечення, проїзні документи до місця розташування лікувального закладу і назад.

261. Про всіх військовослужбовців, яких направлено на стаціонарне лікування поза частиною, начальник (командир) лікувального закладу (частини) зобов'язаний у той же день повідомити командирові частини, з якої ці військовослужбовці прибули. Про хворих з отруєнням чи травмами начальник (командир) лікувального закладу (частини) зобов'язаний негайно доповісти командирові військової частини, з якої прибув хворий (хворі), а з інфекційними захворюваннями, крім того, — у найближчий санітарно-епідеміологічний заклад. Військовослужбовці, які захворіли в період відпустки або у відрядженні, на стаціонарне лікування направляються військовими комендантами або військовими комісарами.

262. Начальник (командир) лікувального закладу (частини) зобов'язаний за 5 днів до виписки військовослужбовців повідомити про це командирові військової частини, з якої вони прибули. У день виписки військовослужбовцеві лікувальним закладом (частиною) видаються відповідні документи, і він самостійно (якщо не прибув супровідник з частини) направляється у військову частину, з якої прибув; після повернення до військової частини і доповіді безпосередньому командирові (начальникові)

військовослужбовці направляються до медичного пункту частини, де здають медичні документи; інші документи здаються старшині роти.

Банно-пральне обслуговування

263. Військовослужбовці повинні митися у лазні не рідше одного разу на тиждень, а кухарі і пекарі, крім того, щоденно приймати душ. Механіки-водії (водії), інші військовослужбовці, робота яких пов'язана з експлуатацією та обслуговуванням озброєння, бойової та іншої техніки, приймають душ у разі потреби.

Під час миття у лазні (приймання душу) військовослужбовці строкової служби забезпечуються милом, рушниками та продезінфікованими мочалками.

Час миття у лазні підрозділів встановлюється заздалегідь.

264. Рота направляється до лазні під команду старшини роти. Військовослужбовці, які перебувають у наряді або відсутні з якихось інших причин, а також ті, що повернулися з відряджень і відпусток, направляються до лазні за наказом старшини роти в інший час під командуванням старшого з числа сержантів.

Заарештовані особи, взяті під варту, направляються до лазні окремо, у спеціально відведений для них час.

Для нагляду за додержанням порядку у лазні призначається черговий лазні із сержантів, а для проведення медичного огляду і подання медичної допомоги на час миття особового складу — черговий фельдшер (санітарний інструктор).

Для прибирання приміщень лазні та їх дезінфекції після кожної зміни у розпорядження чергового лазні призначається необхідна кількість рядових.

265. Прання білизни проводиться у пральнях. Порядок прання встановлюється заступником командира військової частини з тилу. Якщо в пральнях немає можливості для прання бавовняного обмундирування, військовослужбовцям строкової служби дозволяється прати його у відведених старшиною роти, обладнаних для цього місцях. Сушіння обмундирування проводиться в сушарнях або відведених для цього місцях.

Натільна та постільна білизна, рушники, онучі й шкарпетки підлягають зміні раз на тиждень — у дні миття у лазні; кухарям і пекарям натільна білизна видається не рідше ніж двічі на тиждень. Чиста натільна білизна, рушники, онучі і шкарпетки видаються, а брудна білизна здається безпосередньо в лазні.

У разі потреби зміна білизни, рушників, онуч і шкарпеток проводиться частіше.

266. Спеціальне оброблення обмундирування, натільної і постільної білизни проводиться за окремим розпорядженням командира військової частини.

Розділ 7. Добовий наряд

Загальні положення

267. Добовий наряд призначається для підтримання внутрішнього порядку, охорони особового складу, озброєння, боеприпасів, бойової та іншої техніки, приміщень і майна військової частини (підрозділу), контролю за станом справ у підрозділах і своєчасного вжиття заходів для запобігання правопорушенням, а також для виконання інших обов'язків внутрішньої служби.

268. Склад добового наряду оголошується наказом по військовій частині на період навчання.

Добовий наряд військової частини призначається у такому складі:

- черговий частини;
- помічник чергового частини;
- черговий підрозділ;
- варта;
- черговий і днювальні парку, а також механіки-водії (водії) чергових тягачів;
- черговий фельдшер або санітарний інструктор і днювальні медичного пункту;
- черговий і помічники чергового контрольно-пропускного пункту;
- черговий їдальні та робітники їдальні;
- черговий штабу частини та посильні;
- черговий сигналіст;
- пожежний наряд;
- водії чергових автомобілів.

Щоденно наказом по частині призначаються черговий частини, помічник чергового частини, начальник варти, черговий парку, черговий підрозділ, а також підрозділи, від яких виділяються добовий наряд частини й особовий склад для виконання нарядів на роботи.

269. Військовослужбовці-жінки, як правило, до складу добового наряду не призначаються. Військовослужбовців-жінок залежно від військового звання та посади можуть у разі потреби призначати з додержанням законодавства черговим фельдшером (санітарним інструктором), черговим штабу, їдальні, посильним, черговим чи днювальним жіночого гуртожитку. Військовослужбовці-жінки призначаються також на чергування за спеціальністю.

270. У добовий наряд роти призначаються:

- черговий роти (гуртожитку);
- днювальний роти (гуртожитку).

Кількість змін днювальних у ротах встановлюється командиром військової частини.

271. Замість чергових рот у деяких батальйонах залежно від їх чисельності та умов розміщення за рішенням командира військової частини може призначатися черговий батальйону, а в підрозділах забезпечення у разі їх сумісного розміщення — черговий цих підрозділів.

Кількість днювальних у таких випадках встановлюється залежно від розміщення підрозділів, забезпечення охорони й підтримання внутрішнього порядку.

272. Усі чергові та їх помічники повинні мати на лівому боці грудей нагрудний знак (пов'язку на лівому рукаві) з відповідним написом (додаток 17 до цього Статуту). Нагрудний знак (пов'язка) передається черговим наступному черговому після доповіді про здавання та приймання чергування.

273. Черговий частини та його помічник, черговий парку, черговий контрольно-пропускного пункту, черговий штабу частини, призначені з офіцерів і прапорщиків, повинні мати на озброєнні пістолети з двома спорядженими магазинами.

Черговий парку, черговий контрольно-пропускного пункту, черговий штабу частини, призначені із сержантів, помічники чергового контрольно-пропускного пункту, чергові та днювальні підрозділів, а також днювальні парку та посильні повинні мати багнети в піхвах. Багнет кріпиться на поясі ліворуч, на ширину долоні від пряжки.

За наказом Міністра оборони України в деяких військових частинах помічники чергового контрольно-пропускного пункту, добовий наряд роти і днювальні парку можуть мати автомат (карабін) з двома спорядженими магазинами і несуть службу згідно з інструкціями для цих осіб, затвердженими командиром військової частини.

Черговий підрозділ

274. Черговий підрозділ призначається для посилення варті або термінового виклику у разі виникнення пожежі, стихійного лиха та в інших випадках.

Заборонено використовувати черговий підрозділ для виконання господарських робіт поза розташуванням військової частини.

Черговий підрозділ підпорядковується черговому частини.

275. У разі виклику чергового підрозділу він шикується у визначеному для цього місці та діє за вказівкою чергового частини. Патрони черговому підрозділові видаються черговим частини.

276. Заняття з черговим підрозділом проводяться поблизу розташування військової частини. Черговий частини повинен знати місце перебування чергового підрозділу й порядок його виклику.

Наряд на роботи

277. У разі призначення підрозділів у наряд на роботи в наказі по частині зазначається, які підрозділи виділяються, у чие розпорядження, а також тривалість і вид роботи. Підрозділи прибувають на роботу на чолі зі своїми командирами чи старшими, призначеними з офіцерів, прапорщиків або сержантів.

Наряд для непередбачених робіт призначає начальник штабу частини.

278. За організацію та безпеку робіт відповідає начальник, у розпорядження якого виділено підрозділ. Командир підрозділу (старший команди) контролює виконання особовим складом вимог безпеки робіт.

Забороняється призначати військовослужбовців-жінок на роботи, пов'язані з перенесенням і пересуванням вантажу, вага якого перевищує встановлені граничні норми.

Порядок призначення нарядів та звітність щодо них

279. Підрозділи призначаються у наряд разом із своїми командирами. Військовослужбовці строкової служби і служби за контрактом призначаються для несення служби в усіх видах нарядів.

Черговість нарядів між офіцерами, прапорщиками й підрозділами частини встановлюється начальником штабу частини.

Черговість нарядів у роті між взводами встановлюється старшиною роти, а у взводі — заступником командира взводу.

Наряди розподіляються серед військовослужбовців рівномірно.

280. Листки нарядів заводяться на кожен місяць окремо: на рядових — заступником командира взводу; на сержантів — старшиною роти; на прапорщиків та офіцерів — у штабі військової частини (додаток 8 до цього Статуту).

Листки нарядів зберігаються протягом року.

Підготовка добового наряду

281. Штаб військової частини за 7 діб до початку місяця повідомляє командирам підрозділів дні заступання й склад добового наряду.

282. Командири підрозділів, від яких призначається добовий наряд, відповідають за підготовку особового складу до несення служби, за своєчасне прибуття добового наряду на інструктаж до відповідних посадових осіб частини та на розвід.

283. У ніч напередодні заступання в наряд підрозділи та особи, призначені в добовий наряд, звільняються від усіх занять і робіт. Офіцерам, військовослужбовцям військової служби за контрактом надається час для відпочинку та підготовки до наряду.

284. У день заступання в наряд у години, зазначені в розпорядку дня, особовому складові надається не менше 3 годин для підготовки до несення служби і не менше однієї години для відпочинку (сну).

285. Підготовка особового складу добового наряду (крім варти), призначеного від роти, здійснюється старшиною роти чи іншою посадовою особою, призначеною командиром роти.

Підготовка добового наряду, призначеного від батальйону чи від військової частини, організовується відповідними командами та здійснюється їх заступниками.

Підготовка варти здійснюється відповідно до Статуту гарнізонної і вартової служб.

286. Визначені наказом по військовій частині військовослужбовці відповідно до службового призначення у встановлений час напередодні або в день заступання в наряд прибувають на заняття (інструктаж) добового наряду, який проводиться заступником командира військової частини чи призначеною для цього командиром військової частини іншою службовою особою. З офіцерами, військовослужбовцями військової служби за контрактом, які заступають у наряд у вихідні, святкові та неробочі дні, інструктаж (заняття) проводиться в передостанній робочий день тижня напередодні заступання в наряд. Особовий склад добового наряду, що несе службу із стрілецькою зброєю, і наряд по їдальні повинен пройти в день заступання медичний огляд.

На занятті (інструктажі) вивчаються положення статутів, інструкцій, вимоги безпеки та порядок дій у разі виникнення пожежі, а також перевіряється знання особовим складом наряду спеціальних обов'язків.

Практичні заняття проводяться в день заступання в наряд у години, зазначені в розпорядку дня, в обладнаних приміщеннях (місцях), визначених командиром військової частини.

У необхідних випадках проводяться заняття, на яких військовослужбовці опановують навички застосування зброї.

287. Добовий наряд повинен бути готовий до несення служби й прийнятий відповідними черговими і начальником варти у своє підпорядкування за 15 хвилин до виходу на розвід.

Розвід добового наряду

288. Розвід добового наряду проводиться відповідно до вимог цього Статуту. Розвід проводить новопризначений черговий частини в час, визначений командиром військової частини.

289. За 10 хвилин до розводу новопризначений помічник чергового частини з офіцерів шикуює особовий склад добового наряду, крім чергового підрозділу, наряду по їдальні й пожежного наряду у визначеному для розводу місці, перевіряє його наявність і після прибуття чергового частини доповідає йому.

Якщо помічником чергового частини призначено прапорщика, шиккування добового наряду і доповідь черговому частини проводить офіцер із числа осіб, призначених у добовий наряд.

290. Для розводу добовий наряд шикуються в такому порядку: на правому фланзі — варти, далі — справа наліво — черговий парку, черговий фельдшер (санітарний інструктор), черговий контрольно-пропускного пункту, черговий штабу частини, всі чергові рот за порядком підрозділів, черговий їдальні, начальник пожежного наряду і черговий сигналіст-барабанщик; помічники чергового контрольно-пропускного пункту, днювальні парку й механік-водій (водій) чергового тягача (автомобіля); посильні та днювальні рот шикуються в колону по одному за своїм черговим; помічник чергового частини стає на правому фланзі варти.

Обов'язки військовослужбовців добового наряду

Загальні положення

291. Усі військовослужбовці добового наряду повинні твердо знати, неухильно й сумлінно виконувати свої обов'язки, наполегливо домагаючись додержання розпорядку дня та правил внутрішнього порядку.

Без дозволу чергового частини військовослужбовці добового наряду не мають права припиняти чи передавати будь-кому виконання своїх обов'язків.

Про всі події, що сталися під час несення служби, а також обставини, які викликали зміни в порядку несення служби, військовослужбовці добового наряду повинні негайно доповідати черговому військової частини та своїм командирам (начальникам).

292. По прибутті у підрозділи начальників від командира військової частини і вище чергові підрозділів повинні негайно доповідати про це черговому частини.

Чергові рот та інші чергові, підпорядковані помічникові чергового частини, з його появою команду «Струнко» не подають і не доповідають, а тільки відрекомендовуються.

293. Черговому частини та його помічникові по черзі, черговим рот, черговим парку, контрольно-пропускного пункту та черговому їдальні, черговому фельдшерів (санітарному інструкторів), черговому штабу військової частини дозволяється відпочивати лежачи (спати) за час чергування по 4 години кожному у визначений командиром військової частини час, без взуття, не скидаючи спорядження й не роздягаючись.

Вільній зміні днювальних по черзі та сигналістові дозволяється відпочивати лежачи (спати), роздягаючись, тільки в час відвідою до підйому.

294. Військовослужбовці, яких змінили з добового наряду, звільняються від занять і робіт у день зміни.

Офіцерам та військовослужбовцям військової служби за контрактом, за час несення служби в добовому наряді у вихідні, святкові та неробочі дні день відпочинку надається протягом тижня, а військовослужбовцям строкової служби час відпочинку встановлюється відповідним командиром (начальником).

Черговий контрольно-пропускного пункту

303. Черговий контрольно-пропускного пункту призначається із прапорщиків або сержантів. Він відповідає за правильність пропуску осіб, які прибувають до частини, та винесення (внесення) чи вивезення (ввезення) будь-якого майна. Черговий контрольно-пропускного пункту підпорядковується черговому частини та його помічникові.

Йому підпорядковуються помічники чергового контрольно-пропускного пункту.

Про здавання і приймання чергування попередній і новопризначений чергові доповідають черговому частини.

304. Черговий контрольно-пропускного пункту зобов'язаний:

- після розводу прийняти за описом документацію, обладнання та інвентар (додаток 7 до цього Статуту);
- перевіряти документи, які посвідчують особу, що прибула до військової частини, видавати одноразові перепустки з дозволу чергового частини та осіб, список яких затверджено командиром військової частини;
- не дозволяти виносити (вносити) чи вивозити (ввозити) будь-яке майно з території (на територію) військової частини без дозволу чергового частини; перевіряти відповідність вантажу (майна) накладним і правильність оформлення документів на його перевезення;
- доповідати черговому частини про осіб, у правильності оформлення документів яких у нього виникли сумніви;

- не дозволяти виходити за межі розташування військової частини військовослужбовцям строкової служби без документа на право виходу, одягненим не за формою або неохайно, а також командам, які вирушають пішки вночі без сигнальних ліхтарів, вдень — без сигнальних прапорців;
- постійно перебувати на контрольно-пропускному пункті;
- залишаючи контрольно-пропускний пункт у справах служби з дозволу чергового частини, призначати замість себе помічника;
- з прибуттям командира військової частини та його заступників зустрічати їх і відрекомендовуватися;
- у разі виникнення пожежі організувати пропуск пожежних машин, направити їх до місця пожежі та повідомити про найближчі джерела пожежного водопостачання.

305. Черговий контрольно-пропускного пункту зустрічає генералів, адміралів, офіцерів з іншої військової частини, відрекомендовується їм, негайно доповідає черговому частини.

Помічник чергового контрольно-пропускного пункту

306. Помічник чергового контрольно-пропускного пункту призначається із сержантів або військовослужбовців рядового складу. Він підпорядковується черговому контрольно-пропускного пункту.

Помічник чергового постійно перебуває на контрольно-пропускному пункті й несе відповідальність за додержання правил пропуску на територію військової частини осіб та винесення (внесення) чи вивезення (ввезення) будь-якого майна.

307. Помічник чергового контрольно-пропускного пункту зобов'язаний:

- пропускати офіцерів, прапорщиків і військовослужбовців, які проходять службу за контрактом у військовій частині, за посвідченням особи, а якщо він знає їх в обличчя, то без перевірки посвідчення; військовослужбовців строкової служби — за записками про звільнення (відпускними квитками, посвідченнями про відрядження, розпорядженнями), інших осіб — за перепустками;
- звіряти постійні або одноразові перепустки із зразками на контрольно-пропускному пункті, перевіряти наявність на них печатки, а також відповідність фотографії, стежити, щоб вони не були прострочені, а на одноразовій перепустці при виході була відмітка особи, для відвідання якої вона видавалася;
- перевіряти за матеріальною перепусткою (дорожнім листком, накладною) винесення (внесення) чи вивезення (ввезення)

будь-якого майна, що саме і в якій кількості (кількість місць) дозволено винести (внести) чи вивезти (ввезти); пропускати тільки ті машини, водії яких мають дорожні листи;

- доповідати черговому контрольно-пропускного пункту про осіб із простроченими перепустками і про тих, у правильності оформлення документів яких виник сумнів;
- негайно доповідати черговому контрольно-пропускного пункту про прибуття командира військової частини, його заступників, а також генералів, адміралів та офіцерів з іншої військової частини;
- виконувати у разі потреби обов'язки чергового контрольно-пропускного пункту.

Черговий роти

310. Черговий роти призначається із сержантів і, як виняток, із найпідготовленішого рядового складу. Він відповідає за додержання порядку в роті й неухильне виконання розпорядку дня, збереження зброї, ящиків із боеприпасами, майна роти, особистих речей військовослужбовців і за правильне несення служби днювальними.

Черговий роти підпорядковується черговому частини та його помічників, а щодо внутрішньої служби в роті — командирові та старшині роти. Черговому роти підпорядковуються днювальні роти.

Черговий роти є начальником для усіх військовослужбовців роти рівного з ним чи нижчого військового звання.

311. Перед розводом новопризначений черговий роти перевіряє склад призначеного добового наряду роти, проводить його огляд, відрекомендовує старшині роти. Після огляду, перевірки знань обов'язків і проведення практичних занять старшиною роти він приймає від попереднього чергового відомість про наявність і місце знаходження особового складу роти і веде добовий наряд на розвід.

Після розводу новопризначений черговий разом із попереднім здійснює перевірку і прийняття зброї, ящиків з боеприпасами й печаток на них, майна за описом, наявності та справності засобів пожежогасіння, оповіщення й сигналізації, після чого чергові розписуються в книзі приймання та здавання чергування (додаток 9 до цього Статуту).

Зброя приймається поштучно, за номерами й комплектністю. При цьому перевіряється справність замків, охоронної сигналізації, шаф, печаток та іншого обладнання.

Прийнявши чергування, новопризначений черговий разом із попереднім доповідають командирові роти, а у разі його відсут-

ності — його заступникові чи старшині роти про здавання і прийняття чергування. Наприклад: «Товаришу капітане, сержант Остапенко чергування по роті здав»; «Товаришу капітане, молодший сержант Чумак чергування по роті прийняв».

Потім новопризначений черговий роти повідомляє про всі зауваження і вказівки, зроблені на розводі черговим частини, а також про несправності чи нестачу, виявлені під час прийняття чергування.

312. Черговий роти зобов'язаний:

- у разі тривоги здійснити підйом особового складу, оповістити офіцерів, прапорщиків і військовослужбовців, які проходять службу за контрактом, до прибуття в роту офіцерів або старшини виконувати вказівки чергового частини;
- стежити за чітким виконанням розпорядку дня в роті, у визначений час проводити загальний підйом особового складу;
- знати місце перебування роти та порядок її виклику, наявність людей у роті, кількість осіб, що перебувають у наряді, хворих, заарештованих, звільнених із розташування військової частини чи відряджених у складі команд, а також наявність і точне місце знаходження зброї;
- постійно знати місце перебування командира роти, негайно доповідати йому про всі надзвичайні події в роті, самовільно відсутніх військовослужбовців строкової служби і про вжиті заходи щодо їх розшуку;
- відчиняти кімнату для зберігання зброї з дозволу чергового частини, командира роти чи старшини роти;
- видавати зброю лише за наказом командира роти чи старшини роти, вносячи відповідний запис до книги видачі зброї та боеприпасів (додаток 10 до цього Статуту); приймаючи зброю, перевіряти її номери та комплектність; постійно мати при собі й нікому не передавати ключі від кімнати зберігання зброї;
- у разі настання будь-яких надзвичайних подій у роті та порушень встановлених статутом правил відносин між рядовим чи сержантським складом негайно доповідати про це черговому частини або командирові роти, вживати заходів для наведення порядку;
- стежити за наявністю, справним станом засобів пожежогасіння роти й охоронної сигналізації кімнати зберігання зброї, за виконанням вимог пожежної безпеки в роті (курити дозволяти лише у спеціально визначених місцях, сушити обмундирування — тільки в сушарнях, додержуватися правил опалення й користування ліхтарями);

- за командою чергового частини зачиняти двері казарми на засуви, прибулих пропускати після попереднього встановлення їх особи;
- у разі виникнення пожежі викликати пожежну команду, вжити заходів для її гасіння та негайно доповісти черговому частини й командирові роти, а також вивести людей і винести зброю та майно з приміщень, яким загрожує небезпека;
- своєчасно змінювати днювальних; за наказом старшини роти відправляти підрозділи та інші команди на роботи, а також направляти хворих та тих, хто потребує догляду лікаря, до медичного пункту;
- у призначений час шикувати осіб, яких звільняють із розташування військової частини, перевіряти їх наявність і доповідати про це старшині роти, за його наказом представляти їх черговому частини;
- виходячи з приміщення роти у справах служби, а також на час свого відпочинку передавати виконання своїх обов'язків одному з днювальних вільної зміни;
- одержувати від старшини роти після вечірньої перевірки відомості про відсутніх, а за наявності самовільно відсутніх — відомості про їх військові звання, прізвища, імена та по батькові і перебувати до чергового частини з доповіддю. Наприклад: «Товаришу капітане, у першій роті вечірню перевірку проведено, всі люди в наявності, за винятком двох осіб, які перебувають у відпустці, трьох осіб — у наряді. Черговий роти сержант Головка»;
- після ранкового огляду доповідати черговому частини про наявність особового складу роти, про надзвичайні події за ніч і подавати список тих, хто своєчасно не повернувся із звільнення, та самовільно відсутніх, а також тимчасово відсутніх з інших причин;
- стежити за станом приміщень роти, за підтриманням у них встановленої температури повітря, додержанням порядку освітлення, опалення, провітрювання, наявністю води, а також за прибиранням ділянки території, закріпленої за ротою;
- підтримувати порядок під час приймання їжі особовим складом;
- за вказівкою старшини роти своєчасно подавати черговому їдальні заявки на забезпечення їжею осіб, які перебувають у наряді чи відсутні в інших службових справах;
- з прибуттям до роти прямих начальників від командира роти й вище, чергового частини, а також інспектуючих осіб чи осіб, які прибули з перевіркою, подавати команду «Струнко», доповідати їм та супроводжувати в розташування роти.

Наприклад: «Товаришу майоре, за час мого чергування надзвичайних подій не трапилося (чи трапилося те-то). Рота перебуває на стройовому плацу. Черговий роти сержант Шевченко».

Іншим офіцерам і прапорщикам роти черговий не доповідає, а лише відрекомендовується.

З прибуттям до роти офіцерів і прапорщиків з іншої роти черговий відрекомендовується їм і супроводжує до командира чи старшини роти.

Якщо командира (начальника), який прибув, зустрічає командир роти і доповідає йому, присутній при цьому черговий роти не доповідає і не відрекомендовується.

Днювальний роти

313. Днювальний роти призначається із рядового складу. Він відповідає за зберігання зброї, шаф (ящиків) із боєприпасами майна роти та особистих речей, які є під його охороною. Днювальний роти підпорядковується черговому роти.

314. Черговий днювальний роти несе службу всередині казарми біля вхідних дверей, поблизу кімнати зберігання зброї.

Днювальний роти зобов'язаний:

- не виходити з приміщення роти без дозволу чергового роти;
- постійно охороняти кімнату зберігання зброї та не допускати до неї нікого, крім чергового роти; своєчасно подавати команди згідно з розпорядком дня;
- не пропускати в приміщення сторонніх осіб, а також не дозволити виносити з казарми зброю, боєприпаси, майно та речі без дозволу чергового роти;
- негайно доповідати черговому роти про всі надзвичайні події в роті, про порушення встановлених цим Статутом правил відносин між військовослужбовцями роти, помічені несправності й про порушення вимог пожежної безпеки, вживати заходів до їх усунення;
- піднімати за командою чергового роти особовий склад під час загального підйому, а також уночі у разі тривоги, пожежі, стихійного лиха;
- стежити за чистотою та порядком у приміщеннях і вимагати від військовослужбовців їх додержання;
- не дозволити військовослужбовцям у холодну пору, особливо вночі, виходити з приміщення роздягненими;
- стежити, щоб військовослужбовці курили, чистили взуття та одяг тільки у визначених для цього приміщеннях чи місцях;
- з прибуттям до роти прямих начальників від командира роти й вище та чергового частини подавати команду «Струнко»;

з прибуттям до роти інших офіцерів роти, а також старшини або військовослужбовців іншої роти викликати чергового. Наприклад: «Черговий роти, на вихід».

Черговому днювальному заборонено сидіти, знімати спорядження та перебувати у розстебнутому одязі.

Днювальний вільної зміни зобов'язаний підтримувати чистоту й порядок у приміщеннях роти і нікуди не виходити без дозволу чергового роти; подавати йому допомогу в наведенні порядку у разі порушення встановлених статутами правил відносин між військовослужбовцями роти; залишаючись замість чергового роти, виконувати його обов'язки.

Черговий їдальні

315. Черговий їдальні призначається із прапорщиків або сержантів. Він відповідає за правильність одержання продуктів із складу, повноту закладання їх у казан, своєчасну роздачу їжі за встановленими нормами, а також за санітарно-гігієнічний стан їдальні й додержання в ній порядку. Черговий їдальні підпорядковується черговому частини, його помічникові та заступникові командира військової частини з тилу. Черговому підпорядковується добовий наряд, призначений для роботи в їдальні, та кухарі.

316. Новопризначений черговий їдальні у встановлений час прибуває на інструктаж до заступника командира військової частини з тилу, а за його відсутності — до начальника продовольчої служби.

Перед розводом новопризначений черговий їдальні перевіряє склад наряду, заповнює відомість добового наряду їдальні та відправляє його на медичний огляд. Після розводу він приймає за описом документи (додаток 7 до цього Статуту), кухонний інвентар і посуд, перевіряє справність технологічного обладнання, розподіляє роботу між особовим складом наряду в їдальні, інструктує його про заходи безпеки.

Про здавання й прийняття чергування попередній і новопризначений чергові їдальні доповідають заступникові командира частини з тилу і черговому частини.

317. Черговий їдальні зобов'язаний:

- знати кількість людей, взятих на харчування, та меню-розкладку;
- бути присутнім під час одержання інструктором-кухарем (старшим кухарем) продуктів зі складу, контролювати їх вагу і якість, у разі потреби викликати чергового лікаря чи фельдшера через чергового частини;
- стежити за обробкою продуктів, а також за тим, щоб обробку м'яса та риби, видачу готової їжі здійснювали тільки кухарі;

- обов'язково бути присутнім під час закладання продуктів у казан і наглядати за тим, щоб усі передбачені розкладкою продукти були закладені за їх вагою;
- бути присутнім під час поділу м'яса й риби на порції, перевіряти їх вагу, а також правильність записів інструктора-кухаря (старшого кухаря) в книзі контролю за якістю приготування їжі;
- приймати за описом розміщене в їдальні обладнання, інвентар та посуд;
- не допускати до роботи в їдальні робітників, які не пройшли медичного огляду, стежити, щоб під час роботи дотримувалися правила гігієни;
- розподіляти роботу між військовослужбовцями, призначеними для її виконання в їдальні;
- підтримувати чистоту й порядок у їдальні, не допускати перебування в їдальні особового складу в головних уборах, польових утеплених куртках і спеціальному (робочому) одязі;
- стежити за своєчасним накриванням і прибиранням столів, миттям посуду, не дозволяти винесення його з їдальні;
- не допускати видачі їжі без дозволу лікаря (фельдшера) й чергового частини, стежити за своєчасною і правильною роздачею їжі й додержанням черговості у видачі їжі підрозділам;
- вимагати від старшого зміни кухарів зберігання запасів продуктів у чистоті й порядку;
- залишати запас їжі за заявками старшин рот або чергових рот, не допускаючи її зберігання понад визначений термін;
- організовувати вчасне прибирання відходів після обробки продуктів і стежити за чистотою прилеглої до їдальні території;
- не допускати до їдальні сторонніх осіб;
- дбати про виконання вимог пожежної безпеки та заходів безпеки під час роботи технологічного обладнання;
- про всі виявлені недоліки доповідати черговому частини або його помічникові, а також заступникові командира частини з тилу й начальникові продовольчої служби;
- під час відвідання їдальні прямими начальниками від заступників командира військової частини й вище, а також черговим частини та його помічником відрекомендовуватися їм. Наприклад: «Товаришу полковнику, черговий їдальні прапорщик Іванчук»;
- після закінчення робіт у нічний час супроводжувати добовий наряд, крім чергових кухарів, до підрозділу й доповідати черговому частини.

Днювальний медичного пункту

320. Днювальний медичного пункту призначається із санітарів. Він підпорядковується черговому фельдшерів (санітарному інструкторові). Якщо в штаті медичного пункту немає посади санітара, днювальні медичного пункту призначаються з осіб рядового складу, які видужують.

Днювальний медичного пункту зобов'язаний:

- за вказівкою чергового фельдшера (санітарного інструктора) й під його наглядом здійснювати санітарну обробку новоприбулих хворих;
- приймати особисті речі хворих й готувати їх до дезінфекції;
- обслуговувати хворих, роздавати їм їжу й воду;
- стежити за додержанням у медичному пункті встановленого внутрішнього порядку.

ЧАСТИНА III

БОЙОВЕ ЧЕРГУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОЇ СЛУЖБИ В ПАРКАХ, ПІД ЧАС РОЗТАШУВАННЯ ВІЙСЬК НА ПОЛІГОНАХ ТА ЇХ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

Розділ 9. Бойове чергування

332. Бойове чергування — це виконання бойового завдання. Бойове чергування здійснюється черговими силами і засобами, призначеними від військових частин.

До складу чергових сил і засобів входять бойові обслуги, чергові зміни пунктів управління, сил і засобів бойового забезпечення та обслуговування.

У Військово-Морських Силах Збройних Сил України бойове чергування є найвищою формою підтримання бойової готовності сил у мирний час. *(Частина третя статті 332 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

333. Бойове чергування організовується командиром військової частини, який відповідає за виконання завдань черговими силами і засобами.

Заступники командира військової частини, начальники родів військ і служб відповідають за бойову готовність, забезпечення та підготовку чергових сил і засобів у відповідній частині.

334. Склад чергових сил і засобів, ступені їх бойової готовності, тривалість, порядок несення бойового чергування, підготовки особового складу, озброєння, бойової та іншої техніки до чергування і зміна його встановлюються наказом командира військової частини згідно з вимогами цього Статуту, наказами і директивами Міні-

стра оборони України, начальника Генерального штабу Збройних Сил України, головнокомандувачів видів Збройних Сил України.

335. На бойове чергування забороняється призначати осіб, які не склали Військової присяги, не засвоїли програми відповідної підготовки в установленому обсязі, а також військовослужбовців, щодо яких проводиться розслідування за провини, і хворих.

За невикористані через несення бойового чергування вихідні, святкові та неробочі дні офіцерам, прапорщикам та військовослужбовцям, які проходять службу за контрактом, надається відпочинок протягом тижня.

336. Підготовка особового складу до несення бойового чергування проводиться на підставі плану, затвердженого командиром військової частини, в складі підрозділів, бойових обслуг, чергових змін перед кожним заступанням на бойове чергування. Вона проводиться під керівництвом командира військової частини чи під керівництвом осіб за його розпорядженням з урахуванням характеру та обсягу завдань, специфіки військової частини, підрозділу, часу та місця несення бойового чергування в класах підготовки до бойового чергування чи в спеціально підготовлених місцях із використанням навчальної (навчально-бойової) техніки, апаратури, тренажерів, макетів і навчальних посібників.

Озброєння, бойова та інша техніка готуються заздалегідь.

337. Порядок заступання на бойове чергування встановлюється наказами Міністра оборони України.

338. Про заступання на бойове чергування командир чергових сил і засобів (оперативний черговий, начальник зміни, обслуги, черговий командного пункту) доповідає своєму безпосередньому начальникові та черговому пункту управління вищого рівня.

Командири чергових сил і засобів повинні докладно знати обстановку, діяти сміливо й рішуче, брати на себе відповідальність за прийняті рішення, забезпечувати виконання бойового завдання.

339. Під час бойового чергування під керівництвом командирів чергових сил і засобів та старших начальників здійснюються роздільні й комплексні тренування чергової зміни (частина з яких — контрольні).

Крім того, за розкладом, затвердженим начальником штабу військової частини, проводяться заняття з особовим складом чергових сил, вільних від несення бойового чергування.

340. Командирам чергових сил і засобів заборонено віддавати особовому складові накази, що відволікають його від виконання обов'язків несення бойового чергування.

Особовому складові чергової зміни під час несення бойового чергування заборонено:

- передавати будь-кому, хоча б тимчасово, без дозволу командира чергових сил і засобів виконання обов'язків несення бойового чергування;
- відволікатися, братися за справи, не пов'язані з виконанням обов'язків несення бойового чергування;
- самовільно залишати бойовий пост чи інше місце несення бойового чергування;
- виконувати роботу, яка призводить до зниження бойової готовності озброєння, бойової та іншої техніки.
- Звільнення особового складу з військової частини (підрозділу), від якої виділяються чергові сили і засоби (заняття, спортивні й культурно-масові заходи), проводиться із таким розрахунком, щоб забезпечити посилення чергових сил у визначені терміни.

341. Періодичність перевірки бойового чергування посадовими особами встановлюється наказом Міністра оборони України.

Перевірка несення бойового чергування проводиться командиром військової частини, його прямими начальниками чи особами за їх дорученням, для чого відпрацьовується план перевірки несення бойового чергування.

Після зміни з бойового чергування безпосередній начальник проводить аналіз несення служби особовим складом і сповіщає про його результати командира військової частини.

Розділ 10. Внутрішня служба в парках

Загальні положення

342. Парком називається територія, обладнана для зберігання, обслуговування, ремонту і підготовки до бойового застосування озброєння, бойової та іншої техніки.

Парки можуть бути постійні та польові.

Постійні парки обладнуються у місцях постійного розташування частини і на полігонах (у таборах). При цьому озброєння, бойова та інша техніка розміщуються у закритих приміщеннях чи під навісами, а також на площадках з надійною огорожею. У парку обладнуються контрольно-технічний пункт із приміщенням для чергового парку, техніка (з безпеки дорожнього руху) — начальника контрольно-технічного пункту, класом безпеки руху, інструктажу наряду, водіїв і старших машин; пункти чищення й миття машин, а також кімнати для відпочинку наряду парку та водіїв чергових тягачів; пункт заправлення; майданчик (пункт) щоденного технічного обслуговування; майданчик перевірки перед рейсом технічного стану техніки техніком (з без-

пеки дорожнього руху) — начальником контрольно-технічного пункту; майданчик для машин, що запізналися з рейсу; пункт технічного обслуговування й ремонту; пункт збирання відпрацьованих мастил і спеціальних рідин; інші приміщення (місця) для обслуговування техніки й необхідні побутові приміщення; місця зберігання озброєння, бойової та іншої техніки.

Полеві парки створюються у разі тимчасового розташування військової частини (підрозділу) в польових умовах для кожної роти (батальйону).

Облаштування та обладнання парків мають забезпечувати швидкий і зручний вихід машин.

345. Машини випускаються з парку згідно з нарядом, затвердженим на передодні командиром військової частини, у технічно справному стані, із закріпленими за ними водіями, які мають документ, що посвідчує особу, і посвідчення на право керувати машиною та які пройшли передрейсовий медичний огляд і допущені до рейсу, з оформленими дорожніми листками, підписаними заступником командира частини з озброєння (начальником технічної частини), і з відміткою техніки (з безпеки дорожнього руху) — начальника контрольно-технічного пункту про справний стан машин та відміткою чергового парку про дані спідометра й час випуску з парку.

Випуск машин, не передбачених нарядом, у виняткових випадках дозволяється командиром військової частини.

Контроль за технічним станом машин, які випускаються із парку та повертаються до парку, здійснюється техніком (з безпеки дорожнього руху) — начальником контрольно-технічного пункту.

346. Якщо в рейс виходять дві чи більше машин, призначається начальник колони.

Під час перевезення особового складу, вибухонебезпечних вантажів (як у складі колони, так і одиночними машинами) на кожен машину призначається старший. В інших випадках старші машин призначаються за рішенням командира частини.

Черговий парку

351. Черговий парку призначається з офіцерів або прапорщиків (мічманів), а в окремому батальйоні — з прапорщиків (мічманів) або сержантів (старшин). Він відповідає за внутрішній порядок у парку і несення служби нарядом по парку, збереження зданих під охорону наряду сховищ, майна, техніки на відкритих майданчиках. Черговий парку підпорядковується черговому військової частини, а щодо внутрішньої служби в парку — заступникові командира військової частини з озброєння (начальникові

технічної частини). Йому підпорядковуються днювальні парку та механіки-водії (водії) чергових тягачів.

352. Новопризначений черговий парку в призначений час прибуває до заступника командира частини з озброєння (начальника технічної частини) на інструктаж.

Після розводу новопризначений черговий парку приймає від попереднього чергового документи та майно, разом здійснюють обхід території парку та всіх паркових приміщень, приймаючи й передаючи за описом запечатані приміщення, сховища, а також озброєння, бойову та іншу техніку, обладнання, що знаходиться на відкритих майданчиках і під навісами.

У книгу прийняття та здавання чергування записуються ті недоліки, які не можна усунути під час прийняття чергування.

Про здавання і прийняття чергування попередній та новопризначений чергові доповідають заступникові командира частини з озброєння і черговому частини.

353. Черговий парку зобов'язаний:

- перебувати у виділеному для нього приміщенні; виходити в службових справах тільки з дозволу чергового частини, призначати замість себе днювального вільної зміни і повідомляти йому, куди і на який час виходить;
- старанно перевіряти в усіх осіб, які прибувають до парку, перепустки й документи, які посвідчують особу, та робити відмітки на одноразових перепустках про час прибуття й вибуття з парку;
- після зміни здавати перепустки до технічної частини;
- допускати до розпечатування паркових приміщень і сховищ осіб, які призначені наказом по частині, роблячи запис про це у відповідних книгах;
- особисто давати дозвіл на вихід машин із парку й пересування їх у межах парку;
- вести за встановленою формою журнал виходу й повернення машин;
- стежити за своєчасним поверненням машин із рейсів до парку, а у разі їх затримки доповідати про це черговому частини;
- контролювати вивезення (ввезення) майна з парку (до парку) відповідно до запису в дорожньому листку, а також не допускати на територію парку сторонніх осіб;
- стежити за додержанням розпорядку дня в парку та знати, яку роботу виконує особовий склад, не дозволяти виконання робіт, не пов'язаних з обслуговуванням і ремонтом машин та іншої техніки чи обладнання парку;

- постійно тримати на контролі наявність, випуск, а також кількість справної і несправної техніки та озброєння;
- стежити за чистотою й порядком у приміщеннях і на території парку, а також за додержанням правил охорони довкілля;
- стежити в холодну пору року за опаленням приміщень парку й водогрійки та за підтриманням установленої температури в приміщеннях узимку; в неопалюваних приміщеннях парку та в польових парках перевіряти, чи злито воду з систем охолодження двигунів, і наявність табличок «Воду злито», робити про це запис у журналі контролю за зливанням води; у разі різкого зниження температури контролювати, чи знято з машин акумуляторні батареї і чи є таблички «Акумуляторні батареї знято»;

стежити за виконанням правил пожежної безпеки, наявністю і станом засобів пожежогасіння, а також пожежної сигналізації та готовністю чергових тягачів на випадок виникнення пожежі (додаток 19 до цього Статуту);

- вживати заходів щодо своєчасного технічного обслуговування машин і техніки, які повертаються до парку;
- здійснювати контроль за тим, щоб машини заправлялися паливом лише на пункті заправлення з додержанням установлених правил;
- не дозволяти ставити на стоянку незаправлені машини;
- стежити, щоб увечері після закінчення всіх робіт у парку було вимкнено освітлення, крім чергового освітлення та зовнішніх світлових приладів;
- перевіряти наявність і справність замків, пломб і печаток на дверях приміщень (огорожених майданчиках), призначених для зберігання отруйних технічних рідин, збереження сховищ, майна, техніки на відкритих майданчиках, які здані йому під охорону;
- з прибуттям до парку прямих начальників, від заступників командира частини й вище, а також чергового частини зустрічати їх і доповідати. Наприклад: «Товаришу майоре, за час мого чергування подій не трапилось (чи трапилось те-то). Черговий парку лейтенант Петренко».

Після доповіді черговий супроводжує командира (начальника) по території парку.

Якщо командира (начальника) зустрічає й доповідає йому командир військової частини чи його заступник з озброєння (начальник технічної частини), черговий парку не доповідає, а лише відрекомендовується.

354. Машини з парку черговий парку випускає в порядку, зазначеному в статті 345 цього Статуту.

Після повернення машин до парку та їх огляду техніком (з безпеки дорожнього руху) — начальником контрольно-технічного пункту черговий парку проставляє в дорожньому листку і в журналі виходу й повернення машин час повернення, а після повного обслуговування і заправлення — направляє їх на місце стоянки, після чого дозволяє екіпажу (водієві) вибути з парку.

355. У разі виникнення пожежі в парку черговий негайно викликає пожежну команду, доповідає черговому частини і вживає заходів для гасіння вогню, виведення машин і врятування техніки та майна.

356. Після закінчення робіт у парку черговий перевіряє всі приміщення та територію парку щодо додержання порядку, правил пожежної безпеки та охорони довкілля, приймає від командирів підрозділів приміщення, сховища, озброєння і техніку, які зберігаються на відкритих майданчиках і під навісами, дає дозвіл на їх запечатування й додатково опечатує їх своєю печаткою. Після перевірки парку разом з особами пожежного наряду й одержання пожежного жетона від них черговий здає парк під охорону варті.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПРИСЯГИ

1. Кожен громадянин України, який поступає на військову службу, особисто складає Військову присягу на вірність Українському народові та скріплює її власноручним підписом.

2. Військова присяга покладає на військовослужбовця всю повноту відповідальності за виконання ним військового обов'язку.

3. Військову присягу складають:

- військовослужбовці, які прибули до військової частини для проходження військової служби і раніше не складали Військової присяги, — після проходження ними програми підготовки, вивчення основних положень військового законодавства України, військових статутів стосовно їх прав та обов'язків, виконання вправи стрільби із стрілецької зброї, але не пізніше ніж через місяць від дня прибуття до військової частини;
- курсанти військово-навчальних закладів, військових відділень, кафедр та факультетів цивільних навчальних закладів, які раніше не складали Військової присяги, — в той самий термін;
- приписані до військової частини військовозобов'язані, які раніше не складали Військової присяги, — не пізніше ніж протягом п'яти днів після прибуття до військової частини для проходження навчальних зборів.

4. День складання Військової присяги є святковим для військової частини.

5. Час і місце складання Військової присяги встановлюються окремим наказом командира військової частини й оголошуються всьому особовому складові.

6. На складання Військової присяги за рішенням командира військової частини можуть запрошуватися близькі родичі військовослужбовців, які складають Військову присягу, а також інші гості.

7. Для складання Військової присяги військовослужбовці прибувають у парадному одязі. У воєнний час форма одягу встановлюється командиром військової частини.

8. У призначений час військова частина під Бойовим Прапором і з оркестром шикуються в лінію ротних (взводних) колон. Військовослужбовці, які складають присягу, стоять у перших рядах. Ритуал складання Військової присяги розпочинається

виступом командира військової частини про значення Військової присяги для сумлінного, самовідданого служіння Україні. За ним до військовослужбовців, які складають Військову присягу, звертаються представники вищого командування, ветерани Збройних Сил України, близькі родичі, офіцери та прапорщики військової частини, військовослужбовці строкової служби.

Після цього командир частини дає розпорядження командирам підрозділів приступити до складання військовослужбовцями Військової присяги.

Командири підрозділів за алфавітним списком викликають військовослужбовців, які перед строем проголошують текст Військової присяги, розписуються в цьому списку напроти свого прізвища. Після складання Військової присяги списки з особистими підписами осіб, які склали Військову присягу, командири підрозділів урочисто вручають командирові військової частини.

Командир військової частини поздоровляє військовослужбовців із складанням Військової присяги, а всю військову частину — з поповненням її особового складу. Після цього оркестр виконує Державний Гімн України.

Після виконання Державного Гімну України військова частина проходить урочистим маршем у порядку, визначеному у Стройовому статуті Збройних Сил України.

9. За несприятливих погодних умов складання Військової присяги проводиться у приміщенні.

10. Для військовослужбовців, які не змогли скласти Військову присягу у визначений термін, призначається інший день і час.

11. Загальні списки осіб, які склали Військову присягу, зберігаються у штабі військової частини пронумерованими, прошнурованими та скріпленими сургучевою печаткою в окремі папці. Після закінчення встановленого терміну списки здаються на зберігання до архіву.

У військовому квитку (особистому посвідченні) військовослужбовця начальник штабу військової частини робить відмітку «Військову присягу склав (день, місяць, рік)».

12. За виконання вимог цього Положення, забезпечення збереження загальних списків та облік військовослужбовців, які склали Військову присягу, відповідає командир військової частини.

**ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК ВРУЧЕННЯ БОЙОВИХ
ПРАПОРІВ ВІЙСЬКОВИМ ЧАСТИНАМ ЗБРОЙНИХ СИЛ
УКРАЇНИ, ЇХ ЗБЕРІГАННЯ ТА УТРИМАННЯ**

Загальна частина

1. Бойовий Прапор вручається дивізіям, бригадам, полкам, окремим батальйонам, дивізіонам, авіаескадрильям, військово-навчальним закладам і учбовим частинам (далі — військовим частинам).

Частинам тилового, технічного та медичного забезпечення, охорони і обслуговування, навчально-тренувальним, дисциплінарним, інженерно-технічним та іншим подібним військовим частинам Бойовий Прапор не вручається.

2. В окремих випадках, коли у військовій частині за умовами дислокації, оперативного призначення або з інших причин не може бути забезпечено належне зберігання і тримання Бойового Прапора, рішенням начальника Генерального штабу Збройних Сил України Бойовий Прапор такій військовій частині може не замовлятися і не вручатися.

*Додаток 3
до Статуту внутрішньої служби
(стаття 10)*

**ПЕРЕЛІК ВІЙСЬКОВИХ ЗВАНЬ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

Армійські звання	Флотські звання
Рядовий склад	
Рядовий	Матрос
Старший солдат	Старший матрос
Сержантський і старшинський склад	
Молодший сержант	Старшина 2 статті
Сержант	Старшина 1 статті
Старший сержант	Головний старшина
Старшина	Головний корабельний старшина
Склад прапорщиків і мічманів	
Прапорщик	Мічман
Старший прапорщик	Старший мічман
Молодший офіцерський склад	
Молодший лейтенант	Молодший лейтенант
Лейтенант	Лейтенант
Старший лейтенант	Старший лейтенант
Капітан	Капітан-лейтенант
Старший офіцерський склад	
Майор	Капітан 3 рангу
Підполковник	Капітан 2 рангу
Полковник	Капітан 1 рангу
Вищий офіцерський склад	
Генерал-майор	Контр-адмірал
Генерал-лейтенант	Віце-адмірал
Генерал-полковник	Адмірал
Генерал армії України	

Примітка. До військових звань офіцерського складу медичної служби і юстиції додаються відповідно слова «медичної служби», «юстиції». Наприклад, лейтенант медичної служби, майор юстиції. До військових звань сержантського і старшинського складу, складу прапорщиків і мічманів ці слова не додаються.

ПОРЯДОК РОЗПОДІЛУ ПОПОВНЕННЯ, ЯКЕ ПРИБУЛО ДО ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

1. Поповнення, яке прибуло до військової частини з військових комісаріатів і військових частин з підготовки молодших спеціалістів, розподіляється за підрозділами після вивчення ділових якостей кожного військовослужбовця (з урахуванням стану здоров'я, характеристики і висновку про придатність до спеціальності).

2. У призначений час військова частина з оркестром шикується у пішому строю.

Новоприбуле поповнення разом із старшинами підрозділів шикується за 20–40 метрів перед строем військової частини в дві шеренги фронтом до строю.

Шикування і зустріч командира військової частини проводяться у порядку, передбаченому Стройовим статутом Збройних Сил України.

3. Після відповіді на вітання командир військової частини стисло розповідає про бойовий шлях частини, її героїв і нагороди, про успіхи в бойовій підготовці підрозділів і той почесний та відповідальний обов'язок, який покладається на військовослужбовців. Потім слово надається одному-двом військовослужбовцям, термін служби яких закінчився, й одному-двом новоприбулим військовослужбовцям.

4. Начальник штабу військової частини оголошує наказ про зарахування новоприбулого поповнення до складу підрозділів.

Командир військової частини вітає особовий склад із новим поповненням, і оркестр виконує Державний Гімн України.

5. За командою командира військової частини: «Поповненню стати до строю своїх підрозділів» старшини підрозділів з поповненням стають до строю.

6. Розподіл поповнення завершується проходженням військової частини урочистим маршем.

**ПЕРЕЛІК НАПИСІВ НА ДВЕРЯХ ПРИМІЩЕНЬ,
БІЛЯ ВХОДІВ ДО БУДИНКІВ ТА ОПИС ЇХ ОФОРМЛЕННЯ**

I. Перелік приблизних написів на дверях приміщень:

а) у батальйоні:

- командир батальйону;
- заступник командира батальйону;
- штаб батальйону;
- кімната для офіцерів;

б) у роті:

- спальне приміщення;
- народознавча світлиця;
- командир роти;
- кімната підготовки офіцерів до занять;
- кімната підготовки сержантів до занять;
- кімната зберігання зброї;
- кімната (місце) чищення зброї;
- кімната побутового обслуговування;
- кімната зберігання майна роти та особистих речей;
- кімната (місце) занять фізичними вправами та спортом;
- кімната для вмивання;
- сушарня;
- кімната (місце) для чищення взуття та куріння;
- місце зберігання господарського інвентарю;
- душова кімната;
- туалет.

II. Форма покажчиків і зразки написів на дверях приміщень:

1 СПАЛЬНЕ ПРИМІЩЕННЯ	528
3 КОМАНДИР 1 РОТИ	ПОЛКОВНИК КОВАЛЕНКО І.М.

III. Зразки написів на вивісках біля входу до будинків:

(Державний Герб України) Міністерство оборони України ШТАБ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ 0000	(Державний Герб України) Міністерство оборони України КОНТРОЛЬНО-ПРОПУСКНИЙ ПУНКТ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ 0000
(Державний Герб України) НАВЧАЛЬНИЙ КОРПУС	(Державний Герб України) ВАРТОВЕ ПРИМІЩЕННЯ

Додаток 17
до Статуту внутрішньої служби
(стаття 272)

ОПИС НАГРУДНИХ ЗНАКІВ (НАРУКАВНИХ ПОВ'ЯЗОК) ДЛЯ ЧЕРГОВИХ

1. Нагрудний знак

Нагрудний знак виготовляється у вигляді металевого прямокутника, який покривається емаллю синього кольору і за периметром береться в рамку, фарбою золотистого кольору виконується напис «Черговий частини» (черговий батальйону, КПП, їдальні, парку, штабу, фельдшер, сигналіст-барабанщик, оперативний черговий, помічник оперативного чергового, черговий зв'язку, черговий військового ешелону тощо). Розмір знака: ширина — 7 см і висота — 3,5 см. Написи виконуються без нахилу, прямими літерами. Висота літер — 0,7 см. На зворотному боці знака повинна бути шпилька для кріплення до одягу.

Черговий частини

Нагрудний знак закріплюється посередині клапана лівої кишені так, щоб верхній його край був на рівні верхнього шва клапана.

2. Нарукавна пов'язка

Нарукавна пов'язка застосовується в польових умовах і виготовляється з напівжорсткої тканини синього кольору, завдовжки 30–40 см і завширшки 10 см. Краї пов'язки підгинаються і до них пришивається тасьма (резинка) для закріплення пов'язки на рукаві. На пов'язку наноситься жовтою фарбою чи нашивається з жовтої тканини відповідний напис.

Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України

ЗАКОН

від 24 березня 1999 року № 550-XIV

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999, № 22-23, ст. 196)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 2171-III (2171-14) від 21.12.2000, ВВР, 2001, № 9, ст. 38

№ 487-IV (487-15) від 06.02.2003, ВВР, 2003, № 15, ст. 108

№ 662-IV (662-15) від 03.04.2003, ВВР, 2003, № 27,

ст. 209 — набуває чинності 01.08.2003 року № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

Верховна Рада України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України (додається).

2. Кабінету Міністрів України в шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом затвердити Положення про особливості організації і несення вартової служби в дисциплінарному батальйоні (частині).

3. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України

Л. КУЧМА

Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України

(У тексті Статуту слова «Національна гвардія України» в усіх відмінках виключено згідно із Законом № 2171-III (2171-14) від 21.12.2000)

(У тексті Статуту слова «Прикордонні війська України» в усіх відмінках замінено словами «Державну прикордонну службу України» у відповідному відмінку згідно із Законом № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)

(У тексті Статуту слова «Товаришу (пане)» замінено словом «Товаришу» згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

Цей Статут визначає організацію і порядок несення гарнізонної та вартової служб, права і обов'язки посадових осіб гарнізону та військовослужбовців, які залучаються для несення цих служб.

Статут обов'язковий для всіх військових частин, штабів, організацій, установ і військово-навчальних закладів Збройних Сил України.

Дія Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України поширюється на Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України, війська Цивільної оборони України та на інші військові формування, створені відповідно до законів України.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Військові частини, штаби, організації, установи та військово-навчальні заклади (далі — військові частини) Збройних Сил України, розташовані постійно чи тимчасово в населеному пункті (пунктах) або поза ним (ними), становлять гарнізон.

До складу гарнізону також входять військові частини Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України,

військ Цивільної оборони України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України.

2. У кожному гарнізоні організується гарнізонна і вартова служби.

Гарнізонна служба покликана забезпечувати додержання високої військової дисципліни особовим складом гарнізону, необхідні умови для повсякденного життя та підготовки військових частин, проведення гарнізонних заходів за їх участю.

Вартова служба призначається для надійної охорони та оборони важливих військових об'єктів, Бойових Прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті або в дисциплінарному батальйоні (частині).

6. До гарнізонної та вартової служб залучаються військові частини Збройних Сил України та підрозділи Служби правопорядку, що входять до складу гарнізону. *(Частина перша статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

ЧАСТИНА I ГАРНІЗОННА СЛУЖБА

Розділ 1. Військові службові особи гарнізону, начальник органу управління служби правопорядку в гарнізоні та їх обов'язки

(Назва розділу 1 частини I в редакції Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

Розділ 2. Чергування в гарнізоні

Загальні положення

31. Гарнізонний наряд призначається для охорони та оборони гарнізонних об'єктів та для виконання інших завдань гарнізонної служби.

У складі гарнізонного наряду передбачається наявність:

- чергового варт;
- помічника чергового варт;
- чергового підрозділу;
- гарнізонних варт.

32. Гарнізонний наряд призначається не пізніше ніж за добу до заступання в наряд. Він забезпечується транспортними засобами від тих військових частин, від яких даний наряд призначено.

Розділ 3. Гарнізонні заходи з участю військ

Паради військ

70. Паради військ проводяться на відзнаку державних свят, а також важливих подій державного та військового значення за особливим розпорядженням Міністра оборони України.

71. Склад військ, які беруть участь у параді, час і місце параду, форма одягу й інші організаційні питання визначаються у кожному окремому випадку наказом начальника гарнізону. У наказі зазначаються також порядок проведення артилерійського салюту (феєрверка), якщо він передбачений.

72. Для командування військами, які беруть участь у параді, призначається командувач параду.

73. Військовослужбовці, підрозділи та військові частини, які беруть участь у параді, діють за правилами, визначеними у Стройовому статуті Збройних Сил України.

Почесні вarti

74. Почесною вартою називається підрозділ (команда), призначений для віддання військових почесей. Вона призначається для зустрічі осіб, визначених у статті 10 цього Статуту; до Бойового Прапора, який виносять на урочисті засідання; під час відкриття державних пам'ятників; для зустрічі та проводів представників іноземних держав, а також під час поховання осіб, визначених у статті 82 цього Статуту.

75. Почесна варта призначається наказом начальника гарнізону, командира військової частини. Для зустрічі та проводів представників іноземних держав почесна варта призначається за особливою вказівкою командувача виду Збройних Сил України, військ оперативного командування.

76. До складу почесної вarti призначаються підрозділи від взводу до роти та військовий оркестр. Почесна варта також призначається із офіцерів та прапорщиків або сержантів.

Начальниками почесних варт призначаються офіцери.

Форма одягу, озброєння особового складу почесної вarti встановлюється начальником гарнізону. Боеприпаси особовому складові почесної вarti не видають.

Віддання військових почесей під час поховання

81. Військовий підрозділ, призначений для віддання військових почесей під час поховання військовослужбовців, утворює почесний ескорт.

82. Почесний ескорт віднаряджується в разі поховання військовослужбовців та громадян України, які померли під час проходження військової служби або внаслідок каліцтва (поранення, травми, контузії), отриманих під час проходження військової служби, померлих вищих та старших офіцерів, звільнених з військової служби з правом носіння військової форми одягу, ветеранів військової служби, а також померлих або загиблих:

- Героїв України;
- Героїв Радянського Союзу;
- Героїв Соціалістичної Праці;
- повних кавалерів ордена Слави, ордена Трудової Слави, ордена «За службу Батьківщині у Збройних Силах СРСР»;
- осіб, нагороджених чотирма і більше державними нагородами України або СРСР, чотирма і більше медалями «За відвагу», удостоєних цих державних нагород (звання) в період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років або за участь у бойових діях;
- учасників та інвалідів Великої Вітчизняної війни;
- учасників бойових дій на території інших держав.

Почесний ескорт також віднаряджується в разі поховання осіб, в офіційних церемоніях яких беруть участь Президент України, Голова Верховної Ради України та Прем'єр-міністр України, а також у разі поховання на території України померлих (загиблих) військовослужбовців держав — учасниць Співдружності Незалежних Держав.

Перевезення в разі потреби тіла військовослужбовця, який загинув у мирний час під час виконання військового (громадянського) обов'язку або помер від загальних захворювань, до місць поховання (перепоховання) здійснюється на кошти держави за рішенням командувача військ оперативного командування, а військовослужбовця, який помер або загинув за межами України, — за рішенням Міністра оборони України. *(Стаття 82 в редакції Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

83. Організація похорону військовослужбовців, які померли під час перебування на військовій службі, покладається на їх прямих начальників, а інших осіб, під час поховання яких призначається почесний ескорт, — на начальника гарнізону (на міських або районних військових комісарів).

84. Порядок віднарядження почесних ескортів, організації похорону військовослужбовців та участі в ньому військових підрозділів визначено в додатку 18 до цього Статуту. *(Стаття 84 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Покладання вінків до пам'ятників і могил воїнів

85. Покладення вінків делегаціями військових частин до пам'ятників і могил воїнів, які полягли в боях за волю та незалежність України, проводиться у дні державних свят, а в інші дні — за рішенням Міністра оборони України.

86. Під час покладення вінків державними, урядовими та військовими делегаціями розпорядженням начальника гарнізону призначається почесна варта з одним або кількома бойовими прапорами військових частин гарнізону та оркестр.

87. Перед покладенням вінків до пам'ятника (могили) з почесної варти в призначений час виставляється одна-дві пари чатових. Чатові стоять у положенні «струнко», тримаючи автомати у положенні «на груди» або карабіни у положенні «до ноги».

Почесна варта вишиковується в дві шеренги перед пам'ятником (могилою) фронтом або правим флангом до нього залежно від розташування пам'ятника (могили).

Бойові прапори ставлять на правому фланзі почесної варти, оркестр — праворуч від прапорів.

88. Делегація з вінком вишиковується у визначеному місці й рухається до пам'ятника (могили), проходячи перед почесною вартою. Попереду делегації йде офіцер почесної варти. За ним на відстані двох-трьох кроків — особи, які несуть вінок, а далі на такій самій відстані — делегація по три-п'ять осіб у колоні. *(Частина перша статті 88 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

З наближенням делегації з вінком на 40–50 кроків до почесної варти начальник варти командує: «Варта — РІВНЯЙСЬ, СТРУНКО, рівняння — ПРАВОРУЧ (ЛІВОРУЧ)». Оркестр виконує жалобно-урочисті мелодії. Бойові прапори схиляють наперед.

89. З підходом до пам'ятника (могили) делегація кладе вінок. Оркестр припиняє грати. Хвилиною мовчання вшановується пам'ять загиблих. Після хвилини мовчання виконується Державний Гімн України; делегація відходить від пам'ятника (могили), вишиковується обличчям до варти, а почесна варта за командою начальника варти стає в похідну колону й проходить урочистим маршем повз пам'ятник (могилу) й осіб, які покладали вінок.

90. Під час покладення вінків делегаціями іноземних держав жалобно-урочисті мелодії виконуються лише за погодженням із керівником делегації. Після хвилини мовчання виконується гімн держави, делегація якої покладає вінок, і Державний Гімн України.

Розпорядженням начальника гарнізону під час покладення вінків іноземними делегаціями почесна варта й оркестр можуть

не призначатися; тоді до пам'ятника (могили) виставляється одна–дві пари чатових і в разі потреби призначається офіцер з двома військовослужбовцями для доставки вінка до місця його покладення.

91. Іноземні військові делегації під час покладення вінків до пам'ятників і могил воїнів супроводжують представник Міністерства оборони України начальник органу управління Служби правопорядку в гарнізоні. *(Стаття 91 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

ЧАСТИНА II

ВАРТОВА СЛУЖБА

Розділ 4. Загальні положення

97. Несення вартової служби є виконанням бойового завдання і вимагає від особового складу точного дотримання всіх положень, визначених цим Статутом, високої пильності, непохитної рішучості та розумної ініціативи.

Особи, винні в порушенні правил несення вартової служби, несуть дисциплінарну або кримінальну відповідальність.

98. Для несення вартової служби віднаряджуються варти. Вартою називають озброєний підрозділ, віднаряджений для виконання бойового завдання з метою охорони та оборони військових об'єктів, бойових прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті й у дисциплінарній частині (батальйоні).

99. Варти можуть бути внутрішніми (корабельними) або гарнізонними, постійними або тимчасовими.

Охорона та оборона об'єктів

102. Для безпосередньої охорони та оборони об'єктів із складу варт виставляються чатові.

Чатовим називається озброєний вартовий, який виконує бойове завдання щодо охорони та оборони дорученого йому поста.

Постом називається все доручене для охорони та оборони чатовому, а також місце або ділянка місцевості, на якій він виконує свої обов'язки.

До постів також належать об'єкти та ділянки місцевості, що їх охороняє варта, на яких встановлено технічні засоби охорони або є вартові собаки.

Начальник гарнізону (командир військової частини) несе особисту відповідальність за стан вартових приміщень гарнізонних (внутрішніх) варт і постів, наявність і справність технічних засобів охорони, засобів зв'язку та освітлення, забезпечення вар-

тових приміщень інвентарем, обладнанням, постовим одягом і запасом палива.

Начальник об'єкта, що охороняється, відповідає за стан об'єкта, справність його огорожі та освітлення.

Озброєння варт

107. Особовий склад вarti має бути у вартувій формі одягу (додаток 14 до цього Статуту), озброєний справною, приведеною до нормального бою зброєю (автоматами або карабінами з багнетами). Вартіві контрольно-пропускних постів, як виняток, можуть бути озброєні пістолетами. Начальники варт озброюються своєю штатною зброєю. Боеприпасами вarta забезпечується із розрахунку: на кожний автомат і пістолет — по два споряджені магазини і на кожний карабін — 30 патронів у обоймах.

Особливим розпорядженням начальника гарнізону (командира військової частини) вarti можуть озброюватися кулеметами з трьома спорядженими магазинами до кожного з них і ручними гранатами на весь склад вarti з розрахунку по дві гранати на кожного, а також посилюватися бойовою технікою. Боеприпаси особовому складу варт, крім осіб, які мають на озброєнні пістолети, видаються на вартовому містечку після проведення практичного заняття.

108. Розпорядженням начальника гарнізону (командира військової частини, начальника органу управління Служби правопорядку в гарнізоні — для чергових змін Служби правопорядку) у вартовому приміщенні (приміщенні чергової зміни) створюється запас набоїв з розрахунку: на кожний автомат або карабін — по 150 набоїв, на пістолет — по 16 набоїв, які зберігаються в герметичних коробках (цинках) у металевому ящику. У такому ж ящику зберігаються також індивідуальні перев'язувальні пакети для всього особового складу вarti (чергової зміни). *(Частина перша статті 108 в редакції Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Ручні гранати й запали до них зберігаються у спеціальних металевих ящиках. Запали зберігають окремо від гранат. Книги обліку запасу патронів, гранат і запалів, акт закладки (вилучення) боеприпасів і незаповнені бланки, а також ключі для відкриття цинків зберігаються в тих самих ящиках.

109. У гарнізонних вartaх ящики з боеприпасами замикаються та запечатуються сургучевою печаткою військовим комендантом гарнізону, у внутрішніх вartaх — начальником штабу військової частини. Цими особами перевіряються наявність і стан запасу патронів (гранат і запалів до них) не рідше одного разу

на місяць. Результати перевірки записуються до книги обліку запасу боєприпасів (додаток 10 до цього Статуту) і до постової відомості. Іншими посадовими особами перевіряється наявність і стан запасу патронів (гранат і запалів до них) тільки в присутності військового коменданта гарнізону (начальника штабу військової частини).

110. Начальник варти несе особисту відповідальність за збереження ящиків з боєприпасами. Ключі від ящиків, запечатані сургучевою печаткою заступника начальника гарнізону (начальника органу управління Служби правопорядку в гарнізоні, начальника штабу військової частини), та зразок зліпка з печатки зберігаються у сейфі (шухляді стола, яка замикається на ключ) начальника варти. Передавати ключі іншим особам забороняється. Ящики включаються до опису майна та інвентарю варти.

111. Зброя заряджається перед виходом на пости, для конвоювання заарештованих, які перебувають під судом, слідством, або для конвоювання засуджених та для супроводу осіб, які перевіряють варту, а розрядження та огляд зброї здійснюється негайно після повернення до вартового приміщення.

Зброя заряджається та розряджається в спеціальному освітленому місці, яке обладнане кулеуловлювачами, перед вартовим приміщенням, а під час переїздів змін на машинах — у спеціальних обладнаних у такому самому порядку місцях, які визначаються в інструкції начальникові варти.

Під час зарядження і розрядження ствол зброї має бути направлений вгору (під кутом 45–60 градусів) і в бік від оточуючих жилих приміщень і об'єктів, які охороняються. Якщо поблизу і навколо вартового приміщення розташовані житлові та службові приміщення, зарядження і розрядження зброї може проводитися у вартовому приміщенні в спеціальному місці, обладнаному кулеуловлювачем.

Пістолет заряджається після одержання патронів у чергового частини в спеціально обладнаному кулеуловлювачем місці, а розряджається після зміни варти і прибуття начальника варти до чергового частини.

Зарядження та розрядження зброї проводиться за командами начальника варти та під його безпосереднім наглядом.

У дощову (снігову) погоду зброя протирається від вологи та проводиться змащування її поверхні. Часткове та повне розбирання зброї забороняється.

112. Автомат заряджається спорядженим магазином. Перед зарядженням він оглядається (при цьому курок спускається)

і ставиться на запобіжник. Затворна рама після приєднання магазину назад не відводиться.

Карабін заряджається на повну ємкість магазину. Після заряджання карабіну затвор повільно закривається (при цьому патрон у патронник не досилається), знімається запобіжник, спускається курок і карабін ставиться на запобіжник.

Пістолет заряджається спорядженим магазином, затвор під час зарядження назад не відводиться. Перед зарядженням пістолет ставиться на запобіжник.

Кулемети та ручні гранати заряджаються безпосередньо перед їх застосуванням.

Пароль

113. Пароль — це таємне слово, яке служить для начальника варт (чергової зміни) засобом для переконання, що варта (чергова зміна), яка прибула для заміни, справді призначена з цією метою.

Крім того, пароль є засобом переконання в тому, що особа, яка прибула з наказом від начальника гарнізону (командира військової частини) та його заступника або чергового варт (військової частини), начальника органу управління Служби правопорядку в гарнізоні або чергового органу управління Служби правопорядку (для чергових змін, віднаряджених від підрозділів Служби правопорядку) дійсно уповноважена на те відповідним начальником.

114. Пароль добирається за назвою якогось міста та призначається на кожний день: для гарнізонних варт — заступником начальника гарнізону, для внутрішніх варт — начальником штабу військової частини. *(Частина перша статті 114 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Для кожної варті добирається окремий пароль.

115. Паролі визначаються не раніш як за 10 днів, заносяться до книги, яку військова службова особа, зазначена в частині першій статті 114 цього Статуту зберігає в запечатаній папці в сейфі.

Паролі для нових варт, які заступають у разі оголошення тривоги, зберігаються в запечатаному сургучевою печаткою заступника начальника гарнізону (начальника штабу військової частини) пакеті у чергового варт (військової частини).

116. Записки з новими й старими паролями вручаються черговому варт (військової частини), який заступає на чергування, заступником начальника гарнізону (начальником штабу війсь-

кової частини) у призначений час перед розводом варт. Черговий варт (військової частини) розписується в журналі за одержання пароля та у разі потреби під час розводу ознайомлює з ним свого помічника.

117. Усі особи, яким відомий пароль, зобов'язані зберігати його в найсуворішій таємниці. Під час опитування пароль повідомляється запискою, без його оголошення, після чого записка негайно знищується.

118. У разі розсекречення пароля його дія негайно припиняється, про що доповідається заступникові начальника гарнізону (начальникові штабу військової частини). Начальникові варту новий пароль вручається черговим варт (військової частини) або його помічником у вартовому приміщенні. *(Стаття 118 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Застосування фізичної сили та зброї особовим складом варту

195. Застосуванню фізичної сили, вогнепальної та холодної зброї, якщо дозволяють обставини, мають передувати попередження про намір їх використання. Без попередження фізичну силу, зброю можуть застосовувати у разі виникнення загрози життю або здоров'ю військовослужбовців, нападу на чатового, на об'єкти, які охороняють, вартове приміщення або зміну, що прямує до постів (з постів).

За неможливості уникнення застосування сили (зброї) це не повинно перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на чатових обов'язків. У разі заподіяння чатовими шкоди особовий склад варту забезпечує в найкоротший строк подання потрібної допомоги потерпілим.

Про застосування фізичної сили (зброї) чатовий або розвідний негайно доповідає начальникові варту, а начальник варту — черговому варт (черговому військової частини).

Перевищення повноважень у застосуванні сили (зброї) має наслідком відповідальність, встановлену законом України.

196. Чатовим застосовується зброя без попередження у разі явного нападу на нього або на об'єкт, який він охороняє.

197. Усіх осіб, які наближаються до поста або до забороненої зони, позначеної покажчиками, крім начальника варту, помічника начальника варту, свого розвідного та осіб, яких вони супроводжують, чатовий зупиняє вигуком «Стій, назад» або «Стій, обійти справа (зліва)».

За невиконання особою, яка наближається до поста або до забороненої зони, цієї вимоги чатовий попереджає порушника ви-

гуком «Стій, стрілятиму» й негайно викликає начальника варти або розвідного. Якщо порушник не виконує цієї вимоги, чатовий досилає патрон у патронник і робить попереджувальний постріл угору.

Якщо порушник не виконує й цієї вимоги та намагається проникнути на пост чи до об'єкта, який охороняють (перетнути заборонену зону), або якщо він після такої спроби вдається до втечі, то чатовий застосовує зброю.

Чатовий, озброєний багнетом, попереджує порушника вигуком «Стій, буде застосована зброя» і негайно викликає начальника варти або розвідного, не послабляючи уваги за об'єктом, що охороняє, стежить за поведінкою порушника до прибуття резервної групи на чолі з начальником варти, розвідним.

198. В умовах поганої видимості, коли з відстані, яку зазначають у таблиці постів, не можна розгледіти осіб, які наближаються до поста або до забороненої зони, чатовий зупиняє їх вигуком «Стій, хто йде?». Якщо відповіді немає, то чатовий попереджає: «Стій, стрілятиму» й затримує порушника або діє відповідно до частин другої й третьої статті 197 цього Статуту.

Про затримання порушника чатовий повідомляє у варту приміщення, не послабляючи уваги, й далі охороняє об'єкт, який йому доручено, та стежить за поведінкою порушника.

Якщо на вигук чатового надійде відповідь «Іде начальник варти (помічник начальника варти, розвідний)», чатовий наказує: «Начальник варти (помічник начальника варти, розвідний), до мене, решта — на місці»; за потреби чатовий вимагає, щоб особа, яка наближається до нього, освітила своє обличчя. Переконавшись, що той, хто назвався, справді начальник варти (помічник начальника варти, розвідний), чатовий допускає до себе всіх осіб, які прибули.

Якщо той, хто назвався начальником варти (помічником начальника варти, розвідним), виявиться невідомим або якщо особи, які перебувають з ним, не виконують вимогу чатового залишитися на місці, чатовий попереджає порушників вигуком «Стій, стрілятиму». За невиконання порушником цієї вимоги чатовий застосовує до них зброю без попереджувального пострілу вгору.

199. Коли необхідно вступити в рукопашний бій для захисту себе або об'єкта, чатовий повинен рішуче і сміливо діяти багнетом і прикладом.

200. У крайніх, невідкладних випадках або за несправності засобів зв'язку й сигналізації чатовий може викликати на пост начальника варти або розвідного пострілом угору.

201. Чатові інших постів, почувши постріл або стрілянину, зобов'язані повідомити про це засобами зв'язку начальника варти і посилити пильність, а за можливості надати вогневу підтримку.

202. Начальник варти має право застосовувати зброю без попередження сам і складом варти у разі явного нападу на об'єкти, які охороняються, на чатових, вартове приміщення, зміну, що прямує до постів (із постів). Крім того, начальник варти має право застосовувати зброю для припинення заворушення серед заарештованих за умови виникнення безпосередньої загрози життю і здоров'ю людей або до заарештованого, який намагається втекти. У цих випадках до застосування зброї він має голосом або пострілом угору попередити осіб, проти яких буде застосовано зброю.

Розділ 7. Права та обов'язки осіб варти

Чатовий

230. Чатовий підпорядковується начальнику варти, помічнику начальника варти, своєму розвідному. Він є особою недоторканною. Недоторканність чатового полягає:

- в особливій охороні законом його прав і особистої гідності;
- у підпорядкуванні його лише певним особам: начальникові варти, помічникові начальника варти та своєму розвідному;
- в обов'язку всіх осіб неухильно виконувати вимоги чатового, які визначені його службою;
- у наданні йому права застосовувати зброю у випадках, визначених цим Статутом.

231. Чатового мають право змінити або зняти з поста лише начальник варти, помічник начальника варти й розвідний, якому підпорядкований чатовий.

У виняткових випадках зняти або змінити чатового може черговий варт (військової частини) в присутності командира роти (батареї) або батальйону (дивізіону), звідки призначений чатовий.

232. Заступаючи на пост, вартовий має в присутності розвідного (начальника варти або його помічника), чатового, якого змінює, особисто оглянути й перевірити наявність і цілість усього, що належить взяти під охорону згідно з табелем постів.

233. Чатовий зобов'язаний:

- пильно охороняти та стійко обороняти свій пост, нічим не відволікатися, не випускати з рук зброї й нікому не віддавати її, включаючи осіб, яким він підпорядкований;
- під час виконання завдання на посту тримати зброю зарядженою, завжди готовою до застосування (при цьому патрон у патронник не досилати);

- рухаючись визначеним маршрутом, уважно оглядати підступи до поста й огорожу та доповідати через засоби зв'язку про хід несення служби у визначені табелем постів строки;
- не залишати поста, доки його не буде змінено або знято;
- не допускати до поста ближче, ніж на відстань, визначену в табелі постів, та позначки на місцевості нікого, крім начальника варти, помічника начальника варти й свого розвідного та осіб, яких вони супроводжують, а також чергового варт (військової частини) у випадку, визначеному в статті 231 цього Статуту;
- знати маршрут руху транспортних засобів варти, а також їх розпізнавальні знаки й сигнали;
- уміти застосовувати засоби пожежогасіння, які є на посту;
- викликати начальника варти у разі виявлення будь-яких неполадок в огорожі об'єкта (на посту) та за будь-якого порушення поблизу свого чи сусіднього поста;
- почувши сигнал технічних засобів охорони або гавкання вартового собаки, негайно доповісти до вартового приміщення;
- віддавати військове вітання начальникам, яким він підпорядкований, а також іншим начальникам, які прибули на пост в їх супроводі, згідно з правилами, визначеними Строекним статутом Збройних Сил України.

234. Чатовий на посту, за винятком тих, хто несе службу з багнетом, має тримати зброю із примкнутим багнетом (автомат зі складаним прикладом — без багнета, багнет — у піхвах на поясному реміні); уночі — у положенні приготування до стрільби стоячи, вдень — у положенні «на ремінь» або в положенні приготування до стрільби стоячи (додаток 13 до цього Статуту); на внутрішніх постах і на посту біля Бойового Прапора автомати з дерев'яним прикладом — у положенні «на ремінь», із складаним прикладом — «на груди», карабін — «до ноги»; клапан сумки із спорядженим магазином (обоймами) тримати постійно застебнутим. *(Частина перша статті 234 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Під час гасіння пожежі або боротьби із стихійним лихом чатовому дозволено тримати зброю в положенні «за спину».

235. Чатовому заборонено сидіти, притулятися до чого-небудь, спати, курити, розмовляти, їсти, пити, читати, писати, справляти природні потреби, передавати й приймати будь-які предмети, досилати без потреби патрон у патронник, заходити у зону роботи технічних засобів охорони.

Чатовий повинен відповідати на запитання лише начальника варти, його помічника, свого розвідного й осіб, які прибули з ними для перевірки.

236. У разі виникнення пожежі на посту чатовий негайно доповідає до вартового приміщення й, не припиняючи спостереження за об'єктом, який охороняють, вживає заходів до гасіння пожежі.

У разі пожежі на технічній території об'єкта, який охороняють, або на об'єкті, що має зовнішню та внутрішню огорожі, а також поблизу поста він передає повідомлення про це до вартового приміщення й далі несе службу на посту.

237. У разі раптового захворювання (поранення) чатовий повідомляє про це до вартового приміщення й далі несе службу на посту.

238. Чатовий на посту біля Бойового Прапора виконує свої обов'язки, стоячи в положенні «Вільно».

Під час віддання військовослужбовцями військового вітання Бойовому Прапорі чатовий стає в положення «Струнко».

Приймаючи Бойовий Прапор під охорону, чатовий зобов'язаний перевірити цілісність чохла (шафи) та печатки на ньому. Видачу Бойового Прапора проводять згідно з наказом начальника варти та в його присутності.

Якщо посту біля Бойового Прапора загрожує небезпека (пожежа, стихійне лихо), чатовий виносить Бойовий Прапор у безпечне місце й викликає начальника варти.

239. Чатовий біля розпечатаного сховища (складу, парку) чи під час проведення робіт на місці стоянки машин (літаків, гармат або іншої бойової техніки) виконує обов'язки, зазначені в табелі постів.

Чатовий біля вогнебезпечного сховища, крім того, зобов'язаний:

- не допускати куріння, розведення вогню, стрільби, а також користування біля об'єкта охорони освітлювальними приладами, не передбаченими табелем постів, ближче від зазначеної в ньому відстані;
- не допускати до сховища (складу) осіб у взутті та з ліхтарями, не передбаченими табелем постів, а також із холодною та вогнепальною зброєю.

240. Чатовий біля входу до вартового приміщення зобов'язаний охороняти вартове приміщення й не допускати до нього нікого без дозволу начальника варти. У разі наближення осіб, яким варта підпорядкована, та осіб, яких вони супроводжують, чатовий сповіщає начальника варти певним сигналом та безперешкодно пропускає їх у вартове приміщення. Інших осіб, які наближаються до вартового приміщення, чатовий зупиняє біля входу на його територію й викликає начальника

варти або його помічника. Про всі надзвичайні події поблизу вартового приміщення та про все помічене, що може заважати виконанню вартою свого завдання, а також про почуті сигнали з інших постів чатовий негайно доповідає начальникові варти або його помічникові.

241. Чатовий, який охороняє заарештованих на гауптвахті, зобов'язаний:

- знати кількість заарештованих осіб, які перебувають під його охороною;
- перебувати ззовні біля дверей камер і стежити через оглядові вікна, щоб заарештовані не порушували визначених для них правил, стежити за діями й поведінкою заарештованих, не допускати псування заарештованими обладнання камер;
- стежити за тим, щоб у нічний час у камерах із заарештованими було ввімкнuto освітлення;
- не випускати заарештованих із камер і не допускати до них нікого без особистого розпорядження начальника чергової зміни, помічника начальника варти або свого розвідного, не розмовляти із заарештованими, нічого не передавати їм і нічого не брати від них;
- не допускати розмов заарештованих із сторонніми особами;
- негайно викликати начальника варти, його помічника або розвідного у разі невиконання заарештованими його вимог;
- прийнявши прохання заарештованого про виклик вивідного, доповісти про це своєму розвідному (начальникові варти або його помічникові);
- попереджувати заарештованого при його спробі втекти вигуком «Стій, стрілятиму», а у разі невиконання цієї вимоги застосовувати зброю для його затримання.

Під час перевезення заарештованих з одного пункту в інший, а також під час пересування їх поза гауптвахтою обов'язки чатового з охорони заарештованих виконує конвойний.

Водій транспортного засобу

242. Водій транспортного засобу підпорядковується начальникові варти та його помічникові. Він відповідає за постійну готовність транспортного засобу для перевезення складу варти.

Водій транспортного засобу повинен:

- доставляти за наказом начальника варти та його помічника до постів та з постів зміну й осіб, які перевіряють несення служби чатовими, за маршрутами, зазначеними в схемі розміщення постів;

- виконувати команди розвідного під час виїзду на пости й повернення з постів;
- вмикати під час виїзду для зміни чатових встановлені сигнальні вогні на транспортному засобі.

243. Водію заборонено використовувати транспортний засіб з метою, не пов'язаною з виконанням завдань вартою, а також передавати керування ним іншим особам, включаючи тих, яким він підпорядкований.

Вивідний

244. Вивідний підпорядковується начальнику варти та його помічникові. Він відповідає за охорону заарештованих під час супроводу їх у межах гауптвахти.

Вивідний зобов'язаний:

- охороняти за наказом начальника варти або його помічника заарештованих під час проведення ранкового й вечірнього туалету, справляння природних потреб і на прогулянці, а також під час прибирання камер та приміщень гауптвахти;
- стежити, щоб заарештовані не курили й не спілкувалися із сторонніми особами;
- попереджувати заарештованого за його спроби втекти вигуком «Стій, стрілятиму», а у разі невиконання цієї вимоги — застосовувати зброю.

245. Вивідному під час конвоювання заарештованих заборонено вступати з ними в розмову, будь-що брати від них або передавати їм, а також їсти, пити, курити, співати, сидіти, справляти природні потреби та іншим способом відволікатися від виконання службових обов'язків.

Для конвоювання заарештованих вивідний вишиковує їх у колону по одному і рухається услід за ними на відстані двох-трьох кроків позаду зліва (справа) заарештованих (заарештованого). Усі команди подає вивідний.

Порядок конвоювання заарештованих, а також особливі обов'язки конвойних визначені в додатку 12 до цього Статуту.

ПРИБЛИЗНЕ ОБЛАДНАННЯ ВАРТОВОГО ПРИМІЩЕННЯ

1. У загальній кімнаті мають бути:

- стіл і стільці для зміни, яка не спить;
- ставниця для зброї із сигналізацією, виведеною на пульт начальника варти;
- вішалки для верхнього та постоного одягу;
- шафа для особистих і туалетних речей;
- табелі постів;
- телевізор і радіоприймач;
- газети й журнали;
- картини або плакати з наочним зображенням правил несення вартової служби, а також із зображенням і описом подвигів, здійснених під час перебування у вартах; витяги із закону про відповідальність за порушення правил несення вартової служби;
- військові статuti;
- шахи і шашки;
- годинник;
- ліхтарі за кількістю розвідних;
- аптечка та індивідуальні пакети;
- термометри внутрішній та зовнішній;
- урни для сміття.

2. У кімнаті начальника варти та його помічника мають бути:

- опис документів, що їх приймає начальник варти;
- опис обладнання, інвентарю та майна;
- інструкція начальникові варти;
- схема розміщення постів, табель постів;
- зразки зліпків з печаток (відбитків пломб);
- зразки допусків за кількістю осіб, які мають право їх підписувати, і за їх підписом;
- зразок разового посвідчення на право перевірки варт;
- список посадових осіб, які мають право розпечатувати об'єкти або можуть бути допущені для прийняття від варти бойових машин, що перебувають на стоянці (у списку зазначають їх військове звання, посаду, прізвище, ім'я та по батькові, номер посвідчення особи, дані про те, до розпечатування (запечатування) якого об'єкта допущені, якою печаткою запечатують і годину розпечатування (запечатування) об'єкта);
- ключі від камер гауптвахти;

- військові статути;
- телефони, засоби сигналізації;
- запас боєприпасів у металевих ящиках із замками і ключами до них;
- металевий ящик із замком для зберігання боєприпасів дво-змінних постів;
- стіл з ящиком, який замикається на замок, або сейф і два стільці;
- письмове приладдя;
- карафа для води і склянки;
- акумуляторний ліхтар;
- вішалка;
- урна для сміття;
- кушетка для відпочинку;
- аварійне освітлення.

3. У кімнаті технічних засобів охорони мають бути:

- інструкції операторові ТЗО;
- схема розміщення постів з ТЗО;
- технічні засоби охорони з комплектами запасних частин, інструмент радіомайстра та необхідна для обслуговування документація;
- засоби електроживлення апаратури;
- радіостанція;
- аварійне освітлення;
- перевірені діелектричні рукавиці;
- стіл і два стільці;
- акумуляторний ліхтар;
- годинник;
- карафа для води й склянки;
- кушетка для відпочинку;
- вуглекислотний вогнегасник;
- урна для сміття.

4. У кімнаті для зміни, яка відпочиває, мають бути напівм'які кушетки для відпочинку з подушками для складу зміни, яка відпочиває, і наволоками для всього складу варти.

5. У їдальні мають бути:

- столи й стільці з розрахунку на дві третини складу варти;
- шафи для посуду та харчів;
- комплект посуду і столових приборів для всього особового складу варти;
- бак для питної води;
- електрична або газова плита для підігрівання їжі;
- кип'ятильник або чайник для приготування окропу, заварний чайник;

- мийка для посуду.

6. У місцях для вмивання, чищення зброї і взуття, куріння мають бути: стіл для чищення зброї, скринька для ганчірок, лавки, урни для сміття, приладдя для чищення взуття.

7. У кімнаті для попередньої варти мають бути: стіл і стільці для особового складу варти, ставниця для зброї із сигналізацією, виведеною до пульта начальника варти, радіоприймач, урна для сміття.

8. У тамбурі мають бути: стіл і стільці, письмове приладдя, освітлення основне та аварійне.

9. Вартове приміщення обладнується запасним виходом, що замикається зсередини, та забезпечується електричним (резервним) джерелом освітлення за кількістю кімнат, а також засобами пожежогасіння: вогнегасниками, ящиками з піском, бочкою з водою, відрами та інвентарем (лопатами, сокирами, ломами, гаками).

10. Територія, що прилягає до вартового приміщення, має бути з огорожею, висота якої не менше двох метрів.

Перед входом до вартового приміщення має бути обладнання для чищення взуття від бруду. Поблизу вартового приміщення встановлюють контейнер для сміття.

11. Вартове приміщення забезпечується запасом палива, засобами освітлення (лампи, гас, ліхтар) та інвентарем для прибирання, що зберігається у коморі.

ТЕРИТОРІЯ ОБ'ЄКТА І ОБЛАДНАННЯ ПОСТА

1. Територія, на якій розташовані об'єкти, що охороняються, як правило, має бути обнесена парканом.

Територія, на якій розташовані об'єкти центрального підпорядкування, а також інші важливі об'єкти (склади з озброєнням, боєприпасами, пальним тощо), обгороджують зовнішньою і внутрішньою огорожею. Відстань між цими огорожами визначають залежно від місцевих умов, вона може бути 10 метрів чи більше. Висота огорожі — не менш як 2 метри, а відстань між дрютинами — не більш як 15 сантиметрів.

Технічні засоби охорони встановлюють між внутрішньою та зовнішньою огорожами з урахуванням місцевих умов і технічних характеристик апаратури.

Для зручності спостереження за підступами до об'єкта, що охороняється, у проміжках між огорожами встановлюють спостережні вишки, обладнані куленепробивними щитами, з дверцями, що зачиняються зсередини, засобами зв'язку, сигналізації та прожекторами (див. малюнок до цього додатка).

Висота спостережної вишки має забезпечувати чатовому огляд території поста й підступів до нього.

На підходах до території з об'єктами, що охороняються, де немає огорожі, встановлюють добре видимі вдень і вночі покажчики з написом, наприклад: «Прохід (проїзд) заборонено (закрито)», «Об'їзд (обхід) праворуч (ліворуч)» і позначають стрілкою.

2. Навколо об'єктів, розташованих поза територією військової частини, у разі необхідності, у встановленому порядку може бути відведено заборонену для сторонніх осіб зону.

Межі забороненої зони мають бути позначені покажчиками з написом «Заборонена зона, прохід (проїзд) заборонено (закрито)». Про встановлення забороненої зони начальник гарнізону (командир військової частини, начальник об'єкта, що охороняється) має своєчасно оповістити населення.

3. На території поста залежно від місцевих умов чатовому має бути забезпечений якомога більший огляд та обстріл (не менш як 50 метрів), для чого територію навколо поста очищають від кущів, проріджують дерева, нижні сучки та гілки обрізують до висоти 2,5 метра, траву скошують, зайві предмети прибирають. Межа, за яку заборонено наближатися до поста стороннім особам, має бути позначена помітними чатовому вдень і вночі покажчиками.

Чатовому мають бути створені всі умови для несення служби на посту безперешкодним обходом території поста або спостереженням із місця.

На території об'єктів, що мають кілька постів, межі кожного поста позначають на місцевості покажчиками.

4. Для оборони найважливіших постів і вартових приміщень копаються та обладнуються окопи.

5. У нічний час підступи до поста і об'єкта, що охороняється, освітлюють. Освітлення влаштовують так, щоб чатовий, стоячи на посту або рухаючись територією поста, перебував увесь час у затінку.

6. Пост обладнують засобами зв'язку, які забезпечують чатовому (не менш як із двох точок, а під час охорони об'єктів шляхом патрулювання — через кожні 250 метрів просування) негайний виклик начальника варту, його помічника або розвідного.

7. Внутрішні пости, а також пост біля Бойового Прапора огороджують ґратами заввишки 0,7-1 метр й освітлюють.

8. На кожному зовнішньому (а в необхідних випадках і на внутрішньому) посту, безпосередньо біля складу, що його охороняють, сховища тощо мають бути засоби пожежогасіння: вогнегасники, ящики з піском, бочки з водою, відра та інвентар (лопати, сокири, ломи, гаки).

9. На зовнішньому посту має бути постовий грибок для зберігання постового одягу. Постовий грибок зафарбовують під колір об'єкта, що охороняється, або навколишньої місцевості.

*Додаток 5
до Статуту гарнізонної та вартової
служб (стаття 119)*

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

*Командувач військ
оперативного командування*

Таємно

(після заповнення)

(військове звання, підпис, прізвище)

« ____ » _____ р.

РОЗКЛАД ВАРТ _____ ГАРНІЗОНУ
(назва гарнізону)

1. Номер варт
2. Назва об'єктів, що охороняються
- Кількість постів:
3. З трьома змінами чатових
4. З двома змінами чатових
5. Постів з ТЗО (без чатових)
6. Усього постів
7. Постів вартових собак
- Склад варт:
8. Начальник варт
9. Помічник начальника варт
10. Розвідні
11. Вартові
12. Оператори ТЗО
13. Інші особи
14. Усього людей
15. Примітка

Начальник гарнізону _____
(військове звання, підпис, прізвище)

Заступник начальника гарнізону _____
(військове звання, підпис, прізвище)

Примітки:

1. У графі 8 зазначають, хто призначений начальником варт: офіцер, прапорщик, сержант, старшина.
2. Розклад гарнізонних варт складає заступник начальника гарнізону, а внутрішніх — начальник штабу військової частини на підставі вказівок начальника гарнізону (командира військової частини) щодо організації охорони та оборони об'єктів з урахуванням їх можливості, огороження, забезпечення технічними засобами охорони й умовами розміщення на місцевості.

3. Розклад варт для охорони об'єктів центрального, оперативного підпорядкування, які мають свої підрозділи охорони, складає начальник військового об'єкта (складу, бази), а затверджують їх безпосередні начальники.

(Додаток 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

Додаток 6
до Статуту гарнізонної
та вартової служб
(статті 34, 120, 122)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Начальник гарнізону
(командир військової частини)

(військове звання, підпис, прізвище)

« ____ » _____ р.

ВІДОМІСТЬ
гарнізонного (добового) наряду _____ гарнізону
(військової частини)

на _____ р.

1. Військові частини (підрозділи)

Склад наряду і час його заступання:

2. Черговий варт і його помічник

3. Черговий підрозділ

Варти

4. № 1

5. № 2

Патрулі

6. № 1

7. № 2

8. Інспектори військової інспекції безпеки дорожнього руху

9. Патрульні контрольних постів військової інспекції безпеки дорожнього руху

10. Транспортні засоби для військової інспекції безпеки дорожнього руху

11. Черговий і днювальні парку

12. Черговий КПП та його помічники

13. Черговий та робітники їдальні

14. Таке інше
15. Примітка

Заступник начальника
гарнізону
(Начальник штабу
військової частини)

(військове звання, підпис, прізвище)

Примітки:

1. У графах 6, 7 можуть зазначатися склад патруля, категорія військовослужбовців, що призначаються начальником патруля, та час несення служби.
2. У графі 8 зазначається категорія військовослужбовців, яких призначають інспекторами служби безпеки дорожнього руху.
3. У графах 9, 10 може зазначатися час несення служби інспекторами і патрульними військової інспекції безпеки дорожнього руху.

(Додаток 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV
(1420-15) від 03.02.2004)

Додаток 7
до Статуту гарнізонної
та вартової служб
(статті 103, 120-122)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Начальник гарнізону
(командир військової частини)

(військове звання, підпис, прізвище)

« ____ » _____ р.

ТАБЕЛЬ ПОСТІВ _____ ВАРТИ № _____
(гарнізонної, внутрішньої)

Склад вarti й кількість постів	Номери розвід- них та їх постів	Номери постів і того, що перебу- ває під охороною	Особливі обов'язки чатових
1	2	3	4

Заступник начальника гарнізону
(начальник штабу військової частини)

(військове звання, підпис, прізвище)

Примітки:

1. У графі 1 перелічують увесь склад вarti, наприклад:

начальник варті і офіцер (прапорщик, мічман, сержант, старшина) — 1, помічник начальника варті — 1, розвідні — 3, оператор ТЗО — 1, після чого зазначають кількість постів із трьома й двома змінами чатових, постів, обладнаних ТЗО (без чатових), постів вартових собак.

2. У графі 3 перелічують також назви об'єктів і зазначають, якими печатками вони запечатані, й кількість печаток (пломб). Якщо є пост біля Бойового Прапора, то зазначають, які державні нагороди є на Бойовому Прапорі, та їх кількість.

3. У графі 4 зазначають окремі обов'язки чатових щодо умов охорони та оборони кожного поста;

порядок застосування зброї й дії чатового під час нападу, пожежі, стихійного лиха; особливості несення служби вдень і вночі; порядок зв'язку з вартовим приміщенням та контрольно-охоронною групою.

(Додаток 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

*Додаток 8
до Статуту гарнізонної та вартової служб
(стаття 133)*

(Перша сторінка постової відомості)

ПОСТОВА ВІДОМІСТЬ _____ **ВАРТИ №** _____
(гарнізонної, внутрішньої)

_____ (на число місяця, року)

На цій сторінці робляться:

1. Записи про допуск до вартового приміщення та об'єктів, що охороняються, розписи начальника варті та осіб, допущених до розпечатування об'єктів або для прийняття від варті бойових машин, що перебувають на стоянці.

2. Розписи начальників попередньої та нової варт про зміну варті й записи про виявлені недоліки.

Примітка. Все в постовій відомості записують чорнилом або кульковою ручкою чисто, без виправлень.

(Друга і третя сторінки постової відомості)

РОЗКЛАД ПОСТІВ

Варті № _____ **від** _____

_____ (номер підрозділу, військової частини)

Начальник варті _____
(військове звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Помічник начальника варті _____
(військове звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Номери постів	Номери, військові звання, прізвища й ініціали розвідних, старших контрольно-охоронних груп і поводитирів собак	Військові звання, прізвища й ініціали чатових і вартових контрольно-охоронних груп		
		1 зміна	2 зміна	3 зміна

Оператор ТЗО _____
(військове звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Вивідні _____
(військове звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Водій _____
(військове звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Марка й номер транспортного засобу _____

Час заступання вартових на пости з трьома змінами _____
з двома змінами _____

Командир роти (батареї) _____
(військове звання, підпис, прізвище)

Примітки:

1. Якщо чатових змінювали щогодинно, то зазначають час зміни.
2. У разі будь-яких змін в особовому складі варті про це записують у відповідних графах.
3. Якщо до складу варті призначені конвойні, то їх прізвища записують після прізвища чатових.

(Четверта сторінка постової відомості)

На цій сторінці записують:

- 1) результати перевірки варт;
- 2) час виставлення (зняття) чатових у разі запечаткування (розпечаткування) об'єктів, прийняття від варті бойових машин, що перебувають на стоянці;
- 3) про надзвичайні події у варті;
- 4) про виведення вартових собак на пости та їх зняття з постів;
- 5) про всі виявлені недоліки та час їх усунення.

Примітки:

1. Повсті відомості варт, які змінилися напередодні, начальник штабу військової частини подає щоденно командирові військової частини на перегляд і для прийняття рішення. Після цього повсті відомості гарнізонних варт із зазначенням, яких заходів ужито щодо усунення виявлених недоліків, начальник штабу військової частини не пізніш як через 2 доби подає заступнику начальника гарнізону.
2. Повсті відомості варт зберігають у військовій комендатурі (у штабі військової частини) протягом року, який настає за поточним роком.

(Додаток 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

*Додаток 9
до Статуту гарнізонної
та вартової служб
(стаття 181)*

РАЗОВЕ ПОСВІДЧЕННЯ НА ПРАВО ПЕРЕВІРКИ ВАРТИ

Видане _____
(військове звання, прізвище й ініціали)

для перевірки _____
(назва варті)

з _____ до _____ години _____ р.
Дійсне тільки з посвідченням особи

Гербова печатка

Начальник гарнізону
(заступник військової частини
начальника гарнізону, командир
(установи) військової частини) _____
(військове звання, підпис, прізвище й ініціали)

« _____ » _____ р.

Примітки:

1. Після перевірки разове посвідчення залишається у начальника варті і він здає його разом із постовою відомістю до штабу військової частини.
2. Командирові роти (батареї), від якої віднаряджена варта, а також його заступникам та всім прямим начальникам командира роти (батареї) разове посвідчення на право перевірки варті не видається.

(Додаток 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

Додаток 10
до Статуту гарнізонної та вартової служб
(стаття 110)

**КНИГА ОБЛІКУ ЗАПАСУ БОЙОВИХ НАБОЇВ
ВАРТИ № _____**

(військова частина, установа, заклад)

Дата надходження і витрачання набоїв	Кількість бо- йових набоїв		Назва й номер до- кумента про вилу- чення й поповнен- ня патронів	Перевірка стану патронів	
	До автоматів і карабінів	До пістолетів		Дата переві- рки й познач- ка перевіря- ючого про кількість і стан набоїв	По з н а ч к а про усунення виявлених патронів
Перебуває на ...	Заступник начальника гарнізону (начальник штабу військової частини)				
Взято на ...	(військове звання, підпис)				
Залишилось на ...	Заступник начальника гарнізону (начальник штабу військової частини)				
Поповнено ...	(військове звання, підпис)				
Перебуває на ...	Заступник начальника гарнізону (начальник штабу військової частини)				
	(військове звання, підпис)				

Примітки:

1. Книгу обліку запасу бойових набоїв веде заступник начальника гарнізону (начальник штабу військової частини).
2. Про вилучення набоїв складається акт за підписами заступника начальника гарнізону (начальника штабу військової частини), начальника служби ракетно-артилерійського озброєння військової частини, якій патрони належать, чергового вarti (військової частини) й начальника вarti. Запас набоїв поповнюється до норми, ящик знову запечатується і передається на збереження начальникові вarti.
3. Книга має бути прошнурована, пронумерована, скріплена сургучевою печаткою й підписана військовим комендантом гарнізону (начальником штабу військової частини).
4. Приблизно за такою самою формою ведеться книга обліку гранат і запалів. У відповідних графах зазначаються необхідні назви.

*(Додаток 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV
(1420-15) від 03.02.2004)*

*Додаток 11
до Статуту гарнізонної
та вартової служб
(стаття 182)*

ФОРМА ДОПУСКУ ДЛЯ РОЗПЕЧАТУВАННЯ ОБ'ЄКТА

Штамп разовий
військової частини
(установи)

ДОПУСК № _____

Начальникові варті № _____

Допустити до розпечатування (запечатування) _____

(назва об'єкта, що охороняється)

_____ з _____ до _____ години

такого-то числа, місяця, року

(військове звання, прізвище, ім'я та по батькові)

Гербова печатка

**Заступник начальника гарнізону
військової частини (начальник штабу військової
(установи) частини) _____**

(військове звання, підпис, прізвище)

Примітка. Якщо допуск постійний, то замість слова «Разовий» пишуть слово «Постійний» і зазначають строк його дії, а замість дати зазначають дні тижня (щодня), коли дозволено розпечатувати сховища (склади, парки).

*(Додаток 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV
(1420-15) від 03.02.2004)*

ВАРТОВА ФОРМА ОДЯГУ

1. Вартову форму одягу складає: польова утеплена куртка (куртка утеплена або кожух); комплект чистого й непошкодженого обмундирування; взуття; головний убір; пояс; сумка для магазинів.

Як постовий одяг застосовують: для зимового часу — кожух і валянки, для літнього — брезентовий плащ із капюшоном або плащ-намет чи плащ-накидку.

Постовий одяг, крім кожуха, отримують із двох комплектів на кожний пост, один з яких зберігають у вартовому приміщенні. Крім того, у вартовому приміщенні мають бути брезентові плащі або плащ-намети, плащ-накидки для начальника варті, його помічників і розвідних.

2. У літній час варті прибувають до місця розводу з польовими утепленими куртками (куртками утепленими), крім офіцерів, прапорщиків і мічманів, а за температури повітря нижче +10 (град.) С, холодного вітру та дощів — у польових утеплених куртках (куртках утеплених), одягнених у рукави. У спеку за вказівкою військового коменданта гарнізону (начальника штабу військової частини) варті можуть з'являтися на розвід без польових утеплених курток (курток утеплених).

Порядок носіння польової утепленої куртки (куртки утепленої) може бути змінений під час розводу черговим варт (військової частини), а під час прямування варті після розводу до місця свого призначення та під час несення вартової служби — начальником варті.

3. У літній час при холодному вітрі й дощі зміни вирушають на пости в польових утеплених куртках (куртках утеплених), одягнених в рукави. За температури повітря вище +15 (град.) С у затінку змінам дозволено залишати польові утеплені куртки (куртки утеплені) на вішалці у вартовому приміщенні.

4. Постовий кожух одягають і скидають лише під час зміни на посту.

5. У разі негоди зміни виходять на пости в плащах (плащ-наметах, плащ-накидках).

Плащі (плащ-намети, плащ-накидки) на постах чатові скидають (одягають) у разі потреби.

Валянки взувають у вартовому приміщенні.

Кожухи й валянки дозволено носити за температури нижче -5 (град.) С і при холодному вітрі.

6. Кожух одягають поверх польової утепленої куртки (куртки утепленої), а плащ (плащ-намет, плащ-накидку) — поверх польової утепленої куртки (куртки утепленої) або кітеля.

Скинуті кожухи й плащі (плащ-намети, плащ-накидки) вішають під грибок (на спостережній вишці).

7. Чатові всередині опалюваних приміщень за температури не нижче +18 (град.) С мають бути завжди без польових утеплених курток (курток утеплених). На час перебування на постах польові утеплені куртки (куртки утеплені) вішають на вішалку або в шафу.

8. Плащі (плащ-намети, плащ-накидки) та валянки після повернення з постів скидають і просушують.

Положення автомата до стрільби стоячи

Положення автомата до стрільби стоячи з використанням ремня

Положення карабіна до стрільби стоячи

Положення зброї у чатового, одягненого в плащ-накидку

Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України

від 24 березня 1999 року № 551-XIV

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999, № 22-23, ст.197)

*(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2171-III
(2171-14) від 21.12.2000, ВВР, 2001, № 9, ст. 38 № 2683-III
(2683-14) від 13.09.2001, ВВР, 2002, № 2, ст. 6 № 662-IV
(662-15) від 03.04.2003, ВВР, 2003, № 27, ст. 209 — набуває
чинності 01.08.2003 року № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Верховна Рада України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити Дисциплінарний статут Збройних Сил України
(додається).

(Статтю 2 виключено на підставі Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

3. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

*Президент України
Л. КУЧМА*

Дисциплінарний статут Збройних Сил України

Цей Статут визначає сутність військової дисципліни, обов'язки військовослужбовців щодо її додержання, види заохочень та дисциплінарних стягнень, права командирів щодо їх застосування, а також порядок подання і розгляду заяв, пропозицій та скарг.

Усі військовослужбовці Збройних Сил України незалежно від своїх військових звань, службового становища та заслуг повинні неухильно керуватися вимогами цього Статуту.

Положення Статуту поширюються на громадян, звільнених з військової служби у відставку або у запас з правом носіння військової форми одягу, під час носіння ними військової форми одягу. (Частина третя преамбули із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

Дія Дисциплінарного статуту Збройних Сил України поширюється на Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України, війська Цивільної оборони України та інші військові формування, створені відповідно до законів України. (Частина четверта вступу із змінами, внесеними згідно із Законом № 2171-III (2171-14) від 21.12.2000, № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Військова дисципліна — це бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військовими статутами та іншим законодавством України.

2. Військова дисципліна ґрунтується на усвідомленні військовослужбовцями свого військового обов'язку, відповідальності за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, на їх вірності Військовій присязі.

3. Військова дисципліна досягається шляхом:

- виховання високих бойових і морально-психологічних якостей військовослужбовців на національно-історичних традиціях українського народу та традиціях Збройних Сил України,

патріотизму, свідомого ставлення до виконання військового обов'язку, вірності Військовій присязі;

- особистої відповідальності кожного військовослужбовця за дотримання Військової присяги, виконання своїх обов'язків, вимог військових статутів;
- формування правової культури військовослужбовців;
- умілого поєднання повсякденної вимогливості командирів і начальників (далі — командири) до підлеглих без приниження їх особистої гідності, з дотриманням прав і свобод, постійної турботи про них та правильного застосування засобів переконання, примусу й громадського впливу колективу;
- зразкового виконання командирами військового обов'язку, їх справедливого ставлення до підлеглих;
- підтримання у військових об'єднаннях, з'єднаннях, частинах (підрозділах), закладах та установах необхідних матеріально-побутових умов, статутного порядку;
- своєчасного і повного постачання військовослужбовців встановленими видами забезпечення;
- чіткої організації і повного залучення особового складу до бойового навчання.

4. Військова дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця:

- додержуватися Конституції (254к/96-ВР) та законів України, Військової присяги, неухильно виконувати вимоги військових статутів, накази командирів;
- бути пильним, зберігати державну та військову таємницю;
- додержуватися визначених військовими статутами правил взаємовідносин між військовослужбовцями, зміцнювати військове товариство;
- виявляти повагу до командирів і один до одного, бути ввічливими і додержуватися військового етикету;
- поводитися з гідністю й честю, не допускати самому і стримувати інших від негідних вчинків.

5. За стан дисципліни у військовому об'єднанні, з'єднанні, частині (підрозділі), закладі та установі відповідає командир. Інтереси захисту Вітчизни зобов'язують командира постійно підтримувати військову дисципліну, вимагати її додержання від підлеглих, не залишати поза увагою жодного дисциплінарного правопорушення. *(Частина перша статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Стан військової дисципліни у військовій частині (підрозділі), закладі, установі та організації визначається здатністю особового складу виконувати в повному обсязі та в строк поставлені завдан-

ня, морально-психологічним станом особового складу, спроможністю командирів (начальників) підтримувати на належному рівні військову дисципліну. *(Статтю 5 доповнено частиною згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Стосовно кожного випадку правопорушення командир зобов'язаний прийняти рішення щодо необхідності притягнення винного до відповідальності залежно від обставин скоєння правопорушення, ступеня вини, попередньої поведінки порушника та розміру завданих державі та іншим особам збитків. *(Статтю 5 доповнено частиною згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Діяльність командира щодо підтримання військової дисципліни оцінюється не кількістю накладених ним дисциплінарних стягнень, а виконанням обов'язків з додержанням вимог законів і статутів Збройних Сил України, повним використанням дисциплінарної влади для наведення порядку і запобігання порушенням військової дисципліни. *(Частина четверта статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Кожний військовослужбовець зобов'язаний сприяти командирові у відновленні та постійному підтриманні порядку й дисципліни.

Командир, який не забезпечив додержання військової дисципліни та не вжив заходів для її відновлення, несе встановлену законом відповідальність.

6. Право командира — віддавати накази і розпорядження, а обов'язок підлеглого — їх виконувати, крім випадку віддання явно злочинного наказу чи розпорядження. Наказ має бути виконаний сумлінно, точно та у встановлений строк.

Відповідальність за наказ несе командир, який його видав.

У разі непокори чи опору підлеглого командир зобов'язаний для відновлення порядку вжити всіх передбачених законами та військовими статутами заходів примусу аж до арешту винного й притягнення його до кримінальної відповідальності.

Застосування зброї допускається лише в бойовій обстановці, а в мирний час — у виняткових випадках, відповідно до вимог Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України (550-14), Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України.

7. Застосовувати заохочення та накладати дисциплінарні стягнення можуть тільки прямі командири та командири, визначені в розділі 3 цього Статуту.

Дисциплінарну владу, яка надана молодшим командирам, завжди мають і старші командири.

8. Командири, посади яких у цьому Статуті не визначені, користуються дисциплінарною владою щодо підлеглих військово-службовців згідно з військовим званням, передбаченим їх посадою:

а) молодший сержант, сержант (старшина 2 статті, старшина 1 статті) — владою командира відділення;

б) старший сержант (головний старшина) — владою заступника командира взводу;

в) старшина (головний корабельний старшина), прапорщик (мічман), старший прапорщик (старший мічман) — владою старшини роти (команди);

г) молодший лейтенант, лейтенант, старший лейтенант — владою командира взводу (групи);

д) капітан (капітан-лейтенант) — владою командира роти (корабля 4 рангу);

е) майор, підполковник (капітан 3 рангу, капітан 2 рангу) — владою командира батальйону (корабля 3 рангу);

є) полковник (капітан 1 рангу) — владою командира полку (корабля 1 рангу);

ж) генерал-майор (контр-адмірал) — владою командира дивізії;

з) генерал-лейтенант (віце-адмірал) — владою командира корпусу;

и) генерал-полковник (адмірал), генерал армії України — владою командувача військ оперативного командування.

10. Офіцери (від заступника командира полку й нижче) під час перебування з підрозділами (командами) у відрядженні на посаді їх начальників, а також під час виконання визначеного наказом командира військової частини самостійного завдання поза місцем дислокації частини користуються дисциплінарною владою на один ступінь вищою за владу, передбачену посадою, яку вони обіймають. Військовослужбовці, призначені начальниками команд, у зазначених випадках користуються дисциплінарною владою:

- рядові (матроси), сержанти (старшини) — владою старшини роти (команди);
- старшини (головні корабельні старшини), прапорщики (мічмани) — владою командира взводу (групи);
- прапорщики (мічмани), які мають посади командирів взводів (груп), — владою командира роти (корабля 4 рангу).

12. Начальник Генерального штабу Збройних Сил України, заступники Міністра оборони України, головнокомандувачі видів Збройних Сил України щодо підлеглих військовослужбовців користуються дисциплінарною владою командувача військ оперативного командування, а начальники управлінь Міністерства

оборони України і Генерального штабу Збройних Сил України — дисциплінарною владою командувача корпусу.

Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України, Міністр оборони України, Головнокомандувач Збройних Сил України користується дисциплінарною владою у повному обсязі цього Статуту, крім відповідних повноважень, визначених цим Статутом для кожного з них особисто.

Керівники центральних органів виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні військові формування, утворені відповідно до законів України, користуються щодо підлеглих військовослужбовців дисциплінарною владою Міністра оборони України, а їх заступники та командувачі відповідних військових формувань, які за посадою не є керівниками центральних органів виконавчої влади, — дисциплінарною владою головнокомандувача виду Збройних Сил України. *(Статтю 12 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 2683-III)*

Керівники регіональних органів і регіональних органів управління військових формувань, утворених відповідно до законів України, користуються дисциплінарною владою командувача військ оперативного командування. *(Статтю 12 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 2683-III (2683-14) від 13.09.2001)*

Розділ II. ЗАОХОЧЕННЯ

13. Заохочення є важливим засобом виховання військовослужбовців і зміцнення військової дисципліни.

Кожний командир у межах прав, наданих йому цим Статутом, зобов'язаний заохочувати підлеглих військовослужбовців за старанність, розумну ініціативу та сумлінне виконання службових обов'язків.

У разі коли командир вважає, що наданих йому прав недостатньо для заохочення військовослужбовців, які відзначилися, він може клопотати про заохочення перед старшим командиром.

Заохочення має бути заслуженим. При визначенні виду заохочення враховується характер заслуг військовослужбовця та його ставлення до служби за попередній час.

14. За мужність і відвагу, проявлені під час виконання військового обов'язку, зразкове управління військами, високі показники в бойовій підготовці, оволодінні військовою технікою та озброєнням, інші заслуги перед Вітчизною, Збройними Силами України начальники від командира полку (командира корабля 1 рангу), командири, які мають рівні з ними права та вищі, ко-

мандири окремих батальйонів (кораблів 2 рангу), а також команди окремих військових частин, які користуються відповідно до статті 8 цього Статуту дисциплінарною владою командира батальйону (корабля 3 рангу), мають право висувати підлеглих військовослужбовців для відзначення державними нагородами України.

Заохочення, які застосовують до рядових (матросів), сержантів (старшин)

15. До рядових (матросів), сержантів (старшин) застосовуються такі заохочення:

- а) оголошення подяки;
- б) зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення;
- в) надання одного додаткового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег поза чергою військовослужбовцям строкової служби;
- г) надання додаткової відпустки військовослужбовцям строкової служби строком до 5 діб;
- д) повідомлення батьків або колективу за місцем роботи чи навчання військовослужбовця до його призову на службу про зразкове виконання ним військового обов'язку та про отримані заохочення;
- е) нагородження грамотою, цінним подарунком або грошовою премією;
- є) нагородження військовослужбовця його фотокарткою, в якій він знятий біля розгорнутого Бойового Прапора військової частини;
- ж) присвоєння військового звання старший солдат (старший матрос);
- з) присвоєння сержантам (старшинам) строкової служби, які звільняються в запас, чергового військового звання, вищого на один ступінь за військове звання, передбачене штатною посадою, яку обіймав сержант чи старшина під час звільнення в запас, до старшини, головного корабельного старшини включно;
- и) занесення прізвища військовослужбовця до Книги пошани військової частини (корабля) (додаток 1 до цього Статуту);
- і) нагородження заохочувальними відзнаками Міністра оборони України.

16. До військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, у тому числі військовослужбовців-жінок, що проходять військову службу на посадах рядового, матроського, сержантського й старшинського складу, застосовуються заохочення, визначені в статті 15 цього Статуту, крім

заохочень, передбачених пунктами в), г), д), е), з) зазначеної статті.

Права командирів (начальників) щодо застосування заохочень до підлеглих рядових (матросів), сержантів (старшин)

17. Командир відділення та заступник командира взводу мають право:

- а) оголошувати подяку;
- б) знімати дисциплінарні стягнення, накладені ними раніше.

18. Старшина роти (команди), командир взводу (групи) і командир роти (корабля 4 рангу) мають право:

- а) оголошувати подяку;
- б) знімати дисциплінарні стягнення, накладені ними раніше;
- в) надавати одне додаткове звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег поза чергою.

19. Командир батальйону (корабля 3 рангу) має право:

- а) оголошувати подяку;
- б) знімати дисциплінарні стягнення, накладені ним раніше;
- в) надавати додаткове звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег поза чергою;

г) повідомляти батьків або колектив за місцем роботи чи навчання військовослужбовця до його призову на службу про зразкове виконання ним військового обов'язку та про одержані заохочення.

20. Командир окремого батальйону (корабля 2 рангу), а також командир окремої військової частини, який користується відповідно до статті 8 цього Статуту дисциплінарною владою командира батальйону (корабля 3 рангу), крім того, має право застосовувати заохочення, визначені в пунктах г) – з) статті 15.

21. Командир полку (корабля 1 рангу), бригади має право:

- а) оголошувати подяку;
- б) знімати дисциплінарні стягнення, накладені ним раніше;
- в) надавати додаткове звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег поза чергою;

г) надавати військовослужбовцям строкової служби додаткову відпустку строком до 5 діб;

д) повідомляти батьків або колектив за місцем роботи чи навчання військовослужбовця до його призову на службу про зразкове виконання ним військового обов'язку та про одержані заохочення;

е) нагороджувати грамотою, цінним подарунком або грошовою премією;

є) нагороджувати військовослужбовця його фотокарткою, в якій він знятий біля розгорнутого Бойового Прапора військової частини;

ж) присвоювати військове звання старший солдат (старший матрос);

з) присвоювати сержантам (старшинам) строкової служби, які звільняються в запас, чергове військове звання на один ступінь вище за військове звання, передбачене штатною посадою, яку обіймав військовослужбовець під час звільнення в запас, до старшого сержанта, головного старшини включно;

и) заносити прізвище військовослужбовця до Книги пошани військової частини (корабля).

22. Командир дивізії, командувач корпусу, командувач військ оперативного командування щодо підлеглих рядових (матросів), сержантів (старшин) користуються правом застосовувати заохочення в повному обсязі цього Статуту, крім пункту і) статті 15 цього Статуту. *(Стаття 22 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Порядок застосування заохочень

31. Командири можуть застосовувати заохочення, передбачені у пунктах а) і в) статті 27, як до окремого військовослужбовця, так і до всього особового складу підрозділу, військової частини.

32. Військовослужбовець, що має дисциплінарні стягнення, заохочується шляхом зняття накладеного раніше стягнення. Право знімати дисциплінарні стягнення належить тому командирові, який їх накладав, та його прямим начальникам. Одночасно військовослужбовцю може бути знято лише одне дисциплінарне стягнення. *(Частина перша статті 32 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Дисциплінарні стягнення — позбавлення військового звання, пониження у військовому званні (у посаді) — можуть бути зняті із старших солдатів, старших матросів, сержантів, старшин не раніше ніж через 6 місяців, а з прапорщиків, мічманів та офіцерів — через рік з дня накладення стягнення.

33. Командир має право зняти дисциплінарне стягнення тільки після того, як воно відіграло виховну роль і військовослужбовець змінив своє ставлення до виконання військового обов'язку.

Дисциплінарне стягнення — посадове пониження — може бути знято без поновлення військовослужбовця на попередній посаді.

34. Заохочення оголошуються на зборах (нарадах), перед строем або військовослужбовцю особисто.

Вважається, що військовослужбовець не має дисциплінарних стягнень після їх зняття відповідним командиром.

35. Оголошення подяки застосовується до окремого військовослужбовця, а також до всього особового складу підрозділу, військової частини.

36. Надання одного додаткового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег поза чергою застосовується до військовослужбовців строкової служби та курсантів військово-навчальних закладів у дні та години, встановлені для цього командиром військової частини.

37. Додаткова відпустка як заохочення для військовослужбовців строкової служби (за винятком курсантів військово-навчальних закладів) надається за високі показники в бойовій підготовці, зразкову військову дисципліну, пильність та відмінну службу, вмілу експлуатацію озброєння, бойової техніки й оголошується наказом по військовій частині.

Додаткова відпустка надається, як правило, разом з основною відпусткою військовослужбовця, а у разі використання основної відпустки додаткова надається протягом місяця з дня оголошення заохочення.

38. Повідомлення батьків або колективу за місцем роботи чи навчання військовослужбовця до його призову на службу про зразкове виконання ним військового обов'язку та про одержані заохочення застосовується до військовослужбовців строкової військової служби та курсантів військових навчальних закладів.

39. Нагородження грамотою, цінним подарунком або грошовою премією застосовується до всіх військовослужбовців.

40. Нагородження військовослужбовця особистою фотокарткою, на якій він знятий біля розгорнутого Бойового Прапора військової частини, застосовується до військовослужбовців строкової військової служби та курсантів військових навчальних закладів. Військовослужбовця фотографують у парадній формі одягу в головному уборі, зі зброєю.

41. Військове звання старший солдат (старший матрос), чергове військове звання достроково присвоюють військовослужбовцям, які виявили високі бойові та моральні якості під час захисту Вітчизни, бойового чергування, досягли високих показників у бойовій підготовці, зміцненні військової дисципліни, оволодінні бойовою технікою та зразково виконують свій військовий обов'язок.

42. Занесення до Книги пошани військової частини (корабля) застосовується до всіх військовослужбовців, які досягли високих показників у бойовій підготовці, виявили бездоганну дисциплінованість і особливо відзначилися під час виконання військового обов'язку.

Під час оголошення цього заохочення військовослужбовцеві вручають грамоту, підписану командиром військової частини (корабля), а про занесення прізвища військовослужбовця строкової служби до Книги пошани військової частини (корабля) повідомляють батьки або колектив за місцем його попередньої роботи (навчання).

43. Заохочувальними відзнаками Міністерства оборони України нагороджуються військовослужбовці та інші особи за бездоганну службу та видатні заслуги перед Збройними Силами України.

44. Відзнакою «Іменна вогнепальна зброя» нагороджує Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України. Міністр оборони України, керівники інших центральних органів виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні військові формування, створені відповідно до законів України, нагороджують відомчими відзнаками «Вогнепальна зброя» і «Холодна зброя». Це — почесна державна нагорода та відомчі заохочувальні відзнаки за визначні заслуги в забезпеченні обороноздатності України, недоторканності її державного кордону, підтриманні високої бойової готовності військ (сил), зміцненні національної безпеки, боротьбі зі злочинністю, захисті конституційних прав та свобод людини і громадянина, за бездоганну багаторічну службу, зразкове виконання військового та службового обов'язку, виявлені при цьому честь і доблесть. *(Стаття 44 в редакції Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Розділ III. СТЯГНЕННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

45. У разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків порушення військовослужбовцем військової дисципліни або громадського порядку командир повинен нагадати йому про обов'язки служби, а за необхідності — накласти дисциплінарне стягнення. *(Частина перша статті 45 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

За вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за цим Статутом, за винятком випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення (80731-10, 80732-10). За вчинення корупційних діянь чи інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, військовослужбовці несуть відповідальність згідно із Законом України «Про боротьбу з корупцією» (356/95-ВР) та Кодексом України про адміністративні правопорушення» (80731-10, 80732-10). У разі вчинення злочину військовослужбовець

притягається до кримінальної відповідальності. *(Частина друга статті 45 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Командири, які не порушили кримінальну справу за наявності ознак злочину, несуть відповідальність згідно із законом.

Усі дисциплінарні стягнення, крім позбавлення військового звання, накладені на військовослужбовців і не скасовані до дня звільнення їх у запас чи відставку, втрачають чинність з дня звільнення.

46. З метою громадського впливу на порушників військової дисципліни та громадського порядку до накладення стягнення за порушення військовослужбовців за рішенням командира можна обговорювати:

- сержантів (старшин) — на зборах сержантів (старшин);
- прапорщиків (мічманів) — на зборах прапорщиків (мічманів);
- військовослужбовців-жінок — на зборах військовослужбовців-жінок із військовими званнями (посадами), не нижчими за військове звання (посаду) військовослужбовця-жінки, правопорушення якої обговорюють;
- офіцерів — на зборах офіцерів, які мають військові звання (обіймають посади) не нижче за військове звання (посаду) офіцера, правопорушення якого обговорюють.

Рішення зборів є рекомендаційними для командирів.

47. Невиконання (неналежне виконання) службових обов'язків, що призвело до людських жертв чи інших тяжких наслідків або створило загрозу настання таких наслідків, є підставою для усунення військовослужбовців від виконання службових обов'язків.

Рішення про усунення військовослужбовця від виконання службових обов'язків приймається прямим командиром (начальником) та оформляється наказом, про що негайно доповідається в порядку підпорядкованості із зазначенням причин і обставин усунення.

Тривалість усунення від виконання службових обов'язків не повинна перевищувати тривалості службового розслідування та часу, необхідного для прийняття відповідного рішення командиром (начальником), які визначені цим Статутом.

Наказ про усунення військовослужбовця від виконання службових обов'язків скасовується, якщо за результатами службового розслідування підстави прийняття такого рішення не підтверджуються або прийнято рішення про притягнення військовослужбовця, який вчинив правопорушення, до дисциплінарної відповідальності.

Командир, який усунув підлеглого від виконання службових обов'язків без достатніх на те підстав, несе за це відповідальність.

**Дисциплінарні стягнення,
які накладають на рядових (матросів),
сержантів (старшин)**

48. На рядових (матросів) строкової військової служби можуть бути накладені такі стягнення: *(Абзац перший статті 48 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

- а) зауваження;
- б) догана;
- в) сувора догана;
- г) позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег;
- д) призначення поза чергою в наряд на роботу — до 5 нарядів;
- е) позбавлення військового звання старший солдат (старший матрос).

49. На рядових (матросів), військової служби за контрактом, можуть бути накладені такі стягнення: *(Абзац перший статті 49 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

- а) зауваження;
- б) догана;
- в) сувора догана;
- г) попередження про неповну службову відповідність;
- д) призначення поза чергою в наряд на роботу — до 5 нарядів;
- е) позбавлення військового звання старший солдат (старший матрос);

ж) звільнення з військової служби за контрактом за службовою невідповідністю. *(Пункт ж) статті 49 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

50. На сержантів (старшин) строкової військової служби можуть бути накладені такі стягнення: *(Абзац перший статті 50 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

- а) зауваження;
- б) догана;
- в) сувора догана;
- г) позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег;

(Пункт д) статті 50 виключено на підставі Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

е) пониження в посаді; *(Пункт е) статті 50 в редакції Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

е) пониження у військовому званні на один ступінь;

ж) пониження у військовому званні на один ступінь з переведенням на нижчу посаду;

з) позбавлення сержантського (старшинського) звання.

51. На сержантів (старшин), військової служби за контрактом, можуть бути накладені такі стягнення: *(Абзац перший статті 51 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

а) зауваження;

б) догана;

в) сувора догана;

г) попередження про неповну службову відповідність;

(Пункт д) статті 51 виключено на підставі Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

е) пониження в посаді; *(Пункт е) статті 51 в редакції Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

е) пониження у військовому званні на один ступінь;

ж) пониження у військовому званні на один ступінь з переведенням на нижчу посаду;

з) позбавлення сержантського (старшинського) звання;

и) звільнення з військової служби за контрактом за службовою невідповідністю. *(Пункт «и» статті 51 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

52. До військовослужбовців-жінок застосовуються дисциплінарні стягнення відповідно до їх військових звань (статті 48–51, 62, 68, 69 цього Статуту). *(Стаття 52 в редакції Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Права командирів (начальників) накладати дисциплінарні стягнення на підлеглих рядових (матросів), сержантів (старшин) строкової служби і служби за контрактом

53. Командир відділення має право:

а) робити зауваження, оголошувати догану та сувору догану;

б) позбавляти рядових (матросів) строкової служби чергового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег;

в) призначати рядових (матросів) поза чергою в наряд на роботу — на 1 наряд.

54. Заступник командира взводу має право:

а) робити зауваження, оголошувати догану та сувору догану;

б) позбавляти рядових (матросів) і сержантів (старшин) строкової служби чергового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег;

в) призначати рядових (матросів) поза чергою в наряд на роботу — до 2 нарядів.

55. Старшина роти (команди) має право:

а) робити зауваження, оголошувати догану та сувору догану;
б) позбавляти рядових (матросів), сержантів (старшин) строкової служби чергового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег;

в) призначати рядових (матросів) поза чергою в наряд на роботу — до 3 нарядів.

56. Командир взводу (групи) має право:

а) робити зауваження, оголошувати догану та сувору догану;
б) позбавляти рядових (матросів), сержантів (старшин) строкової служби чергового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег;

в) призначати рядових (матросів) поза чергою в наряд на роботу — до 4 нарядів.

57. Командир роти (корабля 4 рангу) має право:

а) робити зауваження, оголошувати догану та сувору догану;
б) позбавляти рядових (матросів), сержантів (старшин) строкової військової служби чергового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег; (*Пункт «б» статті 57 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004*)

в) призначати рядових (матросів) поза чергою в наряд на роботу — до 5 нарядів.

Порядок виконання дисциплінарних стягнень

96. Дисциплінарне стягнення виконується, як правило, негайно, а у виняткових випадках — не пізніше ніж за три місяці від дня його накладення. Після закінчення зазначеного строку стягнення не виконується, а лише заноситься до службової картки військовослужбовця.

Особи, з вини яких не було виконане стягнення, несуть дисциплінарну відповідальність.

У разі подання скарги старшому начальникові виконання дисциплінарного стягнення не зупиняється до надходження від нього розпорядження про скасування цього стягнення»; (*Стаття 96 в редакції Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004*)

97. Про накладені дисциплінарні стягнення оголошується:

- рядовим (матросам) — особисто чи перед строем;
- сержантам (старшинам) — особисто, на нараді чи перед строем сержантів (старшин);

- офіцерському складу та військовослужбовцям військової служби за контрактом — особисто, у письмовому розпорядженні, на нараді чи перед строєм військовослужбовців, які мають військові звання (обіймають посади) не нижче за військове звання (посаду) військовослужбовця, що вчинив правопорушення. *(Абзац частини першої статті 97 в редакції Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

Крім того, дисциплінарні стягнення можуть оголошуватися в письмовому наказі.

Оголошувати дисциплінарні стягнення командирам у присутності підлеглих заборонено.

Розділ V. ПРО ПРОПОЗИЦІЇ, ЗАЯВИ ТА СКАРГИ

110. Усі військовослужбовці мають право надсилати письмові звернення або особисто звертатися до посадових осіб, органів військового управління, органів управління Служби правопорядку, органів, які проводять досудове слідство, та інших державних органів у разі: *(Абзац перший статті 110 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)*

- незаконних рішень, дій (бездіяльності) щодо них командирів чи інших військовослужбовців, порушення їх прав, законних інтересів та свобод;
- незаконного покладення на них обов'язків або незаконного притягнення до відповідальності.

111. З інших питань службової діяльності скарга подається безпосередньому командирові тієї особи, чиї дії оскаржуються, а якщо ті, хто подають скаргу, не знають, з чийої вини порушені їх права, скарга подається у порядку підпорядкованості.

112. Військовослужбовці, які подали заяву чи скаргу, мають право:

- особисто викласти свої аргументи особі, яка перевіряє заяву чи скаргу, звернутися за допомогою до свідків;
- подати додаткові матеріали, що стосуються справи, чи клопотати, щоб їх вимагав командир або орган, який розглядає заяву або скаргу;
- бути присутнім під час розгляду заяви чи скарги;
- одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги;
- ознайомитися з матеріалами перевірки заяви чи скарги;
- оскаржити прийняте за їхньою заявою чи скаргою рішення в суді;
- вимагати відшкодування збитків у встановленому законом порядку.

113. Ніхто не може бути скривджений на службі чи покараний за те, що він подає пропозицію, заяву чи скаргу.

Подання скарги військовослужбовцями не звільняє їх від виконання своїх службових обов'язків і наказів командирів.

Заборонено подавати скаргу під час бойового чергування, перебування в строю (за винятком скарг, поданих під час опитування військовослужбовців), на варті (вахті), а також у добовому наряді, під час занять.

114. Під час опитування військовослужбовців заява чи скарга може бути подана усно або в письмовій формі безпосередньо на ім'я командира, який проводив опитування.

115. Якщо військовослужбовець виявить факти розкрадання чи псування військового майна, незаконного витрачання коштів, зловживання у постачанні військ, недоліки у стані озброєння та бойової техніки чи інші факти, які завдають шкоди Збройним Силам України, він повинен доповісти про це безпосередньому командирові, а також може надіслати письмову заяву старшому командирові, до Міністра оборони України включно, або до органів військового управління, органів управління Служби правопорядку, органів, які проводять досудове слідство, прокуратури та інших державних органів.

116. Пропозиція, заява чи скарга, подані в письмовій формі, мають бути підписаними. Пропозиція, заява чи скарга, що не містять даних про заявника, визнаються анонімними і не підлягають розгляду.

117. Пропозиція, заява чи скарга, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду.

Якщо питання, порушені в пропозиції, заяві чи скарзі, не входять до компетенції командира, органу військового управління, вони в строк не більше п'яти днів пересилаються ним за належністю відповідній посадовій особі чи органу, про що сповіщається військовослужбовець, який подав пропозицію, заяву чи скаргу. Якщо пропозиція, заява чи скарга не містять даних, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення органом чи посадовою особою, вони в той же строк повертаються військовослужбовцю з відповідним роз'ясненням.

Забороняється надсилати заяви та скарги військовослужбовців тим посадовим особам або органам, дії чи рішення яких оскаржуються.

118. Пропозиція, заява чи скарга вважаються вирішеними, якщо розглянуто всі порушені в них питання і з приводу їх вжито необхідних заходів або дано вичерпні відповіді.

Відмова в задоволенні питань, викладених у пропозиції, заяві чи скарзі, доводиться до відома військовослужбовців, які їх подали, у письмовій формі з посиланням на закон або військові статuti із зазначенням мотивів відмови та роз'ясненням порядку скасування прийнятого рішення.

119. Усі пропозиції, заяви чи скарги розглядаються і вирішуються у строк не більше одного місяця з часу їх отримання, а ті, що не потребують додаткового вивчення й перевірки, — невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів з часу їх надходження. Якщо у місячний строк вирішити порушені у зверненні питання неможливо, командир встановлює новий строк, про що сповіщається військовослужбовець, який подав звернення. При цьому загальний строк розгляду пропозиції, заяви чи скарги не може перевищувати сорока п'яти днів.

120. Під час розгляду пропозиції, заяви чи скарги не допускається розголошення командиром чи іншою особою, яка бере участь у розгляді, відомостей про особисте життя військовослужбовця без його згоди, а також розголошення іншої інформації, якщо це зачіпає його права і свободи, законні інтереси.

Командир, який допустив несправедливість або незаконні дії щодо підлеглих за подання пропозиції, заяви чи скарги, несе відповідальність згідно із законами України.

121. Командири військових частин, начальники органів військового управління зобов'язані проводити особистий прийом військовослужбовців, членів їх сімей, а також інших громадян з питань, що стосуються їх діяльності.

Прийом проводиться регулярно у встановлені дні та години. Усі звернення на особистому прийомі реєструються, і якщо вирішити їх безпосередньо на особистому прийомі неможливо, вони розглядаються у такому ж порядку, що й письмові звернення.

122. Усі пропозиції, заяви та скарги в день їх надходження заносяться до Журналу реєстрації пропозицій, заяв і скарг громадян (додаток 4 до цього Статуту), який ведеться і зберігається у кожній військовій частині, закладі та установі.

Командири військових об'єднань, з'єднань, частин (підрозділів), закладів та установ зобов'язані не рідше одного разу на квартал проводити перевірку стану роботи щодо розгляду та прийняття рішень з приводу пропозицій, заяв і скарг.

Журнал реєстрації пропозицій, заяв і скарг громадян має бути пронумерований, прошнурований, скріплений сургучевою печаткою та завірений командиром частини.

Скарги і заяви військовослужбовців, висловлені під час інспектування (перевірки), не заносять до Журналу реєстрації пропозицій, заяв і скарг громадян.

123. У Журналі реєстрації пропозицій, заяв і скарг громадян робиться запис про рішення, прийняте з приводу кожної пропозиції, заяви чи скарги.

Журнал реєстрації пропозицій, заяв і скарг громадян подається для перевірки своєчасності та правильності виконання прийнятих рішень: командирові — щомісяця, а тому, хто проводить інспектування, — на його вимогу.

Про Стройовий статут Збройних Сил України

ЗАКОН України

від 24 березня 1999 року № 549-XIV

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999, № 22-23, ст. 195)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2171-III (2171-14) від 21.12.2000, ВВР, 2001, № 9, ст. 38 № 662-IV (662-15) від 03.04.2003, ВВР, 2003, № 27, ст. 209 — набуває чинності 01.08.2003 року № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

Верховна Рада України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити Стройовий статут Збройних Сил України (додається).
2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України
Л. КУЧМА

Строїовий статут Збройних Сил України

(У тексті Статуту слова «Товаришу (пане)» та «товаришу (пане)» в усіх відмінках і числах замінено словом «Товаришу» та «товаришу» у відповідному відмінку і числі згідно із Законом № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

Цей Статут визначає строїові прийоми і рухи без зброї та із зброєю; строї підрозділів та військових частин у пішому порядку і на машинах; порядок виконання військового вітання, проведення строїового огляду; місце Бойового Прапора військової частини у строю, порядок його внесення і винесення; обов'язки військовослужбовців перед шиккуванням і в строю та вимоги до їх строїового навчання.

Статут обов'язковий для всіх військових частин, управлінь, штабів, організацій, установ і військових навчальних закладів.

Екіпажі кораблів та інші підрозділи Військово-Морських Сил керуються цим Статутом, якщо інше не визначено корабельним Статутом Військово-Морських Сил України.

Дія Строїового статуту Збройних Сил України поширюється на Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України, війська Цивільної оборони України та на інші військові формування, створені відповідно до закону. *(Частина четверта преамбули із змінами, внесеними згідно із Законом № 2171-III (2171-14) від 21.12.2000, № 662-IV (662-15) від 03.04.2003 — набуває чинності з 01.08.2003 року)*

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Стрій та управління ними

1. Стрій — визначене Строїовим статутом Збройних Сил України (далі — Статут) розміщення військовослужбовців, підрозділів і частин для їх спільних дій у пішому порядку та/або на машинах.

2. Шеренга — стрій, у якому військовослужбовці розміщені один біля одного на одній лінії.

Лінія машин — стрій, у якому машини розміщені на одній лінії одна біля одної.

3. Фланг — правий (лівий) край строю. Під час поворотів строю назви флангів не змінюються.

4. Фронт — бік строю, до якого військовослужбовці повернені обличчям, а машини — лобовою частиною.

5. Тильний бік строю — бік, протилежний фронту.

6. Інтервал — відстань по фронту між військовослужбовцями (машинами), підрозділами та частинами.

7. Дистанція — відстань у глибину між військовослужбовцями (машинами), підрозділами та частинами.

8. Ширина строю — відстань між флангами.

9. Глибина строю — відстань від першої шеренги (військовослужбовця, що стоїть попереду) до останньої шеренги (військовослужбовця, що стоїть позаду), а під час дій на машинах — відстань від першої лінії машин (машини, що стоять попереду) до останньої лінії машин (машини, що стоять позаду).

10. Двошеренговий стрій — стрій, у якому військовослужбовці однієї шеренги розміщені за військовослужбовцями іншої шеренги на відстані одного кроку (витягнутої руки, покладеної долонею на плече військовослужбовця, що стоїть попереду). Шеренги поділяються на першу та другу. Після повороту строю назви шеренг не змінюються.

Ряд — два військовослужбовці, що стоять у двошереновому строю один за одним. Якщо за військовослужбовцем першої шеренги не стоїть військовослужбовець другої шеренги, такий ряд називається неповним; останній ряд завжди має бути повним.

Після повороту двошеренового строю кругом військовослужбовець неповного ряду самостійно стає у першу шеренгу.

11. Одношеренговий (шеренга) і двошеренговий строї можуть бути зімкнутими або розімкнутими.

У зімкнутому строю військовослужбовці в шеренгах розміщені по фронту один від одного з інтервалами на ширину долоні між ліктями.

У розімкнутому строю військовослужбовці в шеренгах розміщені по фронту один від одного з інтервалами на один крок або з інтервалами, які визначає командир.

12. Колона — стрій, у якому військовослужбовці або підрозділи (машини) розміщені один (одна) за одним (одною) на дистанціях, установлених цим Статутом або командиром.

Колони можуть бути вишикувані по одному, по два, по три, по чотири та більше військовослужбовців.

Колони застосовуються для шикування військовослужбовців, підрозділів і частин у розгорнутий або похідний стрій.

13. Розгорнутий стрій — стрій, у якому військовослужбовці, підрозділи (машини) вишикувані на одній лінії по фронту в одноступенчатому чи двоступенчатому строю (в лінію машин) або в лінію колон з інтервалами, встановленими цим Статутом або командиром.

Розгорнутий стрій застосовується для проведення перевірок, розподілу, оглядів, парадів, а також в інших необхідних випадках.

14. Похідний стрій — стрій, у якому підрозділ вишикуваний у колону або підрозділи в колонах вишикувані один за одним на дистанціях, установлених цим Статутом або командиром. Похідний стрій застосовується для пересування підрозділів, проходження урочистим маршем або з піснею та в інших необхідних випадках.

15. Напрямний — військовослужбовець (підрозділ, машина), що рухається на чолі строю у визначеному напрямку. За напрямним має переміщуватися решта військовослужбовців (підрозділів, машин).

Замикаючий — військовослужбовець (підрозділ, машина), який рухається останнім у колоні.

Лінійний — військовослужбовець, призначений для позначення лінії шиккування підрозділів і частин, а також лінії проходження урочистим маршем.

16. Управління строєм здійснюється командами та розпорядженнями, які подає командир голосом, сигналами та особистим прикладом і які передаються за допомогою технічних і рухових засобів.

Команди та розпорядження можуть передаватися колоною через командирів підрозділів (старших машин) і спостерігачів.

У строю старший командир перебуває там, звідки йому зручніше командувати. Інші командири здійснюють управління, залишаючись на місцях, установлених цим Статутом або старшим командиром.

Командирам підрозділів від роти* і вище в похідному строю батальйону та полку дозволяється виходити із строю лише для подання команд і перевірки їх виконання.

Управління в машині здійснюється командами та розпорядженнями, які подаються голосом і з допомогою засобів внутрішнього зв'язку.

17. Команди поділяються на підготовчу та виконавчу, проте можуть бути лише виконавчі.

* Тут і далі підрозділи за штатом дорівнюють роті, батальйону, полку (батарея, дивізіон, бригада тощо).

Підготовча команда подається чітко (виразно), гучно і протяжно, щоб військовослужбовці зрозуміли, яких дій вимагає від них командир.

За підготовчою командою військовослужбовці, які перебувають в строю, приймають стройове положення, під час руху переходять на стройовий крок, а поза строем повертаються в бік начальника й приймають стройове положення.

Виконавча команда (далі друкується великими літерами) подається після паузи гучно, уривчасто і чітко. Така команда здійснюється негайно і точно.

З метою привернути увагу підрозділу або окремого військовослужбовця в підготовчій команді, у разі потреби, називається підрозділ або військове звання військовослужбовця. Наприклад: «Взвод (3-й взвод) — СТІЙ»; «Рядовий Левченко, кру-ГОМ».

Під час виконання прийомів із зброєю у підготовчій команді може зазначатися назва зброї, наприклад: «Автомати на — ГРУДИ»; «Кулемети на ре-МІНЬ» тощо.

Гучність голосу під час подання команди змінюється залежно від ширини і глибини строю, рапорт віддається чітко, без різкого підвищення голосу.

18. Сигнали для управління строем та управління машиною зазначені в додатках 1 і 2 до цього Статуту.

У разі потреби командир підрозділу (частини) призначає додаткові сигнали для управління строем.

19. Команди (сигнали), які стосуються усіх підрозділів, приймаються негайно і виконуються всіма командирами підрозділів, командирами і старшими машин.

Під час подання команди сигналом попередньо подається сигнал «УВАГА», а якщо команда стосується тільки одного з підрозділів, то подається сигнал, який стосується цього підрозділу. Відповідні сигнали, що позначають підрозділи, встановлюються командиром частини (підрозділу).

Готовність до прийняття команди сигналом також позначається сигналом «УВАГА».

Прийняття сигналу підтверджується його повторенням або поданням відповідного сигналу своєму підрозділові.

20. Щоб припинити виконання прийому, подається команда «ВІДСТАВИТИ». За цією командою приймається положення, яке було до виконання прийому.

21. Під час навчання допускається виконання зазначених у цьому Статуті стройових прийомів і рухів за розподілом, а також з допомогою підготовчих вправ, наприклад: «Автомат на груди, за розподілом: роби — РАЗ, роби — ДВА,

роби — ТРИ»; «Праворуч, за розподілом: роби — РАЗ, роби — ДВА».

22. У разі формування збірних команд військовослужбовців проводиться їх стройовий розподіл на підрозділи. Для розподілу військовослужбовці шикуються у двошеренговий стрій та розподіляються за загальною нумерацією, як викладено у статті 103 цього Статуту. Після цього, залежно від чисельності команди, проводиться розподіл послідовно на роти, взводи та відділення й призначаються командири цих підрозділів.

Для участі в парадах, а також в інших випадках підрозділ за наказом командира може шикуватися в загальну колону по три, по чотири та більше. При цьому шиккування проводиться, як правило, за зростом (ранжиrom).

23. Шиккування військовослужбовців, підрозділів здійснюється за командою «СТАВАЙ». За цією командою треба швидко стати в стрій на визначені цим Статутом інтервал і дистанцію, підбори поставити разом, а носки розвести по лінії фронту на ширину стопи; дивитися прямо перед собою.

24. Під час подання команд для підрозділів родів військ і спеціальних військ замість назв «відділення», «взвод», «рота», «батальйон» і «полк» називають назви підрозділів і частин, прийняті у родах військ і спеціальних військах Збройних Сил України.

2. Обов'язки військовослужбовців перед шикунням і в строю

25. Командир зобов'язаний:

- визначити місце, час, порядок шиккування, форму одягу та спорядження, а також озброєння і техніку;
- у разі потреби призначати спостерігача;
- перевіряти й знати наявність у строю підлеглих свого підрозділу (підрозділів, частини), озброєння, техніки, боеприпасів, засобів індивідуального захисту та шанцевого інструменту;
- перевіряти зовнішній вигляд підлеглих, а також наявність спорядження і правильність його припасування;
- підтримувати дисципліну в строю і вимагати точного виконання підрозділами команд і сигналів, а військовослужбовцями — своїх обов'язків у строю;
- під час подання команд у пішому строю приймати стройове положення;
- проводити зовнішній огляд озброєння і техніки, якщо підрозділи шикуються з нею; перевіряти наявність і справ-

ність обладнання для перевезення особового складу, а також правильність кріплення матеріальної частини, що перевозиться; нагадувати особовому складові заходи безпеки; під час руху додержуватися визначених дистанцій, швидкості та правил руху.

26. Військовослужбовець зобов'язаний:

- перевіряти справність своєї зброї, закріплених за ним озброєння й техніки, боєприпасів, засобів індивідуального захисту, шанцевого інструменту, обмундирування та спорядження;
- мати коротку охайну зачіску;
- охайно заправляти обмундирування, правильно надівати та припасовувати спорядження, допомагати товаришеві усувати помічені недоліки;
- знати своє місце в строю, ставати до строю швидко, без метушні; під час руху зберігати рівняння, інтервал і дистанцію; не виходити із строю (машини) без дозволу;
- у строю без дозволу не розмовляти, додержуватися цілковитої тиші; бути уважним до наказів (розпоряджень) і команд (сигналів) свого командира, виконувати їх швидко й точно, не заважаючи іншим;
- передавати накази (розпорядження), команди (сигнали) без перекручень, гучно й чітко.

Розділ II. СТРОЙОВІ ПРИЙОМИ І РУХ БЕЗ ЗБРОЇ ТА ІЗ ЗБРОЄЮ

1. Стройові прийоми і рух без зброї

Стройове положення

27. Стройове положення (малюнок 1)* приймається за командою «СТРУНКО».

За цією командою слід триматися прямо, без напруження, підбори поставити разом, а носки розвести по лінії фронту на ширину стопи; ноги в колінах випрямити, але не напружувати їх, груди підняти, а все тіло трохи подати вперед; живіт втягти; плечі розвернути; руки опустити так, щоб кисті, повернені долонями всередину, були збоку стегон, а напівзігнуті пальці торкалися стегна; голову тримати високо й прямо, не виставляючи підборіддя; дивитися перед собою; бути готовим до негайної дії.

Стройове положення на місці приймається без команди під час віддання й отримання наказу, доповіді, виконання Держав-

* Тут і далі малюнки див. на стор. 448-452

ного Гімну України, а також під час військового вітання й подання команд.

28. За командою «ВІЛЬНО» слід послабити в коліні праву або ліву ногу, але не можна зрушувати з місця, треба бути уважним і не розмовляти.

За командою «ЗАПРАВИТИСЬ», не залишаючи свого місця в строю, потрібно поправити зброю, обмундирування та спорядження; у разі потреби вийти із строю — звернутися за дозволом до безпосереднього начальника; можна розмовляти й курити тільки з дозволу старшого командира.

Перед командою «ЗАПРАВИТИСЬ» подається команда «ВІЛЬНО».

29. Для зняття головних уборів подається команда «Головні убори (головний убір) — ЗНЯТИ», а для надівання — «Головні убори (головний убір) — НАДІТИ». У разі потреби поодинокі військовослужбовці знімають і надівають головні убори без команди.

Знятий головний убір слід тримати у лівій вільно опущеній руці кокардою вперед (малюнок 2).

Без зброї або із зброєю в положенні «за спину» головний убір знімається і надівається правою рукою, а із зброєю в положенні «на ремінь», «на груди» і «до ноги» — лівою рукою. Під час знімання головного убору з карабіном у положенні «на плече» карабін попередньо береться до ноги.

Повороти на місці

30. Повороти на місці виконуються за командами: «Право-РУЧ», «Півоберта право-РУЧ», «Ліво-РУЧ», «Півоберта ліво-РУЧ», «Кру-ГОМ».

Повороти виконуються за командами: «Кру-ГОМ» — на півкола, «Ліво-РУЧ» — на чверть кола, «Півоберта ліво-РУЧ» — на одну восьму кола і проводяться в бік лівої руки на лівому підборі й на правому носку; «Право-РУЧ» і «Півоберта право-РУЧ» — у бік правої руки на правому підборі й на лівому носку.

Повороти виконуються на два рахунки: на «раз» військовослужбовці повертаються у визначений бік, зберігаючи правильне положення корпусу та не згинаючи ніг у колінах, переносять вагу тіла на ногу, що попереду, на «два» — найкоротшим шляхом приставляють другу ногу.

Рух

31. Рух здійснюється кроком або бігом. Нормальна швидкість руху кроком — 110-120 кроків за хвилину. Довжина

кроку — 70–80 сантиметрів. Нормальна швидкість руху бігом — 160–180 кроків за хвилину. Довжина кроку — 80–90 сантиметрів.

32. Крок буває стройовий і похідний.

Стройовий крок застосовується під час проходження підрозділів урочистим маршем; при виконанні ними військового вітання під час руху; при підході військовослужбовця до начальника та відході від нього; при виході із строю та поверненні на місце, а також під час занять із стройової підготовки.

Похідний крок застосовується в усіх інших випадках.

33. Рух стройовим кроком починається за командою «Стройовим кроком — РУШ», а рух похідним кроком — за командою «Кроком — РУШ».

За підготовчою командою слід подати корпус трохи вперед, перенести вагу тіла більше на праву ногу, із збереженням стійкості; за виконавчою командою почати рух з лівої ноги повним кроком.

Під час руху стройовим кроком (малюнок 3) ногу з витягнутим уперед носком винести на висоту 15–20 сантиметрів від землі та поставити її твердо на всю стопу, піднімаючи водночас другу ногу.

Руками, починаючи від плеча, здійснювати рух біля тулуба: вперед — руки згинаються в ліктях так, щоб кисті піднімалися вище пряжки пояса на ширину долоні й на відстані долоні від тулуба до рівня ліктя; назад — до упору в плечовому суглобі. Пальці рук напівзігнуті.

Під час руху стройовим кроком голову та корпус тримати прямо, дивитися вперед.

Під час руху похідним кроком ногу виносити вільно, не відтягуючи носка, і ставити її на землю, як під час звичайної ходьби; руками здійснювати вільні рухи біля тулуба.

34. Під час руху похідним кроком за командою «СТРУНКО» слід перейти на стройовий крок, а за командою «ВІЛЬНО» — на похідний крок.

35. Рух бігом починати за командою «Бігом — РУШ».

Під час руху з місця за підготовчою командою корпус трохи подати вперед, руки напівзігнути, лікті трохи відвести назад; за виконавчою командою почати біг з лівої ноги, руками вільно рухати вперед і назад у такт бігу.

Для переходу під час руху з кроку на біг за підготовчою командою руки напівзігнути, лікті трохи відвести назад. Виконавча команда подається одночасно з поставленням лівої ноги на землю. За цією командою правою ногою слід зробити крок і з лівої ноги почати рух бігом.

Для переходу від бігу на крок подається команда «Кроком — РУШ». Виконавча команда подається одночасно з поставленням правої ноги на землю. За цією командою слід зробити ще два кроки бігом і з лівої ноги почати рух кроком.

36. Позначення кроку (бігу) на місці здійснюється за командою «На місці, кроком (бігом) — РУШ» (під час руху — «НА МІСЦІ»).

За цією командою крок слід позначати підніманням та опусканням ніг, причому ногу піднімати на 15–20 сантиметрів від землі й ставити її на землю від передньої частини стопи на всю підошву (під час бігу — на передню частину стопи); руками здійснювати рухи в такт кроку (малюнок 4). За командою «ПРЯМО», яка подається одночасно з поставленням лівої ноги на землю, зробити правою ногою ще один крок на місці і з лівої ноги почати рух повним кроком (бігом).

37. Для припинення руху подається команда, наприклад: «Рядовий Петренко — СТІЙ». За виконавчою командою, яка подається одночасно з поставленням правої або лівої ноги на землю, слід зробити ще один крок і, приставивши ногу, прийняти стройове положення.

38. Для зміни швидкості руху подаються команди: «ДОВШИЙ КРОК», «КОРОТШИЙ КРОК», «ЧАСТІШИЙ КРОК», «РІДШИЙ КРОК», «ПІВКРОКУ», «ПОВНИЙ КРОК».

39. Для переміщення поодиноких військовослужбовців на кілька кроків убік подається команда, наприклад: «Рядовий Гнатюк. Два кроки праворуч (ліворуч), кроком — РУШ». За цією командою військовослужбовець робить два кроки праворуч (ліворуч), приставляючи ногу після кожного кроку.

Для переміщення вперед або назад на кілька кроків подається команда, наприклад: «Два кроки вперед (назад), кроком — РУШ». За цією командою слід зробити два кроки вперед (назад) і приставити ногу. Під час переміщення праворуч, ліворуч і назад рухи руками не здійснюються.

Повороти під час руху

40. Повороти під час руху кроком виконуються за командами: «Право-РУЧ», «Півоберта право-РУЧ», «Ліво-РУЧ», «Півоберта ліво-РУЧ», «Кругом — РУШ».

Для повороту праворуч і півоберта праворуч виконавча команда подається одночасно з поставленням правої ноги на землю. За цією командою лівою ногою слід зробити крок, повернутися на носку лівої ноги, одночасно з поворотом винести праву ногу вперед і рухатися далі в новому напрямку.

Для повороту ліворуч і півоберта ліворуч виконавча команда подається одночасно з поставленням лівої ноги на землю. За цією командою правою ногою слід зробити крок, повернутися на носку правої ноги, одночасно з поворотом винести ліву ногу вперед і рухатися далі в новому напрямку.

Для повороту кругом виконавча команда подається одночасно з поставленням правої ноги на землю. За цією командою зробити ще один крок лівою ногою (на рахунок «раз»), витягти праву ногу на півкроку вперед, трохи ліворуч і, різко повернувшись у бік лівої руки на носках обох ніг (на рахунок «два»), рухатися далі з лівої ноги в новому напрямку (на рахунок «три»).

Під час поворотів рух руками здійснюється у такт кроку.

41. Повороти та півоберти праворуч і ліворуч під час руху бігом виконуються за тими самими командами, що й під час руху кроком, поворотом на одному місці на два рахунки в такт бігу. Поворот кругом під час бігу здійснюється у бік лівої руки на одному місці на чотири рахунки в такт бігу.

2. Стройові прийоми і рух із зброєю

Стройове положення із зброєю

42. Стройове положення із зброєю те саме, що й без зброї, при цьому автомат слід тримати у положенні «на ремінь» дульною частиною догори, кистю правої руки торкатися верхнього зрізу ремня, а автомат із складаним прикладом — дульною частиною вниз (малюнки 5а, 5б).

Карабін тримати біля ноги правою рукою так, щоб приклад стояв затильником на землі, торкаючись стопи правої ноги, гострим кутом на лінії носків. Праву руку опустити вільно, обхопивши нею дуло та газову трубку (малюнок 5в).

Ручний гранатомет у положенні «на ремінь» тримати дульною частиною догори (малюнок 5г).

Ручний і ротний кулемети тримати біля ноги так само, як і карабін, при цьому опущеною правою рукою обхопити ствол (малюнок 5д).

Виконання прийомів із зброєю на місці

43. Автомат із положення «на ремінь» береться «на груди» за командою «Автомат на — ГРУДИ» у три прийоми:

- перший прийом — подати праву руку за ременем трохи вгору, зняти автомат із плеча й, підхопивши його лівою рукою за ложе й ствольну накладку, тримати перед собою вертикально

магазином ліворуч, дульним зрізом на висоті підборіддя (малюнок 6а);

- другий прийом — правою рукою відвести ремінь праворуч і перехопити його долонею знизу так, щоб пальці були напівзигнуті й повернуті на себе; одночасно просунути під ремінь лікоть правої руки (малюнок 6б);
- третій прийом — закинути ремінь за голову; взяти автомат правою рукою за шийку приклада, а ліву руку швидко опустити (малюнок 6в).

Автомат із складаним прикладом із положення «на ремінь» береться «на груди» за тією самою командою у два прийоми:

- перший прийом — правою рукою зняти автомат із плеча, не вивільняючи ліктя правої руки з-під ременя, і, підхопивши автомат лівою рукою за ложе та ствольну накладку знизу, тримати його перед собою магазином донизу, а дульною частиною — ліворуч (малюнок 6г);
- другий прийом — закинути правою рукою ремінь за голову на ліве плече, взяти автомат за ствольну коробку біля ременя, ліву руку швидко опустити (малюнок 6д).

44. Автомат із положення «на груди» береться «на ремінь» за командою «На ре-МІНЬ» у три прийоми:

- перший прийом — лівою рукою взяти автомат за ложе та ствольну накладку знизу й, подаючи його одночасно трохи вперед угору, вивільнити праву руку з-під ременя, взятися нею за шийку приклада і тримати автомат, як зображено на малюнку 7а;
- другий прийом — піднімаючи автомат вгору, перекинути ремінь через голову й тримати зброю перед собою вертикально, магазином ліворуч, дульним зрізом на висоті підборіддя (малюнок 7б);
- третій прийом — правою рукою взяти ремінь за його верхню частину й закинути автомат за праве плече в положення «на ремінь», а ліву руку швидко опустити (малюнок 7а).

Автомат з складаним прикладом із положення «на груди» в положення «на ремінь» береться за тією самою командою у три прийоми:

- перший прийом — лівою рукою взяти автомат угорі за ствол та газову трубку й, піднімаючи його трохи вгору, вивільнити лікоть правої руки з-під ременя, правою рукою, долонею знизу, взяти ремінь біля ствольної коробки (малюнок 7в);
- другий прийом — повертаючи автомат ствольною коробкою вгору, перекинути ремінь через голову й тримати автомат магазином праворуч (малюнок 7г);

- третій прийом — закинути автомат за праве плече в положення «на ремінь», а ліву руку швидко опустити (малюнок 5б).

45. Карабін (ручний кулемет) від ноги в положення «на ремінь» береться за командою «На ре-МІНЬ» у три прийоми:

- перший прийом — правою рукою підняти карабін (ручний кулемет), не віддаляючи його від тіла, повернути магазином (ручний кулемет — пістолетною ручкою) ліворуч; лівою рукою взяти карабін за магазин (ручний кулемет — за ложе) й тримати його дульним зрізом на рівні очей; лікоть правої руки притиснути (малюнки 8а, 8б);
- другий прийом — правою рукою взяти ремінь і відтягти його ліворуч (малюнок 8в);
- третій прийом — швидко перекинути карабін (ручний кулемет) за плече; ліву руку опустити; праву руку опустити за ременем так, щоб передпліччя було в горизонтальному положенні; карабін (ручний кулемет) злегка притиснути ліктем до тулуба (малюнки 8г, 8д).

46. Карабін (ручний кулемет) з положення «на ремінь» у положення «до ноги» береться за командою «До но-ГІ» у два прийоми:

- перший прийом — подаючи праву руку за ременем трохи вгору, зняти карабін (ручний кулемет) із плеча й, підхопивши його лівою рукою за ложе, правою взяти карабін за верхню частину ствольної накладки (кулемет за ствол і сошку вище газової камори) й тримати його перед собою магазином (пістолетною ручкою) ліворуч, дульним зрізом на рівні очей (малюнки 8а, 8б);
- другий прийом — ліву руку швидко опустити, а правою плавно поставити карабін (кулемет) на землю до ноги (малюнки 5в, 5д).

Ротний кулемет у положення «на ремінь» і «до ноги» береться якнайзручніше.

47. Карабін від ноги в положення «на плече» береться лише з примкнутим багнетом за командою «На пле-ЧЕ» у два прийоми:

- перший прийом — правою рукою, піднімаючи й повертаючи карабін затвором уперед, перенести його прямовисно біля тулуба до лівого боку і одночасно перехопити кистю правої руки за верхню частину ложа та ствольної накладки, водночас подати кисть лівої руки трохи вперед й опустити карабін прикладом на долоню лівої руки так, щоб затильник приклада лежав на долоні, великий палець був попереду, а інші пальці були притиснуті до лівого боку приклада; карабін тримати прямовисно у витягнутій руці напроти лівого плеча, гострим

кутом приклада торкатися лівої ноги; лікоть правої руки — на висоті плеча (малюнок 9а);

- другий прийом — праву руку швидко опустити, одночасно лівою рукою підняти карабін так, щоб він спусковою дужкою ліг у виїмку плеча, і тримати його, не нахилиючи вбік; кисть лівої руки тримати трохи нижче ліктя, приклад притиснути до пояса, а передпліччя — до боку (малюнки 9б, 9в).

48. Карабін до ноги з положення «на плече» береться за командою «До но-ГИ» у три прийоми:

- перший прийом — швидко опустити ліву руку, одночасно правою рукою охопити карабін за верхню частину ложа й ствольної накладки та поставити його в положення, як зображено на малюнок 9а;
- другий прийом — перенести правою рукою карабін униз до правої ноги, повертаючи його затвором на себе; підтримуючи карабін лівою рукою біля багнетної трубки, тримати його вздовж стегна правої ноги так, щоб приклад внутрішнім боком торкався мізинця правої ноги;
- третій прийом — швидко опустити ліву руку, правою рукою плавно поставити карабін на землю (малюнок 5в).

49. У разі потреби послабити (підтягти) ремінь подається команда «Ремінь — ПОСЛАБИТИ (ПІДТЯГТИ)».

За підготовчою командою автомати та ручні гранатомети взяти в праву руку, карабіни та кулемети — до ноги; в автоматі із складаним прикладом відкинути приклад. За виконавчою командою зробити півоберта праворуч, одночасно відставити ліву ногу на крок ліворуч, і, нахилившись уперед, уперти зброю прикладом у стопу лівої ноги, а стволом покласти на згин правого ліктя; ноги в колінах не згинати; тримаючи правою рукою пряжку ремня, лівою рукою підтягти (послабити) ремінь і без команди прийняти стрійове положення.

50. Перед поданням команд: «За спину», «На ремінь» і «На груди» — зброю попередньо ставиться на запобіжник за командою «Запобіжник — СТАВ».

Якщо необхідно відімкнути (відкинути) багнет або примкнути його, то подаються команди: «Багнет — ВІДІМКНУТИ (ВІДКИНУТИ)» і «Багнет — ПРИМКНУТИ».

51. Зброя з положення «на ремінь» береться в положення «за спину» за командою «Зброю — ЗА СПИНУ» в два прийоми:

- перший прийом — лівою рукою взяти ремінь трохи нижче правого плеча, а правою рукою одночасно взятися за приклад (автомат із складаним прикладом і ручний гранатомет — за ствол біля нижньої антабки);

- другий прийом — правою рукою трохи підняти зброю вгору, а лівою рукою закинути ремінь за голову на ліве плече; зброю та руки швидко опустити (малюнок 10).

Автомат «за спину» береться без багнета, а карабін — з відкритим багнетом.

52. Зброя з положення «за спину» береться в положення «на ремінь» за командою «Зброю на ре-МІНЬ» у два прийоми:

- перший прийом — лівою рукою взяти ремінь трохи нижче лівого плеча, правою рукою одночасно взятися за приклад (за ствол, розтруб);
- другий прийом — правою рукою зброю трохи підняти, а лівою рукою перекинути ремінь через голову на праве плече, ремінь узяти правою рукою, як зображено на малюнках 5а, 5б, 5г і 8г, 8д; ліву руку швидко опустити.

53. Для переведення автомата з положення «на груди» в положення «за спину» та з положення «за спину» в положення «на груди», а також карабіна з положення «за спину» в положення «до ноги» зброя попередньо береться за командою в положення «на ремінь».

Для переведення автомата із складаним прикладом «за спину» з положення «на груди» правою рукою взяти автомат за дульну частину ствола й перевести його в положення «за спину».

Під час виконання прийому «на груди» з положення «за спину» правою рукою взяти автомат за дульну частину ствола й, підтягуючи його дульною частиною до лівого плеча, перевести в положення «на груди».

Ручний кулемет у положення «за спину» береться якнайзручніше.

54. За загальною командою «До но-ГИ» карабіни та кулемети беруться до ноги, а положення автоматів і ручних гранатометів не змінюється.

55. Для виправлення неправильного положення зброї подається команда, наприклад: «Поправити — ЗБРОЮ».

Повороти та рух із зброєю

56. Повороти та рух із зброєю виконуються за такими самими правилами та командами, як і без зброї.

57. Під час поворотів із зброєю біля ноги на місці за попередньою командою зброю трохи підняти й одночасно подати на себе багнет (дульну частину), а праву руку злегка притиснути до правого стегна. Зробивши поворот, одночасно з приставлянням ноги плавно опустити зброю на землю.

58. Для руху із зброєю біля ноги за підготовчою командою «Кроком» зброю трохи підняти, а за командою «Бігом», крім того, ліву руку напівзігнути у лікті.

Під час руху бігом зброю тримати у злегка зігнутій правій руці так, щоб дульна частина зброї була трохи подана вперед. Під час бігу в зімкненому строю багнет прибрати на себе.

59. Під час руху із зброєю біля ноги та у положенні «на плече», «на ремінь» і «на груди» рукою, що не тримає зброї, а під час руху із зброєю «за спину» — обома руками вільно робити рухи біля тулуба у такт кроку.

60. Під час руху з карабіном «на плече» за виконавчою командою «СТІЙ» зупинитися й без команди взяти карабін до ноги за правилами, визначеними у статті 48 цього Статуту. Під час руху з карабіном в іншому положенні після зупинки він береться до ноги тільки за командою.

Виконання прийомів з карабіном під час руху

61. Під час руху карабін від ноги «на плече» береться у два прийоми, так само, як на місці (стаття 47 цього Статуту), за командою «На пле-ЧЕ», яка подається одночасно з поставленням лівої ноги на землю. За виконавчою командою зробити крок правою ногою, потім послідовно з поставленням лівої ноги на землю виконувати кожний прийом.

62. Під час руху карабін до ноги з положення «на плече» береться у три прийоми, так само, як на місці (стаття 48 цього Статуту), за командою «До но-ГИ», що подається одночасно з поставленням ноги на землю. За виконавчою командою слід зробити крок правою ногою і потім послідовно з поставленням лівої ноги на землю виконувати кожний прийом.

63. Під час руху карабін із положення «на плече» в положення «на руку» береться у два прийоми за командою «На ру-КУ», що подається одночасно з поставленням лівої ноги на землю:

- перший прийом — продовжуючи рух, зробити крок правою ногою й з поставленням лівої ноги на землю опустити ліву руку з карабіном униз до упору, одночасно правою рукою взяти карабін за шийку ложа разом із ременем;
- другий прийом — зробити ще один крок правою ногою й з поставленням лівої ноги на землю швидко перенести карабін правою рукою до правого боку, повернувши його магазином униз і підхопивши лівою рукою за верхню частину ложа й ствольної накладки;

- притиснути шийку ложа до правого боку біля пояса, правий лікоть розвернути по лінії плечей, багнет тримати напроти правого ока та на висоті шиї.

64. Під час руху карабін із положення «на руку» береться «на плече» у два прийоми за командою «На пле-ЧЕ», яка подається одночасно з поставленням лівої ноги на землю:

- перший прийом — рухаючись далі, зробити правою ногою крок, одночасно з поставленням лівої ноги на землю штовхнути карабін лівою рукою вгору на себе, повертаючи його правою рукою за шийку ложа затвором уперед, і поставити вертикально на долоню опущеної лівої руки;
- другий прийом — зробити ще крок правою ногою й одночасно з поставленням лівої ноги на землю взяти карабін «на плече» та опустити праву руку.

Розділ III. ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ВІТАННЯ, ВИХІД ІЗ СТРОЮ, ПОВЕРНЕННЯ У СТРІЙ ТА ПІДХІД ДО НАЧАЛЬНИКА

1. Виконання військового вітання

65. Усі військовослужбовці зобов'язані під час зустрічі (обгону) вітати один одного, суворо додержуючись правил, викладених у статтях цього Статуту.

Підлегли та молодші за військовим званням вітають першими, а за умови рівного становища першим вітається той, хто вважає себе більш вихованим і ввічливим.

66. Військовослужбовці зобов'язані, крім того, вшановувати через виконання прийомів військового вітання:

- могили Невідомого солдата;
- братські могили воїнів, які загинули в боях за волю і незалежність України;
- бойові прапори військових частин, а також Військово-Морський Прапор з прибуттям на військовий корабель і під час відбуття з нього;
- похоронні процесії, які супроводжуються військами.

67. Військове вітання виконується чітко й бадьоро, з точним додержанням правил стройового положення та руху.

68. Для військового вітання на місці поза строем без головного убору за п'ять-шість кроків до начальника, старшого за військовим званням, повернутися в його бік, прийняти стройове положення й дивитися йому в обличчя, повертаючи голову вслід за ним.

Якщо головний убір надітий, то, крім того, прикласти праву руку до головного убору так, щоб пальці були разом, долоня пря-

ма, середній палець торкався нижнього краю головного убору (біля козирка), а лікоть був на лінії й висоті плеча (малюнок 11). Під час повороту голови в бік начальника, старшого за військовим званням, положення руки залишається без зміни.

Після того як начальник, старший за військовим званням, мине того, хто вітав, слід голову повернути прямо й опустити руку.

69. Для військового вітання під час руху поза строєм без головного убору за п'ять–шість кроків до начальника, старшого за військовим званням, одночасно з поставленням ноги припинити рух руками, повернути голову в його бік і, рухаючись далі, дивитися йому в обличчя. Пройшовши повз начальника, старшого за військовим званням, голову повернути прямо і продовжувати рух руками.

При надітому головному уборі разом з поставленням ноги на землю повернути голову й прикласти праву руку до головного убору, ліву руку тримати нерухомо біля стегна (малюнок 12); пройшовши повз начальника, старшого за військовим званням, одночасно з поставленням лівої ноги на землю голову повернути прямо, а праву руку опустити.

Випереджаючи начальника, старшого за військовим званням, вітати його одночасно з першим кроком обгону, за другим кроком голову повернути прямо і праву руку опустити.

70. Якщо у військовослужбовця в руках ноша, то військове вітання слід виконувати поворотом голови в бік начальника, старшого за військовим званням.

71. Військове вітання із зброєю на місці поза строєм виконується так само, як і без зброї (стаття 68 цього Статуту); при цьому положення зброї, за винятком карабіна «на плече», не змінюється і рука до головного убору не прикладається. Під час виконання військового вітання з карабіном у положенні «на плече» він попередньо береться до ноги. Із зброєю в положенні «за спину» військове вітання слід виконувати, прикладаючи праву руку до головного убору.

72. Для виконання військового вітання під час руху поза строєм із зброєю «біля ноги», «на ремінь» або «на груди» за п'ять–шість кроків до начальника, старшого за військовим званням, одночасно із поставленням ноги повернути голову в його бік і припинити рух вільною рукою; із зброєю в положенні «за спину», крім того, прикласти руку до головного убору.

Під час виконання військового вітання з карабіном у положенні «на плече» правою рукою продовжувати рух біля тулуба.

73. Військове вітання за командою «Для зустрічі праворуч (ліворуч, з фронту) зброєю — ЧЕСТЬ» з карабіном виконується із положення «до ноги» у два прийоми:

- перший прийом — піднявши карабін правою рукою, тримати його прямовисно, стволом на рівні середини грудей, прицільною планкою на себе; одночасно з цим лівою рукою взяти карабін за верхню частину ложа (чотири пальці попереду на магазині, а великий — під прицільною планкою), кисть лівої руки — на висоті пояса (малюнок 13а);
- другий прийом — праву руку перенести на шийку ложа і підтримувати нею карабін так, щоб великий палець був позаду, а решта пальців, складені разом і витягнуті, лежали навскіс попереду на шийці ложа (малюнок 13б).

Одночасно з виконанням другого прийому повернути голову праворуч (ліворуч) і продовжати начальника поглядом, повертаючи вслід за ним голову.

74. Із положення «зброєю — честь» карабін береться до ноги за командою «До но-ГИ».

За підготовчою командою голову повернути прямо, а за виконавчою командою — взяти карабін до ноги у три прийоми:

- перший прийом — праву руку перенести вгору і взяти нею карабін за верхню частину ложа і ствольної накладки;
- другий прийом — поставити карабін до правої ноги так, щоб приклад внутрішнім боком торкався мізинця правої ноги; лівою рукою притримувати карабін біля багнетної трубки;
- третій прийом — швидко опустити ліву руку, а правою рукою плавно опустити карабін на землю.

75. Військове вітання виконанням прийому «зброєю — честь» із карабіном здійснюється лише підрозділами і частинами під час перебування їх у строю на місці.

За командою «Для зустрічі праворуч (ліворуч, з фронту) зброєю — ЧЕСТЬ» карабіни беруться у положення «зброєю — честь»; усі військовослужбовці, які перебувають у строю, приймають стройове положення й одночасно повертають голову в бік начальника, проводжаючи його поглядом. Якщо в строю військовослужбовці мають автомати, кулемети і ручні гранатомети, то положення їх не змінюється.

76. Військові частини та підрозділи під час перебування в строю за командою вітають:

- Президента України, Голову Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України;
- усіх прямих начальників, а також керівних осіб, призначених для інспектування (перевірки) частини (підрозділу).

Для цього командир частини (підрозділу) подає команду «СТРУНКО, рівняння — ПРАВОРУЧ (ЛІВОРУЧ, НА СЕРЕДИ-

НУ)», зустрічає їх і доповідає. Наприклад: «Товаришу* генерал-майоре. Десятий механізований полк для полкової вечірньої перевірки вишикувано. Командир полку полковник Ткаченко».

Під час шикування частини з Бойовим Прапором (на параді, стройовому огляді, складання Військової присяги тощо) в доповіді називається повне найменування частини з переліком наданих їй почесних найменувань та орденів.

При виконанні військового вітання в строю під час руху начальник подає команду, але не доповідає.

77. Військові частини та підрозділи виконують військове вітання за командою під час зустрічі між собою, а також вшановують через виконання прийомів військового вітання:

- могили Невідомого солдата;
- братські могили воїнів, які загинули в боях за волю і незалежність України;
- бойові прапори військових частин, а також Військово-Морський Прапор під час його підняття та спуску;
- похоронні процесії, які супроводжуються військами.

78. Якщо війська, що перебувають у строю на місці, вітають Президента України, Голову Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, оркестри виконують «Зустрічний марш» і Державний Гімн України.

Під час вітання військовими частинами прямих начальників від командира своєї частини і вище, а також керівних осіб, призначених для інспектування (перевірки), оркестри виконують «Зустрічний марш».

79. Поза строем як під час занять, так і у вільний від них час, військові частини та підрозділи виконують військове вітання за командою «Струнко».

У штабах та установах за командою вітають лише прямих начальників і керівних осіб, призначених для інспектування (перевірки).

На заняттях поза строем, а також під час нарад офіцерів, генералів та адміралів для зустрічі командирів (начальників) подається команда «Товариші офіцери».

Команду «Струнко» або «Товариші офіцери» подає старший із присутніх командирів (начальників) або військовослужбовець, який першим побачив прибулого командира (начальника).

За цією командою всі присутні встають, повертаються в бік прибулого командира (начальника) і приймають стройове положення, а офіцери, прапорщики та мічмани з надітими головними уборами, крім того, прикладають до них руку.

* Вживається одна з наведених форм звертання.

Старший із присутніх командирів (начальників) підходить до прибулого і доповідає йому.

Прибулий командир (начальник), вислухавши доповідь, подає команду «Вільно» або «Товариші офіцери». Той, хто доповів, повторює цю команду, після чого всі присутні стають «вільно». Офіцери, прапорщики та мічмани з надітими головними уборами опускають від них руку і далі діють за вказівкою прибулого командира (начальника).

80. Команда «Струнко» подається під час кожного відвідання командиром (начальником) військової частини або підрозділу, а рапорт віддається лише під час першого відвідання ним військової частини або підрозділу в даний день.

У присутності старшого командира (начальника) команда військовій частині (підрозділові) для виконання військового вітання молодшому командиру (начальнику) не подається і рапорт йому не віддається.

Під час проведення класних занять команда «Струнко» або «Товариші офіцери» подається перед кожним заняттям і після його закінчення.

Команда «Струнко» перед відданням рапорту командирові (начальникові) подається тоді, коли присутні інші військовослужбовці.

За відсутності військовослужбовців командирові (начальникові) тільки рапортують.

81. Під час виконання Державного Гімну України військовослужбовці, які перебувають у строю, приймають стройове положення без команди, а командири підрозділів від взводу і вище, крім того, прикладають руку до головного убору.

Військовослужбовці поза строєм під час виконання Державного Гімну України приймають стройове положення, а якщо вони в головних уборах, прикладають руку до них.

82. Команда для виконання військового вітання військовим частинам і підрозділам не подається:

- під час оголошення в частині або підрозділі тривоги або збору;
- на марші під час руху і на привалах, а також на всіх тактичних заняттях, заняттях з водіння машин і навчаннях;

(Абзац четвертий частини першої статті 82 виключено на підставі Закону № 1420-IV (1420-15) від 03.02.2004)

- на вогневому рубежі та вогневій позиції під час проведення стрільб;
- на аеродромах під час проведення польотів;
- під час виконання господарських робіт або робіт з навчальною метою, а також під час спеціальних занять і робіт у майстернях, парках, ангарах, лабораторіях;

- під час спортивних змагань та ігор;
- під час харчування та після сигналу «Відбій» до сигналу «Підйом»;
- у приміщеннях для хворих.

У цих випадках начальник або старший за військовим званням лише рапортує начальникові, який прибув. Наприклад: «Товаришу майоре. Перша механізована рота виконує другу вправу навчальних стрільб. Командир роти капітан Шевчук».

Частини та підрозділи, які беруть участь у похоронній процесії, військового вітання не виконують.

Під час роботи на пунктах управління при прибутті старшого начальника командир (начальник) або старший за військовим званням подає команду «Увага на командному пункті» і рапортує начальникові, який прибув. Наприклад: «Товаришу генерал-майоре. В управлінні першого механізованого полку уточнюється план приведення полку в бойову готовність. Командир полку полковник Кравченко». Військовослужбовці, безпосередньо не задіяні в роботі з використання засобів зв'язку і автоматизованих систем управління, повертаються обличчям до старшого (прибулого) начальника і приймають положення «Струнко».

Командир (начальник), отримавши команду «Продовжувати виконання завдання», повторює її і діє за розпорядженням особи, яка прибула.

3. Під час звертання начальника або старшого за військовим званням до окремих військовослужбовців вони, за винятком хворих, приймають стройове положення і називають свою посаду, військове звання та прізвище.

На урочистих зборах, конференціях, а також під час спектаклів, концертів і в кіно команда для виконання військового вітання не подається і рапорт командирові не віддається.

На загальних зборах особового складу для виконання військового вітання подається команда «Струнко» і віддається рапорт командирові (начальникові). Наприклад: «Товаришу підполковнику. Особовий склад батальйону на загальні збори зібрано. Начальник штабу батальйону майор Сердюк».

84. На вітання начальника або старшого за військовим званням «Здрастуйте, товариші» всі військовослужбовці, що перебувають у строю або поза строєм, відповідають: «Бажаємо (бажаю) здоров'я» якщо начальник або старший за військовим званням прощається, то на його слова «До побачення, товариші» військовослужбовці відповідають: «До побачення», додаючи в кінці відповіді слова «Товаришу» та військове звання без зазначення роду військ чи служби. Наприклад, під час відповідей:

- сержантам і старшинам, прапорщикам і мічманам — «Бажаємо здоров'я, товаришу молодший сержанте», «До побачення, товаришу головний старшино», «Бажаємо здоров'я, товаришу мічмане», «До побачення, товаришу прапорщику» тощо;
- генералам, адміралам — «Бажаємо здоров'я, товаришу генерал-полковнику», «До побачення, товаришу адмірале» тощо;
- Міністрові оборони України — «Бажаємо здоров'я, товаришу Міністре оборони України», «До побачення, товаришу Міністре оборони України».

85. Якщо командир (начальник) поздоровляє військовослужбовця або дякує йому, то військовослужбовець відповідає командирові (начальникові): «Служу Українському народові».

Якщо командир (начальник) поздоровляє військову частину (підрозділ), то вона відповідає протяжним триразовим «Слава», а якщо командир (начальник) дякує, то військова частина (підрозділ) відповідає: «Служимо Українському народові».

2. Вихід із строю, повернення у стрій.

Підхід до начальника та відхід від нього

86. Для виходу військовослужбовця із строю подається команда, наприклад: «Рядовий Іванченко. Вийти із строю на стільки-то кроків» або «Рядовий Іванченко. До мене (до мене бігом — РУШ)». Військовослужбовець, почувши своє прізвище, відповідає: «Я», а за командою на вихід (виклик) із строю відповідає: «Слухаюсь». За першою командою він стройовим кроком виходить із строю на вказану кількість кроків, рахуючи від першої шеренги, зупиняється і повертається обличчям до строю. За другою командою, ступивши один-два кроки від першої шеренги прямо, на ходу повертається в бік начальника, найкоротшим шляхом стройовим кроком підходить або підбігає до нього і доповідає про прибуття (стаття 89 цього Статуту).

Під час виходу військовослужбовця з другої шеренги він злегка торкається долонею лівої руки плеча військовослужбовця, який стоїть попереду, той робить крок уперед і, не приставляючи правої ноги, — крок праворуч, пропускає військовослужбовця, який виходить із строю, а потім стає на своє місце.

Під час виходу військовослужбовця попередньої шеренги його місце займає військовослужбовець, який стояв за ним.

Під час виходу військовослужбовця із строю з колони по два, по три, по чотири він виходить із строю в бік найближчого флангу, попередньо зробивши поворот праворуч (ліворуч). Якщо поруч стоїть військовослужбовець, то він робить крок правою (лі-

вою) ногою вбік і, не приставляючи лівої (правої) ноги, — крок назад, пропускає військовослужбовця, який виходить із строю, а потім повертається назад на своє місце.

87. Для повернення військовослужбовця в стрій подається команда, наприклад: «Рядовий Іванченко. Стати до строю» або тільки «Стати до строю».

За командою «Рядовий Іванченко» військовослужбовець, який стоїть обличчям до строю, почувши своє прізвище, повертається обличчям до начальника і відповідає: «Я», а за командою «Стати до строю», якщо він без зброї або із зброєю в положенні «за спину», прикладає руку до головного убору і відповідає: «Слухаюсь», повертається у напрямку руху, з першим кроком опускає руку, рухаючись стройовим кроком, найкоротшим шляхом стає на своє місце в строю.

Під час повернення до строю з відходом від начальника військовослужбовець діє, як викладено у статті 89 цього Статуту, рухаючись стройовим кроком найкоротшим шляхом до свого місця у строю.

Якщо подається команда «Стати до строю» (без називання прізвища), військовослужбовець повертається до строю без попереднього повороту до начальника та без відповіді «Я».

88. Під час виходу військовослужбовця із строю положення зброї не змінюється, за винятком карабіна в положенні «на плече», який перед початком руху береться до ноги. Після повернення у стрій зброя береться у те положення, що й у військовослужбовців, які стоять у строю.

89. Під час підходу до начальника поза строем військовослужбовець за п'ять–шість кроків до нього переходить на стройовий крок, за два–три кроки зупиняється й одночасно з приставлянням ноги прикладає праву руку до головного убору, а тоді доповідає, наприклад: «Товаришу лейтенанте. Рядовий Сидоренко за вашим наказом прибув» або «Товаришу полковнику. Капітан Петренко за вашим наказом прибув». Після доповіді руку опускає.

Отримавши дозвіл іти, військовослужбовець прикладає праву руку до головного убору і відповідає: «Слухаюсь», повертається в напрямку руху, з першим кроком (з поставленням лівої ноги на землю) опускає руку і, зробивши три–чотири кроки стройовим, далі рухається похідним кроком.

Під час підходу до начальника із зброєю рука до головного убору не прикладається, за винятком випадку, коли зброя перебуває у положенні «за спину».

90. Під час підходу із зброєю до начальника положення зброї не змінюється, за винятком карабіна в положенні «на плече»,

який береться до ноги після того, як військовослужбовець зупиниться перед начальником.

Під час відходу від начальника карабін із положення «до ноги», у разі потреби, береться військовослужбовцем в інше положення після відповіді «Слухаюсь».

91. Начальник, подаючи команду для повернення військовослужбовця в стрій або даючи йому дозвіл іти, прикладає руку до головного убору та опускає її.

Розділ IV. СТРОЇ ВІДДІЛЕННЯ, ВЗВОДУ, РОТИ, БАТАЛЬЙОНУ ТА ПОЛКУ В ПІШОМУ ПОРЯДКУ

1. Стрій відділення

Розгорнутий стрій

92. Розгорнутий стрій відділення може бути одношеренговий (шеренга) або двошеренговий. Шиккування відділення в одношеренговий (двошеренговий) стрій проводиться за командою «Відділення, в одну шеренгу (в дві шеренги) — СТАВАЙ».

Прийнявши стройове положення і подавши команду, командир відділення стає обличчям у бік фронту шиккування; відділення шикується згідно із штатом ліворуч від командира, як зображено на малюнках 14 і 15, за інтервалами і дистанціями, визначеними цим Статутом.

На початку шиккування командир відділення виходить із строю і стежить за шиккуванням відділення. Відділення (екіпаж, обслуга) у кількості чотирьох осіб і менше завжди шикується в одну шеренгу.

93. У разі потреби вирівняти відділення на місці подається команда «РІВНЯЙСЬ» або «Ліворуч — РІВНЯЙСЬ».

За командою «Рівняйсь» усі, крім правофлангового, повертають голову праворуч (праве вухо вище від лівого, підборіддя трохи підняте) і вирівнюються так, щоб кожен бачив груди четвертої особи, вважаючи себе першим. За командою «Ліворуч — рівняйсь» усі, крім лівофлангового, повертають голову ліворуч (ліве вухо вище від правого, підборіддя трохи підняте).

Під час рівняння військовослужбовці можуть трохи пересуватися вперед, назад або в той чи інший бік.

Під час рівняння з карабінами (кулеметами) в положенні «до ноги» за виконавчою командою багнет (дульна частина) притискається до правого боку.

Після закінчення рівняння подається команда «СТРУНКО», за якою всі військовослужбовці швидко повертають го-

лову прямо, а карабіни (кулемети) приводять у попереднє положення.

Під час рівняння відділення після повороту його кругом у наступній команді вказується бік рівняння, наприклад: «Праворуч (ліворуч) — РІВНЯЙСЬ».

94. За командами «ВІЛЬНО» та «ЗАПРАВИТИСЯ» на місці військовослужбовці повинні діяти так, як викладено у статті 28 цього Статуту.

За командою «Відділення — РОЗІЙДИСЬ» військовослужбовці виходять із строю. Для збору відділення подається команда «Відділення — ДО МЕНЕ», за якою військовослужбовці бігом збираються до командира і за його додатковою командою шикуються.

95. Повороти відділення виконуються одночасно всіма військовослужбовцями з додержанням рівняння за командами та правилами, викладеними у статтях 30, 40, 41 і 57 цього Статуту. Після повороту відділення в двошеренговому строю праворуч (ліворуч) командир відділення робить півкроку праворуч (ліворуч), під час повороту кругом — крок уперед.

96. Для розмикання відділення на місці подається команда «Відділення — праворуч (ліворуч, від середини) розім-КНИСЬ» або «Відділення — праворуч (ліворуч, від середини) на стільки-то кроків розім-КНИСЬ (бігом, розім-КНИСЬ)». За виконавчою командою всі військовослужбовці, за винятком того, від якого здійснюється розмикання, повертаються у вказаний бік, одночасно з приставлянням ноги повертають голову в бік фронту строю і рухаються прискореним півкроком (бігом), дивлячись через плече на того, хто іде позаду, і не відриваючись від нього; після зупинки того, хто іде позаду, кожен робить ще стільки кроків, скільки їх визначено командою, та повертається ліворуч (праворуч).

Якщо інтервал не був визначений, розмикання проводиться на один крок. Під час розмикання від середини за командою вказується середній. Військовослужбовець, названий середнім, почувши своє прізвище, відповідає: «Я», витягує вперед ліву руку і опускає її. Під час рівняння відділення зберігається інтервал, визначений для розмикання.

97. Для змикання відділення на місці подається команда «Відділення, праворуч (ліворуч, до середини) зім-КНИСЬ (бігом, зім-КНИСЬ)». За виконавчою командою всі військовослужбовці, за винятком того, до кого призначене змикання, повертаються в бік змикання, після чого прискореним півкроком (бігом) підходять на визначений для зімкненого строю інтервал і з підходом самостійно зупиняються та повертаються ліворуч (праворуч).

98. Для руху відділення подаються команди: «Відділення — на ре-МІНЬ (на пле-ЧЕ)»; «Кроком (стрійовим кроком, бігом) — РУШ». У разі потреби в команді визначається напрямок руху та бік рівняння, наприклад: «Відділення — на ре-МІНЬ (на пле-ЧЕ)»; «На такий-то предмет рівняння праворуч (ліворуч), кроком (стрійовим кроком, бігом) — РУШ».

За командою «РУШ» усі військовослужбовці одночасно починають рух із лівої ноги, додержуючись рівняння й зберігаючи інтервали та дистанції.

Якщо бік рівняння не визначено, то рівняння здійснюється у бік правого флангу поглядом без повернення голови.

Для того, щоб зупинити відділення, подається команда «Відділення — СТІЙ».

99. За наявності у військовослужбовців різних видів зброї та у разі потреби привести її в інше положення у команді визначається назва цієї зброї. Наприклад: «Автомати на — ГРУДИ»; «Кулемети на ре-МІНЬ»; «Карабіни на пле-ЧЕ» тощо.

100. Для переміщення на кілька кроків убік в строю на місці подається команда «Відділення — право-РУЧ (ліво-РУЧ)», а після повороту строю — «Стільки-то кроків уперед кроком — РУШ». Після того, як військовослужбовці зроблять необхідну кількість кроків, відділення за командою «Ліво-РУЧ (право-РУЧ)» повертається у вихідне положення.

Переміщення вперед або назад на кілька кроків виконується так, як викладено у статті 39 цього Статуту. Під час переміщення назад рух руками не здійснюється.

101. Коли не потрібно йти в ногу, подається команда «ІТИ НЕ В НОГУ», а для руху в ногу — «ІТИ В НОГУ» (рух в ногу здійснюється за напрямним або під лічбу командира).

102. Для зміни напрямку заходженням плечем подається команда «Відділення — правим (лівим) плечем уперед кроком — РУШ» (під час руху — «РУШ»).

За цією командою відділення починає заходження правим (лівим) плечем уперед: військовослужбовець крайнього флангу, який заходить, повернувши голову вздовж фронту, іде повним кроком, узгоджуючи свій рух так, щоб не потіснити інших до нерухомого флангу; крайній військовослужбовець нерухомого флангу позначає крок на місці та поступово повертається ліворуч (праворуч), узгоджуючи свій рух із флангом, який заходить; решта військовослужбовців, додержуючись рівняння по фронту поглядом у бік флангу, що заходить (не повертаючи голови), і, відчуваючи ліктем сусіда з боку нерухомого флангу, робить крок настільки менший, наскільки ближче перебуває кожний із них до нерухомого флангу.

Коли відділення здійснить заходження на скільки потрібно, подається команда «ПРЯМО» або «Відділення, СТІЙ».

103. Для перешикування відділення з однієї шеренги в дві попередньо здійснюється розподіл на перший та другий за командою «Відділення, на перший та другий — РОЗПОДІЛИСЬ».

Розподіл починається з правого флангу: кожний військово-службовець, швидко повертаючи голову до військовослужбовця, який стоїть ліворуч від нього, називає свій номер і відразу повертає голову прямо; лівофланговий голову не повертає.

За таким самим правилом відбувається розподіл за загальною нумерацією, для чого подається команда «Відділення, за порядком — РОЗПОДІЛИСЬ».

У двошеренговому строю лівофланговий другої шеренги після закінчення розподілу за загальною нумерацією доповідає: «Повний» або «Неповний».

104. Перешикування відділення на місці з однієї шеренги у дві здійснюється за командою «Відділення, у дві шеренги — ШИКУЙСЬ».

За виконавчою командою другі номери роблять лівою ногою крок назад, не приставляючи правої ноги, крок праворуч, щоб стати позаду перших номерів, і приставляють ліву ногу.

105. Для перешикування відділення на місці із зімкненого двошеренгового строю в одношеренговий стрій відділення попередньо розмикається на один крок, після чого подається команда «Відділення, в одну шеренгу — ШИКУЙСЬ».

За виконавчою командою другі номери виходять на лінію перших, роблять лівою ногою крок ліворуч, не приставляючи правої ноги, крок уперед і приставляють ліву ногу.

106. Зброя кладеться на землю за командою «Відділення, покласти — ЗБРОЮ». За підготовчою командою автомати й ручні гранатомети беруться у праву руку; карабіни й кулемети — до ноги; у кулеметах, крім того, відкидаються сошки. За виконавчою командою перша шеренга робить два кроки вперед, потім обидві шеренги одночасно роблять лівою ногою крок уперед і кладуть зброю на землю ручкою затвора (затворної рами) вниз, затильником приклада біля носка правої ноги (права нога в коліні не згинається), після чого ліву ногу приставляють до правої.

Ручні гранатомети кладуться на землю ручкою ствола ліворуч. Кулемети ставляться на сошки.

В одношеренговому строю за виконавчою командою здійснюються лише дві останні дії.

107. Для підняття зброї із землі подається команда «Відділення, ДО ЗБРОЇ», а потім — «ЗА ЗБРОЮ».

За першою командою відділення шикується біля зброї. За другою — військовослужбовці роблять лівою ногою крок уперед, беруть зброю у праву руку й, випрямившись, приставляють ліву ногу до правої. Друга шеренга робить два кроки вперед, після чого обидві шеренги одночасно беруть зброю в положення «на ремінь». У кулеметах попередньо складаються сошки.

Похідний стрій

108. Похідний стрій відділення може бути в колону по одному або в колону по два.

Шиккування відділення в колону по одному (по два) на місці проводиться за командою: «Відділення, в колону по одному (по два) — СТАВАЙ». Приймавши стройове положення і подавши команду, командир відділення стає обличчям у бік руху, а відділення згідно із штатом шикується, як зображено на малюнках 16 і 17.

Відділення (екіпаж, обслуга) у складі чотирьох осіб і менше завжди шикується в колону по одному.

109. Перешикування відділення з розгорнутого строю в колону проводиться поворотом відділення праворуч за командою «Відділення, право-РУЧ». Під час повороту двошеренгового строю командир відділення робить півкроку праворуч.

110. Перешикування відділення з колони в розгорнутий стрій проводиться поворотом відділення ліворуч за командою «Відділення, ліво-РУЧ». Під час повороту відділення з колони по два командир відділення робить півкроку вперед.

111. Перешикування відділення з колони по одному в колону по два проводиться за командою «Відділення, в колону по два, кроком — РУШ» (під час руху — «РУШ»).

За виконавчою командою командир відділення (напрямний) іде півкроком, другі номери, вийшовши праворуч, у такт кроку займають свої місця в колоні (малюнок 17); відділення рухається півкроком до команди «ПРЯМО» або «Відділення, СТІЙ».

112. Перешикування відділення з колони по два в колону по одному проводиться за командою «Відділення, в колону по одному, кроком — «РУШ» (під час руху — «РУШ»).

За виконавчою командою командир відділення (напрямний) іде повним кроком, всі інші — півкроком; із звільненням місця другі номери в такт кроку заходять за перші й рухаються далі повним кроком (малюнок 16).

113. Для зміни напрямку руху колони подаються команди:

- «Відділення, правим (лівим) плечем вперед — РУШ» — напрямний (напрямні) заходить (заходять) ліворуч (праворуч) до команди «ПРЯМО», інші йдуть за ним (ними);

- «Відділення, за мною — РУШ (бігом — РУШ)» — відділення йде за командиром;
- «Відділення, кругом — РУШ» — відділення одночасно повертається кругом за правилами, викладеними в статтях 40 і 41 цього Статуту.

Виконання військового вітання у строю на місці та під час руху

114. Для виконання військового вітання у строю на місці, коли начальник підійде на 10–15 кроків, командир відділення командує «Відділення, СТРУНКО, рівняння — ПРАВОРУЧ (ЛІВОРУЧ, НА СЕРЕДИНУ)».

Військовослужбовці відділення приймають стройове положення, одночасно повертають голову праворуч (ліворуч) і проводжають начальника поглядом, повертаючи вслід за ним голову.

Під час підходу начальника із тильного боку строю командир відділення командує «Кру-ГОМ», а потім подає команду для військового вітання.

115. Подавши команду для військового вітання, командир відділення (якщо він без зброї або із зброєю «за спину», — прикладає руку до головного убору; якщо він із зброєю «на плече», «на ремінь» або «на груди», — діє, як викладено у статті 89 цього Статуту, продовжуючи рух рукою, вільною від зброї) підходить стройовим кроком до начальника, зупиняється за два–три кроки до нього й доповідає, наприклад: «Товаришу лейтенанте. Друге відділення займається ... Командир відділення сержант Мельник».

Начальник, якого вітають, прикладає руку до головного убору після подання команди для виконання військового вітання.

Закінчивши доповідь, командир відділення, не опускаючи руки від головного убору, робить лівою (правою) ногою крок убік із одночасним поворотом праворуч (ліворуч) і, пропустивши начальника перед собою, йде за ним на відстані одного-двох кроків із зовнішнього боку строю.

Після проходження начальника або за командою «Вільно» командир відділення командує «ВІЛЬНО» та опускає руку.

Якщо начальник звертається до військовослужбовця, що перебуває в строю, назвавши військове звання та прізвище, той доповідає «Я», а під час звертання тільки за військовим званням військовослужбовець у відповідь називає свою посаду, звання та прізвище. При цьому положення зброї не змінюється й рука до головного убору не прикладається.

116. Для виконання військового вітання в строю під час руху за 10–15 кроків до начальника командир відділення командує «Відділення, СТРУНКО, рівняння — ПРАВОРУЧ (ЛІВОРУЧ)». За командою «Струнко» всі військовослужбовці переходять на стройовий крок, а за командою «Рівняння — праворуч (ліворуч)» одночасно повертають голову в бік начальника та припиняють рух руками або рукою, не зайнятою зброєю. З карабінами у положенні «на плече» рух рукою, не зайнятою зброєю, не припиняється. Командир відділення, якщо він без зброї або із зброєю у положенні «за спину», повернувши голову, прикладає руку до головного убору.

Після того, як відділення пройде повз начальника, або за його командою «Вільно» командир відділення командує «ВІЛЬНО» й опускає руку.

117. На привітання начальника або під час оголошення подяки військовослужбовці відповідають гучно, чітко, одностайно. Під час руху всі військовослужбовці починають відповідати з поставленням лівої ноги на землю, вимовляючи слова (як викладено у статтях 84, 85) на кожний крок.

Розділ VII. ПОЛОЖЕННЯ БОЙОВОГО ПРАПОРА ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ У СТРОЮ, ЙОГО ВИНЕСЕННЯ ТА ВІДНЕСЕННЯ

Загальні положення

212. Наказом по частині до Бойового Прапора призначаються прапороносець і два асистенти із сержантів, прапорщиків або офіцерів, переважно з числа нагороджених орденами і медалями та відмінників бойової підготовки.

Крім того, для супроводу Бойового Прапора при винесенні його до полку й віднесенні до місця зберігання наказом по частині призначається прапороносний взвод. Під час руху прапороносного взводу до місця зберігання Бойового Прапора при ньому повинні бути прапороносець, асистенти і сигналіст-барабанщик.

Під час винесення та віднесення Бойового Прапора прапороносець та асистенти повинні мати черезплічники (додаток 4 до цього Статуту).

До частини Бойовий Прапор завжди виноситься розгорнутим. Під час руху на значну відстань Бойовий Прапор переноситься (перевозиться) у чохлі.

Положення Бойового Прапора в строю

213. У строю на місці прапороносець тримає Бойовий Прапор біля ноги вільно опущеною правою рукою. Нижній кінець дров-

ка має бути біля середини стопи правої ноги (малюнок 53). Під час виконання прийомів із зброєю положення Бойового Прапора не змінюється.

214. Для руху за підготовчою командою «Кроком» прапороносець переносить Бойовий Прапор на ліве плече і тримає його лівою рукою, витягнутою вздовж древка, а праву руку опускає. У цьому положенні Бойового Прапора нижній кінець древка має бути на висоті 50–60 сантиметрів від землі (малюнок 54).

Під час проходження урочистим маршем на парадах Бойовий Прапор несуть, як зображено на малюнку 55.

215. Під час руху з Бойовим Прапором асистенти і прапороносний взвод, озброєні автоматами, повинні мати їх у положенні «на груди», а озброєні карабінами — у положенні «на плече». При цьому автомати у положенні «на груди» підтримуються лівою рукою за ложе та ствольну накладку.

216. У розгорнутому строю частини прапороносець із Бойовим Прапором і два асистенти стають, як зображено на малюнку 33.

Порядок винесення та віднесення Бойового Прапора

217. Прапороносний взвод рухається до місця зберігання Бойового Прапора в колоні по три (по чотири). Попереду за шість кроків іде командир взводу, а через два кроки за ним — прапороносець із асистентами, через два кроки за прапороносцем — сигналіст-барабанщик.

218. Прибувши до місця зберігання Бойового Прапора, прапороносний взвод шикуються в розгорнутий двошеренговий стрій так, щоб середина строю була напроти виходу з приміщення (місця зберігання).

Командир взводу стає на правому фланзі взводу праворуч від сигналіста-барабанщика, а за два кроки праворуч від командира взводу стають в одну шеренгу прапороносець та асистенти. Для прийняття Бойового Прапора помічник (заступник) начальника штабу викликає прапороносця: «Прапороносець, за мною кроком — РУШ».

За цією командою прапороносець та асистенти йдуть за помічником (заступником) начальника штабу.

219. Помічник (заступник) начальника штабу, прийнявши Бойовий Прапор від начальника варті, вручає його прапороносцеві й за відсутності начальника варті оглядає Бойовий Прапор у порядку, визначеному в Статуті внутрішньої служби. Після цього помічник (заступник) начальника штабу прикладає руку до головного убору, подає команду «Прапороносець, за мною кроком — РУШ» і йде до прапороносного взводу. Коли Бойовий

Прапор з'явиться біля виходу, командир прапороносного взводу командує «Взвод, на Прапор, СТРУНКО», а якщо взвод озброєний карабінами, то командує «Взвод, на Прапор, СТРУНКО, зброєю — ЧЕСТЬ». За першою командою взвод приймає стройове положення, командир взводу прикладає руку до головного убору, а за другою командою взвод, крім того, бере карабіни в положення «зброєю — ЧЕСТЬ» (стаття 73 цього Статуту); сигналіст-барабанщик починає бити в барабан «На Прапор».

Прапороносець з асистентами стають за два кроки праворуч від командира взводу в одній шерензі фронтом у бік руху. Помічник (заступник) начальника штабу стає за два кроки попереду прапороносця і опускає руку від головного убору; сигналіст-барабанщик перестає бити в барабан.

Як тільки прапороносець з асистентами стають на своє місце, командир взводу, опустивши руку від головного убору, командує «Взвод, право-РУЧ», а якщо взвод тримає карабіни в положенні «зброєю — ЧЕСТЬ», то попередньо подає команду «Взвод, до но-ГИ», а тоді «На пле-ЧЕ».

220. Рух із Бойовим Прапором починається за командою помічника (заступника) начальника штабу «Прапороносець, за мною кроком — РУШ». За цією командою помічник (заступник) начальника штабу, прапороносець та асистенти починають рух півкроком. Прапороносний взвод за командою командира взводу «Взвод, в колону по три (по чотири) кроком — РУШ» під час руху перешиковується, як викладено в статті 124 цього Статуту. Після перешикування взводу за командою помічника (заступника) начальника штабу «ПРЯМО» всі починають рухатися повним кроком.

Рух із Бойовим Прапором здійснюється стройовим кроком у такому порядку: помічник (заступник) начальника штабу, через два кроки за ним — прапороносець з асистентами, через три кроки за прапороносцем — командир взводу, а через чотири кроки за ним — прапороносний взвод; сигналіст-барабанщик іде за командиром взводу через два кроки.

Сигналіст-барабанщик під час руху прапороносного взводу б'є в барабан «Похідний марш» і припиняє бити з початком гри оркестру (сигналістів-барабанщиків).

221. Коли прапороносний взвод із Бойовим Прапором наблизиться на 40–50 кроків до полку, командир полку командує «Полк, на Прапор, СТРУНКО, рівняння — ПРАВОРУЧ (ЛІВОРУЧ, НА СЕРЕДИНУ)», а якщо полк озброєний карабінами, то командує «Полк, на Прапор — СТРУНКО. Для зустрічі праворуч (ліворуч, з фронту), зброєю — ЧЕСТЬ».

За першою командою командири підрозділів від взводу і вище прикладають руку до головного убору; всі повертають голову в бік Бойового Прапора і проводжають його поглядом, повертаючи вслід за ним голову; оркестр грає «Зустрічний марш». За другою командою, крім того, карабіни беруться у положення «зброєю — ЧЕСТЬ» (стаття 73 цього Статуту). Якщо в полку немає оркестру, то сигналісти-барабанщики, попередньо вишикувані на місці оркестру, б'ють у барабани «На Прапор». Прапороносний взвод зупиняється біля лівого флангу полку і, якщо взвод озброєний карабінами, за командою командира взводу бере карабіни у положення «зброєю — ЧЕСТЬ». Прапороносець з асистентами під командою помічника (заступника) начальника штабу продовжує рух далі до правого флангу вздовж фронту полку. Вийшовши на правий фланг полку, помічник (заступник) начальника штабу ставить прапороносця з асистентами на місце, визначене для них у строю (малюнок 33), після чого сам стає на своє місце.

Коли прапороносець стане на місце, командир полку дає знак оркестру (сигналістам-барабанщикам) припинити грати (бити в барабан) і командує «ВІЛЬНО», а якщо полк мав карабіни в положенні «зброєю — ЧЕСТЬ», то попередньо командує «Полк, до но-ГИ».

Після команди командира полку «ВІЛЬНО» командир прапороносного взводу відводить взвод на своє місце в строю роти.

222. Для віднесення Бойового Прапора командир полку командує «Прапороносний взвод — ВПЕРЕД».

За цією командою прапороносний взвод із сигналістом-барабанщиком виводиться у колону по три (по чотири) і, зайшовши правим плечем уперед, зупиняється перед серединою лівофлангового підрозділу за 20–25 кроків обличчям до фронту.

Коли прапороносний взвод зупиниться, командир полку командує «Полк, на Прапор, СТРУНКО, рівняння — ПРАВОРУЧ», а якщо полк озброєний карабінами, то командує «Полк, на Прапор, СТРУНКО. Для зустрічі справа, зброєю — ЧЕСТЬ».

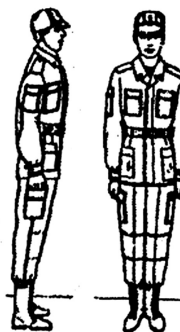
За цією командою полк діє так, як викладено в статті 221 цього Статуту: прапороносний взвод рівняється ліворуч; оркестр грає «Зустрічний марш» (сигналісти-барабанщики б'ють у барабани «На Прапор»); помічник (заступник) начальника штабу командує прапороносцеві «Прапороносець, за мною кроком — РУШ» і веде його з асистентами вздовж фронту полку до прапороносного взводу.

Коли прапороносець із Бойовим Прапором порівнюється з прапороносним взводом, командир взводу командує «Взвод, кроком — РУШ», а якщо взвод озброєний карабінами, то поперед-

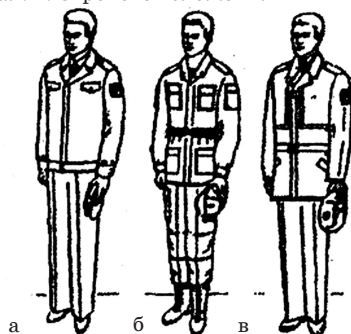
ньо подає команду «Взвод, до но-ГИ», а тоді «На пле-ЧЕ». Взвод рухається з Бойовим Прапором до місця його зберігання.

Коли прапороносний взвод відійде на 40–50 кроків, командир полку подає оркестрові (сигналістам-барабанщикам) знак припинити грати (бити в барабан) і командує «ВІЛЬНО», а якщо полк має карабіни в положенні «зброєю — ЧЕСТЬ», то попередньо командує «Полк, до но-ГИ».

223. Підійшовши до місця зберігання Бойового Прапора, командир прапороносного взводу шикує взвод у порядку, визначеному в статті 218 цього Статуту і командує «Взвод, на Прапор — СТРУНКО», а якщо взвод озброєний карабінами, то командує «Взвод, на Прапор — СТРУНКО, зброєю — ЧЕСТЬ». За цими командами взвод діє так, як визначено в статті 219 цього Статуту. Сигналіст-барабанщик б'є в барабан «На Прапор». Помічник (заступник) начальника штабу, приклавши руку до головного убору, командує прапороносцеві «Прапороносець, за мною, кроком — РУШ» і веде його з асистентами за собою. Коли Бойовий Прапор внесуть до приміщення, командир прапороносного взводу опускає руку від головного убору, барабанщик припиняє бити в барабан; якщо взвод має карабіни в положенні «зброєю — ЧЕСТЬ», командир взводу командує «Взвод, до но-ГИ», а тоді «На ре-МІНЬ» і веде взвод туди, куди наказано.

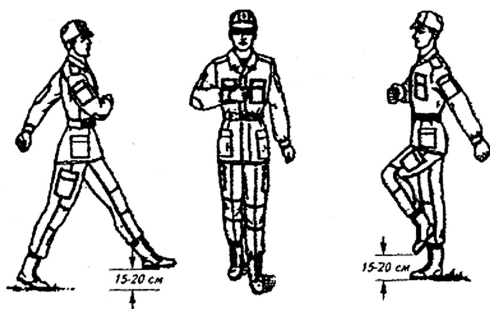

Мал. 1. Стройове положення

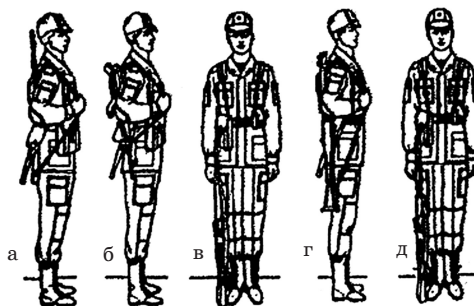
Мал. 2. Положення знятого головного убору:

а – берета; б – кашкета польового бавовняного; в – шапки-вушанки

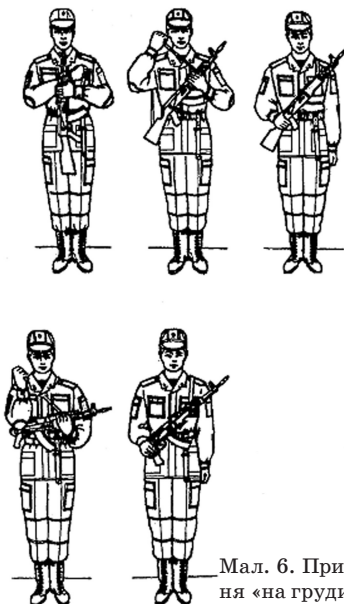
Мал. 3. Рух стройовим кроком

Мал. 4. Крок на місці

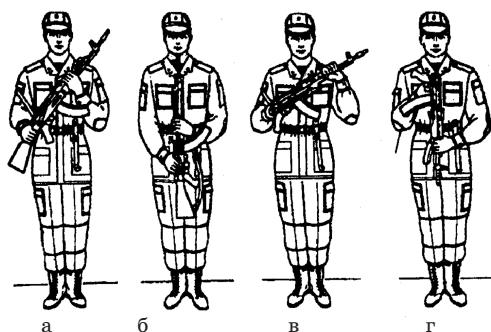

Мал. 5. Стройове положення зі зброєю:

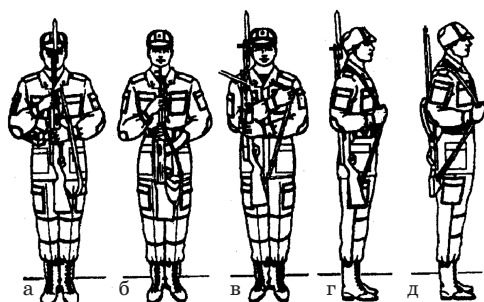
а – з автоматом з дерев'яним прикладом; б – з автоматом зі складаним прикладом;
в – з карабіном (зі снайперською гвинтівкою); г – з ручним гранатометом; д – з ручним кулеметом

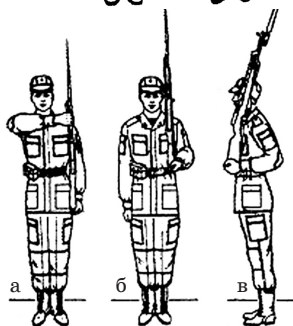
Мал. 6. Прийоми з автоматом в положення «на груди» з положення «на ремінь»

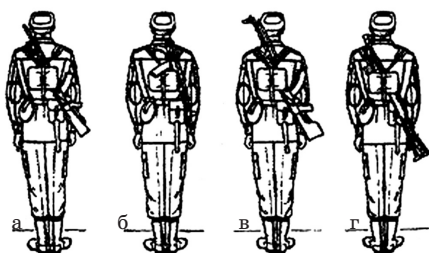
Мал. 7. Прийоми з автоматом в положення «на ремінь» з положення «на груди»

Мал. 8. Прийом «на ремінь» з карабіном та ручним кулеметом

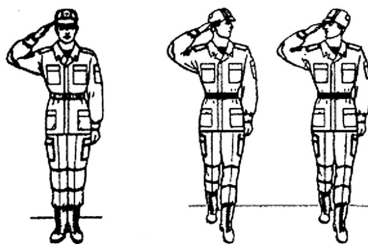

Мал. 9. Прийом з карабіном від ноги в положення «на плече»

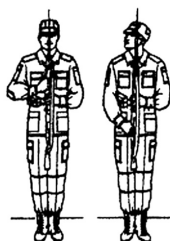

Мал. 10. Положення зброї «за спину»:

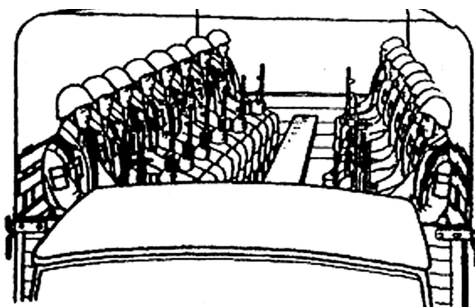
а – автомата з дерев'яним прикладом; б – автомата зі складаним прикладом; в – ручного кулемета; г – ручного гранатомета

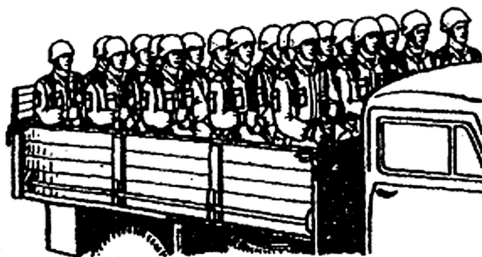
Мал. 11. Військове вітання на місці Мал. 12. Військове вітання під час руху

Мал. 13. Військове вітання з карабіном «зброєю – честь»

а

б

Мал. 41. Розміщення особового складу в кузові автомобіля:
а – на повздовжніх сидіннях; б – на поперечних сидіннях

Мал. 53. Положення Бо-
йового прапора в строю на
місці

Мал. 54. Положення Бо-
йового Прапора «на плече»

Мал. 55. Положення Бо-
йового Прапора для руху
урочистим маршем

Про порядок проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів

ЛИСТ

*Міністерства освіти і науки України
від 07.03.2001 №1/9-97*

*Міністерству освіти Автономної Республіки Крим,
управлінню освіти і науки обласних, Київської та
Севастопольської міських державних адміністрацій*

Навчальні екскурсії та навчальна практика учнів запроваджуються з метою реалізації завдань загальної середньої освіти щодо посилення практичної спрямованості навчально-виховного процесу, професійно-орієнтаційної роботи з учнями, підготовки їх до активної трудової діяльності, залучення до суспільно-ко-рисної праці.

Навчальні екскурсії проводяться для учнів 1–3 (4)-х класів з 27–28 по 31 травня протягом 4 днів тривалістю не більш як 3 години на день, навчальна практика проводиться для учнів 5–8-х і 10-х класів з 31 травня по 12 червня протягом 10 днів: у 5–6-х класах по 3 години на день, 7–8-х класах — по 4 години, 10-х класах — по 5 годин на день.

Зміст та форми організації навчальних екскурсій і навчальної практики визначає адміністрація навчального закладу залежно від місцевих умов, специфіки та профілю навчальних закладів, потреб виробництва та інших чинників.

Ці години можна використовувати для реалізації практичної частини навчальних програм предметів навчального плану, зокрема проведення навчальних екскурсій, у т.ч. комплексних, практикумів з фізики, хімії, інформатики, практичних занять на місцевості з геометрії та географії; занять у виробничих майстернях, на навчально-дослідних ділянках.

Під час навчально-виробничої практики учні можуть залучатись до різних видів суспільно корисної праці: самообслуговування, по сильної участі у благоустрої навчального закладу, ремонті шкільного майна, меблів і обладнання, реставрації книг; виготовлення наочних посібників, охорони природи, пам'яток історії та культури тощо.

При організації навчальної практики враховується зміст навчальних програм, профільність навчання. У загальноосвітніх навчальних закладах з професійним навчанням, міжшкільних

навчально-виробничих комбінатах години навчально-виробничої практики (повністю або частково) можна використовувати на практичні роботи з оволодіння професією (спеціальністю).

Форми організації навчальної практики можуть бути різними залежно від її змісту, постійного чи тимчасового характеру роботи, матеріальної оснащеності, віку та підготовки учнів, кліматичних та інших особливостей. Окремі види практичних занять (навчальні екскурсії, спостереження за природою, практичні роботи на місцевості, суспільно корисна праця тощо) можуть проводитись під час навчального року.

У загальноосвітніх навчальних закладах сільської місцевості, що мають навчально-дослідні ділянки та підсобні господарства, за виробничої потреби дозволяється за погодженням з відповідним органом управління освітою перенесення навчальної практики учнів на літній період.

Графік проведення навчальної практики затверджує директор загальноосвітнього навчального закладу. Для її проведення залучаються педагогічні працівники в межах їх річної тарифікації з урахуванням змісту навчальних програм та характеру практики.

Облік занять ведеться у класних журналах. Навчальна праця учнів оцінюється за загальними критеріями оцінювання навчальних досягнень і враховується при виведенні підсумкових річних оцінок.

Необхідною умовою організації навчальної практики є дотримання санітарне-гігієнічних вимог та техніки безпеки.

Нижче наводяться рекомендації щодо приблизного розподілу часу та можливих видів навчальної практики учнів. Конкретний зміст навчальної практики визначається в навчальному закладі з урахуванням особливостей і умов його роботи, змісту навчальних програм тощо.

Клас	Навчальні предмети, тематика екскурсій та практичних занять, зміст навчальної практики	Орієнтовна сітка годин
10	Військово-польові збори юнаків	За програмою

Примітка. Орієнтовний перелік видів навчальної практики може бути змінений, доповнений загальноосвітніми й навчальними закладами та місцевими Органами управління освітою.

*Заступник Міністра
В. О. ОГНЕВ'ЮК*

Про впровадження фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу школярів України «Козацький гарт»

НАКАЗ

Міністерства освіти і науки України

Міністерства України у справах молоді і спорту

від 17.08.2005 № 479/1656

З метою формування здорового способу життя, підвищення соціальної активності і зміцнення здоров'я школярів, виховання учнівської молоді на традиціях українського народу та на виконання Указу Президента України від 04.07.2005 № 1013/2005 (1013/2005) «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні», наказу Міністерства освіти і науки України від 09.06.2005 № 349 (v0349290-05) «Про план заходів щодо виконання у 2005 році Програми Кабінету Міністрів України «Назустріч людям»

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Умови проведення фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу школярів України «Козацький гарт» для учнів загальноосвітніх навчальних закладів, як складову частину майбутньої державної програми «Крок до здоров'я» (додається).

2. Запровадити з 2005/2006 навчального року проведення в загальноосвітніх навчальних закладах фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу школярів України «Козацький гарт» (далі комплекс), поклавши безпосередню відповідальність за його впровадження на керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

3. Міністерству освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки місцевих державних адміністрацій спільно з управліннями з фізичного виховання та спорту Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України:

3.1. Розробити організаційно-практичні заходи щодо впровадження комплексу на місцях.

3.2. Забезпечити його проведення відповідно до Умов.

4. Керівникам загальноосвітніх навчальних закладів:

4.1. Створити умови для забезпечення виконання школярами обсягу рухової активності, розвитку фізичних якостей (фізкультурні хвилини і паузи, «години» рухової активності, занят-

тя в гуртках та секціях фізкультурно-спортивної спрямованості тощо) з метою підготовки до проведення моніторингу рівня їх фізичного розвитку та здоров'я.

4.2. Провести у квітні–травні поточного навчального року моніторинг рівня фізичного розвитку та здоров'я школярів відповідно до вимог Положення про організацію фізичного виховання та масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України (з0909-05).

4.3. Створити в кожному загальноосвітньому навчальному закладі комп'ютерну базу даних щодо фізичного розвитку та рівня здоров'я школярів.

4.4. Висвітлювати результати аналізу фізичного розвитку і рівня здоров'я школярів та шляхи їх поліпшення на підсумкових педагогічних нарадах, загальношкільних батьківських зборах.

4.5. Забезпечити масовість I туру фестивалю «Нащадки козацької слави», залучаючи до участі в ньому максимальну кількість учнів 5–12 класів.

5. Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України (Операйло С. І.):

5.1 Здійснювати координацію діяльності освітянських структур, пов'язаної з впровадженням комплексу.

5.2. Розробити ескізи атрибутики комплексу (нагрудні значки, плакати, емблему тощо).

5.3. За підсумками роботи за навчальний рік здійснити аналіз впровадження комплексу та, за необхідністю, внести відповідні корективи до його нормативної частини.

5.4. Створити Всеукраїнський організаційний комітет з проведення фестивалю «Нащадки козацької слави» та забезпечити проведення його фінального туру відповідно до Умов.

6. Департаменту економіки та фінансування (Куліков П. М.) при формуванні бюджету передбачити витрати на організацію та проведення фінального туру фестивалю.

7. Організаційним комітетам всіх рівнів висвітлювати хід впровадження зазначеного комплексу в засобах масової інформації.

8. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Огнев'юка В. О.

Міністр освіти і науки України
С. М. НІКОЛАЄНКО

Міністр України у справах молоді та спорту
Ю. С. ПАВЛЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО
*Наказом Міністерства освіти
і науки України
та Міністерства України
у справах молоді та спорту
17.08.2005 № 479/1656*

Умови проведення Всеукраїнського фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу школярів «Козацький гарт»

ВСТУП

Демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають пошуку нових шляхів якісного вдосконалення фізичного виховання підростаючого покоління.

Разом з тим, статистичні дані останніх років підтверджують той факт, що значна частина учнів загальноосвітніх навчальних закладів мають незадовільну або досить низьку фізичну підготовку і нездатні досягти тих стандартів здоров'я, які відповідають узгодженому світовою науково-спортивною громадськістю рівню.

Отже, виникла необхідність радикального реформування системи фізичного виховання в галузі освіти, спрямування державної політики в напрямку розробки та впровадження в навчальних закладах інноваційних технологій з фізичного виховання, основ здорового способу життя, розвитку дитячого-юнацького спорту.

Одним з першочергових завдань для якісної реалізації зазначених підходів є необхідність відновити форми позаурочної, а також позашкільної роботи у відповідності з їх функціями у системі загальної освіти, що, в свою чергу, дасть можливість забезпечити всебічний розвиток рухових якостей учнів за період їх навчання в навчальному закладі, сприятиме збереженню і зміцненню психічного і фізичного здоров'я дітей всіх вікових груп, розвитку інтересу і звички кожного з них до самостійних занять фізичною культурою і спортом.

Надбання провідних країн світу, кращий вітчизняний досвід та аналіз наукових досліджень підтверджують, що в основі сучасної ідеології фізкультурно-оздоровчого та спортивно-масового руху в Україні повинні стати постулати:

- здоровий спосіб життя — єдина реальна, економічно і соціально виправдана альтернатива хворобам, наркотикам, тютюну, зловживанню алкоголю;
- цілеспрямована рухова активність — головна умова здорового способу життя, найефективніший засіб профілактики захворювань;
- формування моральної та матеріальної відповідальності кожної особистості за стан власного здоров'я і способу життя;
- спрямування системи фізичного виховання на конкретну людину з урахуванням її потреб, цінностей, природних здібностей та характеру життєдіяльності.

Однією із важливих складових на шляху практичного вирішення зазначених напрямів модернізації системи фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах є запровадження нового фізкультурно-оздоровчого комплексу школярів України «Козацький гарт», який складається з двох частин:

- перша — комплекс тестування школярів «Крок до здоров'я» — визначення (моніторинг) стану їх фізичного розвитку і здоров'я;
- друга — фізкультурно-оздоровчий патріотичний фестиваль «Нащадки козацької слави».

Для реалізації завдань комплексу в загальноосвітніх навчальних закладах та з метою підготовки учнів до виконання визначених випробувань, доцільно використовувати протягом року різні форми фізичного виховання учнів: уроки фізичної культури, фізкультурні хвилинки та паузи, «години» рухової активності в групах продовженого дня, заняття в спортивних секціях та гуртках фізкультурно-спортивної спрямованості, самостійні заняття, участь у фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходах тощо. При цьому заняття з фізичної культури можуть виноситися за межі розкладу навчальних занять, що створить кращі умови для забезпечення особистої гігієни та поєднання різних форм фізкультурно-оздоровчої роботи.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИЙ КОМПЛЕКС ТЕСТУВАННЯ ШКОЛЯРІВ «КРОК ДО ЗДОРОВ'Я»

I. Мета і завдання

Фізкультурно-оздоровчий комплекс тестування школярів «Крок до здоров'я» є програмною і нормативною основою системи фізичного виховання школярів України, який має на меті формування здорового способу життя, підвищення соціальної активності

і зміцнення здоров'я школярів, залучення їх до фізичної культури як складової частини загальнолюдської культури.

Основними завданнями комплексу є:

- визначення і контроль рівня особистого фізичного розвитку та здоров'я школярів;
- оцінка фізичного здоров'я кожного школяра, виявлення його відстаючих показників для подальшої розробки індивідуальних програм для їх покращення;
- виховання у школярів відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності;
- формування у дітей та учнівської молоді навичок здорового способу життя;
- створення умов для об'єктивної самооцінки і самовдосконалення;
- збільшення рухової активності школярів.

II. Структура фізкультурно-оздоровчого комплексу

Фізкультурно-оздоровчий комплекс будується за віковим принципом і передбачає 6 вікових груп: 6-7 років, 8-9 років, 10-11 років, 12-13 років, 14-15 років, 16-17 років. Фізкультурно-оздоровчий комплекс включає показники:

- обсягу щотижневої рухової активності;
- спеціальних знань про особливості самостійних занять фізичними вправами;
- фізичного розвитку;
- фізичної підготовленості;
- функціональних резервів організму.

Кожний із наведених показників характеризується інформативними тестами. Для них встановлюються числові параметри так званої «Норми», яка забезпечує належний («безпечний») рівень фізичного здоров'я.

В результаті тестування встановлюється на скільки той чи інший показник відповідає «Нормі». Результати тестування є орієнтирами для подальшої корекції роботи учнів щодо вдосконалення рівня особистого фізичного здоров'я.

III. Організація тестування

Тестування учнів проводиться в квітні-травні поточного навчального року відповідно до Положення про організацію фізичного виховання та масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України (з0909-05).

Форма здійснення тестування (моніторингу) довільна і визначається рішенням педагогічної ради навчального закладу. Результати моніторингу заносяться у базу даних.

За результатами моніторингу адміністрацією навчального закладу здійснюється аналіз стану здоров'я та фізичного розвитку школярів, визначаються шляхи його поліпшення. Зазначена інформація доводиться до відома педагогічного колективу та батьківської громадськості в кінці навчального року.

IV. Прикінцеві положення

За аналізом результатів проведення моніторингу у 2005/2006 навчальному році можливі внесення корективів щодо змісту та нормативної частини комплексу з метою узгодження їх з комплексом діючих нормативних показників та тестів.

ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ ТЕСТІВ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО КОМПЛЕКСУ ШКОЛЯРІВ «КРОК ДО ЗДОРОВ'Я»

Загальні положення

До виконання тестів і нормативів фізкультурно — спортивного комплексу допускаються школярі, які пройшли медичне обстеження і допущені лікарем до тестування, мають достатню фізичну підготовленість, ознайомлені з технікою та правилами безпеки під час їх виконання.

У разі незадовільного самопочуття учня брати участь у тестуванні не рекомендується.

Тестування передбачає виявити рівень розвитку таких фізичних якостей, як: витривалість (6-хвилинний біг); силу рук (згинання і розгинання рук в упорі лежачи на підлозі за 30 с); силу м'язів тулуба (піднімання тулуба за 30 с); спритність (човниковий біг 4×9 м); швидкісно — силові якості (стрибок у довжину з місця) та гнучкість (нахил тулуба вперед, прогинання тулуба угору із положення лежачи обличчям униз кисті рук до плечей, піднімання тулуба угору із положення лежачи обличчям униз руки за головою, піднімання тулуба угору із положення лежачи обличчям униз руки зціплені ззаду на попереку).

Якщо тестування проводиться протягом одного дня, то тест на витривалість виконується останнім.

Тести можуть виконуватись в будь-якій послідовності, якщо це не впливає на досягнення результатів у кожному з них.

Тести на фізичну підготовленість можуть використовуватись, при бажанні у вигляді окремих видів випробовувань наприкінці відповідного розділу підготовки.

Тестування може також проводитися у вигляді змагань. Учні, які приймають участь у тестуванні, повинні бути одягнені в портивні одяг та взуття. Вправи можуть виконуватись і босоніж за виключенням 6-хвилинного бігу, човникового бігу та стрибків у довжину. Перевірку фізичної підготовленості школярів слід проводити на початку та наприкінці навчального року, за належних санітарно-гігієнічних та погодних умов.

1. Нахил тулуба вперед із положення сидячи

Обладнання. На підлозі проводиться лінія АБ і перпендикулярно до якої виконується розмітка у сантиметрах від 0 до 50 см в обидві сторони.

Опис проведення тестування. Учасник тестування сидить на підлозі босоніж так, щоб його п'яти торкалися лінії АБ. Відстань між п'ятами — 20–30 см. Ступні розташовані вертикально до підлоги. Руки лежать на підлозі між колінами долонями донизу. Два партнера (праворуч і ліворуч) тримають ноги, щоб уникнути їх згинання в колінах під час виконання тесту. За командою «Можна!» учасник тестування плавно нахиляється уперед, не згинаючи ніг і намагаючись дотягнутися руками якомога далі. Положення максимального нахилу слід утримувати протягом 2 с, фіксуючи пальці на розмітці. Вправу повторюють двічі фіксуючи кращий результат.

Результат. Визначається позначка (з точністю до 1 см) на перпендикулярній розмітці, до якої учасник дотягнувся кінчиками пальців рук. Результат може бути від'ємним.

Загальні вказівки та зауваження

1. Вправу слід виконувати плавно.
2. Якщо учасник згинає ноги у колінах, то спроба не зараховується.
3. Тест виконується двічі. Зараховується краща із спроб.

2. Розгинання тулуба із положення лежачи на животі

Обладнання. Гімнастичний мат та сантиметрова лінійка.

Опис проведення тестування. Учасник тестування лежачи на животі кладе кисті рук до плечей. За командою «Можна!» піднімає тулуб вгору. Під час піднімання тулубу, таз не повинен відриватися від підлоги. Максимальне піднімання тулубу від підлоги утримується протягом 2 с. Тест повторюють двічі.

Результат. Показником є відстань від надгрудинної виїмки до підлоги у кращій з двох спроб.

Загальні вказівки та зауваження

1. Вправу слід виконувати плавно.
2. Лінійку під час вимірювання результату розміщувати праворуч (ліворуч) вертикально від голови.
3. Човниковий біг (4×9 метрів)

Обладнання. Секундоміри, що фіксують десятки частки секунди, рівна бігова доріжка, на якій позначається 9-метровий відрізок, обмежений двома паралельними, лініями, за кожною лінією — два півкола радіусом 50 см з центром на лінії, два дерев'яні або пластмасові кубики (5×5×5 см.).

Опис проведення тестування. За командою «На старт!» учасник займає положення високого старту за стартовою лінією. За командою «Руш!» він пробігає 9 метрів до другої лінії, бере один з двох кубиків, що лежать у колі, повертається бігом назад і кладе його в стартове коло. Потім біжить за другим кубиком і, взявши його, повертається назад і кладе в стартове коло.

Результат. Визначається час від старту до моменту, коли учасник тестування закінчує про бігання четвертого 9-метрового відрізка. Час фіксується з точністю до 0,1 с, з моменту старту до перетину лінії фінішу.

Загальні вказівки та зауваження

1. Кожному учаснику надається одна спроба.
2. Для створення змагальних умов дозволяється проводити тестування одночасно двох учасників, якщо наявний секундомір дозволяє фіксувати результат кожного окремо.
3. Кубик слід класти, а не кидати. Якщо кубик кинуте, спроба не зараховується, а учаснику надається повторна спроба.
4. Біг закінчується з другим кубиком у руці.
5. Поверхня бігової доріжки або підлоги у спортивному залі повинна бути рівною, в належному стані, неслизькою.

4. Згинання і розгинання рук в упорі лежачи протягом 30 с

Обладнання. Секундомір.

Опис проведення тестування. Учасник тестування набуває положення в упорі лежачи, випрямлені і розведені на ширину плечей руки кистями вперед, тулуб і ноги утворюють пряму лінію, пальці ступень упираються у підлогу (трав'яний майданчик). За командою «Можна!» учасник починає ритмічно з повною амплітудою згинати і розгинати руки.

Результат. Кількість безпомилкових згинань і розгинань рук за 30 с.

Загальні вказівки та зауваження

1. При згинанні рук необхідно торкатися грудьми опори.

2. Не дозволяється торкатися опори стегнами, згинати тулуб і ноги, перебувати у вихідному положенні, а також із зігнутими руками більш як 3 с, лягати на підлогу, розгинати руки почергово, розгинати і згинати руки з неповною амплітудою. Згинання і розгинання рук, що виконується з помилками, не зараховуються.

5. Стрибок у довжину з місця

Обладнання. Неслизька поверхня з нанесеною стартовою лінією та розмічена 10-сантиметровими рисками (місце передбачуваного приземлення), рулетка та крейда.

Опис проведення тестування. Учасник стає у вихідне положення: стійка ноги нарізно, носки за стартовою лінією. Зігнувши ноги у колінах, виконує мах руками назад, потім різко виносить їх уперед, і, відштовхнувшись двома ногами, стрибає вперед. Слід намагатися приземлитися на ноги якомога далі, оскільки результат визначається від стартової лінії до точки торкання підлоги (майданчика) п'ятами.

Результат. Довжина стрибка у сантиметрах у кращій із двох спроб.

Загальні вказівки та зауваження

1. Якщо учасник тестування похитнувся назад після приземлення і торкнувся підлоги (майданчика) крім п'ят ще й іншою частиною тіла, спроба не зараховується і йому пропонується виконати повторний стрибок.

2. Відривати ноги від підлоги (попереднє настрибування) до стрибка не дозволяється.

3. Поверхня підлоги (майданчика) має бути такою, щоб точки відштовхування знаходились на одному рівні.

4. Вчитель знаходиться збоку і контролює правильність виконання і дальність стрибка.

6. Піднімання тулуба із положення лежачи протягом 30 с

Обладнання. Секундомір, гімнастичний мат (або килим).

Правильно виконати тест допомагає помічник, який утримує ноги учасника тестування.

Проведення тесту. Учасник тестування сідає на мат (килим), зігнувши ноги у колінах на 90 градусів. Ступні повністю спираються на поверхню мата (килима), відстань між ними близько 30 см. Кисті рук з'єднанні на потилиці, пальці переплетені, лікті торкаються колін. Партнер притримує його ступні. Після команди «Увага!» учасник лягає на спину, торкаючись плечима мата (килима). За командою «Марш!» учасник піднімається у вихідне

положення. Положення рук на потилиці під час виконання тесту залишається незмінним. Необхідно протягом 30 с виконати максимальну кількість повторень не порушуючи умов.

Результат. Максимальна кількість підйомів із положення лежачи на спині у положення сидячи протягом 30 с.

Загальні вказівки та зауваження

1. Необхідно контролювати правильність виконання тесту: у положенні лежачи, кисті рук на потилиці, спина повністю торкається мата, у вихідному положенні лікті торкаються колін, ноги зігнуті в колінах під кутом 90 градусів.

2. Рухи учасника тестування коректуються, якщо він починає допускати помилки.

3. Учасник повинен намагатися виконувати тест без зупинок, але якщо йому й знадобиться зробити кілька зупинок — припиняти вправу не слід.

4. На виконання тесту надається лише одна спроба.

5. Забороняється відштовхуватися від мату (килиму) ліктями під час виконання тесту.

7. 6-хвилинний біг

Обладнання. Вимірjana дистанція (вимірювати дистанцію слід по лінії, що проходить на відстані 15 см від внутрішнього краю доріжки), стартовий пістолет або прапорець. Для більш точного підрахунку подоланої дистанції бігову доріжку доцільно позначити через кожні 10 метрів

Опис проведення тестування. Для хлопчиків і дівчаток умови тестування однакові. За командою «На старт!» учасники забігу стають перед стартовою лінією в положення високого старту. Коли всі готові до старту, за командою «Руш» (або за пострілом) починають бігти, намагаючись подолати якомога більшу дистанцію. У разі потреби дозволяється переходити на ходьбу. У забігу одночасно приймають участь 6–8 чоловік; стільки ж учасників за завданням вчителя займаються підрахунком кругів і визначення загальної довжини дистанції. Після закінчення 6-хвилинного часу за сигналом учасники забігу закінчують біг і визначається подолана дистанція.

Результат. Визначається довжина дистанції, що пробіг учасник за 6 хв. з точністю до 1 м.

Загальні вказівки та зауваження

1. Бігова доріжка повинна бути рівною і в належному стані. Якщо тестування проводиться у спортивному залі або на спортивному майданчику, поблизу дистанції не повинні знаходитись сторонні предмети.

2. Фіксується кожне коло подоланої дистанції у кожного учасника.

ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИЙ ПАТРІОТИЧНИЙ ФЕСТИВАЛЬ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ «НАЩАДКИ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ»

1. Мета і завдання

Фізкультурно-оздоровчий патріотичний фестиваль школярів України «Нащадки козацької слави» (далі фестиваль) має на меті формування здорового способу життя, підвищення соціальної активності і зміцнення здоров'я, спираючись на кращі традиції українського народу, залучення школярів до фізичної культури як складової частини загальнолюдської культури.

Основними завданнями фестивалю є:

- підтримання оптимального рівня фізичного розвитку та збільшення рухової активності школярів;
- створення умов для об'єктивної самооцінки і самовдосконалення власного здоров'я;
- формування стійких мотивацій до самостійних занять фізичною культурою і спортом;
- відродження національних традицій здорового способу життя.

2. Організація і керівництво проведенням

Фізкультурно-оздоровчий патріотичний фестиваль школярів України «Нащадки козацької слави» проводиться у чотири тури:

I тур — загальношкільний фестиваль — вересень–жовтень

II тур — районні (міські) фестивалі–жовтень;

III тур — обласні фестивалі — квітень–травень;

IV тур — Всеукраїнський фестиваль — червень–липень.

Загальне керівництво і контроль за проведенням фестивалю здійснюється Міністерством освіти і науки України та Комітетом з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

Організація і проведення I туру покладається на оргкомітет та головну суддівську колегію загальноосвітнього навчального закладу.

Організація і проведення II туру фестивалю покладається на управління освіти і науки районних (міських) державних адміністрацій. Безпосереднє проведення здійснюють відповідні оргкомітети та суддівські колегії.

Керівництво та організація проведення фестивалю в Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Севастополі здійснюють Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій спільно з Кримським республіканським, обласними, Київським та Севастопольським міськими управліннями з фізичного виховання та спорту Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України. Безпосереднє проведення III туру фестивалю покладатися на оргкомітет та суддівську колегію.

Безпосереднє проведення IV туру фестивалю покладається на Всеукраїнський оргкомітет та головну суддівську колегію.

До складу організаційних комітетів всіх рівнів входять представники органів управління освіти, управлінь з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України, інститутів післядипломної педагогічної освіти, регіональних центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді, громадських організацій, які виявляють бажання надати організаційну, фінансову чи іншу допомогу у проведенні фестивалю.

3. Учасники фестивалю

У I турі беруть участь учні 5–12 класів, які за станом здоров'я віднесені до основної медичної групи.

Учні, віднесені за станом здоров'я до підготовчої медичної групи беруть участь у тих випробуваннях, які їм не протипоказані за станом здоров'я.

Учні, віднесені за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, беруть участь у проведенні випробувань як судді та помічники. Вік учнів однієї паралелі може коливатися в межах двох років (наприклад: 1992-1993). Учні, які повторно навчаються в даному класі, до I–IV турів фестивалю не допускаються.

У II турі бере участь збірна команда загальноосвітнього навчального закладу в складі 16 чоловік:

5 клас — 1 хл. + 1 дів.

6 клас — 1 хл. + 1 дів.

7 клас — 1 хл. + 1 дів.

8 клас — 1 хл. + 1 дів.

9 клас — 1 хл. + 1 дів.

10 клас — 1 хл. + 1 дів.

11 клас — 1 хл. + 1 дів.

12 клас — 1 хл. + 1 дів.

У III турі бере участь команда-переможець II туру. Склад команди — 16 чол., вчитель фізичного виховання та класний керівник.

У IV турі беруть участь переможці III туру змагань. Склад команди — 16 чол., вчитель фізичного виховання та класний керівник.

4. Програма фестивалю

1. «Човниковий» біг 4×9 м.
2. Стрибок у довжину з місця.
3. Орієнтування на місцевості: «Козацькими стежками».
4. Згинання та розгинання рук в упорі лежачи.
5. Перетягування канату (окремо для хлопчиків та дівчат).
6. Естафета «Герць козацьких джур» (окремо для 5-8 класів та 9-12 класів).
7. Конкурс знавців історії українського козацтва «Тільки тим історія належить, Хто за неї бореться й живе...».
6. Презентація команди «Не хилися, червона калино, — маєш білий цвіт. Не журися, славна Україно, маєш добрий рід...»

5. Визначення та нагородження переможців фестивалю

Команда-переможець у кожному виді визначається за сумою 16 результатів. Якщо у команди немає заліку (8 + 8), то додається нижчий результат серед усіх учасників змагань.

У усіх видах переможці визначаються за найменшою сумою місць, набраних всіма учасниками команди. Результат команди в естафеті визначається за сумою часу обох команд.

Презентація команди оцінюється із 20 балів і входить до загального заліку. Перетягування канату проводиться за олімпійською системою з визначенням відповідно зайнятих місць. Конкурс знавців історії українського козацтва оцінюється у 5 балів (1 бал за правильну відповідь). Переможець в ньому визначається за найбільшою сумою балів.

Загальнокомандне місце визначається за найменшою сумою місць, набраних командою в усіх видах програми. Якщо сума місць у двох або більше команд однакова, перевага надається команді, яка має більше I, II, III і т.д. місць. У разі рівності і цього показника, перевага надається тій команді, яка має більше I, II, III і т.д. місць в особистому заліку.

Команда-переможець та призери IV Всеукраїнського туру фестивалю, вчителі фізичної виховання, які їх підготували, нагороджуються дипломами Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України відповідного ступеня, пам'ятними призами, медалями.

Команди-переможці та ті, що посіли II місце в змаганнях з перетягування канату, нагороджуються дипломами Комітету з фі-

зичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України, пам'ятними призами.

Всі учасники IV туру нагороджуються нагрудними значками та вимпелами.

6. Фінансові витрати

Витрати, пов'язані з організацією і проведенням першого, другого та третього турів фестивалю, несуть органи управління освіти місцевих державних адміністрацій.

Встановлюється наступний порядок витрат на проведення фінального туру фестивалю:

- витрати на оплату проїзду учасників та представників команд до місця проведення та в зворотному напрямку, добові в дорозі, проживання та харчування представників під час проведення фінального туру несуть органи управління освіти місцевих державних адміністрацій;
- організація і проведення змагань, проїзд, добові в дорозі, проживання та харчування суддів, проживання та харчування учасників фестивалю — за рахунок Міністерства освіти і науки України;
- придбання призів для нагородження команд, що посіли I, II, III місця в загальному заліку, дипломів, нагрудних значків, вимпелів, плакатів — за рахунок Міністерства освіти і науки України.

7. Порядок і термін подачі заявок

Після проведення I туру (додаток 1) загальноосвітній навчальний заклад направляє заявку та звіт (додаток 2, 4) в районний (міський) оргкомітет по проведенню фестивалю.

Районний (міський) оргкомітети та суддівські колегії визначають учасників II туру (можливе проведення змагань II туру по підгрупах або зонах з наступним проведенням фінальної частини). За результатами проведення II туру матеріали (додаток 3, 4) направляються до Кримського республіканського, обласних, Київського та Севастопольського міських оргкомітетів.

Кримський республіканський, обласні, Київський та Севастопольський міські оргкомітети за результатами III туру фестивалю направляють до 1 червня поточного навчального року матеріали (додаток 2, 3, 4, копію свідоцтва про народження та копію ідентифікаційного номера кожного учасника) на переможців-учасників IV туру фестивалю до Всеукраїнського оргкомітету за адресою: м. Київ, вул. Комінтерну, 4, Комітет з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

**ПРОТОКОЛ ВИПРОБУВАНЬ ФІЗКУЛЬТУРНО-
ОЗДОРОВЧОГО ПАТРІОТИЧНОГО ФЕСТИВАЛЮ
ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ «НАЩАДКИ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ»**

_____ клас
загальноосвітній навчальний заклад № _____
_____ р-ну _____ обл.

Директор _____

Вчитель фізичної культури _____

Класний керівник _____

Дата _____

Кількість учнів у класі _____

Кількість учнів, що взяли участь у змаганнях _____

% учнів, що взяли участь у змаганнях від загальної кількості _____

№	П. І. П.	Стать	Результати випробувань													
			«Човниковий» біг 4×9 м		Стрибок довжину з місця		«Гонка пагурулів»		Згинання та розги- нання рук в упорі лежачі		Естафета 8 x 50 м		Візитна картка		Сума місць	Загальне місце
			р	м	р	м	р	м	р	м	р	м	р	м		
1											x	x	x	x		
2											x	x	x	x		
											x	x	x	x		
3											x	x	x	x		
	Команда класу		x	x	x	x	x	x	x	x						

Примітка: р — результат; м — місце; х — не заповнюється; протокол заповнює та здійснює підрахунки класний керівник

Вчитель фізичної культури _____ підпис

Класний керівник _____ підпис

**ПІДСУМКОВИЙ ПРОТОКОЛ ПРОВЕДЕННЯ І ТУРУ
ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО ПАТРІОТИЧНОГО
ФЕСТИВАЛЮ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ «НАЩАДКИ
КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ» В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

№ _____

р-ну _____ обл.

Директор	
Вчитель фізичної культури	
Адреса навчального закладу	
Телефон навчального закладу	
Кількість учнів в навчальному закладі	
Кількість учнів, що взяли участі у змаганнях	
% учнів, що взяли участь у змаганнях	

Директор загальноосвітнього

навчального закладу № _____ підпис

**ПІДСУМКОВИЙ ПРОТОКОЛ ПРОВЕДЕННЯ
ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО ПАТРІОТИЧНОГО
ФЕСТИВАЛЮ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ «НАЩАДКИ
КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ»**

(район, місто, область)

Район (місто), область	
Керівник управління освіти і науки місцевої державної адміністрації	
Кількість загальноосвітніх навчальних закладів	
Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, що взяли участь у І турі фестивалю	

% навчальних закладів, які взяли участь у I турі фестивалю (від загальної кількості)	
Кількість команд, що взяли участь у II турі фестивалю	
Кількість команд, що взяли участь у III турі фестивалю	

Керівник управління освіти
і науки місцевої державної
адміністрації _____

підпис

Додаток 4

**ЗАЯВКА НА УЧАСТЬ У ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО
ПАТРІОТИЧНОГО ФЕСТИВАЛЮ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ
«НАЩАДКИ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ»**

від команди _____
(повна назва загальноосвітнього навчального закладу)

місто (село) _____

область _____

№	П. І. П.	Рік народження	№ навчального закладу	Клас	Віза лікаря	Назва і печатка медичної установи

Всього допущено до змагань: _____

Директор загальноосвітнього
навчального закладу _____

М. П.

Начальник управління освіти
і науки місцевої держадміністрації _____

М. П.

Лікар _____

М. П.

УМОВИ ВИКОНАННЯ ВИПРОБУВАНЬ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО ФЕСТИВАЛЮ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ «НАЩАДКИ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ»

«Човниковий» біг (4×9 м)

Обладнання. Секундоміри, що фіксують десяті частки секунди, рівна бігова доріжка завдовжки 9 метрів, обмежена двома паралельними лініями, за кожною лінією — 2 півкола радіусом 50 сантиметрів з центром на лінії, 2 дерев'яних кубики (5×5 сантиметрів).

Опис проведення випробування. За командою «На старт!» учасник займає положення високого старту за стартовою лінією. За командою «Руш!» він пробігає 9 метрів до другої лінії, бере один з двох дерев'яних кубиків, що лежать у колі, повертається бігом назад і кладе його в стартове коло. Потім біжить за другим кубиком і, взявши його, повертається назад і кладе в стартове коло.

Результатом тестування є час від старту до моменту, коли учасник тестування поклав другий кубик у стартове коло. Загальні вказівки і зауваження. Кубик слід класти в півколо, а не кидати. Якщо кубик кидається, спроба не зараховується. Бігова доріжка має бути рівною, неслизькою.

2. Стрибки у довжину з місця

Обладнання. Неслизька поверхня з лінією і розміткою в сантиметрах.

Опис проведення випробування. Учасник випробування стає носками до лінії, робить замах руками назад, потім різко виносить їх уперед, відштовхуючись ногами, стрибає якомога далі.

Результатом випробування є дальність стрибка в сантиметрах у кращій з двох спроб.

Загальні вказівки і зауваження. Випробування проводиться відповідно до правил змагань зі стрибків у довжину з розбігу. Місце відштовхування і приземлення повинні бути на одному рівні.

3. Згинання та розгинання рук в упорі лежачи

Опис проведення випробування. Учасник приймає положення упору лежачи. Голова, тулуб, ноги являють пряму лінію, руки — перпендикулярно підлозі. За командою «Можна!», учасник згинає руки у ліктьових суглобах до кута 90 і менше градусів. Після чого розгинає руки до повного їх випрямлення. Вправа

повторюється стільки разів, скільки в учасника вистачить сил. езультатом тестування є кількість безпомилкових згинань і розгинань рук, під час яких не порушена жодна умова.

Загальні вказівки і зауваження. Не дозволяється згинати і розгинати тулуб у грудному та поперековому відділах хребта, кульшових та колінних суглобах, робити допоміжні рухи тазом, відпочивати у положенні упору лежачи більше 3 секунд.

Дозволяється лише один підхід.

Випробування припиняється, якщо учаснику не вдається зафіксувати потрібного положення більш як 2 рази підряд.

3. Орієнтування на місцевості:

«Козацькими стежками»

Обладнання. Компас, маршрутні листи, плани місцевості, секундоміри.

«Козацькими стежками» — це парний біг по дистанції двох спортсменів однієї команди, які за мінімальний час повинні знайти на місцевості контрольні пункти (КП), при цьому порядок «взяття» КП не регламентується.

Забіги парні, одночасно від кожної команди стартує два спортсмени, (по паралелях — 1 хл. + 1 дів.), які разом проходять дистанцію і разом фінішують. Принаймні один з членів «патруля» повинен мати компас.

Стартовий інтервал — 1 хвилина.

Довжина дистанції 1000 м з 5 КП.

Визначення результатів. Перемогу здобуває та пара учасників, яка за мінімальний час відшукала на місцевості всі контрольні пункти і зробив на кожному з них відмітку у спеціальному маршрутному листі.

Команда-переможець в загальному заліку визначається за найменшою сумою часу, який показали всі учасники (8 пар).

5. Перетягування канату

Обладнання. Неслизька поверхня майданчика з лінією що ділить майданчик на рівні частини. Канат з міткою на середині.

Опис проведення випробування. Учасник випробувань стають в колону по одному і беруться за канат обома руками. Суддя утримує канат так, щоб мітка на середині канату знаходиться над лінією розподілу майданчика на рівні частини. За сигналом суддя відпускає канат і відходить вбік. Перемагає команда, яка перетягнула канат на свій бік.

Загальні вказівки і зауваження. Змагання проводяться окремо для хлопців та дівчат за олімпійською системою. Перетягування

вважається переможним, якщо мітка канату знаходиться на половині команди, що перемагає, не менше 15 сек.

5. Естафета «Герць козацьких джур»

Естафета проводиться окремо для учнів 5–8 та 9–12 класів. Етапи естафети:

- 1 етап — 50 м — «перенесення вантажу» — хлопці 8 кл. та 12 кл.;
- 2 етап — 50 м — «стрибки по купинах» — дівчата 8 кл. та 12 кл.;
- 3 етап — 50 м — «переправа» — хлопці 7 кл. та 11 кл.;
- 4 етап — 50 м — «слалом» — дівчата 7 кл. та 11 кл.;
- 5 етап — 50 м — «через паркан» — хлопці 6 кл. та 10 кл.;
- 6 етап — 50 м — «стрибунець» — дівчата 6 кл. та 10 кл.;
- 7 етап — 50 м — «повзунок» — хлопці 5 кл. та 9 кл.;
- 8 етап — 50 м — «достав пакет» — дівчата 5 кл. та 9 кл.

«Перенесення вантажу» — перенесення 2 набивних м'ячів вагою 1 кг для хлопців 8 кл. та вагою 3 кг для хлопців 12 кл.

«Стрибки по купинах» — на доріжці малюються кола діаметром 30 см на відстані 100 см один від одного на ширині 50 см. Учасниця повинна подолати відстань етапу стрибаючи з «купини» на «купину».

«Переправа» — учасник тримає в руках 2 дощечки, розміром 20×30 см. Укладаючи на доріжку по чергово кожну дощечку і наступаючи на неї, учасник має подолати відстань етапу.

«Слалом» — на доріжці встановлюються кеглі (стіжки, кубики тощо) на відстані 3 м одна від одної на ширині 1 м. Учасниця долає відстань етапу, оббігаючи стійки.

«Через паркан» — на доріжці встановлюються перешкоди, висотою 40 см — для хлопців 6 кл. та 60 см — для хлопців 10 кл. в кількості 6 шт. через кожні 5 м. Перша перешкода встановлюється на відстані 10 м від лінії старту.

«Стрибунець» — учасниця долає відстань етапу, стрибаючи через скакалку з ноги на ногу.

«Повзунок» — учасник долає відстань етапу у положенні присіду, переносючи зігнуті ноги через сторони.

«Достав пакет» — учасниця долає відстань етапу з пакетом (конверт) в руках, доставляючи його на фініш.

Учасник кожного етапу починає рух після того, як його товариш з попереднього етапу перетне лінію межі його етапу.

За порушення цієї вимоги команда штрафується 0,1 сек. за кожне порушення.

9. Конкурс знавців історії українського козацтва

«Тільки тим історія належить,

Хто за неї бореться й живе...»

Для проведення конкурсу суддівська колегія готує 5 питань з історії українського козацтва. На кожну відповідь команді дається 1 хв. Форма проведення конкурсу довільна і визначається суддівською колегією фестивалю.

10. Презентація команди

«Не хилися, червона калино, — маєш білий цвіт.

Не журися, славна Україно, маєш добрий рід...»

Презентація команди — це представлення команди з використанням танцю, вокалу, художнього слова; демонстрацією володіння елементами козацького двобою, що розповідає про відродження та збереження традицій українського козацтва в регіоні, навчальному закладі. Тривалість презентації — до 10 хв.

Додаток 5.1

БЕЗПЕЧНИЙ РІВЕНЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTI

№	Тестова вправа	16–17 років		18 років і старше	
		Хл.	Дів.	Хл.	Дів.
1	Нахил тулуба із положення сидючи (см)	11	15		
2	Розгинання тулуба із положення лежачи на животі, кисті рук до плечей (см)	33	38		
3	«Човниковий біг» 4×9 м(с)	9,7	11,3		
4	Згинання і розгинання рук в упорі лежачи протягом 30 сек. (разів)	24	19		
5	Стрибок у довжину з місця (см)	205	170		
6	Піднімання тулуба із положення лежачи протягом 30 сек. (разів)	28	26		
7	6-хвилинний біг (к-сть м)	1300	1000		

БЕЗПЕЧНІ НОРМИ ОБСЯГУ ТИЖНЕВОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

№	Стать	16–17 років	18 років і старше
1	Дівчата, годин	7–10	7–10
2	Хлопці, годин	8–12	8–12

Примітка: час, витрачений на тижневу рухову активність, залежить від її інтенсивності і має бути в межах показників, наданих у таблиці.

Додаток 3

НАЛЕЖНІ НОРМИ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ 7–17 РОКІВ (ЗА СПІВВІДНОШЕННЯМ ВАГИ ТІЛА ДО ЗРОСТУ)

Зріст см	Вага			
	16 років		17 років	
	Хл.	Дів.	Хл.	Дів.
1	2	3	4	5
152	43,1 – 52,6	45,5 – 55,5		55,2 – 59,3
153	43,5 – 52,6	45,5 – 55,5		52,2 – 59,3
154	44,5 – 54,1	46,5 – 56,9		56,0 – 60,0
155	44,9 – 54,8	47,2 – 57,6		56,3 – 60,4
156	45,5 – 55,6	47,7 – 58,3		56,7 – 60,8
157	46,1 – 56,3.	48,2 – 59,0	54,3 – 57,2	57,1 – 61,2
158	46,8 – 57,1	48,8 – 59,8	54,8 – 57,7	57,5 – 61,6
159	47,3 – 57,9	49,3 – 60,3	55,4 – 58,3	57,8 – 61,9
160	47,8 – 58,5	49,9 – 60,9	55,9 – 58,8	58,2 – 62,3
161	48,6 – 59,3	50,4 – 61,0	56,4 – 59,3	58,6 – 62,7
162	49,2 – 60,1	50,9 – 62,3	56,9 – 59,8	59,0 – 63,1
163	50,0 – 60,7	51,5 – 62,9	57,5 – 60,4	59,4 – 63,4
164	50,4 – 61,6	52,0 – 63,6	62,0 – 65,8	59,7 – 63,8
165	51,0 – 62,3	52,6 – 64,4	62,2 – 66,0	60,1 – 64,2
166	51,0 – 63,1	53,2 – 65,0	62,4 – 66,2	60,5 – 64,6
167	62,2 – 63,8	53,7 – 65,7	62,6 – 66,3	60,9 – 65,0
168	52,9 – 64,4	54,3 – 66,3	62,7 – 66,5	61,2 – 65,3
169	53,5 – 65,4	54,8 – 67,0	62,9 – 66,7	61,6 – 65,7

1	2	3	4	5
170	54,0 – 66,C	55,3 – 67,7	63,1 – 66,8	62,0 – 66,1
171	53,2 – 66,8	55,9 – 68,3	63,2 – 67,0	62,4 – 66,5
172	55,3 – 67,1	56,4 – 69,0	63,4 – 67,2	62,8 – 66,9
173	55,9 – 68,3	57,0 – 69,6	64,0 – 67,4	63,1 – 67,2
17 4	56,6 – 69,1	56,5 – 70,3	63,8 – 67,5	63,5 – 67,6
175	57,1 – 69,8	58,1 – 71,1	63,9 – 67,7	63,9 – 68,0
176	57,7 – 70,5	58,7 – 71,7	64,1 – 67,5	64,3 – 68,4
177	58,4 – 71,3	59,2 – 72, 4	64,3 – 68,1	64,7 – 68,7
178	59,0 – 72,1	59,8 – 73,0	64,5 – 68,2	65,0 – 69, 1
179	59,6 – 72,8	60,2 – 73,7	64,6 – 68,4	65,4 – 69,5
180	60,2 – 73,5	60,8 – 74,4	64, 8 – 68, 6	65,8 – 69,9
181			65,0 – 68,7	66,2 – 70,3
182			65,1 – 68,5	
183			65,3 – 69,1	
184			65,5 – 69,3	
185			65,7 – 69,4	
186			65,8 – 69,6	
187			66,0 – 69,8	
188			66,2 – 70,0	
189			66,4 – 70,1	
190			66,5 – 70,3	
191			66,7 – 70,5	
192			66,9 – 70, 6	
193			67,0 – 70,8	

БЕЗПЕЧНИЙ СТАН ПОСТАВИ

№№		16–17 років	18 років і старше
1	Оцінка наявності кіфозу (сутулості)	100%	100%
2	Оцінка наявності сколіозу (вертикальне викривлення хребта)	100%	100

Примітки:

1. Оцінка наявності кіфозу визначається за формулою:

$$\text{ПП} = (\text{ШП} \cdot 100) : \text{ШПС},$$

де ПП — плечовий показник, %;

ШП — ширина плечей спереду, см;

ШПС — ширина плечей зі спини, см.

Якщо плечовий показник (ПП) дорівнює 100% — постава правильна, при ПП менше 90% відмічається наявність кіфозу.

2. Оцінка наявності сколіозу визначається за формулою:

$$\text{ВВХ} = (\text{ЛЛ} \cdot 100) : \text{ПЛ},$$

де ВВХ — вертикальне викривлення хребта, %;

ЛЛ — відстань від 7-го шийного хребця до нижнього кута лівої лопатки, см;

ПЛ — відстань від 7-го шийного хребця до нижнього кута правої лопатки, см.

Якщо показник ВВХ дорівнює 100% — постава правильна, при ВВХ менше 90% відмічається наявність сколіозу.

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ

№	Вік	Тема		
		Здоровий спосіб життя,	Самоконтроль, санітарно-гігієнічні знання	Організаційно-методичні знання
1	2	3	4	5
6	16–17 років	1. ВІЛ/СНІД не передається через: а) кров; б) рукостискання; в) статевим шляхом. 2. Для збереження та зміцнення фізичного здоров'я дітей необхідно залучати, до занять фізичними вправами: а) з 7-річного віку; б) із дня народження; в) з 10-річного віку. 3. Активний відпочинок це: а) проведення вільного часу на природі із застосуванням різноманітних видів рухової активності (піші, лижні, вело-прогулянки, туристські походи, рухливі та спортивні ігри тощо); б) проведення вільного часу в бібліотеці, читальному залі; в) розгадування ребусів, кросвордів.	1. Безпечна межа показника ЧСС при самостійних заняттях фізичними вправами становить: а) до 180 уд./хв; б) до 250 уд./хв; в) до 130 уд./хв. 2. Застосовуючи для самоконтролю спробу із 20 присіданнями (у темпі одне присідання в секунду), ЧСС у нормі має повернутися до вихідного показника через: а) 10 хвилини; б) 3 хвилини; в) 1 хвилину. 3. Руки рук під час масажу або самомасажу повинні бути спрямовані: а) по ходу течії крові та лімфи — від периферії до серця та ближчого лімфатичного вузла; б) проти ходу крові та лімфи — від серця до периферії та ближчого лімфатичного вузла; в) не має значення.	1. Для розвитку швидкісних, швидко-силових фізичних якостей, витривалості доцільно займатись фізичними вправами: а) щоденно; б) 1–2 рази на тиждень; в) 3–4 рази на тиждень. 2. Для розвитку гнучкості доцільно використовувати дозування: а) виконувати вправи до появи больових відчуттів; б) виконувати вправи до появи потовідділення; в) виконувати вправи до зменшення амплітуди рухів. 3. Для розвитку загальної тривалості застосовують: а) циклічні фізичні вправи, використовуючи рівномірний та перемінний методи з помірною інтенсивністю; б) біг на короткі дистанції з максимальною швидкістю; в) повторне підняття обтяжень середньої і малої ваги з максимальною швидкістю.

1	2	3	4	5
7	18 років і старше	1. Допінг це: а) застосування заборонених засобів і методів у спорті для поліпшення спортивних результатів; б) засіб, що сприяє збереженню та зміцненню здоров'я; в) вживання природних вітамінів для зміцненню здоров'я. 2. Репродуктивно-му здоров'ю молоді сприяє: а) ранні статеві контакти; б) вживання наркотичних, алкогольних речовин, тютюнопаління; в) активний відпочинок, систематичні заняття фізичними вправами.		

Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва

НАКАЗ

Міністерства освіти і науки України

від 25 грудня 2003 р. №855

На виконання Доручення Президента України від 10 жовтня 2000 року № 1-14/1263 про «Вжиття заходів щодо ширшого залучення козацьких товариств до військово-патріотичного виховання, організації фізкультурно-спортивної, туристсько-краєзнавчої та культурно-просвітницької роботи серед школярів, посилення ролі Українського козацтва у підготовці молоді до військової служби»; Указу Президента України від 15 листопада 2001 року № 1092/2001 «Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки»; Указу Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948/2002 «Про концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» та з метою активізації національно-духовного виховання молоді і підвищення рівня її готовності до захисту Батьківщини

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура»)(далі — гра «Джура»)українського козацтва та запровадити її в навчальних закладах та закладах позашкільної роботи як форму національно-духовного і військово-патріотичного виховання, оборонно-масової та спортивно-оздоровчої роботи з учасників гри в позаурочний час, що додається.

2. Міністру освіти Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь Освіти і науки обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій:

2.1. Активно залучати товариства Українського козацтва до військово-патріотичної, пошуково-краєзнавчої, спортивно-масової, оборонно-масової та культурно-просвітницької роботи серед школярів, до питань підготовки молоді як захисників Батьківщини.

2.2. Фінали гри «Джура», відповідно до розділу XII Положення, проводити:

- у навчальних закладах та закладах позашкільної роботи — щорічно, починаючи з 2004 року;

- районні — один раз на 3 роки, починаючи з 2004 року; обласні (крайові) — один раз на 3 роки, починаючи з 2005 року; всеукраїнські — один раз на 3 роки, починаючи з 2006 року.

2.3. Забезпечити проведення I, II і III-го етапів фіналу гри «Джура», на високому організаційному і професійному рівні. Щорічно до 15 листопада окремим пунктом інформації (п.2 Наказу Міністерства освіти і науки України від 29.12.2001 р. №821) про хід реалізації Національної програми відродження та розвитку Українського, козацтва на 2002–2005 роки доповідати про проведення змагань в регіонах.

3. Департаментам загальної середньої та дошкільної освіти, професійно-технічної освіти, Комітету з фізичного виховання і спорту здійснювати організаційно-методичне забезпечення, контроль якості виховної роботи та допомогу керівникам закладів освіти з питань організації та проведення заходів дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри «Джура» Українського козацтва.

4. Встановити, що районні і обласні фінали гри «Джура» проводяться за рахунок коштів місцевих бюджетів, а всеукраїнські — за рахунок коштів місцевих і державного бюджетів.

5. Контроль за виконанням Наказу покласти на заступника | міністра Огнев'юка В.О.

Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ

Положення дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») українського козацтва

Укладено за досвідом роботи учительських колективів загальноосвітніх і спеціальних навчально-виховних закладів та працівників органів освіти Київської, Запорізької, Рівненської, Полтавської, Сумської, Кіровоградської областей, м. Києва та Українського дитячо-юнацького козацького товариства «Січ», а також; за досвідом організації військово-патріотичного виховання учнівської молоді засобами дитячо-юнацьких ігор «Зірниця» та «Орлятко».

ПЕРЕДМОВА

Українці — єдина у світі козацька нація. Козацтво є дисциплінованою організацією українського народу, споконвічною формою його самоорганізації і самозахисту в лихоліття на засадах стародавнього Звичаю — Волі як відкрystalізованого етнічного розуму.

Після зруйнування Запорозької Січі в 1775 році, не дивлячись на тривалий процес розкозачення і денаціоналізації українців Московською імперією, живий ланцюг спадковості Українського козацтва ніколи не переривався: 1775–1828 рр. — Задунайська Січ; 1783–1868 рр. — Українські козацькі війська і формування у складі імперського війська; 1783–1917 рр. — в Україні зберігався козацький стан; 1904–1914 рр. січовий рух в Галичині. Створення Легіону українських січових стрільців; 1917–1922 рр. — бурхливий підйом відновлення козацтва, його боротьба за відновлення самостійної і соборної України; 1918–1933 рр. — існування в Україні Українського Вільного Козацтва, а до 1990 року — збереження духовності і традицій Українського козацтва у ментальності і моралі національно-патріотичної верстви етнічних українців на Батьківщині і в українській діаспорі.

Сучасне Українське козацтво відновилося в Україні в 1990 році і має своєю метою історичну місію — шляхом боротьби за незалежність і соборність України, відновленням у етнічній пам'яті українців глибоких національно-патріотичних переконань, традицій і безмежної любові до своєї Батьківщини — вті-

лити в життя українського народу і спонукати на вічність Українську Національну Ідею.

Виховувати в людині патріота своєї Батьківщини, любов до рідного краю, любов до своєї України варто починати з раннього дитинства.

Вільною «КОЗАЦЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ» називали іноземці нашу Батьківщину-неньку Україну, з глибокою повагою відзивались про її відчайдушних захисників — запорозьких козаків. Хто вони? Якими були, чим захоплювались, звідки черпали сили для своєї вдачі? На ці й цілий ряд питань має відповісти орієнтовна об'єднана програма для діяльності молодших школярів — козачат (дітей віком 6–10 років), школярів серед нього віку — джур козацьких (вік 10–15 років) та старшокласників — молодих козаків (віком 15–18 років).

Запорозьке козацтво — гордість української нації і програма має виховати в дітях саме цю гордість за своїх предків, синівську вірність, навчити їх бути сильними, дужими, готовими віддати своє життя, якщо вирішується доля рідної Вітчизни, як це робили славні козаки — запорожці.

У процесі тривалого історичного розвитку передовою силою і формою духовного об'єднання суспільства в Україні було козацтво. Епоха козацтва створила глибоку багатогранну духовність, що стала вершиною української національної культури.

У козацькі часи нашому народові були притаманними високий рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті і звитяги, знання і бездоганне дотримання національних традицій і звичаїв. У козацькій державі не було такого ганебного явища, як бездомні діти. Дітьми опікувалося все суспільство. Ці якості потрібні українському народові і сьогодні — в період відновлення своєї державності і особливо завтра, в процесі розбудови і зміцнення могутності нашої Батьківщини, в процесі практичних дій щодо відновлення і збагачення СЛАВИ УКРАЇНИ.

Отже, сьогодні в школярів необхідно виховувати глибокі почуття патріотизму та національної гідності, якостей захисника Батьківщини, високий рівень загальної культури та народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології) народної естетики, моралі, мистецтв.

Виконання цих завдань і повинне сприяти Положення про дитячо-юнацьку, військово-спортивну патріотичну гру «ДЖУРА», яка за напрямками, формою і змістом розрахована на шкільну молодь, а також на допризовну і призовну молодь за місцем про-живання за умов умілого, грамотного, ініціативного і активного керівництва дорослих козаків — патріотів, старших то-

варишів, зокрема педагогів-організаторів дитячих колективів, вчителів історії, української мови та літератури, професійних військових, вчителів фізичної культури та тренерів спорту, керівників вокальних та танцювальних колективів, які забезпечать позитивний результат заходів навчально-виховного процесу.

Пропозиції Положення щодо напрямків і змісту виховання молоді реалізуються шляхом організації цілеспрямованого системного напрямку в навчально-виховному процесі в учнівських класах, в загонах, гуртках, секціях та ланках за інтересами, в процесі військово-спортивної патріотичної козацької гри «ДЖУРА» в позаурочний час в навчальних та позашкільних закладах освіти, за місцем проживання, під час табірної збори допризовної та призовної молоді.

Відповідна діяльність має охопити майже всі сфери учнівського життя, при цьому треба зважити на ту особливість, що козаками на СІЧІ були лише чоловіки, отже, для дівчаток відповідного віку, там, де програмні питання за змістом не можуть бути однаковими, варто паралельно створити свій гурт, де було б передбачено підготовку їх до майбутнього подружнього життя. Жінка в минулому — вірна супутниця козака, вона — берегиня свого роду, отчого дому, але при цьому в кожную важку годину й жінка — воїн, яка може відстояти свою землю від ворога, тобто заступити свого чоловіка-козака, якщо це необхідно. Жінка-мати виховувала у своїх дітей (і в першу чергу у хлопців) мужність, сміливість, твердість і рішучість, інші вольові, необхідні захиснику Батьківщини риси козацького характеру.

Всі ці концептуальні і програмні питання виховання молоді відображені в Положенні, яке має два розділи: перший — напрямки і зміст національно-духовного і військово-патріотичного виховання і другий — організація і зміст військово-спортивної, патріотичної гри «ДЖУРА».

За змістом Положення потребує від керівного складу гри певних духовних і фізичних зусиль щодо організації цікавої і ефективної гри, але це не повинно бути стримуючим фактором в навчально-виховному процесі. Сьогодні щось із-за своєї складності не буде повністю виконано, не буде досягнуто... Нічого... Але завтра, з часом поставлена мета буде досягнута.

Дорогу долає той, хто йде. «Щоб дійти до мети, треба перш за все йти».

Наша Мета — шляхом свідомого опанування героїським, лицарським, гуманним і демократичним славного минулого наших предків — Українського козацтва, його традицій, культури, науки, військового мистецтва та господарювання — ДУХОВНО І МО-

РАЛЬНО ПІДНЯТИСЯ ДО РІВНЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ І ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЇЇ ЖИТТЄДАЙНІСТЬ НА ВІЧНІСТЬ.

**ПЕРШИЙ РОЗДІЛ. НАПРЯМКИ ТА ЗМІСТ
НАЦІОНАЛЬНО-ДУХОВНОГО ТА ВІЙСЬКОВО-
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПРОЦЕСІ ГРИ
«ДЖУРА» УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА.**

Програма для всіх учасників гри

I. «Мій рідний край». Вивчення історії рідного краю

Знайомство з рідним селом, містом, екскурсії по селу, місту, де мешкаєш, вивчення історії виникнення села, міста, його перших років існування; пошукова робота шляхом зустрічей з людьми похилого віку своєї місцевості, їхні розповіді про минуле місцевості, де ти живеш: по можливості — збирання старовинних речей побуту, вишивок, костюмів різних регіонів України, писанок тощо.

Вивчення історії району, області, знайомство з найяскравішими сторінками їхнього розвитку, звернути особливу увагу на висвітлення так званих «білих плям історії» (доля України в складі Московської імперії, боротьба за національну незалежність українців у XVII ст., колективізація, голодомори, фізичний і духовний терори Московської імперії проти українського народу, участь земляків у Другій світовій війні, національно-визвольні змагання в післявоєнний період).

Видатні земляки рідного краю (політичні та військові діячі, письменники, інженери, педагоги, підприємці та інші), їх місце та роль у розвитку рідного краю, всієї України, внесок у світову науку, культуру, мистецтво, економіку.

Матеріали історії рідного краю, Батьківщини розміщуються в шкільному музеї «КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ».

II. «Гей ви, хлопці, славні запорожці».

Вивчення історії Запорозького козацтва.

Вивчення історії, місць розташування запорозьких Січей, побуту козаків. Добре вивчити, зрозуміти і усвідомити саме поняття «КОЗАК» та чітко засвоїти його морально-психологічну суть. Зрозуміти роль та значення козацького побратимства. Знайомство і вивчення кодексів лицарської звичаї та лицарської честі. Ознайомлення з першоджерелами і вивчення історичної літератури про запорозьких козаків; про їхні визвольні походи та переможні битви за незалежність України і волю Українського народу, про гетьманів України і їхню роль в обороні незалежності

і державотворенні України; збирання прислів'їв та приказок про козаків; зустрічі з старожилами району, що пам'ятають народні думи, звичаї, прикмети, пов'язані з життям козацтва, збирання старовинних легенд своєї місцевості. Вивчення історії місцевих товариств (осередків) Українського козацтва.

III. Духовні цінності запорозьких козаків

Піднесення на належно високий рівень культу Батька і Матері, Бабусі і Дідуса, Роду і Народу. Слід наголосити, що в Україні діти завжди зверталися до батьків» тільки на ВИ.

Шляхом бесіди, зустрічей з батьками виховувати у дітей поняття, що Батько — захисник сім'ї, роду, творець історії, державності. Використовуючи козацький фольклор, де батько для дитини — високий і незаперечний взірць стійкості, мужності і відваги, виховувати в дітей на конкретних прикладах поняття рівноправності в сім'ї чоловіка і жінки, прищеплювати любов і повагу до матері, як берегині роду свого. Обов'язково вивчити свій родовід, чим уславлений рід, його таланти, звичаї. Можливе проведення родинних свят: «З бабусиної скрині», «Роде наш красний» та ін. Значення християнської віри для козаків. Бог оберігає незалежну Україну, надає їй духовних сил у боротьбі з ворогами. Ознайомити дітей з найпоширенішими молитвами козаків. Покрова Пресвятої Богородиці — найвизначніше свято запорозьких козаків. 14 жовтня — День Українського козацтва.

Розвивати духовність на основі національних свят і участі в них дітей — козачат, джур козацьких і молодих козаків.

IV. «Козацькому роду нема переводу»

Відродження військово-спортивного мистецтва Українського козацтва.

У процесі бесід, розповідей, екскурсів до музеїв та походів виховувати в дітей кращі риси козаків: вірність і відданість аж до саможертвності Вітчизні, Матері, Народу; незламної дружби, нехтування небезпекою; відстоювання своєї волі, свободи народу.

На основі конкретних прикладів з життя козаків спонукати дітей до прагнення розвивати в собі багатирську силу і дух, міцний фізичний гарт. Проводити загартовування організму (загартовувати організм): плавання (і під водою з очеретиною), обмивання холодною водою, влітку спання просто неба; вивчення народної медицини та можливість застосовування її на практиці (лікування народними методами кашлю, нежиті, кровотеч, не глибоких ран, укусів змій тощо).

Вивчення і практичне відновлення народних ігор та забав, де мірялися силою, опанування мистецтвом верхової їзди та єдиноборств. «Гопак» як один із найпоширеніших національних видів єдиноборства, покликаний піднести бойовитість духу, віру в свої сили, порив до життя, зокрема, прийоми «повзунці», «голубці», «тинки», «пістоль», «розніжка», «шулик», і забезпечити фізичний розвиток і загартування тіла.

Знайомство і вивчення основних форм боротьби козаків «гойдак» (розвідники пластуни), «спас» (оборонний характер), на кулачки, на ремнях, на палицях. Проведення в ігровій формі ранків «Котилася торба», де знайомити учнів з найкращими народними іграми. Організовувати і регулярно проводити огляди якості військово-спортивного вишколу козаків в осередках, на першість населених пунктів, районів тощо.

V. «Козацькими стежками». Туристична краснзнавча робота

Вивчення природи рідного краю. Проведення піших, кінних та на технічних засобах походів по навколишній місцевості з метою ознайомлення з цікавими, пов'язаними з історією запорозького (Українського) козацтва, місцями. Готувати себе переборювати труднощі, оволодівати туристичною майстерністю. Проводити походи по місцях, пов'язаних з козацькою славою свого району, області, України. Складати щоденники, вести нотатки, можливо літописи на основі зустрічей з цікавими людьми. Провести походи в природу: «До козацького кулешу», де бажані козацькі забави, змагання з традиційних видів фізичної культури, а також пісні, танці, козацьке вогнище.

Відновлювати традиційно український напрямок господарювання і фізичного самовдосконалення — конярство і кінний спорт, верхова їзда якого у далекому минулому започаткована нашими предками. Відновлювати і розвивати кінні туристичні маршрути в кожному регіоні України.

VI. Від козацьких забав до олімпійських вершин

Постійно і цілеспрямовано працювати над вдосконаленням свого фізичного розвитку, обов'язково бути членом двох секцій фізичної культури та спорту (одна з них — технічного спрямування), оволодіти всім обсягом програмних вимог з фізичного виховання козачат, джур козацьких і молодих козаків як Захисників Батьківщини.

З легкої атлетики: навчатися метати на відстань і в ціль м'яч, гранату, спис, диск; стріляти з лука, вогнепальної та пневматичної зброї, стрибати в довжину, виконувати нормативи: підтягу-

вання на перекладині та віджимання на паралельних брусах; бігу на 100, 1000 м, кросу на 3000 м, маршу-кидку на 5000 м, човникового бігу 10×10 м, комплексної силової вправи.

З гімнастики уміти виконувати вправи:

- на турніку (поперечині, окремо і в комбінаціях): підйом перевертанням; підйом силою; підйом зацепом; підйом розгином; оборот назад торкаючись; мах дугою; зіскок дугою; зіскок на масі назад;
- на паралельних брусах (окремо і в комбінаціях): згинання і розгинання рук в упорі статично і в розмахуванні; підйом розгином; стійка на плечах; зіскок з кінців ноги нарізно; зіскок боком та на масі вперед зіскок вправо (вліво) з поворотом наліво (направо) кругом; комплексну силову вправу;
- стрибки через гімнастичного козла та коня в ширину і в довжину; лазити по вертикальній жердині (голоблі) і вірьовці за допомогою і без допомоги ніг. Уміти їздити («триматись реп'яхом») верхи на коні, плавати, ходити на лижах, керувати мотоциклом і автомобілем.

А також інші вправи із сучасних олімпійських видів фізичної культури та спорту, що сприяють вихованню у козацької молоді сміливості, спритності, кмітливості, сили, силової та швидкісної витривалості.

НОРМАТИВИ З ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ ПРИКЛАДНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗА ПРОГРАМОЮ ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

№ з/п	Засоби легкої атлетики (види випробування)	Нормативи, бали						Примітки
		10 клас			11 клас			
		12 балів	9 балів	6 балів	12 балів	9 балів	6 балів	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Підтягування (разів)	11	9	6	12	10	7	
2	Біг 100 м (секунд)	13,8	14,6	15,5	13,6	14,4	15,2	
3	Біг 1000 м (хв, с)	3,30	3,40	4,0	3,10	3,20	3,35	
4	Крос 3000 м (хв, с)	12,20	13,0	13,45	12,0	12,25	13,30	
5	Метання гранати 600 г, м	35	30	20	40	35	30	
6	Марш-кидок 5000 м, хв.	36	38	40	33	35	37	
7	Човниковий біг 10×10, хв.	29	30	32	28	29	31	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
8	Комплексна силова вправа, за 1 хв, разів	42	38,	34	44	40	36	

Примітка: Виконання гімнастичних вправ оцінюється за вимогами Програми допризовної підготовки (Розділ «Прикладна фізична підготовка». Перевірка і оцінка індивідуальної фізичної підготовки).

VII. Відмінним навчанням, підготовкою до захисту Батьківщини продовжимо подвиг батьків

Козацька військово-спортивна патріотична гра «ДЖУРА» передбачає щотижневі військово-патріотичні заходи, військово-спортивні тренування, заняття за змістом Програми допризовної підготовки молоді; змагання, естафети, конкурси, вікторини, олімпіади, операції, десанти, походи до місць славного минулого і сьогодення Українського народу.

Допризовна підготовка молоді за змістом і обсягом навчання повинна забезпечити достатньо високий рівень військового вишколу Захисників Батьківщини, враховуючи те, що значна їх кількість не зможе пройти курс кадрової служби в Збройних силах України і в умовах певної ситуації збройного конфлікту візьме зброю і стане до лав Захисників Батьківщини з тим рівнем військової підготовки, який вона здобуде в навчальному закладі загальної або професійно-технічної освіти.

Метою заходів цього розділу для коленого козака є:

- З розділу Збройні Сили України: поглиблення знань історії України та її війська, героїчного минулого Українського народу, його боротьби за свободу і незалежність своєї Батьківщини — славних перемог Запорозжців над військами Оттоманської імперії, польської шляхти, Московського царства та інших. Продовжити ознайомлення із складом, структурою і призначенням Збройних Сил України на сучасному етапі. Виховувати в собі глибокі національні почуття патріотизму, любові до Батьківщини та до її Збройних Сил, готовності до бездоганного виконання військового обов'язку, дисциплінованості і особистої відповідальності за захист своєї Батьківщини, України.
- З тактичної підготовки: поглибити знання основ бойових дій стрілецького відділення та обов'язків солдата в бою; закріпити практичні навички щодо виконання дій солдата в наступальному бою, в оборот та в розвідці; продовжити ознайомлення з прийомами боротьби з танками і веденням вогню із автомата по літакам і гелікоптерам противника. Вихову-

вати в собі мужність, відчуття побратимства та колективізму, готовність до взаємодопомоги, виконання поставленого бойового завдання.

- З вогневої підготовки: поглибити знання бойових властивостей і матеріальної частини стрілецької зброї та ручних гранат; закріпити практичні навички в діях щодо виконання прийомів і правил стрільби зі стрілецької зброї та метанні ручних гранат. Виховувати в собі впевненість в бойових якостях вітчизняної зброї і усвідомлення необхідності майстерного володіння нею.
- Із статутів Збройних сил України: поглибити знання вимог військової дисципліни, правил військової ввічливості, обов'язків солдата, днювального та вартового; закріпити навички при звертанні до старших (начальників), в діях при виконанні розпоряджень та віддаванні військової честі; продовжити ознайомлення з загальними обов'язками військовослужбовців, завданнями внутрішньої та вартової служби; виховувати в собі любов до Збройних сил України, готовність до бездоганного виконання наказів командирів і начальників, високу дисциплінованість і справність.
- Із стрийової підготовки: поглибити знання елементів строю, обов'язків та порядку дій солдата перед шиккуванням та в строю; закріпити практичні навички виконання команд в строю і окремих стрийових прийомів без зброї; продовжити ознайомлення з порядком виконання стрийових прийомів зі зброєю; виховувати в собі організованість, дисциплінованість, підтягнутість, охайність, відчуття колективізму, побратимства і взаємодопомоги.
- З воєнної топографії: закріпити знання та практичні навички орієнтування та визначення свого місця знаходження в різних умовах пори року, доби, погоди і на незнайомій місцевості; виховувати в собі ініціативність, кмітливість, витриманість і самовладання, готовність до самостійних дій.
- З цивільної оборони: поглибити знання факторів ураження аварій, катастроф, стихійного лиха, зброї масового знищення людей, способів та засобів захисту від них; закріпити практичні навички щодо використання засобів колективного та індивідуального захисту, приладів радіаційної, хімічної розвідки і дозиметричного контролю, виготовлення простих засобів захисту органів дихання, проведення часткової санітарної обробки людей; виховувати в собі високі морально-психологічні якості, впевненість в ефективності заходів цивільної оборони, надійності засобів захисту від зброї масового ураження, високу організо-

ваність, дисциплінованість, готовність виконувати Обов'язки з цивільної оборони в складних умовах обстановки.

- З медично-санітарної підготовки: поглибити знання основ організації медичної служби цивільної оборони і її основних завдань, обов'язків санітарних дружин, змісту першої долікарської допомоги у вогнищах масового ураження і правил виконання процедур по догляду за хворими; закріпити практичні навички щодо надання першої долікарської допомоги при травмах, опіках, нещасних випадках, ураженнях отруйними речовинами і радіаційних опроміненнях, при заходах профілактики інфекційних захворювань і догляду за хворими; виховувати в собі патріотизм, гуманне ставлення до хворих, прагнення оволодіти медичними знаннями, свідомо виконувати свій благородний обов'язок з надання допомоги ураженим і хворим.
- З фізичної підготовки: домагатися відмінного (12-бального) рівня фізичної підготовки в обсязі вимог програми фізичного виховання в навчально-виховному закладі та розділу VI цієї програми; впевнено виконувати прийоми подолання комбінованих військово-спортивних смуг перешкод, туристичних естафет, перешкод під час марш-кидків, тактичних ігор на місцевості і туристичних походів, бути фізично готовим до військової служби, до захисту Батьківщини; обов'язково брати участь у роботі гуртків військово-прикладних видів фізичної культури і спорту; виховувати в собі мужність, силу волі, витривалість, спритність, моторність, морально-психологічну стійкість, здібність і готовність витримувати великі фізичні навантаження.
- З військово-прикладної, технічної підготовки: оволодіти навичками по одному із технічних і військово-прикладних видів спорту (автомобільний, мотоциклетний, планерний, парашутний, модельний, водомоторний і радіоспорт, воєнно-прикладні багатобір'я та інші); виховувати в собі любов до знань, техніки і праці, сміливість, відвагу, фізичну витривалість.

VIII. «Слава козацька не вмере, не загине...»

Відродження народних мистецьких традицій.

Збирати старовинні легенди своєї місцевості, вивчати історію виникнення обрядів і свят кожної пори року: колядки, щедрівки, зажинки, обжинки, свято першої борозни та інші.

Знайомство з історією та вивчення козацької та української народної пісні, збирання пісенних матеріалів своєї місцевості.

Брати участь в народних святах: Андрія, Різдвяні свята, Ой на Івана Купала, Калиновий цвіт та інші.

Організовувати дитячі фольклорні вертепи, драматичні гуртки, колективи з вивчення і виконання козацької пісні та танцю, української народної пісні та танцю. Відновити вечорниці та виступи козацьких музичних та хорових колективів в неділю та святкові дні в місцях масового відпочинку громадян населених пунктів.

Програма для дівчаток

I. «Хата моя, біла хата»

Мати — берегиня роду свого. Зустрічі — бесіди зі своїми бабусями, сусідами, де дізнаватися про роль жінки у сім'ї; збирання; фольклорних матеріалів про сімейні свята та відновлення цих старовинних чудових обрядів: сватання, весілля, підготовка, яка передувала цим традиційним українським обрядам; роди ви, хрестини тощо. Збирання матеріалів старовини, побутових, зокрема вишивки, гаптування, костюмів та ін., по можливості створити кімнату-музей МАТЕРІ.

II. «Рідна мати моя, ти ночей не доспала...»

Пісні моєї мами

Знайомство і розучування колискових пісень. Підготувати і провести ранок (вечір) «Пісня моя колискова», «Бабусині казки»; зустрічі з місцевими цікавими жінками району, міста, села; збирання з їх розповідей цікавих матеріалів-оповідей, казок, легенд; «Нічого кращого не має, як тая мати молодая...» — збір матеріалів, вечори, ранки тощо. Вивчення українських народних пісень, що співають у рідному селі, районі, складання невеличких збірок «Пісні мого краю».

III. «Ой у лузі червона калина...»

Знайомство дівчаток з найпоширенішими в Україні з давніх-давен рослинами-символами України: калиною, вербою, тополею, мальвами, соняшниками. Відтворення в природі українського озеленення: вдома, біля школи, в парку, на вулиці, по можливості насадження алеї над водою з оберег нашої духовної спадщини. Підготов і проведення ранків (вечорів) «Тут земля мила, де мати родила».

IV. «І на тім рушничкові...»

Навчання жіночої майстерності

Моя перша вчителька; перейняти ту майстерність, якою володіють мама, бабуся і навчити подруг вишивати, гаптувати, плести. Шляхом гурткової роботи навчати дівчаток декоративні но-ужитковій майстерності, аранжуванню, українській

кулінарії, музичному та танцювальному мистецтву. Створити клубі дівчаток «Господарочка», де за спеціальними програмами передбачати можливість-навчання дівчаток жіночої майстерності».

Залучати до роботи з дівчатками народних умільців, майстрів лозоплетіння, розпису, писанки тощо. Народна кулінарія, збирання традиційних рецептів народної кулінарії та приготування окремих забутих страв, випічки хліба тощо.

V. «До глибин народної медицини»

Знайти дівчаток з таємницями народної медицини, створити ділянки лікарських рослин в саду, в парку, біля ніколи, своєї оселі, збирати і здавати лікарські рослини, збирати легенди, казки про лікарські рослини та їх цілющі якості. Навчити за допомогою лікарських трав, що ростуть в місцевості, де проживають діти, лікувати захворювання, вміти надавати допомогу, за необхідності за допомогою лікарських трав. Проводити зустрічі з місцевими фітотерапевтами (в народі — знахарками). Збирати рецепти народної медицини, по можливості створити рукописну книгу рецептів: «Бабуся радить».

ДРУГИЙ РОЗДІЛ. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНОЇ ПАТРІОТИЧНОЇ ГРИ «ДЖУРА» УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

I. Загальні положення

1. Дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра «ДЖУРА» Українського козацтва є базовою і основною позакласною формою оборонно-масової і спортивно-оздоровчої роботи, початкової військової та фізичної підготовки, ідейно-політичного, морально-психологічного та національно-духовного виховання учнівської молоді в позаурочний час, а також допризовної та призовної молоді за місцем проживання.

1.2. Дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра «ДЖУРА» (далі гра «ДЖУРА») Українського козацтва є добровільним, незалежним, позапартійним угрупованням молоді, яке створюється для об'єднання дітей, підлітків та юнаків з метою їх виховання на традиціях і звичаях Українського козацтва.

1.3. Організаційною основою гри «ДЖУРА» є первинні осередки, які створюються в навчально-виховних закладах та за місцем проживання і в своїй діяльності під керівництвом відповідних штабів гри об'єднуються в місцеві (сільські, селищні, міські), територіальні (районні сільські і районні міст) та крайові (обласні і міські з районним поділом) товариства, а крайові — у Всеукраїнське

товариство національно-духовного відродження та військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» Українського козацтва.

II. Мета та основні завдання гри.

2.1. Метою гри «ДЖУРА» є:

- виховання у юнаків та дівчат глибоких і твердих національно-патріотичних переконань, підготовка молоді до творчої праці, до військової служби та захисту своєї Батьківщини України шляхом залучення молоді до оборонно-масової та військово-спортивної патріотичної роботи;
- формування і виховання у молоді високих морально-психологічних та морально-бойових якостей; мужності, сміливості, рішучості, відваги, стійкості, наполегливості, дисциплінованості і ініціативності на теренах відновлених національних козацьких педагогічних традицій;
- виховання духовно та фізично розвиненого юного покоління суверенної України на історично сформованих засадах козацького світогляду та здорового способу життя, у дусі відданості Батьківщині та її народу на основі відродження національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей,

2.2. Передумови організації козацької гри «ДЖУРА»:

- наявність кваліфікованого, ініціативного вихователя, що заявить про своє, бажання згуртувати допризовну і призовну молодь та дітей і вести з ними виховну роботу за визначеною метою за місцем проживання;
- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання учнівської молоді на традиціях Українського козацтва робота викладацько-вчительського колективу навчально-виховних закладів;
- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання козацької молоді і підготовку її до військової служби та захисту Батьківщини діяльність старшини первинних осередків та районних товариств Українського козацтва у співпраці з місцевими структурами державної виконавчої влади.

2.3. Завданнями гри «ДЖУРА» є:

- виховання у дітей та юнацтва активної громадянської позиції, національної гідності і самосвідомості, любові до своєї Батьківщини — України, готовності захищати свій рідний край;
- опанування козацької культурної спадщини, гри на козацьких «музичних інструментах, козацького танцю, козацьких пісень і дум, вивчення козацького живопису, розпису й розпорядження козацьких церков і житла, звичаїв і ритуалів, традицій, свят;

- оволодіння художніми промислами, козацькими способами життя і господарювання на землі (в полі, огороді, саду), на пасіці, традиційними видами тваринництва тощо;
- переймання козацьких забав та військових ігор, традиційних козацьких видів фізичної культури, спорту та військових умінь, зокрема різних видів єдиноборства, верхової їзди та кінного спорту, бойового танцю «Гопак» та інших національних військово-спортивних традицій з метою ґартування козацького духу й тіла; осягання секретів козацької кухні, здорового способу життя, козацької медицини, знахарства; зміцнення та розвиток дружби між дітьми та юнацтвом різних регіонів України.

2.4. Для виконання своїх завдань гра «ДЖУРА» створює осередки, де:

- навчає і ґартує своїх членів під час занять у навчально-виховних закладах освіти, за місцем проживання, у літніх козацьких таборах і на зльотах;
- щорічно проводить огляд (шляхом проведення змагань) якості вишколу Захисників Батьківщини, козацького військово-патріотичного виховання, вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків (за окремим положенням);
- проводить козацькі походи, краєзнавчі, фольклорно-етнографічні експедиції тощо;
- організовує і бере участь у екологічних акціях та акціях милосердя, культурно-просвітницьких заходах;
- співпрацює з дитячими й молодіжними організаціями України й закордону, з «Пластом», «Соколом», «Січчю» та ін.

2.5. Огляд якості вишколу Захисників Батьківщини, військово-патріотичного виховання козачат, джур козацьких, молодих і дійсних козаків у навчально-виховних закладах, за місцем проживання, в районах, областях і на державному рівні організується і проводиться відповідно районними, обласними і Всеукраїнським (Головним) штабами Військово-спортивної патріотичної козацької гри «Джура» та змагань «Козацьке завзяття». У змаганнях «Козацьке завзяття» беруть участь дійсні козаки (хлопці старше 18 років і козаки військового запасу) згідно з окремими Програмою і Положенням, що розробляються Генеральною канцелярією Українського козацтва.

III. Участь в дитячо-юнацькій козацькій грі «ДЖУРА»

3.1. Учасником військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» Українського козацтва може стати кожен хлопчик чи дівчинка віком від 6 до 18 років (зваживши на те, що дівчатка і лопчики будуть виховуватися за окремими програмами), які люб-

лять Україну, хочуть добре знати її історію та культуру, давнє минуле, які поділяють ідеали Українського козацтва і вимоги цього Положення.

3.2. Особи старші 18 років можуть зберегти своє право на участь у грі за бажанням. Вони одержують звання «Козака на ставника» і беруть участь у виховній роботі з молоддю.

3.3. Прийом до складу учасників гри «ДЖУРА» здійснює первинний осередок (клас, загін) на загальному зібранні (Раді) за згодою батьків (для учнів) та після проходження певного курсу козацької підготовки: знайомство з заповідями, правами та обов'язками, деякі звання з історії козаків, імена їх героїв тощо.

3.4. Припинення членства в грі «ДЖУРА» відбувається добровільно або за ухвалою Ради куреня (класу, загону) як стягнення за несумісність з цим Положенням дії.

3.5. Учасники гри «ДЖУРА» поділяються на козачат (молодших школярів) віком 6–10 років, джур козацьких (школярів середніх класів) віком 10–15 років, молодих козаків (школярів старших класів) віком 15–18 років та дійсних козаків — хлопців понад 18 років за місцем проживання.

3.6. За козацькою традицією кожен козак прагне мати побратима з однолітків. Посвячення в побратими відбувається за певним ритуалом і скріплюється козацькою незламною клятвою.

IV. Права і обов'язки учасників гри «ДЖУРА»

4.1. Учасник гри «ДЖУРА» має право:

- вирішального голосу при розгляді будь-яких питань гри «ДЖУРА»; обирати і бути обраним до козацької старшини всіх рівнів гри;
- брати участь в усіх заходах, що стосуються гри;
- виносити на розгляд козацької громади будь-які питання гри «ДЖУРА»; критикувати будь-яку особу й будь-який орган козацького товариства гри; апелювати (звертатися з заявами, оскарженнями) до будь-якого вищого органу гри;
- одержувати будь-яку інформацію про діяльність свого осередку та його окремих осіб, вимагати звіту і в разі потреби до строкового переобрання старшини; бути відзначеним за взірцеве виконання обов'язків, успіхи в навчанні та праці.

4.2. Учасник гри «ДЖУРА» зобов'язаний:

- бути патріотом своєї Батьківщини, готувати себе до захисту вільної, соборної і демократичної України;
- вважати військову службу святим обов'язком і справою честі українського козака; визнавати це Положення і дотримуватися його вимог;

- брати активну участь у роботі свого козацького осередку;
- зразково навчатися, пройти певний курс підготовки з питань козацької науки;
- невтомно працювати над всебічним вдосконаленням себе як людини і козака;
- постійно бути зібраним і ініціативним, швидко і точно виконувати накази козацької старшини, мати охайний зовнішній вигляд, суворо дотримуватися дисципліни і правопорядку;
- свято дотримуватися кодексу лицарської честі;
- бути принциповим і вимогливим до себе та інших з питань збереження навколишнього природного середовища, брати активну участь в заходах щодо його збереження.

4.3. Молоді козаки допризовного віку згідно з чинним законодавством в установленому порядку стають на військовий облік у військовому комісаріаті, а потім як козаки призиваються або за контрактом ідуть на військову службу до підрозділів Збройних сил, Прикордонних військ, Цивільної оборони, Внутрішніх військ та інших силових структур України.

V. Кодекс лицарської честі козака

Люби свою Батьківщину, материнську мову, неньку Україну. Шануй віру і звичаї свого народу.

Май свою національну і людську гідність, будь готовим захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей.

Виховуй шляхетне ставлення до дівчинки, жінки, матері, бабусі; оберігай їх людську честь і гідність.

Слухай накази отамана, поважай старших та поради наставників.

Будь вірним українській національній ідеї, принципам української національної моралі і духовності.

Відстоюй повну свободу і незалежність особистості, народу держави.

Кріпи свій характер і волю, будь терплячим і дисциплінованим.

Будь хоробрим і відважним, мужнім і невтомним.

Понад усе цінуй козацьку честь.

Будь лицарем до супротивника, зневажай жорстоких і лихих.

Будь ревним охоронником рідної природи.

Бережи традиції Українського козацтва, охороняй пам'ятки історії і культури свого народу.

Кодекс лицарської честі для козачат:

Шануй і маму і тата, завжди працюй завзято, Люби рідну країну, що зветься Україна. Турбуйся про молодших, жіноцтво поважай.

Будь сильним, справедливим, скромним і правдивим і рідну Батьківщину завжди захищай.

Кодекс лицарської звитяги для козачат:

За волю, за віру, за честь України Я буду невтомно стоять до загину, Нехай небезпека чатує навколо, Та друзів своїх я не зраджу ніколи, А недруги наші нехай пам'ятають — У чеснім бою козаки не втікають. Чи горе навколо, чи радість буває, Козак добрим людям завжди помагає.

VI. Організаційна структура дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА»

6.1. Основою організаційної структури дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА» є загін (рота, взвод) — первинний козацький осередок за місцем навчання чи за місцем проживання або за інтересами.

6.2. Основною низовою організаційною одиницею козачат, джур козацьких та молодих козаків є десяток (рій), що складається з 10–15 учасників гри і ділиться на застави по 3–5 осіб у кожній.

Десятки об'єднуються в загін (шкільний клас), загони козацької молоді одного віку (школярі-однокласники) входять до складу сотні, а сотні — до куреня козацької організації навчального закладу.

6.3. На чолі кожної структурної козацької одиниці стоїть виборна козацька старшина, бажано з козаків-старшокласників та дорослих козаків-вихователів (наставників): у заставі — заставний; у десятці — отаман (десятник); у загоні — отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, скарбник — шафар; у сотні — отаман, писар, осавул, хорунжий; у курені — отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, суддя, довбуш, товмач.

ОТАМАН здійснює загальне керівництво товариством дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА».

ПИСАР веде канцелярію (діловодство) і разом з отаманом здійснює заходи статутної діяльності товариства. Це — заступник отамана, розпорядник, адміністратор і координатор діяльності козацького товариства, гри «ДЖУРА».

ОБОЗНИЙ відає господарством та природозахисною діяльністю козацького товариства, гри «ДЖУРА».

СКАРБНИК відає фінансами козацького товариства, гри «ДЖУРА».

ОСАВУЛ відає питаннями поведінки джур козацьких та молодих козаків, організованого виконання заходів військово-патріотичного виховання та вишколу козачат, джур козацьких

і молодих козаків з питань традиційних козацьких умінь та єдиноборств.

ХОРУНЖИЙ — головний прапорносець, відає козацькими стягами й хоругвами, крім того відповідає за організацію заходів фізичного виховання козачат, джур козацьких і молодих козаків.

БУНЧУЖНИЙ завідує козацькими клейнодами — бунчуками, пірначами тощо. Відповідає за організацію заходів культурно-мистецької діяльності та виховної роботи козацького товариства гри «ДЖУРА».

СУДДЯ очолює суд козацької честі. Цей суд розбирає спірні питання, проступки джур козацьких і молодих козаків, неправильні дії загонів та окремих представників юнацької козацької старшини, включаючи і отаманів. Суд честі незалежний ні від кого і керується лише принципами лицарського кодексу козаків та Положенням.

ДОВБУШ завідує військовими литаврами, барабаном, трубою, якими скликає товариство на Ради, збори. Довбушу підпорядкований ТРУБАЧ.

ТОВМАЧ — перекладач, знає іноземні мови.

ШАФАР під час походів заготовляє провіант. Він — ключник, економ, домоправитель.

6.4. Козацька старшина обирається терміном на один рік на звітно-виборних (Великих) Радах, в першій половині січня, як це було у запорозьких козаків (14 січня) в період Козацької Республіки, і здійснює керівництво товариством у період між радами. Рада є найвищим органом козацького самоврядування і скликається: курінна — на початку кожної навчальної чверті; сотенні і загонові — не рідше, як один раз на місяць.

Курінна старшина розробляє і узгоджує з керівництвом навчально-виховного закладу Регламент і Типовий план-графік діяльності куреня на рік.

6.5. Військово-спортивна патріотична гра «ДЖУРА» Українського козацтва працює під батьківською опікою дорослих козаків. Серед них є особи, які спеціально займаються виховною роботою серед джур козацьких та козачат. Вони називаються козаками-наставниками. Їх призначає місцеве або районне товариство Українського козацтва, або їх запрошують до праці самі джури козацькі та молоді козаки.

6.6. Козаки — наставники і почесні козаки входять до складу старшини Куреня як радники, беруть участь у всіх видах його роботи, але мають лише дорадчий голос і не го-

лосують. Вони мають право первинного вето, накладати попередньо заборону на рішення Ради. Але якщо через деякий час Рада повторно ухвалить те ж саме рішення, воно набуває чинності.

6.7. Дитячо-юнацька козацька гра «ДЖУРА» має свою традиційну символіку: прапор, хоругву, бунчук, козацькі відзнаки та форму одягу встановленого зразка. Форма одягу членів організації має бути повсякденною і святковою. Повсякденною може бути одяг для занять або похідна форма одягу військово-спортивного крою; святковою, парадно-історично-традиційною: кольорові чоботи, шаровари, пояс, вишита сорочка, жупан (свитка), шапка зі шликом.

6.8. Юні козаки носять такі відзнаки:

- на правому рукаві (10 см від верху) нашивається прапор України розміром 8×5 см;
- на лівому рукаві (10 см від верху) нашивається крайова (обласна) емблема МОЛОДОГО КОЗАКА (форма і зміст визначаються в області) і нижче від неї на 3 см — відзнака козацької старшини:
- ройової — жовта смужка 8×1 см;
- загонової — дві жовті смужки 8×1 см;
- сотенної — три жовті смужки 8×1 см;
- курінної — одна жовта смужка 8×2 см і одна — 8×1 см.

На комірці носять 8-кутні зірочки діаметром 7–10 мм: козака та — одну, джури козацькі — дві, молоді козаки — три.

Форма звертання козаків між собою «Друже» (або «Подруго» у дівчат) і прибавляють ім'я.

VII. Вимоги до козачат, джур козацьких і молодих козаків

7.1. Вимоги до козачат, джур козацьких і молодих козаків — це той обсяг знань, умінь і навичок, яким вони повинні оволодіти протягом часу перебування в даній якості.

7.2. Вимоги до козачат: козачата — це будь-які хлопчик чи дівчинка, які досягли 6-річного віку, люблять родину, шанують старших і хочуть багато дізнатися про історію рідного краю, не тільки України, бажають рости дужими, сміливими, вправними, мріють про щасливу долю свого народу, прагнуть зробити вільною та квітучою рідну Україну, а для цього :

- повинні добре навчатися;
- знати символіку своєї держави — прапор та герб України, вміти шанувати їх;
- знати гімн України та розуміти, чому називають себе українцями;

- знати, хто такі українські козаки, де жили, чим займалися, що таке дитячо-юнацьке козацьке товариство, членом якого вони є;
- знати, що таке козацький добрий вчинок;
- знати кодекси лицарської честі та лицарської звитяги;
- знати побут козаків, в чому саме можуть і повинні наслідувати козаків діти; знати кілька козацьких пісень, елементи гопака;
- знати, які сторінки з життя козаків пов'язані з місцевістю, де проживають діти: знати імена найвидатніших козаків і що з ними пов'язано в житті родини, населеного пункту, регіону;
- знати гасло козаків, звичай, обіцянку, пісню, привітання, хоругву, знак; і старатися бути корисним для козацького товариства, допомагати батькам, старшим, кволим і знедоленим;
- дбати про загартування, чистоту і здоров'я свого тіла, виховувати здоровий дух; знати дату свого народження, своїх батьків, близьких родичів, свій родовід;
- вміти розповідати про Україну, про важливі історичні події на Україні та її славні імена.

7.3. Вимоги до джур козацьких:

Джури — друга, наступна ланка дитячої козацької військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА», а тому й вимоги до них більш глибокі, а завдання — серйозніші:

- відмінно й добре навчатися, поглиблювати і розширювати обсяг знань, здобутих на першій віковій ступені учасників козацької гри «ДЖУРА»;
- знати і вміти детально розповідати про український прапор та герб, знати і вміти виконувати (співати) гімн України, пишатися тим, що ти українець і вміти довести, що козак — це гордість нації, свято берегти звання українського козака;
- якомога більше отримувати знань з історії Запорозьких козаків, вміти зосередитися і розібратися, якими найкращими рисами козаків повинен оволодіти джура козацький, вміти самостійно підготуватися до походу, організувати до нього товаришів;
- оволодіти спортивною майстерністю козаків, виховувати в собі волю, загартовувати організм, готувати себе до серйозних випробувань;
- за рівнем 9 балів оволодіти вимогами умов розділу VI «Від козацьких забав До олімпійських вершин» Програми.

7.4. Вимоги до молодих козаків:

Молоді козаки — це дорослі хлопці, старшокласники і ті, що вже закінчили навчальний заклад середньої освіти. Це — уже бувалі, вправні люди. Вони багато знають, багато вміють. Для молодих козаків захист своєї рідної України — це найголовніший зміст їхнього життя, для чого:

- вони добре знають історію Запорозької Січі та життя і побут козацтва в ній; знають історію, побут, культуру і традиції Гетьманського козацтва України;
- добре не тільки знають, але й виконують вимоги (закони) лицарської честі та лицарської звитяги;
- вміло орієнтуються в життєвій обстановці, володіють життєвою ситуацією, готові стати вірними захисниками інтересів українського народу;
- вони на 12 балів оволоділи вимогами розділу VI «Від козацьких забав — до олімпійських вершин» та розділу VII «Відмінним навчанням, підготовкою до захисту Батьківщини продовжимо подвиг батьків» і склали Козацьку Присягу на вірність Україні.

VIII. Козацькому роду нема переводу...

Марш молодих козаків.

*Сл. Л. Завіщаної,
Муз. З. Науменка*

Ми всі пам'ятаємо якого ми роду,
Козацьких далеких часів,
За працю, свободу за щастя народу,
Тобі, Україно, наш спів.

Приспів: Як квіти у гаю барвисті та пишні,
Ми всі — українська сім'я,
Ми будем творити, учитись,
Бо світить нам вільна зоря.
Бо прадіди наші свободу любили,
Вели у майбутнє синів,
І нам, їх нащадкам, вони заповіли,
Вкраїну любити як дім.

Приспів.

Хай сонце нам сяє ясне в високості,
І землю плекає святу,
«Козацькому роду нема переводу»,
Я в серці ту клятву ношу.

Приспів.

Молитви

1. Боже великий

Боже Великий, Творче всесвіту, На нашу рідну землю поглянь, Ми були вірні Твому завіту, Вислухай нині наших благань: Люд у кайданах, край у руїні. Навіть молитися ворог не дасть, Боже Великий, дай Україні Силу і славу, волю і владу.

2. Боже, вислухай благання Боже, вислухай благання, Нищить недоля наш край, В єдності сила народу, Боже, нам єдність подай. Боже, здійми з нас кайдани, Не дай загинути в ярмі, Волю зішли Україні, Щастя і долю їй дай.

IX. Організація гри «ДЖУРА»

9.1. Щорічно на початку навчального року на Раді загону (класу) вирішується питання про перехід школярів до наступного, вищого за віком ступеня дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА»: козачат — до джур козацьких; джур козацьких — до молодих козаків, а першокласників в цей період приймають в козачата.

9.2. Старшина загону щотижневе проводить з козачатами, джурами козацькими і молодими козаками заняття і тренування, які сприяють закріпленню знань і навичок з початкової військової підготовки і фізичного вишколу, регулярно видає листівку «Молодий козак».

9.3. У класі ведеться щоденник козацького загону, облік військово-патріотичної та оборонно-масової роботи, що проводиться в загоні, відвідування козаками військово-спортивних занять за розкладом «Дня козака», виконання ними установлених нормативів, участь в операціях тощо. Щоденник веде писар загону.

9.4. Козаки, що обрані на козацькій учнівській Раді або призначені відповідною Радою козаків місцевого осередку Українського козацтва до складу-відповідно загонної, сотенної чи курінної старшини, організовують роботу кожний за своїм напрямком і за її виконання несуть особисту відповідальність перед радою, що їх обрала (призначила).

9.5. Старшина куреня організує не рідше одного разу в місяць навчання отаманів десятків, загонів та сотень, осавулів загонів та сотень, редакторів листівки «Молодий козак», розробляє календарний план, надає допомогу і контролює проведення військово-спортивної роботи в загонах, оформляє стенди і екран «Молодий козак».

9.6. У кожному курені визначається єдиний день підготовки козачат, джур козацьких і молодих козаків — «День козака», що є днем оборонно-масової і спортивної роботи в навчальному закладі. У цей день кожного тижня за календарним планом

штабу куреня в загонах проводяться заняття по розділах козацького вишколу, конкурси, огляди, естафети, змагання, вікторини, олімпіади, фестивалі, операції за змістом Програми національно-духовного відродження та програми допризовної підготовки молоді.

У інші дні тижня в навчально-виховних закладах в позаурочний час і за місцем проживання за окремим розкладом проводяться навчання та тренування в гуртках і секціях традиційних козацьких і сучасних олімпійських видів фізичної культури, спорту, національних військових умінь, а також культури, гуманітарних, математичних та природничих наук.

9.7. «День козака» визначається штабом куреня з урахуванням загального плану навчально-виховної роботи навчального закладу і затверджується наказом директора. «День козака» може проводитися по змінах і курсах залежно від кількості учнів і можливостей навчального закладу. Всі заходи «Дня козака» проводяться в позаурочний час.

9.8. У вихідні дні і в дні канікул загони проводять кінні, лижні, велосипедні, шлюпочні і піші походи, марші-кидки, тактичні ігри на місцевості, трудові десанти з обладнання-та ремонту військово-спортивних споруд, з допомоги німеччиним людям, з виконання природоохоронних заходів тощо.

9.9. Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в козацьких загонах, сотнях і в курені навчально-виховного закладу та за місцем проживання: , Вересень. Ради козацьких загонів з питань щодо переходу школярів до наступного, вищого за віком ступеня дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА»: козачат — до джур козацьких; джур козацьких — до молодих козаків.

Урочистий прийом першокласників в козачата. Структурно-організаційні заходи за місцем проживання.

Вересень—травень. «День козака». Навчання козацької старшини та щотижнєве навчання членів козацько-молодіжних і підрозділів та гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту.

Вересень—серпень. Огляд — конкурс «Навчальній базі початкової військової підготовки та фізичного виховання — козацьку турботу». Операція «Турбота». Постійне проведення заходів всебічної допомоги людям похилого віку та німеччиним. Турбота про довкілля — відновлення (розчистка) джерел, струмків, маленьких річок, озер тощо.

Жовтень. Змагання «Козацьке завзяття» до дня покровительки Українського козацтва і Збройних Сил України — Покрови Пречистої Богородиці та Дня Українського козацтва. Зміст: підтягу-

вання, піднімання перевертанням та силою на перекладині; сплигнути боком та сплигнути ноги нарізно з кінців паралельних брусів; стрибки ноги нарізно через козла і через коня в довжину; лазіння на височину по-канату або жердині; біг на відстань до 1000 м; мєтання гранити на відстань; спортивні ігри, показові виступи тощо.

Листопад — грудень. Операція «Дорогою героїв» до Дня Збройних Сил України. Огляди, вікторини, конкурси, походи по місцях бойової слави Українського народу.

Листопад і березень. Операція «Зелена хвиля». Проведення заходів з насадження дерев, кущів та іншого.

Січень—лютий. Великі Ради та вибори козацької старшини в загонах, сотнях та курені. Зимове таборування, змагання з зимових видів фізичної культури та спорту.

Березень. Операція «Захист». Проведення вікторин, тренувань та змагань з цивільної оборони. Підготовка до «Дня цивільної оборони» в навчальних закладах. Весняне таборування. Походи, змагання, вікторини, конкурси, операції.

Квітень. Операція «Снайпер». Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагання в стрільбі. «День цивільної оборони» в навчальних закладах.

Травень (перша половина). Урок мужності «Відмінним навчанням, підготовкою до захисту Батьківщини продовжимо подвиг батьків».

Участь у вахті пам'яті патріотів України, що полягли в бойових змаганнях за незалежність і волю України.

Травень (середина місяця). Операція «Дельфін». Обладнання, підготовка місць для плавання, навчання плаванню, змагання.

Травень (друга половина місяця). Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі). Фінал може проводитися разом з військово-спортивним святом в кінці навчального року.

Червень—серпень. Літнє таборування. Військово-спортивні заняття, конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно-спортивних оздоровчих таборах, таборах «Січі», загонів, сотень та куренів Українського козацтва. Підсумки військово-патріотичної виховної роботи за рік.

9.10. Для методичного та педагогічного керівництва грою «ДЖУРА» в навчально-виховному закладі створюється Рада консультантів із числа вчителів, викладачів, ветеранів війни, батьків, представників військкоматів, військових частин та військових інститутів, що шефствують над навчальними закладами, медичних працівників, студентів вищих навчальних закладів. Головою ради є заступник директора з питань навчально-виховної роботи,

а заступником голови ради і головним консультантом — військовий керівник (викладач початкової військової підготовки). Голова ради консультантів здійснює методичне і педагогічне керівництво грою «ДЖУРА» через отамана козацького куреня.

Директор навчального закладу здійснює організаційно-педагогічне керівництво козацькою військово-спортивною патріотичною грою «ДЖУРА», мобілізує класних керівників, весь педагогічний колектив на активну участь у військово-патріотичному вихованні козачат, джур козацьких і молодих козаків, надає конкретну допомогу раді консультантів, керівництву куреня з питань матеріального і організаційного забезпечення гри.

9.11. Отамани первинних, сільських, міських і районних товариств Українського козацтва проводять, за певним узгодженням, заходи із забезпечення безпосередньої участі дійсних козаків в повному обсязі виховного процесу молодого покоління в навчально-виховних закладах на традиційних засадах Українського козацтва.

Х. Прапор куреня, ритуали гри «ДЖУРА»

10.1. Козацький дитячо-юнацький курінь навчально-виховного закладу має свій прапор.

10.2. У козацькій військово-спортивній патріотичній грі «ДЖУРА» виконуються такі ритуали:

- урочистий прийом в козачата нових учасників гри;
- винос прапора куреня під час проведення урочистих заходів в навчально-виховному закладі або в курені;
- урочисте шиккування козачат, джур козацьких, молодих козаків з нагоди державних і козацьких свят;
- вшанування пам'ятних дат історії і видатних осіб України зі виставленням почесної варті біля пам'ятників, обелісків та меморіальних знаків;
- оголошення перед строем наказів по грі «ДЖУРА».

Вітання з козачатами, джурами козацькими і молодими козаками всіх учасників виховного прогресу на заняттях, фіналах, військово-спортивних святах, в повсякденних зустрічах та спілкуваннях — «СЛАВА УКРАЇНІ!»; відповідь — «ГЕРОЯМ СЛАВА!».

ХІ. Керівництво грою «ДЖУРА»

11.1. Організаторами дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» Українського козацтва є Міністерство освіти і науки України разом із зацікавленими у національно-духовному та військово-патріотичному вихованні молоді міністерствами і відомствами України у відповідності до Концеп-

ції допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді.

11.2. На кожному адміністративному рівні керівництво процесом національно-духовного відродження і методичне керівництво військово-спортивною патріотичною грою «ДЖУРА» Українського козацтва здійснюють відповідні органи управління освітою і наукою з активною і узгодженою участю відповідних органів управління фізкультурою, спортом та туризмом, військовими резервами та їх медичним забезпеченням, Українським козацтвом та інших.

11.3. Для практичного керівництва військово-спортивною патріотичною грою «ДЖУРА» та військово-патріотичним вихованням дійсних козаків Міністерством освіти і науки України за погодженням з Генеральною канцелярією Українського козацтва визначає керівника і склад Головного штабу Всеукраїнської козацької військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» та програми «Козацьке завзяття». До складу штабу залучаються (за згодою) представники міністерств і відомств зацікавлених в організації гри.

11.4. Головний Штаб гри «ДЖУРА» і програми «Козацьке завзяття» призначає Генерального секретаря, розробляє пропозиції і положення щодо створення і функцій відповідних штабів регіонального і місцевого рівнів, організації і проведення дитячо-юнацької гри «ДЖУРА» та заходів програми «Козацьке завзяття» в районах, містах, областях та Всеукраїнського огляду якості підготовки захисників Батьківщини, військово-патріотичного виховання молоді; контролює повноту і якість проведення пропонувані заходів, аналізує стан військово-патріотичного виховання молоді, розробляє заходи щодо його вдосконалення, пропонує необхідні зміни і доповнення до відповідних положень і програм.

11.5. Для керівництва грою «ДЖУРА» і проведенням заходів «Козацьке завзяття» на місцях утворюються штаби в органах управління освітою і наукою обласних, районних і міських державних адміністрацій за активною участю товариств Українського козацтва. До складу штабів входять представники товариств Українського козацтва, освіти і науки, військових комісаріатів, військових частин, спортивних організацій, органів управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту, громадських організацій, преси, радіо, телебачення, а також генерали і офіцери запасу і у відставці, які беруть участь у військово-патріотичному вихованні молоді.

11.6. Місцеві штаби здійснюють організаційне і методичне керівництво грою «ДЖУРА», військово-патріотичним вихованням дійсних козаків, розробляють пропозиції щодо організа-

ції гри і вишколу козаків, проводять навчання консультантів, курінних та сотенних отаманів; проводять огляди, операції, змагання, фінали; проводять підсумки, узагальнюють і пропагують кращий досвід роботи через пресу, радіо, телебачення, здійснюють контроль за ходом гри, вишколом дійсних козаків і виконанням наказів Головного штабу, вимог положень і програм.

ХІІ. Фінали гри «ДЖУРА»

12.1. Проводяться в кожному навчально-виховному закладі щорічно в кінці навчального року за участю всіх загонів в повному складі; районні, міські, обласні (крайові) — за рішенням відповідних штабів, але не рідше одного разу в три роки, в строк до 10 липня.

12.2. Для участі в районному, міському, обласному (крайовому) і Всеукраїнському фіналах допускаються рої в складі одинадцяти учнів одного класу або групи навчального закладу.

12.3. Учасники Всеукраїнського фіналу діляться на дві групи за віком: першу — молодшу групу складають джури козацькі віком до 15 років; другу — старшу групу складають молоді козаки віком до 18 років.

12.4. Козацькі дитячо-юнацькі рої навчальних закладів, де фінали ігри «ДЖУРА» не проводились, до участі в районних (міських) фінальних змаганнях не допускаються.

12.5. Всеукраїнські фінали проводяться один раз в три роки. Учасників фіналу визначає Головний штаб гри, враховуючи стан оборонно-масової та спортивної роботи в області (Крайовому отаманстві Українського козацтва), а також обсяг та якість виконання програми гри «ДЖУРА», участь куренів в районних та обласних (крайових) фіналах.

12.6. У програму фіналів включаються: зустрічі з ветеранами визвольних змагань України за свою незалежність, військово-службовцями Збройних Сил, Прикордонних військ, Цивільної оборони та Внутрішніх військ України; олімпіада з історії та статутів Збройних Сил України; конкурси на кращу пісню, бойовий листок, кінофільм про гру «ДЖУРА»; конкурс технічної творчості; огляд якості (рівня) початкової військової підготовки: з вогневої підготовки — знання матеріальної частини зброї, виконання нормативів та стрільба; стройового вишколу — особиста підготовка та дії в складі рою; тактичної підготовки — гра на-місцевості, виконання нормативів щодо дій на «полі бою»; фізичної підготовки — крос, плавання, метання гранати, лазіння по канату або жердині, згинання і розгинання рук в упорі (дівчата), опорний стрибок через коня в довжину; медичної під-

готовки — нормативи з питань надання першої медичної допомоги; цивільної оборони — виконання нормативів щодо роботи зі спеціальними приладами та користування індивідуальними засобами захисту; комбіновані військово-спортивні естафети.

12.7. У процесі підготовки і проведення фіналів військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» отамани організацій (товариств) Українського козацтва всіх рівнів, діючи разом з органами виконавчої влади на місцях згідно з Дорученням і Указами Президента України з питань відновлення та розвитку Українського козацтва, беруть активну участь і надають необхідну допомогу керівному складу навчально-виховних закладів і штабам військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» та програми вишколу козаків «Козацьке завзяття».

ХІІІ. Підсумки гри та заохочення

13.1. У кінці кожного навчального року підводяться підсумки якості вишколу Захисників Батьківщини за програмою допризовної підготовки юнаків, військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» і виконання програми вишколу козаків «Козацьке завзяття».

13.2.1 У загонах визначаються кращі за вишколом козаки і рої, в куренях — кращі загони і сотні, враховуючи кількість і якість виконаної протягом навчального року роботи: масовість і регулярність «Дня козака», військово-спортивні змагання, конкурси, операції, якість навчання за програмами початкової військової підготовки та фізичного виховання, участь в походах по місцях бойової слави Українського народу, участь у пошуковій роботі та туристичних походах, а також шефську роботу з козацатами, якість стінних газет, бойових листків, аматорських фільмів та фотогазет.

13.3. Канцелярія куреня узагальнює роботу, що проведена в загонах і до 15 травня, надсилає підсумковий звіт в районний (міський) штаб гри.

13.4. Районний (міський) штаб козацької військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» та програми вишколу козаків «Козацьке завзяття» інформує обласний (крайовий) штаб до 1-го червня. Обласний (крайовий) штаб підсумковий звіт з додатком звітів трьох кращих куренів подає в Головний штаб козацької військово-спортивної гри «ДЖУРА» та програми вишколу козаків «Козацьке завзяття» щорічно до 15 червня.

13.5. У донесеннях кращих куренів показувати: кількість молодших загонів (класів) гри джур козацьких віком 11–14 років та старших загонів (класів) гри молодих козаків віком 15–18 років; кількість учасників гри, окремо джур козацьких і моло-

дих козаків, із них брали участь в районному та обласному фіналах, навчаються в гуртках військово-прикладних та військово-технічних видів спорту (указати які), в спортивних секціях, у військово-патріотичних об'єднаннях, поступили в військові інститути в минулому році, мають рівень підготовки 9–12 балів з фізичного виховання, закінчили навчальний рік за програмою початкової військової підготовки на рівні 9–12 балів, хто працює консультантами та наставниками молоді.

13.6. Звіти підписують отаман куреня, писар куреня, головний консультант, заступник директора з виховної роботи та директор навчально-виховного закладу.

13.7. У рік проведення Всеукраїнського фіналу гри в Головний штаб до 10 липня додатково подається список трьох кращих козацьких відділень з зазначенням вікової групи, які показали кращі результати на обласному фіналі.

Крім того, штаби гри протягом року надсилають по інстанції до вищого штабу звіти (інформацію) щодо проведення змагань, операцій, конкурсів тощо.

13.8. Порядок заохочення учасників фінальних ігор кожний раз визначається і окремим розділом включається в план фіналу відповідним штабом (Головним, обласним, районним), яким організується і проводиться фінальна гра.

Документи

1. Указ Президента України від 4 січня 1995 року №14/95 «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва».

2. Указ Президента України від 7 серпня 1999 року №966/99 «Про День Українського козацтва».

3. Указ Президента України від 6 жовтня 1999 року №1283/99 «Про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва».

4. Указ Президента України від 22 грудня 1999 року №1610/99 «Про Положення про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва».

5. Доручення Президента України від 10 жовтня 2000 року №1-14/1263 щодо поглиблення процесів відродження та розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва, організації взаємодії та координації діяльності органів державної влади і козацьких товариств.

6. Указ Президента України від 15 листопада 2001 року №1092/2001 «Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002–2005 роки».

Про затвердження Правил безпеки під час проведення занять з допризовної підготовки в загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах і вищих навчальних закладах першого та другого рівнів акредитації

НАКАЗ

*Міністерства праці та соціальної політики України
від 21 серпня 2000 р. № 213*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
15 листопада 2000 р. за № 823/5044*

Відповідно до Положення про Міністерство праці та соціальної політики України, затвердженого Указом Президента України від 30 серпня 2000 року № 1035/2000, та Положення про Державний департамент з нагляду за охороною праці, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2000 року № 925,

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Правила безпеки під час проведення занять з допризовної підготовки в загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах і вищих навчальних закладах першого та другого рівнів акредитації (далі — Правила), що додаються.

2. Наказ увести в дію з 25 листопада 2000 р.

3. Управлінню організації нагляду в АПК Держнаглядохоронпраці (Пономаренко В. І.):

3.1 ужити заходів щодо вивчення вимог Правил державними інспекторами, іншими посадовими особами Держнаглядохоронпраці, експертами експертно-технічних центрів, працівниками закладів, установ, організацій, підприємств Міністерства освіти і науки, органами управління освітою державної виконавчої влади;

3.2 разом з начальниками територіальних управлінь та інспекцій, державними інспекторами Держнаглядохоронпраці, працівниками системи Міністерства освіти і науки забезпечити систематичний контроль за дотриманням вимог цих Правил;

3.3 подати протягом тижня управлінню охорони праці (Мельничук Л. О.) відповідні матеріали для включення Правил до Де-

ржавного реєстру ДНАОП та до банку даних автоматизованого інформаційного фонду нормативних актів про охорону праці.

4. З уведенням у дію цих Правил уважати такими, що не застосовується на території України, НАОП 9.2.30-1.09-89 «Заходи безпеки під час проведення занять з початкової військової підготовки в середніх загальноосвітніх школах і педагогічних училищах», затверджений Міністерством освіти СРСР у 1989 р.

5. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Голови Департаменту Семка О. П.

Міністр
І. САХАНЬ

ЗАТВЕРДЖЕНО
*наказом Міністерства праці
та соціальної політики України
від 21 серпня 2000 р. № 213*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
15 листопада 2000 р. за № 823/5044*

Правила безпеки під час проведення занять з допризовної підготовки в загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах і вищих навчальних закладах першого та другого рівнів акредитації

1. ГАЛУЗЬ ЗАСТОСУВАННЯ

Правила безпеки під час проведення занять з допризовної підготовки в загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах і вищих навчальних закладах першого та другого рівнів акредитації (далі — Правила) поширюються на загальноосвітні, професійно-технічні навчальні заклади і вищі навчальні заклади першого та другого рівнів акредитації (далі — навчальні заклади), що належать до державної і комунальної власності.

Ці Правила встановлюють вимоги, що є обов'язковими для виконання керівниками навчальних закладів, начальниками оборонно-спортивних оздоровчих таборів (далі — ОСОТ), начальниками шкіл Товариства сприяння обороні України (далі — ТСОУ), викладачами допризовної підготовки (далі — викладач ДП).

Правила узгоджені з Міністерством освіти України, Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством охорони здоров'я України, ЦК профспілки працівників освіти і науки України.

З введенням у дію цих Правил уважати таким, що не застосовується на території України, НАОП 9.2.30-1.09-89 «Заходи безпеки під час проведення занять з початкової військової підготовки в середніх загальноосвітніх школах і педагогічних училищах», затверджений Міністерством освіти СРСР у 1989 р.

2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

2.1. Відповідно до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» допризовна підготовка є скла-

довою частиною підготовки юнаків допризовного і призовного віку до строкової військової служби.

2.2. Допризовна підготовка включає прикладну фізичну, вогневу, медико-санітарну, психологічну підготовку та підготовку з цивільної оборони і проводиться викладачами допризовної підготовки в навчальних закладах: школах, гімназіях, ліцеях, а також у професійно-технічних навчальних закладах та вищих навчальних закладах першого та другого рівнів акредитації за програмами, що затверджує Міністерство освіти і науки України за погодженням з Міністерством оборони України.

2.3. Відповідно до Положення про організацію охорони праці та порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах, затвердженого наказом Міносвіти України від 30.11.93 № 429, зареєстрованого в Мінюсті 03.12.93 за № 178, до занять з допризовної підготовки допускаються учні (студенти), які пройшли медичний огляд і не мають протипоказань щодо стану здоров'я.

2.4. На посаду викладача ДП призначаються офіцери запасу, які мають вищу військову або педагогічну освіту, спроможні за віком і станом здоров'я проводити заняття, а також випускники вищих педагогічних навчальних закладів, які закінчили їх за спеціальністю викладача допризовної підготовки і фізичного виховання.

Навчання з використанням вогнепальної зброї проводять викладачі ДП, які мають дозвіл органу внутрішніх справ відповідно до Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боеприпасів до зброї та вибухових матеріалів (далі — Інструкція), затвердженої наказом МВС України від 21.08.98 № 622, за реєстрованої в Мін'юсті України 07.10.98 за № 637/3077 (зміни затверджені наказом МВС України від 13.04.99 № 292, зареєстровані в Мін'юсті України 11.05.99 за № 297/3590).

2.5. Ураховуючи особливості курсу допризовної підготовки, у першу чергу його практичну спрямованість, на заняттях використовують учбову зброю, техніку, боеприпаси, технічні засоби навчання.

2.6. Відповідно до Інструкції вогнепальну зброю і бойові припаси для навчальних цілей (учбових стрільб) закладам видають Міністерство оборони України, військовий округ (оперативне ко-

мандування), військкомати і комітети ТСОУ за наявності дозволу органів внутрішніх справ згідно з нормами, установленними Міністерством оборони України за погодженням з МВС України.

2.7. На заняттях зі зброєю необхідно перевіряти її справність, переконавшись у відсутності гострих задирок, заклинь та інших причин травматизму учнів (студентів).

2.8. Військова форма викладачів ДП під час проведення занять обов'язкова.

2.9. Безпека учнів під час проведення занять з допризовної підготовки гарантується дотриманням вимог статутів Збройних Сил України, Курсу стрільб із стрілецької зброї, бойових машин та танків сухопутних військ (КССО, БМ, ТСВ-84), затверджених наказом Головнокомандувача сухопутних військ від 10.12.83 № 081 (далі — Курс стрільб), настанов.

3. ВИМОГИ ДО МІСЦЬ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

3.1. Вимоги до кабінету допризовної підготовки

3.1.1. Заняття з допризовної підготовки повинні проводитись в спеціально обладнаних кабінетах (далі — кабінет ДП).

3.1.2. Приміщення кабінету ДП, розміщення в ньому обладнання повинні відповідати вимогам ДБН В 2.2.3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів», затвердженими Держкоммістобудування від 27.06.96 № 117, СНиП П-4-79 «Естественное и искусственное освещение», СНиП 2.01.01-85* «Противопожарные нормы».

3.1.3. Кабінет ДП має бути площею не менш як 2,4 м на одного учня (студента), а висотою — не менш як 3,3 м згідно з вимогами ДБН В 2.2.3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів».

3.1.4. Кабінет ДП обладнується двомісними учнівськими столами відповідно до ГОСТ 11015-93 «Столы ученические. Типы и функциональные размеры» та стільцями на кожного учня відповідно до ГОСТ 11016-93 «Стулья ученические. Типы и функциональные размеры», столом для викладача ДП і класною дошкою.

3.1.5. Учнівські столи доцільно розташовувати в три ряди, крайні не ближче 60 см від стіни, щоб учні (студенти) мали змогу за викликом приймати положення «струнко», виконувати повороти на місці, стройовим кроком виходити до дошки та виконувати інші стройові прийоми.

3.1.6. Параметри мікроклімату в кабінеті ДП повинні відповідати вимогам ДСанПіН 5.5.2.008-98 «Державні санітарні правила і норми устаткування, утримання загальноосвітніх

навчально-виховних закладів та організації навчально-виховного процесу», затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 30.12.98 № 8.

3.1.7. Згідно зі СНиП П-4-79 «Естественное и искусственное освещение» світловий потік повинен падати зліва від учнів; найменша загальна штучна освітленість горизонтальних поверхонь на рівні 0,8 м від підлоги має бути не нижча за 150 лк при лампах розжарювання і 300 лк за умови люмінесцентних ламп із світложовтим спектром випромінювання.

3.1.8. Експлуатація електрообладнання кабінету ДП повинна від повідати вимогам ДНАОП 0.00-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів», затвердженого наказом Держнаглядохоронпраці від 09.01.98 № 4, зареєстрованого в Мінюсті 10.02.98 за № 93/2533.

3.1.9. У кабінеті ДП слід мати протипожежні засоби та в разі потреби користуватися ними згідно з НАПБ В.01.050-98/920 «Правила пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти України», затвердженим наказом Міносвіти України й ГУДПО МВС України від 30.09.98 № 348/70, зареєстрованим в Мінюсті 17.12.98 за №800/3240.

3.1.10. У кабінеті ДП необхідно мати аптечку з набором медикаментів і приладдя відповідно до додатка.

3.2. Вимоги до місць проведення занять з вогневої підготовки (тирів і стрільбищ)

3.2.1. Навчальне місце для виконання вправ із стрільби обладнується в тирах навчальних закладів.

3.2.2. Улаштування навчального тиру та його розміри встановлюються завданням на проектування у відповідності з навчальними вимогами згідно з ДБН 2.2.3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів».

3.2.3. Улаштування навчальних тирів передбачається на ділянках або в будівлях загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до ДСанПіН 5.5.2.008-98 «Державні санітарні правила і норми устаткування, утримання загальноосвітніх навчально-виховних закладів та організації навчально-виховного процесу».

3.2.4. Дозволяється розміщувати навчальні тир в підземних по верхах відповідно до ДБН 2.2.3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів». У цьому разі необхідно передбачити не менше двох евакуаційних виходів безпосередньо назовні та вихід на перший поверх через окремі сходи (не зв'язані з загальними).

3.2.5. У зоні ведення вогню визначаються вихідне положення і вогневий рубіж, виділені добре видимими лініями і покажчиками. На вогневому рубежі повинні бути підстилки для стріль-

ців і упори (мішечки або валики з піском чи тирсою) для стрільби лежачи.

3.2.6. У приміщенні для занять зі стрільби обладнуються навчальні місця, розміщуються щити з описом заходів безпеки, умов виконання підготовчих вправ стрільб з малокаліберної гвинтівки.

3.2.7. Навчання учнів (студентів) навичкам стрільби з вогнепальної зброї бойовими патронами проводять відповідно до Курсу стрільб на стрільбищах і в тирах військових частин, військово-навчальних закладів. Там, де відсутні військові частини, стрільба проводиться на стрільбищах або в тирах, які належать організаціям ТСОУ, ОСОТ та спортивним організаціям. Відповідальність за організацію і проведення стрільб покладається на райвійськкомати.

3.2.8. У кожному тирі й на стрільбищі повинна бути аптечка або санітарна сумка для надання першої медичної допомоги.

3.3. Вимоги до місця для вивчення стрийових прийомів

3.3.1. Навчальне місце для вивчення стрийових прийомів (спеціальний майданчик) обладнується в межах території навчального закладу або ОСОТ і має бути рівним, з асфальтованим чи бетонним покриттям, на якому наноситься білою фарбою докладна розмітка.

3.3.2. Під час проведення занять узимку майданчик слід очищати від снігу та криги, а в разі потреби — посипати піском.

3.4. Вимоги до місць проведення занять з прикладної фізичної підготовки

3.4.1. Розташування спортивної бази та розміщення її спортивних приладів і обладнання проводиться відповідно до Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загально освітніх навчальних закладах, затверджених наказом Держнаглядохоронпраці від 27.12.99 № 249.

3.4.2. Під час проведення занять з фізичної культури і спорту як на уроках, так і в позаурочний час учні (студенти) користуються спеціальним спортивним одягом (спортивний костюм) та спортивним взуттям, що визначаються правилами проведення змагань з окремих видів спорту. Проводити заняття без спортивного взуття не дозволяється.

3.4.3. У спортивних спорудах слід мати аптечку (на відкритих спортивних майданчиках — переносну аптечку) з набором медикаментів, перев'язувальних засобів і приладдя відповідно до додатка.

3.4.4. Під час проведення змагань у навчальних закладах слід вживати заходів щодо забезпечення безпеки їх учасників відповід-

но до постанови Кабінету Міністрів від 18.12.98 № 2025 «Про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових культурно-видовищних заходів».

3.5. Вимоги до єдиної смуги перешкод

3.5.1. Перед проведенням занять з подолання перешкод слід перевірити справність всіх елементів єдиної смуги перешкод.

3.5.2. Під час проведення занять узимку єдину смугу перешкод потрібно очистити від снігу та криги, посипати піском місця відштовхування та приземлення.

3.5.3. Місця приземлення під час стрибків з високих перешкод слід перекопувати та засипати піском або тирсою.

4. ВИМОГИ ДО ОДЕРЖАННЯ, ОБЛІКУ ТА ЗБЕРІГАННЯ УЧБОВОЇ ЗБРОЇ І ТАБЕЛЬНОГО МАЙНА

4.1. Вимоги до обліку, зберігання учбової зброї, МК гвинтівок і боєприпасів устанавлюються Інструкцією.

4.2. Вимоги розділу враховуються тільки в закладах, де з дозволу місцевих органів державної влади використовуються учбова зброя, боєприпаси тощо.

4.3. Не придатні для навчання зброя і МК гвинтівки підлягають списанню комісією, яку створює наказом керівник закладу відповідно до Інструкції.

4.4. Контроль за обліком і зберіганням учбової зброї, МК гвинтівок і боєприпасів здійснює викладач ДП один раз на місяць, керівник навчального закладу — один раз на три місяці. Результати перевірки заносяться до журналу контролю обліку і зберігання навчальної зброї і боєприпасів, МК гвинтівок і патронів до них.

5. ВИМОГИ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ПРИКЛАДНОЇ ФІЗИЧНОЇ ТА ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ

5.1. Під час проведення занять з рукопашного бою викладач зобов'язаний:

- стежити за дотриманням послідовності, темпу та амплітуди виконання вправ учнями як у підготовчій, так і в основній частині;
- у разі виконання прийомів та дій з макетами ножів та пістолетів устанавлювати інтервали між учнями (студентами);
- стежити за правильним виконанням прийомів страхування та самострахування;
- стежити, щоб больові прийоми, удушення, викидання макетів ножів, викручування рук проводилися плавно, повільно, без зайвої сили та негайно припинялися при першому сигналі партнера;

- удари рукою, ногою, ножом під час виконання рухів з партнером тільки позначати.

5.2. У разі метання гранат з місця слід розміщувати учнів (студентів) з інтервалами в два–три кроки, а в разі метання в русі (поток) під час подолання єдиної смуги перешкод установлювати дистанції та дотримуватись їх, що унеможливило попадання гранати в учня, який біжить попереду, або встановлювати ціль збоку від напрямку руху.

5.3. Перед початком занять з вивчення матеріальної частини зброї викладач ДП, перевіряючи її стан, має переконатися у відсутності ум'ятин на зовнішніх частинах, гострих задирок, тріщин, відколів на дерев'яних частинах, заклиненнь та інших несправностей, що можуть спричинити травматизм учнів (студентів). Зброя обов'язково підлягає перевірці на зарядженість.

5.4. Безпека під час проведення стрільб гарантується їх чіткою організацією, знаннями, дотриманням Курсу стрільб, правил безпеки, дисциплінованістю всіх, хто бере участь у стрільбі.

5.5. На кожному об'єкті, де проводиться стрільба, з урахуванням його особливостей і місцевих умов, згідно з ДНАОП 0.00-4.15-98 «Положення про розробку інструкцій з охорони праці», затвердженим наказом Держнаглядохоронпраці від 29.01.98 № 9, зареєстрованим у Мін'юсті України 07.04.98 за № 226/2666, розробляється інструкція щодо заходів безпеки, яку повинен знати особовий склад взводу, що проводить стрільбу. Відповідно до ДНАОП 0.00.-4.12.-99 «Типове положення про навчання з питань охорони праці», затвердженого наказом Держнаглядохоронпраці від 17.02.99 № 27, зареєстрованого в Мін'юсті 21.04.99 за № 248/3541, особовий склад, не озброєний із заходами безпеки, до обслуговування і стрільби не допускається.

5.6. Для проведення кожної стрільби керівник навчального закладу видає письмовий наказ, у якому зазначає дату, час і місце стрільби; клас (групу, підгрупу) і кількість учнів (студентів), які залучаються до стрільби; кількість патронів (кульок), необхідних для стрільби; кількість і номери зброї, яка використовується під час стрільби; найменування вправи стрільби; прізвище керівника стрільби, а також засоби, що потрібні для надання першої медичної допомоги.

5.7. До стрільби допускаються учні, що склали заліки з правил безпеки, знають матеріальну частину зброї, можуть нею користуватися, виконувати команди та прийоми підготовки до стрільби, огляд зброї, мішеней, усунення несправностей, що виникли під час стрільби.

5.8. Не дозволяється стріляти бойовими і малокаліберними патронами, кульками з пневматичної гвинтівки в тирі або на стрільбищі, де не гарантована безпека стрільби, а також передовіряти керівництво стрільбою комусь з учнів.

5.9. Стрільба дозволяється тільки зі справної, приведеної до нормального бою зброї.

5.10. Заряджати зброю і стріляти дозволяється тільки за командою викладача на вогневому рубежі.

5.11. До і після стрільби необхідно оглядати зброю.

5.12. У тирі і на стрільбищі не дозволяється:

- прицілюватися та спрямовувати зброю в різні боки і в тил, а також на людей і тварин, хоч би в якому стані перебувала зброя;
- прицілюватися в мішені навіть з незарядженої зброї, якщо в розташуванні їх перебувають люди або тварини;
- брати зброю, торкатися чи підходити до неї без команди.

5.13. Чистити зброю слід у спеціально відведених місцях під наглядом викладача ДП або керівника стрільбою.

5.14. Під час проведення занять з вогневої підготовки на місцевості пересування дозволяється тільки дорогами і в районах, які вказані керівником навчального закладу.

5.15. Про всі нещасні випадки, що сталися під час практичних занять з вогневої підготовки, потрібно негайно повідомити в най ближчий медичний пункт, місцеві органи міліції та в органи освіти.

6. ОBOB'ЯЗКИ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ

6.1. Відповідно до Закону України «Про освіту» і Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» керівник навчального закладу несе відповідальність за організацію та стан допризовної підготовки, створення і вдосконалення навчально-матеріальної бази, зберігання учбової зброї, МК гвинтівок і патронів до них, а також:

- виділяє приміщення, майданчики і місця для проведення практичних занять з допризовної підготовки;
- організовує облік, зберігання, ремонт і списання учбової зброї, МК гвинтівок і патронів до них, засобів хімічного захисту відповідно до Інструкції, не рідше як один раз на три місяці особисто перевіряє стан цієї роботи;
- особисто оглядає обладнання стрілецького тиру, перевіряє наявність документації;
- затверджує графік роботи стрілецького тиру;
- періодично перевіряє організацію проведення стрільб з учнями (студентами) та дотримання на заняттях заходів безпеки;

- видає накази про кожну стрільбу, що має проводитись за Програмою з допризовної підготовки;
- перед кожною стрільбою інструктує викладача ДП про дотримання заходів безпеки;
- заслуховує доповіді викладача ДП про результат проведення стрільб та дотримання учнями заходів безпеки на заняттях;
- затверджує акти про списання патронів після проведення кожної стрільби;
- затверджує інструкцію про дотримання заходів безпеки в тирі та здійснює контроль за їх виконанням.

6.2. Відповідно до Закону України «Про освіту» і Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» викладач допризовної підготовки:

- несе особисту відповідальність за порядок і заходи безпеки під час стрільби;
- організовує і проводить заняття з допризовної підготовки;
- веде облік, зберігання і видає учбову зброю, МК гвинтівки і патрони до них, засоби хімічного захисту, не рідше як один раз на місяць перевіряє їх наявність і технічний стан; вивчає з учнями (студентами) правила поведінки в тирі і заходи безпеки під час поводження зі зброєю, розробляє інструкцію про дотримання заходів безпеки в тирі;
- готує навчальні місця та організовує на них заняття, матеріальне забезпечення стрільби;
- перевіряє обладнання тиру, необхідне для безпечного проведення стрільб; віддає розпорядження (команди) і контролює подачу сигналів; особисто видає учням (студентам) патрони; не допускає порушення умов виконання вправ стрільби;
- стежить за виконанням вимог правил безпеки всіма учасниками стрільби;
- зупиняє стрільбу в разі порушення вимог безпеки, а також у разі проникнення в зону стрільби сторонніх людей і тварин; організовує збір стріляних гільз; заповнює журнал обліку роботи тиру; проводить розбір результатів стрільби з учнями (студентами);
- перевіряє наявність та стан зброї і організовує її доставку до місця зберігання;
- складає акт про використання патронів; доповідає керівнику навчального закладу про результати стрільби.

6.3. Час, місце і порядок проведення стрільб визначає відповідний військовий комісаріат за погодженням начальників гарнізону та військово-навчального закладу, командира військової частини і до початку навчального року повідомляє про

це органи освіти, органи місцевого самоврядування та керівника навчального закладу.

6.4. У разі проведення стрільб у тирах або на стрільбищах, які належать ОСОТ, організаціям ТСОУ та спортивним організаціям, керівництво стрільбою здійснюється офіцерами військових комісаріатів разом з працівниками ТСОУ.

6.5. Згідно з Курсом стрільб на допомогу керівникові призначаються черговий стрільбища (тиру), пости оточення, спостерігачі, медичний працівник.

6.6. Черговий тиру (стрільбища), пости оточення, спостерігачі призначаються з числа підготовлених учнів і підпорядковуються керівнику стрільби.

6.7. Обов'язки осіб, що відповідають за керівництво та обслуговування стрільби, визначаються Курсом стрільб.

6.8. Медичний працівник під час стрільби перебуває на стрільбищі в районі пунктів боєпостачання, а в тирі — неподалік від керівника стрільби.

6.9. У всіх осіб, що керують стрільбою і обслуговують її, повинна бути на лівому рукаві біла пов'язка. На ній має бути відповідний напис, наприклад «Керівник стрільби».

*Директор НМЦ ПТО
Міносвіти і науки України
Є. М. СУДАКОВ*

*Додаток до п. 3.1.10 Правил безпеки
під час проведення занять
з допризовної підготовки в загальноосвітніх,
професійно-технічних навчальних закладах
і вищих навчальних закладах
першого та другого рівнів акредитації*

**ПЕРЕЛІК МЕДИКАМЕНТІВ, ПЕРЕВ'ЯЗУВАЛЬНИХ
ЗАСОБІВ І ПРИЛАДДЯ ДЛЯ АПТЕЧКИ КАБІНЕТУ
ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ**

1. Бинт стерильний і нестерильний — по 2 шт.
2. Серветки стерильні — 2 уп.
3. Вата гігроскопічна — 1 уп.
4. Спирт етиловий — 50 мл.
5. Перманганат калію — 15–20 г.
6. Розчин йоду спиртовий — 1 фл.
7. Розчин брильянтової зелені спиртовий — 1 фл.
8. Розчин аміаку 10% -й — 1 фл.
9. Валідол — 1 уп.
10. Вазелін борний — 1 уп.
11. Розчин перекису водню 3% -й — 50 мл.
12. Ножиці медичні — 1 шт.
13. Пінцет — 1 шт.
14. Клей БФ-6 (або лейкопластир) — 25 мл. (3 пак.)
15. Джгут — 1 шт.

Комплектування аптечки й складання інструкції з надання першої медичної допомоги здійснюють за узгодженням з персоналом мед пункту навчального закладу.

Відповідальність за наявність медикаментів, перев'язувальних засобів, а також за належний стан аптечки покладається на вчителя фізичної культури.

Контроль за станом аптечки здійснює персонал медпункту навчального закладу.

V. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ ВЧИТЕЛІВ

Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ

НАКАЗ

*Міністерства освіти і науки України
від 26.09.2005 № 557*

*Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України 3 жовтня 2005 р.
за № 1130/11410*

*(Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства
освіти і науки № 614 (з1361-05) від 25.10.2005 № 151
(з0260-06) від 06.03.2006)*

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 року № 1298 (1298-2002-п) «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» (із змінами) та з метою упорядкування умов оплати праці працівників галузі

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити: розміри посадових окладів (ставок заробітної плати) керівних, науково-педагогічних, педагогічних, наукових працівників, професіоналів, фахівців та інших працівників, визначені на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери, згідно з додатком 1 до наказу; схеми тарифних розрядів посад (професій) керівних, науково-педагогічних, педагогічних, наукових працівників, професіоналів, фахівців та інших працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ згідно з додатками 2–20 до наказу.

2. Керівникам навчальних закладів, установ освіти та наукових установ у межах затвердженого фонду заробітної плати з 1 вересня 2005 року встановити працівникам навчальних закладів, установ освіти та наукових установ конкретні розміри

посадових окладів (ставок заробітної плати) відповідно до затверджених цим наказом схем тарифних розрядів.

3. Посадові оклади проректорів, заступників керівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ, заступників керівників структурних підрозділів навчальних закладів, установ освіти та наукових установ установлювати на 5–15 відсотків, головних бухгалтерів — на 10–30 відсотків, помічників керівників — на 30–40 відсотків нижче, ніж посадовий оклад відповідного керівника, визначений за схемами тарифних розрядів, затвердженими цим наказом.

4. Установити:

1) що працівникам навчальних закладів, установ освіти та наукових установ, що мають статус національних, може зберігатись при визначенні максимальних розмірів посадових окладів (ставок заробітної плати, тарифних ставок) та ставок погодинної оплати праці додатковий коефіцієнт підвищення посадових окладів, що застосовувався для зазначених працівників згідно з чинним законодавством;

2) надбавки працівникам:

а) у розмірі до 50 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати, тарифної ставки):

- за високі досягнення у праці;
- за виконання особливо важливої роботи (на строк її виконання);
- за складність, напруженість у роботі.

Граничний розмір зазначених надбавок для одного працівника не повинен перевищувати 50 відсотків посадового окладу. Таке обмеження не поширюється на працівників національних закладів (установ).

У разі несвоєчасного виконання завдань, погіршення якості роботи і порушення трудової дисципліни зазначені надбавки скасовуються або зменшуються;

б) за почесні звання України, СРСР, союзних республік СРСР «народний» — у розмірі 40 відсотків, «заслужений» — 20 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати);

в) за спортивні звання «заслужений тренер», «заслужений майстер спорту» — у розмірі 20 відсотків, «майстер спорту міжнародного класу» — 15 відсотків, «майстер спорту» — 10 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати).

Надбавки за почесні та спортивні звання встановлюються працівникам, якщо їхня діяльність за профілем збігається з наявним почесним або спортивним званням. За наявності двох або більше звань надбавки встановлюються за одним (вищим) званням.

Відповідність почесного або спортивного звання профілю діяльності працівника на займаній посаді визначається керівником навчального закладу, установи освіти та наукової установи;

г) за знання та використання в роботі іноземної мови: однієї європейської — 10, однієї східної, угро-фінської або африканської — 15, двох і більше мов — 25 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати).

Надбавка не встановлюється працівникам, для яких вимогами для зайняття посади передбачено знання іноземної мови, що підтверджено відповідним документом;

3) доплати працівникам:

а) у розмірі до 50 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати, тарифної ставки): *(Абзац перший підпункту а) підпункту 3 пункту 4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 614 (з1361-05) від 25.10.2005)*

- за виконання обов'язків тимчасово відсутніх працівників;
- за суміщення професій (посад);
- за розширення зони обслуговування або збільшення обсягу виконуваних робіт.

Зазначені види доплат не встановлюються керівникам навчальних закладів, установ освіти та наукових установ, їх заступникам, керівникам структурних підрозділів навчальних закладів, установ освіти та наукових установ, їх заступникам;

б) у розмірі до 40 відсотків годинної тарифної ставки (посадового окладу) за роботу в нічний час за кожну годину роботи з 10-ї години вечора до 6-ї години ранку;

в) за вчене звання:

- професора — у граничному розмірі 33 відсотки посадового окладу (ставки заробітної плати);
- доцента, старшого наукового співробітника — у граничному розмірі 25 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати).

Зазначена доплата встановлюється працівникам, якщо їхня діяльність за профілем збігається з наявним ученим званням. За наявності у зазначених працівників двох або більше вчених звань доплата встановлюється за одним (вищим) званням;

г) за науковий ступінь:

- доктора наук — у граничному розмірі 25 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати);
- кандидата наук — у граничному розмірі 15 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати).

Зазначена доплата встановлюється працівникам, якщо їхня діяльність за профілем збігається з наявним науковим ступенем. За наявності у працівників двох наукових ступенів доплата встановлюється за одним (вищим) науковим ступенем.

Відповідність ученого звання та наукового ступеня профілю діяльності працівника на займаній посаді визначається керівником навчальних закладів, установ освіти та наукових установ.

Документи, що засвідчують наявність наукового ступеня та вченого звання повинні відповідати нормам і вимогам, передбаченим законодавством;

г) за використання в роботі дезінфікувальних засобів, а також працівникам, які зайняті прибиранням туалетів, — у розмірі 10 відсотків посадового (місячного) окладу;

4) водіям автотранспортних засобів: надбавки за класність водіям II класу — 10 відсотків, водіям I класу — 25 відсотків установленої тарифної ставки за відпрацьований час; доплати за ненормований робочий день — у розмірі 25 відсотків тарифної ставки за відпрацьований час;

5) керівникам навчальних закладів, установ освіти та наукових установ надати право в межах фонду заробітної плати, затвердженого в кошторисах доходів і видатків, надавати працівникам матеріальну допомогу, у тому числі на оздоровлення, у сумі не більше ніж один посадовий оклад на рік, крім матеріальної допомоги на поховання; затверджувати порядок і розміри преміювання працівників відповідно до їх особистого внеску в загальні результати роботи в межах коштів на оплату праці.

Преміювання керівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ, їх заступників, установлення їм надбавок і доплат до посадових окладів, надання матеріальної допомоги здійснюються за рішенням органу вищого рівня у межах наявних коштів на оплату праці.

(Пункт 4 доповнено підпунктом 5 згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 614 (з1361-05) від 25.10.2005)

5. У разі, якщо працівникам навчальних закладів, установ освіти передбачено підвищення посадових окладів (ставок заробітної плати) за декількома підставами, передбаченими умовами оплати праці, то абсолютний розмір кожного підвищення визначається, виходячи з розміру посадового окладу (ставки заробітної плати), без урахування іншого підвищення.

6. У разі, якщо посадові оклади окремих категорій працівників за Єдиною тарифною сіткою (1298-2002-п), порівняно з посадовими окладами цих категорій працівників (визначеними без урахування підвищень, передбачених умовами оплати праці),

які діяли до 1 вересня 2005 року, збільшуються менше ніж на відсоток підвищення мінімальної заробітної плати з 1 вересня 2005 року, або якщо відбувається зниження посадових окладів, цим категоріям працівників установлюється попередній посадовий оклад (без урахування підвищень, передбачених умовами оплати праці), підвищений на 7,1 відсотка.

Працівникам, яким посадові оклади були збережені згідно з законодавством, зберігаються ці розміри посадових окладів, якщо вони перевищують розміри посадових окладів, визначені за новими умовами оплати праці, і не підвищуються на відсоток підвищення мінімальної заробітної плати.

7. З 1 вересня 2005 року Інструкція про оплату праці та розміри ставок заробітної плати професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти України від 02.04.93 № 90 (з0181-93), зареєстрована у Міністерстві юстиції України 3 грудня 1993 року за № 181 (із змінами), та Інструкція про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затверджена наказом Міністерства освіти України від 15.04.93 № 102 (з0056-93) (із змінами), зареєстрованим у Міністерством юстиції України 27 травня 1993 року за № 56, застосовуються в частині, що не суперечить умовам оплати праці, визначеним цим наказом.

8. Уважати таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 29.03.2001 № 161 (з0303-01) «Про затвердження розмірів посадових окладів (ставок заробітної плати) працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ», зареєстрований Міністерством юстиції України 3 квітня 2001 року за № 303/5494 (із змінами та доповненнями).

9. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Богомолова А.Г.

Міністр
С. М. НІКОЛАЄНКО

Додаток 1
до наказу Міністерства освіти і науки України
26.09.2005 № 557 (в редакції наказу Міністерства
освіти і науки України 06.03.2006 № 151
(20260-06)

РОЗМІРИ ПОСАДОВИХ ОКЛАДІВ (СТАВОК ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ) КЕРІВНИХ, НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ, ПЕДАГОГІЧНИХ, НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ, ПРОФЕСІОНАЛІВ, ФАХІВЦІВ ТА ІНШИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ОСНОВІ ЄДИНОЇ ТАРИФНОЇ СІТКИ РОЗРЯДІВ І КОЕФІЦІЄНТІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ УСТАНОВ, ЗАКЛАДІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ОКРЕМИХ ГАЛУЗЕЙ БЮДЖЕТНОЇ СФЕРИ

Тарифні розряди	Тарифні коефіцієнти	Розміри посадових окладів (тарифних ставок), грн.		
		з 1 січня 2006 року	з 1 липня 2006 року	з 1 грудня 2006 року
1	2	3	4	5
1	1,00	350	375	400
2	1,03	361	386	412
3	1,06	371	398	424
4	1,09	382	409	436
5	1,12	392	420	448
6	1,15	403	431	460
7	1,18	413	443	472
8	1,22	427	458	488
9	1,31	459	4 91	524
10	1,40	490	525	560
11	1,50	525	563	600
12	1,61	564	604	644
13	1,72	602	645	688
14	1,84	644	690	736
15	1,97	690	739	788
16	2,11	739	791	844
17	2,26	791	848	904
18	2,37	830	889	948
19	2,49	872	934	996
20	2,61	914	979	1044

1	2	3	4	5
21	2,74	959	1028	1096
22	2,88	1008	1080	1152
23	3,02	1057	1133	1208
24	3,17	1110	1189	1268
25	3,35	1173	1256	1340

*(Додаток 1 в редакції Наказу Міністерства освіти і науки
№ 151 (з0260–06 від 06.03.2006))*

*Директор Департаменту
П. М. КУЛІКОВ*

СХЕМА

Тарифних розрядів посад педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів (середніх загальноосвітніх шкіл трьох ступенів, шкіл — дитячих садків, гімназій, ліцеїв, колегіумів, інтернатів при школах, навчально-виробничих комбінатів та центрів тощо), навчальних закладів для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації (шкіл-інтернатів усіх типів і найменувань, дитячих будинків), позашкільних навчальних закладів (палаців, будинків, центрів, станцій дитячої, юнацької творчості, шкіл мистецтв, естетичного виховання тощо), приймальників-розподільників для неповнолітніх, виховних колоній, навчальних закладів післядипломної освіти, методичних установ, вищих навчальних закладів I — II рівнів акредитації, училищ фізичної культури, професійно-технічних навчальних закладів (професійно-технічних училищ, навчально-курсівих комбінатів, центрів та інших типів закладів, що надають робітничу професію), закладів охорони здоров'я, соціального забезпечення, культури та інших підприємств та організацій.

Найменування посад	Тарифні розряди
Учителі всіх спеціальностей, викладачі, вихователі*, логопеди, завідувачі логопедичних пунктів, методисти, педагоги-організатори, концертмейстери, соціальні педагоги, практичні психологи: вищої категорії	12
першої категорії	11
другої категорії	10
без категорії **	8–9

* Старшим вихователям дитячих будинків, шкіл-інтернатів, приймальників-розподільників для неповнолітніх, виховних колоній, спеціальних професійно-технічних навчальних закладів, спеціальних шкіл для дітей і підлітків, що потребують особливих умов виховання, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста або магістра (до введення в дію Закону України «Про освіту» (1060—1) — вищу освіту), установлюється 12-тарифний розряд, а тим, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста або бакалавра (до

введення в дію Закону України «Про освіту» — середню спеціальну освіту), — 9-тарифний розряд.

Тарифні розряди вихователів поширюються на всі типи навчальних закладів (крім зазначених у додатку 9).

**** Фахівцям, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста або магістра (до введення в дію Закону України «Про освіту» (1060 — 12) — вищу освіту), встановлюється 9-тарифний розряд.**

Тарифні розряди встановлюються за наслідками атестації.

Фахівцям, які не мають освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста (до введення в дію Закону України «Про освіту» (1060 — 12) — середньої спеціальної освіти), встановлюється 8-тарифний розряд.

Асистенту вчителя-реабілітолога встановлюються 8–10-тарифні розряди.

Перекладачу-дактилологу встановлюється 8-тарифний розряд.

*Директор департаменту
П. М. КУЛІКОВ*

до наказу Міністерства освіти
і науки України від 26.09.2005 № 557

**СТАВКИ ПОГОДИННОЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ
УСІХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ ЗА ПРОВЕДЕННЯ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ**

Контингент	Ставки погодинної оплати у відсотках до окладу (ставки) працівника 1 тарифного розряду			
	Професор	Доктор наук	Доцент або кандидат наук	Особи, які не мають наукового ступеня
Учні шкіл, професійно-технічних навчальних закладів, гімназій, ліцеїв, студенти вищих навчальних закладів I та II рівнів акредитації та інші аналогічні категорії учнів, робітники, працівники, слухачі курсів, які займають посади, що вимагають освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, бакалавра. Перепідготовка кадрів з видачею диплома молодшого спеціаліста, бакалавра	5,04	3,99	3,40	2,82
Студенти вищих навчальних закладів III та IV рівнів акредитації	9,35	7,39	5,70	4,55
Аспіранти, слухачі курсів, які займають посади, що вимагають освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, магістра. Перепідготовка кадрів з видачею диплома спеціаліста, магістра	10,78	8,53	6,82	5,70

Примітки:

1. Ставки погодинної оплати включають оплату за дні відпустки.
2. Ставки погодинної оплати праці лікарів-консультантів, які залучаються установами охорони здоров'я для проведення консультацій з інших установ (організацій), установлюються для професора, доктора наук у розмірі 10,91 відсотки окладу (ставки) працівника 1 тарифного розряду.

3. Демонстраторам пластичних поз, які беруть участь у проведенні навчальних занять, ставки погодинної оплати праці встановлюються у таких розмірах: за позування без одягу або в складній позі — 2,85 відсотка, за позування в одязі — 1,72 відсотка окладу (ставки) працівника 1 тарифного розряду.

4. Оплата праці членів журі конкурсів та оглядів, а також рецензентів конкурсних робіт здійснюється за ставками погодинної оплати праці, передбаченими для осіб, які проводять навчальні заняття із студентами вищих навчальних закладів III та IV рівнів акредитації.

5. Ставки погодинної оплати праці дійсних членів (академіків) і членів-кореспондентів академій наук підвищуються на 25 відсотків.

Директор департаменту
П. М. КУЛІКОВ

ПОГОДЖЕНО:
Міністерство праці та соціальної
політики України
Заступник Міністра Н. І. Іванова

Міністерство фінансів України
Заступник Міністра В. М. Матвійчук

ЦК профспілки працівників
освіти і науки України
Голова ЦК Профспілки Л. С. Сачков

Директор департаменту П. М. Куліков

Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери

ПОСТАНОВА

Кабінету Міністрів України
від 22 серпня 2005 р. № 790

(Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 988
(988-2005-п) від 01.10.2005 № 1244 (1244-2005-п) від 21.12.2005)

Кабінет Міністрів України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Внести до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 (1298-2002-п) «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» (*Офіційний вісник України, 2002 р., № 36, ст. 1699, № 52, ст. 2389; 2003 р., № 21, ст. 948*) зміни, що додаються.

2. Установити посадовий оклад (тарифну ставку) працівника 1 тарифного розряду Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 (1298-2002-п), у розмірі 332 гривні на місяць.

3. У нормативних актах Кабінету Міністрів України з питань оплати праці працівників окремих установ, закладів та

організацій бюджетної сфери посилання на постанову Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2001 р. № 134 (134-2001-п) «Про впорядкування умов оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» (із змінами та доповненнями) замінити посиланням на постанову Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 (1298-2002-п) «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери».

4. У разі коли посадові оклади окремих категорій працівників за Єдиною тарифною сіткою розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери збільшуються порівняно з посадовими окладами цих категорій працівників (визначеними без урахування підвищень, передбачених умовами оплати праці), що діяли до 1 вересня 2005 р., менше, ніж на відсоток підвищення мінімальної заробітної плати з 1 вересня 2005 р., чи у разі коли вони зменшуються, таким категоріям працівників встановлюється попередній посадовий оклад (без урахування підвищень, передбачених умовами оплати праці), підвищений на 7,1 відсотка.

Для окремих категорій працівників бюджетної сфери, для яких цією постановою не визначено тарифні розряди, посадові оклади (ставки заробітної плати) змінюються пропорційно підвищенню розміру мінімальної заробітної плати згідно із законодавством.

Посадові оклади, що були збережені згідно із законодавством, не збільшуються на відсоток підвищення мінімальної заробітної плати, якщо вони перевищують розміри посадових окладів, визначені за новими умовами оплати праці.

(Пункт 4 в редакції Постанови КМ № 988 (988-2005-п) від 01.10.2005)

5. Визнати такими, що втратили чинність, постанови Кабінету Міністрів України згідно з переліком, що додається.

(Пункт 6 виключено на підставі Постанови КМ № 988 (988-2005-п) від 01.10.2005)

7. Міністерству праці та соціальної політики, Міністерству фінансів проаналізувати до 10 листопада 2005 р. результати запровадження умов оплати праці, визначених цією постановою, та внести у разі потреби пропозиції щодо їх удосконалення.

8. Ця постанова набирає чинності з 1 вересня 2005 року.

Прем'єр-міністр України
Ю. ТИМОШЕНКО

Зміни, що вносяться до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 (1298-2002-п)

1. У пункті 1:

- в абзаці третьому слова «професіоналів і фахівців» замінити словами «професіоналів, фахівців та інших працівників»;
- абзац четвертий після слова «(професій)» доповнити словом «професіоналів».

2. Пункт 2 після слів «посадові оклади» доповнити словом «проректорів».

3. Пункт 3 викласти в такій редакції:

«3. Установити:

1) що працівникам установ, закладів та організацій освіти, науки, культури, які мають статус національних, академічних закладів культури може зберігатися при визначенні максимальних розмірів посадових окладів (ставок заробітної плати, тарифних ставок) та ставок погодинної оплати праці додатковий коефіцієнт підвищення посадових окладів, що застосовувався для зазначених працівників до набрання чинності цією постановою;

2) надбавки працівникам:

а) у розмірі до 50 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати, тарифної ставки):

- за високі досягнення у праці;
- за виконання особливо важливої роботи (на строк її виконання);
- за складність, напруженість у роботі.

Граничний розмір зазначених надбавок для одного працівника не повинен перевищувати 50 відсотків посадового окладу. Таке обмеження не поширюється на працівників національних закладів (установ). У разі несвоєчасного виконання завдань, погіршення якості роботи і порушення трудової дисципліни зазначені надбавки скасовуються або зменшуються;

б) за почесні звання України, СРСР, союзних республік СРСР «народний» — у розмірі 40 відсотків, «заслужений» — 20 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати);

в) за спортивні звання «заслужений тренер», «заслужений майстер спорту» — у розмірі 20 відсотків, «майстер спорту між-

народного класу» — 15 відсотків, «майстер спорту» — 10 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати).

Надбавки за почесні та спортивні звання встановлюються працівникам, якщо їх діяльність за профілем збігається з наявним почесним або спортивним званням. За наявності двох або більше звань надбавки встановлюються за одним (вищим) званням. Відповідність почесного або спортивного звання профілю діяльності працівника на займаній посаді визначається керівником установи, закладу або організації;

г) за знання та використання в роботі іноземної мови: однієї європейської — 10, однієї східної, угро-фінської або африканської — 15, двох і більше мов — 25 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати).

Надбавка не встановлюється працівникам, для яких вимогами для зайняття посади передбачено знання іноземної мови, що підтверджено відповідним документом;

З) доплати працівникам:

а) у розмірі до 50 відсотків посадового окладу (тарифної ставки):

- за виконання обов'язків тимчасово відсутніх працівників;
- за суміщення професій (посад);
- за розширення зони обслуговування або збільшення обсягу виконуваних робіт.

Зазначені види доплат не встановлюються керівникам бюджетних установ, закладів та організацій, їх заступникам, керівникам структурних підрозділів цих установ, закладів та організацій, їх заступникам;

б) у розмірі до 40 відсотків годинної тарифної ставки (посадового окладу) за роботу в нічний час, якщо вищий розмір не визначено законодавством, за кожну годину роботи з 10 години вечора до 6 години ранку;

в) за вчене звання:

- професора — у розмірі 33 відсотки посадового окладу (ставки заробітної плати);
- доцента, старшого наукового співробітника — у розмірі 25 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати);

Зазначена доплата встановлюється працівникам, якщо їх діяльність за профілем збігається з наявним вченим званням. За наявності у зазначених працівників двох або більше вчених звань доплата встановлюється за одним (вищим) званням.

г) за науковий ступінь:

- доктора наук — у розмірі 25 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати);
- кандидата наук — у розмірі 15 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати).

Зазначені доплати встановлюються працівникам, якщо їх діяльність за профілем збігається з наявним науковим ступенем. За наявності у працівників двох наукових ступенів доплата встановлюється за одним (вищим) науковим ступенем.

Відповідність вченого звання та наукового ступеня профілю діяльності працівника на займаній посаді визначається керівником установи, закладу або організації.

Документи, що засвідчують наявність наукового ступеня та вченого звання повинні відповідати нормам та вимогам, передбаченим законодавством;

г) за використання в роботі дезінфікувальних засобів, а також працівникам, які зайняті прибиранням туалетів, — у розмірі 10 відсотків посадового (місячного) окладу;

4) водіям автотранспортних засобів:

- надбавки за класність водіям II класу — 10 відсотків, водіям I класу — 25 відсотків установленої тарифної ставки за відпрацьований час;
- доплати за ненормований робочий день — у розмірі 25 відсотків тарифної ставки за відпрацьований час».

4. Пункт 8 постанови виключити.

5. Додаток 1 викласти у редакції, що додається.

Додаток 1
до постанови Кабінету Міністрів України
від 30 серпня 2002 р. № 1298 (1296-2002-п)
(у редакції постанови Кабінету Міністрів України
від 22 серпня 2005 р. № 790)

**ЄДИНА ТАРИФНА СІТКА РОЗРЯДІВ І КОЕФІЦІЄНТІВ
 З ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ УСТАНОВ, ЗАКЛАДІВ
 ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ОКРЕМИХ ГАЛУЗЕЙ БЮДЖЕТНОЇ
 СФЕРИ**

Тарифні розряди	Тарифні коефіцієнти, що запроваджуються		
	I етап з 1 вересня 2005 р.	II етап	III етап
1	2	3	4
1	1	1	1
2	1, 03	1,06	1,09
3	1,06	1, 12	1,18
4	1,09	1,18	1,27
5	1, 12	1,24	1,36
6	1,15	1,3	1,45
7	1,18	1,37	1,54
8	1,22	1,47	1,64
9	1,31	1,57	1,73
10	1,4	1,66	1,82
11	1,5	1,78	1,97
12	1,61	1,92	2,12
13	1,72	2,07	2,27
14	1,84	2,21	2,42
15	1,97	2,35	2,58
16	2,11	2,5	2,79
17	2,26	2,66	3
18	2,37	2,83	3,21
19	2,49	3, 01	3,42
20	2,61	3,25	3,64
21	2,74	3,41	3,85
22	2,88	3,5	4,06
23	3,02	3,71	4,27

1	2	3	4
24	3,17	3,8	4,36
25	3,35	3,93	4,51

Примітки:

1. Посадові оклади (тарифні ставки) за розрядами Єдиної тарифної сітки визначаються шляхом множення окладу (ставки) працівника 1 тарифного розряду на відповідний тарифний коефіцієнт. У разі коли посадовий оклад (тарифна ставка) визначені у гривнях з копійками цифри до 0,5 відкидаються, від 0,5 і вище — заокруглюються до однієї гривни.

2. Строк запровадження II та III етапів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Про реалізацію окремих положень частини першої статті 57 Закону України «Про освіту», частини першої статті 25 Закону України «Про загальну середню освіту», частини другої статті 18 і частини першої статті 22 Закону України «Про позашкільну освіту» (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1222 (1222-2002-п) від 19.08.2002)

ПОСТАНОВА

Кабінету Міністрів України

від 31 січня 2001 р. № 78

Відповідно до частини другої статті 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» (2120-14) Кабінет Міністрів України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Запровадити починаючи з 1 січня 2001 р. передбачену абзацами восьмим і десятим частини першої статті 57 Закону України «Про освіту» (1060-12) виплату педагогічним та науково-педагогічним працівникам навчальних закладів і установ освіти надбавок за вислугу років і допомоги на оздоровлення при наданні щорічної відпустки.

2. Затвердити Порядок виплати надбавок за вислугу років педагогічним та науково-педагогічним працівникам навчальних закладів і установ освіти, що додається.

Дія зазначеного Порядку поширюється на працівників, які займають посади згідно з переліком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 963 (963-2000-п) (*Офіційний вісник України, 2000 р., № 24, ст. 1015*), і на яких поширюються умови оплати праці працівників навчальних закладів і установ освіти.

3. Установити, що у 2001 і наступних роках щорічна грошова винагорода педагогічним працівникам навчальних закладів державної та комунальної форми власності за сумлінну працю і зразкове виконання службових обов'язків виплачується відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 червня 2000 р. № 898 (898-2000-п) (*Офіційний вісник України, 2000 р., № 23, ст. 946*).

4. Установити, що у 2001 році: *(Дію абзацу другого пункту 4 продовжено до 1 вересня 2002 року згідно з Постановою КМ № 1222 (1222-2002-п) від 19.08.2002)* виплата педагогічним та науково-педагогічним працівникам навчальних закладів і установ освіти надбавок за вислугу років провадиться в обсязі 50 відсотків до розмірів, визначених абзацом восьмим частини першої статті 57 Закону України «Про освіту»; *(Дію абзацу третього пункту 4 продовжено до 1 вересня 2002 року згідно з Постановою КМ № 1222 (1222-2002-п) від 19.08.2002)* виплата допомоги на оздоровлення педагогічним та науково-педагогічним працівникам провадиться в розмірі 40 відсотків місячного посадового окладу (ставки заробітної плати) при наданні щорічної відпустки; *(Дію абзацу четвертого пункту 4 продовжено до 1 січня 2003 року згідно з Постановою КМ № 1222 (1222-2002-п) від 19.08.2002)* розміри доплат за класне керівництво, перевірку зошитів та письмових робіт, завідування майстернями, навчальними кабінетами та інших доплат, обсяги навчального навантаження, передбачені статтею 25 Закону України «Про загальну середню освіту» (651-14) та статтею 22 Закону України «Про позашкільну освіту», наповнюваність груп, передбачена статтею 18 Закону України «Про позашкільну освіту» (1841-14), визначаються на рівні, який діяв у 2000 році.

5. Реалізація норм, передбачених абзацами одинадцятим і дванадцятим частини першої статті 57 Закону України «Про освіту», здійснюється шляхом підвищення розмірів посадових окладів (ставок заробітної плати) педагогічним та науково-педагогічним працівникам за окремим рішенням Кабінету Міністрів України.

6. Ця постанова набирає чинності починаючи з 1 січня 2001 року.

Прем'єр-міністр України
В. ЮЩЕНКО

Порядок виплати надбавок за вислугу років педагогічним та науково-педагогічним працівникам навчальних закладів і установ освіти

1. Педагогічним та науково-педагогічним працівникам навчальних закладів і установ освіти виплачуються надбавки за вислугу років щомісяця у відсотках до посадового окладу (ставки заробітної плати) залежно від стажу педагогічної роботи у таких розмірах: понад 3 роки — 10 відсотків, понад 10 років — 20 відсотків і понад 20 років — 30 відсотків.

2. До стажу педагогічної роботи для виплати надбавки за вислугу років педагогічних та науково-педагогічних працівників (далі — стаж педагогічної роботи) зараховується час роботи на посадах, передбачених переліком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 963 (963-2000-п), а також:

- час роботи на посаді старшого піонервожатого у період до 1 квітня 1991 року;
- час роботи на посаді військового керівника та керівника допризовної підготовки у період до 1 вересня 1994 року;
- час, протягом якого виконувалися обов'язки батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу;
- час роботи на посаді групової медичної сестри дитячих ясел та ясел-садків.

До стажу педагогічної роботи зараховується робота на відповідних посадах у закладах освіти СРСР.

3. Час роботи на посадах педагогічних та науково-педагогічних працівників за межами України зараховується до стажу педагогічної роботи, якщо міжнародними угодами (договорами) передбачено зарахування роботи до стажу, необхідного для призначення трудових пенсій.

4. Працівникам підприємств, установ, організацій, які крім основної роботи займалися викладацькою роботою у навчальних закладах обсягом не менше ніж 180 годин на рік, до стажу педагогічної роботи для виплати надбавки за вислугу років за-

раховуються місяці, протягом яких проводилася викладацька робота.

5. До стажу педагогічної роботи зараховується час перебування громадян України на військовій службі, час перебування у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відпустка без збереження заробітної плати (частини третя і шоста статті 179 Кодексу законів про працю України) (322-08).

6. Основним документом для визначення стажу педагогічної роботи є трудова книжка та інші документи, що відповідно до законодавства підтверджують стаж роботи.

7. Зміна розміру надбавки за вислугу років провадиться з місяця, що настає за місяцем, коли виникло таке право, якщо документи, необхідні для своєчасного і правильного обчислення стажу, знаходяться в навчальному закладі чи установі освіти, або з дня подання таких документів працівником.

8. У разі коли педагогічні та науково-педагогічні працівники виконують роботу обсягом менше або більше норми, передбаченої ставкою заробітної плати, розмір надбавки за вислугу років зменшується або збільшується пропорційно навантаженню (обсягу роботи).

Про встановлення розміру доплати за окремі види педагогічної діяльності

ПОСТАНОВА

*Кабінету Міністрів України
від 25 серпня 2004 р. № 1096*

З метою вдосконалення системи оплати праці в галузі освіти
Кабінет Міністрів України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

Затвердити розмір доплати за окремі види педагогічної діяльності для працівників навчальних закладів згідно з додатком та запровадити його з 1 січня 2005 року.

*Прем'єр-міністр України
В. ЯНУКОВИЧ*

*Додаток
до постанови Кабінету Міністрів України
від 25 серпня 2004 р. № 1096*

Розмір доплати за окремі види педагогічної діяльності (у співвідношенні до тарифної ставки)

1. За класне керівництво:

- у I–IV класах загальноосвітніх навчальних закладів — 20 відсотків;
- у V–XI (XII) класах загальноосвітніх навчальних закладів — 25 відсотків;
- у професійно-технічних та вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації — 20 відсотків.

2. За перевірку зошитів та письмових робіт:

- у I–IV класах загальноосвітніх навчальних закладів — 15 відсотків;
- у V–XI (XII) класах загальноосвітніх навчальних закладів, професійно-технічних та вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації — 10–20 відсотків.

Зазначена доплата встановлюється залежно від педагогічного навантаження вчителя чи викладача.

3. За завідування:

- навчальними кабінетами у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах — 10–15 відсотків;
- майстернями у загальноосвітніх навчальних закладах — 15–20 відсотків;
- навчально-дослідними ділянками у загальноосвітніх навчальних закладах — 10–15 відсотків;
- бібліотеками у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах — 5–15 відсотків.

4. За керівництво предметними (цикловими) і методичними комісіями у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації — 10–15 відсотків.

Положення про порядок наймання і звільнення педагогічних та науково- педагогічних* працівників закладів освіти, що є у державній власності

*(Назва із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства
№ 229 (з0337-96) від 26.06.96 № 122 (з0322-99) від 28.04.99)*

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Дане Положення розроблено відповідно до Закону України «Про освіту» (1060-12), Кодексу законів про працю України (322-08), рішень Уряду України щодо наймання на роботу працівників, положень Генеральної тарифної угоди між Кабінетом Міністрів України і профспілковими об'єднаннями України (v0125697-95), Угоди між Міністерством освіти України і Центральним комітетом профспілки працівників освіти і науки України, Рекомендацій по припиненню трудових відносин з ініціативи підприємця Міжнародної організації праці від 1982 р. № 166 (993–276), яку Україна ратифікувала 4 лютого 1994 року, Положення про Міністерство освіти України, а також Положення про порядок наймання та звільнення керівників закладів освіти, що є у державній власності, затвердженого наказом Міністерства України від 27 квітня 1993 року № 116. *(Пункт 1.1 із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства № 433 (з0220-95) від 07.12.93, № 229 (з0337-96) від 26.06.96, № 122 (з0322-99) від 28.04.99)*

1.2. Положення поширюється на педагогічних працівників загальноосвітніх, спеціальних шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, професійно-технічних, вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, науково-педагогічних працівників вищих закладів III–IV рівнів акредитації та післядипломної освіти (далі — заклади освіти), що є у державній власності, які діють на підставі Закону України «Про освіту» (1060-12) та підпорядковані

* Далі — за текстами наказу і Положення, де йдеться про педагогічних працівників, мати на увазі також науково-педагогічних працівників, оскільки відповідно до п.2 ст.54 Закону України «Про освіту» (1060-12) педагогічну діяльність здійснюють педагогічні працівники, а у вищих закладах III і IV рівнів акредитації та закладах післядипломної освіти — науково-педагогічні працівники.

Міністерству освіти України, іншим міністерствам і відомствам. *(Пункт 1.2 в редакції Наказу Міністерства № 229 (з0337-96) від 26.06.96; із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 22 (з0322-99) від 28.04.99)*

1.3. Відповідно до Закону України «Про освіту» і цього Положення педагогічними, науково-педагогічними працівниками, на яких поширюється це Положення, є: вчителі, викладачі, майстри виробничого навчання, асистенти, викладачі-стажисти, старші викладачі, доценти, професори, завідувачі кафедрами (відділеннями), декани факультетів, проректори, заступники директорів закладів. *(Пункт 1.3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 229 (з0337-96) від 26.06.96)*

1.4. Педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями, які мають відповідну освіту, професійно-практичну підготовку. *(Пункт 1.4 в редакції Наказу Міністерства № 229 (з0337-96) від 26.06.96)*

1.5. Відповідно до статті 54 Закону України «Про освіту» (1060-12), статті 21 Кодексу законів про працю України (322-08) педагогічні та науково-педагогічні працівники приймаються на роботу шляхом укладання трудового договору, в тому числі за контрактом. Прийняття на роботу науково-педагогічних працівників здійснюється на основі конкурсного відбору в порядку, визначеному розділом п'ятим цього Положення. *(Пункт 1.5 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 433 (з0220-95) від 07.12.93, в редакції Наказу Міністерства № 229 (з0337-96) від 26.06.96)*

1.6. Трудовий договір, контракт укладається між працівниками та закладом освіти в особі керівника або його заступника.

1.7. На педагогічних, науково-педагогічних працівників поширюється чинне законодавство про працю. *(Пункт 1.7 із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства № 433 (з0220-95) від 07.12.93, № 229 (з0337-96) від 26.06.96)*

2. УМОВИ УКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

2.1. Трудовий договір відповідно до чинного законодавства є угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену в цій угоді, підпорядковуватися правилам внутрішнього трудового розпорядку, а власник або уповноважений ним орган зобов'язується виплачувати працівнику заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

2.2. Правова основа трудового договору визначається законодавством України про працю.

2.3. Згідно з чинним законодавством трудовий договір може бути:

- безстроковий — укладений на невизначний період;
- укладений на певний строк, встановлений за згодою сторін (строковий);
- укладений на час виконання певної роботи.

2.4. Особливою формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (в тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови розірвання контракту (в тому числі дострокового) встановлюються угодою сторін. Юридичною підставою для укладання контракту з педагогічними та науково-педагогічними працівниками є стаття 54 Закону України «Про освіту» (1060-12), яка визначає, що педагогічні та науково-педагогічні працівники приймаються на роботу шляхом укладання трудового договору, в тому числі за контрактом.

Юридичною підставою для укладення контракту з педагогічними працівниками є стаття 49 Закону України «Про освіту» (1060-12), яка визначає, що «...педагогічні працівники приймаються на роботу за трудовим договором, контрактом, в тому числі на конкурсній основі». *(Абзац перший пункту 2.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 229 (з0337-96) від 26.06.96)*

Відповідно до чинного законодавства і цього Положення при прийнятті на роботу педагогічних працівників, а також при продовженні трудових відносин із працюючими може застосовуватися будь-яка наведена вище форма трудового договору: безстрокового, строкового, на час виконання певної роботи, контракту, форма і термін яких визначаються угодою сторін, а контракту, крім того, за бажанням працівника на умовах, передбачених колективним договором, статутом закладу освіти. Вносити пропозиції щодо терміну договору або контракту має право кожна із сторін. *(Абзац другий пункту 2.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

3. УМОВИ УКЛАДАННЯ КОНТРАКТУ І ЙОГО ЗМІСТ

3.1. При найманні на роботу на умовах контракту слід виходити з того, що він спрямовується на залучення на педагогічну роботу найбільш кваліфікованих працівників та тих, які потребують додаткової захищеності, забезпечення умов для ініціативності та самостійності працівника з урахуванням його індивіду-

альних здібностей і професійних навичок, підвищення взаємної відповідальності сторін, правову і соціальну захищеність працівника закладу освіти.

3.2. Обов'язковими умовами укладання контракту відповідно до рекомендацій Міжнародної організації праці повинні бути:

- визначення сфери застосування контракту законодавством держави;
- наявність бажання працівника укласти контракт;
- неможливість встановлення трудових відносин на невизначений строк у зв'язку з характером передбаченої роботи, умов її виконання, інтересами працівника.

3.3. Відповідно до статті 24 Кодексу законів про працю України (322-08) контракт укладається у письмовій формі і підписується керівником закладу освіти або за його дорученням заступником керівника та особою, яка призначається на відповідну посаду.

3.4. Контракт оформляється в двох примірниках, що мають однакову юридичну силу, і зберігається у кожної із сторін контракту. За згодою працівника копію укладеного з ним контракту може бути передано профспілковому комітету чи іншому органу, уповноваженому працівником представляти його інтереси, для здійснення контролю за додержанням умов контракту. Власник або уповноважений ним орган зобов'язаний забезпечувати конфіденційність умов контракту. *(Пункт 3.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 181 (з0221-95) від 14.06.94)*

3.5. Контракт є підставою для видання наказу (розпорядження) про призначення на посаду з дня, встановленого за угодою сторін у контракті.

3.6. Контракт набирає чинності з моменту його підписання і може бути змінений тільки за згодою сторін у письмовій формі.

3.7. У контракті передбачається строк його дії, права, обов'язки та відповідальність сторін, умови оплати та організації праці, підстави припинення та розірвання контракту, соціально-побутові та інші умови, необхідні для виконання прийнятих сторонами обов'язків з урахуванням специфіки закладу освіти, регіональних особливостей та фінансових можливостей. *(Пункт 3.7 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 433 (з0220-95) від 07.12.93)*

3.8. Контракт може бути укладений на строк до 5 років, але не менше 1 року. Конкретний строк контракту визначається угодою сторін.

За три місяці до закінчення строку чинності контракту за угодою сторін він може бути продовжений або укладений на новий термін. Якщо це з будь-яких причин не зроблено, то контракт ав-

томатично продовжується на новий, раніше обумовлений в ньому термін.

3.9. При невиконанні або неналежному виконанні сторонами обов'язків, передбачених у контракті, останній може бути достроково розірваний з попередженням відповідної сторони за два тижні після попередження сторін. При цьому може настати відповідальність сторін, передбачена чинним законодавством. *(Пункт 3.9 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

3.10. Умови оплати праці працівників закладів освіти, що визначаються у контракті, повинні встановлюватися у прямій залежності від галузевого рівня, наслідків навчальної, науково-дослідницької, методичної, виробничо-господарської та комерційної діяльності закладу освіти. При цьому розмір посадового окладу працівника не може бути нижчим від розміру мінімального посадового окладу, передбаченого на цій посаді рішенням Уряду України.

У контракті можуть бути визначені умови підвищення або зниження обумовленого розміру оплати праці. При цьому у кожному закладі доцільно розробити конкретний порядок стимулювання і показники, за якими встановлюється та змінюється розмір винагороди, що виплачується з визначеною періодичністю працівнику, в тому числі в іноземній валюті.

3.11. Умови контракту, що погіршують становище працівника порівняно з чинним законодавством, угодами і колективним договором, вважаються недійсними. *(Пункт 3.11 в редакції Наказу Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95) (Поширити дію п.3.11 на підпорядковані Міністерству охорони здоров'я України вищі навчальні заклади і інститути удосконалення лікарів згідно з Наказом Міністерства № 161 (з0324-95) від 27.08.95)*

3.12. При укладенні контракту сторони можуть передбачати додаткові пільги, не встановлені чинним законодавством, за рахунок власних коштів закладу освіти. Наприклад, виплату додаткової винагороди, надання матеріальної допомоги до щорічної відпустки тощо. За умови припинення контракту у зв'язку з виходом на пенсію або одержанням трудового каліцтва можуть передбачатися грошові компенсації понад встановлену пенсію чи суму по відшкодуванню заподіяної шкоди.

3.13. Якщо контрактом передбачається переїзд на роботу в іншу місцевість, сторони визначають гарантії та компенсації, що виплачуються в розмірах не нижчих, ніж передбачені рішенням уряду. За угодою сторін у контракті можуть бути передбачені умови забезпечення працівника та членів його сім'ї житлом або сплата витрат за наймання жилого приміщення чи користування готелем.

3.14. У контракті визначається режим робочого часу та часу відпочинку працівника. Тривалість відпустки працівника не може бути меншою тривалості відпустки, встановленої законодавством для цієї категорії працівників. За угодою сторін можуть бути визначені інші умови організації праці, необхідні працівнику для виконання прийнятих зобов'язань.

3.15. У контракті визначаються соціально-побутові умови, необхідні працівнику для виконання прийнятих зобов'язань.

4. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ АБО КОНТРАКТУ З НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ВИЩИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ІІІ–ІV РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ. КОНКУРСНИЙ ВІДБІР

(Назва розділу 4 в редакції Наказу Міносвіти № 229 (з0337-96) від 26.06.96)

4.1. На науково-педагогічну роботу у вищих навчальних закладах ІІІ–ІV рівнів акредитації можуть найматись громадяни України, інші особи, які, крім відповідної освіти, моральних якостей, мають глибокі професійні знання, практичну підготовку, наукові досягнення відповідати вимогам Закону України «Про державну таємницю» (3855-12). *(Пункт 4.1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти № 229 (з0337-96) від 26.06.96)*

4.2. На посаду старшого викладача, викладача та асистента приймаються особи, які мають, як правило, наукові ступені кандидата наук, магістра, досвід викладацької, науково-дослідницької роботи. На посади старших викладачів, викладачів та асистентів в необхідних випадках можуть також прийматися особи, які не мають наукового ступеня.

4.3. Випускники аспірантури користуються перевагами при найманні на педагогічну і наукову роботу.

4.4. На посаду доцента можуть претендувати особи, які мають вчене звання доцента, старшого наукового співробітника або наукові ступені доктора, кандидата відповідних наук.

4.5. На посаду професора та доцента у вищих навчальних закладах можуть бути допущені, як виняток, викладачі вищих навчальних закладів без відповідних ступенів і звань, які мають не менше 10 років стажу науково-педагогічної роботи для професора і 5 років — для доцента, а також видані підручники, навчально-методичні посібники, наукові праці та котрі читають курси на високому науково-теоретичному рівні, готують науково-педагогічні кадри, так само можуть бути допущені висококваліфіковані фахівці народного господарства, залучені до педагогічної роботи.

4.6. Посади завідуючого кафедрою, професора можуть займати, як правило, особи, які мають вчене звання професора або науковий ступінь доктора наук і стаж педагогічної роботи не менше п'яти років. *(Пункт 4.6 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

4.7. При найманні на роботу, якщо конкурс не оголошується, на умовах трудового договору або контракту, в тому числі в разі закінчення їх строку, кандидатури на посаду педагогічних працівників розглядаються на відповідній кафедрі (відділенні), яка дає пропозиції керівникові навчального закладу щодо укладання або неукладання з ним контракту (договору). Щодо завідуючого кафедрою (відділенням), декана факультету, проректора такі пропозиції керівникові дає вчена Рада закладу, у тому числі за поданням керівника закладу освіти. Для оцінки здібностей кандидата у необхідних випадках керівник навчального закладу може запропонувати йому провести контрольні заняття. *(Пункт 4.7 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

4.8. Педагогічний працівник, який працює в даному навчальному закладі і претендує на подальші трудові відносини, подає на кафедру звіт про свою педагогічну, наукову і методичну роботу, яку він виконував в період дії трудового договору (контракту). Завідуючий кафедрою звітує перед вченою Радою закладу. У вищих навчальних закладах, що мають статус національних, та у тих, що мають IV рівень акредитації, за рішенням керівника завідуючий кафедрою може звітувати перед вченою радою факультету за участю педагогічних працівників кафедри. У таких випадках пропозиції щодо переукладення трудового договору дає рада факультету. *(Пункт 4.8 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

4.9. Рішення колективу кафедри приймається простою більшістю голосів штатних викладачів та наукових співробітників.

4.10. Рішення вченої (педагогічної) Ради щодо завідуючого кафедрою приймається за участю не менше 2/3 членів вченої (педагогічної) Ради. Рекомендованим до укладання договору (контракту) вважається кандидат на завідуючого кафедрою, який здобув більше 50 відсотків голосів присутніх членів вченої (педагогічної) Ради.

5. ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ

5.1. Відповідно до статті 54 Закону України «Про освіту» (1060-12) прийняття на роботу науково-педагогічних працівни-

ків здійснюється на основі конкурсного відбору. *(Пункт 5.1 в редакції Наказу Міністерства № 229 (з0337-96) від 26.06.96)*

5.2. Конкурс на заміщення посади педагогічного працівника вищого навчального закладу: асистента, викладача-стажиста, викладача, старшого викладача, доцента, професора, завідуючого кафедрою, декана, проректора, — проводиться у випадках, при наявності вакантної посади, якщо педагогічний працівник працює на умовах строкового договору (контракту) і термін цього договору (контракту) закінчується, а домовленості про продовження трудових відносин немає; змін в організації виробництва і праці. При продовженні трудових відносин за згодою сторін конкурс не оголошується. *(Пункт 5.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

5.3. Молоді спеціалісти, випускники аспірантури приймаються на педагогічну роботу без оголошення конкурсу. В окремих випадках згідно з пунктом 4.7. діючого Положення, з урахуванням обставин, що склались у закладі освіти, керівник, керуючись статтею 21 Кодексу законів про працю України (322-08), має право приймати на роботу без оголошення конкурсу інших педагогічних працівників на умовах строкового договору або контракту. *(Пункт 5.3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

5.4. Рішення про проведення конкурсу у кожному конкретному випадку приймає керівник закладу освіти, про що видається наказ або розпорядження.

5.5. Конкурс призначається у такі терміни: якщо посада вакантна, то не пізніше одного місяця до призначення, а якщо посада зайнята, то не пізніше, як за два місяці до закінчення терміну трудового договору (контракту) працівника і вивільнення зайнятої посади.

5.6. Для проведення конкурсу рішенням керівника закладу освіти створюється конкурсна комісія, склад якої визначає керівник закладу. До складу конкурсної комісії входять: проректор з навчальної роботи, декан факультету, завідуючий кафедрою (відділенням), педагогічні працівники кафедри (не менше половини членів комісії), а також представник профспілкового органу, начальник відділу кадрів при заміщенні посади асистента, старшого викладача, доцента, професора. При заміщенні посади завідуючого кафедрою у складі конкурсної комісії повинно бути не менше половини працівників кафедри і вченої ради. *(Абзац другого пункту 5.6 в редакції Наказу Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)* Головне завдання конкурсної комісії — надати керів-

нику обґрунтовані пропозиції про те, кого із осіб, які беруть участь у конкурсі, призначити на посаду педагогічного працівника.

5.7. Оголошення про проведення конкурсу, строки подачі заяв, вимоги до претендентів та матеріалів, що подаються, публікуються у засобах галузевої та місцевої інформації.

5.8. Свою кандидатуру для участі в конкурсі на посаду педагогічного працівника закладу освіти має право пропонувати будь-яка особа, яка за професійно-кваліфікаційними й іншими якостями, визначеними у цьому Положенні, має право займати цю посаду.

5.9. Не допускається немотивована відмова в прийнятті заяви на конкурс.

5.10. Посади за конкурсом займаються на визначений строк, встановлений за погодженням сторін, згідно з трудовим договором, контрактом від одного до п'яти років. У закладах освіти, що мають статус національного — від одного до семи років виключно на умовах контракту. *(Пункт 5.10 із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95, № 71 (з0112-96) від 11.03.96, № 229 (з0337-96) від 26.06.96)*

5.11. До обов'язкових документів, які подаються на конкурс, входять: документи про освіту, науковий ступінь, вчене звання, список наукових праць, винаходів, публікацій.

5.12. Після закінчення строку подачі заяв в двотижневий термін конкурсна комісія вивчає відповідність матеріалів, поданих претендентами на участь у конкурсі, вимогам посади. За їх бажанням, а також за дорученням конкурсної комісії претендентам може бути надана можливість для ознайомлення із структурним підрозділом, де вони будуть працювати, зустрічі з трудовим колективом. За наявності двох і більше претендентів на заміщення посади завідуючого кафедрою, декана факультету, проректора конкурсна комісія повинна визначити рейтинг претендентів шляхом відкритого або таємного голосування відповідно членів кафедри (в тому числі сумісників), ради факультету, вченої ради навчального закладу. Щодо педагогічних працівників конкурсна комісія, за необхідності, може запропонувати претенденту провести відкриту лекцію за фахом. *(Пункт 5.12 доповнено абзацом другим згідно з Наказом Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

5.13. На підставі співбесіди з кандидатами на посаду, оцінок їх праці на цій чи іншій посаді конкурсна комісія на засіданні приймає рішення, кого із претендентів пропонувати на заміщення посади педагогічного працівника відповідно до умов оголошеного конкурсу.

5.14. Рішення конкурсної комісії є позитивним, якщо за кандидата проголосувало більше половини її членів. За умови, коли

голоси розподілились порівну, приймається те рішення, за яке проголосував голова конкурсної комісії. Якщо жоден з учасників конкурсу не отримав більшості голосів, за рішенням конкурсної комісії може бути проведено повторне голосування. Конкурс вважається таким, що не відбувся, у тому разі, коли за підсумками повторного голосування жоден з учасників конкурсу не набрав необхідної кількості голосів або були допущені процедурні й інші порушення порядку проведення конкурсу, встановленого цим Положенням. *(Пункт 5.14 доповнено абзацом другим згідно з Наказом Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

5.15. Рішення конкурсної комісії є підставою для укладання з претендентом трудового договору або контракту і призначення його на посаду.

6. ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

6.1. Трудовий договір розривається відповідно до чинного законодавства про працю.

6.2. Після закінчення строку договору педагогічні працівники звільняються з роботи за пунктом 2 статті 36 КЗпП України, крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна з сторін не поставила вимогу про їх припинення. Що стосується контракту, то він повинен бути припинений, продовжений або укладений на новий строк. Якщо строк контракту закінчився, то працівник звільняється з роботи також за пунктом 2 статті 36 КЗпП України (322-08).

6.3. Підстави розірвання контракту, крім встановлених чинним законодавством, можуть визначатися угодою сторін у контракті. При цьому розірвання контракту з ініціативи керівника закладу повинно проводитися з урахуванням гарантій, встановлених чинним законодавством. При розірванні контракту з підстав, встановлених у контракті, але не передбачених чинним законодавством, звільнення проводиться за п.8 статті 36 КЗпП України, про що робиться відповідний запис у трудовій книжці працівника. Контракт підлягає розірванню за умов, передбачених статтею 39 Кодексу законів про працю України (322-08): у разі хвороби або інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за контрактом, порушення власником або уповноваженим органом законодавства про працю, невиконання чи неналежного виконання роботодавцем зобов'язань, передбачених контрактом, та з інших поважних причин. *(Пункт 6.3 доповнено абзацом третім згідно з Наказом Міністерства № 181 (з0221-95) від 14.06.94)*

6.4. На працівника, який уклав контракт, повинні повністю поширюватися пільги та гарантії, встановлені для працівників

цього закладу чинним законодавством, Статутом, галузевими нормативними актами, колективним договором навчального закладу, в тому числі і при розірванні контракту.

6.5. Педагогічний працівник може бути звільнений з роботи тільки після закінчення навчального року, якщо інше не передбачене трудовим договором, контрактом.

6.6. Педагогічний працівник, який працює у даному навчальному закладі на умовах строкового трудового договору або контракту, має переважне право на укладання трудового договору, контракту на новий або інший (але не менший строк), передбачений цим Положенням. Строкові трудові договори, що були переукладені один чи декілька разів, за винятком випадків, передбачених четвертим абзацом пункту 3.2. Положення, вважаються укладеними на невизначений строк.

Педагогічний працівник, з яким розірвано трудовий договір з підстав, передбачених пунктом 1 статті 40 Кодексу законів про працю України (322-08) (крім випадку ліквідації закладу, установи, організації), протягом одного року має право на укладення трудового договору у разі повторного прийняття на роботу, якщо у закладі освіти проводиться прийняття на роботу педпрацівників аналогічної кваліфікації.

Переважне право на укладення трудового договору у разі повторного прийняття на роботу надається особам, зазначеним у статті 42 Кодексу законів про працю України, та в інших випадках, передбачених колективним договором. Умови відновлення соціально-побутових пілг, які працівники мали до вивільнення, визначаються колективним договором. *(Пункт 6.6 із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства № 433 (з0220-95) від 07.12.93, № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

6.7. З педагогічними працівниками, які обрані за конкурсом або працюють на умовах строкового чи безстрокового договору, контракт може бути укладений тільки за їх згоди. *(Пункт 6.7 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 201 (з0222-95) від 05.07.95)*

6.8. При укладанні контракту, крім гарантій та компенсацій, передбачених чинним законодавством, можуть бути встановлені додаткові гарантії на випадок дострокового припинення контракту з незалежних від працівника причин.

6.9. Трудові спори між сторонами контракту розглядаються у встановленому чинним законодавством порядку.

6.10. При порушенні сторонами умов трудового договору, контракту вони несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства.

7. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

7.1. Умови, передбачені в цьому Положенні, а також ті, які містяться у зразку контракту з педагогічним працівником закладу освіти, що є у загальнодержавній власності, визначаються угодою сторін з урахуванням специфіки і галузевих особливостей закладу освіти. *(Пункт 7.1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 122 (з0322-95) від 21.05.99)*

7.2. Умови та порядок укладання трудових відносин, передбачені в цьому Положенні та у зразку контракту, можуть використовуватись у закладах освіти, підпорядкованих іншим міністерствам та підвідомчим Кабінету Міністрів України відомствам, а також таким, які засновані на комунальній та інших формах власності. *(Пункт 7.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 433 (з0220-95) від 07.12.93)*

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказом Міністерства
освіти України
від 5 серпня 1993 року № 293

**ЗРАЗОК КОНТРАКТУ З ПЕДАГОГІЧНИМ,
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ ЗАКЛАДУ
ОСВІТИ, ЩО Є У ДЕРЖАВНІЙ ВЛАСНОСТІ**

*(У назві і тексті після слова «педагогічним» доповнено
словами «науково-педагогічним» згідно з Наказом Міністерства
№ 122 (з0322-99) від 28.04.99)*

*(У назві і тексті слова «загальнодержавній власності»
замінено словами «державній власності» згідно з Наказом
Міністерства № 122 (з0322-99) від 28.04.99)*

_____ «____» _____ 199__ р.
(місто)

(заклад освіти, в особі керівника)

посада, прізвище, ім'я, по батькові)

з одного боку, та громадянин _____,
(прізвище, ім'я, по батькові)

з другого боку, уклали цей контракт про таке:

(прізвище, ім'я, по батькові, рік народження,

відомості про науковий ступінь, вчене звання)

призначається на посаду:

(повна назва посади та заклад освіти)

на строк з «____» _____ 199__ р. по «____» _____ 199__ р.

1. Загальні положення

1.1. _____ виконує покладені
(прізвище, ім'я, по батькові)

на нього обов'язки відповідно до законодавства України про працю, про освіту, рішень Уряду України, нормативних положень Міністерства освіти України, статуту закладу, Положення «Про порядок наймання та звільнення педагогічних працівників закладів освіти, що є у державній власності» та цього контракту.

1.2. Цей контракт є особливою формою трудового договору. На підставі контракту виникають трудові відносини між педагогічним, науково-педагогічним працівником та закладом освіти в особі його керівника. Звільнення з посади керівника закладу не є підставою для розірвання контракту з педагогічним, науково-педагогічним працівником.

1.3. На педагогічного працівника, який уклав цей контракт, повністю поширюється законодавство про працю, про освіту, положення Міністерства освіти, статут закладу.

1.4. Терміном «сторони» у цьому контракті позначаються навчально-виховний заклад та педагогічний працівник.

1.5. Педагогічний працівник підзвітний керівникові закладу освіти, структурного підрозділу (факультету, кафедри) в межах покладених на нього обов'язків.

2. Права педагогічного працівника

_____ має право:
(прізвище, ім'я, по батькові)

2.1. На належні умови праці, побуту, відпочинку, вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи.

2.2. На індивідуальну педагогічну діяльність.

2.3. На підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту програм, форм навчання, організацій, установ, приватних осіб, які здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку, в т. ч. цільове навчання з проблемних питань освіти, навчання в аспірантурі, ад'юнктурі, докторантурі.

2.4. Користуватися пільгами, встановленими законодавством про працю, в тому числі скороченим робочим днем, продовженою відпусткою, пільговим забезпеченням житлом, в тому числі у сільській місцевості.

2.5. Брати участь у громадському самоврядуванні відповідно до статуту закладу освіти.

2.6. Бути захищеним від посягання на правові, соціальні та професійні гарантії, відповідно до діючих актів законодавства та нормативних актів Міністерства освіти України, статуту закладу та цього контракту.

2.7. Працювати за сумісництвом, а також на умовах погодинної оплати у своєму або в інших навчальних закладах, займатись підприємницькою діяльністю відповідно до умов, визначених законодавством та рішеннями уряду України.

2.8. Одержувати додаткову, крім встановленої Єдиною тарифною сіткою, оплату праці за роботу, виконану у закладі освіти.

3. Обов'язки педагогічного працівника

На період чинності цього контракту _____

(прізвище, ім'я,

_____ зобов'язаний забезпечити:

по батькові)

3.1. Рівень викладання предмету за фахом, який відповідає державному стандарту якості освіти, з метою забезпечення підготовки спеціалістів відповідного рівня кваліфікації.

Підготувати конспект лекцій з питань _____
(назва, термін виконання)

3.2. Підготовку методичних розробок: рекомендацій, вказівок, посібників, необхідних для одержання знань учнями, студентами, слухачами, в тому числі підготувати _____

(указати назву

_____ методичної розробки, термін виконання)

3.3. Участь у проведенні науково-дослідної роботи з важливих проблем (за фахом) з держбюджетної тематики, а також на господарських і комерційних засадах.

Завершити виконання _____
(назвати тему науково-дослідної праці,

_____ одержання вченого ступеня (кандидата, доктора наук),

_____ термін виконання, вихідний документ згідно з планом науково-дослідної роботи)

3.4. Одержання рівня вищої кваліфікації. Завершити підготовку і захистити дисертацію на одержання вченого ступеня _____, одержання вченого звання _____

(кандидата, доктора наук, доцента, професора, вказати термін).

3.5. Підвищення кваліфікації відповідно до п.п.2.3 цього контракту.

3.6. Дотримання чинного законодавства щодо збереження і набуття майна, збільшення прибутку закладу освіти, в т.ч. кафедри (відділення), зміцнення договірної, трудової дисципліни, захисту відомостей, що є державною, службовою та комерційною таємницею.

3.7. Своєчасне подання керівникові закладу, структурного підрозділу щорічного звіту про результати виконання умов, передбачених контрактом, а у разі неналежного їх виконання — достроково, на вимогу керівника закладу освіти.

4. Оплата праці та соціально-побутове забезпечення педагогічного працівника

4.1. Працівникові закладу _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

за виконання обов'язків, передбачених цим контрактом, виплачується за рахунок коштів закладу освіти:

4.2. Заробітна плата (оклад) в розмірі _____ карбованців, але не менше ніж це встановлено рішенням Уряду України, з урахуванням економічного і фінансового становища закладу освіти, факультету, кафедри (відділення).

4.3. За умови виконання зобов'язань, зазначених у пунктах 3.1-3.7 цього контракту, досягнення високих творчих і виробничих показників _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

додатково встановлюються в межах фонду заробітної плати відповідно до особистого внеску:

4.4. Надбавка в розмірі _____ проц. посадового окладу щомісячно відповідно до стажу науково-педагогічної роботи.

4.5. Винагорода за повне виконання зазначених зобов'язань у розмірі _____ проц. щоквартально.

4.6. Винагорода за викладання предмету українською мовою _____ проц. посадового окладу.

4.7. Винагорода за результатами роботи закладу, факультету, кафедри за рік відповідно до діючого у закладі Положення.

4.8. Частина чистого прибутку закладу, факультету, кафедри (відділення) в розмірі _____ проц.

4.9. Одноразові виплати за виконання окремих завдань за додатковою угодою до контракту.

4.10. Доплата, пов'язана з акредитацією закладу освіти і підготовкою спеціалістів з сертифікованих спеціальностей _____ проц.

4.11. Доплата за виконання практичної роботи в базових установах галузі _____ проц. посадового окладу.

4.12. Доплата за завідування кафедрою _____ проц. посадового окладу.

4.13. Доплата за виконання обов'язків: директора філіалу _____ проц. *, декана факультету _____ проц., заступника декана _____ проц. *

4.14. У разі невиконання умов, викладених у п.п. _____ контракту, премія не виплачується повністю або частково.

4.15. _____ надається щорічна
(прізвище, ім'я, по батькові)

* Додаткові обов'язки цієї категорії педагогічних працівників визначаються окремим додатком до цього контракту, який складається у закладі освіти.

відпустка тривалістю _____ календарних днів і додаткова відпустка тривалістю _____ календарних днів.

До щорічної відпустки виплачується матеріальна допомога у розмірі _____ посадових окладів.

4.16. Виплати згідно з пунктом 4, надання пільг та компенсацій, передбачених пунктами 4.18-4.20 контракту, здійснюється за рахунок _____ за відповідними

(назва закладу освіти)

статтями обліку.

4.17. _____ підлягає державному
(прізвище, ім'я, по батькові)

соціальному страхуванню на термін дії цього контракту.

4.18. При повній або частковій утраті працездатності, пов'язаної з нещасним випадком на виробництві _____
(прізвище,

_____ ім'я, по батькові)

крім пільг, передбачених діючим законодавством, сплачується одноразова допомога в розмірі _____ місячних окладів.

4.19. У разі смерті _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

в період дії контракту його сім'ї сплачується одноразова допомога в розмірі _____ місячного окладу, а у разі смерті, пов'язаної з виробництвом, окрім доплати до пенсії, у випадку втрати годувальника, із розрахунку _____ проц. окладу на місяць на кожного неповнолітнього члена сім'ї до досягнення ним повноліття.

4.20. У випадках припинення дії контракту (з поважних причин) поряд з виплатами, передбаченими діючим законодавством, працівнику сплачується одноразова допомога в розмірі _____ місячних окладів.

5. Обов'язки закладу освіти

5. Разом з переліченими виплатами _____
(назва закладу)

зобов'язаний:

5.1. Забезпечити _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

створення необхідних організаційних та економічних умов для нормальної високопродуктивної роботи, виплачувати заробітну плату відповідно до цього контракту.

5.2. Визначити педагогічному працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними засобами роботи.

5.3. Забезпечити умови техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці.

5.4. Забезпечити працівника на його вимогу матеріально-технічними засобами в обсязі, необхідному для виконання робіт по підготовці спеціалістів, виконанню науково-дослідних робіт.

5.5. Надавати можливість підвищення кваліфікації, в тому числі через аспірантуру, ад'юнктуру, докторантуру та інші форми одержання вищої наукової кваліфікації.

5.6. Надавати допомогу у навчально-методичному забезпеченні учбового процесу: документацією, технічними засобами навчання.

5.7. Гарантувати додержання прав і законних інтересів _____ відповідно до діючого законодавства (прізвище, ім'я, по батькові)

та цього контракту.

5.8. Надавати можливість педагогічному працівникові _____ працювати за сумісництвом, на (прізвище, ім'я, по батькові)

умовах погодинної оплати, а також займатися підприємницькою діяльністю відповідно до чинного законодавства.

5.9. Інформувати працівника про науково-технічну політику закладу освіти, а також про державні потреби у спеціалістах, яких готує факультет, кафедра.

5.10. Надавати інформацію на запит педагогічного працівника.

5.11. При необхідності організовувати контроль педагогічної та наукової діяльності педагогічного працівника. Призначати проведення його атестації, переводити на іншу роботу відповідно до чинного законодавства.

5.12. Звільняти педагогічного працівника по закінченню строку контракту, достроково на його вимогу, а також у випадку порушень законодавства та умов контракту, в тому числі закладом освіти. Укладати контракт на наступний строк за згодою сторін, на що працюючий працівник має переважне право.

6. Зміни та розірвання контракту

6.1. Контракт може бути припинений або розірваний з підстав, передбачених чинним законодавством та умовами самого контракту.

6.2. Підставами для розірвання контракту є:

6.2.1. Закінчення строку його дії. При цьому керівник закладу освіти і працівник повинні за угодою сторін не пізніше як за два місяці визначитись у такому: контракт припиняє дію, контракт продовжується або укладається на новий термін. Контракт не може «переходити» в договір на невизначений строк

відповідно до пункту 2 ст.36 Кодексу законів про працю України (322-08), коли кожна із сторін не поставила питання про його припинення. Якщо у цей термін сторони не визначились, то контракт продовжується на новий термін.

6.2.2. Угода сторін (пункт 1 статті 36 Кодексу Законів про працю України)

6.2.3. Ініціатива закладу освіти до закінчення строку дії контракту на умовах, передбачених законодавством (статті 40, 41 Кодексу законів про працю України).

6.2.4. Ініціатива працівника до закінчення терміну дії контракту у зв'язку з порушенням закладом освіти законодавства про працю, невиконання умов, передбачених контрактом (стаття 39 Кодексу законів про працю України). Підставою для дострокового припинення контракту за ініціативою працівника є хвороба або інвалідність, які перешкоджають виконанню роботи за контрактом, а також невиконання закладом освіти умов, визначених у пунктах 5.1–5.13 цього контракту.

6.2.5. З ініціативи закладу освіти дострокове розірвання контракту може бути тільки за умов, передбачених чинним трудовим законодавством, а також при невиконанні працівником умов, викладених у пунктах 3.1–3.7 цього контракту.

6.3. При розірванні контракту з підстав, не передбачених чинним законодавством, звільнення проводиться за п.8 статті 36 Кодексу законів про працю України.

6.4. У будь-якому випадку розірвання контракту, крім порушень законодавства з боку працівника, заклад освіти виплачує _____ одноразове заохочення у розмірі (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ окладів.

6.5. Сторони вживають заходів до дотримання конфіденційності умов контракту.

6.6. Умови цього контракту можуть бути змінені тільки за угодою сторін у письмовій формі.

6.7. Контракт набирає чинності з часу його підписання сторонами.

6.8. Цей контракт укладений в двох примірниках, які зберігаються у кожній із сторін і мають однакову юридичну силу.

7. Відповідальність сторін і вирішення спорів

7.1. У випадку невиконання чи неналежного виконання обов'язків, передбачених цим контрактом, сторони несуть відповідальність відповідно до законодавства та цього контракту.

7.2. Спори між сторонами вирішуються в порядку, установленому чинним законодавством.

8. Адреси сторін. Інші відомості

8.1. Відомості про працівника:

Домашня адреса _____

Домашній телефон _____

Службовий телефон _____

Паспорт серія _____ № _____

виданий « ____ » _____ 19 ____ р.

_____ (вказати орган, що видав паспорт)

Підстава для пільг по оподаткуванню.

_____ (вказати відомості про кількість дітей, утриманців та ін.)

8.2. Відомості про заклад освіти:

Повна назва _____

Адреса _____

_____ (посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника закладу освіти)

Службовий телефон керівника закладу _____

Розрахунковий рахунок № _____

в _____

Від закладу освіти

Педагогічний працівник закладу освіти

_____ (посада, прізвище, ім'я, (підпис, прізвище, ім'я, по батькові) по батькові)

_____ (підпис)

_____ (підпис)

М. П.

« ____ » _____ 199 ____ р. « ____ » _____ 199 ____ р.

Про Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників навчально-виховних закладів системи Міністерства освіти України

НАКАЗ

Міністерства освіти України

від 20 грудня 1993 р. № 455

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

2 червня 1994 р. за № 121/330

Зміни тексту: Наказ МОН № 73 10.04.2000

З метою систематизації роботи, поліпшення ефективності
праці та зміцнення дисципліни працівників закладів освіти

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Типові правила внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально-виховних закладів (додаються).

2. Керівникам державних навчально-виховних закладів на основі Типових правил розробити правила внутрішнього розпорядку закладу освіти, які затвердити трудовим колективом за поданням власника або уповноваженого ним органу і профспілкового комітету.

3. Вважати такими, що не застосовуються:

3.1. Наказ Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти колишнього СРСР від 20.07.73 № 600 «Про затвердження типових правил внутрішнього розпорядку вищих навчальних закладів».

3.2. Наказ Міністерства освіти колишнього СРСР від 13.05.85 № 88 «Про правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників дитячих дошкільних закладів системи Міністерства освіти СРСР».

3.3. Наказ Міністра освіти колишнього СРСР від 23.12.85 № 223 «Про правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників загальноосвітніх шкіл системи Міністерства освіти СРСР».

Міністр

П. М. ТГІЛАНЧУК

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства освіти України
від 20 грудня 1993 р. № 455

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
2 червня 1994 р. за № 121/330

Типові правила внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально- виховних закладів України (далі — Правила)

Зміни тексту: Наказ МОН № 73 10.04.2000

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Відповідно до Конституції України громадяни України мають право на працю, тобто на одержання гарантованої роботи з оплатою праці відповідно до її кількості та якості і не нижче встановленого державою мінімального розміру, включаючи право на вибір професії, роду занять і роботи відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти та з урахуванням суспільних потреб.

В навчальному закладі трудова дисципліна ґрунтується на свідомому виконанні працівниками своїх трудових обов'язків і є необхідною умовою організації ефективної праці і навчального процесу.

Трудова дисципліна забезпечується методами переконання та заохочення до сумлінної праці. До порушників дисципліни застосовуються заходи дисциплінарного та громадського впливу.

2. Ці Правила поширюються на державні навчально-виховні заклади України всіх рівнів: дошкільні виховні заклади; середні загальноосвітні навчально-виховні заклади; професійні навчально-виховні заклади; навчальні заклади підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів; позашкільні навчально-виховні заклади.

3. Метою цих Правил є визначення обов'язків педагогічних та інших працівників закладів освіти, передбачених нормами, які встановлюють внутрішній розпорядок в навчальних закладах. Зазначені норми закріплені в Типових правилах внутрішнього розпорядку, у відповідності з якими трудові колективи закладів освіти затверджують за поданням власника або уповноваженого

ним органу і профспілкового комітету свої правила внутрішнього розпорядку.

4. Усі питання, пов'язані із застосуванням правил внутрішнього розпорядку, розв'язує керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень, а у випадках, передбачених діючим законодавством і правилами внутрішнього розпорядку, спільно або за погодженням з профспілковим комітетом.

II. ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ І ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ

5. Громадяни України вільно обирають види діяльності, не заборонені законодавством, а також професію, місце роботи відповідно до своїх здібностей.

Працівники закладів та установ освіти приймаються на роботу за трудовими договорами, контрактами або на конкурсній основі відповідно до чинного законодавства.

6. При прийнятті на роботу власник або уповноважений ним орган (керівник) зобов'язаний зажадати від особи, що працевлаштовується:

- подання трудової книжки, оформленої у встановленому порядку, пред'явлення паспорта, диплома або іншого документа про освіту чи професійну підготовку. Військово-службовці, звільнені із Збройних Сил України, Служби безпеки України, Прикордонних військ України, Цивільної оборони України, Управління охорони вищих посадових осіб України, інших військових формувань, створених відповідно до законодавства України, та військовослужбовці, звільнені із Збройних Сил колишнього Союзу РСР і Збройних Сил держав — учасниць СНД, пред'являють військовий квиток.

Особи, які влаштовуються на роботу, що вимагає спеціальних знань, зобов'язані подати відповідні документи про освіту чи професійну підготовку (диплом, атестат, посвідчення), копії яких завіряються керівником закладу освіти і залишаються в особовій справі працівника.

Особи, які приймаються на роботу в дитячі заклади освіти, зобов'язані подати медичний висновок про відсутність протипоказань для роботи в дитячій установі.

При укладанні трудового договору забороняється вимагати від осіб, які поступають на роботу, відомості про їх партійну та національну приналежність, походження та документи, подання яких не передбачено законодавством. *(Пункт 6 змінено: Наказ МОН № 73 10.04.2000)*

7. Посади педагогічних працівників заміщуються відповідно до вимог Закону України про освіту, Положення про порядок наймання та звільнення педагогічних працівників закладів освіти, що є у загальнодержавній власності, затвердженого наказом Міносвіти України від 5 серпня 1993 року № 293.

8. Працівники закладу та установ освіти можуть працювати за сумісництвом відповідно до чинного законодавства.

9. Прийняття на роботу оформляється наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу (в тому числі призначених органами державного управління освітою), який оголошується працівнику під розписку.

10. На осіб, які працювали понад п'ять днів, ведуться трудові книжки.

На тих хто працює за сумісництвом, трудові книжки ведуться за основним місцем роботи. На осіб, які працюють на умовах погодинної оплати, трудова книжка ведеться за умови, якщо ця робота є основною.

Запис у трудову книжку відомостей про роботу за сумісництвом проводиться за бажанням працівника власником або уповноваженим ним органом за місцем основної роботи.

Ведення трудових книжок необхідно здійснювати згідно з Інструкцією про порядок ведення трудових книжок на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженої спільним наказом Мінпраці, Мін'юсту і Міністерства соціального захисту населення України від 29 липня 1993 року № 58.

Трудові книжки працівників зберігаються як документи суворої звітності в закладах і установах освіти.

Відповідальність за організацію ведення обліку, зберігання і видачу трудових книжок покладається на керівника закладу освіти.

11. Приймаючи працівника або переводячи його в установленому порядку на іншу роботу, власник або уповноважений ним орган (керівник) зобов'язаний (Ознайомлення доцільно проводити в письмовій формі.):

а) роз'яснити працівникові його права і обов'язки та істотні умови праці, наявність на робочому місті, де він буде працювати, небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я, його права на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до чинного законодавства і колективного договору;

б) ознайомити працівника з правилами внутрішнього розпорядку та колективним договором;

в) визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобами;

г) проінструктувати працівника з техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці та протипожежної охорони.

12. Припинення трудового договору може мати місце лише на підставах, передбачених чинним законодавством, та умовами, передбаченими в контракті.

13. Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу допускається у випадках, передбачених чинним законодавством та умовами контракту.

Звільнення педагогічних працівників у зв'язку із скороченням обсягу роботи може мати місце тільки в кінці навчального року.

Звільнення педагогічних працівників за результатами атестації, а також у випадках ліквідації закладу освіти, скорочення кількості або штату працівників здійснюється у відповідності з чинним законодавством.

14. Припинення трудового договору оформляється наказом керівника закладу освіти.

15. Власник або уповноважений ним орган (керівник) зобов'язаний в день звільнення видати працівникові належно оформлену трудову книжку і провести з ним розрахунок у відповідності з чинним законодавством. Записи про причини звільнення у трудовій книжці повинні проводитись у відповідності з формулюванням чинного законодавства із посиланням на відповідний пункт, статтю закону. Днем звільнення вважається останній день роботи.

ІІІ. ОСНОВНІ ПРАВИЛА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПРАЦІВНИКІВ

16. Педагогічні працівники мають право на:

- захист професійної честі, гідності;
- вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи;
- індивідуальну педагогічну діяльність;
- участь у громадському самоврядуванні;
- користування подовженою оплачуваною відпусткою;
- пільгове забезпечення житлом у порядку, встановленому законодавством;

— одержання натуральної оплати у сільській місцевості на рівні працівників сільського господарства;

— підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту, програм, форм навчання, організацій та установ, які здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку.

17. Працівники закладу освіти зобов'язані:

а) працювати сумлінно, виконувати навчальний режим, вимоги статуту закладу освіти і правила внутрішнього розпорядку, дотримуватись дисципліни праці;

б) виконувати вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями;

в) берегти обладнання, інвентар, матеріали, навчальні посібники тощо, виховувати у дітей дошкільного віку, учнів та студентів бережливе ставлення до майна навчально-виховного закладу.

Працівники дошкільних і середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів в установлені строки повинні проходити медичний огляд у відповідності з чинним законодавством.

18. Педагогічні та наукові працівники навчально-виховних закладів повинні:

а) забезпечувати умови для засвоєння вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами навчальних програм на рівні обов'язкових державних вимог, сприяти розвитку здібностей дітей, учнів, студентів;

б) настановленням та особистим прикладом утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, інших добродієвостей;

в) виховувати повагу до батьків, линки, культурно-національних, духовних, історичних цінностей України, країни походження, державного і соціального устрою, цивілізації, відмінних від власних, дбайливе ставлення до навколишнього середовища;

г) готувати до свідомого життя в душі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

д) додержувати педагогічної етики, моралі, поважати гідність дитини, учня, студента;

е) захищати дітей, молодь від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, іншим шкідливим звичкам;

ж) постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність і загальну культуру.

19. Коло обов'язків (робіт), що їх виконує кожний працівник за своєю спеціальністю, кваліфікацією чи посадою, визначається посадовими інструкціями і положенням, затвердженими в установленому порядку кваліфікаційними довідниками посад службовців і тарифно-кваліфікаційними довідниками робіт і професій робітників, положеннями і правилами внутрішнього розпорядку відповідного закладу освіти та умовами контракту, де ці обов'язки конкретизуються.

IV. ОСНОВНІ ОBOB'ЯЗКИ ВЛАСНИКА АБО УПОВНОВАЖЕНОГО НИМ ОРГАНУ

20. Власник або уповноважений ним орган (керівник) закладу освіти зобов'язаний:

а) забезпечити необхідні організаційні та економічні умови для проведення навчально-виховного процесу на рівні державних стандартів якості освіти, для ефективної роботи педагогічних та інших працівників закладу освіти відповідно до їхньої спеціальності чи кваліфікації;

б) визначити педагогічним працівникам робочі місця, своєчасно доводити до відома розклад занять, забезпечувати їх необхідними засобами роботи;

в) удосконалювати навчально-виховний процес, впроваджувати в практику кращий досвід роботи, пропозиції педагогічних та інших працівників, спрямовані на поліпшення роботи закладу освіти;

г) організовувати підготовку необхідної кількості науково-педагогічних, інженерно-педагогічних та педагогічних кадрів, їх атестацію, правове і професійне навчання як у своєму навчальному закладі, так і відповідно до угод в інших навчальних закладах;

д) укладати і розривати угоди, контракти з керівниками підрозділів, педагогічними та науковими працівниками відповідно до чинного законодавства, Закону України «Про освіту» та Положення про порядок наймання і звільнення педагогічних працівників закладу освіти, що є у загальнодержавній власності, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 5 серпня 1993 року № 293;

е) доводити до відома педагогічних працівників у кінці навчального року (до надання відпустки) педагогічне навантаження в наступному навчальному році;

є) видавати заробітну плату педагогічним та іншим працівникам у встановлені строки. Надавати відпустки всім працівникам закладу освіти відповідно до графіка відпусток;

ж) забезпечити умови техніки безпеки, виробничої санітарії, належне технічне обладнання всіх робочих місць, створювати здорові та безпечні умови праці, необхідні для виконання працівниками трудових обов'язків;

з) дотримуватись чинного законодавства, активно використовувати засоби щодо вдосконалення управління, зміцнення довірливої та трудової дисципліни;

й) дотримуватись умов колективного договору, чуйно ставитись до повсякденних потреб працівників закладу освіти, сту-

дентів, аспірантів, учнів і слухачів, забезпечувати надання їм установлених пільг і привілеїв;

і) організувати харчування дітей дошкільного віку, учнів, студентів, аспірантів і працівників закладу освіти;

ї) своєчасно подавати центральним органам державної виконавчої влади встановлену статистичну і бухгалтерську звітність, а також інші необхідні відомості про роботу і стан навчально-виховного закладу;

к) забезпечувати належне утримання приміщення, опалення, освітлення, вентиляції, обладнання, створювати належні умови для зберігання верхнього одягу працівників закладу освіти, вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів.

V. РОБОЧИЙ ЧАС І ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

21. Для працівників установлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями. При п'ятиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи (зміни) визначається правилами внутрішнього розпорядку або графіками змінності, які затверджує керівник закладу освіти за погодженням з профспілковим комітетом закладу з додержання тривалості робочого тижня.

В тих закладах освіти, де за умовами роботи запровадження п'ятиденного робочого тижня є недоцільним, встановлюється шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем.

П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється власником або уповноваженим ним органом спільно а профспілковим комітетом з урахуванням специфіки роботи, думки трудового колективу і за погодженням місцевими органами виконавчої влади.

В межах робочого дня педагогічні працівники закладу освіти повинні нести всі види навчально-методичної та науково-дослідницької роботи відповідно до посади, навчального плану і плану науково-дослідної роботи.

Час початку і закінчення роботи і обідньої перерви встановлюється для працівників Правилами внутрішнього розпорядку конкретного закладу освіти. Для окремих працівників умовами контракту може бути передбачений інший режим роботи.

За погодженням з профспілковим комітетом деяким структурним підрозділам і окремим групам працівників може встановлюватись час початку і закінчення роботи.

22. При відсутності педагога або іншого працівника закладу освіти керівник зобов'язаний терміново вжити заходів щодо його заміни іншим педагогом чи працівником.

23. Надурочна робота та робота у вихідні та святкові дні не допускається.

Залучення окремих працівників до роботи в установлені для них вихідні дні допускається у виняткових випадках, передбачених законодавством, за письмовим наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу (керівника) закладу освіти дозволу профспілкового комітету. Робота у вихідний день може компенсуватися за погодженням сторін наданням іншого дня відпочинку або у грошовій формі у подвійному розмірі.

Працівникам безперервно діючих закладів освіти, де за умовами роботи не може бути додержана встановлена для даної категорії працівників щоденна або тижнева тривалість робочого часу, допускається за погодженням з профспілковим комітетом закладу запровадження підсумкового обліку робочого часу з тим, щоб тривалість робочого часу за обліковий період не перевищувала нормального числа робочих годин.

Працівники цієї категорії залучаються до роботи в загальновстановлені вихідні та святкові дні. Цей час включається в місячну норму робочого часу. Вихідні дні передбачаються для них графіком роботи. Робота в святкові дні оплачується в цьому випадку в розмірі одинарної годинної або денної ставки понад місячний оклад (ставку). На бажання працівника, який працює в святковий день, йому може бути наданий інший день відпочинку.

24. Керівник закладу освіти залучає педагогічних працівників до чергування в закладі. Графік чергування і його тривалість затверджує керівник закладу за погодженням з педагогічним колективом і профспілковим комітетом.

Забороняється залучати до чергування у вихідні і святкові дні вагітних жінок і матерів, які мають дітей віком до 3-х років. Жінки, які мають дітей-інвалідів або дітей віком від трьох до чотирнадцяти років, не можуть залучатись до чергування у вихідні і святкові дні без їх згоди.

25. Під час канікул, що не збігаються з черговою відпусткою, керівник закладу освіти залучає педагогічних працівників до педагогічної та організаційної роботи в межах часу, що не перевищує їх навчального навантаження до початку канікул.

26. Робота органів самоврядування закладу освіти регламентується Положеннями про відповідні заклади освіти, затвердженими Кабінетом Міністрів України, та Статутом.

27. Графік надання щорічних відпусток погоджується з профспілковим комітетом і складається на кожний календарний рік.

Надання відпустки керівнику закладу освіти оформляється наказом відповідного органу державного управління освітою, а іншим працівникам — наказом навчально-виховного закладу. Поділ відпустки на частини допускається на прохання працівника за умови, щоб основна її частина була не менше шести днів для дорослих і дванадцяти днів для осіб, молодше вісімнадцяти років. Перенесення відпустки на інший строк допускається в порядку, встановленому чинним законодавством.

Забороняється надання щорічної відпустки протягом двох років підряд, а також ненадання відпустки працівникам, молодше вісімнадцяти років, а також працівникам, які мають право на додаткову відпустку у зв'язку з шкідливими умовами праці.

28. Педагогічним працівникам забороняється:

- а) змінювати на свій розсуд розклад занять і графіки роботи;
- б) продовжувати або скорочувати тривалість занять і перерв між ними;

- в) передоручати виконання трудових обов'язків.

29. Забороняється в робочий час:

- а) відволікати педагогічних працівників від їх безпосередніх обов'язків для участі в різних господарських роботах, заходах, не пов'язаних з навчальним процесом;

- б) відволікання працівників закладу освіти від виконання професійних обов'язків, а також учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів за рахунок навчального часу на роботу і здійснення заходів, не пов'язаних з процесом навчання, забороняється, за винятком випадків, перед бачених чинним законодавством.

VI. Заохочення за успіхи в роботі

30. За зразкове виконання своїх обов'язків, тривалу і бездоганну роботу, новаторство в праці і за інші досягнення в роботі можуть застосовуватись заохочення, передбачені Правилами внутрішнього розпорядку закладу освіти.

31. За досягнення високих результатів у навчанні й вихованні педагогічні працівники представляються до нагородження державними нагородами, присвоєння почесних звань, відзначення держав ними преміями, знаками, грамотами, іншими видами морального і матеріального заохочення.

32. Працівникам, які успішно і сумлінно виконують свої трудові обов'язки, надаються в першу чергу переваги і соціальні пільги в межах своїх повноважень і за рахунок власних коштів закладів освіти. Таким працівникам надається також перевага при просуванні по роботі.

Заохочення оголошується в наказі (розпорядженні), доводяться до відома всього колективу закладу освіти і заносяться до трудової книжки працівника.

VII. СТЯГНЕННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

33. За порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано один з таких заходів стягнення:

- а) догана;
- б) звільнення.

Звільнення як дисциплінарне стягнення може бути застосоване відповідно до п.п. 3, 4, 7, 8 ст. 40, ст. 41 Кодексу законів про працю України.

34. Дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому не дано право прийняття на роботу (обрання, затвердження, призначення на посаду) даного працівника.

35. Працівники, обрані до складу профспілкових органів і не звільнені від виробничої діяльності, не можуть бути піддані дисциплінарному стягненню без попередньої згоди органу, членами якого вони є; керівники профспілкових органів у підрозділах закладу освіти — без попередньої згоди відповідного профспілкового органу в закладі освіти; профорганізатори — органу відповідного профспілкового об'єднання.

До застосування дисциплінарного стягнення власник або уповноважений ним орган повинен зажадати від порушника трудової дисципліни письмові пояснення. У випадку відмови працівника дати письмові пояснення складається відповідний акт.

Дисциплінарні стягнення застосовуються власником або уповноваженим ним органом безпосередньо після виявлення провини, але не пізніше одного місяця від дня її виявлення, не рахуючи часу хвороби працівника або перебування його у відпустці.

Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

36. За кожне порушення трудової дисципліни накладається тільки одне дисциплінарне стягнення.

37. Дисциплінарне стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) і повідомляється працівникові під розписку.

38. Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення працівника не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, то він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення.

Якщо працівник не допустив нового порушення дисципліни і до того ж проявив себе як сумлінний працівник, то стягнення

може бути знято до закінчення одного року. Протягом строку дії дисциплінарного стягнення заходи заохочення до працівника не застосовуються.

Власник або уповноважений ним орган має право замість накладання дисциплінарного стягнення передати питання про порушення трудової дисципліни на розгляд трудового колективу або його органу.

* * *

Правила внутрішнього розпорядку вивішуються в закладах освіти на видному місці.

**Про затвердження Порядку надання
щорічної основної відпустки тривалістю до
56 календарних днів керівним працівникам
навчальних закладів та установ освіти,
навчальних (педагогічних) частин (підрозділів)
інших установ і закладів, педагогічним,
науково-педагогічним працівникам та
науковим працівникам**

ПОСТАНОВА

*Кабінету Міністрів України
від 14 квітня 1997 р. № 346*

*(Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ
№ 907 (907-97-п) від 21.08.97 № 1237 (1237-98-п) від 05.08.98
№ 289 (289-2001-п) від 28.03.2001 № 40 (40-2004-п) від
14.01.2004 № 1567 (1567-2004-п) від 17.11.2004 № 1148 (1148-
2005-п) від 30.11.2005 № 203 (203-2006-п) від 22.02.2006)*

Відповідно до частини шостої статті 6 Закону України «Про відпустки» (504/96-ВР) Кабінет Міністрів України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити Порядок надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам (додається). *(Пункт 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 289 (289-2001-п) від 28.03.2001)*

2. Міністерству праці та соціальної політики разом з Міністерством освіти і науки, Міністерством охорони здоров'я та Державним комітетом молодіжної політики, спорту і туризму давати роз'яснення щодо застосування цієї постанови. *(Пункт 2 в редакції Постанови КМ № 289 (289-2001-п) від 28.03.2001)*

*Прем'єр-міністр України
П. ЛАЗАРЕНКО*

Порядок надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам

(Назва Порядку із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 289 (289-2001-п) від 28.03.2001)

1. Право на щорічну основну відпустку мають керівні працівники навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічні, науково-педагогічні працівники та наукові працівники, які перебувають у трудових відносинах з установами, організаціями, підприємствами (далі — установи) незалежно від форм власності та їх галузевої належності. *(Пункт 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 289 (289-2001-п) від 28.03.2001)*

2. Право керівних, педагогічних, науково-педагогічних (крім тих, що працюють у навчальних закладах та навчальних (педагогічних) частинах (підрозділах) інших установ і закладах) та наукових працівників на щорічну основну відпустку повної тривалості у перший рік роботи настає після закінчення шести місяців безперервної роботи в установі. *(Абзац перший пункту 2 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 289 (289-2001-п) від 28.03.2001)*

За другий та наступні роки роботи відпустка надається згідно з графіками, які затверджуються власником установи або уповноваженим ним органом за погодженням з профспілковим чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом.

Керівним, педагогічним, науковим і науково-педагогічним працівникам навчальних закладів та навчальних (педагогічних)

частин (підрозділів) інших установ і закладів щорічна основна відпустка повної тривалості, визначеної в додатку до цього Порядку, у перший та наступні роки надається у період літніх канікул незалежно від часу прийняття їх на роботу. Графік надання відпусток педагогічним працівникам складається з урахуванням можливості проведення регулярних консультацій для учнів, складання іспитів якими перенесено на осінь. *(Абзац третій пункту 2 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 289 (289-2001-п) від 28.03.2001)*

Керівним, педагогічним, науковим і науково-педагогічним працівникам навчальних закладів та навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів у разі необхідності санаторно-курортного лікування щорічна основна відпустка або її частина може надаватися протягом навчального року, якщо це передбачено колективним договором. *(Абзац четвертий пункту 2 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 289 (289-2001-п) від 28.03.2001)*

Особам, які працюють в установі на умовах неповного робочого часу, у тому числі особам, які перебувають у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, надається щорічна основна відпустка повної тривалості.

3. Керівникам установ щорічна основна відпустка надається за погодженням з вищестоящим органом управління.

4. Перенесення щорічної основної відпустки, поділ її на частини та відкликання з відпустки провадиться відповідно до умов, передбачених статтями 11 та 12 Закону України «Про відпустки» (504/96-ВР). Педагогічним і науково-педагогічним працівникам невикористана частина щорічної основної відпустки, за умови її поділу, повинна бути надана, як правило, в період літніх канікул, а в окремих випадках, передбачених колективним договором, — в інший канікулярний період.

5. За бажанням керівних працівників навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічних, науково-педагогічних працівників та наукових працівників частина щорічної основної відпустки, якщо вона надається за 1996–1997 і наступні робочі роки, замінюється грошовою компенсацією за можливості забезпечення їх у відповідний період роботою. При цьому тривалість наданої працівникові щорічної основної відпустки не повинна бути менша ніж 24 календарних дні. *(Пункт 5 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 289 (289-2001-п) від 28.03.2001)*

6. У разі звільнення керівних працівників навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин

(підрозділів) інших установ і закладів, педагогічних, науково-педагогічних працівників та наукових працівників їм виплачується грошова компенсація за всі не використані ними дні щорічної основної відпустки. *(Абзац перший пункту 6 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 289 (289-2001-п) від 28.03.2001)*

У разі звільнення керівних, педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників навчальних закладів та навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, які до звільнення пропрацювали не менш як 10 місяців, грошова компенсація виплачується за не використані ними дні щорічної основної відпустки з розрахунку повної її тривалості, а особам, які до звільнення пропрацювали менш як 10 місяців, — пропорційно до відпрацьованого ними часу (з розрахунку тривалості щорічної основної відпустки за кожний відпрацьований місяць 5,6; 4,2 і 2,8 календарних дня за тривалості щорічної основної відпустки відповідно 56, 42 і 28 календарних днів). *(Абзац другого пункту 6 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 289 (289-2001-п) від 28.03.2001)*

ІІІ. СЕРЕДНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ, НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ДЛЯ ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ І РЕАБІЛІТАЦІЇ

Директор (4)	56
Заступник директора з навчально-виховної (навчальної, виховної), навчально-виробничої роботи (4)	56
Акомпаніатор	28
Вихователь (крім вихователів інтернатів при школах) (4)	56
Вихователь інтернату при школі	42
Вчителі (всіх спеціальностей) (4)	56
Інструктор слухового кабінету	56
Інструктор з праці	56
Інструктор з фізкультури середніх навчальних закладів	28
Інструктор з фізкультури в навчальних закладах для громадян, які потребують соціальної допомоги і реабілітації	56
Керівник гуртка, студії, секції, інших форм гурткової роботи в середніх навчальних закладах	42

Керівник гуртка, студії, секції, інших форм гурткової роботи в навчальних закладах для громадян, які потребують соціальної допомоги і реабілітації	56
Майстер виробничого навчання	42
Педагог-організатор	56
Перекладач-дактилолог	42
Помічник директора з режиму	30
Практичний психолог (4)	56
Соціальний педагог (4)	56
Старший вожатий (4)	56
Старший вихователь (4)	56
Старший черговий з режиму	30
Черговий з режиму	30

(4) Щорічна основна відпустка зазначеної тривалості надається також відповідним категоріям працівників, викладачам і концертмейстерам середніх спеціальних художніх і музичних шкіл, шкіл естетичного виховання дітей.

Про затвердження Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти

НАКАЗ

*Міністерства освіти і науки України
від 6 вересня 2000 р. № 434*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 вересня
2000 р. за № 659/4880*

Відповідно до законів України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту» і Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 7 червня 2000 р. № 773/2000,

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти (додається).

2. Визнати таким, що втратило чинність, Тимчасове положення про класного керівника середнього закладу освіти, затверджене наказом Міністерства освіти України 01.07.97 № 239 і зареєстроване в Міністерстві юстиції України 26.08.97 за № 337/2141.

3. Міністру освіти Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти обласних, Київської і Севастопольської міських держадміністрацій довести Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти до відома керівників навчальних закладів.

4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Огнев'юка В. О.

*Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ*

ЗАТВЕРДЖЕНО
*наказом Міністерства освіти
і науки України
від 6 вересня 2000 р. № 434*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
26 вересня 2000 р. за № 659/4880*

Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Це положення регламентує діяльність класного керівника загальноосвітнього, професійно-технічного навчального закладу (далі — класний керівник).

1.2. Класний керівник — це педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи професійно-технічного навчального закладу, окремими учнями, їх батьками, організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу у створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту.

1.3. Класний керівник у визначенні змісту роботи керується Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», іншими законодавчими і нормативно-правовими актами України, а також цим Положенням.

1.4. Класний керівник здійснює свою діяльність відповідно до основних завдань загальної середньої освіти, спрямованих на:

- виховання громадянина України;
- формування особистості учня (вихованця), його наукового світогляду, розвитку його здібностей і обдаровань;
- виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовку учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності;
- виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідо-

мого ставлення до обов'язків, прав і свобод людини і громадянина, відповідальності перед законом за свої дії;

- реалізацію права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;

- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй;

- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців).

2. Організація діяльності класного керівника

2.1. Обов'язки класного керівника покладаються на педагогічного працівника загальноосвітнього, професійно-технічного навчального закладу, який має педагогічну освіту, здійснює педагогічну діяльність, фізичний та психічний стан здоров'я якого дозволяє виконувати ці обов'язки.

2.2. Обов'язки класного керівника покладаються директором навчального закладу на педагогічного працівника за його згодою і не можуть бути припинені до закінчення навчального року. У виняткових випадках з метою дотримання прав та інтересів учнів (вихованців) зміна класного керівника може бути здійснена протягом навчального року.

2.3. На класного керівника покладається керівництво одним класом, навчальною групою.

У початкових класах класне керівництво здійснює вчитель початкових класів.

У професійно-технічному навчальному закладі класне керівництво здійснюється в навчальних групах, учні (вихованці) яких під час навчання здобувають повну загальну середню освіту або навчаються на основі базової загальної середньої освіти без отримання повної.

Функціональні обов'язки класного керівника розробляються відповідно до цього Положення з урахуванням типу закладу та завдань навчально-виховного процесу і затверджуються директором навчального закладу.

2.4. Класний керівник як організатор класного колективу:

- сприяє забезпеченню умов для засвоєння учнями (вихованцями) рівня та обсягу освіти, а також розвитку їх здібностей;

- створює умови для організації змістовного дозвілля, профілактики бездоглядності, правопорушень, планує та проводить відповідні заходи;

— сприяє підготовці учнів (вихованців) до самостійного життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

— проводить виховну роботу з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів (вихованців), їх нахилів, інтересів, задатків, готовності до певних видів діяльності, а також рівня сформованості учнівського колективу;

— координує роботу вчителів, викладачів, майстрів виробничого навчання, психолога, медичних працівників, органів учнівського само врядування, батьків та інших учасників навчально-виховного процесу з виконання завдань навчання та виховання в класному колективі (групі), соціального захисту учнів (вихованців).

2.5. Класний керівник має право на:

— відвідування уроків, занять із теоретичного та виробничого навчання, виробничої практики та позакласних занять у своєму класі (групі), присутність на заходах, що проводять для учнів (вихованців) навчальні, культурно-просвітні заклади, інші юридичні або фізичні особи;

— внесення пропозицій на розгляд адміністрації навчального закладу та педагогічної ради про моральне та матеріальне заохочення учнів (вихованців);

— ініціювання розгляду адміністрацією навчального закладу питань соціального захисту учнів (вихованців);

— внесення пропозицій на розгляд батьківських зборів класу (групи) щодо матеріального забезпечення організації та проведення позаурочних заходів у порядку, визначеному законодавством;

— відвідування учнів (вихованців) за місцем їх проживання (за згодою батьків, опікунів, піклувальників), вивчення умов їх побуту та виховання;

— вибір форми підвищення педагогічної кваліфікації з проблем виховання;

— вияв соціально-педагогічної ініціативи, вибір форм, методів, засобів роботи з учнями (вихованцями);

— захист професійної честі, гідності відповідно до чинного законодавства;

— матеріальне заохочення за досягнення вагомих результатів у виконанні покладених на нього завдань.

2.6. Класний керівник зобов'язаний:

— вибирати адекватні засоби реалізації завдань навчання, виховання і розвитку учнів (вихованців);

— здійснювати педагогічний контроль за дотриманням учнями (вихованцями) статуту і Правил внутрішнього трудового

розпорядку навчального закладу, інших документів, що регламентують організацію навчально-виховного процесу;

- інформувати про стан виховного процесу в класі та рівень успішності учнів (вихованців) педагогічну раду, адміністрацію навчального закладу, батьків;

- дотримуватись педагогічної етики, поважати гідність учня (вихованця), захищати його від будь-яких форм фізичного, психічного насильства; своєю діяльністю стверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі;

- пропагувати здоровий спосіб життя;

- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;

- вести документацію, пов'язану з виконанням повноважень класного керівника (класні журнали, особові справи, плани роботи тощо).

2.7. Класний керівник складає план роботи з класним колективом у формі, визначеній адміністрацією навчального закладу.

2.8. Класний керівник підзвітний у своїй роботі директору навчального закладу, а у вирішенні питань організації навчально-виховного процесу безпосередньо підпорядкований заступнику директора з навчально-виховної роботи.

2.9. Класний керівник може бути заохочений (відзначений) за досягнення високих результатів у виховній роботі з учнями (вихованцями). Форми і види заохочення регулюються законодавством України.

*Начальник головного управління
нормативного забезпечення
та взаємодії з регіонами
Я. П. КОРНІЄНКО*

Про затвердження Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів

НАКАЗ

*Міністерства освіти і науки України
від 20 липня 2004 р. № 601*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
9 вересня 2004 р. за № 1121/9720*

Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» з метою підвищення рівня організації навчально-виховного процесу і оснащення навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів (додається).
2. Міністру освіти і науки Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій довести наказ до відома керівників місцевих органів управління освітою та керівників загальноосвітніх навчальних закладів.
3. Положення про навчальні кабінети загальноосвітнього навчального закладу опублікувати в «Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України» та розмістити на сайті Міністерства.
4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Огнев'юка В.О.

*Міністр
В.Г.КРЕМЕНЬ*

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства освіти і науки України
від 20 липня 2004 р. № 601

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
9 вересня 2004 р. за № 1121/9720

Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Положення про навчальні кабінети (далі — кабінети) розроблено відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» та законодавчих актів України.

Дія цього Положення поширюється на навчальні кабінети, що існують і створюються у загальноосвітніх навчальних закладах.

Це Положення визначає загальні та спеціальні вимоги до матеріально-технічного оснащення кабінетів згідно із санітарно-гігієнічними правилами та нормами і є обов'язковим для їх організації в загальноосвітніх навчальних закладах (далі — заклади) незалежно від типу та форми власності.

Кабінетом вважається класна кімната закладу зі створеним навчальним середовищем, оснащеним сучасними засобами навчання та шкільним обладнанням.

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ КАБІНЕТІВ

2.1. Основна мета створення кабінетів полягає у забезпеченні оптимальних умов для організації навчально-виховного процесу та реалізації завдань відповідно до Державного стандарту базової і повної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 року за № 24.

2.2. Завданням функціонування навчальних кабінетів є створення передумов для:

- організації індивідуального та диференційованого навчання;
- реалізації практично-дійової і творчої складових змісту навчання;
- забезпечення в старшій школі профільного і поглибленого навчання;
- організації роботи гуртків та факультативів;

- проведення засідань шкільних методичних об'єднань;
- індивідуальної підготовки вчителя до занять та підвищення його науково-методичного рівня.

2.3. Перед початком навчального року проводиться огляд кабінетів з метою визначення стану готовності їх до проведення занять.

2.4. Державні санітарні правила і норми облаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу мають відповідати вимогам, затвердженим постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 № 63 (далі — ДСанПіН 5.5.2.008-01), та ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів».

3. ТИПИ НАВЧАЛЬНИХ КАБІNETІВ

3.1. Організація навчальних кабінетів передбачає:

- визначення предметної специфіки;
- розміщення кабінетів;
- оснащення засобами навчання та шкільним обладнанням за єдиними вимогами до упорядкування та удосконалення організаційно-педагогічних умов функціонування цих кабінетів.

3.2. У закладах можуть створюватись такі типи навчальних кабінетів:

- кабінети з окремих предметів;
- комбіновані кабінети з декількох споріднених предметів — класна кімната з набором навчально-методичної інформації та матеріально-технічного забезпечення для декількох предметів.

3.3. У закладах створюються кабінети: фізики, інформатики, біології, хімії, майстерень трудового навчання, обслуговуючої праці з лабораторними приміщеннями, що прилягають до цих кабінетів, спортивні, актові зали та інші кабінети відповідно до умов і потреб закладу.

Лабораторні приміщення повинні мати вихід до кабінету та окремий вихід у коридор чи на подвір'я школи.

3.4. Переважно у початкових школах і загальноосвітніх навчальних закладах з малою наповнюваністю класів можуть створюватись комбіновані кабінети для викладання споріднених предметів.

Найбільш доцільним є поєднання предметів, що належать до однієї освітньої галузі, мають споріднене обладнання, наприклад: хімії та біології, фізики й астрономії, біології і природознавства, правознавства та історії, мови й літератури тощо.

3.5. Майстерні для проведення занять з технічних та обслуговуючих видів праці і комбіновані кабінети — розміщують на пер-

шому поверсі, як правило, ізольовано від інших основних приміщень і вони повинні мати окремий вихід на шкільне подвір'я.

3.6. У загальноосвітніх навчальних закладах з допрофесійним або професійним навчанням обладнується кабінет з відповідних навчальних дисциплін (за умови, що школа не обслуговується між шкільним навчально-виробничим комбінатом).

3.7. Фізкультурно-спортивні зали належить розміщувати не вище другого поверху, актові — не вище третього згідно з ДБН В.2.2-3-97 п.3.8.

3.8. Для дотримання безпечності руху учнів під час перерв, розміщення кабінетів (якщо у школі існує кабінетна система) на поверххах здійснюється шляхом поєднання на одному поверсі (в одному блоці або секції закладу) кабінетів для 5–9 класів, для 10–12 класів — на іншому (в іншому блоці або секції).

Класні кімнати для учнів I класів слід розміщувати не вище другого поверху, а 2–4 — не вище третього згідно з ДБН В.2.2-3-97 п.3.29.

3.9. Розташування кабінетів може змінюватись відповідно до зміни спеціалізації навчального закладу, співвідношення класів та кількості учнів у них чи інших причин.

4. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ КАБІНЕТІВ

4.1. Комплектація кабінетів обладнанням здійснюється відповідно до типових переліків навчально-наочних посібників, технічних засобів навчання та обладнання загального призначення для загальноосвітніх навчальних закладів.

4.2. Шкільні меблі та їх розміщення у кабінетах (класних кімнатах) та майстернях має відповідати санітарно-гігієнічним правилам та нормам (п.8.2 ДСанПіН 5.5.2.008-01) і здійснюватися відповідно до вимог ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів».

У класних кімнатах та кабінетах початкової, основної і старшої школи встановлюються шкільні меблі: парти, (одно-) двомісні учнівські столи та стільці учнівські, в кабінетах хімії, фізики та біології — спеціальні двомісні лабораторні столи, прикріплені до підлоги (трьох розмірів за 4, 5, 6 ростовими групами).

Шкільні меблі мають шість розмірів за ростовими групами та маркуванням їх у вигляді ліній відповідного кольору. Зріст учнів до 115 см (1-ша група) — лінія оранжевого кольору, 115–130 см (2-га група) — фіолетового, 130–145 см (3-тя група) — жовтого, 146–160 см (4-та група) — червоного, 161–175 см (5-та група) — зеленого і більше 175 см (6-та група) — блакитного.

Парти (столи учнівські) повинні бути тільки стандартні, при цьому стіл і стілець мають бути однієї групи (п.8.2 ДСанПіН 5.5.2.008-01).

У кожному кабінеті (класній кімнаті) слід передбачити наявність меблів двох-трьох розмірів з перевагою одного з них або трансформативні столи зі зміною висоти згідно з антропометричними даними школярів. У класних кімнатах повинна бути нанесена кольорова мірна вертикальна лінійка для визначення учнями необхідного розміру меблів (п. 8.2 ДСанПіН 5.5.2.008-01).

4.3. Робочі місця вчителів фізики, хімії, біології та трудового навчання монтуються на підвищенні, обладнуються демонстраційним столом (у кабінетах хімії та біології з препаратурською частиною — висотою 75 см). Тумби стола оснащують спеціальними пристроями (ящиками) для зберігання інструментів, хімічного посуду, мікропрепаратів і приладів, що використовуються для проведення дослідів. До демонстраційної частини стола (висотою 90 см) підводять електричний струм, воду і каналізацію. Робочі площі столів повинні бути покриті спеціальними матеріалами, стійкими до механічних та термічних пошкоджень, хімічних реактивів. У кабінеті хімії та біології робоче місце вчителя доцільно обладнати витяжною шафою з вільним доступом до неї.

У кабінеті хімії необхідно обладнати демонстраційний стіл витяжною шафою (розміром 64×85×250 см) під кутом 45°, додатковим місцевим освітленням, підведенням гарячої та холодної проточної води відповідно до вимог ДСанПіН 5.5.2.008-01.

4.4. Кабінет фізики забезпечується системою електрообладнання із загальних стаціонарних та спеціалізованих взаємозв'язаних електричних пристроїв і джерел, які вмикаються до мережі змінного трифазного струму (з фазною напругою 127 В або 220 В) та однофазного (від 5 В до 250 В), постійного струму з напругою від 0 до 100 В. У лаборантській встановлюється центральний щиток, від якого подається однофазний і трифазний струм на розподільний щиток, з випрямлячем і регулятором напруги (розміщеним поряд з класною дошкою).

До учнівських столів у кабінеті фізики підводиться постійний електричний струм (до 42 В).

4.5. У кожному кабінеті (класній кімнаті) розміщується класна (аудиторна) дошка різних видів: на одну, три або п'ять робочих площ у розгорнутому або складеному вигляді.

Середній щит класної (аудиторної) дошки на три або п'ять робочих площ може бути використаний для демонстрації екранно-звукових засобів навчання на навісному екрані.

На окремих робочих площах залежно від специфіки предмета може бути:

- розташовано набірне полотно для демонстрації розрізних карток зі словами, літерами, складами, реченнями, цифрами та лічильним матеріалом тощо — для початкових класів;
- нанесено контурну карту України або півкуль — для кабінету географії;
- нанесено графічну сітку для проведення уроків каліграфічного письма — для початкової школи;
- накреслено графічну сітку для побудови графіків — у кабінетах математики і фізики.

Одна з робочих площ може мати магнітну основу з кріпленнями для демонстрації навчально-наочних посібників (таблиць, карт, моделей-аплікацій тощо).

Робочі площі на звороті дошки можуть бути покриті білим кольором для нанесення написів за допомогою спеціальних фломастерів.

Поряд з класною (аудиторною) дошкою в кабінетах галузі технологій і математики розміщують демонстраційні креслярські інструменти.

4.6. Лабораторні приміщення відповідно до специфіки обладнуються: витяжною шафою, секційними шафами для збереження приладів та лабораторного посуду, металевими шафами або сейфами для збереження хімічних реактивів, рукомийником, столом для підготовки дослідів, приладів і навчально-наочних посібників для занять, однотумбовим столом для роботи вчителя та лаборанта, столом з пристроями для зберігання матеріалів та інструментів для ремонту приладів, пристроями для миття і сушіння посуду та дистильатором, які монтуються на стіні.

4.7. Хімічний посуд зберігається у лабораторних приміщеннях, розташовується окремо у залежності від розміру, виду і матеріалу (пластмаса, скло, метал), з якого він виготовлений.

Посуд для збереження реактивів повинен мати етикетки з чітким і яскравим написом їх назви. Усі шафи для зберігання хімічних реактивів повинні замикатися.

Хімічні реактиви зберігаються та розміщуються залежно від їх властивостей (гігроскопічні реактиви, легкі, горючі і органічні речовини, кислоти).

На посуді з отруйними речовинами має бути етикетка з написом «Отрута», з горючими — етикетка з написом червоного кольору та знаком оклику — «Вогненебезпечно!».

4.8. Місця зберігання засобів навчання нумеруються і позначаються назвами на етикетках, що заносяться до інвентарної книги.

4.9. Усі матеріальні цінності кабінету обліковуються в інвентарній книзі встановленого зразка, яка повинна бути прошнурована, пронумерована та скріплена печаткою (додаток 1).

4.10. Матеріальні об'єкти (предмети) і матеріали, що витрачаються в процесі роботи (хімреативи, посуд, міндобрива тощо) заносяться до матеріальної книги (додаток 2).

4.11. Облік та списання морально та фізично застарілого обладнання, навчально-наочних посібників проводиться відповідно до інструкцій, затверджених Міністерством фінансів України.

4.12. Кабінети і майстерні мають бути забезпечені:

- аптечкою з набором медикаментів для надання першої медичної допомоги;
- первинними засобами пожежогасіння відповідно до Правил пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти України.

4.13. Вимоги пожежної безпеки для всіх навчальних приміщень визначаються НАПБ В.01.050-98/920 Правила пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти України, затверджених спільним наказом Міносвіти України і Головне управління Державної пожежної охорони МВС України від 30.09.98 № 348/70, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 17.12.98 за № 800/3240 (із змінами і доповненнями).

5. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ КАБІНЕТІВ

5.1. Навчально-методичне забезпечення кабінетів складається з навчальних програм, підручників, навчальних та методичних посібників (не менше одного примірника кожної назви) з предмету, типовими переліками навчально-наочних посібників та обладнання загального призначення, зразків навчально-наочних посібників, навчального обладнання у кількості відповідно до вимог зазначених переліків.

5.2. Розподіл та збереження засобів навчання і навчального обладнання здійснюються згідно з вимогами навчальних програм за розділами, темами і класами відповідно до класифікаційних груп, у кабінеті (класній кімнаті), лабораторних приміщеннях по секціях меблів спеціального призначення.

5.3. У кабінеті (класній кімнаті) створюється тематична картотека дидактичних та навчально-методичних матеріалів, навчально-наочних посібників, навчального обладнання, розподілених за темами та розділами навчальних програм. Картки розміщуються в алфавітному порядку.

5.4. У кабінеті фізики, інформатики, хімії, майстернях трудового навчання, обслуговуючої праці має бути інструкція і журнали ввідного та періодичного інструктажу з техніки безпеки, пожежної безпеки.

5.5. Додатково кабінети можуть бути оснащені:

- підручниками та навчальними посібниками для кожного учня;
- фаховими журналами;
- інформаційними збірниками Міністерства освіти і науки України;
- бібліотечкою суспільно-політичної, науково-популярної, довідково-інформаційної і методичної літератури;
- матеріалами перспективного педагогічного досвіду, розробками відкритих уроків та виховних заходів;
- інструкціями для виконання лабораторних і практичних робіт, дослідів, спостережень, фізичного практикуму тощо;
- краєзнавчими матеріалами;
- інструментами і матеріалами для відновлення і виготовлення саморобних засобів навчання.

6. ОФОРМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ КАБІNETІВ

6.1. На входних дверях кабінету повинен бути відповідний напис на табличці з назвою кабінету: «Кабінет фізики», «Кабінет хімії», «Кабінет інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання» тощо.

Крім того, на входних дверях класної кімнати може бути цифрове позначення та літера класу, за якою закріплений даний клас початкової школи, наприклад «1-А клас».

6.2. Для оформлення кабінетів передбачено створення навчально-методичних експозицій змінного та постійного характеру.

6.3. До постійних експозицій відповідно до спеціалізації кабінету належать:

- державна символіка;
- інструкція з безпеки праці та пожежної безпеки, правила роботи в кабінеті;
- портрети видатних учених, письменників, композиторів;
- таблиці сталих величин, основних формул;
- еволюція органічного світу та його класифікація;
- таблиця періодичної системи елементів Д. І. Менделєєва, електрохімічний ряд напруг металів, розчинність солей, основ і кислот;
- системи вимірювання фізичних одиниць;
- політична карта світу, політико-адміністративна карта України, фізична карта України тощо.

6.4. У класних кімнатах початкової школи необхідно розмістити:

- правила пожежної безпеки та дорожнього руху;
- класний куточок, де записано права і обов'язки школярів, правила поведінки учнів, органи самоврядування, відображено життя колективу класу.

6.5. У секційних шафах кабінетів демонструються прилади, колекції, муляжі тощо.

6.6. До експозицій змінного характеру належать:

- виставка кращих робіт учнів;
- матеріали до теми наступних уроків, орієнтовні завдання тематичного оцінювання, державної атестації;
- додаткова інформація відповідно до навчальної програми, зокрема, про життєвий і творчий шлях письменників, учених, висвітлення поточних подій у нашій країні та за її межами;
- матеріали краєзнавчого характеру;
- результати експериментальної та дослідницької роботи учнів;
- результати учнівських олімпіад, конкурсів, турнірів тощо.

Матеріали експозицій оновлюються при переході до вивчення нової теми.

6.7. Для розташування експозицій використовуються змінні пластинчасті, перфоровані або решітчасті стенди, що розміщують на стінах.

6.8. Навчальні кабінети загальноосвітнього навчального закладу повинні бути забезпечені настінними термометрами або психрометрами.

7. КЕРІВНИЦТВО НАВЧАЛЬНИМ КАБІНЕТОМ

7.1. Роботою кабінету керує завідувач, якого призначає директор з числа досвідчених учителів наказом по загальноосвітньому навчальному закладу.

7.2. Завідувач кабінету несе відповідальність за упорядкування, зберігання й використання навчально-наочних посібників, обладнання та інших матеріальних цінностей.

7.3. До обов'язків завідувача кабінетом належать:

- складання перспективного плану оснащення кабінету;
- забезпечення умов для проведення уроків;
- сприяння оновленню та удосконаленню матеріальної бази кабінету;
- систематизація та каталогізація матеріальних об'єктів;
- забезпечення дотримання в кабінеті правил електричної та пожежної безпеки, чистоти, порядку тощо;

- систематичне ведення інвентарної книги із занесенням до неї відповідних змін про нові надходження, витрати та списання матеріальних цінностей;
- керування і контроль за роботою лаборанта, надання йому практичної допомоги та сприяння підвищенню рівня його кваліфікації.

7.4. Розмір посадового окладу (ставки заробітної плати) завідувача кабінетом (майстернею) загальноосвітніх навчальних закладів встановлюється згідно з наказом МОН України від 29.03.2001 № 161, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 03.04.2001 за № 303/5494.

7.5. Перспективний план оснащення кабінету засобами навчання та шкільним обладнанням складає завідувач кабінету за погодженням з директором закладу, у разі необхідності (закупівля і встановлення нового складного обладнання) — з місцевим органом управління освітою, органами державної санітарно-епідеміологічної служби та пожежної охорони.

У відповідності до Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу, затвердженого наказом МОН України від 05.02.2001 № 45 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 19.01.2001 за № 146/5337 і в межах, що належать до компетенції піклувальної ради, робота і матеріально-технічне оснащення навчальних кабінетів контролюються і спрямовуються піклувальною радою загальноосвітнього навчального закладу.

7.6. За згодою директора (заступника директора) закладу приміщення кабінетів можуть використовуватись для проведення уроків з інших предметів, виховних заходів, батьківських зборів.

7.7. Лаборант несе перед завідувачем кабінету відповідальність за належне зберігання навчального обладнання, навчально-наочних посібників, посуду, хімічних реактивів і матеріалів тощо.

7.8. До обов'язків лаборанта належать:

- систематичне вдосконалення своїх знань, практичних умінь і навичок із забезпечення викладання навчального предмета;
- забезпечення в приміщенні навчального кабінету чистоти повітря і порядку розміщення засобів навчання і шкільного обладнання;
- сприяння справності навчального обладнання;
- збереження в належному порядку протипожежних засобів і засобів першої медичної допомоги;
- утримання навчального обладнання в робочому стані і забезпечення безпеки під час виконання учнями лабораторних і практичних робіт, фізичного практикуму;
- дотримання вимог правил пожежної безпеки;

- допомога вчителю в організації проведення демонстраційних дослідів, лабораторних і практичних робіт, позаурочної роботи з навчального предмета;
- щоденне наведення загального порядку в лабораторії, дотримання вимог з техніки безпеки під час закриття кранів для води, вимикання струму на розподільному щиті, освітлення, нагрівальних приладів, миття лабораторного посуду тощо.

*Перший заступник
Директора Департаменту загальної середньої
та дошкільної освіти
Я. П. КОРНІЄНКО*

*Додаток 1
до п. 4.9 розділу 4 Положення*

ФОРМА ІНВЕНТАРНОЇ КНИГИ

№ п/п	Назвапред- мета	Інвентарний номер	Коли прид- бано	Кількість і вартість	Час і причи- на списання

*Додаток 2
до п. 4.10 розділу 4 Положення*

ФОРМА МАТЕРІАЛЬНОЇ КНИГИ

№ п/п	Назва реакти- ву, матеріалу	Специфіка реактиву (чис- тота, концент- рація)	Одиниці вимірювання	Наявність (за роками)

Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників України

НАКАЗ

Міністерства освіти України

№ 310 від 20.08.93

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

2 грудня 1993 р. за № 176

*(Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти № 419
(з0792-98) від 01.12.98)*

Відповідно до Закону України «Про освіту» (1060-12) з метою активізації творчої діяльності, стимулювання неперервної фахової та загальної освіти педагогічних працівників, підвищення їх персональної відповідальності за результати навчання і виховання дітей та молоді

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити і ввести в дію Типове положення про атестацію педагогічних працівників України, доопрацьоване з урахуванням пропозицій, що надійшли в період дії Тимчасового положення про атестацію педагогічних працівників навчально-виховних закладів і установ освіти України (додається).

Текст Типового положення опублікувати в газеті «Освіта» та інформаційному збірнику Міністерства освіти України після державної реєстрації в Міністерстві юстиції України.

2. Вважати Тимчасове положення про атестацію педагогічних працівників навчально-виховних закладів і установ освіти України, затверджене наказом Міносвіти України від 10 вересня 1992 року № 125 таким, що втратило чинність.

3. Міністру освіти Республіки Крим, начальникам управлінь освіти обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, директорам технікумів, училищ, коледжів, професійних навчально-виховних закладів забезпечити атестацію педагогічних кадрів у відповідності до вимог даного Типового положення.

4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступників Міністра Погрібного А. Г., Гондюла В. П., Зайчука В. О., Мороза О. Г., Шепотька В. П.

Міністр

П. М. ТАЛАНЧУК

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ПРО АТЕСТАЦІЮ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ УКРАЇНИ

(У тексті Положення слова «загальноосвітні навчально-виховні заклади» замінено на «загальноосвітні навчальні заклади», «заклади освіти» — на «навчальні заклади»; «тарифний розряд» — «посадовий оклад (ставка заробітної плати)»; «педагогічні училища, технікуми» — «вищі навчальні заклади I–II рівня акредитації»; «керівник допризовної підготовки» — «викладач допризовної підготовки» згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)

I. Загальні положення

1.1. Атестація педагогічних працівників — це визначення їх відповідності зайнятій посаді, рівню кваліфікації, залежно від якого та стажу педагогічної роботи їм встановлюється кваліфікаційна категорія, та відповідний посадовий оклад (ставка заробітної плати) в межах схеми посадових окладів. *(Пункт 1.1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

1.2. Атестація педагогічних працівників проводиться відповідно до Закону України «Про освіту» (стаття 54) з метою активізації їх творчої професійної діяльності, стимулювання безперервної фахової та загальної освіти, якісної роботи, підвищення відповідальності за результати навчання і виховання, забезпечення соціального захисту компетентної педагогічної праці. *(Пункт 1.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

1.3. Атестація базується на принципах демократизму, загальності, всебічності, систематичності, колегіальності, доступності та гласності, безперервної освіти і самовдосконалення, морального і матеріального заохочення. Умовою атестації педагогічного працівника є наявність фахової освіти та володіння ним державною мовою в обсязі, необхідному для виконання його професійних обов'язків, згідно з Конституцією України (254к/96-ВР) (ст.10) та із Законом «Про мови в Українській РСР» (8312-11). *(Пункт 1.3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

1.4. Атестація здійснюється на основі комплексної оцінки рівня кваліфікації педагогічної майстерності, результатів їхньої педагогічної діяльності шляхом проведення контрольних робіт, «зрізів знань учнів», тестування; відвідування уроків, поза-

класних заходів; здійснення аналізу освітнього процесу в загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладах з урахуванням думки батьків, учнів та вихованців. *(Пункт 1.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 419 (з 0792-98) від 01.12.98)*

1.5. Дане Типове положення діє на підставі Закону України «Про освіту» і визначає порядок атестації педагогічних працівників навчально-виховних закладів незалежно від відомчого підпорядкування та форм власності.

II. Педагогічні працівники, які підлягають атестації

2.1. Атестація на відповідність посаді з установленням однієї з кваліфікаційних категорій, а за умов, зазначених у пункті 5.5 розділу V Типового положення, із присвоєнням педагогічного звання, підлягають педагогічні працівники з вищою освітою: вчителі та викладачі всіх спеціальностей, вчителі-дефектологи, вихователі, вихователі-методисти, логопеди, завідувачі логопедичними пунктами, методисти, музичні, художні керівники, інструктори з фізичної культури, праці, слухових кабінетів, концертмейстери, педагоги-організатори, соціальні педагоги, практичні психологи дошкільних, загальноосвітніх, професійних, позашкільних навчально-виховних закладів, інтернатів при школах, шкіл-інтернатів різних типів, загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, приймальників-розподільників для неповнолітніх, виховно-трудова колонії, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів і майстерень трудового навчання та професійної орієнтації учнів, міжшкільних комп'ютерних центрів, вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації, коледжів, ліцеїв, навчальних закладів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (крім тих, які за оплатою праці прирівняні до вищих навчальних закладів), районних, міських методичних кабінетів (центрів)*, закладів охорони здоров'я, соціального забезпечення, культури, а також педагогічні працівники підприємств та організацій, інших навчально-виховних закладів. *(Пункт 2.1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 419 (з 0792-98) від 01.12.98)*

2.2. Педагогічні працівники, які закінчили вищі навчальні заклади I–II рівня акредитації та інші навчальні заклади еквівалентного рівня або мають загальну середню освіту, зазначені у пункті 2.1. розділу II Типового положення та незалежно від освіти: майстри виробничого навчання, керівники гуртків, секцій, студій та інших форм гурткової роботи, культурорганізатори

* далі — навчально-виховні заклади.

ри, акомпаніатори, екскурсоводи, інструктори з туризму, старші вожаті атестуються на відповідність посаді, яку займають, з визначенням посадового окладу (ставки заробітної плати).

Майстри виробничого навчання, старші вожаті, військові викладачі допризовної підготовки можуть атестуватись на присвоєння педагогічного звання.

2.3. Керівники навчально-виховних закладів, працівники органів управління освітою, які мають педагогічне навантаження, працюючи пенсіонери, в тому числі на умовах строкового договору, педагоги, для яких навчально-виховні заклади не є основним місцем роботи, атестуються на загальних підставах.

2.4. Атестації не підлягають педагогічні працівники, які мають стаж безпосередньої педагогічної роботи* до 3 років; перебувають на довготривалому лікуванні. Педагогічні працівники, які мають необхідний стаж безпосередньої педагогічної роботи й раніше проходили атестацію та прийняті на роботу в поточному навчальному році, а також ті, хто навчається у вищому навчальному закладі, атестуються за їхнім бажанням.

Для педагогічних працівників, які прибули із зарубіжних країн, за наявності відповідних державних міжнародних угод з Україною, в порядку винятку, з ініціативи адміністрації навчального закладу та на підставі рішення атестаційної комісії можуть бути підтверджені рішення атестаційних комісій за попереднім місцем роботи. *(Пункт 2.4 в редакції Наказу Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

2.5. За педагогічними працівниками, які знаходяться у відпустках по вагітності, родах і догляду за дитиною (ст.179 КЗпП України (322-08) зберігається кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, чинність яких продовжується після виходу на роботу до наступної атестації на загальних підставах. Час перебування в даних відпустках вилучається з міжатестаційного періоду. *(Пункт 2.5 в редакції Наказу Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

2.6. Педагогічні працівники, які викладають два й більше предметів, атестуються з того предмета, з якого мають педагогічне навантаження за фахом освіти. Оплата у відповідності із встановленою внаслідок атестації категорією поширюється на все педагогічне навантаження до наступної атестації. *(Розділ II доповнено пунктом 2.6 згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

* Безпосередньою педагогічною роботою є навчальна, викладацька, виховна, методична діяльність на посадах, зазначених у пунктах 2.1, 2.2 розділу II Типового положення та на посадах керівних працівників навчально-виховних закладів.

III. Види атестації та її періодичність

3.1. Атестація педагогічних працівників поділяється на чергову та позачергову.

3.2. Чергова атестація проводиться один раз у п'ять років згідно з графіком, складеним безпосередньо в навчально-виховному закладі.

Педагогічним працівникам, які пройшли чергову атестацію, визначається відповідність (відповідність за умови, невідповідність) посаді, яку займають, встановлюється або підтверджується (не підтверджується) одна з кваліфікаційних категорій, визначається посадовий оклад (ставка заробітної плати), а також може бути присвоєне, підтверджене (не підтверджене) педагогічне звання.

Не розглянуті атестаційною комісією (не підтверджені або не змінені) протягом 5-ти років з дня встановлення (присвоєння) кваліфікаційні категорії, посадові оклади (ставки заробітної плати), педагогічні звання втрачають чинність.

Якщо педагогічні працівники з поважних або незалежних від них причин не можуть пройти чергову атестацію, то за погодженням з атестаційною комісією вищого рівня термін дії попереднього рішення атестаційної комісії при навчальному закладі може бути подовженим на один рік. *(Пункт 3.2 доповнено абзацом четвертим згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

Педагогічним працівникам, які відмовились від чергової атестації, встановлюється кваліфікаційна категорія на ступінь нижча від тієї, яку вони мали за наслідками попередньої атестації (кваліфікаційна категорія «спеціаліст» у даному разі залишається без змін); працівникам, для яких не передбачені кваліфікаційні категорії, визначається оплата праці за нижчим посадовим окладом (ставкою заробітної плати); для працівників з педагогічним званням припиняється чинність відповідного звання. Не допускається відмова від атестації педагогічних працівників, щодо яких постало питання про їх невідповідність займаній посаді.

3.3. Позачергова атестація проводиться не раніше як через рік з дня видання керівником навчального закладу, органом державного управління освітою відповідного наказу за підсумками атестації після попередньої атестації для осіб, які: *(Абзац перший пункту 3.3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

— виявили бажання підвищити раніше встановлену їм кваліфікаційну категорію (для працівників, яким не передбачені кваліфікаційні категорії, — підвищити посадовий оклад (ставку заробітної плати));

— порушили питання про присвоєння їм педагогічного звання за умов, зазначених у пункті 5.5 розділу V Типового положення;
— знизили в міжатестаційний період рівень своєї професійної діяльності (за наявності аргументованого подання керівника або ради навчально-виховного закладу).

Для осіб, які раніше не атестувались, позачергова атестація допускається за умови роботи в даному навчально-виховному закладі не менше року. Ця вимога не поширюється на педагогічних працівників, які мають вчені звання або наукові ступені за наявності трирічного науково-педагогічного стажу.

За педагогічними працівниками загальноосвітніх, позашкільних, дошкільних навчальних закладів, які переходять на викладацьку роботу до вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації або професійно-технічних навчальних закладів, зберігається присвоєна їм кваліфікаційна категорія, педагогічне звання до наступної атестації. Така ж умова поширюється й на викладачів вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації, педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів, які переходять працювати до загальноосвітніх, позашкільних, дошкільних навчальних закладів. *(Пункт 3.3 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

3.4. Атестація педагогічних працівників, у тому числі зазначених у пункті 2.2. розділу II Типового положення, передбачає попереднє (не рідше одного разу на п'ять років) підвищення кваліфікації на засадах вільного вибору змісту, програм, форм навчання, організацій та установ, акредитованих в установленому порядку на здійснення підвищення кваліфікації. *(Пункт 3.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

3.5. Педагогічні працівники з науковим ступенем, вченим званням, які підлягають черговій атестації та працюють у навчальних закладах, мають право на підтвердження чи присвоєння кваліфікаційної категорії, педагогічного звання без проходження курсового підвищення кваліфікації. *(Розділ III доповнено пунктом 3.5 згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

IV. Кваліфікаційні категорії та педагогічні звання

4.1. За наслідками атестації встановлюються такі кваліфікаційні категорії: «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії», «спеціаліст вищої категорії»; присвоюються педагогічні звання: «старший учитель», «старший викладач», «старший військовий керівник», «майстер виробничого навчання I категорії», «майстер виробничого навчання II категорії»,

«вчитель-методист», «викладач-методист», «військовий керівник-методист», «вихователь-методист», «старший вожатий-методист».

V. Загальні вимоги до кваліфікаційних категорій та педагогічних звань

5.1. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої категорії» встановлюється педагогічним працівникам, які виявили високий рівень професіоналізму, ініціативи, творчості, досконало володіють ефективними формами і методами організації навчально-виховного процесу, забезпечують високу результативність, якість своєї праці.

Стаж безпосередньої педагогічної роботи — не менше 8 років. Як виняток цей стаж може бути скорочений до 5 років. Для педагогічних працівників з вченими званнями та науковими ступеннями враховується стаж їх безпосередньої педагогічної роботи у вищому навчальному закладі.

5.2. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст I категорії» встановлюється педагогічним працівникам, які виявили ґрунтовний рівень професіоналізму, добре володіють ефективними формами і методами педагогічної діяльності, досягли значних результатів у вирішенні навчально-виховних завдань.

Стаж безпосередньої педагогічної роботи — не менше 5 років.

5.3. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст II категорії» встановлюється педагогічним працівникам, які виявили достатній рівень професіоналізму, використовують сучасні форми і методи навчання та виховання, досягли вагомих результатів у педагогічній діяльності.

Стаж безпосередньої педагогічної роботи — не менше 3 років.

5.4. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст» підтверджується педагогічним працівникам, які професійно компетентні, забезпечують нормативні рівні і стандарти навчання та виховання.

5.5. Педагогічне звання «старший учитель» може присвоюватись педагогічним працівникам, які мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» або «спеціаліст I категорії», а за наявності освіти в обсязі вищого навчального закладу I–II рівня акредитації та іншого навчального закладу еквівалентного рівня — стаж безпосередньої педагогічної роботи не менше 8 років та найвищий відповідний посадовий оклад (ставку заробітної плати).

Педагогічне звання «старший викладач» може присвоюватись педагогічним працівникам, яким встановлено кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», «спеціаліст I категорії».

Педагогічне звання «військовий керівник-методист» може присвоюватись педагогічним працівникам з вищою освітою; педагогічні звання «старший військовий керівник», «вихователь-методист», «старший вожатий-методист» — педагогічним працівникам з вищою освітою і освітою в обсязі вищого навчального закладу I–II рівня акредитації та іншого навчального закладу еквівалентного рівня.

Педагогічне звання «майстер виробничого навчання I категорії» може присвоюватись майстрам виробничого навчання, яким встановлено найвищий посадовий оклад (ставку заробітної плати), та які мають стаж безпосередньої педагогічної роботи не менше 8 років і, як правило, вищу освіту; педагогічне звання «майстер виробничого навчання II категорії» — майстрам виробничого навчання, яким встановлено вищий посадовий оклад (ставку заробітної плати), та які мають стаж безпосередньої педагогічної роботи не менше 5 років.

Зазначені педагогічні звання присвоюються педагогічним працівникам, які досягли високого професіоналізму в роботі, систематично використовують прогресивний педагогічний досвід, беруть активну участь у його поширенні, надають практичну допомогу у становленні молодих педагогів, постійно працюють над своїм фаховим самовдосконаленням.

5.6. Педагогічні звання «вчитель-методист», «викладач-методист» присвоюються педагогічним працівникам, які мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», відповідають вимогам для присвоєння звань «старший учитель», «старший викладач», а також запроваджують у навчально-виховний процес ефективні форми і методи роботи, узагальнюють передовий педагогічний досвід, беруть активну участь у розробленні шкільного компонента змісту освіти, діяльності професійних педагогічних об'єднань, асоціацій, надають практичну допомогу педагогічним працівникам інших навчально-виховних закладів в освоєнні досвіду провідних педагогів і мають власні методичні розробки, які пройшли апробацію та схвалені науково-методичними установами відповідного рівня. *(Пункт 5.6 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

5.7. При визначенні посадового окладу (ставки заробітної плати) має враховуватись професійна компетентність, стаж та якість педагогічної роботи.

5.8. При встановленні кожної із зазначених кваліфікаційних категорій або посадового окладу (ставки заробітної плати), присвоєнні педагогічних звань враховуються державні нагороди, рівень моральних якостей та загальної культури педагогічного

працівника, володіння державною мовою відповідно до Закону «Про мови в Українській РСР».

5.9. Педагогічним працівникам, які не мають відповідної фахової освіти й прийняті на роботу в навчальні заклади до 1996 р. (набуття чинності Законом України «Про освіту» (1060-12) в редакції від 23 березня 1996 р.) та володіють достатнім практичним досвідом роботи, якісно і в повному обсязі виконують свої посадові обов'язки, за умови проходження відповідного підвищення кваліфікації (для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів з предмета викладання) за рішенням атестаційної комісії при Міністерстві освіти Автономної Республіки Крим, управління освіти обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, а також при відповідних центральних органах управління навчальними закладами, як виняток, може присвоюватись кваліфікаційна категорія: вища — за наявності стажу роботи на займаній посаді не менше 8 років; перша — 6 років; друга — 5 років.

З уведенням у дію нової редакції Закону України «Про освіту» даний пункт поширюється на працівників, запрошених у навчальні заклади для викладання курсів або предметів, з яких не готувалися або не готуються фахівці у вищих педагогічних навчальних закладах. *(Розділ V доповнено пунктом 5.9 згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

5.10. Педагогічним працівникам, які припинили педагогічну діяльність у зв'язку зі скороченням штатів, ліквідацією навчального закладу, виходом на пенсію, переходом на роботу до органів управління освітою чи методичну роботу в системі освіти, у випадках відновлення ними роботи за фахом у навчальних закладах зберігається кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, набуте раніше, чинність яких продовжується не більше ніж на один рік з наступною атестацією на загальних підставах. *(Розділ V доповнено пунктом 5.10 згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

VI. Атестаційні комісії

6.1. Атестація педагогічних працівників проводиться атестаційними комісіями, що створюються при:

— навчально-виховних закладах, незалежно від відомчої підпорядкованості та форми власності;

— місцевих органах державного управління освітою, Міністерстві освіти Республіки Крим, міністерствах і відомствах України, що мають навчально-виховні заклади.* Атестаційні комісії ство-

* Далі — органи державного управління освітою.

рюються щороку до 20 вересня і наділяються повноваженнями на весь навчальний рік. Кількість і персональний склад атестаційної комісії при навчально-виховному закладі, органі державного управління освітою визначається і затверджується наказом їх керівника за погодженням з радою та комітетом профспілки навчально-виховного закладу, органу державного управління освітою.

Педагогічні працівники малокомплектних навчально-виховних закладів атестуються атестаційними комісіями при базових навчально-виховних закладах або районних, міських органах державного управління освітою. Перелік цих установ визначається відповідними місцевими органами державного управління освітою.

6.2. Атестаційна комісія створюється в складі: голови (керівника навчально-виховного закладу, органу управління освітою), його заступника, секретаря, членів комісії (заступника керівника навчально-виховного закладу, представника органу управління освітою, методичної служби, члена профспілкового комітету навчального закладу або члена виборного профспілкового органу відповідного рівня в районній, міській або обласній атестаційних комісіях, фахових асоціацій, голів методичних об'єднань, найбільш кваліфікованих і авторитетних педагогів, членів органів громадського самоврядування в системі освіти). *(Пункт 6.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

VII. Повноваження атестаційної комісії

7.1. Атестаційна комісія узагальнює результати вивчення професійної діяльності, підвищення фахової компетентності та загальної культури, педагогічного працівника, який атестується, забезпечує об'єктивність експертних оцінок, дотримання основних принципів атестації педагогічних працівників.

7.2. Атестаційна комісія при навчально-виховному закладі:

— атестує і приймає рішення про відповідність (відповідність за умови, невідповідність) педагогічного працівника займаній посаді, встановлює, підтверджує (не підтверджує) одну із кваліфікаційних категорій: «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії», визначає відповідний посадовий оклад (ставку заробітної плати);

— приймає рішення і порушує клопотання перед атестаційною комісією при районному (міському) органі державного управління освітою, а для педагогічних працівників професійних навчально-виховних закладів, коледжів, технікумів, освітніх установ підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів — перед атестаційною комісією при відповідних вищих органах державного управління

освітою, що мають зазначені навчально-виховні заклади, про встановлення, підтвердження (не підтвердження) педагогічним працівникам кваліфікаційної категорії «спеціаліст вищої категорії», присвоєння, підтвердження (не підтвердження) педагогічного звання, а також про відповідне моральне і матеріальне заохочення (нагородження грамотою, відзначення премією тощо).

7.3. Атестаційна комісія при районному (міському) органі державного управління освітою:

- атестує педагогічних працівників районного (міського) методичного кабінету (центру); приймає рішення про їх відповідність (відповідність за умови, невідповідність), посади, яку займають; встановлює, підтверджує (не підтверджує) їм одну з кваліфікаційних категорій: «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії». За поданням атестаційних комісій при навчально-виховних закладах атестує педагогічних працівників на кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» та присвоює, підтверджує (не підтверджує) педагогічне звання;

- приймає рішення і порушує клопотання перед атестаційною комісією при відповідних вищих органах державного управління освітою, що мають навчально-виховні заклади, про встановлення, підтвердження (не підтвердження) педагогічним працівникам районного (міського) методичного кабінету (центру) кваліфікаційної категорії «спеціаліст вищої категорії»;

- у двотижневий термін розглядає скарги педагогічних працівників на рішення атестаційних комісій навчально-виховних закладів.

Для компетентного здійснення своїх повноважень атестаційна комісія при районному (міському) органі державного управління освітою може створювати експертні групи із числа фахівців тієї галузі освіти, педагогічні працівники якої атестуються.

7.4. Атестаційна комісія при Міністерстві освіти Республіки Крим, управліннях освіти обласних, Київської, Севастопольської міських держадміністрацій:

- розглядає клопотання атестаційних комісій при районних (міських) органах державного управління освітою, професійно-навчально-виховних закладах, вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації, коледжах, освітніх установах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів і приймає рішення про встановлення, підтвердження (не підтвердження) педагогічним працівникам кваліфікаційної категорії «спеціаліст вищої категорії» та відповідного педагогічного звання;

- узгоджує пропозиції атестаційних комісій при районних (міських) органах державного управління освітою щодо подовжен-

ня терміну дії попередніх рішень атестаційних комісій загальноосвітніх навчальних закладів; *(Пункт 7.4 доповнено абзацом третім згідно з Наказом Міністерства № 419 (з0792-98) від 01.12.98)*

— приймає рішення і порушує клопотання перед Міністерством освіти, міністерствами і відомствами України про моральне заохочення атестованих педагогічних працівників;

— розглядає скарги педагогічних працівників на рішення атестаційних комісій при районних (міських) органах державного управління освітою, професійних навчально-виховних закладах, вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації, коледжах, освітніх установах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Для компетентного здійснення своїх повноважень дані атестаційні комісії можуть створювати експертні групи з числа фахівців тієї галузі освіти, педагогічні працівники якої атестуються. Рішення цієї комісії є остаточним.

Аналогічна компетенція атестаційних комісій міністерств, відомств, що мають в своєму підпорядкуванні навчально-виховні заклади, визначається відповідними міністерствами, відомствами.

VIII. Порядок проведення атестації

8.1. До 20 вересня поточного року керівник навчально-виховного закладу знайомить педагогічний колектив з наказом про створення атестаційної комісії та атестацію педагогічних працівників у поточному навчальному році.

8.2. До 10 жовтня атестаційна комісія приймає:

а) заяву від педагогічних працівників щодо проходження чергової або позачергової атестації; заяву про відмову від чергової атестації.

В заяві, крім основних даних, зазначаються результати попередньої атестації та кваліфікаційна категорія або педагогічне звання, на яке претендує педагогічний працівник.

б) подання керівника або ради навчально-виховного закладу про позачергову атестацію педагогічних працівників, рівень навчально-виховної або методичної роботи яких нижчий від вимог, що пред'являються до кваліфікаційної категорії, встановленої їм за результатами попередньої атестації.

8.3. До 20 жовтня поточного навчального року атестаційна комісія розглядає подані документи, затверджує графік проведення атестації і доводить його під розписку до відома осіб, які атестуються. Педагогічним працівникам, які підлягають черговій атестації, але не претендують на підвищення кваліфікаційної категорії чи посадового окладу (ставки заробітної плати), присвоєння більш

високого педагогічного звання, визначених за результатами попередньої атестації, і не мають претензій до своєї роботи з боку керівників навчально-виховного закладу, батьків, учнів, атестаційна комісія може підтвердити встановлену їм кваліфікаційну категорію або посадовий оклад (ставку заробітної плати), педагогічне звання, що оформляється протоколом.

8.4. До 20 березня поточного навчального року атестаційна комісія при навчально-виховному закладі завершує вивчення роботи педагогічних працівників і оформляє атестаційні листи у двох примірниках за формою, що додається. Результати підвищення кваліфікації педагогічним працівникам враховуються на підставі поданого посвідчення.

8.5. Керівники установ та органів освіти повинні не пізніше як за 10 днів до засідання атестаційної комісії ознайомити педагогічних працівників з їх атестаційними листами (під розписку).

8.6. До 20 квітня поточного навчального року атестаційна комісія розглядає атестаційні листи, заслуховує працівників, які атестуються. На підставі всебічного розгляду наслідків їх педагогічної роботи, рівня фахової підготовки і професійної компетентності, рейтингу серед працівників районного (міського) методичного об'єднання (асоціації), оцінки працівникам педагогічного колективу навчально-виховного закладу, думки батьків, учнів приймає одне з рішень: «відповідає посаді, яку займає», «відповідає посаді, яку займає, за умови виконання певних рекомендацій», «не відповідає посаді, яку займає», встановлює (підтверджує, не підтверджує) відповідну кваліфікаційну категорію, присвоює (підтверджує, не підтверджує) педагогічне звання; встановлює (підтверджує, не підтверджує) посадовий оклад (ставку заробітної плати) працівникам, зазначеним у пункті 2.2 розділу II Типового положення, вносить пропозиції до заохочення педагогічних працівників.

8.7. З усіх питань, пов'язаних з атестацією, атестаційна комісія приймає рішення таємним голосуванням, порядок якого визначається самою комісією. Воно вважається дійсним, якщо в засіданні комісії брало участь не менше 2/3 її членів. Результати голосування визначаються простою більшістю голосів присутніх членів атестаційної комісії. У разі однакової кількості голосів «за» і «проти» приймається рішення на користь працівника, який атестується. Якщо при голосуванні не підтверджена кваліфікаційна категорія або посадовий оклад (ставка заробітної плати), на який претендував педагогічний працівник, йому встановлюється кваліфікаційна категорія або посадовий оклад (ставка заробітної плати) до фактичного рівня професійної діяльності,

визначеного атестаційною комісією. Працівник, який є членом атестаційної комісії, атестується на загальних підставах.

8.8. У випадку неявки педагогічного працівника, який атестується, на засідання атестаційної комісії без поважних причин комісія після з'ясування причин неявки може провести атестацію у його відсутності.

8.9. Результати атестації (рішення, рекомендації) повідомляються атестованому працівникові на даному засіданні, оформляються протоколом за підписом голови та секретаря атестаційної комісії, заносяться до атестаційного листа.

Атестаційний лист, заява або подання адміністрації про позачергову атестацію, копія кваліфікаційного посвідчення про підвищення кваліфікації зберігається в особовій справі педагогічного працівника.

Другий примірник атестаційного листа не пізніше тижневого строку, вручається (під розписку) атестованому працівникові.

IX. Реалізація рішень атестаційної комісії

9.1. За результатами атестації керівник навчально-виховного закладу, органу державного управління освітою видає наказ, який у тижневий строк доводиться до відома атестованого, колективу та подається в бухгалтерію для нарахування педагогічному працівникові заробітної плати згідно із встановленим посадовим окладом (ставкою заробітної плати) з дня прийняття рішення атестаційної комісії. При зміні місця роботи педагогічному працівникові атестаційний лист є підставою для тарифікації його за новим місцем роботи.

9.2. У разі незгоди з рішенням атестаційної комісії при навчально-виховному закладі педагогічний працівник має право у двотижневий строк з дня вручення йому атестаційного листа звернутись із скаргою до атестаційної комісії вищого рівня (відповідно до компетенції, визначеної у розділі VII Типового положення). Подана скарга розглядається в двотижневий строк від дня її надходження.

Рішення атестаційної комісії вищого рівня є підставою для скасування попереднього і видачі нового наказу про встановлення (підтвердження, не підтвердження) працівникові відповідної кваліфікаційної категорії, посадового окладу (ставки заробітної плати) чи присвоєння (підтвердження, не підтвердження) педагогічного звання з дня прийняття рішення атестаційною комісією навчально-виховного закладу (органу державного управління освітою), дії якої оскаржувались.

9.3. Питання, пов'язані зі звільненням або переведенням на іншу роботу педагогічного працівника за результатами атеста-

ції, вирішуються керівником відповідного навчально-виховного закладу в двомісячний строк з дня прийняття рішення атестаційної комісії. В разі оскарження рішення атестаційної комісії розірвання трудового договору може бути здійснене лише після його розгляду атестаційною комісією вищого рівня, рішення якої є остаточним. Строк розгляду скарги не враховується у визначений двомісячний термін реалізації рішення. Після закінчення зазначеного строку звільнення педагогічного працівника за результатами атестації не допускається.

9.4. У випадку звільнення педагогічного працівника за результатами атестації у його трудову книжку вноситься запис з посиланням на пункт 2 статті 40 Кодексу Законів про працю України.

Трудові спори з питань звільнення з роботи педагогічних працівників за підсумками атестації розглядаються відповідно до чинного законодавства.

Положення розроблене авторським колективом у складі: Болтівець С. І., Ковганич В. В., Красноголовець О. М., Луговий В. І., Міненко А. М., Нікітенко О. І., Пушенко О. Г., Северчук Л. М.

*Додаток до Типового Положення
про атестацію педагогічних
працівників України*

АТЕСТАЦІЙНИЙ ЛИСТ

1. Прізвище, ім'я, по батькові _____
2. Рік народження _____ 3. Освіта _____
3. Спеціальність за дипломом _____
4. Стаж безпосередньої педагогічної роботи _____
5. Місце роботи _____
6. Посада _____
7. Державні нагороди, звання _____

8. Форма та результати підвищення кваліфікації протягом останніх 5 років за посвідченням _____

9. Результати попередньої атестації _____

10. Характеристика якості виконання посадових обов'язків, результативності навчально-виховної роботи, загальної і професійної культури адміністрацією установи _____

Керівник установи _____
підпис, прізвище, ініціали

11. Оцінка професійної діяльності, загальної культури, моральних якостей: _____

а) педагогічною радою _____

Голова педагогічної ради _____
підпис, прізвище, ініціали

б) батьками учнями _____

Голова ради установи _____
підпис, прізвище, ініціали

в) методичним об'єднанням (асоціацією) _____

Голова методичного об'єднання (асоціації) _____
підпис, прізвище, ініціали

I. Рішення атестаційної комісії

(найменування установи, органу освіти)

Атестаційна комісія вирішила: _____

Голова атестаційної комісії _____

підпис, прізвище, ініціали

Секретар атестаційної комісії _____

підпис, прізвище, ініціали

II. Рішення атестаційної комісії (яка встановлює категорію «спеціаліст вищої категорії»)

(найменування установи, органу освіти)

Атестаційна комісія вирішила _____

Голова атестаційної комісії _____

підпис, прізвище, ініціали

Секретар атестаційної комісії _____

підпис, прізвище, ініціали

М. П. ДАТА

Книги видавництва «Торсінг плюс» можна придбати:

1. Автономна Республіка Крим

м. Севастополь, Центр навчальної книги «Біблекс»: вул. Леніна, 72; тел. 54-01-24
м. Сімферополь, Николаєнко Антоніна Тонгинівна: тел. 8-050-529-63-79

2. Волинська область:

м. Луцьк, магазин «Знання»: пр-т Волі, 41, тел. 4-23-98

3. Дніпропетровська область

м. Дніпропетровськ, Обласний бібліотечний колектор: вул. Кірова, 22; тел. 778-27-48
м. Дніпропетровськ, ПП Шабельник: вул. Робоча, 20; тел. 360-490
м. Кривий Ріг, МЧП «Дар»: вул. Тухачевського, 75; тел. 66-41-88

4. Донецька область

м. Маріуполь, магазин «1000 мелочей»: пр-т Леніна, 102; тел. 31-09-04

5. Житомирська область

м. Житомир, магазин «Світ книг»: вул. Київська, 17/1; тел. 47-27-52

6. Закарпатська область

м. Ужгород, магазин «Абетка»: вул. Волошина, 24; тел. 3-34-66

7. Запорізька область

м. Запоріжжя, ПП «АВС-7»: бул. Гвардійський, 147; тел. 32-68-86
м. Запоріжжя, «Константа-И» ЛТД: пр-т Леніна, 142; тел. 62-50-70.

8. Івано-Франківська область

м. Івано-Франківськ, ПП Федорів, магазин «Підручники і посібники»: вул. Міцкевича, 12а; тел. 247-82
м. Івано-Франківськ, магазин «Школяр»: вул. Незалежності, 29; тел. 53-73-45

9. Київська область

м. Київ, ТОВ «ВОЇР»: вул. Нижній Вал, 63; тел. 599-14-15
м. Київ, «Укркнига»: вул. Радищева, 12/16; тел. 408-52-97
м. Київ, магазин «Книгарня»: пр-т Гагарина, 13; тел. 552-22-41

10. Кіровоградська область

Торговий дім «Шкільний всесвіт», вул. Поповича, 7в; тел. 27-04-43

11. Луганська обл асть

м. Луганськ, ТОВ «Глобус-книга»: вул. Радянська, 58; тел. 53-62-30
м. Луганськ, «Учебная книга»: вул. Луначарського, 58; тел. 42-06-93

12. Львівська область

м. Львів, магазин «Книги»: вул. Тургенева, 16; тел. 258-27-18
м. Дрогобич, ПП Яворський: вул. Тураша, 28; тел. 45-72-33, 35-32-34

13. Миколаївська область

м. Миколаїв, магазин «Миколаївкнига»: пр-т Леніна, 132; тел. 55-20-93

14. Одеська область

м. Одеса, ТОВ «Учбова книга»: вул. Базарна, 63; тел. 728-83-10

15. Полтавська область

м. Полтава, книжковий магазин: вул. Артема, 16; тел. 56-02-04

16. Рівненська область

м. Рівне, «Рівнекнига»: вул. Островського, 16; тел. 224-105, 223-597

17. Сумська область

м. Суми, «Книголюб»: вул. Козацький Вал, 2; тел. 61-05-82

18. Тернопільська область

м. Тернопіль, магазин «Книги»: вул. Чорновіла, 14 (навпроти вокзалу)

м. Тернопіль, «Дім книги»: вул. Й. Сліпого, 1; тел. 43-03-71

19. Харківська область

м. Харків, магазин BOOKS: вул. Сумська, 51; тел. 140-470, 140-471

м. Харків, «Харківкнига»: пр. 50-річчя СРСР, 29а; тел. 52-41-74, 52-50-47

20. Херсонська область

м. Херсон, ПФ «Гувернер»: магазин «Троянда»; тел. 26-21-71, 26-22-10

21. Хмельницька область

м. Хмельницький, «Дім книги»: вул. М. Грушевського, 50; тел. 70-40-04

22. Черкаська область

м. Черкаси, магазин «Вибір»: бул. Шевченка, 205; тел. 47-73-92, 37-73-92

23. Чернівецька область

м. Чернівці, ПП Хрущель О. І.: тел. 8-050-919-08-58

м. Чернівці, магазин «Дім книги»: вул. П. Сагайдачного, 6; тел. 2-27-34

24. Чернігівська область

м. Чернігів, КТП «Будинок книги»: пр-т Миру, 45; тел. 7-30-03

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Довідково-методичне видання

Дятленко Сергій Миколайович
Ганчева Владислава Ігорівна
Василенко Євгеній Юрійович
Жевага Сергій Іванович

Книга вчителя предмета «Захист Вітчизни»

Відповідальний редактор *Н. О. Борова*
Коректор *С. Золотухіна*
Комп'ютерне макетування *І. Ю. Домбровська*
Художній редактор *М. С. Жубр*

Видання здійснене за ліцензією ФОП Шапіро М. В.

Підписано до друку 15.07.06. Формат 60 × 90 ¹/₁₆.
Папір газетний. Гарнітура Шкільна. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 39. Замовл. №

«Торсінг плюс»
Свідоцтво серія ДК № 2143
від 01.04.05 р.

З питань оптових поставок звертатися:
61057, м. Харків, вул. Сумська, 13
Тел.: (057) 719-98-73, тел./факс: 717-10-26